

СЛОВНИК української МОВИ

XVI – першої половини XVII ст.

10

Національна Академія Наук України
Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича

СЛОВНИК української МОВИ

XVI – першої половини XVII ст.

Випуск 10

3

Львів
2003

Десятий випуск є складовою частиною Словника української мови XVI – першої половини XVII ст. – першої в історії української культури праці, яка подає інформацію про книжну і народнорозмовну лексику української мови цього періоду. Випуск містить 1174 слова на літеру З (загонь – затрачаючий); тут подано їхню семантичну, граматичну і стилістичну характеристику. Ілюстративний матеріал наводиться з урахуванням хронології, територіального поширення і жанрових особливостей писемних пам'яток. Уперше в українській історичній лексикографічній практиці у цитованому матеріалі збережений наголос слів.

Редакційна колегія

к.ф.н. Д. Гринчишин (відп. ред.),
к.ф.н. У. Єдлінська, д.ф.н. Л. Полюга,
к.ф.н. Н. Остап, к.ф.н. Г. Войтів,
проф. М. Флаєр (Гарвардський університет),
к.ф.н. М. Чікало,
к.ф.н. О. Кровицька (секретар)

Редактори 10-го випуску

Д. Гринчишин, У. Єдлінська, О. Кровицька,
М. Чікало

Рецензенти

к.ф.н. В. Карпова, к.ф.н. І. Ощипко,
к.ф.н. І. Ченіга

Словник української мови
XVI – першої половини XVII ст.:
У 28-ми вип. / НАН України

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича;
відп. ред. Д. Гринчишин.
Вип. 10 (загонь – затрачаючий)

Укладачі кандидати філол. наук Н. Остап,
Р. Остап, мол. наук. співробітник Р. Гринько
Львів, 2003. – 256 с.

Від редакційної колегії

Десятий випуск уклали
кандидати філол. наук

Р. Остап (загонь – замылати, запрашати –
заслонатися, затвердиль – затрачаючий),
Н. Остап (замыслити – запрагнути),
мол. наук. співробітник Р. Гринько
(заслуга – затворяти).

Випуск до видання підготували

к.ф.н. Г. Войтів, к.ф.н. У. Єдлінська
Комп'ютерна верстка – Л. Голощук, О. Тріль
Комп'ютерний набір – Л. Голощук, О. Тріль

Консультували: д.і.н., акад. НАНУ Я. Ісаєвич,
к.і.н. Я. Книш

Редакційна колегія складає щиру подяку консуль-
тантам, рецензентам і всім тим, хто своїми
порадами та допомогою спричинився до підго-
товки та публікації цього випуску

Випуск опублікований завдяки сприянню Українського Наукового Інституту
Гарвардського Університету

З

ЗАГОНЬ¹ ч. 1. (*смуга, ділянка поля, пасовища і т.ін.*) загін: Я вже сам и потомкове мои волны не маем быти в жадном загоне земли своеє в Любине продати, або заставляти, кром воли и ведомости пана Кграевского (Володимир, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 131); Повине(н) єи Ива(н) давати на каждый рокъ Пола по(д) корецъ вѣвса, два загоны на жито, заго(н) на коно(п)лѣ, заго(н) на капѣстѣ (Одрехова, 1628 *ЦДІАЛ* 37, 2, 44); *Образно*: тернь лакомства, внѣтрный ср(д)ца Єго загонъ заростѣлъ былъ и запсовалъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 475).

2. (*місце для змагань, розваг та ін.*) загін: Позбрище підвигω(м), поприще: Загонъ, мѣсце гдѣ бывають вѣтѣчки и ширмѣрства, и збива(н)єса игръ, албо танцевъ, и заводωвъ (1627 *ЛБ* 86); plet[h]ron, загонъ (1642 *ЛС* 319).

ЗАГОНЬ² ч. (*військова група*) загін: Татарове... мают злый дмысль на панства наши, якож вже загоны дваокрот ѿ волост Веницкѣю и Хмелницкѣю приходили, шкоды починивши (Люблін, 1566 *AS* VII, 93); татарове... нава(л)ністю великою загоны ба(р)зо глѣбоко и широко распѣ(с)ти(в)ши... местечька и села зоевали сплюдровали и попали(л)и (Кременецъ, 1618 *ЛНБ* 103, 55/Іе, 256, 28); Не ра(з) онъ громѣлъ ѿрды Татарω(в) на шлѣкахъ, И загѣны и(х) разѣлъ вѣ великихъ ѿршѣкахъ (Київ, 1622 *Сак. В.* 40 зв.); Истность бовѣмъ оного, вѣ Марсѣ фѣндована, И вѣ Валечной Мѣнѣрвѣ мѣчно вѣкгрѣнтована. Загѣны распѣаєтъ, вѣ свѣтѣвые двѣры: Летѣтъ на высѣкіе, рыцѣрства гонѣры (Львів, 1642 *Бут.* 4 зв.); тотъ же не-

приятел и по розѣныхъ местцахъ загоны свои росѣпущѣаль (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 8/III, 617).

ЗАГОНЯТИ *див.* **ЗАГАНЯТИ**.

ЗАГОРДѢТИСА *дієсл. док.* Загордитися, зазнатися: воевода... загордѣвса. ѿ(т)пальчѣти своеє (1489 *Чет.* 73 зв.); нѣции воины... ѿболокшєса в ризѣ цр(с)кѣю ѿбленатса загордѣвшєса (Там же, 292 зв.).

ЗАГОРНУТИ, ЗАГУРНУТИ *дієсл. док.*

1. (кого, що) (*виловити, взяти*) набрати: а коли тоє оучинили мѣножество великое рыбъ загорѣноули ажъ и мрѣжа са ихъ прорывала (1556-1561 *ПЄ* 227 зв.); а к(д)ыжъ тоє оучинѣли великое мно(ж)ство ры(б) заго(р)ноули а(ж) са сѣти и(х) ирвали (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 190 зв.); Примѣаєтъ вѣрѣ глоубѣкѣй рыбитва, кгда сѣтъ запѣстѣвши, и мно(з)ство в мѣри рыбъ загорноувши, роздираѣющѣса ѿ(т) та(ж)кости рыбъ сѣтъ вѣволочѣ(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 117); Агда то оучинѣли, загорнѣли рыбъ мѣножество великое; такъ же са рвала сѣтъ ихъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 545); *Образно*: кождый во своей сторонѣ... далѣко проповѣдѣли єв(г)лѣе хѣо, тымъ стѣмъ, неведомъ мѣно розоумныхъ рыбъ загоурѣноули (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 154 зв.).

2. (що) (*насилно відняти що-небудь у когось*) захопити: татарове... люди стану ро(з)но(г) в неволю пога(н)скую забрали и вси при то(м) має(т)ности... заго(р)нѣли (Кременецъ, 1618 *ЛНБ* 103, 55/Іе, 256, 28);

(що) (*підпорядкувати собі*) привласнити: а въ томъ же местечку церквей три... // ... подъ

себе, права и претексту жадного до нихъ немаючи, загорнули (Київ, 1633 *КМПИ* I, дод. 544-545).

3. *Перен.* (кого) (*поширюючись, обволікти когось*) оповити, огорнути: то(т) же огонь которій справе(д)ливіе пройде(т), // грѣшны(х) по декретѣ страшно(м)... загорне(т) и на вѣки вѣчній моучити боуде(т) (1598 *Розм. пап.* 35-35 зв.); въ день судный тотъ же огонь, которого справедливые пройдутъ, грѣшныхъ... зъ собою загорне(т) и на вѣки вѣчные мучити буде(т) (1603 *Пит.* 58).

4. *Перен.* (кого) (*прийняти до себе*) забрати, загорнути: О земле, якожесть ихъ не загорнула: И знагла оразъ, живо всѣхъ не полкнула (Львів, 1630 *Траг.п.* 163).

5. (*повністю оволодіти ким-небудь, заповолити*) охопити: стережѣмьса претѣ и мѣймо ѿ собѣ чѣлостъ... гды ижѣ покѣта мѣсца мѣти не бѣде(т), але сама рѣспачъ все загорне(т) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 187).

ЗАГОРНЫЙ *прикм.* у знач. *ім.* Загірний. Вл.н.: Ма(р)ко Заго(р)ный (1649 *РЗВ* 429 зв.).

ЗАГОРОДА *ж.* 1. (*огорожене місце, ділянка*) загорода, загорожа: ѿ загороде быдла. Коров дватцат и деват (Яблонь, 1551 *AS* VI, 111); маю еше и иньи ѿвѣдѣ которыи не есть с той загороды (1556-1561 *ПЄ* 390 зв.); а на загороде бы(д)ла рогато(г) воло(в) ѿремы(х) два(д)це(т) чотыри (Кременець, 1571 *ЛНБ* 103, 1921, 7); а на фолварку зъ загороды взяли... ульевъ сорокъ со пчолами (Житомир, 1587 *АрхЮЗР* 3/1, 20); Лаве(р) мига(л)... пѣща(т) вы(ш)мѣнены(м) сынѣ(м) ти(м)ковым та(к) в ролѣ в загородѣ в бѣдованю вши(т)ко пѣща(т) та(к) я(к) лѣка(ч) трима(л) (Одрыхова, 1606 *ЦДІАЛ* 37, 2, 4 зв.); Ѡграда: Загорода, ѡгорѣдѣ (1627 *ЛБ* 150); Ot tam, zolnire, idite smile wsi na zimowisko. W bile horode, w zahorode myite stanowisko (1648 *П. про пол.* 201); землѣ бовѣмъ тѣѣ на котѣрой теперъ есте(с) мы якѡ стѣйна або загорѣда которѣѣ есть то(л)ко для скѣтѣ оучинѣнна (серед. XVII ст. *Хрон.* 7); *Образно:* зъ загорѣды прика-

зѣний Бѣжихъ, такъ Архіерѣѣ и Сѣѣнницы, якъ и вѣсь инѣй на(р)ѣдѣ, вѣстѣпивши, за злѣстѣми зась,... оудавши(с)а гѣнѣли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 528).

2. *Перен.* Перешкада, перепона: Не е(с)ть то тѣды зламѣнѣ церемоней Греческихъ, яко вилялетѣ, беручи прычину съ тыхъ словъ, несправедливе вывращае(т); але е(с)ть загорода и престо(р)ога прышлымъ (блудомъ и) ересѣмъ, абы ся ихъ стерегли (Вильна, 1599 *Ант.* 721).

Див. ще **ЗАГОРОЖЕНЬЕ, ЗАГРАДА.**

ЗАГОРОДИТИ, ЗАГОРОДИТЬ *дієсл. док.*

1. (що і без додатка) (*зробити огорожу, загороду*) загородити: а пасыно(к) де(и) свѣтцѣвъ ивашѣко такъже его властного дворища ѡгоро(д) загородивши репою засеѣлѣ (Кунів, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 25); Дали(с)мо калимонови що загороди(л), по(д) дзво(н)ницею: и пло(т) стары(и) направи(л) дале(м) грошы(и)... (*Пошк. – Ред.*) (Львів, 1607-1645 *РДВ* 32 зв.);

(що, чо(г)о) (*оточити огорожею*) загородити, відгородити: вказѣвалѣ... избѣ белѣю сажней трехъ, сѣнь сажней трехъ, чорнѣю избѣ на(п)рѣтивѣѣ... вдѣлати, сѣней въ бѣкѣ на полтори сажна попере(к)ъ переперити, то е(с)ть загородити, абы двѣ коморки на схованѣ были (1577 *AS* VI, 77); И розобрѣвши стѣнѣ, бо бѣлъ вхо(д), до себе загорѣдѣлѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 85).

2. (кому, в чо(м)у) Перешкѣдити: Такъже и мне або въ томъ несча(с)тѣе загорѣдило, або ли те(ж)ѣ негодность въ такъ высо(к)е ѡalebныхъ рѣчахъ не допустила до того прыйти, же бы(м)ъ ку началу якому благому то(е) рѣчы поводѣ слущный възѣяти могѣ (Вильна, 1599 *Ант.* 577); **загородитѣ дорогу, дорогу загородити** – перегородити шлях: хотѣчи знѣть вышѣ менѣованныхъ починѣныхъ шкодѣ и хотѣчи дохоженѣ оныхъ укывжѣномъ загородитѣ дорогу привѣли (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/1, 543); святокрадѣамъ до предѣсѣзѣтѣѣ и злого умыслу ихъ дорогу загородити и упорные мысли ихъ завѣстягнути рѣчыли (Дубно, 1575 *АСД* IV, 17).

3. Закрити, зачинити: а на(д)то все зам'кнено... и раю вхѡдъ загорѡжено (Острог, 1607 *Лѣк.* 121).

Див. ще ЗАГОРОЖАТИ, ЗАГОРОЖОВАТИ, ЗАГРАЖДАТИ.

ЗАГОРОДИТИСЯ, ЗАГОРОДИТИСЯ *дієсл. док. 1. Перен.* Відгородитися, відмежуватися, загородитися: Отожъ, абы ся дорога до всякихъ блудовъ новыхъ, (такъже) и до ереси старое загородила, слушне то въ листе своемъ папезъ доложилъ (Вільна, 1599 *Ант.* 719); але ясно показалося и(ж) ѡ(т) непри́ятелей кр(с)та доро́га и вса́кій при́стоу(п) загороди́лса (поч. XVII ст. *Проп.р.* 133 зв.).

2. *Перен.* Заіпітисся, стулитисся: Нѣмы зо-ста́лы оуста лживыхъ; загороди́лса оуста мовачихъ несправедли́вость (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 513).

ЗАГОРОДИТИСЯ *див. ЗАГОРОДИТИСЯ.*

ЗАГОРОДИТЬ *див. ЗАГОРОДИТИ.*

ЗАГОРОДНИКЪ, ЗАГОРОДНИКЪ *ч.*

(малоземельний селянин) загородник: Рекль ей іс жено д'ла чого плачешъ а кого ищешъ а она са надѣвала иже бы загород'никъ былъ (1556-1561 *ПЄ* 436 зв.); за то ручи(л) де(м)ко бра(т) є(г) загородни(к) (Одрехова, 1578 *ЦДІАЛ* 37, 1, 27 зв.); ѡ(т) члѣвка пяти загоро(д)нико(в) по гроше(и) десяти по(л)ски(х) а ѡ(т) трына(д)-цети ѡбоги(х) што з вымолочкѡ живятся по чотыри по(л)ски(х) (Вінниця, 1614 *ЦДІАЛ* 181, 2, 1747 зв.); А загородниковъ того сельца шесть (Володимир, 1626 *АрхЮЗР* 6/І, 463); возъный... видел, же только халупъ загородников килка zostало (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/ІV, 120).

ЗАГОРОДНИКЪ *див. ЗАГОРОДНИКЪ.*

ЗАГОРОЖАТИ *дієсл. недок. (кому, кому що) (не давати комусь робити що-небудь)* за-бороняти, перешкоджати: боуде(т) повѣдає(т) слава дѡмѡ того послѣ(д)наа на(д) пѣр'шѣю. а если частокро(т) блоудачи(м) не загорожа(л) покоуты бѣгъ, далѣко бо(л)шей твою прийметъ дѣшоу, котѡраа то пѣршій разъ оупала (Острог, 1607 *Лѣк.* 60); Нево(н)тпачи мѡвлю, але єре-

тікѡ(м) загорожаю (Київ, 1625 *Злат. Н.* 130); которые [слуги]... хотечи єго... з кгрунѣту єго ѡ(д)далити и ѡ(д)стры(х)нути, ме(ст)це про-воженъя дукту загорожаю(т) (Київщина, 1639 *ККПС* 252); **дорогу загорожати** – ставати на перешкодѣ, забороняти: Самъ се з оно(г) зрекъ-ши вечѣне ѡстѣпую и дорогу самому себе по-томъкомъ и инъшимъ сѣкѣцесоромъ... до до-хоженъя того млына загорожаю (Житомир, 1647 *ЦДІАК* 11, 1, 12, 31 зв.); А што ся ткне(т) комъпромисѣ то(г) сторона потега(т) и мнѣ и(м) дороги до ѡборо(н) мои(х) загорожа(т) не мо-же(т) (Луцьк, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 16 зв.); **за-горожати уста** – не давати можливостѣ висло-витисся, закривати (затуляти) рот: загорожа-є(т) же тѣтъ оуста єретикѡ(м) которыи мѡва(т) (Вільна, 1596 *З.Каз.* 9).

ЗАГОРОЖАТИСЯ *дієсл. недок. (чим)* За-боронятисся: Назавѣтрее засъ,... ранесенько яко знову на панюю Корсакову такъ наступиле-те вы комъпринѣципалове, же впрѡдъ особъ духовныхъ каплановъ, неушановавъши стану ихъ духовного, зъ двѡра потручаючи оныхъ которымъ салва до чиненъя о то правомъ не загорожаєтъ се выпѣхнули (Київ, 1633 *КМПИ* I, дод. 544).

ЗАГОРОЖЕНЬЄ *с.* Загорода, загороджен-ня: Заграждѣніє: Загорожѣньє (1627 *ЛБ* 40).

Див. ще ЗАГОРОДА, ЗАГРАДА.

ЗАГОРОЖОВАТИ *дієсл. недок.* Загоро-джувати, *діал.* загоржувати. ◊ **загорожовати уста** – не давати можливостѣ висловитисся, за-кривати рот: Заграждаю: Заджаю, загорѡждю, затыкаю ѡста (1627 *ЛБ* 40).

Див. ще ЗАГОРОДИТИ, ЗАГОРОЖАТИ, ЗАГРАЖДАТИ.

ЗАГОРТОВАТИ *дієсл. недок., перен. (що)* Охоплювати, захоплювати, заповнювати: Тридцати лѣтъ ѡдѡвчи Хс, Крещаетъ са: поне-вѣжъ станъ взрѡстѡ и лѣтъ тыхъ всѣ грѣхи за-гѡртѡветъ и ѡбыймѡдетъ: в' пѣршѡмъ абѡвѣмъ взрѡстѣ великое єстъ глѡпство и своа вѡла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 898).

ЗАГОРѢТИСА дієсл. док. (почати горіти) загорітися, спалахнути: Та(к) же тежъ ростропный строитель вмѣсте, где бы са загорѣлъ а моцъ великѣю вз(л) и пекѣльный огонь, бо и той ли(х) где свою волю възметъ (Острог, 1587 См.Кл. 19); Огѣнь вкїньдти прищѣлемъ, и чого хочѣ: то(л)ко жѣбы загорѣлса (Вільна, 1627 Дух.б. 228); Яро(ст) подо(б)на згрѣбо запаленомѣ, котѣрое прѣ(д)ко и гвалтовне загори(т)са, а ри(х)ло ѣгасе(т) (1627 ЛБ 161).

ЗАГОТОВАТИ дієсл. док. (що) Заготувати: и тамъ што убогое маєтности моеє было побралъ и пограбилъ, а то єсть меновите: питъе, которое было для потреби моеє заготовано, горелки кварть двадцат (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 1/VI, 76).

ЗАГРАБАТИ дієсл. док. Заграбити, заграбувати: а што венкшая – на немалый дизгонор, незмерную шкоду и на уйму добр велможного его милости пана обозного коронного,... чинечи,... кгда вси екзулес бонорум суорум стали се, нулло юре виолентер заграбавши, тримаючи тепер за присланем слуги од его милости пана обозного коронного... тых маєнностей помененых мешчанъ черниговских (Володимир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 441).

Див. ще **ЗАГРАБИТИ**.

ЗАГРАБЕНЄ с. (стп. grabienie) грабіж, грабунок, пограбування: яко тежъ и о тое, ижъ за практикою его будучи в Литве затриманий, мусилъ пана Бульгака с протестации отца своего о заграбене речей своих квитовати (Луцьк, 1632 АрхЮЗР 1/VI, 655).

ЗАГРАБЕНЬЙ див. **ЗАГРАБЛЕНЬЙ**.

ЗАГРАБИТИ дієсл. док. (кого, що) (силою, незаконно) заграбити, пограбити, забрати: што одно в тых именах было, кгвалтовне и невидомо заграбила (Володимир, 1583 АрхЮЗР 8/III, 341); панъ Яцко Бутовичъ, хоружий Киевский... забравши и заграбивши дей тамъ кгвалтовне впередъ всю маєтность, добра мое, злото... до дому Брусилова (Житомир, 1590 АрхЮЗР 3/I, 24); права мои и листъ становлений заграбилъ и всѣхъ справъ ничего ми не

отдалъ (Володимир, 1617 АрхЮЗР 1/VI, 451); а потомъ то ѣчинивши на власномъ єзерє... // пана Краковского... сети ѣ юрка и степка мешчанъ и рибалковъ... в личбе три заграбили (Київ, 1646 ЛНБ 103, 22/Id, 2011, 1-1 зв.); и тым се не коньтентуючы, єсче, тогож року тисєча шєстсот чотырдесят девятого, месеца июня тридцатого дня, воловъ два... кгвалтовне заграбил (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 264); потымъ нѣмци монасты(р)... напавши сплю(н)дрѣвали и вши(ст)ко заграбили (серед. XVII ст. ЛЛ 170).

Див. ще **ЗАГРАБАТИ**.

ЗАГРАБЛЕНЬЙ, ЗАГРАБЕНЬЙ дієприкм. 1. У знач. прикм. Награбований: зачим самъ его милость отецъ Шибинський не толко кривѣды своеє и речей заграбленыхъ доходити, але тежъ и протестации о томъ кгвалтовномъ найстю на свою господу и запроважене до Литвы в кгороде належномъ учинити не моглъ (Луцьк, 1632 АрхЮЗР 1/VI, 655); праву посполитому... панъ Еловицький с поддаными своими спротивил се и в совитост тыхъ заграбєныхъ коней и вины правные... попаль (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 304).

2. У знач. ім. с.р. **награбленое** – (те, що насильно забрано) награбоване, -ого: якож забраное и заграбленое на пожиток свой обернулъ (Луцьк, 1635 АрхЮЗР 1/VI, 699).

ЗАГРАВАТИ дієсл. недок. (в що) (починати грати або виконувати що-небудь на музичному інструменті) загравати (на чому): Презъ полє до ста(д) свойхъ що вскѣкьса маючи, В пищѣлки вєсєло собѣ заграваючи (Львів, 1616 Бер.В. 76).

Див. ще **ЗАГРАТИ**.

ЗАГРАДА ж. (цсл. заграда) (огорожене місце) загорожа, діал. заграда: Прииди, милый мой, до заграды своеи, а єжъ овощи яблонеи своихъ (поч. XVI ст. Пєсн.п. 53); Милый мой ступилъ єсть до заграды своеи, на мѣстѣ благовонныхъ рѣчеи, бы ся паслѣ у заградахъ а лиліє збиралъ (Там же, 54).

Див. ще **ЗАГОРОДА, ЗАГОРОЖЕНЬЄ**.

ЗАГРАДИТИ дієсл. док. (цсл. заградити) загородити. ◊ уста заградити: а) не дати можливості висловити свої думки; закрити (затулити) рот: млт̄ва б̄҃сы прогонила. а нев̄ѣрнымъ оуста заградила (1489 *Чет.* 56 зв.); б) втихомирити (кого), примусити замовкнути: дани(л) пр(о)ркъ пости(л)са и лвомъ оуста загра(ди)ль к(д)ы были оувр̄гли воро(в) є(г) з росказана крола дар̄їа вавилонського (к. XVI ст. УЄ № 31, 32); живи велікоє ц̄ркві православно(и) въ страна(х) сы(х) св̄ѣтіло, Вседерж̄їтель Б̄гъ пастырство... твоє... до конца ж̄вота твоего ...да ѡкрыпит̄ тя, ако да врагы своя... поб̄ѣд̄ишы... и смертонб̄сныя ѡста и(х)... заград̄ишы (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 288 зв.); Михайль Арх̄аг̄гль оу вавилон̄ѣ... оуста л̄вомъ заград̄ивъ, и Даніѣла прав̄е(д)ног̄о с пот̄вари ѡправ̄д̄ивъ, и ѡ(т) пожр̄ен̄їа л̄вског̄о с̄хранив̄ъ (Чернігів, 1646 *Перло* 42 зв.).

Див. ще ЗАГОРОЖАТИ, ЗАГОРОЖОВАТИ, ЗАГРАЖДАТИ.

ЗАГРАДИТИСА дієсл. док. (цсл. заградитиса) заховатися, заслонитися; загородитися: ты безаконая д̄щї иродова... ка(к) оу стане заградилас̄а (1489 *Чет.* 271 зв.).

ЗАГРАДКА ж. Маленька загорожа. У *порівн.*: ягодки лица его яко заградки добровонныхъ р̄ѣчей, посажены отъ апатекаревъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54).

ЗАГРАЖДАТИ дієсл. недок. (цсл. заграждати) загороджувати: ор̄піло, ас, затикау, заграждаю (1642 *ЛС* 293).

Див. ще ЗАГОРОДИТИ, ЗАГОРОЖОВАТИ, ЗАГРАДИТИ.

ЗАГРАЖДЕНИЕ с. (цсл. заграждение) затикання. ◊ заграждение уст̄ъ — затикання рота: собо(р)н̄е пр̄е(д) лице(м) все̄а ц̄е(р)кви проч̄е(т)ш̄е ра(з)с̄д̄ите и ѡ(т)б̄г̄одарова(н)ны(х) и б̄г̄аты(х) во м̄д̄ро(ст) слове(ст)н̄е та(л)а(н)тов̄ъ ваши(х) пи(с)мо... воспишите имене(м) ц̄е(р)кве... на загра(ж)дение лвовы(х) ѡст̄ъ и... ѡтве(р)женію чада моего (Верба, 1606 *ЛСБ* 407, 1).

ЗАГРАНЕ с. (цсл. zagranie) (на музичному інструменті) грання: Іванъ Четвертенски(и)... росказ̄алъ с̄ѣрмач̄ови... Исход̄ѣ п̄ѣснь соб̄ѣ заграти, и та́къ в̄ ѡномъ ж̄алобномъ загра́ню... пол̄ѣглъ (Київ, 1623 *МКСВ* 73).

Пор. ЗАГРАТИ.

ЗАГРАНИЧЕ с. (цсл. zagranicze) заграниця, закордон: проси(л) ѡны(и) врадни(к)... жебы ко(ж)ды(и) хто(ж)ко(л)ве с̄езде на я(р)ма(р)ку ѡбывателе(и) ка(ж)дого стану та(к)же и ку(п)цо(в) и(з) загранича то є(ст) с коруны по(л)ское веда(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 38); Гаврило пан̄ен̄ька... ме(л)... воску камене(и) н̄в з заграни(ч)я з ра(т)на прикупленого и привезеного до бере(ст)я (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 60 зв.).

ЗАГРАНИЧЕНЕ, ЗАГРАНИЧЕНЬЕ с. Встановлення, визначення меж: и такъ есмо доброволне з obu сторон без укривжен̄я справедливе меж̄и собою, ведле привилья господарского... ограничили и копцами закопали, на в̄ѣчныє часы обовезавши себе и потом̄ство свое тое загра ничен̄ье держати (Підгайці, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 367); которы(х) то добръ кна(з) Ружи(н)ски(и)..., во(д)л̄е ѡ(з)нач̄е(н)а и загра нич̄е(н)а чере(з) комисаро(в), уживати ма̄е(т) (Варшава, 1597 *ККПС* 86).

Пор. ЗАГРАНИЧИТИ.

ЗАГРАНИЧЕНЬЕ див. ЗАГРАНИЧЕНЕ.

ЗАГРАНИЧИТИ, ЗАГРАНИЧЫТИ дієсл. док. (що і без додатка) Встановити, визначити меж̄и (ма̄єтку, володіння і т.ін.), *діал.* заграничити: т̄ю... стр̄ѣг̄, почонши ѡт̄ъ реки Т̄ѣри до дороги, котора̄а ид̄еть ѡт̄ъ Городелца до Ковла, на полы им̄ъ розделили, и заграничили (Мизове, 1537 *AS* IV, 98); то пак̄ дей Тво̄а Милост̄ ѡ то ничего не д̄баючи... // ѡвес к̄гр̄ѣнт ѡт двора Л̄ѡкова и ѡт имене̄а Славожич̄ъ соб̄ѣ заграничилъ (Дубно, 1559 *AS* VI, 43-44); мы,... на к̄гру(нт) его м(л). к̄н̄за Кирика Ружи(н)ског̄о... вы̄ѣха(в)ши,... а ро(з)ѣха(в)ши та(к) у ст̄ороны добръ к(р). его м(л). стар̄оства се(л), урочищ̄ъ и к̄гру(н)то(в) жит̄оми(р)ски(х), яко те(ж)

...кгру(н)то(в) Котеле(н)ски(х)..., заграничили и копцы закопа(ли) (Котельня, 1597 ККПС 88); они ѡбѣдѣ стороне спо(л)ны(х) прятѣ(л) свои(х) вывести..., и на ме(ст)це ро(з)ни(ц) зѣха(в)шы, // тамъ чере(з) пановъ приятеле(и) свои(х) обычае(м) прятельски(м) ѡ все ѡгодили скончыти и заграничыти маю(т) (Вінниця, 1600 ЛНБ 5, II 4049, 157-157 зв.).

ЗАГРАНИЧНИКЪ ч. (*чужа, нетутешня, зайшла людина*) чужинець, чужоземець: в то(м) па(н)стве... городо(в) дворо(в)... врядовъ земскихъ и дворныхъ... чужозе(м)цомъ и заграни(ч)нико(м)... давати не маемъ (1566 ВЛС 3); Заграничникъ кождый, хотя бы и листы короля его милости вызволенные отъ мыта и отъ побору мелъ, тогда предъ ся повиненъ будетъ мыто и поборъ отъ всякого товару своего дати (Берестечко, 1566 РИБ XXX, 599); Къ тому подалъ артикулъ девятый..., // въ которомъ пишетъ, ижъ достоинства и вряды, такъ духовные, яко и светские, не маюгъ быти даваны чужоземцомъ и заграничникомъ, только тубыльцомъ (Луцьк. 1580 АрхЮЗР 1/I, 150-151).

ЗАГРАНИЧНЫЙ, ЗАГРАНИЧЬНЫЙ прикм. Чужоземный, закордонный, заграничный: А естлибы теж с тых именей моих... люди проч розышлись, або якое знищене от татар и теж кгвалту, або грабежа от панов заграничныхъ... тымъ именямъ моим стали, того я самъ, а ни отец мой... на них самых... вечно поискovati а ни ся о то впоминаги будемъ (Луцьк. 1565 АрхЮЗР 8/VI, 157); ѡ(н) вже неѡднокро(т) товары свои многіе по я(р)ма(р)кохъ заграни(ч)ны(х) продае(т) (Луцьк. 1565 ТУ 110); ѡна по животѣ мужа своє(г) пе(р)шо(г)... за и(н)шо(г) заму(ж) за члѣвка заграни(ч)но(г) кору(н)ного... по(ш)ла (Володимир, 1567 ЦДІАЛ 28, 1, 2, 11); которые то принцыпалове, вышъ менованные... наежѣджаючи кгвалтовъне на маетьности и на дома шляхецкие, яко одинъ неприятель заграничъный штурмами добываючи..., маетьности лупечи,

быдѣла, кони // беручи до домовъ своихъ отъ-проважали (Житомир, 1618 АрхЮЗР 3/I, 239-240); вышѣреченый войтъ ясногродский зъ сынами своими..., оружно, з ручъницами, самопалами // ...рогатынами, яко на неприятеля заграничъного, в способъ своевольныхъ козаковъ... наехали на маетность... пана моего (Луцьк. 1649 АрхЮЗР 3/IV, 131-132).

ЗАГРАНИЧЫТИ див. **ЗАГРАНИЧИТИ**.

ЗАГРАТИ дієсл. док. (кому) (*виконати щось на музичному інструменті*) заграти: Гдѣ тыжъ и ѡвечки намъ весѣльа додѣли, Кгдѣсьмы и(м) в пищѣлки нашѣ разне загрѣли (Львів, 1616 Бер.В. 76); Братію свою оупоминалъ ср(д)ца имъ додаючи, и милеса зъ нѣми жегнаючи розказалъ сѣрмачѡви... Исходѣ пѣснь собѣ загрѣти (Київ, 1623 МКСВ 73).

Див. ще **ЗАГРОВАТИ**.

ЗАГРЕБТИ дієсл. док. (кого, що) Закопати; погребти, поховати: ѣныи не вѣтривали. помѣрли в мѣкахъ и покидано за мѣстомъ на снѣденіе псѡмъ. неѡбно и прѡводѣ ѡ(т)правлати. тѣлко такъ загребли в пѣсокъ без трѣмъ (1509-1633 Остр.л. 131 зв.); прето его при мнѣ возно(м) в зѣ(м)лю впущено и загребено (Київ, 1591 ЦДІА Лен. 823, 1, 133, 79); Тепѣрешнихъ не вѣдае(т), а ѡ прѣшлыхъ стараетса, якъ оумре(т) и если загребѣнъ боуде(т) не вѣдае(т), а ѡ пото(м)кахъ рады стрѡбѣти (Острог, 1607 Лѣк. 129); бра(т) не братѣ(р)ско поступивши гдѣ(с) и(н)де(и) тѣло загрѣбѣ, а то для того абы належного це(р)кви бжѡ(и) не ѡ(д)далъ (Львів, 1636 ЛСВ 1043, 45); *Образно*: на насъ не што иншого вытискѣтъ, едно про(д)комъ кгвалтъ... а притомъ хоуть до ѡ(т)критѣя правды, которѣю незычливые ради бы загребли (Острог, 1598-1599 Апокр. 205); стлумивши и загребши учение его своимъ противенствомъ, другимъ наслѣдовати науку апостола Петра забороняеш (1608-1609 Виш.Зач. 229).

♦ **въ непамяти загребенный** – забутий: Нерѡвно абѡвѣмъ помыслѣйшии Цѣрквы. х(с)вой

ω(т)всѣль Сѣдѣссы настѣпѣть, гды ωбрѣдлоє тоє и ненавистное ω(т)щепѣнцѣвѣ и Апостѣтовѣ има з' нѣи вѣстѣпитѣ, и в' непѣмѣти загрѣбѣное счѣзнѣть (Вѣльна, 1620 *См.Каз.* 24 зв.).

Див. ще ЗАГРѢБАТИ.

ЗАГРИМѢТИ, ЗАГРѢМѢТИ *дієсл. док.* Загримити: іωанѣ снѣ грѣмовѣ загрѣмѣ(л) стра(ш)но з высоты нб(с)ной оустрашаючи всѣ плѣки вражѣи (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 83 зв.); тоє в'се показа(л) на(м) іωа(н) снѣ грѣмо(в)... и ты(м) бгословѣмѣ яко гро(м) загрѣмѣ(л)... ω(т)страшѣючи снѣ(в) єретически(х) (Там же, 348 зв.).

ЗАГРОЖЕНЄ, ЗАГРОЖЕНЬЄ *с. (стп. zagrozenie)* заборона: прещѣнѣ, зака(з), загроженѣ (1596 *ЛЗ* 70); Запрѣщенѣ: Загроже(н)є, бака(н)є, фѣкѣнѣ, лаа(н)є (1627 *ЛБ* 42); Прещѣнѣ: Грозба, за́казъ, загроженѣе (Там же, 96).

Пор. ЗАГРОЗИТИ.

ЗАГРОЖЕНЬЄ *див. ЗАГРОЖЕНЄ.*

ЗАГРОЖОВАТИ *дієсл. недок. 1.* Забороняти: запрѣщаю, загрѣждю, зака́зю (1596 *ЛЗ* 48); Запрѣщаю: Загрѣждю, фѣкаю, зака́зю (1627 *ЛБ* 42).

2. (чому) (*з погрозою наказувати*) погрожувати: котѣрый всемогучою своєю влѣдзою мѣртвых' в'скрѣшѣлѣ: котѣрый мѣрѣ и вѣтрѣмѣ загрожовалѣ: котѣрый слѣвомѣ дѣавѣлы выго́нѣлѣ и стирѣлѣ (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 456).

Див. ще ЗАГРОЗИТИ.

ЗАГРОЗИТИ *дієсл. док. (стп. zagrozić) 1.* (о що чим) (*з погрозою попередити*) загрозити, погрозити (що чим): якщожъ вы смѣете ина́че держати, видѣчи, же о то отлученѣмѣ и анаѣемою загрожено (1603 *Пит.* 71).

2. (кому що, що, чому) (*з погрозою наказати*) загрозити: єще дей не толко намѣ пана Петра Загоровского, або и послѣнцѣвѣ Єго Милости послѣдшымѣ быти за́казѣлѣ, але дей и ѡзыватися намѣ панѣм Загоровскимѣ срокѣго загрози́лѣ (Луцьк, 1565 *AS* VI, 67); ѡстановивѣши и вѣчно ѡтвердивѣши, до того ни приложити ни ω(т)яти подѣ анаѣемою крѣпко загрози́лѣ

(Острог, 1587 *См.Кл.* 18 зв.); але и(ж) бы са то бо(л)ше(и) не ро(з)ношало межи лю(д)ми загрози́мо и(м) срокѣго абы пото(м) во (и)мѣ тоє зѣ жа(д)ны(м) члѣво(м) не мовили (II пол. XVI ст. *КА* 18); іо́жъ не роскажоу жебы ма ѡсторо́жне стерегло вѣйско. не загрожоу абы мѣсто все що ко(л)векѣ я роскажоу оучинѣло (Острог, 1607 *Лѣк.* 122); Прѣтѣож' прищѣдши до него ѡбѣдѣли єго, мѣвачи; Па́не рѣтѣй нас', гѣнемо И рѣклѣ им', чѣмѣ так' боазливы єсте малѣвѣрныѣ... Вста́вши загрози́лѣ вѣтрѣмѣ и мѣрю, и бѣла тишина велѣкаа (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 387).

Див. ще ЗАГРОЖОВАТИ.

ЗАГРОМИТИ *дієсл. док. (на кого)* Загрозити, погрозити (кому): а коли хс ѡбачи(л) и(ж) многѣй наро(д) исходитѣса ко немоу, а ω(н) ты(ж) в то(т) ча(с) загроми(л) на ѡного дѣх неч(с)того (к. XVI ст. УЄ № 31, 31).

ЗАГРУЗИТИ *дієсл. док. (що)* Замулити: минѣлѣ ча́сѣ длѣгѣй, и болѣто помѣлѣ до воды са прибрѣвши Жрѣдло затамовѣло, и почѣтокѣ, кѣда вода выгѣкала загрѣзило (Київ, 1631 *Син. Тр.* 813).

ЗАГРѢБАТИ *дієсл. недок. (що в чому)* (*загортати, засипѣти чим-небудь*) загрѣбати. *Образно:* дѣла чо́го и снѣѣе Правѣсла́вныи, єсли(ж)са не мѣгѣтѣ вѣдѣчности ω(т) Лилѣй оучѣти, абы што ко(л)векѣ з' рѣк' Бѣзски(х) ма́ю(т), не ѡборѣчали надѣлѣ не загрѣбѣли в' не́вѣдѣчно(м) по́росѣ запѣмнѣна, але оуоставѣне в' ср(д)цѣ хѣвали и в' дѣброй па́мѣти (Київ, 1648 *МКСВ* 350).

Див. ще ЗАГРЕБТИ.

ЗАГРѢВАНІЄ *с.* Зігрѣвання, нагрѣвання: на на́шей вѣлѣ загрѣвѣнѣє нѣвы, и ω(т)вѣлѣженѣє на́шѣна залѣжитѣ (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 751).

Пор. ЗАГРѢВАТИ.

ЗАГРѢВАТИ *дієсл. недок. 1.* (кого, що) (*робити теплим, гарячим*) загрѣвати, зігрѣвати, нагрѣвати: ω(т)коу(л) ани пѣтаство,... ани трѣнѣє ѡного на́шѣна... викорѣнити не може(т), а́бовѣ(м) має(т) росоу. и теплотѣ загрѣвѣаю́єє,

и ѿ(т)воложоуєчєє ѿное // сѣма (1598 *Розм. нап.* 52 зв.-53); Толко прѣсимъ, справъ ср(д)ца горѣчость в' Патронѣ, Абы в' новомъ загрѣвалъ квѣтки Геликѡнѣ (Київ, 1632 *Євх.* 299); знѣи же якѡ ѡгнь тебѣ слѣжитъ, загрѣвае(т), просвѣщаєтъ... Такъже и вода напавѣєтъ, ѡчищаєтъ, загрѣваєтъ: и прохладѣаєтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 4 зв.);

(що) (викликати або посилювати відчуття тепла в організмі) зігрівати (зогрівати): ѿ(т) пострыженіа ѡвѣцъ моихъ загрѣвалемъ плѣщѣ нѣщихъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29 515, 203).

2. *Перен.* (кого) (втішати, підбадьорювати) загірвати, зігрівати (зогрівати): любѡвъ загрѣваєтъ ѡзѣблы(х). любѡ(в) побѣжаєтъ лєнѣвы(х) (Острог, 1598 *Отп.КО* 31); Ч(с)тныи Ѡ(т)цы и братіа..., котѡрыи ѿ(т) нѣго на тѡе с(т): мѣсце згромажены, на нѣмъ дѣржаны, и якъ дхѡвнымъ, такъ и телѣснымъ вихованѣмъ ѿ(т)цѣвскѡ пѣствованы сѡтъ и загрѣваны (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 25); жадєнь бѡвѣмъ вѣдлѡгъ Ап(с)ла с(т): нѣгды тѣла своѣго не мѣлъ в ненависти, ѡле ѡное живи(т) и загрѣваєтъ, якъ и Хс Црѣковъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 933).

(що) (сповнювати почуттям втіхи) зігрівати (зогрівати): словеса прч(с)тѡи Дѡви плачлѣвыи, могѡтъ ѡзѣблѡ дѡшѣ загрѣвати, в' любѡвъ Хвѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 91 зв.).

Див. ще ЗАГРѢТИ.

ЗАГРѢВАТИСА дієсл. недок. 1. (ставати теплим, гарячим) загірватися, зігріватися, нагірватися: если трѣфитъ водѣ прѡходѣ блѣзко воулѣкана и кѡменіа распѣлено(г): тогда загрѣваєтса вода, и з горѣчєстю вѡхѡдитъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 13).

2. *Перен.* (морально підтримувати, втішати, підбадьорювати) зігрівати, гріти: Книги ѡсвѣчатиса и загрѣватиса мѡже(т)... Мѡнахъ в' дорѡзѣ збавѣнной, Хр(с)тіанинъ Правѡславный в' прєслѣдованію и найграванію ѿ(т) апѡстѣтѡ(в) (Київ, 1623 *МІКСВ* 81).

ЗАГРѢМѢТИ див. **ЗАГРИМѢТИ**.

ЗАГРѢНЕ с. Нагрівання, підігрівання: та(к)же абы вѣдѣла же тѣлѣ бѡлѣй кѡ потрѣбѣ, а не дѣи кѡ потѣсѣ данѡе є(ст); котѡри(м) то цѡвичѣніємъ мѣсли... ѿ(т) загрѣна пѡкармо(в) боурлѣвыи и свѡво(л)нѣйшыиєса стаѡтъ (сєред. XVII ст. *Кас.* 70 зв.).

Пор. ЗАГРѢТИ.

ЗАГРѢТИ дієсл. док. (що) (зробити теплим) загіртіти; зігртіти, нагіртіти: зздѣи ми пончѡхы и загрѣиы ложко (к. XVI ст. *Розм.* 44 зв.); Тогда земла явилася яко сѡхѣа рѣчъ: чѣрѣна, шпѣтна, яко нѣѣкое багнієско, мокрѡтна, наѣга, и неѡукрашѣнна. ѡжъ ю слѣнце прѡменами своѣго свѣта ѡсвѣтіло: ѡсѣшѣло, и загрѣло (Почаїв, 1618 *Зерц.* 15); *Образно:* Прѣто моліѡ та Гѣи мѡй; тѣю грѣхѡтѡрнѣю дѡшѣ моѡю; ѡзѣблѡю загрѣи Крѡвѣю твоєю, прѣстою горѣчею; котѡраа вѣшла и(з) бѡкѣ тѡбѣго прѣстѡго, загрѣи ѡгнѣмъ Бж(с)тѡва тѡбѣго (Чернігів, 1646 *Перло* 97 зв.).

Див. ще ЗАГРѢВАТИ.

ЗАГРѢТИСА дієсл. док. (зігртіти себе, своє тіло) зігртітися, загіртітися: принєси вѣзанкѣ дровъ и вѣчини достатни(и) ѡгонь Абыхъ мы са загрѣли (к. XVI ст. *Розм.* 24 зв.).

ЗАГУБЕЛЬ ж. (втрата безсмертя душі) загибель: добрѣ тоу(т) мѡже(т) слышати и роздѣмѣти же тѣи дѣла малы(х) пѣназѣй погинуѡли и(ж) не все шѡто бѣлы слоубили бѡѡу ѿ(т)дали заправды злаа то ро(с)права на тѣи лакомыи богачѣ котѡры(и) не хотѣ(т) бачити своєй заѡубєли и потоуплѣна (XVI ст. *УЄ* №29519, 57).

ЗАГУБИТИ, ЗАГУБИТИ дієсл. док. 1. (що) (через неуважність втратити щось) загубити: тыжъ котораа жѡна маѡчи дєсѣть драгѣмъ... если бы заѡубила єдиноу драгѣмоу а чи не зажигаєтъ свѣчѣ... и глѣдаєтъ сѣ пилѣнѡстю ѡжъ бы нащѣла (1556-1561 *ПЄ* 288);

2. (що) (частково або повністю позбутися чогось) втратити: а они, шѡто бы (в *ориг.* За шѡто шѡто бы. – *Прим. вид.*) не загубили имѣніє ихъ и жѡны на сѡмъ свѣтѣ, они лишили вѣчєрю Бѡжѡю (XVI ст. *НЄ* 167); ѡ якъ мнѡго загѣбѣлє(с) мѣрнѡтравный нещѣсноє вѣштєчѣнство! (поч. XVII ст. *Проп.р.* 291);

(що) призвести до втрати (чого): И по ско(н)-чании живота Его нашлись таковыя купчи-ковѣ хотѣвши оныѣ ѿѣ матрецы И приправы дрдка(р)скіе купити: А до моско(в)ское землѣ с па(н)ствъ Его королевское мл(с)ти вывезти скарбѣ Особливы(и) загубити и(з) шкодоу немалою це(р)ква(м) божии(м) (Львів, 1585 ЛСБ 70).

3. (кого, що) (*призвести до загибелі*) знищити: Чоудовалосѣ нбо, страхала са зе(м)ла, и вши(т)ко створеніе было в поготовѣ загоубити вши(т)кихъ Жидо(в) (XVI ст. УЄ Трост. 61); И збѣгъся великій народ, хотячи вас загубити, ажъ вас... уряд замковый оборонил (Львів, 1605-1606 Перест. 44); ѿ сірены!... якъ много млáденцо(в) шлахѣтны(х) загоубилисте! (поч. XVII ст. Проп.р. 291); а инны(х) всѣхъ людей загубилъ потопомъ (поч. XVII ст. Пчела 56 зв.); прышаа злѣсть яко соу(т) злый бѣсове мѣчители, не ты(л)ко члѣка прагноу(т) загубити, аже и скотѣны не щада(т) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 168 зв.); а другіе... рыхлѣи бы могли домовою незгодою и розорванемъ церковь Божию загубити (бл. 1626 Кир.Н. 25); Нагле, рекѣ противъ Нарѣдови, и противъ Крѣлевствѣ, абымъ Егѡ выкоренилъ, зопсовалъ и загубилъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 355); Образно: И што мѣблю Цркѣвъ; еднѣ слово реклѣ Пáстырь... Якъ много Тиранѡвъ, тѣе слово загубити оусиловáли, áле не змогли, бо на кáмени естъ оуфáндѡвано (Київ, 1625 Злат.Н. 130);

(кого) (*призвести до моральної загибелі*) знищити: што є(ст) за пожитокъ члѣко(в) // хоть бы весь свѣтъ ѡдержалъ а самъ себе загоубилъ. алѣбо на шѣкодоу пришлоъ если же са кто боуде(т) мѣною соромѣти (1556-1561 ПС 255 зв.-256); Одны сѣгъ которѣи приводáтъ до вшеченства, дрдгѣ до ѡбжѣрства и пѣанства,... всѣхъ еднáкъ хѣтрости и зрады единъ сей конѣцъ естъ, абы члѣка ѡ(т) Бгá ле(ст)ками ѡ(т)вабѣвши, къ собѣ пригорнѣли и загубили (Київ, 1637 УЄ Кал. 26).

Див. ще ЗАГУБЛАТИ.

ЗАГУБИТИ див. ЗАГУБИТИ.

ЗАГУБЛАТИ дієсл. недок. Загублювати, знищувати: Истреблáю. Вымáзю, зглáждю, загѣблáю, выкоренáю (1627 ЛБ 163).

Див. ще ЗАГУБИТИ.

ЗАГУБЦА ч. (стп. zagubca) згубник: На тое ѡ(т)повѣ(ст) тебѣ гѣ... Ты(ж) рáбе лѣнивый и загѣбѣ ѡвѣцъ мои(х)... и чѣмъ есь не бы(л) дбáлый з чѣиными пасты(р)ми (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 222 зв.).

ЗАГУРНУТИ див. ЗАГОРНУТИ.

ЗАГУЩЕНЫЙ, ЗАГУЩОНЫЙ дієприкм. (*заставлений великою кількістю чогось*) заповнений: Гѣмна ви́дачи за́ставланы и загѣщены, стога́ми, и стѣрта́ми, на ко́ждое лѣто но́вымъ збо́жемъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 652).

2. Запруженный: все сна́днѣ... справить хто вѣ сѣи ма́рно(и) облáдѣ не бѣдетъса бáвить А тѣмъ свѣтомъ,... якъ Нѣломъ гáдомъ загѣщѣным ѡмѣрзѣтъса... пото́пчѣтъ зѣхвáлца Якъ лихвара... ко́торый звѣкъ бра́ти (Вілень, 1620 Лям.К. 23).

ЗАГУЩОНЫЙ див. ЗАГУЩЕНЫЙ.

ЗАГЪНАТИ див. ЗАГНАТИ.

ЗАГЫБАТИ див. ЗАГИБАТИ.

ЗАГЫНУТИ див. ЗАГИНУТИ.

ЗАГÁЄНЄ див. ЗАГÁЄНЄ.

ЗАДАВАНА, ЗАДАВАНЪЄ, ЗАДАВАНЬЄ

с. 1. (*пропонування чого-небудь для виконання, розв'язання*) задавання: Еѡеский Марокъ, неведáючи што се зъ нимъ деетъ, и задаваню ихъ отповеди имъ дáтъ не умеючи, утеклѣ до своеи господы (Вілень, 1597 РИБ XIX, 288); Таковы(м) бовѣ(м) задавáна(м) латвѣи ще(и) ро(з)ваза-на бывáетъ томоу ѡ чо(м) са пытаемъ (поч. XVII ст. Проп.р. 148).

2. (*заподіювання*) завдавання: роздѣмю же потреба задавáнѣа оныѣ збѣти... котѡрыѣ... оу ка́ждого звѣкли злѣхъ рѣчѣи быти насѣнемъ // звѣрѣхѣ бовѣмъ хѣдáтъ приправными твáрми, и себе за тѣхъ оудаю́тъ чѣмъ са показѣю́тъ,... клáмѣсты и лапáчками (Дермань, 1605 Мел.Л. 11 зв.); о ко́торый закладъ в неучиненню до-

сытъ которой колвекъ речи,... въ задаванью трудностей черезъ мене самого, яко и повинныхъ моихъ, въ задаванью трудностей черезъ нихъ, даю волность такового каждого позвати до вшелякого суду (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 568); Захováймо рѣки нашѣ чисты ѡ(т) лѣпѣзства, ѡ(т) лѣкомства, ѡ(т) мѣжобойства, ѡ(т) ранѣ задава́(н)а, и ѡ(т) вшелѣкихъ ѣншихъ злѣбѣй (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 931); **задаванье словъ** – ганьблення, лаяння, ображання: ѡ тые шкоды свое, яко те(ж) и ѡ дифамѡване протѣ(с)та(н)та пере(д) лю(д)ми за(ц)ными и задаванью сло(в), гонорови и по(ц)стивому житю протестуючогосе шкодачих... которое урядовне прѣ(з) во(з)но(го) шляхе(т)но(го)... реквизиова(л) (Володимир, 1638 *ТУ* 307).

Див. ще ЗАДАНЬЯ.

Пор. ЗАДАВАТИ.

ЗАДАВАНЬЕ *див. ЗАДАВАНА.*

ЗАДАВАНЬЕ *див. ЗАДАВАНА.*

ЗАДАВАТ *див. ЗАДАВАТИ.*

ЗАДАВАТИ, ЗАДАВАТЬ, ЗАДАВАТЬ, ЗАДАВАТ *дієсл. недок. I.* (кому що, чого) Заподіювати, завдавати, задавати, чинити: а иншие дети, сынове и дочки, и зяти мои,... въ томъ жадной переказы и пересуды князю Михаилу Черторыскому,... // задавати не мають вечными часы (Сильце, 1531 *АрхЮЗР* 7/1, 30-31); который листъ съ канцелярьи Нашое... вышолъ, абы есте во всемъ къ нимъ... заховали и никоторое трудности въ томъ имъ не задавали (Краків, 1537 *РЕА* I, 222); покорне прошѣ... малжонкѣ мою в ласце... мѣти, а не допѣстит ей ни в чомъ кривды чинити и трѣдностей которыхъ задават (Острог, 1539 *АС* IV, 209); А хто бы хоте(л) в то(м) оны(м) ста(н)у люде(м) трѣдности задавати бѣдѣть повинѣ(н) всю шкодѣ... совито ѡправити (1566 *ВЛС* 84 зв.); а та(к) твоя мл(ст) на(м) таково(и) трудности не задава(и) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 65); а если бы(х) я... сама... або дочки мои... мѣли в тое имѣ(н)е вступовати... и якую тру(д)ность за-

давати тогды я сама та(к) и дочки мо(и)... и ко(ж)ды(и) таковыи хто бы то(л)ко то ѣчини(л) маѣтъ на замо(к) г(с)дрьски(и)... заруки запла-тити (Київ, 1575 *ЦДІАЛ* 181, 2, 103, 2, 1 зв.); прото(ж) я ручу... и(ж) анѣ цо(р)ка є(и) анѣ сама ю(ж) бо(л)ше тру(д)ностѣ(и) бра(т)ству задава(т) не могу(т) (Львів, 1590 *ЛСБ* 128); а того проклаты(и) не бачи(л) и не розоумѣ(л), яковы(х) тажъки(х)... мою(к) его стои мл(с)-ти задавано (XVI ст. *УЄ Трост.* 80); я ѡ(д) то(г) жа(д)ное тру(д)но(с)ти и перенагаба(н)я пра(в)но(г) пнѣ брату моему... задавати не маю и мочи не бѣдѣ (Жорнища, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 115 зв.); якѣю бовѣмъ намъ тажъкость задаѣтъ собѣю покѣра (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 58); анѣте-це(с)сорове пнѣ протестуючо(г)[о] се... важылисе добра и кгрунѣты, до Кошылова... ѡ(д) ки(л)ка сотѣ ле(т) належачие,... //...ѡседати... и кгва(л)товне ѡ(д)берати... кривды и шкоды ...задава(т) не перестаю(т) (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 251-252); А я... // жа(д)но(и)... речи и прѣшъкоды чини(т) и задаватъ не маю (Житомир, 1647 *ЦДІАК* 11, 1, 12, 31 зв.-32); жону его такъже огнемъ пекѣли и мучили, розныи муки ей задавали (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 238); еслибы кто колвекъ мил ся отозвати, задаючи турбацию Кононовы за помененный проданный кгрунѣтъ, теде мы повинни будемъ в каждого суду своимъ коштомъ... боронити и заступовати (Корсунь, 1649 *ЧИОНЛ* VIII-3, 19); до господы ...пана Ясинского приведши, за ноги обѣвсивши до горы, а на долѣ головою, допѣро задавали муки незносныи,... же ледве живого отпустили (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/1, 568); **задавати кламѣство** (кому) – наговорювати (на кого), говорити неправду (про кого): А хто того не веритъ, Ариянинъ естѣ и геретикъ спросный, чинечи Сына Отцевы въ существе неровного, и задаѣтъ кламѣство Сынови Божому (Володимир, 1598-1599 *Відн.ПО* 1063); **задавати сромотныи слова** (кому) – ганьбити, лаяти, зневажати, знеславлювати (кого): оногѣ с челядню тамъ на церкви..., облегиши неприя-

телскимъ способомъ, голодомъ морили и везенью мели, вшелякими утисками, задаючи сромотные слова, трапили (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 259); **зелживость задавати** (кому) – те саме, що **задавати кламъство**: ѡска(р)-жалъся пре(д) братство(м) Касия(н) Сахнови(ч) на Ивана бѣлдагѡ ѡ зелживость, которѡю мѡ задава(л), мовячи, для чого са ты в ре(ч) втрѣчаешъ за Никифоро(м), а(л)бось и ты з никифоро(м) дѣли(л)са тыми речами шпита(л)ными (Львѣв, 1601 *ЛСБ* 1043, 5 зв.); **покусы задавати** (кому) – спокушати (кого): Але она шалѣнства своего оугаситъ не хотѣла, а бѡлшой покѡсы емѡ задавала (серед. XVII ст. *Хрон.* 64 зв.); **раны задавати** (кому) – чинити утиски (кому), морально травмувати (кого): А вм(л) рачи(м) се ѡбращать... якобы(х) я мелъ люди хрыстовы ѡвца ра(с)пужати и бра(т)ство лвовѣское пренаследовати раны имѡ задавати (Львѣв, 1593 *ЛСБ* 245, 1); **раны собѣ задавати** – журитися (чим), клопотатися (про що): едины ѡ межа(х) зѣмныхъ свѣра(т)са, а дроугѣе ѡ бѡдованье домѡвъ раны собѣ задаѡтъ, и единый дроугого забиваѡ(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 121); **слова неучтывые задавати** (кому) – те саме, що **задавати сромотные слова**: в то(й)же способѡ Лѡкиа(н) василиеви(ч) Иоаннѡ рогати(н)цѡ словъ досы(т) неѡчтывы(х) задава(л) за тоѡ же ихъ ѡпомина(л) гамѡючи ихъ ѡ(т) сварѡвъ при цркви бѡжей (Львѣв, 1600 *ЛСБ* 1043, 2 зв.); **страхъ (страхи, пострахи) задавати** – страшити, наводити страх: а они ѡ смрти не(д)бѡючи на пѡрано(к) вѣсѣ са тамъ сходили. а кгда еще была нѡчь, старѡста ѣдѡчи зѡ жолѣнѣрми, страхъ задава(л) абы жаденъ не загинѣлъ (Дермань, 1604 *Охт.* 9); теды на дорозе добровольной,... перенявши мене, свавольны козаки... поймали, страхи розные битом и мордерством здоровю моему задавали (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ* XV-3, 158); ксѡдзъ Крупецкій... // мосцпанюю нашу през писаня свое навѣдилъ розмаитыи пострахи задаючи, абы намъ и священникомъ розказала на собѡрѡ до Перемиш-

ля ставитися (Немирѣв, 1642 *КМПМ* II, 240-241).

2. (кому що) Приписувати (кому що), звинувачувати (кого у чому), вказувати (кому на що): а ѡжъ и тоѡ на(м) задаѡтъ, же кр(с)товъ на церква(х) не маѡ(т), звоно(в) мѣти не волно (Острог, 1587 *См.Кл.* 12); еще жаловалиса, ѡжъ невѣрность и негѡдность привѣлеямъ нашимъ ...ѡ(т)... патріарха намъ данны(м) пре(д) сѡдомъ свѣцкимъ задавали. и на самый станъ патріаршески(и) великое бѡ(з)честіѡ вкладали (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 155); Патый артикоу(л) намъ задаешъ, и(ж) бы имѣли вл(д)кѣ нашѣ рѡзвѡдити ста(н) ма(л)жѣньскѣй (к. XVI – поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 119 зв.); задаѡ(т) ему поводъ же злаа моцъ неправнаа А ѡнъ ко(н)трове(р)-туѡтъ ѡ яко(й)сѡ дыляцыи (Киѣв, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 29 зв.); obijcio, is, предлагаю, задаю, вмѣтаю, запиная, указую, поношаю (1642 *ЛС* 285); полковникъ, учинивъши на протестанъта фурию,... шыю хотел утяти, задаючи тоѡ, же войско Запорозъское лекъце важилъ и ѡ зраде его мыслилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 127); **неправду задавати** (кому) – звинувачувати у неправдѣ, обманѣ (кого): они де(й) того служебника пне(и) ѡа(л)че(в)ско(и) а(н)дрѣя сѡукали и непра(в)ду ему задавали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 10); **вину задавати див. ВИНА.**

3. (що) Змушувати (до чого): скаржилися... мѣщанѡ... ѡжъ они... потягаючи на(с) на сѡды, и невинѣне оскаржаючи... якъ ѡрады свѣцкѣи, такъ и на дѡхѡвныи собѡры..., задаючи на(м) далѣкѣе дороги, привѡдячи на(с) до... многы(х) шкѡдъ и накладѡвъ,... и того рѡди мы в маѡстностяхъ нашихъ домовыхъ великѡю шкѡдѡ по(д)ѡймѡемо (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 155).

4. (кого) Подавати (кому): А потом по розныхъ местцахъ до бабъ и людей розныхъ для розмаитыхъ трутизнъ посылала, а оныхъ набываючи, ними небожчика малжонка своего таемне хитро и зрадливе,... такъ сама черезъ себе в поливкахъ, в потравахъ, яко и черезъ иншыи легкѣи и

направные особы,... задаваючи, не пооднократ таемне трула, кормила и поила (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 497).

Див. ще ЗАДАТИ.

ЗАДАВАТЬ *див. ЗАДАВАТИ.*

ЗАДАВАТЬ *див. ЗАДАВАТИ.*

ЗАДАВЕНЄ *с.* Удавления, задушення: пан Крыштоф Харлинский... налязль на нем знаки замордованя, а звлаща на горле од задавения синости, а на иншихъ местцах раны колотые ножиками белоголовскими (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 513).

Пор. ЗАДАВИТИ.

ЗАДАВИТИ *дієсл. док. 1.* (кого) (*позбавити життя*) задавити, розтоптати, забити: простеръ же стый никита рѣкѣ. и налъ дьявола. повергль по(д) собою. настѣпилъ на не(г) ногама своима. и задавилъ (1489 *Чет.* 33 зв.); Ано и мухи бедное не задавлено! (Вільна, 1599 *Ант.* 919);

(кого) (*сильно стиснути горло*) здавити, придушити: всѣдши вл(д)ка на во(з) еха(л) до села свое(г) стрятина волокучи мя за возо(м)... то(р)га(л) мя и задави(л) мя бы(л) ла(н)цѣхо(м) в потоцѣ по(д) ви(н)ско(м) (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1 зв.);

(кого) (*стиснувши горло, заподѣяти смерть*) задавити, задушити: я ест тот, который за намовою,... панее Галены Монвидовны з Дорогостай... служебных ее девок, забил, замордовалъ, задавилъ и задушил (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 496); Самсонъ кды в землю филинстимскѣю милостю двѣи знаты(и) пришо(л), лва в дорозѣ знаше(д)ши задавилъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 182 зв.).

2. Перен. (що) (*не дати можливості виявитися*) задушити, затаїти: та(к)же... они межи собою оное посе(л)ство затаїли и задавили оное слѣво третее... не могло рѣшкорѣнитися (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 145).

ЗАДАВИТИСЯ, ЗАДАВИТИСА *дієсл. док.* (*покінчити життя самогубством*) задавитися, повіситися: кѣ гре(ц)ко(м) стои(т) и(ж) са июда са(м) з горы скину(л) а задавившися ро(с)пу(к)са (II пол. XVI ст. *КА* 4);

удавитися, подавитися: Баязигъ, цѣсаръ турецкій, отъ Тамерляна, хана // татарского, былъ пойманный и въ клѣтце замкнутый и завжды былъ вожонъ, ажъ косткою рыбою самъ задавился, абы соромоты ушелъ (поч. XVII ст. *КЛ* 73-74).

ЗАДАВИТИСА *див. ЗАДАВИТИСЯ.*

ЗАДАНИЯ, ЗАДАНА, ЗАДАНЪЄ, ЗАДАНЬЄ *с. 1.* Те саме, що *задавана* у I знач.: И пово(д) мени(л) же рокъ слышны(и), бо по(з)вы даны чере(з) того во(з)но(г)[о] за ки(л)ко неде(л) пере(д) заданъє(м) того, яко они меня(т) якии(с) фа(л)шгъ (Клочки, 1600 *ККПС* 164); не рядить таковыми всѣми Духъ Святыи, которые ламлютъ sprawy его, якосъ мѣлтъ в заданью речы моеи и въ поровнанью соборовъ святыхъ зъ вашыми Флоренскими, Трыденскими статутами (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 271).

2. Версія: Лираноу(с) моужъ бѣрзо оучбный, и вѣ выкладѣ библій самы(х) трѣдносте(х) бѣрзо бѣглы(и), кды на тѣе мѣсце напѣлтъ, три опиніи принѣси(т) албо задана: котѣріє видѣна тѣе стефана стѣго рѣзно выкладають (поч. XVII ст. *Проп.р.* 34 зв.).

3. Те саме, що *задавана* у 2 знач.: Братіє фрасоу(н)ки, втиснена виганѣніє, ани задана ра(н), гѣло(д),... ни инаа якаа тва(р), не може(т) на(с) розлоучити (XVI ст. *УЄ* № 29519, 85); которое заданье себе раны и сына забитьє меновала ее милост пани Смитковская презъ всю громаду больбольскую принѣципаловъ часу и способом, выжей в протестации менованными (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 70).

4. Подання: до которое sprawy невестъ две обвинено и кождое зъ нихъ зъ особна пытано: если же суть причиною заданя тое трутизны... пану Вишневскому,... за которою трутизноу барзо се зле мелъ? (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/I, 449).

Пор. ЗАДАТИ.

ЗАДАНЪЄ *див. ЗАДАНИЯ.*

ЗАДАНЬЄ *див. ЗАДАНИЯ.*

ЗАДАНА див. ЗАДАНЯ.

ЗАДАРЕМНЫЙ *прикм.* Даремний, марний: Ажъ бы былъ Христосъ не воскресъ изъ мертвыхъ (*в ориг.* мтвыхъ. – *Прим. вид.*), то за(да)ремное бы проповѣданіе (*в ориг.* проподаніе. – *Прим. вид.*) наше, задаремная бы и вѣра наша (XVI ст. *НС* 50).

ЗАДАРМО *присл.* Задармо, даром, марне: чомъ у тумъ приказаню Божумъ заказуетъ Господь Бг̃ъ, што бы есме на имя Божіе задармо не божили ся (XVI ст. *НС* 211).

Див. ще ЗАДАРЪ.

ЗАДАРЪ, ЗАДАРЪ *присл.* (*стп.* zadar) 1. Задармо, даром, *діал.* задар: бою ся, абыхъ...не задаръ трудилъ ся (*в ориг.* ся *відсутнє.* – *Прим. вид.*) межи вами, але будте якъ я (XVI ст. *НС* 36).

2. Марно, надаремно: Ано, братя, Бг̃ъ указуетъ, што бесме задаръ не иззывали имя Божіе (XVI ст. *НС* 212).

Див. ще ЗАДАРМО.

ЗАДАРЪ *див.* ЗАДАРЪ.

ЗАДАТЕКЪ *ч.* (*стп.* zadatek) те саме, що **завдатокъ**: accessio задате(к) (I пол. XVII ст. *Сем.* 8).

Див. ще ЗАДАТОКЪ.

ЗАДАТИ *дієсл. док.* 1. (кому що) Заподіяти, завдати, вчинити: слугу моего стаса прилу(ц)ко(г) збили и зранили... задали де(и) ему ра(н)у в голову (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 68); они... брѣтствѣ многіе шкѣды во всемъ задали (Львів, 1591 *ЛСБ* 155); они знавши с него ѿдѣла. и задалі емѣ раны (XVI ст. *УС* № 29519, 131 зв.); Тѣе зафрасовало неприятели. тѣе до вѣльки побѣдѣло его срѣкгоє. една(к)же несме(р)тѣлнѣю ти задалъ ранѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 99); догони(в)ши его [боярина]... в Старосе(л)ца(х) в мелника,... са(м) пнѣ Я(н) Се(р)хове(ц)ки(и) ша(б)лею посе(к),... зада(л) ему ра(н) у голове три (Житомир, 1609 *ДМВН* 140); Кгды нанъ Тоурцы мѣцно натирѣли, И Пострѣловъ смѣртѣлныхъ кѣлѣка мѣ задалі: Котѣрими зраненый, Живота доконѣлъ, Вѣры Бѣ, и Крѣлю, и

Вѣйска доховѣлъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 48 зв.); Василя Станевича въ лобъ окрутне ранено и рану ему шкодливу задано (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 687); **задати** **клямство** (кому) – обвинуватити в брехні, спіймати на брехні (кого): И тутъ (бы) кождый, не только я, могль задати Филялетови клямство (Вільна, 1599 *Ант.* 917); **задати** **причину** (до чого) – спричинити (що): зачы(м) самыжъ задавши до гнѣву причинѣ Єще на ныхъ небожа(т) свою(ж) вла(с)нѣю вынѣ (1636 *Лям. о пр.* 7 зв.); **задати** **страхъ** – настрахати, настрашити (кого): але милосе(р)днѣй бг̃ъ, абы и(м) бо(л)шій зада(л) стра(х), и до великого абы ихъ привю(л) дѣвѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 21); **корчемное слово задати** (кому) – обізвати поганими словами, знеславити, зганьбити (кого): На тые слова Филялетовы, которыми уймуетъ почтивость и урожене людемъ учтивымъ,... хотя быхъ слышѣне корчемное слово ему задати могъ, – але што поможетъ таковому, который на шротъ губу пустившы, не только на людей зацныхъ,... а некоторыхъ и станомъ сенаторскимъ... яко встеклый мечеться... и скрыте прывавляетъ?! (Вільна, 1599 *Ант.* 867); **працѣ задати** (кому) – задати роботи (кому): не казѣле(м) ти слоужити в приношенію, анѣ(м) ти працѣ зада(л) в кѣдѣлѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 220 зв.); **слова неучтивые задати** – те саме, що **корчемное слово задати**: помененные чернѣцове,... часто на протестующихсе студентѣвъ Луцѣкихъ словы и рукою, такъ же и каменми порываючисе, яко ж часу недавного... вырвавъшисе оденъ с чернѣцѣвъ именемъ Елисей, оного ничего собе и никому невинного зѣлѣжили и зѣсоромитили и слова неучтивые доброй и непрекѣноной славе его шкодливые задати смел и важилъсе (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 584).

2. (кому що, чого) Звинуватити (кого в чому), указати (кому на що): ѿставуемъ естли бы сторона позваная бѣдѣчы ѣ права а ѿ(т)ступли(в)ши ѿ(т) по(з)ву стороне поводово(и) што такового нового задала... право розо(р)вати

...таково(и) стороне то(и) ѿ суда ити не може(т), має(т) сѣ(д) ѡ(т)ложи(в)ши то на сторону прѣ(д)са стороне поводово(и) справе(д)ливо(ст) чинити (1566 *ВЛС* 52); тогда па(н) суд(д)я... прочь з суда пошолъ и поведаль, и(ж) ...вже в ты(х) рока(х) больше(и)... судити не буду, а (ж) (!) ми ся па(н) по(д)судокъ справи(т), што-мъ ему задалъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 73); На(д)то особныхъ артикѣловъ мѣнше важнѣйши(х) задали зъ два(д)цать, которы(х) сѣ тѣтъ не споминае(т) (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 37 зв.); прото абы есте... тотъ декре(т) чере(з) ва(с) в то(и) справе оде(р)жаны(и) положили, а на то и што ва(м) часу права словы шире(и) задано выведено и ѡбъяснено буде(т) пра(в)не ѡ(т)поведа(ли) (Винница, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142); на поселство Еремѣи патріярхи отписуючи, то ему задали, ижъ въ томъ артыкулѣ вельце блудить (Вильна, 1608 *Гарм.* 178); А то гды жадного иного выступку ему задати не могли, опрочъ же позываный не становился, которая речъ, въ Константинополи подъ вечеръ оголошена бывши, посполство до бунту великого взрушила (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 621); неха(и)... исповѣдни(к) ѡберѣтъ дла кающогосѣ, маючи пильное // на тѣе баче(н)є, жѣбы водлѣгъ превинениѣ покѣтѣ емѣ задалъ, наследѣючи в томъ розѣмныхъ лѣкаровъ (Львів, 1645 *О тайн.* 98-99); **задати фалшъ, фальшъ задати** (кому) – звинуватити в обмані (кого): Кузмѣ Ласку... зада(н) єсть фа(л)шъ ѡ(т) его м(л). пна старосты ѡвруцко(г) (Ключки, 1600 *ККПС* 164); законътемъновавъши ли(ст) и ѡному фальшъ задавъши, взя(л) возъ зъ конемъ (Володимир, 1645 *ТУ* 324); **неправду задати** (кому) – звинуватити в неправді, обмані (кого): А пото(м)... ту(т) же передъ вшею мл(ст)ю суду и пере(д) велезацными паны... па(н) су(д)я..., торгнулъ ся... на мене, по(д)судка земско(г)[о]... словы ѡбразливими, зсоромоти(л) и ѡбелжи(л), поведаючи, и(ж) не годе(н) еси мене судити, и неправду мене задалъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 71); **вину задати див. ВИНА.**

3. (кому що) Подати: менько самъ принеслъ мне чаръне ящерицѣ ктѣро съмы... // припѣравили и презъ янѣка ктѣры(и) на тенъ часть в кѣхъни былъ старъшимъ задали в рыбе в лещѣ на вечери (Луцьк, 1580 *ЖКК* I, 186-187); Архидіако(н)ъ Рѣмской століци..., который... у великомъ кохѣнью у Исидора казнодѣю... будучи, постерегши тѣе, задалъ ему вѣ потравѣ трутізну (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 469); тая Вовдя зъ маткою своею пана Вишневе(с)кого струли, и въ квасе грушковомъ то сама Вовдя задала пану Вишневе(с)кому зеле любѣше, абы родъ еѣ любилъ (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/1, 450); **трутизну задати** (кому) – отруїти (кого): передъ тыми жъ особами была скарга... пана Самуеля Вишневе(с)кого на противко невестомъ зъ села Харучое,... же му трутизну задали, ажъ зъ него робаки, яко ящорки, падали (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/1, 449).

4. (що) (запропонувати загадку) загадати: Которыи емѣ ѡ(т)повѣдали задай гадкѣ, же оуслышимо (серед. XVII ст. *Хрон.* 185).

5. (кому) Дати завдаток: сторгова(л) самко ѿ миска и зада(л) са(м)ко ми(с)кови м̄ злоты(х) на то (Львів, 1582 *Юр.* 5); южъ и муляру Петру Нѣмцу... на тую роботу золотыхъ сто, маючи зъ милостыни, задалемъ былъ (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 408); ко(н)дратови задале(м) на третѣ зо(л) 10 (Львів, 1633 *ЛСБ* 1054, 7 зв.).

6. (кому і без додатка) (навмисне завдати удару) вдарити: теды, у закрістіяна ктвалтомъ ключи выдарши, и оному по губокъ, кгда ему ключей дати не хотель, задавши, до закрістии отворилъ (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 6/1, 500); **поличокъ задати** – дати ляпаса: оно(г)о безъ вшелякое причины оголилъ и балвирчикови потомъ казалъ голити, але еще надто и въ губу поличокъ задалъ (Володимир, 1603 *АрхЮЗР* 1/VI, 339).

7. (кому від кого) Вчинити, завдати: Єсли вшѣкъ же розсвѣтитсѣ яковаѣа свѣтлость, которѣа бы ѡною розогнала тѣмность, што ти ѡ(т) нѣякихъ щебе(т)ливое и выкрѣтацкое со-

фистійское бгослѡвіи локгодедаловъ штоуч-
ныхъ в мѡвѣ мѣстровъ есть задано (Дермань,
1605 *Мел.Л.* 9 зв.).

8. (кому з інфінітивом) Змусити: И я, котро-
го мя идучи спотыкали: И тяжарь збавенный
нести ми задали (Львів, 1630 *Траг.п.* 170).

Див. ще ЗАДАВАТИ.

ЗАДАТКОВЫЙ *прикм.* Задатковый, завдат-
ковый: панове Макарьские... пенязи властные
протестантис, на марыцепаны данные, под име-
нем протестантъис, золотых килканадцать за-
датковыхъ взявши, на себе и свое потребности
обернули, чинячи початокъ до розорыва
того акъту (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 596).

ЗАДАТОКЪ *ч. 1.* Задаток, завдаток: Што
есми кѡпил жито в маршалка Волынской зем-
ли... и которые роки в первых листех моих
были под ѡтратою задаткѡ и жита описаны,
ино я на тии роки за нѣкоторыми моими
трѣдностями досыт не вчинил (Володимир,
1535-1544 *АС IV*, 382); Якож я на тот торгъ
задаткѡ дал Его Милости... шестдесят коп
гроши Ладских (Краків, 1539 *АС IV*, 214); пан
Федор Чаплич, на тот час не маючи всѣхъ пе-
незей сполна, дал нам на тое имене задатку
двѣсте копъ грошей (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР*
8/VI, 191); Зрозѣмѣли є(с)ми и ра(ди) бы(х)мо
на то(т) ча(с) чере(з) ни(х) по(с)лали якѡю сѣ-
мѡ пѣнази(и) дѣла зада(т)кѡ роботы ве(д)лѡ(г)
писана ва(ш) мл(с)ти (Сучава, 1599 *ЛСБ* 345, 1);
Міхайль Корібѣтъ... прагнѣлъ..., абы тѡю собѣ
інтѣлѡванѣю мѡглъ бѣлѣ видѣти Книгѡ, на
што и знаменитыи задатки кѡштѡ вѣжилъ
(Київ, 1623 *МКСВ* 76); а(н)дрѣю гру(н)тарѡ
...рекле(м) да(т) зло(т) 12: а взє(л) зада(т)ку
зло(т) 2"6 (Львів, 1632 *ЛСБ* 1052, 6 зв.); ѡ ку-
пенє у себє... ѡ(с)ми копъ павєдє(л) по золо-
ты(х) деветна(д)цати копа..., записа(л)сє бы(л)
протє(с)та(н)тови на..., я(р)марокъ Володи-
мє(р)ски(и)...) // вы(с)тавити, на што и задатъ-
ку у протє(с)та(н)та сє(м)десять золоты(х)
взя(л) (Володимир, 1646 *ТУ* 327-328); *Образно:*
задатокъ посѣгѡ настоѣщаго..., познѣніє бѣа и

любѡвь сѣвершєнѣнаа к нѣмѡ. и примѣра теста-
мєнѣтѡ вѣчного знѣкъ милости показѣвъ облю-
беніицѣ своєи, и запечатавъ то власною крѣвію
своєю (Почаїв, 1618 *Зерц.* 52 зв.); Тайна... єсть
на(д) всѣ тайны... поневажъ сѣвершєніє вѣ собѣ
таингъ всѣхъ содѣржи(т)...) подає(т) себє вѣ за-
даткѡ живота вѣчного, и вѣ соблюденіє на-
стоѣщаго живота (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 912).

2. *Перен.* Запорука, доказ: Бо хотѣи дѣдиц-
ства вѣ ѡномъ вѣцѣ собѣ зготовѣнаго єще дос-
конѣле не дошли, // пѣвни єднѣкъ сѣтъ зѣ задат-
кѡ, котѡрого свѣжо взали (Вільна, 1627 *Дух.б.*
177-178).

Див. ще ЗАВДАТОКЪ, ЗАДАТЕКЪ.

ЗАДВОРНИЙ *див. ЗАДВОРНЫЙ.*

ЗАДВОРНЫЙ, ЗАДВОРНИЙ *прикм. (стп.*
zadworny) придворный, королѣвський: декре-
тами судовыми такъ єго к(р). м(л)ти за(д)во(р)-
ными, яко и земьскими..., в справе то(и), кото-
рую єсмо мєли ѡ тые кгру(н)ти... с чє(р)нцами
манастира... // ѡныє чє(р)нцы... дє(р)жа(н)я...
на тые... кгру(н)ты... не показали (Київщина,
1600 *ККПС* 151-152); ѡ(т) давны(х) лєтъ ѡ(б)-
тажни сѣтъ затагами сє(и)мовны(х) и задвор-
ни(х) пра(в) до сѣдѡ к(р)м налє(ж)ны(х) Пѣнове
мещанє и предмещанє лвовские (Львів, 1609
ЛСБ 422); за которым ознайменємъ мы, добре
актъ ихъ вырозумєвши, децизию... нашу декре-
том нашимъ задворнымъ учинимо (Варшава, 1613
ЧИОНЛ XIV-3, 113); шкоды чинили: ... листы
граничные, декрета судовные, такъ сеймовые,
заворные и трибунальские площенские... и не-
которые оригиналы порубали, подерли (Воло-
димир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 123); **заворный**
мандатъ *див. МАНДАТЪ*; **заворный позовъ**
див. ПОЗОВЪ; **заворный судъ** *див. СУДЪ*;
лимѣтация заворная *див. ЛИМѢТАЦИЯ*;
справа заворная *див. СПРАВА.*

ЗАДЕЛАТИ *див. ЗАДѢЛАТИ.*

ЗАДЕЛОВАТИ *див. ЗАДѢЛОВАТИ.*

ЗАДЕЛЫВАТИ *див. ЗАДѢЛЫВАТИ.*

ЗАДЕНЬЧОВАТИ *дієсл. док. (кого)* Закри-
ти в бочці: тричѣ у бочку задєньчовали мя,

нучъ и день у глубинѣ емѣ бывѣ (XVI ст. НС 206).

ЗАДЕРЖАВАНЬЕ *див. ЗАДЕРЖОВАНЕ.*

ЗАДЕРЖАНЕ, ЗАДЕРЖАНЬЕ, ЗАДЕРЪЖАНЕ, ЗАДЕРЪЖАНЬЕ, ЗАДРЪЖАНЕ с. 1. (*затримання кого-небудь силою або з допомогою оплати з певною метою*) задержання, задержування: Твоабы Милость... водле ѡалы соймовое кѡ первшимъ двема грошомъ и тот третій грошъ, завешонный... без всакого ѡмешкана выдати велел, аковы и иные прикладомъ Твоей Милости поспешили са въ ѡтданю того податкѡ кѡ задержаныю слѡжебных (Люблін, 1566 AS VII, 93); мнѣ бовѣ(м) то лацнѣйшею рѣчѡ бѣти здае(т)са, на(д) вшелѡкѣе его задеръжа(н)а, вѣрватиса ѡ(т) грѣха, и передѡтиса межи тѣхъ, котѡры на плѡцоу покоуты (Острог, 1607 Лѣк. 77).

2. (*на певний час*) затримання: Што се дотычет задержана Вашей Милости при его Милости панѡ Виленском не ѡалит того Его Кролевскаа Милост (Варшава, 1568 AS VII, 305).

3. (*невѣддавання чого-небудь у визначений час*) задержування, затримування: Четвѣртое задержанье заплѡты заслужѡным (Лѣвѣв, 1646 Зобр. 79).

4. (*уповѣльнення просування розвитку чого-небудь*) задержування: Вѣрою и сама Сѡрра мо(ц) до задержана насѣна взала, и на(д) слѡшний часть вѣку оуродѣла (Київ, 1637 УС Кал. 831); **задръжане воды** – водянка: Сенѡтора Тарѡссѡ... ѡ(т) затверже(н)а жолѡдка, и задръжа(н)а воды оуздоровѣла (Київ, 1631 Син. Тр. 816).

5. Збереження, утримання: и которые послали се ѡтъ патрѡярѣхи чынять, а не суть, обороны жадѡное до веры и // науки и рядѡвъ церѣковныхъ задержѡня не дають (Вѣльна, 1597 РИБ XIX, 234-236); на тоуюжъ нотѡ прозбѡ и попиранья чере(з) послы свои взгладѡ(м) задержѡня цѡлость релѣи нашеи до к(р) его м(л) чинили (Острог, 1598-1599 Апокр. 79 зв.); По пате: дла добродѣтельного и по-

божного его живота: же любѡвне я(к) прирѡжѡны(и) ѡцѣ жѣлѣ на томѣ мѣсцѡ сто(м) зѣ нами, Мнѣхами, и ѡ(т)ческѡ промыслѡлѣ, таѣкъ ѡ цѡломѣ задержѡню тои с(т): Лѡвры, якѣ и ѡ помножѣнью всегѡ Правѡслави(а) (Київ, 1625 Кон.Каз. 25); теѡды они, ... позывають на всказѡне на вѡсть таксы тое и винѣ правныхъ... и до наказѡня того всегѡ, што бы тольѣко належѡло // до задержѡня покою посполитѡго (Вѡлодимир, 1640 АрхѢЗР 1/VI, 795-796).

Див. ще ЗАДЕРЖИВАНЕ, ЗАДЕРЖОВАНЕ.

Пор. ЗАДЕРЖАТИ.

ЗАДЕРЖАНЫЙ *дѣеприкм. 1. У знач. ім. затриманий, -ого:* А котѡрѣи братѣ яко менѡвите с пѡно(в) шла(х)тѣ ѡ(д)лѣглы(м) бы(л), и ѡпѡдалѣ мѣшка(л), и не мѡглѣбы таѣкъ ча(с)то до схажѡ(к) са ставити, // Теѡды повѣине(н)... ведлѡ(г) реестрѡ заде(р)жѡны(м) дѡто(к) в ро(к) рѡзо(м) ѡ(т)ложити (бл. 1623 ПВКРДА 1-1, 42-43).

2. У знач. ім. с.р. **задержаное** – (*те, що не повернуто у визначений час*) затримане, -ого: а ѡ(т) вашихъ Мл(с)те(й) не вѣѡаю дла чо(г) заде(р)жанѡе Господарѡви Его м(л): выгѡдити яко(ж) и ѡ вѣѡмо(ст) Прошу ѡ томѣ Писмѣ бо еше зда(н)емѣ Справы ѡ не(м) Господарѣви Его м(л): не пориваю(т) (Ясси, 1642 ЛСБ 557).

ЗАДЕРЖАНЬЕ *див. ЗАДЕРЖАНЕ.*

ЗАДЕРЖАТИ, ЗАДЕРЪЖАТЬ, ЗАДРЪЖАТИ *дѣесл. док. 1. (кого, що) (переишкѡдити рухѡви кого-, чого-небудь, не вѣдпустити)* задержѡти, затримѡти: Онѣ... казал ми ждѡти... и хотѣчи еѡнане принѡти с панѡм Дубровскимѣ, задержѡлѣ мя до третѣго дня (1560 АрхѢЗР 8/VI, 85); не маючи за што ѡѡдежи кѡпити, а зима тѣм горей их ѡттоль розженѣть, прото задержѣ Твоѡ Милѡсть, яко мѡгѣчи тѣю рѡтѡ кѡназа Соѡленского (Варшава, 1566 AS VII, 105); ѡза затримѡ(л) роуѡкѡю архѡу. хѡтѡчи задръжѡти вѡза, абы вѡлы не звѣрнѡдѣли (Лѣвѣв, поч. XVII ст. Крон. 20 зв.); чернѡцо(в) при дрѡка(р)ни не ро(з)ганѡли, анѣ непѡтребне фрѡсо-

вали, але любили и заде(р)жали (Ясси, 1614 ЛСБ 451, 4 зв.); Оукопалесь Колѹмнѹ ѡ(т) зѣмной Зѡны, При бѣрегахъ Днѣпрѡвыхъ по(д) Сѣдмитріѡны, Гдѣ задрѣжишъ мешканцѡвъ Руссїйскихъ въ шѡканю Цнѣхъ Надкѣ, и въ далѣкомъ ю(ж) пелгримова(н)ю (Київ, 1632 Свх. 298); мови(т) ты(ж) десница твѡа оудрѣжи(т) ма, праваа рѣка твѡа задрѣжи(т) ма (Височани, 1635 УС № 62, 48 зв.); Розсмѣалсе данїилъ и задержалъ пра абы не входилъ во внѣтрѣ (серед. XVII ст. Хрон. 371);

(кого) (примусити залишитися на певний час) задержати, затримати: жадаємо абысте в(ш) м(л) не рачили за злѣ мѣти ижехмо на нѣкотри(и) ча(с) ѡ(т)ца василия при собѣ заде(р)жали хотѣчи презъ негѡ тую справѣ ко(н)чити (Устя, 1604 ЛСБ 385); кг(д)ы боудешъ вдѣчны(м), многихъ ѡ тобѣ стѣрающихса мѣти боудешъ, а невдѣчнымъ боудѣчи, жадного не задрѣжишъ товариша (Острог, 1614 Тест. 157);

(кого) (взяти під варту) задержати, затримати: на котором учинку святокрадства оден с тых злочинцов, неякий Валенътый прозвискомъ Лонский,... там при церкви на том же даху пойманный,... которого мы поймавши, иж нуч была, в шпиталю до дня задержали (Луцьк, 1621 АрхЮЗР 1/VI, 491).

2. (від чого) Відмовити, відговорити, відрадити: ѡ(д)но(ж) а ведаючи ѡ писа(н)ю в книзе и пре(д)са взѣ(т)ю пна холавского, и самъ есми тамъ не еха(л), и пна по(д)коморого ѡ(т) того еха(н)а задержѣ(л) (Вінниця, 1587 ЛНБ 5, II 4046, 45).

3. (кого, що і без додатка) (утримати кого-, що-небудь на якийсь час у певному місці, стані, положенні) затримати: Не явна ли рѣчь яки(м) дхѡмъ и якою мл(с)тью тоє чїнить, кгды(ж) на почѣткѣ якобы оукѣзѣть выводы и притагѣеть до згѡды, а на остѣткѣ адѣ аспи(д)ного по(д) дстнѣми задержати не могъ, што ср(д)це з мѣслью та(й)но уковѣло, тоє перо з рѣкою явно жказѣло (Острог, 1587 См.Кл. 6 зв.); а мене самого утопити хотели, и уводу подѣ мостѣ уки-

нули, ажемъ заледве уфатилса за стѡвгѣ, задержалъ (Луцьк, 1596 АрхЮЗР 3/I, 114); їс тѣды прч(с)тныѣ на тѣлѣ свое(м) рѣны задрѣжати хотѣлъ, абы тѣкъ вѣроу нашоу потвердїлъ и истѡтоу правдївоюю своего вѣскр(с)нѣя показѣлъ (поч. XVII ст. Проп.р. 167зв.); та(м) естѣ една // гора с то(и) гори ви(д)но сѣркѣ горачую, тамъ задержани дѣши. коториѣ ся вїсвободити мають (серед. XVII ст. Луц. 535-536); **у молчанїи задрѣжати** – задержати в таємниці: не ѡповѣда(л) ты(ж) лаза(р) що та(м) видѣ или ѡ моука(х) или ѡ радости нб(с)ной, але вши(ст)ко оу мо(л)чанїи задрѣжа(л) (к. XVI ст. УС № 31, 38 зв.).

4. (що) (не віддати, не повернути у визначений час; залишити у себе) задержати: Гдѣжъ князь Костентин маючи єе самѡю... ѡ в ѡпеце своєй, по смерти матки єе, даючи єе за мѡжъ за княза Янѡша... некоторыѣ имѣнѣа ѡ себе задержалъ, а єй не вернѣлъ (1541 AS IV, 270); у другой скрыни справы листовые... кѣ тому // выпишѣ врядовый сознания пана Угриновского о два мамы пана Русиновыхъ, которыхъ у себе задержалъ (Луцьк, 1576 АрхЮЗР 1/I, 54-55); инвентарѣ старый,... и иншиѣ вшелякиѣ фундуши наданые, вѣ себе задержалъ еси (Краків, 1583 АрхЮЗР 1/I, 160); а иншую маетность рухомую оныхъ збегѡвъ при себе вѣ селе,... задержали, а оныхъ ѡтѣ всеѣ маетности зѣ села выправятѣ почали (Луцьк, 1609 АрхЮЗР 6/I, 358).

5. (що) Зберегти, заховати: намъ не непевно для того ѡтѣ пана Бога подана естѣ наука писма, абы имѣ законѣ святыѣ и все побожной рѣчи могли быти кгрунтовне и статечне задержани и вѣ потомныѣ часы варованы (Лїтовиж, 1582 АрхЮЗР 7/I, 32); Покѡю и тїхости межѣ розрознѣными вѣ вѣрѣ стерѣчи бѣдоу, задрѣжѣ, ани жаднымъ спѡсобѡмъ албо влѣдзѣю нашою... никѡго крївдити... вѣ справѣ набоже(н)ства недопѣщѣ (Острог, 1598-1599 Апокр. 23); не маеть быти волно о порадыку церкви Божое и о покою єе промышлять и радить: яко быхъ-

мо... могли за помочью Божео... веру православноу вцале задержати (Вільна, 1599 *Ант.* 627); залецаю вам, православным, правовѣрную школу и пораду даю, чего ся учить имѣют, чтобы дѣти ваши спасли и по вас благочестия задержали (1608-1609 *Виш.Зач.* 202); Вѣдай то запевне сноу мой, ѡжъ в тоѣ часть та заправдывого крѣла признаю(т) кг(д)ы не тѣлько пѣнство, але и цнѣты заде(р)жишъ (Острог, 1614 *Тест.* 178); Кто маѣтъ любовъ, не мѣжетъ (за)державши еѣ) напротивъ ѡншихъ цнѣтъ грѣшити (Київ, 1637 *УС Кал.* 515); Той палѣмо Лѣба, хоча чѣ забѣчи ѡномѣ злѣмѣ: абы рѣчь по(с)-полѣтаа Рѣмскаа не ѡпала задержалъ (Чернігів, 1646 *Перло* 3 нenum.); **задрѣжати у себе** – запам'ятати: И задрѣжали тоѣ слово оу себе пытаючиса межи собою што бы то было иже изъ мѣтвѣхъ вѣскр(с)ноути (1556-1561 *ПС* 160).

6. (не простити, не відпустити провини) затримати: котѣры(м) ѡ(т)пѣстѣте грѣхи, ѡ(т)пѣста(т)са, а котѣры(м) задрѣжите, задрѣжатса (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 222); которым отпусти те грехи, сут им отпушены, а которым задержите, сут задержани (Вильна, 1600 *Катех.* 51); Комѣ ѡ(т)пѣстите грѣхи, бѣдѣтъ ѡ(т)пѣщены: а комѣ задержите, сѣ(т) задержаны (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 155).

7. (що) (підтримуючи що-небудь, не давати йому впасти, перекинутися) притримати: коли пришли до гѣмна нахорорскаѣ стагнѣлъ озанъ рѣкѣ свою абы задержалъ скриню, бо волъ скачѣчи трохѣ нахилилъ ю былъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 250).

Див. ще ЗАДЕРЖИВАТИ, ЗАДЕРЖОВАТИ.

ЗАДЕРЖАТИСЯ, ЗАДЕРЖАТИСА, ЗАДЕРЖАТИСЯ, ЗАДЕРЖАТИСА дієсл. док. **1.** (залишитися деякий час у певному місці, положенні) затриматися: Анї бѣвѣмъ вѣ ѡмысла(х) нѣшы(х) зачатѣе весѣліе, заде(р)жатися южъ бѣлше(й) може(т), але... плѣмень моцою незвычайною гды бывѣе(т) вѣ якѣмъ начѣбно прѣзъ часть нѣкотѣры(и) задержаны(и), яко скѣ-

ро на вѣлность бѣде(т) выпѣщены(и) (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.); Ачѣ вѣправдѣ Дѣмъ к(ж) Четвертѣнскихъ по рѣзны(х) внѣтрныхъ Войнахъ Кнажатъ Рѣсскихъ, а по томъ за на-стѣпѣна(м) Лѣтвы задержалъса вѣ Волѣнской земли при своѣмъ оудѣлѣ (Київ, 1623 *МКСВ* 73);

(застигнути, замерти) затриматися: взѣвши пастырь пѣлицю хотѣлъ оударити, и(ж) не шли ѡвцѣ, и роука его задрѣжалася горѣ (XVI ст. *УС* № 29519, 160).

2. (від кого) Здержатися, стриматися: тепѣ(р) ва(м) поведаю заде(р)жѣтса ѡ(т) люде(и) си(х) и да(и)те и(м) поко(и) (II пол. XVI ст. *КА* 27).

3. (з чим, над ким) (не виконати чого-небудь вчасно) затриматися: пан Михайло Дубницький ...пану Кондратови поведилъ, абы ся еще с тѣм мало задержалъ и на его милост отца владыку не протестовался (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 366); Ото маешъ и пана зверѣхного помазанъца Божого, яко екѣзекутора..., который есть такъ добротливый,... ожидаючи упамѣтання вашого, же ся еще зъ екѣзекуцѣею тѣхъ судовъ церѣковныхъ надъ вами задержалъ (Вильна, 1599 *Ант.* 841); И вѣ Іѣвѣ, до Єліфѣза Бѣ мѣвить. Згѣбѣльбы(м) вѣсь и внѣвѣчь обернѣлъ, еслѣбѣмъ са не задрѣжалъ дла Іѣва слѣжачого мнѣ (Київ, 1627 *Тр.* 40).

4. Затриматися, спинитися: Хто розказалъ Слѣнцѣ, жѣбы са еще на дрѣгѣи двѣ годѣнѣ, часѣ зѣточѣна бѣтвы заде(р)жало (Вильна, 1627 *Дух.* б. 384).

5. (не одержати розгрішення) не бути прощеним: котѣры(м) ѡ(т)пѣстѣте грѣхи ѡ(т)пѣста(т)са, а котѣры(м) задрѣжите, задрѣжатса (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 222).

Див. ще ЗАДЕРЖИВАТИСЯ, ЗАДЕРЖОВАТИСЯ.

ЗАДЕРЖАТИСА див. **ЗАДЕРЖАТИСЯ.**

ЗАДЕРЖЕВАТИ див. **ЗАДЕРЖОВАТИ.**

ЗАДЕРЖЕНЕ с. Прикрѣплення, скрѣплення: ѡ(д) работы клѣмѣ(р) до заде(р)жена дахѣ

пры старо(и) це(р)кви томѣжъ фе(р)є(н)цѣ fr. 20 (Львів, 1636 ЛСБ 1054, 18 зв.).

ЗАДЕРЖИВАНЄ с. 1. Затримування, стримування: естлибы люде з кгрунтовъ ихъ зыйти и знестися хотели на иншие кгрунты месткие, тогда тые священники не мають тыхъ людей ничимъ гамовати, але доброволне их з будованиями и зо всими маетностями за место на кгрунты месткие пустити повинни, кромъ жадного задерживаня (Володимир, 1569 АрхЮЗР 8/VI, 254).

2. (загамування руху чогось) затримування, зупинення: Нѣкоторыеъ выкладѣють велѣблюдѣ того, быти лѣнѣ грѣбѣю вѣ корабли, на котѣрой кѣтвы спусчѣны бывають для задерживанѣ на кораблѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 480).

Див. ще **ЗАДЕРЖАНЄ, ЗАДЕРЖОВАНЄ.**

Пор. **ЗАДЕРЖИВАТИ.**

ЗАДЕРЖИВАТИ, ЗАДЕРЖЫВАТИ, ЗАДЕРЪЖИВАТИ дієсл. недок. 1. Те саме, що **задержовати** у 1 знач.: кгда до мене ранний пришолъ, я ранного казалъ ѡсмотрети и при собе его задерживалъ, абы при мнѣ зосталъ (Петрків, 1564 AS VI, 250); пытали тые..., ку(п)ци и(л)во(в)ские,... для которое причины и(х) гамую(т), мыто не(з)вы(к)лое,... брати хотя(т), и вже за ко(л)ко де(н) и(х) заде(р)живаю(т) (Володимир, 1582 ТУ 190); котѣрое то позрѣнѣ, всѣакоѡ рожѣю цвѣтѣвъ мѣлаа рѣзно(ст) справѣтъ погладѣючи(х) на себе, взывѣючи кѣ позрѣнѣю, и мимоходѣчихъ задерживѣючи, и ихъ рѣзно оутѣчѣючи (Київ, 1628 Лим. 6 ненум.);

(кого) (примушувати залишатися на певний час) затримувати: такѣго бѣвѣмъ послѣшенѣства по насъ потребѣтъ Г(с)дѣ, жебысѣмо са и на мнѣи не бѣвили, бы тежѣ на(с) и напотребнѣише што задерживало (Київ, 1637 УЄ Кал. 553); Образно: Грекове и Русь визнавають быти якѣсь мытарства, и образы малюють, показуючы, же се на нихъ души задерживають и отмыгають, а чыстительного огня прызнавати не хотѣтъ (Вільна, 1608 Гарм. 185).

2. (що) (уповільнювати або зупиняти дію чогось) задержувати: Мы судъ, бачечи, ижъ...

вже апеляция на трибуналъ закрочила, котѣрая не только sprawy, на першомъ пунктѣ стоячѣе, але и екзекуция задерживаетъ: прото судъ узнаваетъ, ижъ шкрутиния безъ стороны позванѣе вывожена быти не можетъ (Володимир, 1592 АрхЮЗР 1/I, 331).

3. (кого, що) Зберѣгати, утримувати, захоувати: кгда ся добре порахуете, ничего... потешнейшого пожедати собе не можете, надѣ тую светую единость стародавнее... веры, котѣрая милость, згѣду и покой // сполный межи народами задерживаетъ и помножаетъ (Варшава, 1596 АрхЮЗР 1/I, 503-504); одна церковъ быти не можетъ на земли, коли одного справѣцы не маеть, который бы одну веру задерживалъ... // и ростырки християнѣские порѣвнывалъ и едналъ (Вільна, 1597 РИБ XIX, 236-238).

4. (кого) (вести певним чином) триматися: Ѡ(т)сѣлѣ трѣзва мѣжнѣ, ѡсторожнѣ, и пѣлнѣ маеть себе задерживати и хѣвати (Вільна, 1627 Дух.б. 28).

Див. ще **ЗАДЕРЖАТИ, ЗАДЕРЖОВАТИ.**

ЗАДЕРЖИВАТИСЯ дієсл. недок. (бути, залишатися де-небудь, довше, ніж можна, потрібно) затримуватися, задержуватися: и естли бы межи ними и тые были, которые Очаковъ бурили, ты бы ихъ на то приводилъ и намовлялъ, жебы они въ замкахъ нашихъ тамошнихъ Украинныхъ не задерживаючися и не мешкаючи, шли просто до замку нашего (Рудники, 1561 АЮЗР II, 156-157).

Див. ще **ЗАДЕРЖАТИСЯ.**

ЗАДЕРЖОВАНЄ, ЗАДЕРЖОВАНЯ, ЗАДЕРЖАВАНЬЄ с. 1. Затримування, стримування: поневажѣ а то незгѣла але с кондиціею, тѣе позволе(н)є зѣ стороны церемѣнѣи оучинилъ до котѣрой кондиціи, якѣ са емѣ захѣчетъ ѡ(т)кѣнѣти боудѣтъ мѣглъ, задавши имъ ...хѣта то, же сполѣчности с костѣломъ римѣскимъ прѣшкожаютъ, довѣдачи // того тымъ, же для задержованѣа ихъ быванѣа вѣ церкѣвахъ, давные члѣнки римѣского костѣла хорѣ-

натса, али всѣ на́ши церемо́нѣи пойдѣтъ по(д) ла́вѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 42 зв.-43).

2. Зберігання, заховування: Хтожъ не видить же и теперъ задержаваньемъ межи нами згоды и мл(с)ти вноутрней панство его к(р)м(л) оутвержатиса бѣде(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 220).

3. (невідпущення провин) нерозгрішення: въ метафорѣ ключовѣ... нѣчого ся иншого не таить, только влада вязаня и розвязаня, то есть отпушаня грѣховъ и задержованя (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 404).

Див. ще ЗАДЕРЖАНЄ, ЗАДЕРЖИВАНЄ.

ЗАДЕРЖОВАТИ, ЗАДРЪЖОВАТИ, ЗАДЕРЖЕВАТИ, ЗАДРЪЖАВАТИ *дієсл. недок.*

1. (перешкоджати рухові кого-, чого-небудь, не відпускати) затримувати, задержувати; спиняти: и пришѣли. ажъ до него и задръжовали его абы ѡ(т) нихъ не ѡ(т)хожалъ (1556-1561 *ПС* 226 зв.); наро́дове гла́дали его, и пришѣли до не́го, задръжова́ли его абы ѡ(т) ни(х) ѡ(т)хожалъ (XVI ст. *УС Літк.* 14); Што е́сть мо́цнѣйшее на(д) мо́ре, а е́днѣкъ ма́лый пѣсо́къ непогамованѣю его нава́лность заде́рждѣтъ и ѡ(т)-кида́етъ (Київ, 1625 *Злат.Н.* 128 зв.); Якъ бовѣмъ въ бѣганю ѡ за́водѣ, бѣгдчи во́зомъ а о́динъ дръгбо́го выпережа́ючи, гамде́тъ и заде́рждѣтъ доганя́ючого, жебы не вы́бѣгъ и Па́лмы звы́та(з)ства не о́де́ржалъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 11); *Образно:* ѡ(т)крива́етъса бовѣмъ гнѣвъ Бж́ій на вса́кѣю незбо́жность и несправедли́вость лю(д)скѣю, ко́торыи пра́вдѣ несправедли́ве заде́рждѣю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 270);

(кого) (примушувати залишатись на певний час) затримувати, задержувати: роска́зѣмы соу́рове, абы таковы(х) лю́дей задержовали, и ѡныхъ листы е́слибы я́кіе мѣли до на(с) ото́сла(в)ши, до нао́уки на́шей въ до́брой опа́трности хова́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 209).

2. (кому що) (не віддавати своєчасно, у термін) затримувати: заслѣдъ и ю́ркгелтѣ, або за́платы нѣкомѣ не заде́(р)ждѣмо, бо хто заде́рждѣтъ за́платѣ, ро́вный мо́витъ, и о́динъ сѣдъ по́дымде́тъ зъ до́бровольнымъ мѣжобойцо́ю

(Київ, 1637 *УС Кал.* 73 зв.); Въспріе́млю: Прі́ймѣю, знѡвѣ прі́ймѣю,... в́зае́мъ прі́ймѣю,... ѡ(т)бира́ю, заде́рждѣю, я́кобы проті́въ прі́ймѣю (1627 *ЛБ* 23).

3. (що) Зберігати, заховувати, утримувати: Абы те(ж) до фѣндова(н)а ка́питуоулы, при церквѣхъ грѣческо́и релѣ́и прі́йти мо́гло, жебы са́ тымъ бо́лшей хва́ла бжа́а по́мнѡжала, и ра(д) цр́ко(в)ный тымъ ле́пѣй заде́ржоваль (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 38); а прѣ́то ты снѡу на́ймѣлшій, я́ко ѡ(т)ѣцъ ко́торыи кро́люю, и па́нство тобѣ́ заде́рждѣю, те́бе кро́ле́вство де́ржати нао́учаю та́а бовѣ́мъ и кро́ле́вство здо́бить и кро́лювъ не́смерте́льное па́матъки... чѣ́нить (Острог, 1614 *Тест.* 134); Абѡ́вѣмъ съ то́го всѣ́ рѣчи, и въ не́го, я́ко ѡсвѣ́ченое сло́во по́вѣда́е(т). И то́й // те́ды та́ковый и та́къ ве́лікій мо́ви(т), де́рждѣ́мо, то́есть мо́чно заде́рждѣ́мо, штѡ на(м) Бо́зскимъ зра́же́ніемъ ѡбѣ́авено е́сть ѡ(т) Сто́и Тр(о)́ци (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 206-207); Та́къ дла́ пе́ршихъ двѡ́хъ причі́нъ, за́цности Кр(с)та, и на́лежности оупо́мѣнкѣ... хѣ́тъ мою ...мо́глъ ѡсвѣ́дчити,... жебы́сь... са́мъ при ѡ(т)чѣ́стой сво́ей Вѣ́рѣ зо́ставати, и По(д)да́ныхъ въ то́йже задръ́жавати ра́чилъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 269).

4. (що) Спиняти, ліквідувати: А и́жъ звы́чай то́й лѣ́каровѣ ма́юють, же не пе́рвей почи́нають хо́рѡбѣ лѣ́чити, але причі́нѣ хо́рѡбы за́бѣга́ють, и то́ю пе́рвей заде́рждѣ́ють (Київ, 1637 *УС Кал.* 108).

5. (кого і без додатка) Стримувати: го́тѣ(т) ді́аво(л) ѡ(т)щепе́нства и ро́зрѣхи ме́жи лю(д)-ми, абы ты(м) ла(т)вѣ́(и) при́на(т) бы(л) гды прі́(и)де(т)... те́пе(р) вѣ́дае́те штѡ его заде́рждѣ́(т), але ѡ́каже(т)са гды его ча(с) прі́йде(т) (Вільна, 1596 *З.Каз.* 100); ѡ́тола́ю: Га́мѣю, по́встага́ю, оу́смѣ́раю, заде́рждѣ́ю (1627 *ЛБ* 142).

6. (не прощати, не відпускати провини) не розгрішати: Тутъ бо́жественный се́й учи́тель я́сне о́ skutку ќлючей ты́хъ вѣ́дати да́е́тъ, же не ин́шее штѡ су́ть, то́лько грѣ́хи отпу́скати и заде́ржовати (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 404).

Див. ще ЗАДЕРЖАТИ, ЗАДЕРЖИВАТИ.

ЗАДЕРЖОВАНИЯ див. **ЗАДЕРЖОВАНЄ.**
ЗАДЕРЖОВАТИСЯ, ЗАДЕРЖОВАТИСА,
ЗАДЕРЪЖОВАТИСЯ дієсл. недок. 1. (чим)
(примушувати залишитися на певний час) за-
тримуватися: по взятю свѣтлости Дѣа сѣго,
та(м) живѣчи остѣтокъ живота своего кончѣтъ,
бовѣмъ тамъ Бѣзства свѣтлост'ю задѣржѣтьса
(Вільна, 1627 Дух.б. 9).

2. Існувати, співіснувати: Імя Тому, Котѣ-
рый есть безъ почѣтку, Отецъ, а началу – Сынъ,
а по початку – Духъ Святѣй: а прирѣжене
тѣмъ трѣмъ одно – Богъ, а самѣя єднѣсть –
Отецъ, отъ Котѣрого и до Котѣрого стягаю-
чися, не їжъ бы злучаючися, але задѣржуют-
ся (Острог, 1598 *Ист.фл.соб.* 451).

3. Стримуватися: Ошаєваюса, или ошааю-
са: // Повстагаюса, задѣржѣюса, позбываю-
чого (1627 ЛБ 154-155).

4. (на кім) Затримуватися, зосереджуватися,
спинятися: В чомъ мы яко отецъ з сынами...
(с)мире(н)но постѣпѣючи а сѣровѣстю пра(в)-
ною и наказами на престѣпаючи(х) зако(н), за-
дѣржѣючися: пише(м) до васъ яко до сыновъ
на(м) послѣдшны(х)... абысте... в то ве(з)рѣли
жебы до таковы(х) шкара(д) справы це(р)ков-
ныє не приходили (Путятинці, 1634 ЛСБ 522,
1).

Див. ще **ЗАДЕРЖАТИСЯ.**

ЗАДЕРЖЫВАТИ див. **ЗАДЕРЖИВАТИ.**

ЗАДЕРЪЖАНЬЄ див. **ЗАДЕРЖАНЄ.**

ЗАДЕРЪЖАТИСЯ див. **ЗАДЕРЖАТИСЯ.**

ЗАДЕРЪЖАТЬ див. **ЗАДЕРЖАТИ.**

ЗАДЕРЪЖИВАТИ див. **ЗАДЕРЖИВАТИ.**

ЗАДЕРЪЖОВАТИСЯ див. **ЗАДЕРЖОВА-**
ТИСЯ.

ЗАДЗВОНИТИ див. **ЗАЗВОНИТИ.**

ЗАДИВЕНЄ, ЗАДИВЕНЬЄ с. Здивування:
Вчаснє, здѣст'миса, в' бѣое з' Бжѣстве(н)нымъ
Ап(с)ломъ язѣковъ, мнѣ... Бо(з)скими недовѣ-
домыми // сѣдбѣми из'сѣдѣплѣнномъ задивѣн'є
пришѣдши, заволати, ѡ глѣбинѣ богѣтства, и
премѣдрости, и рѣзѣма Бжѣа (Вільна, 1620 *См.*
Каз. 2-2 зв.); Приходить намъ возлюбленные

жалоснє присмотруючися постановеню Епис-
копѣ вашей Премыское зъ великимъ задиве-
н'ємъ оными въ Евангелѣ положеными сло-
вами заволати (Київ, 1634 *КМПМ* I, дод. 555);
знѣгла рѣчь нѣвѣю и неспѣдѣванѣю обѣчивши,
в' задивѣн'є пришовши, не стривѣжилися и не
перестрашили (Київ, 1637 *УЄ Ка.* 155); Пѣл'-
ности потреба великой в' слѣдѣа(н)ю, и раз'сѣдѣ-
ла(н)ю грѣхѣвъ кающогѣса, спѣчатѣ а(ж) до
ко(н)ца, бы те(ж) и на(и)тажшыє были, не ма-
є(т) з' себє показѣвати страхъ, ѣльбо задивѣн'єа,
ѣльбо ѡбрѣдлѣвости (Львів, 1645 *О тайн.* 90).

Див. ще **ЗАДИВОВАНА, ЗАДИВОВАНА-**
СА.

Пор. **ЗАДИВИТИ.**

ЗАДИВЕНЬЄ див. **ЗАДИВЕНЄ.**

ЗАДИВИТИ дієсл. док. (кого) Здивувати:
“Пою и воспою Господеви”, мѣвить прѣрокъ, не
ижъ бы задивити хотѣлъ слышачихъ, але Богъ
вѣдаючѣму скритѣсть сердечную кѣды повѣ-
даєтъ (1603 *Пит.* 80).

ЗАДИВИТИСЯ див. **ЗАДИВИТИСЯ.**

ЗАДИВИТИСЯ, ЗАДИВИТИСА, ЗАДИ-
ВИТИСЯ дієсл. док. (чѣму і без додатка) Зди-
вуватися (з чѣго і без додатка): Обѣчивши то
патрѣарха, задивѣвшиса непомѣлоу, велмѣ бѣлъ
жѣлѣстенъ, и(ж) са дѣлъ одвести исѣдѣровымъ
слѣвамъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 35 зв.); ви-
де(л) є(с)ми тѣю неѣѣ(с)тѣ пѣанѣю кро(в)ю... и
ѡбачи(в)ши є(с)ми задивѣ(л)са дѣво(м) вели-
ки(м) (XVI ст. *КАЗ* 643); Та(м) жѣ то(т) голу-
бе(ц)... почавъ ѣ вѣши носѣмъ шпыра(т) шука-
ючи пѣшеници... што бачѣй людѣ а (з)вѣлаща
наро(д) простѣи задивѣ(в)шисе тому велми пы-
тали єго што то за голу(б) (поч. XVII ст. *ЦНБ*
476 П/1736, 51); и бѣло чѣмѣса присмотрѣти
и задивѣти знаменѣто(и) справѣ Прч(с)тои Бѣы
(Київ, 1627 *Тр.* 682); Hlian, obernisia, stan, zadi-
wisia (1648 *П. про Пот.* 201).

Див. ще **ЗАДИВОВАТИ, ЗАДИВОВАТИСА.**

ЗАДИВИТИСА див. **ЗАДИВИТИСЯ.**

ЗАДИВОВАНЫЙ дієприкм. у знач. прикм.
Здивований, задивований: задивованный султанъ

Махометъ на-тыхъ-мѣстъ шлетъ по патріарха и чюдо такое видѣти прагнетъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 471).

ЗАДИВОВАНЬА *див.* **ЗАДИВОВАНА.**

ЗАДИВОВАНА, ЗАДИВОВАНЬА *с.* Здивування: Прѣто пр(о)ркѣ, з великимъ задивованамъ радѣючи са въ доухѣ, о неї выпіетъ, мѡвачи ста церкви твоа бже, и дивна въправдѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 51); жадное похвалы не естъ гѡдно, нѣ выславована, а́нѣ задивована (Київ, 1637 *УС Кал.* 872); до задивованья приходи-ти – дивуватися: не маю́т тѣды бра́тїа до задивованья приходи́ти, же ѡ(д) нѣкоторыхъ оутїсканы бываю́тъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 247).

Див. ще **ЗАДИВЕНЄ, ЗАДИВОВАНАСА.**

Пор. **ЗАДИВОВАТИ.**

ЗАДИВОВАНАСА *с.* Здивування: оле! ѡ(г), гай, гай, гай. задивова(н)аса Слѡвко тѡе (1627 *ЛБ* 151); до задивованаса привести – здивуватися: привѣль ихъ Г(с)дѣ, якъ потѡмъ Ап(с)ла Петра риболѡва, мно́гихъ рыбъ зъ росказана егѡ закиненою сѣти оуловленіемъ до задивована са привѣль (Київ, 1637 *УС Кал.* 855); до задивованаса побудити – здивуватися: розѣмною своєю ѡ(т)повѣдью, весь наро́дъ, при нѣмъ на тотъ часъ бѣдѣчъ, до задивованаса побѣдїль (Київ, 1637 *УС Кал.* 505).

Див. ще **ЗАДИВЕНЄ, ЗАДИВОВАНА.**

Пор. **ЗАДИВОВАТИСА.**

ЗАДИВОВАТИ *дієсл. док.* 1. (кого) Здивувати, вразити: данїйла... цоу(д)ность задивовала, котѡрый хотачи ѡндю цоу(д)ность въповѣдѣти, и ненайдоуючи межи матѣріями подобе(н)ства, до золота(р)скоеса робѡты оутѣ(к) (Острог, 1607 *Лѣк.* 63).

2. (чому і без додатка) Здивуватися (з чого і без додатка): где кгда задивовавши помененные их милость панове приятели пытали: “што бы то было? мы тутъ на терминъ назъначоный вже з венцомъ од... пана Бранского приехали, – такий респонсѣ одънесли: “их милости в дому не маешъ, не казали до дѣвора никого пусчати” (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 598); а хс оуставъ-

ши запрѣтивъ мѡроу и вѣтрѣ и оучинїласа тїхость великаа, члѣци... томоу задивовали (1645 *УС* №32, 89 зв.).

Див. ще **ЗАДИВИТИСЯ, ЗАДИВОВАТИСА.**

ЗАДИВОВАТИСЕ *див.* **ЗАДИВОВАТИСА.**

ЗАДИВОВАТИСА, ЗАДИВОВАТИСЕ

дієсл. док. (чому і без додатка) Здивуватися (з чого і без додатка): А оные дей гости тому се барзо, жемъ се дей на твари змениль, задивовали (Володимир, 1596 *АрхЮЗР* 1/I, 489); кто бѣдетъ мѡмо иды попри црковъ твою задивовавшиса, боудетъ са звѣдоваль, чомѣ такъ гѣ бѣ оучиниль (XVI ст. *УС* № 29519, 204); оукажд имъ ижд бѣ са рѡди(т) в стаїни... и томѣса нехай задивѡю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 3 зв.); кгда́са такѡвые чюда ста́ли, всѣ са томоу задивовали (Острог, 1607 *Лѣк.* 23); Слава въ вышнихъ: зъ Аггами заспѣвавши, А съ Пастѡхами чюдѣ са задивовавши (Львів, 1616 *Бер.В.* 91); По нѣмъ те́жъ задивѡйса ижд нетѡлко ста́рый вѣкъ мно́жилъ Богатыревъ, лечъ и на(ш) нестала(й) (Київ, 1632 *Євх.* 301); стѣ Гдѣ саваѡѣ; полны сѡтъ Нѣса и земля; славы егѡ, и задивѣтѣса дѡша праве(д)ны(х) сла(д)комѣ пѣнїю ихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 162 зв.).

Див. ще **ЗАДИВИТИСЯ, ЗАДИВОВАТИ.**

ЗАДИЛОВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.*

(призначений для дилування) задилований: д грошѣ за дошки задилованы на дылованя (Львів, 1594-1595 *ЛСБ* 1041, 4 зв.).

ЗАДКОМЪ *присл.* Наприкінці: задкомъ росwema parte (*Уж.* 1643, 50).

ЗАДЛЯ *прийм. (з род.) (виражає відношення причини)* задля, через: гды(ж) мы то бгѣ на ѡфѣрѣ даровали, а поневаж часо(м) ты(м) не е(ст)... повѣрены(м) ведлѣ(г) ѡбѣтници нїше ѡ(т)дано, а то задля тое(и) причины, и(ж) не сѣ(т) тые речы зе вши(с)тки(м) докладо(м) зготованы (Устя, 1634 *ЛСБ* 521, 1).

ЗАДНИЙ, ЗАДНІЙ, ЗАДНІЙ, ЗАДНИ

прикм. 1. (який знаходиться, міститься і т.ін. позаду, ззаду) задній: ма(р)ти(н) ѡедорови(ч)... ко(н) по(д) ни(м) тиса(в) нога за(д)няя бела

пе(т)но (1567 ЦБ Лит. 16, 3, 89 зв.); виде(л) есми... на клѣбе в ноги за(д)неє левое раны з лѣка стреленые (Володимир, 1575 ЖKK I, 61); ковалєви ѿ(т) возѣ и ко(л) за(д)нїх и кованя и кляме(р) з̄ гр(ш) м̄с (Львів, 1592 ЛСБ 1037, 43); па(н) Я(н) Се(р)хове(ц)ки(и)... при(с)ла(л) клячѣ... ноги за(д)ние выше(и) копыта обе(д)-ве белые (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, I, 4, 45 зв.); И якъ жеглѣръ албо штѣрникъ презъ мѣре хотачи оуправити Коравель, не на передней части корабля але на задней при маштѣ оуѣдаєтъ: такъ члѣкъ презъ мѣре тѣе жїтїа бѣрное, ѡкрѣтъ живота свѣгѡ оуправити хотачи, не при Памати ѡ прѣдкахъ, своихъ... нехай оуѣдаєтъ (Київ, 1625 Коп.Ом. 167); задни – retrorsus (I пол. XVII ст. Своб. 25); **задній** проходъ див. ПРОХОДЪ.

2. У знач. ім. ж.р. **задняя** – (частина тіла людини нижче спини) зад, сідниця, діал. задниця: nates, задниця, задняя (1642 ЛС 278).

3. У знач. ім. с.р. мн. **задная** – колишне, -ого; минуле, -ого: послѣшаимо, што реклѣ стын ап(с)лѣ павелѣ, задная забываимо, а на прѣдная приготовмоса (1489 Чет. 296 зв.); Видишъ... на якѡмъ мѡцно(м) фѣлѣри поставилъ... То(и)... ѡбѣчи(л)... доко(л) зренїцѣ... має(т) простовѣти... котѡры(и); за(д)ная забываа, а на прѣ(д)ная простираѣса, спѣшачїса до замѣреного заклѣдѣ небе(с)наго... з надѣєю визнаваѣшъ: по(д)виго(м) дѣбри(м) по(д)виза(х)са (серед. XVII ст. Кас. 73).

4. У складі мікротопоніма **задняя Коща**: бояры мещаны... наєха(в)ши на кгрѣ(н)т мо(й) по(д) поде(р)ты(м) и по(д) за(д)нею кощею и по(д) татариновы(м) болото(м)... на две тисечи дерева порѣбали (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, I, 4, 44 зв.).

ЗАДНИ див. **ЗАДНИЙ**.

ЗАДНИЦА¹, ЖАДНИЦА ж. 1. Околиця: рѣка г(с)дна ѡбтажилася надъ азѡтчаны и гѣбїль ихъ: и заразилъ на таємномъ мѣстѣ, заднійцы азѡта и гранїцы егѡ (серед. XVII ст. Хрон. 202 зв.).

2. Сідалище: оучинїте подобєнства зъ жадницъ вѣшихъ, и подобєнства мѣхъ, котѡрыи показїли зѣмлю вѣшѣ (серед. XVII ст. Хрон. 203 зв.).

3. (частина тіла людини нижче спини) зад, сідниця, діал. задниця: podex, задниця (1642 ЛС 319).

Див. ще **ЗАДОКЪ**.

ЗАДНИЦА² ж. Заповідь: вы есте оучинїли то все злѡе всѣкожѣ не ѿ(т)стѣпїте ѿ(т) задницъ г(с)днихъ, але слѣжїте г(с)дѣ зо всегѡ ср(д)ца вѣшегѡ (серед. XVII ст. Хрон. 211).

ЗАДНІЙ див. **ЗАДНИЙ**.

ЗАДНІЙ див. **ЗАДНИЙ**.

ЗАДОКЪ ч. 1. (частина тіла людини нижче спини) задок: чїли не розоумѣете, ижъ вѣсе шѣто вѣходи(т) въ оуста вѣ чрево вѣмѣщає(т)са и за(д)кѡ(м) исходи(т) (1556-1561 ПЄ 70); Заднаа: Хребѣтъ, задѡкъ (1627 ЛБ 163).

2. Лише мн. **задки** – (місце за дворами, позаду будинків) задки: панъ воевода ограничилъ и таковою границою описалъ: ... ѡтъ борочка на Перепеличѣ долину и чрезъ гостинєць Триполскїй, тою долиною простуючи въ Лыбедь... ѡтголь лыбедью нанизъ, на – задки (Городно, 1568 АЗР III, 146).

Див. ще **ЗАДНИЦА¹**.

ЗАДОЛЖЕННЫЙ дієприкм. у знач. прикм. Заборгований, діал. задовжений: Дѡлженъ есмъ: Повїненъ есте(м), албо заѡлженный естемъ (1627 ЛБ 31).

ЗАДОЛЖИТИ дієсл. док. Заборгувати, діал. задовжїти: панъ Путошинскїй... вже въ Сутѣсцы былъ все выбралъ и спустошилъ, по корчмахъ въ Браславле, въ Немерове и у Вѣницы заѡлжилъ, дворъ мой вже былъ выелъ, спустошилъ (Луцьк, 1579 АрхЮЗР 3/1, 9).

ЗАДОЛЖИТИСЯ див. **ЗАДОЛЖИТИСЯ**.

ЗАДОЛЖИТИСЯ, ЗАДОЛЖИТИСЯ дієсл. док. (стати боржником) заборгуватися: приходчи мне у великий впадокъ и недостатокъ для долговъ моихъ, которимися есми для... князя Януша // Жеславского, достава-

ючи на потребу его милости пенезей, задолжилъ,... просилъ есми князя Костентина... абы... тую суму пенезей... уистилъ и записалъ (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 134-135); подданные его милости пана моего, Викторинские... не мало задолжившиися подданным сусидом своим, зо имениа его милости пана моего Викторина утекли проч (Луцьк, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 419); а хотямъ быть што на потребы церковные,... задолжилсе... за вѣдомостью и листовнымъ позволеніемъ Его Королевское милости, нѣкоторые имѣня... арендовавши певнымъ особамъ и тые долги поплативши, а остатокъ тыхъ пенезей... зъ собою есми взялъ (Краків, 1595 *АСД* I, 197); зошлися до него вси которыи были бѣдны, и которыи се были задолжили, и в горкости ср(д)ца (серед. XVII ст. *Хрон.* 228).

ЗАДОСИТЬ, ЗАДОСЫТЬ *присл. (достатньо)* задосить: С тоиждь сѣмы игнатови го(л)-дышови вчинилося задоси(т) при тѣ(м) же чикѣ(л) васи(л) вырѣкае(т)ся вѣчнѣ и с по(м)ки(!) своими (Одрехова, 1644 *ЦДІАЛ* 37, 2, 54 зв.); **задосить мѣти** – задовольнитися чим-небудь, з чого-небудь: Рекль емоу филипѣ гѣ оукажи намъ ѡ(т)ца, а то боудемо за досить мѣти (1556-1561 *ПЄ* 411 зв.); **задосыть учинити** (кому) – (відповісти якоюсь дією на щось заподіяне) відплатити: Вшеляко ся, за творцемъ своимъ земстити: И Богобуйцамъ задосыть учинити (Львів, 1630 *Траг.п.* 162); **задосить чинити** (чому) – дотримуватись (чого): Стѣа востѣчнаа црковъ задѣсить чѣна чи росказанію Хр(с)товоу: Пійте ѡ(т) неа вси, чаши крѣви Хр(с)товой люде(м) мѣрски(м) не борѣнытъ а костѣлъ захѣдныи,... кѣлих ѡ(т)наль ѡ(т) посполітогѣ нарѣдѣ (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 24).

ЗАДОСЫТЬ *див. ЗАДОСИТЬ.*

ЗАДРАТИСА *дієсл. док. (з ким) (почати сварку, війну)* посваритися, задертися, задратися: есмѣ же народъ якій потѣжнѣи з рѣвнымъ собѣ задерѣтъса, то ѣсть, Крѣль зъ крѣлемъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 159).

ЗАДРЕМАТИ *див. ЗАДРѢМАТИ.*

ЗАДРЖАТИ *див. ЗАДРЫЖАТИ.*

ЗАДРИЖАТИ *див. ЗАДРЫЖАТИ.*

ЗАДРѢЖАВАТИ *див. ЗАДЕРЖОВАТИ.*

ЗАДРѢЖАНЄ *див. ЗАДЕРЖАНЄ.*

ЗАДРѢЖАТИ *див. ЗАДЕРЖАТИ.*

ЗАДРѢЖАТИСА *див. ЗАДЕРЖАТИСЯ.*

ЗАДРѢЖОВАТИ *див. ЗАДЕРЖОВАТИ.*

ЗАДРЫЖАТИ, ЗАДРЖАТИ *дієсл. док.*

(від певних емоцій) задрижати, затремити: молодець... задрыжа(л) заплака(л) горько (1489 *Чет.* 194 зв.); а црѣ встѣвши задрыжалъ, и(ж) перестрашенъ былъ Страхомъ великы(м) (XVI ст. *УЄ* №29519, 163); Милыи мои стягнулъ естъ руку свою сквозе дирю, а брюхо мое задрыжало естъ зъ дотѣкненія его (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53);

(задви́гати, заколи́ватися від гулу, струсу і т.ін.) задрижати: двѣри... нб(с)ныѣ ѡтвѣратса, и задрыжа́тъ фѣдамѣн'та землі (Острог, 1607 *Лѣк.* 51); Грѣмъ бѣвѣмъ бѣлъ страшний, же ѡ(т) гѣлосѣ егоу земла задрѣжала (Київ, 1625 *Сур.* 125).

ЗАДРѢМАТИ, ЗАДРЕМАТИ *дієсл. док.*

Задрѣмати, закуняти: тѣѣ котѣрыѣ в рѣда(х) працѣючи те(р)патъ моуѣ великѣю, и кг(д)ы по велики(х) працо(х)... задрѣмлю(т), и присни(т)са имъ во снѣ же в рѣскоши... соу(т). встѣвши жа(д)ноѣ с того сноу потѣхи нѣ маю́тъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 37); Нехѣй не задрѣмле(т) котѣрый та стережѣтъ (Київ, 1620-1621 *МКСВ* 36); *Образно:* Зане же устремишася от свѣтыа Афонскія горы монастыря Ксенова братія ити в предѣлы жительства вашего христіюбѣи, не здало ми ся задремати недбальством во еже не посѣтити вас словом начертателным в хартии (бл. 1610 *Виш.Посл.Лв.бр.* 232).

ЗАДУМАТИСА *дієсл. док. (поринути в роздуми)* задуматися: в ѡ(д)нѣмъ оуглѣ сѣдѣлъ, задѣмавшиа и оупѣвшиа (Вільна, 1627 *Дух.б.* 75).

ЗАДУМѢВАНССА *с. (смп. zadumiewanie się) здивування:* Издѣмѣніѣ: Забы(т)ѣса, задѣмѣва(н)ѣ са, зѣжахнѣнѣ са (1627 *ЛБ* 47).

ЗАДУМѢТИСЯ дієсл. док. (стп. *zadumieć się*) здивуватися, діал. здумітися: *ω(т)повѣдѣлѣ: Здаѣтмиса ѡж' ω(т) пороженѣ мбегω маю лѣтъ чотырѣдесѣтъ и па(т), нѣщо задѣмѣлса Кролѣвичѣ, вѣдачи старца семѣдесѣтолѣтнѣгоω (Київ, 1646 Мог.Тр. 943).*

ЗАДУШАТИ дієсл. недок., перен. (що) (не давати можливості виявлятися) приглушувати: а то тьи коториѣ соу(т) в' трѣню засѣяни. коли оуслыша(т) слово а троскана сего свѣта и прелестѣ бога(т)сѣтва, и дроугы(х) похотѣи. в'ходачи задоушаю(т) слово, и бес'пло(д)но бывае(т) (1556-1561 ПС 140 зв.).

Див. ще **ЗАДУШИТИ**.

ЗАДУШЕЄ див. **ЗАДУШІЄ**.

ЗАДУШЕНЬЄ с. Задушення, умертвлення: толко зле есмо учинили, жесмо его не обвисили по задушенью: розумели бы братѣя, же ся самѣ обвесилѣ (Луцьк, 1604 АрхЮЗР 8/III, 505); пан Криштофѣ Харлинскій... узналѣ, же не смертю прирожоною, але через задушенье и замордоване брат его с того света зшол (Луцьк, 1605 АрхЮЗР 8/III, 513).

Пор. **ЗАДУШИТИ**.

ЗАДУШИТИ дієсл. док. 1. (кого і без додатка) Задушити, умертвити: обачилем брата моего... овшем окрутне замордованого и задушеного (Луцьк, 1604 АрхЮЗР 8/III, 494); а тамѣ мало што змешкавши, небожчика... окрутне задушила и задавила и з живого мертвого учинила (Луцьк, 1605 АрхЮЗР 8/III, 508); *Образно:* а которое [сѣма] пало межи те(р)нѣемъ, тьи коториѣ слыша(т) а пото(м) ω(т) старана велѣкого бѣатства и роскоши сегосвѣтнеи постѣпаю(т) и бываю(т) задѣшени и ω(т) пожи(т)кѣ не приноса(т) (к. XVI ст. УЄ №31, 204).

2. *Перен.* (що) (не дати розвинути, рости на повну силу) задушити, заглушити: А дрѣгое [сѣма] пѣло посре(д) те(р)на и поспѣлѣ вѣрос(т)ши те(р)нѣе задѣшило ѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 120).

Див. ще **ЗАДУШАТИ**.

ЗАДУШИТИСЯ дієсл. док. Задушитися. *Образно:* Тѣмъ спѣсѣбомъ и дѣша в' пропасть

тѣмностей, и глѣбѣкость смѣрти впѣлаа, задѣшилася, и мѣртва ѣсть Бѣгѣ (Вільна, 1627 Дух.б. 100).

ЗАДУШІЄ, ЗАДУШІЄ, ЗАДУШЕЄ с. (цсл. *задоушие*) (пожертва для спасіння душі) *благодіяння:* оучинили есми и вѣзадоушіе (!) святопочивших предков и родителей наших и за наше здравіе и спасеніе и за здравіе и спасеніе господи нашеи, маріи (Сучава, 1503 *Cost. S.* 259); Се азъ... Стефан Воевода... знаменито чиним... ѡже бл(а)гопроизволи г(оспо)д(ст)во мы нашим бл(а)гым произволеніемъ и чистым ...срдцемъ... и оучинили есмы кѣ (!) зад(ѣ)шіе св(ѣ)топочивших предковъ дѣдовъ и родителей наших и за наше здравіе и сп(а)сеніе (Гирлов, 1519 *ДВВ* II, 1); еще бы(л) да(н)... мона(с)-тири... село на имѣ стѣпканіи... сѣ щазами и стѣпами и вѣ задѣше дѣдо(в) и прѣдѣдо(в) наши(х) (Сучава, 1570 *DIR "A" XVI*, т. II, фоток. 242).

ЗАДУШНЫЙ прикм. (призначений для спасіння душі) заупокійний; *благодійний:* Вѣнцѣ Єретіковѣ, и любопытныи, тѣестѣ, цѣкавыи повагѣ того задѣшного набоженства оувѣда(в)ши, рѣвно з нами бное абы почитѣли, а правѣрныи оутвѣ(р)же(н)е и потѣхѣ мѣти могли (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 147); *задушный день* див. **ДЕНЬ**.

ЗАДѢ ч. 1. (задня частина, сторона чогонебудь) зад: позираи на стѣя иконы со страхомъ и какже на задѣ сего пише(т). ба боиса (1489 *Чет.* 286); фѣло(н) шка(р)латного га(т)ласу... на задѣ фѣкгура гафтованая сто(и)... ва(р)вары (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 521); оучинишѣ сѣ столповъ: и засѣ иншіа два, коториѣ на оуглахъ нехай бѣдѣтъ постановлены на задѣ наметѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 103 зв.).

2. (частина тіла людини нижче спини) зад: кого тра(с)ца дрѣжи(т). то оувари чо(р)нобы(л) тѣпло пии. кды має(т) оухопити. то выиде(т) блюватиною а(л)бо задо(м). єдно давай пити наше (XVI ст. *УГ* фоток. 11); Тогды дей тамѣ зрадца // ...брата моего сѣ подѣ выхода дѣроу зѣ аркабѣза чотырма кѣлами зѣ долѣ вѣ

задь пострелилъ, с которыхъ дей ранъ трѣдно маеть быти живъ (Луцкъ, 1564 *АС VI*, 231-232); Ян Пресмыцкий... раны свои мне оказывал, которыхъ я огледал и видел есми: одну рану на заде, на крыжу, ниже пояса (Володимир, 1568 *АрхЮЗР 8/III*, 165); Чрѣсла: Бѣки, бѣдра. чрѣсла, на прѣдѣ, ѡбѣстѣа же на задѣ, а ѡбѣи пѣхотное явлѣаю(т) (1627 *ЛБ 157*);

(частина тулуба тварини, протилежна голові) зад: виде(л) есми...//... ѡ коня сивого на заде ѡ стегъне ранѣ з лѣка стреленю (Володимир, 1575 *ЖКК I*, 60-61); Гавеѡѡнъ, или Габѡѡ(н): хребе(т) задѣ, аѡ выноше(н)е егѡ (1627 *ЛБ 197*); Аггль Бжій... тѣмъ гакѡмъ взѣвши слѣгѡ антѣхристовѣ за шю ведѣтъ по(д)лѣ конѣ, з ѡстѣ конскихъ; ѡгнь сѣрчаній пѣлѣтъ, а задѣ змѣа ядовѣтаа гризѣтъ, и кѣсѣтъ и мѣчитъ (Чернігів, 1646 *Перло 141*).

3. Спина: моѣсѣи... оувидѣлъ того што егѡ за(д) видѣлъ. оу старомъ зако(н)е на синаискои горѣ (1489 *Чет. 254 зв.*).

ЗАДЪРЖИВАТИ *див. ЗАДЕРЖИВАТИ.*

ЗАДѢВАТИСА *дієсл. док.* Сховатися: Задѣваласѣ цѣрица в комѡрѣ артаксе(р)ксовѣ есфи(р) вшѣдши (поч. XVII ст. *Проп.р. 272*).

ЗАДѢЛАТИ, ЗАДЕЛАТИ *дієсл. док. 1.* (кому що) (*завдати прикроуѣе*) вчинити, заподіяти: ѡзна(и)мѣмъ всѣмъ... якожъ принесѣса на(м) ѡ(т) бра(т)ства... лѡвѡвского... меща(н) лѡ(в)ски(х)... и прочі(х) на епскапа... Гедеѡна Болобана, ѡ многіе вины которые задѣлалъ бра(т)ствѡ... лѡ(в)скомѣ (пѣстошачи тоѣ бра(т)ство) и школнѣю наѡкѣ проганѣючи и сѣченико(в) и(х) (Новгородок, 1594 *ЛСБ 267*); Розмайте дѣтѡкъ невинныхъ, мордоуѣчи: ...Невиннѣтѡкъ, котрѣи бы мѣ задѣлали: За щѡбы слоушне гѡрла свои подавали (Львѣв, 1616 *Бер.В. 82*).

2. (кому що) Передавати, придѣляти: а дво-рище, на которомъ (был двор небожчика) дѣла моего пана Семѣна Полоза, (которые имена и дворище вышей) менѣные въ той сумѣ егѡ милости малжонкови моему заделати и нагороди-

ти и на часы пришлыи и потомныи егѡ... имена вышей менѣныи замок и место Хабнѡю... малжонку (сво)ему пану Щасному Харлинскому... на вечност записую (Луцкъ, 1568 *АрхЮЗР 8/VI*, 226).

3. (на що) Заслужити (на що), заробити (що): корѡль... того потребуѣ, абы се готовили... на тѡю послугѡ... ставили, презъ што у прѣная-нейшого корѡля... на ласку ку собе панскую значне заделаѣте (поч. XVII ст. *КЛ 89*).

Див. ще ЗАДѢЛОВАТИ, ЗАДѢЛЫВАТИ.

ЗАДѢЛОВАТИ, ЗАДЕЛОВАТИ *дієсл. недок.* (кому, кому що, кому чим) Чинити, робити, виконувати: а я въ тѣхъ всѣхъ потребахъ своихъ, познавши по вашеѣ милости вчинность и доброе захованье, завжды всѣмъ добрымъ задѣловати буду повиненъ (Киѣв, 1573-1579 *АСД I*, 153); за навеженье ласкавое, вѣмъ приѣтелѡмъ мои(м) ласкавы(м) велице и пи(л)не дякѣю и вшѣляки(м) способѡ(м) стара(ти)се ѡ то будѣ, яко бы(м) тѡю хѣтъ вѣмъ приѣте(л)ске ѡ(т)-дава(т) и заделовати мо(г) (Варшава, 1596 *ЛСБ 295, 1*).

Див. ще ЗАДѢЛАТИ, ЗАДѢЛЫВАТИ.

ЗАДѢЛѢТИ *ч.* Учинок, почин: Котѡрыѣ за-прѣтъ сѣ и ѡ(т)кѣнѣтъ сѣ Бѣга, запрѣны тежъ и ѡ(т) нѣго бѣдѣтъ, и оуслѣшатъ, яко сѣте оучи-ніли, тѣкъ сѣ вамъ и сѣстанѣтъ: и задѣлѣ вашѣ, ѡ(т)данъ бѣде(т) на гѡловы вашѣ (Киѣв, 1637 *УС Кал. 342*).

ЗАДѢЛЫВАТИ, ЗАДЕЛЫВАТИ, ЗАДЯЛЫВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що задѣлова-ти: за такіе ласки и хѣти Егѡ Милости всакѣю ѡдачность Егѡ Милости и потомъствѣ Егѡ Ми-лости поки жив будѣ, показывати и ѡчинность Егѡ Милости ѡчинностью всакою повинною, приѣтелскою,... задѣлывати не занѣхаю (Ка-минь, 1571 *АС VII*, 380); А мы по(з)наѡаючы(и) то по вѣмъ таки(м) же способѡ(м) и мило(ст)ю бра-те(р)скою заделыва(ти) повинни (Вѣльна, 1591 *ЛСБ 181, 1*); Панъ Богъ всемогѣщы(и) за то вѣм(л) ѡ(т)платѡю бѣдетъ А я заслугова(т) и за-дялыва(т) таки(м) же и вшѣлякимъ и(н)шимъ

способомъ каждому зъ вм(л) естемъ готовъ (Дубно, 1593 ЛСБ 241).

Див. ще ЗАДЪЛАТИ.

ЗАДЪТИ, ЗАДЪТЬ *дієсл. док. (кого)* Подіти, задіти: у Васка дѣвку взяли и невѣдомо, где ей задѣли (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 101); Миско Слуханъ оповедавъ... тыми словы: “што дей мене Грицко з Дударкова обвинив о пса, яко бых я мев где задѣтъ” (Бориспіль, 1615 *АБМУ* 11).

ЗАДЪТИСЯ *дієсл. док. (несподівано зникнути, сховатися)* подітисся, задітисся: на небѣ якїе(с) чуда ся показовали, и мѣся(ц) где(с) ся былъ задѣлъ ты(л)ко с по(д)по(л)ня а по(д)ливой ночи таки его не было в небѣ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 176).

ЗАДЪТЬ *див. ЗАДЪТИ.*

ЗАДЯЛЫВАТЬ *див. ЗАДЪЛЫВАТИ.*

ЗАЕДНО *див. ЗАЄДНО.*

ЗАЄДНО, ЗАЕДНО *присл. 1.* Разом; також, *діал.* заєдно: докондъ се спѣшишь такъ легко до Антверпїи на ярмаркъ пентекостесь там же и я если хочешь заєдно можемъ // поехать (к. XVI ст. *Розм.* 35 зв.-36); Мудре // то костел латынский учинил, иж духу святому... исходити от отца и от сына за едно — яко от единого початку приложил (1608-1609 *Виш.Зач.* 222-223); заєдно *item* (Уж. 1643, 51).

2. Одновременно, завжди: а если постишь нехай же заєдно неправды при тобѣ не бѣде(т) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 11 зв.).

ЗАЄЖДЖАТИ, ЗАЄЖДЖАТЬ, ЗАЄЖЪДЖАТИ, ЗАЄЖЧАТИ, ЗАЄЗДЖАТИ *дієсл. недок. 1.* (їдучи, потрапляти в межі чого-небудь) в’їжджати, заїжджати: добра ѡ(т)чы(з)-ные поводовое стороны... выра(з)не су(т) у приви(л)я(х) его мл(с)ти естъ ѡписаны, яко ре(ч)ке и селища впираются... и то, де(и), Триполя належи(т), поку(л) зае(ж)чаютъ (Київщина, 1600 *ККПС* 136); теды поводове ставили све(т)ки з околи(ч)ны(х) се(л)... которые сведоми же николи жаде(н) с пре(д)ко(в) пна сѣ(д)и то(г) кгрѣ(н)тѣ яко зае(з)джае(т) по(з)ваны(и) николи не ѡжива(л) (Луцьк, 1607 *ЛНБ* 5,

II 4052, 19); а су(д), упо(р)не не слушаючи правъ и докуме(н)то(в) пра(в)ны(х), та(к)же ради(и) по(з)ваныхъ, в кгрунътъ по(з)ваны(х) Котелє(н)ски(и) за поводовою стороною зае(ж)джае(т) (Житомирщина, 1639 *ККПС* 202).

2. (що) *(самовільно, без дозволу входити)* заїжджати, вторгаться: Я-мъ се репротє(с)товаль, и(ж) кгвальтомъ кгрунътовъ ничиихъ не зае(ж)джаю, але видєчи конькурєнътовъ килку и спо(р) межи ними самыми ѡ тые кгрунъты, теды-(м) с пови(н)ности моеє за стороною поводовою ехаль (Київ, 1639 *ККПС* 262).

3. (що) *(привласнювати)* займати: ему землицою его Барановщиною то(л)ко по(л)слу(ж)-бы в то(м) ме(ст)цы..., а ту(т) де(и) ему немного. и поку(л) ѡ(б)ру(б) себе ѡ(д)ному зае(ж)чаєть, поту(л) з нами судере(в) маєть (Житомирщина, 1595 *ККПС* 63); поменєныє панове..., не дбаючи ничого на докуме(н)та, ли(с)то(в)ные пра(в)-ные старограни(ч)ные..., в кгру(н)ты по(з)ваны(х)... вѣжджа(т) и зае(ж)джа(т)... не уважаючи... правъ докуме(н)то(в) продукований(х) (Житомирщина, 1639 *ККПС* 193).

4. (їдучи, відправлятися з якоюсь метою) заїжджати, виїжджати: пнѣ анѣдре(и) ѡмыслне проєжджаєтьсѣ по близѣ имєне(и) его мл(с)ти ко(в)ля милєнови(ч) и иньшихъ дворовъ... з слѣгами из многи(м)и помочниками своими перє(и)маючи и стерегѣчи... кнзя по дорогамъ заєжджаючи хотєчи... его мл(с)ти ѡ (з)дорове приправити (Луцьк, 1577 *ЖКК* I, 84).

Див. ще ЗАЄЖЪДЧИВАТИ, ЗАЄХАТИ.

ЗАЄЖДЖАТЬ *див. ЗАЄЖДЖАТИ.*

ЗАЄЖДЖАЮЧИЙ, ЗАЕЖДЖАЮЧИЙ, ЗАЪЖДЖАЮЧЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. 1.* Заїжджий, приїжджий: Першая... абы ваша милость на пришлую зиму... зъ сотницу козаковъ заѣжджающимъ жолнеромъ, которые велми маєтности понищали, впередъ заслали на богомольє свое до всего повѣту Кїевского (Київ, п. 1621 *АСД* I, 265).

2. Нападницький, наїзницький: позванный... // ...способом военнымъ заєжджающимъ и посєда-

ючимъ..., скупивъши купу немалую... людей своих... арматы... способивши... страж... оточил (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ* XIV-3, 181-182).

ЗАЕЖЧАТИ *див.* **ЗАЕЖДЖАТИ.**

ЗАЕЖЪДЖАТИ *див.* **ЗАЕЖДЖАТИ.**

ЗАЕЖЪДЧИВАТИ, ЗАЕЖЪДЧИВАТИ

дієсл. недок. (завертати куди-небудь по дорозі, приїжджати до когось ненадовго) заїжджати: А гдебых потомъ въ томъ мешъканью ихъ малженскомъ якую прешкоду // чинилъ и зъ Луцка... не выехалъ, и засъ хотъ и выехавши, тутъ бывалъ и заежъдчивалъ... тогды на тотъ часъ мене горломъ карати... маеть (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 8/III, 335-336).

Див. ще **ЗАЕЖДЖАТИ.**

ЗАЕЗДЖАТИ *див.* **ЗАЕЖДЖАТИ.**

ЗАЕЗДЪ, ЗАЕЗД ч. 1. Визначення меж якоїсь території: И тот лист под свѣдомом и печатми тыхъ панов добрых, которые при том заезде з нами были и под нашими печатми... теж дали (Ковель, 1542 *AS* IV, 325); в тамътомъ мѣстѣѣ ѡ ве(р)бокъ то(л)ко тро(х) кгрѣнто(в) ...нарожники се сходя(т)... и заездомъ теперешнымъ ничего се кгрѣ(н)тѣ ко(р) его м(л) радомыского не за(и)ме(т) и не за(и)муе(т) (Новый Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 103);

частина земельного володіння: а от Буневы Долины тот заезд отцу нашему небожичу въ держане естъ до права дан (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 260); па(н) ива(н) бѣкоемъски(и) жа(д)но(г) доводѣ на то(т) кгрѣ(н)тѣ и на зае(з)дѣ сво(и) не ѡказѣтъ то(л)ко ѡ(д)нѣ протѣстацию якобы ѡ роскопане копцо(в) (Луцьк, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 18 зв.); Теды пленипоте(н)тъ позваны(х), видечи далеки(и) зае(з)дѣ в кгрунъты по(з)ваны(х), протѣ(с)тацию заносилъ, ... просечи на(с) ѡто, абысмы се ве(р)нули до Каменя (Житомирщина, 1639 *ККПС* 194).

2. У складі мікротопонімів. Луковъ заездъ: Пови(н)ни бояре, мещане... ходити ѡ го(д) ра(з) пе(р)вою порошою... ѡ ловы на поле за трѣбешом(м), луко(в) заездъ, ѡ ши(н)ковѣ лѣкѣ ѡ ясенихъ (Варшава, 1616 *ООЗ*-2, 2 зв.); слуковъ

заездъ: Пови(н)ни бояре мещане и волощане ходити ѡ го(д) ра(з) перъвою порешою (!)... ѡ ловы на поле за трѣбешомъ ѡ слѣковѣ зае(з)дѣ ѡ ши(н)ковѣ лѣкѣ (1552 *ООЗ*-1, 48).

Див. ще **ЗАЕХАНЕ.**

ЗАЕМНЫЙ, ЗАЕМНЫЙ *прикм.* Непокуютуваний: Ис тое(ж) сѣмени бы(сть) стаа дѣва з дому давыдова родители мѣла, Абы до(л)гъ заемныи за на(с) заплатила, и чистою дѣвою млоде(н)ца родила (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 92).

ЗАЕСТИ *дієсл. док.* Заїсти; загризти: Если хто злѣцѣтъ бли(ж)немѣ своемѣ осла, вола, ѡвца, и кождое быдла на хова(н)е а здѣхло бы, ѡбо ѡ(т) звѣра заедѣно нехай ѡ(т)несе до негѡ што забѣто естъ, а не нагорѣдитъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 99 зв.).

ЗАЕХАНЕ, ЗАЕХАНЕ с. Те саме, що заездъ у 1 знач.: Што ся зас тичет вин правних, о которые инстингаторъ нашъ, взглядомъ неправного заеханя привата авторитате в тые добра на позваном виндикует, теды тые пены ...мы, крол... кондонуемо (Варшава, 1645 *ЧИОНЛ* XIV-3, 173).

ЗАЕХАНЫЙ *дієприкм.* у знач. *прикм.* Забраний, заграбований: а томѣ вжо ѡсмъ летъ, як ѡныи границы ѡтецъ мой... поправовал, а як ѡтецъ мой зъ сего свѣта зышол, томѣ вжо четвертый годъ идеть, а князь Коширский за живота ѡтца моего жадного припоминана ѡ томъ не чинил, и земль своихъ заеханых там не менил (Львів, 1537 *AS* IV, 84).

ЗАЕХАТИ, ЗАЕХАТИ, ЗАИХАТИ, ЗАЙХАТИ, ЗАЪХАТИ *дієсл. док.* 1. (побути десь проїздом, приїхати кудись ненадовго) заїхати: А потом заѣхали есмо до войта шпиталного (Луцьк, 1565 *AS* VI, 67); А где бы такъ еще до Москвы заехалъ, подобно бы и о святкахъ мовиль, же еще Великъ день далеко (Вільна, 1599 *Ант.* 775); кгда де(и) е(с)мо ехали... на я(р)-марокъ до Житомира и трафилосе на(м) заеха(в)ши // до села Шениева и(з) брато(м) нашими(м)... и в по(д)дано(г) его... ночова(т) (Жи-

томир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 9-9 зв.); дошло на(с) вѣдати же ро(з)ніе в справа(х) во(и)сковы(х) в та(м)тіе краи заєхавши в месте... Нѣжиніе незвича(и)ніе в стация(х) пода(т)ки витягаю(т) (Іркліїв, 1650 ЛОИИ 238, 2, 69/27, 1).

2. (приїхати кудись з певною метою) заїхати: Той Палемон'..., зебрáвшиа скілкò товáришовъ,...; зайхаль окрѣтами; В тѣи по(л)но(ч)ны(и) крає (Чернігів, 1646 Перло 3 ненум.); до далéкой и чòжей са переню(с)лѣ краины, бо... до палестіны зайхаль, роздмѣючи же та(м) оукритиса // ...моглѣ (серед. XVII ст. Кас. 53 зв.-54); заїхаль до землі рацѣсминѣ (серед. XVII ст. Хрон. 73 зв.);

запливти, заплисти: А гды перестáлѣ мбвити, реклѣ до Сімона; заїдѣ на глѣбòкость, а запдѣтѣ сѣти вáшѣ кò ловенію (Київ, 1637 УЄ Кал. 545).

3. Прибути, приїхати: На то врядникѣ Городецкий,... поведилѣ, же дей, заєхавши тутѣ, по смерти небощика..., штѣ... княжати воеводы Кієвского, врядникѣ... Ровенскій..., и тутѣ дей наместникомѣ отѣ себе уставилѣ былѣ пана Кгесковского (Луцьк, 1593 АрхЮЗР 1/І, 356); отецѣ владыка,... не огледаючися ничего на покой права посполитого..., заїхавши сѣ тымѣ войскомѣ людей и стрелбою,...//... самѣ оособою своею... кгрунтѣ нашѣ... пооралѣ (Луцьк, 1594 АрхЮЗР 1/І, 434-435).

4. (кого) Перестріти в дорозі: якщожѣ я, Миколай Левѣ Соломирецький, кгдымѣ уже праве выежджалѣ на сеймѣ, зѣ маєтѣности своеє Высоцкое,... заєхали мя Козаковѣ до пяти тисечей полку Топежина и полку Шулжина (Володимир, 1613 АрхЮЗР 3/І, 188).

5. Перегородити, заступити дорогу: Па(и) нашѣ,... упатривши, кгды ту(р)чи(и) с тыми то речами купе(ц)кими, яко купе(ц),... еха(л) кѣ Ярославлю, и оному з вечора дорогу заїхали и ро(з)били (Володимир, 1608 ТУ 244).

6. (самовільно, без дозволу ввійти) вторгнути, загарбати: о которыеж границы ачѣ колвек пан Мышка ничего не дбаючи, далей былѣ

заєхал и властностью своею быти менилѣ,... zostавили есмо пановѣ Борзобогатыхѣ знайденемѣ нашимѣ (Бородчичі, 1553 АрхЮЗР 8/VI, 15).

7. Перен. (кому) Ударити (кого), завдати удару (кому): Одслѣпшалѣ Алексáндрѣ, и вѣтагнѣлѣ кò немѣ на войнѣ, а црѣ птоломей вѣвелѣ вѣйско и заїхаль емѣ великою мѣцью, и в тѣлѣ егѣ оборотилѣ (серед. XVII ст. Хрон. 489).

Див. ще ЗАЄЖДЖАТИ, ЗАЕЖЪДЧИВАТИ.

ЗАЄЦЪ див. ЗАЯЦЬ.

ЗАЄЧИЙ див. ЗАЯЧИЙ.

ЗАЖАДАТИ дієсл. док. (кого) Захотіти, забажати, зажадати: а што имѣ естѣ пожитѣ(ч)ное, // познати и абы шкодливоѣ имѣ лѣности понехáвши, Бж(с)твѣного и збавѣнного зажадали покáрмѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 424-425); Єсли бы са повáдили мѣжеве, а оудáрилѣ бы котѣры(и) невѣстѣ брѣменю тákѣ, жѣ бы пороніла, áле сама жива zostáла подлаже шкодѣ, áле бы мѣжѣ жоны своѣй зажадалѣ (серед. XVII ст. Хрон. 98 зв.).

ЗАЖАДАТИСЯ, ЗАЖАДАТИСА дієсл. док. (кому) Захотітися; забажатися, забагнутися: Кождый, кто пієтѣ сеи воды, зажадаєтѣ ся опятѣ, а кто будєтѣ пити воды, што я ему далѣ, не зажадаєтѣ ся (в рук. ся відсутнє. — Прим. вид.) нѣколи (XVI ст. НЄ 131); Каждый, што пієтѣ сеи воды, зажадаєтѣ ся опятѣ (Там же, 196); Зажадалоса емѣ рáзѣ... вѣйти вѣ грѣбѣ алболи на грѣбокѣ... велмѣжовѣ вѣ чáсѣ фараѣна бѣвшихѣ (Вільна, 1627 Дух.б. (Передм. II), 4 зв.).

ЗАЖАДАТИСА див. ЗАЖАДАТИСЯ.

ЗАЖАРЕНЬЄ с. Спекота: Толко еше не доставаетѣ, жебысѣ по десператску на небо и на землю (не) нарекалѣ зѣ великого зажаренья (Володимир, 1598-1599 Відп.ПО 1059).

ЗАЖЕЧИ дієсл. док. (що) Запалити: патрїярхѣ... оусталѣ зажегѣ свѣчи (1489 Чет. 106); Никѣто же зажогши свѣчоу накрываетѣ єи соудиною // ани тыжѣ не ставитѣ подѣ пос-

тѣлю але на свѣтильникоу (1556-1561 ПЄ 247-247 зв.); Никто бо свѣчу зажогши не ставит еи в тѣнь. а нї под сосуд але на свѣщник поставляет еи абы тыи которыи вьхожают свѣтло видели (Володимир, 1571 УЄ Вол. 72); Хто жь свѣчѣ зажѣгши, по(д) корѣбкѣ по(д)кладаетъ, а не рачей на лихтарѣ еѣ ставитъ, абы всѣмъ вѣ домѣ бѣдѣчимъ свѣтила (Київ, 1637 УЄ Кал. 665).

ЗАЖЕЧИСЯ дієсл. док. Загорітисѣ, зайнятисѣ: Трусникъ покрушеный (в рук. пакрышениый. – Прим. вид.) не можѣ ламати, и ленѣ, коли сѣ зажжетъ, не можетъ погасити, докудъ сѣ не скунчаеѣ (зов)сѣмъ (XVI ст. НЄ 53); *Образно:* пушовъ изъ нимъ до хыжѣ его, и зажгла сѣ свѣчка у сердци его, и обернуѣ сѣ выдѣ усѣхъ грѣхувъ его (XVI ст. НЄ 181).

ЗАЖЖЕНЪ дієприкм. у знач. прикм. Запалений: оно҃го днѣа... нѣса за(ж)жены // и планѣти горячи ростопа(т)са; а зе(м)ла... згори(т) (Вільна, 1596 З.Каз. 6-6 зв.); Абовѣмъ мовитъ: оно҃го дня Панского небеса зажжены и планеты горячи ростопаѣтѣ, а земля и што колвекъ еѣ на ней згоритъ (1603 Пут. 58).

ЗАЖИВАНЕ, ЗАЖИВАНІЄ, ЗАЖИВАНЬЄ, ЗАЖЫВАНЕ с. (стп. zażywanie) 1. Використання, застосування: чи бы лѣпшей, коли бы з҃гола всакого хр(с)тіанской вѣры заживанѣа имъ заказалъ (Остро҃г, 1598-1599 Апокр. 168); с котора҃го цвиченѣа и заживанѣа способомъ хитростнымъ латинскихъ наукъ не вижду ни куса (Унів, 1605 Виш. Домн. 189); а што бо(л)шая же моцы слушноє ани до самое тоє справы ани до заживанѣа апеляцый... по(з)ваны(х) ѡмоцованы(и) не допѣсти(л) (Київ, 1607 ЛНБ 5, II 4052, 30); конѣсе(р)ватъ... наказалъ, абы мѣя, по(д)комори(и) киевски(и)... зѣхавши на поле, и та(м), где акто(р) мене а(л)бо уря(д) мо(и) постанови(т), бе(з) жа(д)ны(х) зволокъ и добродѣ(и)ствъ правни(х) заживанѣа з ѡбохъ сторонъ тотъ к҃рунтъ розграничи(л) (Ісаїки, 1643 ДМВН 260); тогожъ рокѣ... ѡ(д)не(с)ломъ позо(в)... а то вѣ справе вѣз҃глядо(м) заживанѣа рѣ(ч)ницѣ пети҃деса(т) по(д) вѣѣзѣдѣ сѣдѣ зе(м)-

ского... до села рѣбе҃жо(в)ки (Київ, 1646 ЦДІА Лен. 823, 1, 763, 15); *Образно:* Лечѣ самѣмѣ // Сщ҃енникови даѣтѣсѣ влѣдза справѣати правдѣвое Тѣло Хвѣ. Прѣтожѣ и самѣмъ даѣтѣсѣ влѣдза ключѣй заживанѣа на(д) вѣрными. Котѣрыѣ сѣтъ Тѣломъ Хр(с)тѣвымъ таємнымъ (Львів, 1646 Ном. 5-5 зв.);

заживанѣа, уживанѣа: Трѣтаа злѣбѣтѣ слас-толѣбѣе, а҃бо рѣскоши вѣ покармахъ, и вѣ напоахъ заживанѣе: котѣрое и вѣникломѣ насѣню и вѣ зрѣсломѣ вѣ досконалѣости прѣйти не допѣскаѣтѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 590).

2. Розкошування: В тѣй чаѣсѣ, где хлѣба свѣта сего: где прѣжнаа хвѣла; где рѣскоши; где заживанѣа; где достѣтнѣи банкѣты, где фантазіє (Львів, 1646 Час. Слово 269 зв.).

3. Приймання, споживання: найсѣтѣйшее еѣтъ, же Хс Пѣнѣ и Збавѣтель нашѣ, вѣ Цркви своѣи сѣой, а҃же еѣтъ столпѣ и оутвержденѣе йстинны, себе самѣго зостаѣтити рѣчилъ, намъ грѣшномѣ и не҃гѣдномѣ створѣню своѣмѣ до заживанѣа, по(д) ѡсѣбами Хлѣба и Вина, вѣ Сѣой безкрѣвной Офѣрѣ (Львів, 1646 Жел. Сл. 4); показѣетъ тежѣ то единостѣйный и непрерѣванный хѣдѣстѣю часѣ(в) звѣчай ѡ(т)правѣванѣа и заживанѣа Бж(с)тѣвнны(х) сѣдми Таинъ Црквиныхъ (Київ, 1646 Мог.Тр. 4 зв.).

4. (про розмову, бесѣду) веденнѣа: Еѣще ѡсталѣ ѡ простѣтѣ и невѣѣе(т)ности заживанѣа бесѣ(д)ми(р)ски(х) инокѣ (п. 1596 Виш.Кн. 235 зв.).

Пор. **ЗАЖИВАТИ**².

ЗАЖИВАНІЄ див. **ЗАЖИВАНЕ**.

ЗАЖИВАНЬЄ див. **ЗАЖИВАНЕ**.

ЗАЖИВАТИ¹ дієсл. недок. Заживати, за҃говатисѣ: рана заживаѣ(т) (1489 Чет. 120); елени кри(т)скіє... гды послыша(т) себе зранѣны(х) зара(з) шѣкають польноу а҃бо полноу лѣсного, котора҃го зѣла скѣро скоштѣють, и стрѣлы зара(з) выпѣдѣють, и рѣна заживаѣетъ (поч. XVII ст. Проп.р. 276 зв.).

Див. ще **ЗАЖИВИТИ, ЗАЖИВЛАТИ, ЗАЖИТИ**¹.

ЗАЖИВАТИ², **ЗАЖИВАТЪ, ЗАЖИВАТЬ, ЗАЖЫВАТИ** дієсл. недок. 1. (чо҃го) Вживати,

використовувати (що): Прїимйѣть вѣдѣчнє ѿ(т) насѣ тѣю малѣю праѣцѣ, а принѣвѣвши побѣжнє заживѣй єє на твоѣй дѣшѣвнѣй пожитокѣ (Київ, 1634 *МКСВ* 314); Церковѣ Бѣжа, южѣ тогѣ смѣкѣ заживѣѣтъ; Абовѣмѣса вѣ вѣшелѣкихъ порядкѣ(х) зновлѣѣтъ (Львів, 1642 *Бум.* 6); Набѣвши засѣ тоєи Книги, ѣжѣ понехѣй заживѣати непотрѣбнѣхъ зѣ Трѣбникѣвъ прѣ(д)речѣннѣхъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 6); вѣшелѣкихъ пожиткѣ(в) приходѣчи(х) заживѣати маюѣ ажѣ до ѿ(д)данѣя... ты(х) чѣтиро(х)сотѣ золотѣхъ полтѣски(х) (Тригорськ, 1648 *ДМВН* 218); то все мѣновѣнѣе поддѣнѣе грушѣвницкѣе, самѣ, до домовѣ своихъ запровадѣвѣвши, ку своєму пожитковѣ заживѣали и заживѣаюѣтъ (Луцьк, 1649 *Арх ЮЗР* 3/IV, 282);

(що, чоґо) (користуватися чим-небудь для своїх потреб, застосовувати що-небудь) заживати, вживати: а къ тому ижъ естъ укывжонный, теґды слушне съ паномъ Волинцомъ о то чинитъ можетъ, кґды турцы, татарове поґаны ...такие волности межи нами заживають, же такъ малыхъ, яко и великихъ а зацныхъ становъ людей до права позывають (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 6/І, 211); на што ѿны(и) су(д) ничого не дбаючи права и присто(и)ны(х) ѿборо(н) его не ѡважаючи и дылацыи слу(ш)ное наоста-то(к) ему не допусти(в)ши которое право во все(м) заживати позволяе(т), ѡпо(р)не и нена-ле(ж)не ѡ(т)поведати наказа(л) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142); Але хотяй коли и листы до себе писовали, теґды тыхъ титуловъ заживають (1603 *Пум.* 30); Высокомѡвныхъ ти наоу́къ зажива́ючи. Якъ законодавцѡ зъ Б҃ґа поважа́ючи (Львів, 1616 *Бер.В.* 90); Оно той, што въ Перемишлю сѣдитъ... отъ десяти лѣтъ вытягалъ на попахъ подачки, заживаючи до того помочи урядовъ свѣцкихъ! (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 928); Зна́иже яко ѡгнь тебѣ слѣжитъ, загрѣвае(т), просвѣща́еть; а если безмѣрне глѣбе ѡдѣшъ зажива́ти, тогда тебѣ принесє шко́дѡ, и смѣрть (Чернігів, 1646 *Перло* 4 зв.); ихъ милости панове... тые вышъ помененные добра въ поссєсыю

свою отнявши, водлугъ менованого контракту, дотол, поки ребеллия козацкая и подданных не наступала, заживали (Луцьк, 1650 *АрхОЗР* 3/IV, 453); **заживати беседы** *див.* **БЕСЕДА**; **набоженства заживати** *див.* **НАБОЖЕНСТВО**; **неприятни заживати** *див.* **НЕПРИЯЗНЬ**; **обычай заживати** *див.* **ОБЫЧАЙ**;

(чого) (використовувати що-небудь з якоюсь метою) уживати (що), користуватися (чим); в то(м) оупомина(н)ю на фалшйво(м) одновла(д)ствѣ костѣлно(м) оуфоу(н)довано(м), заживаєть іншихъ спѣсобовъ роздмѣнѣа (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 155 зв.); кгда зошлый его милость панъ Браславский выконывалъ и до его королевское милости о спротивенью оного Балабана ознаймилъ, тогды тотъ преречоный Балабанъ, заживаючи въ томъ хитрости, непобожности, лукавства,... непристойне самъ себе змыслилъ (Луцк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 271); а мы... не заживаю(чи) жа(д)ны(х) диляцы(и) // и аппеляцы(и) в справе(д)ливо(с)ти зарѣкѣ заплати(т)... пови(н)ни бѣдемо (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 21 зв.-22); они... сами особами своїми далших... шкод нам чинит не могучи, еднак же способов на то розмаитых заживали, яко бы до... знищення нас привести могли (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ* XV-3, 153); я са(м)... и пото(м)ки моє... пови(н)ни будемо... диляцы(и) ексьцетгыци(и) нияки(х) не заживаючи... суму... позычонѣю... ѡ(т)дати (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31); Але Стыи не таковых спѣсобо(в) вѣ покааніи заживали якѡ Стыи ап(с)толь пѣтръ (Київ, 1621 *Кон.Пал. (Лв.)* 31); старыхъ червоных аджамских два, которых завыше заживаю, архидияконови, третій такий же отцу протопопови Володимерскому (Володимир, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 629); Прѣто дѣша моа зради егѡса лакаєть, И горько нынѣ въ мирѣ сѣмъ ридаєть. Якѡ діаволь хитрости свой заживаєть (Чернігів, 1646 *Перло* 22); О кабата(х) египе(т)скихъ. Кабати́ковъ та(к)же полоте(н)ны(х) заживаю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 5 зв.);

заживати мысли *див. МЫСЛЬ*; рады **заживати** (зажывати) *див. РАДА*;

(використовувати у своєму мовленні певні слова) **вживати**: Тѣды тѣжъ тѣхъ слѡвъ в' Проскомидіи на томъ мѣстѣ якѡ неналѣжныхъ до интѣнции Литѣргіалногѡ пригото́вана, **заживати** не мо́жемѡ (Київ, 1639 *МКСВ* 217); тѣхъ аббѡвѣмъ слѡвъ, сщѣнникъ полива́ючи водо́ю, ко́нечне **заживати** ма́еть, ве́длѣгъ постано́вѣна хва́ (Львів, 1642 *О тайн.* 2); Потрѣте: в' грѣха́хъ телѣсныхъ не ма́еть з'стѣпова́ти до околѣчностей дробнѣйшихъ, ... але мае(т) в'кра(т)-це пы́тати, **зажыва́ючи** слѡвъ оучтѣвыхъ (Львів, 1645 *О тайн.* 89).

2. (чого) (*відчувати, почувати що-небудь*) **зазнавати** (чого), **звідувати** (що): А цнотливыи бода́й днѣй до́брыхъ **зажива́ли** и істиннѣ до́бжію за́вжды смѣле визнава́ли (Львів, 1591 *Просф.* 67); Зычѣ вм(л) ѡ(т) пна́ бога до́брого здоро́вья ве́ вышеляки(х) потѣхахъ до́лгѡ... **зажива(т)** (Володимир, 1595 *ЛСБ* 288, 1); О котормъ Созоменъ... пише́тъ (и показуе́тъ), **якое** по́коры (и послушенства́ Костенътинъ) на ономъ соборе **зажыва́лъ** (Вільна, 1599 *Ант.* 793); а котрыи **заживаю́тъ** ща́ста свѣ́та того, на(д)то и(м) не ма́шь нѣчь неща́сливѣйшого, **яко** се́сь свѣ́тъ (XVI ст. УЄ № 29519, 181); ле́(ч) кды́ та [лоуно] ннѣ́ на го́рѣ ѡ́во(р)сте́й... ви́жоу, славоу и ща́ста признава́ю и прр(о)кѣю же мы коли(с) подѡбно́го бл(с)ве(н)ства бо́уде(м) **зажива́ти** (поч. XVII ст. *Проп.р.* 270 зв.); е́сли ра́доватиса, ра́дѡйса, е́сли ща́стья **зажива́ти**, прѣймоу́й (Острог, 1614 *Тест.* 175); На-слажда́юса: **Зажива́ю**, роско́шю, джыва́ю (1627 *ЛБ* 71); Встѣпѣ́лъ бовѣмъ и онъ на го́рд, ...и Бгѡмы́слности **зажива́ючи**, и розѣмными стѣ́пѣнами стѣпа́ючи, слѡво́мъ Бжѣ́имъ отвори́л' оуста своѣ́ (Київ, 1627 *Тр.* 558); **заживати** ра́дости, ра́дости **заживати** *див. РАДОСТЬ*; **заживати** роско́ши, роско́ши **заживати** *див. РОСКОШЬ*; **заживати** утѣ́хи, утѣ́хи **заживати** *див. УТѢХА*; **весела** **заживати** *див. ВЕСЕЛЯ*; **потѣхъ** **заживати** *див. ПОТѢХА*; **скорби** **заживати** *див. СКОРЬБЬ*.

3. (чого) (*досягати чого-небудь; оволодівати чимсь*) **заживати**, **здобувати**: А протожѣ не для чого тое поваги прагнути, нехай ее тые **зажываю́тъ**, кого на то Панъ Богъ повола́тъ! (Вільна, 1599 *Ант.* 689); кто **зажива́е(т)** на зе(м)ли свѣ́(ц)кои сла́вы нѣ́гды не достѣ́пи(т) нб(с)нои хва́лы (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 31 зв.); чѣ́стыи и непока́ланыи дѣ́ши на́ши вы́ставитъ Хр(с)то́ви, **зажива́ющимъ** на́мъ оутѣ́хи в' Кроле(в)ствѣ́ его и Бгѣ́ в' на(с) ѡпочива́ючемѣ́ вовѣ́ки безко́нечныи (Київ, 1627 *Дух.б.* 203); Были и реме́сники мнѡ́гіи, на́вкъ кото́ры(х) свѣ́тъ ма́еть **зажива́ючіи**: з' кото́рыхъ ѡ́дны, то́чачи пта́хо(в) и ри́бъ рожа́и, и ѡ́бразы члѣ́вкъ в' дере́вѣ в' нихъ до́втыпъ сво́й оказа́ти оу́силова́ли (Там же, 352).

4. (чого) **Дотримуватися** (чого), **заховувати** (що): А **предѣ́ся** вси Гре́кове **церымо́ней** Гре́ческихъ **зажываю́тъ** (Вільна, 1599 *Ант.* 689); прѣ́йди и слыши ба́ и ѡ́ба(ч) **якъ** на́йвышнѣ́йшій ѡ́нъ оучѣ́те(л) **зажива́е(т)** мнѡ́гы(х) **церемо́нѣй** и ѡ́брадо́въ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 194); кгда́жъ мешка́лъ в' Вавило́нѣ, то е́сть в Ры́мѣ и шарла́тное не́рядни́цы бы́лемъ обы́вателемъ и пра́ва ры́мского **зажывале́мъ** (Слу́цк, 1616 *Арх ЮЗР* 1/VII, 274); То́жъ са́ и з' По́стомъ дѣ́е́тъ, кото́рого хтѡ́ пристѡ́йне **зажива́е́тъ** и ѡ́бходѣ́тъ, ве́лѣ́кѣй е́мѣ́ по́житокъ ѣ́днае́тъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 63).

5. (над ким, над чим, чого) **Чинити** (що): **вышоль** са(м) прѡ́тъ съ всѣ́ми... ста́рцы сѣ́дѣ́нами кві́тнѣ́чими, про́сачи..., абы тако́го тира́нства... не **зажива́ли** (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 54 зв.); **Изали** бачный прѣ́звитеръ, кото́рый **розу́мъ** мае́тъ и **вѣ́дае́тъ**, што е́сть **едино** // **креще́ние**, смѣ́ти мѣ́лъ тако́вое бала́мутни на́дъ чело́вѣ́комъ хре́сті́янскимъ, **разъ** **о́кре́щоны́мъ**, **зажывати**? (Вільна, 1608 *Гарм.* 197-198); **Вышоль** са́мъ прѡ́тъ..., **про́сачи**..., абы тако́го тира́нства и **о́крутенства** на́дъ мѣ́сцами **святы́ми**... не **заживали** (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 1021); **убогих** **люде́й**, **досы́т** **ю́ж** **пре́з** **непрѣ́теле** **Кры́жа** **свято́го** и **гулта́йство** **коза́цкое** **ро-**

ку прошлого знисчоных, не заживаючи над ними жадное коммизерации, темержыли (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 350).

б. (чого, що) (*споживати, їсти, пити що-небудь*) заживати, вживати: хотя ма́са не боу́де(т) хто ясти але иншіе речи ма́сло ры́бѣ мо́же(т) са за по́стѣ не почитати то́лко бы вилі́й через то целы́й днь по́стѣ в' днь сѣбо́тныи не зажива́ли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 46); Где ничѣго ин'шого не мо́жетса наоучи́ти, ты́лко хтѣвости и сла́вы,... где доста́тни(х) и корѣн'ны(х) розмаиты(х) потра́въ зажива́ю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 217); Певне — не согрѣшили бы, коли бы и суботы постили противъ Жыдомъ, поневажъ Жыдове на тотъ день завжды колацей заживають (Вільна, 1608 *Гарм.* 219); Южъ не бѣдете столѣвъ его окрѣжа́ти, Ни хлѣ́ба щодѣннаго вда́чне заживати (Луцьк, 1628 *Андр. Лям.* 8); Прѣсимо тежъ и ѿ то́й хлѣ́бъ доча(с)-ный, абы егѡ на(м) спо́койне да́ть зажива́ти (Львів, 1646 *Зобр.* 63 зв.);

(чого) (*про ліки*) приймати, заживати (що): На томже пляцѣ то́(т) на́шъ Гетманъ пострѣ́лений, Прі́йхаль до Кі́ева, на́по́лы ѿме́рлый: Где розмаиты(х) лѣкарствъ до́лгій ча́сть зажива́ль, На Докто́ры ѿ(т) Кро́ля самого ко́штъ мѣва́ль (Київ, 1622 *Сак.В.* 47 зв.).

ЗАЖИВАТИСА, ЗАЖЫВАТИСЯ *дієсл. недок.* Вживатися, використовуватися: Якъ мо́нета зо́лота́а бе(з) набит'а ге́рбѣ кро́ле́вского в' га́ндлю ко́пѣцства не зажива́ється,... та́къ и дѣ́ша не бѣдетъли мѣ́ти о́браза нѣ(с)ного дѣ́ха... ѿ(д)кі́неною зо́ста́нетъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 284); Ѻжире(л)ле... старо́свѣцкіе до ѡздобы по(д) пра(з)ники зажива́е(т)ся (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 63); Є(д)ва́бница чи(р)во́ная, зло́то(м) и сри́бромъ преты́каная тая ся зажива́е(т)... на за́слоны (Там же, 71).

ЗАЖИВАТЬ *див. ЗАЖИВАТИ.*

ЗАЖИВАТЬ *див. ЗАЖИВАТИ.*

ЗАЖИВАЮЧИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Який користується чим-небудь: Те́ды те́жъ пра́вомъ на́йслѣднѣ́йшы(м) ѿ(т) всѣ́хъ тѣ́хъ добро-

дѣ́йства зажива́ючихъ ѡсо́бѣ по́ветова́н'є на́ле́жное... Вѣ́ша Кн(ж): м(л): ѿ(т)но́сити ра́чиш' (Київ, 1625 *Кіз. Ходк.* 2 ненум.).

ЗАЖИВИТИ *дієсл. док.* (що) Заживити, загоїти, ви́лікувати: бѣ́гъ... пришо(л) с нѣ́а к намъ грѣ́шнымъ. тыи на́ши ра́ны хотя заживи́ти (1489 *Чет.* 118 зв.); имаю ѡноу ранѡу заживи́ти (Там же, 128 зв.).

Див. ще ЗАЖИВАТИ¹, ЗАЖИВЛАТИ, ЗАЖИТИ¹.

ЗАЖИВЛАТИ *дієсл. недок.* (що) Заживляти, за́гоювати: амбро́зієва тра́ва... я́звы заживла́е(т) (XVI ст. *Травн.* 28); су(т) и инѣе тра́вы сидериковы тѣ́ всѣ́ заживла́ю(т) ра́ны сѣ́ченые (Там же, 438 зв.).

Див. ще ЗАЖИВАТИ¹, ЗАЖИВИТИ, ЗАЖИТИ¹.

ЗАЖИГАТИ *дієсл. недок.* (що) Запалювати: ѡтовсе́ла мно́гии при́бѣгаючо. свои́ свѣ́чи за́жигаю(т) (1489 *Чет.* 118 зв.); На(д)то па́къ мови́ль и(м) коли́ свѣ́чоу за́жигаю(т) по(д) со́соу(д) ли или по(д) по́стѣль еи по́ложа(т) чи́ли не на свѣ́тил'ни́коу поста́влена бо́уде(т) (1556-1561 *ПС* 140 зв.); ты́жъ кото́раа жо́на маю́чи де́сать дра́г'мъ... е́сли бы за́гоубила е́диноу дра́г'моу а чи́ не за́жигае́тъ свѣ́чѣ́ и по́мете́тъ хоро́мы и по́пере́врѣ́тае(т) всѣ́ рѣ́чи... и гла́дае́тъ с' пи́л'но́ст'ю а́ж бы на́ш'ла (Там же, 288).

ЗАЖИТИ¹ *дієсл. док.* Зажити, загоїтися, зарубцюватися: ѡныи жи́дов'скіи плі́югавыи хрѣ́хотины всѣ́ погі́ноули и ма́зана и ра́ны ѡныи дроб'ныи... за́жи́ли (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 15 зв.); на кр(с)тѣ́ за́жи́ли соу(т) тыи всѣ́ ра́ны,... е́д'но то(л)ко е́́ ра(н) ѡ́стало на роу́ка(х) и на но́га(х) ѿ(т) гво́здѡвъ (XVI ст. *УЄ Трост.* 75).

Див. ще ЗАЖИВАТИ¹, ЗАЖИВИТИ, ЗАЖИВЛАТИ.

ЗАЖИТИ², ЗАЖІ́ТИ, ЗАЖЫ́ТИ *дієсл. док. 1.* (кого, чо́го) Вжити, за́стосува́ти (що), ви́користа́ти (кого, що): е́сли ме́не в чо́(м)-ко(л)ве́къ бѣ́дешъ по́требова́ти не всты́да(и)са

зажити (к. XVI ст. Розм. 66); и такі заживши штоуки в'скочилъ межі непріятельскіє кошѣ, где незначне на кр(с)тѣ былъ прибитый (поч. XVII ст. *Проп.р.* 162 зв.); Потреба бы нам с паном Юрком тое власное науки... зажити, як бы... от всѣхъ страстей... и памятозлюбия свободитися (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 193); Повѣдають тѣжъ нѣкоторые, же дѣрево оное Непослѣдненства было фиговое, же познавши заразы нагость, листа оного дѣрева заживши, закрилися (Київ, 1627 *Тр.* 148); Вкотромесь ни нѣ рачилъ ся положити: И през хоренкгевъ Креста, моци зажити Надъ непріателемъ, который насъ позбавилъ: И мѣсто живота смерти всѣхъ набавилъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 170); Зажий твоей давной ку ним суровости (1648 *Елег.* 153); **зажіти права див. ПРАВО¹**; **зажити литости див. ЛИТОСТЬ**; **бесѣды зажити див. БЕСѢДА**; **звитязства зажити див. ЗВИТЯЖСТВО**; **набоженства зажити див. НАБОЖЕНСТВО**; **плачу зажити див. ПЛАЧѢ**; **покоры зажити див. ПОКОРА**; **поради зажити див. ПОРАДА**; **рады зажити див. РАДА**; **слезъ зажити див. СЛЕЗА**; **сна зажити див. СОНѢ**;

(чого) (використати що-небудь з якоюсь метою) вжити (що), скористатися (чим): А если те(ж) и инѣшихъ способовъ в то(м) зажіти потреба,... мы пре(д)са нѣ маємо тебе за о(т)ча(н)ного (Острог, 1607 *Лѣк.* 70); поменени(и) о(т)ца могила не заживъшы в речахъ свои(х) правъны(х) срод(д)ковъ, але рече(и) заживъшы к(г)валътовъного способѣ, на право посполитое и вины вне(с) (Київ, 1633 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 626, 37);

(чого) (використати у мовленні певні слова) вжити: мѣшоу теды словъ іереміи пр(о)рка зажіти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 27); Хотячи Креуза отступникъ найвышее судійство Римского бискупа показати... зъ некоторыхъ словъ въ животѣ того святого, чрезъ нѣякого Феодора...епископа, списанного, зажитыхъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 648); А гды пристѣпа(т) снѣове право-

славныи зъ хлѣбо(м) преречѣны(м) дѣшевнымъ, до о(т)ца свѣого, иже естъ на нбсѣхъ,... пѣвне зажіеть словъ Патріярхи оного Старозако(н)ного (Київ, 1648 *МКСВ* 350).

2. (чого) (відчути що-небудь) зазнати (чого), звідати (що): Нынѣ – жолнѣръ, владарѣ, богачѣ, роскошникѣ, а ютро – съ тыми жѣ имѣни, ни въ чомѣ убозства не заживши, для другихъ имѣній, абы былъ болѣшій панѣ и богатѣшій (1603 *Пит.* 101); Мѣжномѣ Гетманѣ, а еще всѣхъ Пánѣ, О и Створітелю, Днѣсь о(т)-кѣпїтелю Лáскѣ егѣ заживши, На(ш) Поклонѣ знизївши. Досыть слѣшна дати, И емѣ спѣвати (Київ, 1630 *Имнol.* 6 зв.); А поневажѣ всѣмъ дѣомѣ, тѣестъ // зъ всею чѣла(д)кою, и зъ дѣтми за нимъ шли; всѣмъ тежѣ дѣомѣ и добродѣйствѣ егѣ зажили (Київ, 1637 *УС Кал.* 429-430); **радости зажити див. РАДОСТЬ**; **роскоши зажити див. РОСКОШѢ**; **утѣхи зажити див. УТѢХА**.

3. (чого) (спожити, з'їсти, випити що-небудь) зажити: хѣта(ж) всѣ мѣсце(м) рѣзны, всѣ еднакѣ зажіли ажѣ до сѣтѣсти покáрмовъ коштовны(х) всѣ насытілися (поч. XVII ст. *Проп.р.* 239); Тáкже и вода напáвáетъ, очищáетъ, загрѣвáетъ и прохлáждáетъ; а если еи дѣрно над замѣръ заживѣшъ, то принесѣтъ тобѣ шкѣдѣ, и смѣрть (Чернігів, 1646 *Перло* 4 зв.); *Образно*: Єще една(к) и на то(м) Лилїи не дѣсы(т), же та пѣнѣкне хлѣбѣ оукшталтовáла дѣшевный, áлє снѣовъ Православнорѣссїйски(х) хѣче(т) надѣити яковѣми го(д)не преречѣного заживши хлѣба, бѣити маюť (Київ, 1648 *МКСВ* 350).

4. (чого) Вкласти, вложити (що): але не получилъ того, хотяжѣ зажили працы и кошту до двору королевского (поч. XVII ст. *КЛ* 78).

ЗАЖІТИ див. ЗАЖИТИ².

ЗАЖМУРАТИ дієсл. недок. Зажмурювати: Смѣжаю: зажмѣраю, замрѣждю, мрѣждѣ око (1627 *ЛБ* 118).

ЗАЖМУРЕНЄ с. Зажмурювання: Мжáніє: Жмѣрѣньє, зажмѣре(н)є (1627 *ЛБ* 63).

ЗАЖМУРЕНЬЙ *дієприкм. у знач. прикм.*

Зажмурений: С которого [Іоанна] оустъ, яко свѣча наоука похѳдѣтъ, и якъ зѳра, котраа нѣкгды не захѳдѣтъ. ѳко всею повшѣхнои цѣркви ясное, не зажмоуренное позрѣна и красное (Львѣв, 1614 *Кн. о св. 4 зв. ненум.*).

ЗАЖМУРИТИ *дієсл. док.* Зажмури́ти: ѳтолѣстѣло бо ср(д)це людѣи си(х) и оушима тажко слышали и очи свои зажмоурили абы николи ѳчима не видѣли и оушима не слышали (1556-1561 *ПС* 61); а ты... // ...тоє поганѣство видѣти не хоѣеши. и очи сѣда себѣ не видѣти зажмѣри(л) єси (п. 1596 *Виш.Кн.* 255 зв.-256); ѳни(ж) ѳчи свой за(ж)мѣрили, и не познали єгб и слѳвѣ єгб не слѣдѣали (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 206 зв.).

ЗАЖЪ *част. (питальна)* хѣба, невже, чи: Зажъ бѳвѣмъ припроважене тоє можетъ ся розумѣти посвяченемъ? (Киѣв, 1621 *Коп.Пал.* 630); Зажъ то побожного сердца дѣло, въ которомъ отступникове слѣпѣють? (Там же, 737).

Див. ще АЗА, АЗАЖЪ, АЗАЛИ, ИЗАЗЖЪ, ИЗАЛИ.

ЗАЖЫВАНЄ *див. ЗАЖИВАНЄ.*

ЗАЖЫВАТИ *див. ЗАЖИВАТИ*².

ЗАЖЫВАТИСЯ *див. ЗАЖИВАТИСА.*

ЗАЖЫТИ *див. ЗАЖИТИ*².

ЗАЗВАТИ *дієсл. док. (кого чим)* Покликати, запросити, зазвати: Чудую ся, што есте такъ скоро ся выдвергли выдѣ того, што васъ зазвалъ добротою Христовою (XVI ст. *НЄ* 89); Дѣля того, хотъ якъ єсме убогы, и бетѣжны, и слѣпы,... // знаеме, ажъ єсме зазваны на вечерю Божую, де єсть доброта Божія многая (Там же, 170).

ЗАЗВОНИТИ, ЗАДЗВОНИТИ *дієсл. док. (почати дзвонити)* задзвонити: всѣ мѣщане то(р)чи(н)скиє... збу(н)това(в)шиса на на(с) зазвони(в)ши ѳ звоно(к) и заклика(в)ши кгва(лт) пришедши до го(с)поды наше(и)... моего... слугу... бѣ(з)ви(н)нѣ... збили и зранили (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 29); И прышло до того, же вѣ тамъ ани жертвы светое беспеч-

не приносити не можешъ, ани въ маленькій звоночокъ зазвонити, ани крестного знаменія явне выставити,... невольню (Вѣльна, 1608 *Гарм.* 187); протестансѣ зъ инѣшими законниками...набоженѣства... одправовати зачавѣши, першый разъ въ дзвонѣ великий на читанѣе Деевъ апостольскихъ задзвонити казалъ (Луцк, 1644 *АрхЮЗР* 1/VI, 797); *Образно*: А што ся дотычетъ отказу владыки Володымерѣьского до ее милости панее Браславѣьское, — чого если самъ не слышалъ, ѳилялете, не тверди того, жебы потомъ на (таковыє) повести твое хто не зазвонилъ въ такой колоколъ, што на баламуты звонятъ! (Вѣльна, 1599 *Ант.* 933).

ЗАЗВОНИЧНЫЙ *прикм.* Який містить-ся, розташований за дзвіницею: гды а(н)дрѣй гру(н)тарѣ, выпрятну(л) тра(н)си(т) зазво(н)-ничны(и), тогды... далѣ(м) всего зло(т) 12 и 25 (Львѣв, 1633 *ЛСБ* 1052, 7).

ЗАЗДОРОВНЫЙ, ЗАЗДОРОВЪНЫЙ *прикм. (який містить прохання про здоров'я для кого-небудь)* заздоровний: на кожды(и) рокъ має(т) бы(ти) двѣ лито(р)гии за все братѣство, заздоровная и памятная (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 71); А на ко(ж)ды(и) рокъ маю(т) быти двѣ литоргіє за все бра(т)ство заздоровная и памя(т)ная ѳ(т)правованы (Львѣв, 1602 *ЛСБ* 369).

Див. ще ЗАЗДРАВНЫЙ.

ЗАЗДОРОВЪНЫЙ *див. ЗАЗДОРОВНЫЙ.*

ЗАЗДРАВИЄ *с. (цсл. за здравіє)* за здоров'я: я... для отъкупенѣя грехѳв моихъ, в заздравіє и спасеніє свое,... священному отцу Герасиму..., дарую..., островец (Луцк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 434).

ЗАЗДРАВНЫЙ *прикм.* Те саме, що заздоровный: А на кажды(и) ро(к) имаю(т) быти двѣ литѣ(р)гии за все бра(т)ство заздра(в)наа и пама(т)наа (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399).

ЗАЗДРИТИ *див. ЗАЗРѣТИ*².

ЗАЗДРОСЛИВЕЦЪ *ч.* Заздрісник: Не оуважѣютъ того заздріслівцы же слѣпѳго оуздоровилъ: а́ле же болѳто оучинилъ, зѣто его

бе(з)роздмне виндють, и несправедливе осѣждають (Київ, 1637 УЄ Кал. 280).

Див. ще ЗАДРОСНИКЪ.

ЗАДРОСЛИВЫЙ *див. ЗАРОСЛИВЫЙ.*

ЗАДРОСНИКЪ ч. Задрісник: Ѡ(т)хбди(т) Хс з' пдстѣни где кѣшенъ былъ Ѡ(т) діавола до Галілеѣ для за́з(д)рости, за́з(д)росниковъ Иродовыхъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 908).

Див. ще ЗАДРОСЛИВЕЦЪ.

ЗАДРОСТИВЫЙ *див. ЗАРОСТИВЫЙ.*

ЗАДРОСТЛИВЫЙ *див. ЗАРОСЛИВЫЙ.*

ЗАДРОСТЬ *див. ЗАРОСТЬ¹.*

ЗАДРѢТИ *див. ЗАРѢТИ.*

ЗАИРАНЕ с. Заирання; заглядання: Назираніє: Наблюде́нье, на(л)э́иро(к), надглада(н)ныє (!), зазира(н)є (1627 ЛБ 68).

Пор. ЗАИРАТИ.

ЗАИРАТИ *дієсл. недок. 1.* Заирати, заглядати. *Образно:* Зазира́ймо часто в' зеркало дшгъ наши(х) (поч. XVII ст. Пчела 47).

2. Підозрівати, здогатуватися; зневажати: Пренебрегаю: Пребáчю, ... погоржаю, ... презираю, зазираю, прешбижаю, зоставляю (1627 ЛБ 95); suspicio, is, зазираю, зрю (1642 ЛС 390); Зазираю. Suspico. Suspitione(m) habeo Coniect[u]ro. Arbitror. Reprehendor (1650 ЛК 449).

ЗАЗЛЕ, ЗАЗЛѢ *присл. Недобре, погано.* ♦ **зазле мати** *див. МАТИ²;* **зазлѣ мѣти** *див. МѢТИ.*

ЗАЗЛЕМѢНЬЕ с. Докір, гнів, обурення: Негодованіє: За́злемѣ́нье, гнѣ(в), заятрѣ́нье, бры́дко(ст), мерзѣ́но(ст), ненави́де(н)є, несма́чно(ст), печа́ль (1627 ЛБ 72).

ЗАЗЛИВЫЙ *прикм. Злий, поганий:* тѣй ча(с) в' собѣ́ само(м) наса́ди(л) и злѣ́чи(л) до себе // ...яко ви(н)наа́ ма́тица грѣ́на свои закривае́тъ ли́ста(м) Ѡ(т) проме́не съ́льне(ч)наго, и Ѡ(т) вѣ́тра зазлі́ваго хорони(т) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 208 зв.-209).

ЗАЗЛѢ *див. ЗАЗЛЕ.*

ЗАЗНАТИ *дієсл. док. 1.* (що) Зазнати, відчути: Ле́(ч) не зазна(в)ши стра(н)нолю́біа Ѡ(т) вѣ́щи(х) мл(с)те́й жалосны(м) бы(л) же́ мя

в до(м) сво(и) жаде́(н) не ѣво́ль (Скит, 1633 ЛСБ 520, 2).

2. (що) Пізнати, збагнути: Я грѣ́шны(и)... хотѣ́чы покло́(н) мо(и) недо́сто(и)ны(и) хра́мѣ Пресѣ́ѣ́ бѣа́ Ѡ(т)дати... пѣ́гѣ́шити(с) сове́(р)-ше́нїа цр́кве сто́(и), которо́ую мало не Ѡ(т)фѣ́(н)даме́(н)тѣ́ само(г) зачатѣ́ю зазна́(л) є́сми грѣ́шны(и) (Скит, 1633 ЛСБ 520, 1 зв.).

ЗАЗНАЧЕНЬЕ с. Призначення, визначення: Нарокъ: Зазначѣ́нье, ча́сь пѣ́вне назна́ченный, закри́слѣ́ный (1627 ЛБ 70).

ЗАЗНОБЛЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Застуджений, простуджений: Та(к)же которо́моу чл́коу селе́зе(н) зо́ве(т)са є́моу // на́сѣ́на кро́пи(в)но́е сте́(р)ши з водо́ю тѣ́плою Ѡ(т)го́ни(т) зазно́блено́ую оутро́боу (XVI ст. УТ фо-токоп. 9 зв.-10).

ЗАЗОРА ж. Сором, ганьба: тільки хворий был..., а конечным гнильством и зазорою мертвости еще не обладан, то есть в вѣ́рѣ́ неотменнѣ́ быв (1608-1609 Виш. Зач. 215).

Див. ще ЗАЗОРЪ.

ЗАЗОРЛИВЪ *див. ЗАЗОРЛИВЫЙ.*

ЗАЗОРЛИВЫЙ, ЗАЗОРЛИВЪ *прикм.*

1. Осудливий: Хотѣ́щїй же прочита́ти и преписова́ти сїю кни́гоу мл(с)тѣ́ви и не зазѣ́рливи мо́лимса мы троуди́вшїйса недо́стоинїи и хоудѣ́е, боудите́ на́шего оума не́мо́щи и недо́ста́ткою (Львів, 1585 УЄ № 5, 1).

2. Зависний: а що́(ж) то съ́бѣ́ розоумѣ́ешь чл́́че що́ соу́(т) козли́ща. козли́ща соу́(т) пожа́(д)ливости теле́(с)ныи коу́ грѣ́хоу // мысли зазо́(р)ливыи а ѡ́чи лоукавыи (к. XVI ст. УЄ № 31, 6-6 зв.).

ЗАЗОРНИЙ *див. ЗАЗОРНЫЙ.*

ЗАЗОРО *присл. Підозріло: Зазѣ́рно. Suspecte (1650 ЛК 449).*

ЗАЗОРНЫЙ, ЗАЗОРНИЙ *прикм. Підозрілий: suspect(us), зазо́(р)ни(й) (1642 ЛС 390); Зазѣ́рный. Suspectus. Suspitosus (1650 ЛК 449).*

ЗАЗОРЪ ч. Сором, ганьба, осуд: то́мїтелно́ нї́щїхъ на свою́ рабо́тѣ́ безъ́ лю́бве не́иди. Ча́да своа́ на́ка́зѣ́й, и оу́чи то́мѣ́жде благо́мѣ́

пѣти. И бѣди крѣмѣ всакаго зазора: гѣре томѣ
ѣмже соблазнѣ прихѣдитъ (Львѣв, 1642 Жел.П.
3).

Див. ще ЗАЗОРА.

ЗАЗРЕТИ *див. ЗАЗРѢТИ*².

ЗАЗРИТИ *див. ЗАЗРѢТИ*².

ЗАЗРОСЛИВІЙ *див. ЗАЗРОСЛИВЫЙ*.

ЗАЗРОСЛИВЫЙ, ЗАЗРОСЛИВІЙ, ЗА-
ЗДРОСЛИВЫЙ, ЗАЗРОСЛЫВЫЙ, ЗА-
ЗДРОСТЛИВЫЙ, ЗАЗРОСТЛИВЫЙ *прикм.*

1. Заздрісний: богачеве немл(с)рдній, зазрослі-
вий... сподѣваю(т)са свѣтъ перебыти (XVI ст.
УС №29519, 207 зв.); чоловѣкъ впро(д) зазрос-
ливый барзо ленивы(и) (к. XVI ст. Розм. 48 зв.);
а если которій и свою дієцезію держитъ, и дру-
гого епархію заздросливима очима нагляда-
еть, не естъ то стародавнихъ... звичаевъ и ка-
ноновъ постерегати, але ихъ нарушати (Київ,
1621 Коп. Пал. 683); на ѡное мѣсце, с которо-
го выпали злыи а́н҃гелове: абы члѣвкъ по-
ко(р)ный, и вѣрный засѣвъ... вѣ Нѣѣ, ѡ(т)кѣлѣ
выпали злыи а́н҃гелове гѣрдыи, зазрослывыи,
// и непокорѣвыи воли ѡ(з)кой (Чернігѣв, 1646
Перло 3-4); діаволъ якѡ заздростливый такой
ласки Іѡвовѣ оу бѣга, хотачи емѣ еи выдрать, по-
чалъ ѡбвинать Іѡва (серед. XVII ст. Хрон. 55).

2. У знач. ім. Заздрісний, -ого: И дла тѣгожъ
ты... доброе вѣ собѣ маѣшъ, Же своїми стрѣ-
лами, себе оубодѣашъ, и взрѣкъ зазростливыхъ
зѣ идѣ вѣнцѣ померкаѣтъ, и вноутрѣ са ѣмѣ,
зѣ жалю срѣкгого оуриваѣтъ (Львѣв, 1614 Кн.
о св. 447); плѣчтеса..., лѣживыи свѣдѣкове, кри-
во присѣжницы, потва(р)цы, непраѣво сѣдни-
цы, горѣделивыи, зазросливыи пѣницы (Поча-
ѣв, 1618 Зерц. 73).

Див. ще ЗАЗРОСТИВЫЙ, ЗАЗРОСТНЫЙ.

ЗАЗРОСЛЫВЫЙ *див. ЗАЗРОСЛИВЫЙ*.

ЗАЗРОСТИВЪ *див. ЗАЗРОСТИВЫЙ*.

ЗАЗРОСТИВЫЙ, ЗАЗДРОСТИВЫЙ, ЗА-
ЗРОСТИВЪ *прикм.* Те саме, що зазросливый
у 1 знач.: ѡ(т) діавола зазрѣстиваго пострѣ-
каѣми. иже бы болѣше ѣхъ не ѡблѣчалъ и не
оучи(л) (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп. Д. 3);

зазрѣстивые нѣкоторые людіи, вѣдлѣгъ свѣ(т)-
ски(х) станѡвъ звѣчаю, навѣжаючи его, знѡвѣ
его до пе(р)шого оутоплѣ(н)ѣ привели (Ост-
рог, 1607 Лѣк. 80); Нѣндзныи, жалоснеса зѣ
Свѣтомѣ жегнаючи: И вѣ Смрѣдѣ, а зѣпсована-
са ѡбертаючи. Ѡ Смѣрти, тѣжесь ты барзо не
литѡстѣва: И живѡтоу лѣѡдѣскомѣ на́ддеръ за-
зрѣстѣва (Львѣв, 1615 Лям.Жел. 3 зв.); Зѣвѣст-
ный: Заздрѣстивый (1627 ЛБ 40); Рѣвнѣтель:
Оупрѣймый мѣлѡстни(к),... Зѣвѣстный, заз-
дрѣстивый (Там же, 108).

Див. ще ЗАЗРОСТНЫЙ.

ЗАЗРОСТЛИВЫЙ *див. ЗАЗРОСЛИВЫЙ*.

ЗАЗРОСТНО *присл.* Заздрісно: О том арты-
кулѣ, зазростно реченном, до здѣ (1608-1609
Виш.Зач. 224).

ЗАЗРОСТНЫЙ *прикм.* Заздрісний: тот же
дух... // ...хулу на грецкихъ учителей зазрост-
ную в неподанію науки словенскому языку
наносит (1608-1609 Виш.Зач. 223-224).

Див. ще ЗАЗРОСЛИВЫЙ, ЗАЗРОСТИВЫЙ.

ЗАЗРОСТЬ¹, ЗАЗДРОСТЬ, ЗАЙЗДРОСТЬ,
ЗАЙЗРОСТЬ *ж.* Заздрість: маѣтъ сѣго ѣчити...
не толіко ми(р)ски(и), но и вы(ш)ше ми(р)-
скихъ. абы ты(ж) не пѣлно(ст)ю своєю, или
за(з)дрѡстью, или лука(в)ствомъ не зоста(л)
вѣненъ ни за єдино(г) бѣгу вседе(р)жѣтелю
(Львѣв, 1587 ЛСБ 87, 2 зв.); А такѣ стерезѣмса,
вѣшелѣакого грѣха, и пѣнства, блѣда, нечѣс-
тѣты, звѣды, и гнѣва, и зазрѡсти (XVI ст. УС
№ 29519, 179); Покоута... за́здро(ст) ѡ(т)поу-
жаѣтъ все злоѣ гоубитъ (по. XVII ст. Проп.р.
172 зв.); Гдѣ аѡвѣмъ за́здрѡсть безѣчнаѣ, не
шкодитъ: Тамѣ приазнѣ плынѣтъ, и все доброе
похѣдитъ (Львѣв, 1616 Бер.В. 96); Клѣмства,
фѣлшѣ, здрѣды,... лѣкомства, за́зрѡсти,... оти-
нѣѡдѣ не знѣлѣ (Вѣльна, 1620 См. Каз. 19); До
того є(ст) сѣдмѣ грѣхѡ(в) смѣртѣлны(х) голов-
ны(х): Пыха, Лѣкомство, Нечѣстѡта, ѣлѡ вше-
тѣченство, Зѣйзрѡсть, Ѡбжѣрство, Гнѣвъ, Лѣ-
нѣвство до слѣдѣбы Бѣжен (Київ, 1646 Мо҃г.Тр.
909); Прѣто вѣпѣрвыхъ смѣртѣ оубивѣѣтъ лѣ-
ко(м)ство, и за́зрѡсть тлѣмитъ (Чернігѣв, 1646

Перло 120 зв.); Рекли брѣтъа до негѡ: нѣколи црѣмъ нашьмъ бѣдешъ, або подѣдѣни бѣдемъ пѣнствѣ твоѣмъ, таа теды причѣна снѡвъ и мѡвъ зѣйздросѣи и нѣнавиѣи придаваѣла (серед. XVII ст. *Хрон.* 59 зв.).

ЗАЗРОСТЬ² ж. Зарѣст: Ѡ волѡ(с)ю засъ; ѡдно, дла того ино(к) головѣ за(з)рости попѣстилъ, абы бы(л) шпѣ(т)ны(и) на видѣ(н)ю головно(м) (п. 1596 *Виш. Кн.* 230).

ЗАЗРѢНЕ, ЗАЗРѢНЬЕ с. Докір, осуд: Нѣпщевѣнїе: Мнѣма(н)є, вымовка, хѡтѣ слѣдѣшнаа, хѡтѣ неслѣдѣшнаа, по(д) покрѣвкою чинѣнѣе,... зазрѣнѣе, довнѣма(н)є (1627 *ЛБ* 75); Рвѣнїе: Спѡрѣ. Зазрѣ(н)є дѡбрѡе (Там же, 108).

Див. ще ЗАЗРѢНІЕ.

ЗАЗРѢНІЕ с. (цсл. зазърѣнїе) те саме, що **зазърѣне**: мы тежѣ, глупая Русь, вашего костела разума и хитрости не хочѣм и на ваше жродло поганских наук,... не лакомимѡся и единитѣся от благочестивыѣ вѣры (в прелестную) хотя бы по своей воли и хотѣли, але от зазърѣнїа совѣсти и от возбраненїа свѣятаго апостола Павла, ...не можем (1608-1609 *Виш. Зач.* 207); если сам Златоусты потребовал утѣкати от мирскаго огня в Сигор, жебы не згорѣв огнем грѣха похотным, пѣвнѣе и другим тую ж порадѣ без зазърѣнїа подавал (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 239).

ЗАЗРѢНЬЕ *див. ЗАЗРѢНЕ.*

ЗАЗРѢТИ¹ *дієсл. док. 1.* (чому) Зважити (на що), врахувати (що): Ѡ Смѣрти,... Не хотѣлась не зѣзрѣти їхъ вѡховѣнїю, И ѡ(т)ца мѣлого ѡколо нихъ Старѣнїю. Всѣхъ єсѣ Пѡвѣннѣхъ ѡ ты Смоутѣдѣ набавѣла, Жѣсѣ їхъ добродѣѣа такого позбавѣла (Львѣв, 1615 *Лям. Жел.* 4).

2. (намагатися зрозумѣти) заглянути: але коли бы намъ кѡждѡмъ пришло правдивѣ зазрѣти до ср(д)чного соумлѣна... не єденъ бы са... оустраши(л) (поч. XVII ст. *Пчела* 45).

ЗАЗРѢТИ², **ЗАЗРЕТИ**, **ЗАЗРИТИ**, **ЗАЗДРИТИ**, **ЗАЙЗРѢТИ** *дієсл. недок. (цсл. зазърѣти)* (кому, чого і без додатка) Заздрити, завидувати: Пытаѣмо...// чѡмоу ты(х) црѣквей црѣк-

вѣми признѣти не хѡчете... чѡмоу з нѣхъ... чистыѣ шѣты здираѣте, чѡмоу имѣ тои гѡдноѣсти зѣзрите (Острог, 1598 *Отп. КО* 25 зв.-26); А такѣ не зазру я имѣ того ихъ порядѣку (Вѣльна, 1599 *Ант.* 609); але ѡ(т) того чѣсоу бо(з)ствоу спротивлаючи(с) ѡвѡмоу за(и)зрѣли мѡчно з собѡю постанѡвѣвши же того члѣка нѣкды не мѣли знѣти яко ѡ(т)далѣного ѡ(т) нѡтоурѣи своѣи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 40 зв.); В тѣе чѣсы Ипатѣи володимѣрскѣи у княжѣти... у великой ласцѣ... былѣ, чѡго єму Кирил зазрячи яко сѣтана Адамовѣи в раю, подмовилѣ єго, абы выписали ѡ собѡр до мѣтрополѣити (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 31); якобы Златоусты зазрѣл иноком спасенїа и в том чину иноческом при мирских пропадати и погѣбѣти совѣтовѣвал (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 239); Абѡвѣмъ кѣждѡе дѣта малѡе, єсѣ покрѡрно, не зѣзри(т) нѣкѡмъ, и не превѡзнѡсѣтѣся (Киѣв, бл. 1619 *Аз.В.* 82); Рѣвнѣю: Мѣлѣю, гѡрачѣ мѣлѣю, зѣздрѣ, не навѣждѣ, мѣю хѡ(т) (1627 *ЛБ* 108); Не зѣйзрѣмѡ злѣымъ лѡдемъ, анѣ завѣдѣмѡ тѣмъ кѡторѣхъ... незбѡжности пѡлнѣть (Киѣв, 1637 *Уѣ Кал.* 85); Прѣтѡса ѡни... зазратѣ члѣкѡви тогѡ мѣста, и щѣста с кѡторѡгѡ выпѣли сѣмы (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* б); Чѡмъсѣ са ро(з)гнѣвала и чѡмъ спыхнѣла тѡварѣ твоѣ не чини тогѡ... ни зѣзри брѣтѣ своѣмъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 11).

ЗАЗУЛЯ *див. ЗОЗУЛЯ.*

ЗАЗУТИ *дієсл. док. (що)* Взѣти, ѡзѣти. *Образно*: тако(ж) и нѡги зазѣймо во сапѡги... далѣко мнѡго змѣєвъ ядовѣты(х) кѡторѣи ѡухѣпѣють пѣтѣ нѡги помѣсла нашьѡго (Устрики, I пол. XVII ст. *Уѣ* № 29515, 265 зв.).

ЗАЗЫВАТИ *дієсл. недок. (кому)* Позивати, викликати (до суду) (кого): Жѣловѣла на(м) пѣни скипѡрѡвая... и тѣми дѣ(и) разѣ ѡна тебѣ зазывѣла нашь(м) лѣсто(м) перѣ(д) намѣстнѣка житѡми(р)ского... и ты дѣ(и) лѣсто(в) нашь(х) не послѣдѣша(л) и с нею ѡчивѣисто єси перѣ(д) ни(м) к пра(в)ѡу не ста(л) (Вѣльна, 1503 *Арх.Р.* фѡтокоп. № 59).

ЗАЗАБИТИ *дієсл. док., перен. (стати бай-дужим)* ѡхѡлѡнути: Сѣй..., Учѣтель цѣрѣковѣ

нашѣ Вѣленскѣю в побѣжности овоцы почас-
ти зазѣблю, до звыклои Блѣчестѣивымъ... //
плодовѣтости, чѣсты(м) Єв(г)скихъ вѣдѣ дож-
че(м) єи розогрѣваючи, зрадѣлѣ, блѣг(д)тѣю
Х(с)вою, способнѣ, и вѣдалѣ оуужайнѣ и пло-
довѣтѣ (Вѣльна, 1620 *См.Каз.* 22-22 зв.);

(що) (выкликати байдужість) охолодити:
обѣцѣю Славѣнскомѣ в народѣ нашѣмъ языко-
ви по(д)несѣнѣ выроздмѣнѣ єгѣ оуживѣнѣ и
пожѣто(к): котѣрый занѣдбанный а Цѣркви на-
шѣй прирѣднѣй бѣдѣчи // понѣмѣлѣ нѣроудъ
нашѣ в набѣженство зазѣбѣлѣ (Єв'є, 1619 *См.*
Грам. 3-3 зв.).

ЗАИГРАТИ *дієсл. док.* (у що) (виконати на
музичному інструменті) заграти: Кгдѣ же бы-
ли в костѣлѣ и зайграно в пищѣли. Пѣнны слѣ-
жѣбниці єй. вси поднѣвши подѣлки по пѣсѣ и
пошли в тѣне(ц)... а(ж) вси полакаѣлиса вѣдачи
тѣе (1509-1633 *Остр.л.* 132); А дѣла того видѣв-
ши и(ж) тѣю игрѣ в(с) скѣчете, которое нѣтѣ
дѣ(д)ка дѣаво(л) в(с) заигра(л), ѡ(т)повѣдати
на ба(с)ни не хочѣ (1598 *Виш.Кн.* 277 зв.); на
давѣдовы(х) гоуслѣ(х) пѣснѣ заиграймо гѣлос-
но (Острог, 1607 *Лѣк.* 117); Prodawala... ba-
busienka kobzu, — Hde-m sia wziaw kozak zo bzu,
Vchoryw u zayhraw u potouk babusinu kobzu (бл.
1650 *ШКН* 179).

ЗАЙКА ч. Заѣка. Вл.н.: Иванѣ Заѣка (1649
РЗВ 372); Васко Заѣка (Там же, 386).

ЗАЙКАТИСА *дієсл. недок.* Заѣкатися: да
бѣде(т) прочитѣте(л) искѣсе(н) вѣ чтѣнѣи... не
по(в)тараючи и заѣ(к)аючиса на ѡ(д)ной рѣчи
двакро(т) (1599-1600 *Виш.Кн.* 201);

сумнѣватися (?): Зибѣюса: Кивѣюса, хвѣю-
са... Мета(ф): ѣтлѣю, шванкѣю, вонтлѣю, за-
нѣкаюса (1627 *ЛБ* 43).

ЗАЙКАЮЧѢЙСА *дієприкм. у знач. прикм.*
Який заѣкається: Косноязычнѣй: ЗаѣкаючѢй-
са, недорѣкѣй (1627 *ЛБ* 55); Медленозыч-
нѣ(и): Косногласнѣ(и). гѣгнѣвѣй, заѣкаючѢй-
са, шѣпе(т)лѣвѣй, момотлѣвѣ(и), заѣаклѣвѣ(и),
болкотлѣвѣй, сиплѣвѣй (Там же, 62);

ЗАЙМАТИ *див. ЗАЙМАТИ.*

ЗАИМОДАВЕЦЪ ч. Лихвар: положѣмѣ со-
бѣ якогѣ заимодавца, котѣрый бы зѣ скѣрбѣ
своѣгѣ мнѣгимъ позѣчивши, ѡ(т) нихъ позѣ-
чногѣ дохѣдачи бѣлѣ бы ихъ, мордовѣлѣ
(Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 770); fa(e)nerator, заимо-
давецъ, лихоимецъ (1642 *ЛС* 200).

ЗАИМЪ ч. Борг: ищѣють єе хрѣстьяне. што-
бы смертѣю займы боу ѡ(т)дати (1489 *Чет.* 53);
займы ваши ѡ(т)дадоу(т)са вамъ на главы ваша
(Там же, 129).

ЗАИСТА *присл.* Те саме, що **заисте**: прѣ-
то(ж) знаймо заиста тѣе. и(ж) болитѣ дѣша на-
ша котраа грѣхами є(ст) ѡбѣажена (к. XVI ст.
УЄ № 31, 66 зв.); Кды(ж) южѣ дозна(л) іс хс
заиста ѡ смѣрти стѣго іѣна кр(с)титѣла... мо-
вилѣ єи цѣрѣ чѣго хо(ч) дѣвко проси собѣ да(м)
ти (Там же, 139).

ЗАИСТЕ *присл.* (*смп. zaiste*) справдѣ, дѣйс-
но, істинно: якъ, азѣ оубѣ пишѣ, ты же чтѣши,
я заисте пишѣ а ты читѣєшъ (1596 *ЛЗ* 65); стѣ-
рый зѣконъ пошаноу(и), котѣрый заисте всѣю-
ды стѣо(и) Тр(ѣ)ици рѣвно(ст) чтѣ признавѣетъ
(поч. XVII ст. *Проп.р.* 149); Надѣ Хѣроувѣмы
бовѣмъ єстѣсь ч(с)тѣнѣйшаа, И Сѣрафѣмѣѡвѣ
заисте хвалѣбнѣйшаа (Лѣвѣв, 1616 *Бер.В.* 74);
Нѣмашѣ заисте по(д) нѣбомъ щаслѣвѣшого
члѣвка на(д) того члѣвка котѣрый правдѣве
ствѣритѣла свѣего знѣетъ (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 4
нѣнѣм.); Истинѣнѣ заисте єстѣ вѣ словахъ сво-
ихъ Иисусъ Хрѣстѣсъ! (Киѣв, 1621 *Кон. Пал.*
355); Злослѣвѣыми заисте дѣхами сѣтъ сѣтана и
бѣси, котѣрѣи осѣдѣаютъ смѣслѣ и дѣшѣ звѣдатѣ
(Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 266); заисте equidem (*Уж.*
1643, 50); Чи дѣсытъ ѡнѣ(м) іжѣ такъ велѣкои
прѣемѣнѣнѣнѣи и гѣднѣости достѣпѣли: ... ѡ(д)
по(д)рѣчнѣ(х) своихъ мѣаютъ при пѣслѣшѣнѣст-
вѣ пошанѣвѣнѣ? не дѣсытъ заисте, понѣвѣжѣ
ѡнѣ(х) гѣднѣость єстѣ прѣаѣю и тажѣарѣмъ (Киѣв,
1646 *Мог.Тр.* 3).

Див. ще ЗАИСТА.

ЗАИСТЕ *див. ЗАЙСТЕ.*

ЗАИСТЬЕ *див. ЗАЙСТЬЕ.*

ЗАЙТИ *див. ЗАЙТИ.*

ЗАИХАТИ *див.* ЗАЄХАТИ.

ЗАИЧЕНЯ *с.* Зайчення. Вл.н., ч.: Є(в)хи(м) за(и)чення (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 20 зв.).

ЗАЙЧКА *ж.* Діал. зайчка “заїка”. Вл.н., ч.: Ярема Заи(ч)ка (1649 РЗВ 399 зв.).

ЗАЇАКЛИВЫЙ *прикм.* Заїкуватий: Медленоазьбичны(и): Косногласны(и), гдґнйвыи, заикаючийса, шепє(т)ливый, момотливый(и), заїакливы(и), болкотливый, сипливый (1627 ЛБ 62).

ЗАЙВОРОНОКЪ *див.* ЖАЙВОРОНОКЪ.

ЗАЙЗДРОСТЬ *див.* ЗАЗРОСТЬ¹.

ЗАЙЗДРАЧИЙ *дієприкм.* у знач. ім. Заздрісний, -ого: Зайз(д)рачи(м) аббѣмъ великій боль естъ и тажаръ и горкостъ, коли тѣлько вида(т) // того комѡ зайз(д)ратъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 908-909).

ЗАЙЗРОСТЬ *див.* ЗАЗРОСТЬ¹.

ЗАЙЗРѢТИ *див.* ЗАЗРѢТИ².

ЗАЙМАТИ, ЗАИМАТИ, ЗАМАТИ *дієсл.* *недок.* 1. (що) (*захоплювати, забирати у своє користування*) займати: И мы, тому порозумѣвши, старцемъ Пустинскимъ дале есмо в томъ имѣ впокой: незамай они тое дворище и тое полко держатъ вѣчно и непорушно (Київ, 1508 АрхЮЗР 1/VI, 14); Што справено было Господаря Нашого милостивого Найяснѣйшого Короля..., ижбы подданыи мои... нѣколко тысячъ воловъ зъ земли Волоское прогнали, займаючи панства Его Милости (1537 РЕА I, 208).

2. (чого) (*заходити куди-небудь*) займати (що): И та(м) же тежъ во(и)няне поведали ижъ на то(м) вро(чи)щѡ бабе схода(т)се села многіе... Пото(м) вели насъ воиныцы мимо село чехостовъ дорожкою за(и)маючи шплотьковъ (1546 ОГ 6).

3. Позичати: Кто просить у тебе, а ты дай и кто займа(т) выдѣ тебе, не обертай (XVI ст. НЄ 22); Заємлетъ, заимствѣтъ: Позычаѣтъ, або займаѣтъ, албо забираѣтъ (1627 ЛБ 40).

4. (що) (*заповнювати який-небудь простір, місце*) займати: црквы ломѣло в селѣ борѣсо-

въ црковь была з трѣма вѣрхи. знесло верхи вси стѣлею займаючи зрѣбѡ и позаношовало не знать гдѣ (1509-1633 Остр.л. 129).

5. (кого і без додатка) Займати, зачіпати, кривдити (кого): коли не найдете самого, то погдѣбѣте дѣтки, ѡ(т) двѡ(х) лѣ(т) и менше. а жѣньско(г) полоу не занимайте (1489 Чет. 122 зв.); Павел речет: “Не замай, никто жъ не прелщається, если мнится быти мудр, не замай, учинится глуп, тогда будет премудр” (1608-1609 Виш. Зач. 221).

Див. ще ЗАЙМИТИ, ЗАЙМОВАТИ, ЗАЙНЯТИ.

ЗАЙМИТИ *дієсл. док.* 1. (що чим) (*набрати, захопити що-небудь у щось*) займити: Прѣйми всемогущій, и вседержа(в)ный Бже, сію малю мрѣждѡ, або сѣткѡ; ... и въверзѣ ю въ мѡре великое вѣка сегѡ, и за(и)ми єю: множе(с)твѡ великихъ и малыхъ рѣбѡ (Чернігів, 1646 Перло 169 зв.).

2. (кого) (*перейняти, захопити*) займити: козаки... по(д)ѣхавши по(д) ля(д)скій ѡбо(з)... конѣ заимили, же небожата ляхи... мѣсѣли пѣхотою ходити (серед. XVII ст. ЛЛ 175).

Див. ще ЗАЙМАТИ.

ЗАЙМОВАНЬЄ *с.* (*привласнення чого-небудь; захоплення*) зайняття: А за увязанье и займованье господъ и на иные речи дробные вышло того всего 13 копѣ и 40 грошей и 4 гроши (1521 АЛРГ 172).

Пор. ЗАЙМОВАТИ.

ЗАЙМОВАТИ, ЗАЙМОВАТЫ *дієсл. недок.* 1. (що) (*користуватися чим-небудь*) займати: А волны будут князь Василей и князь Марко ...в тых именах... воли садити, на реках гребли сыпати, ставы займовати (Луцьк, 1555 АрхЮЗР 8/VI, 50); и зара(з) в то(м)... кгрѣ(н)те ...каменого(р)скомъ... пасеками стояти ставы посыпати за(и)мовати... ро(с)каза(л) (Вінниця, 1603 ЛНБ 5, II 4050, 103); Въселѣюса: Мѣшканьє займѣю (1627 ЛБ 22);

(що) (*привласнювати, захоплювати чию-небудь територію та ін.*) займати: ѡни ѡ(т)

Днепру ки(л)ка ми(л) ѡ(т)ступують, чужые кгру(н)ты за(и)муючи, ѡто(ж) и тоє слово “сє-лище” ро(з)но розумєти треба (Київщина, 1600 ККПС 138); па(н) Дорогоста(и)ски(и), праве скро(з) а(ж) на други(и) бокъ за(и)муючи уве(с) кгру(нт),... ве(ч)не є(ст) успокоєны (Там же, 151); гдекѡлвекъ мѣстце займѣть, оупадокъ тамъ и знищеніє чинитъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 726); А поводова сторона... репротестоваласє, же ни[чого] кгру(н)ту Волосовьского, не за(и)мує(т) (Житомирщина, 1639 ККПС 206).

2. (що) (*захоплювати чужу худобу*) займати: быдло его, кони, овцы, на оной же земли стадо займовати и грабити кажет (Галичани, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 11); вста(в)уємъ и(ж) нихто стада свєре(п)єго на дєди(ч)нє чѡжо(и) такъ те(ж) и на своє(и) вла(ст)но(и) испаси займовати не має(т) а ни (в) грабє(ж) брати (1566 *ВЛС* 97 зв.); оные люди,... стада займовати не допускали (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 350); козаки... гумна молотили, їздячи, стада займовали, мяса до бочокъ солили живно(ст) собѣ готовили (серед. XVII ст. *ЛЛ* 175).

3. (що) (*охоплювати певну територію, простір, міститься де-небудь*) займати: Мы... тѡю зємлю... ємѡ присѣдили по тымъ врочищамъ: почєнши ѡтъ болота великого, где Видичъ Брод ѡпадаєть, ѡттоль в лєсъ Росош и просто через тотъ лєсъ... до ѡзера Серча, третюю часть займѡючи того ѡзера (Мизове, 1537 *АС* IV, 100); почавши одъ тоє дороги..., ажъ под самое село Ставки, займѡючи огородовъ сєлскихъ кгрунту Ставецкого на маць сорокъ (Луцьк, 1614 *АрхЮЗР* 1/VI, 445); Ѡбачишь... // ...агглю(в) такъ, якъ в сєбѣ соу(т), бє(з) тѣла ю(ж) нєѡѣгдрованы(х), не за(и)моуючи(х) мѣста (поч. XVII ст. *Проп.р.* 233-233 зв.); а зъ заморєня тѣла вшєлякіє сєгосвѣтныє роскоши уступають,... а наступують цноты и богомыслность, кгда и мѣсце сєбѣ въ душахъ нашихъ укорєняють; а съ корєня родятся отрасли вѣтвий множество и вѣчноє займѡють отъ ростовъ тыхъ цвѣты (бл. 1626 *Кир.Н.* 24).

4. (що) (*захоплювати якийсь проміжок часу*) займати: Знать, ижъ ѡилялетъ не Русинъ, бо не знаетъ ключа пасхального и не бачитъ того: коли кольвекъ ключъ пасхальный на А, альбо на Б стоитъ, завжды Великъ день муситъ зимы займовати (Вільна, 1599 *Ант.* 773).

5. (кого, чого) (*зачіпати, хапати, доторкатися*) займати: вє(р)хѡ менованые ѡсобы... наше(д)ши... на до(м) и мє(ш)ка(н)є моє... мене самого... скро(з) о(к)но в ы(з)бє с по(л)гакѡ и пове(р)хъ головы за(и)мѡючи тела а(ж) дє(и) волосы кѡля ѡ(з)порѡла пострєлили (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 18 зв.); Марцинъ Ясиньскій прышедшы и небожъчку Куявиньскую, у столу сєдяхую, заставшы, почаль єе руками займоваты и руку на шыи кладучы, до небожъки тие слова мовиль (Луцьк, 1644 *АрхЮЗР* 8/III, 600).

6. Заїжджати: a toju dorohoju do Kijowa, y do Czerkas, y Kapewa pytalom, kudy pered tym a na kotoryi uroczyszcz a dobryi a lychyi leta podwody chozowaly prostey niezaymujuczy Wennyci (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 22).

7. Проходити, пролягати: тамъ же я возный съ тоєю стороною шляхтою бачилємъ закопанье и зарубанье рознымъ деревомъ дорогу, которая єть (!) значная и гостинєцъ здавна идущий одъ села Ходевца до Менковецъ, жадного села не займѡючи (Луцьк, 1623 *АрхЮЗР* 6/I, 442).

8. (що) (*охоплювати поглядом*) займати, сягати: Фєбє давцо свѣтлости, всего свѣта ѡко, Котрѡго в'зрѡкъ всю зємлю займѣть широко: Спѣстї на нашъ Хоризѡнтъ скѡтокъ твоєї мѡщы (Київ, 1632 *Євх.* 303).

Див. ще ЗАЙМАТИ, ЗАЙНЯТИ.

ЗАЙМОВАТИСЄ дієсл. недок. 1. (*присвячувати сєбє чому-небудь*) займатися (чим): верность ваша... горячими едностями серцем до обороны и ратунку сполней отчизны займовалисє (Краків, 1605 *ЧИОНЛ* XV-3, 130).

2. (що) (*вклинюватись у якусь територію*) займати: в тамътомъ мєстѣѡ ѡ вє(р)бокъ то(л)-

ко тро(х) кгрѣнѣто(в)... нарожники се сходя(т) ...и заездомъ теперешнымъ ничего се кгрѣ(н)-ту ко(р) его м(л) радомыского не за(и)ме(т) и не за(и)муе(т) (Новий Острів, 1614 ЛНБ 5, III 4054, 103).

Див. ще ЗАЙНЯТИСЯ.

ЗАЙМОВАТЫ *див. ЗАЙМОВАТИ.*

ЗАЙНЯТИ, ЗАНЯТИ, ЗАНЯТ, ЗАНАТИ

дієсл. док. 1. (що) (*закріпити за собою що-небудь*) зайняти: А позволили есмо князю Федору от городища Зименского до берегу землѣ церковное гребелку засыпати, и ставокъ заняти, и млынокъ збудовати на память светого Еврема (Земно, 1516 *АрхЮЗР* 8/IV, 30); велѣ насть Медведь... до млина которы(и) заня(т) ѡ(т) пана воеводича равского (1546 *ОГ* 62 зв.); остатокъ (!) тыхъ синожатей въ куте за Гуркемъ дало ся тымъ подданнымъ, що огорожокъ не мають своихъ, надъ синожатми, а сидятъ на своихъ полланкахъ, и що садибами заняли – при тымъ заховани быти мають (Володимир, *АрхЮЗР* 6/I, 320); име(н)е мое... и(з) млыны тепе(р) бѣдѣчими и напотомъ за господа(р)-ствомъ е(г) м(л) и потомковъ его м(л) заняты(ми)... // продаю (Луцк, 1613 ЛНБ 5, III 4054, 1 зв.-2); Михалъ Линевский..., вышгышого ставу не занялѣ (Луцк, 1633 *АрхЮЗР* 6/I, 192).

2. (що) (*привласнити, захопити чийсь територію та ін.*) зайняти: вѣща мл(ст) наехавшы...: на... кгрѣ(нт) его м(л)сти име(н)е жо(р)нищское... а(ж) кѣ границы пана красное(л)ского занявши крѣты(и) го(р)бѣ... всѣ кгрѣнты пана по(д)коморого... на себе забра(л) (Брацлав, 1590 ЛНБ 5, II 4047, 25); А при томъ кгвалтовномъ наеханю на реце Кропивной, греблю занявши, кгрунтъ его милости пана моего... затопилъ и до шкоды не малой привелъ (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 6/I, 392).

3. (кого, що) (*захопити чужу худобу*) зайняти: пан Василей Гулевич наславши... врадника Степанка зо всіми людми Затѣрецькими... свиней... занали (Луцк, 1558 *AS* VII, 39); на поли коне(и) мои(х) вла(ст)ны(х) заня-

то соро(к) (Житомир, 1584 АЖМУ 101); череду всю подданнымъ тамошнимъ,... занялесь и до Русивля до двора загналесь (Луцк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 364); также... коней, волов, коров, быдла рогатого, с подворков заняли о триста овец, а в пасеках меских в ульях пчол выдрали медами полтора ста роев (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ* XV-3, 151); подданные грушъвицкие... быдло..., на полю оповедаючогос Омелянским занявши, взяли (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 282);

(*про людей*) зайняти: Тог(д)а діаволы; любтыи Катѣве, займѣтъ всѣхъ грѣшниковъ тогѣ свѣта (Чернігів, 1646 *Перло* 154 зв.).

4. (*заповнити який-небудь простір, місце*) зайняти: И якъ попова домѣ, такъ и тыхъ домовъ цвинтаромъ ѡколо ѡгорожоватъ не потреба; бо то место плотѣ немало займѣтъ (1577 *AS* VI, 78);

(*заповнити який-небудь проміжок часу*) зайняти: Але о тыхъ рѣчахъ долга есть простирати мовы. Далее бы кресу заняло, нижели мы нынѣ короткой въ мови назначили (Єгипет, 1602 *Діал.* 50).

5. (що) (*про полум'я*) (*поширюючись, охопити певну територію*) зайняти: Если бы вѣшедши огѣнь натрапиль тѣрніе, и заналъ бы кѣпы збѣжѣа, аѣо стоѣчѣе збѣжѣе на полю нагорѣдитъ шкѣдѣ хто огѣнь запалиль (серед XVII ст. *Хрон.* 99 зв.).

6. (кого) Досягнути, дістати: законникомъ, наганяючи их, киями албо друками по плечахъ, по шиях и где одно которого чим кто засяг и занят могли, окрутне а немилостиве побили (Луцк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 687).

7. (*заповнити що-небудь; перекрити чимсь*) зайняти: Ставы гатьми занатые (1552 *ОЖЗ* 124 зв.); млыны ѣ голешове мила отъ замѣкѣ гатью занатъ (1552 *ОЛЗ* 179 зв.); млы(н) на реце Норинѣ га(т)ю занатыи (1552 *О Овр.* 3. 101 зв.); На реце Тури гребля, форостомъ занятая (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 370).

Див. ще ЗАЙМАТИ, ЗАЙМОВАТИ.

ЗАЙНЯТИСЯ дієсл. док. (*мати відношення до чогось*) торкнулися: в тамътомъ мѣстѣѡ ѡ вѣ(р)бокъ то(л)ко тро(х) кгрѣньто(в)... нарожники се сходя(т)... и заездомъ теперешнымъ ничого се кгрѣ(н)тѡ ко(р) его м(л) радомыско-го не за(и)мѣ(т) и не за(и)муѣ(т) (Новий Острів, 1614 ЛНБ 5, III 4054, 103).

Див. ще **ЗАЙМОВАТИСЯ**.

ЗАЙСТЕ, ЗАЙСТЬЕ, ЗАЙШТЕ, ЗАЙШТЬЕ, ЗАИСТЕ, ЗАИСТЬЕ, ЗАСТЕ, ЗАШСТЬЕ, ЗАШЬСТЬЕ, ЗАШТЕ, ЗАШТЬЕ, ЗАШТЬЕ, ЗАШЬТЬЕ с. (*смп. zająć*) 1. Таємна ворожнеча, неприязнь, суперечка: Которое зашьтьє и незгодѡ мели єсмо з дадком моим, ...як поченши в речох земланных, так теж и в рукомых (Задиби, 1531 AS III, 391); ѡ которыхъ з давныхъ часовъ зайстьа именій своихъ мели єсмо (Там же, 392); Которое доконанє вчинили єсмо межѣ княжатъ Ихъ Милости... ведлє листов... єднацкихъ, которыхъ Ихъ Милостъ мѣли межѣ собою ѡ своихъ зашьстьахъ, ино вжє на ѡныхъ записехъ на ѡбє сторонє имъ досытъ сѧ стало (Ковель, 1539 AS IV, 182); роскажемъ имъ... тыи вси зашьстьа ихъ вмерковати такъ, акабы имъ в томъ на ѡбѣ сторонѣ кривды и шкоды не было (Краків, 1542 AS IV, 318); которые зашьтьа и розницы сѧ становили межѣ подданными нашими Ѡбъзырскими ѡтъ подданныхъ... старосты Житомирского (Турійськ, 1550 AS VI, 103); не з жадного примушеня ани понуженя, одно доброволно... не хотячи болшого зайштя и розницъ межѣ собою множити,... малжонка свое-го... ѡтъ малжонства волнымъ чиню (Луцьк, 1564 АрхЮЗР 8/III, 71); а што сѧ дотычетъ шкодъ, на ѡбє сторонє // починеныхъ, коло того они словомъ своимъ добрымъ мовити мели, — што кто кому будучи в томъ зайштью взялъ (Бородничі, 1553 АрхЮЗР 8/VI, 18-19); пнѣ Ма(т)фѣ(и) Немири(ч)... никоторое ведомо(с)ти ѡ собе не даючи, ани ѡ(т)повѣди, ани за(ст)я з ни(м) никоторо(г) [о] не маючи, вламавши сѣ чере(з) троє двєри,... спячо(г) [о]... рани(л) (Житомир, 1583 АЖМУ 50); па(н) ро(т)мистръ,... не маю(чи) з

жодны(м) чоловеко(м) ѡ(т)повѣди ани зашьтя жадно[го], зышо(л) порану зъ замку до мѣста для справова(н)я некоторы(х) потре(б) своихъ вла(ст)ныхъ (Житомир, 1584 АЖМУ 117); Стальсьє розѣмъ и пѣ(в)ное постановѣ(н)є... ѡ заш(т)ьє и ро(з)ниці... ѡ цр̄ко(в) мѣрованію... и ѡ попа тоєє цр̄квє (Острог, 1596 ЛСБ 307, 1); тежъ и Панъ хлѣбовъски(й) з ма(л)жонкою своею покоємъ посполитымъ ѡбє(с)печоны(й) жадного за(й)стя ни(с)кимъ не маючи, бо жадное стрѣ(л)бы жаденъ з нихъ не мѣ(л) бѣ(с)печънє все(д)ши в рыдванъ ехалъ спо(л)нє з ма(л)жонкою своею до господы (Київ, 1632 ЛНБ 5, II 4060, 2 зв.).

2. Настання: И не ко(н)чєчи ѡ то(т) кгру(нт) и того дна, для за(и)стя ночи, ро(з)єхалисє є(с)мо... до болота Вало(в)ки (Івниця, 1582 ККПС 80); По которомъ ѡбволанію и фунѣдов[а]нію владзы моеє подѣкоморѣское,... для за(и)стя вечора того роздѣлькѣ межѣ сторонами... конѣчи(т)... не могълъ (Житомирщина, 1598 ККПС 103); у застью летъ — на схилі літ, у старості: мы,... бачєчы, ижъ цєрковъ мурованая... великое поправы потребуєтъ,... ку фалє божой и ку оздобѣ цєрковной, презъ недоложность у застю летъ менє єпископа, не доставало, прєто, хотєчи мы то все поряднє направити,... ѡбѣралисмы... мещанъ двохъ... шафарами до напѣравованя... тоє цєркви (Володимир, 1588 АрхЮЗР 1/I, 236).

3. (*спуск небесного світила за обрїї*) захід: якъ за застъємъ // слѣнца ставѣєтсѧ днѣви нѣчъ, такъ за вѣстъємъ днѣи ставѣєтсѧ тѣлѡ смѣртъ (Вільна, 1620 См.Каз. 9 зв.-10).

ЗАЙТИ, ЗАИТИ дієсл. док. 1. (*їдучи, їдучи, досягти потрібного мѣсця*) зайти; прийти: И к томѡ... людей єго ѡ колкосотъ чоловѣковъ до именей твоихъ зашли, а ты... ѡныхъ людей єго ємѡ выдати, ани справєдливости з ними чинити не хочєшь (Краків, 1543 AS IV, 328); А тыє, которые, дѣ(и), тепѣ(р) волы хорыє є(ст). не вѣмъ, є(ст)ли... до Мѣ(н)ска про такъ та(ж)кую фору зайти могутъ (Луцьк, 1564 ТУ 108); А на-

полѣдне в поля(х) гдѣ ннѣ подоля, кане(в) че(р)касы, ѡчако(в), кры(м), преко(п) дрѣгие заше(д)ши та(м) ся можили (!) которые по-ло(в)цами ѡ(т) по(л)него мешканя были на- (з)ваны (1582 *Кр. Стр.* 70); по(д)даные его з месте(ч)ка воронина... про(ч) пошли и подте-кали А до мае(т)ности вѣное новоселици зашли и засели (Київ, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 52 зв.);

перен. (досягти певної мети) потрапити, ді-йти: З' тихъ всѣхъ [дорогъ] ѡберѣ(м) себѣ ед-ноу, котроу бысмо могли зайти до ѡ(т)чизны нб(с)нои (поч. XVII ст. *Проп.р.* 241 зв.);

(ідучи, опинитися за чим-небудь) зайти: шла дей есми зъ Евхимом,... послав мене наперед, и я дей зашла за пани Бабицкой двор, стала и чула есми крыкъ (Бориспіль, 1615 *АБМУ* 11); рѣшившиса Аггль бжій который ишовъ пе-редъ обозо(м) Израильтескимъ, зашолъ за нихъ, станѣлъ // межи обозомъ Израильтескимъ (се-ред. XVII ст. *Хрон.* 92-92 зв.);

(іти дуже далеко, досягти віддаленого міс-ця) зайти: то(т) Патріярха за едны(м) кіе(м) пе-рошо(л) (!) вѣды іерда(н)скіе, и в далѣкѣю кра-инѣ заше(д)ши, богаты(и) са до ѡ(т)чизны вер-нѣлъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 201); а есче не досыт на том маючы, найболший жал и дисгонор кне-жа его мл. пана протестантис, скоро зашедшы за Горын, зараз над самою рекою, где также суть маетности кнежати его мл. дедичные, до Клевания належачые,... которые завѣше, яко и перед тымъ, послушенство подданства своего кнежати его мл. чынили и отдавали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 350);

(про думку, почуття) (сягнути) зайти: іо-сифъ поча(л) мовіти съ слезами ѡ... оучіте-лю // далеко... доброта твоя зашла почто моцъ твоѧ ѡслабла (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 98-98 зв.); хто з' насъ, не ркѣчи дѣломъ албо радою, але мыслію, такъ далѣкѡ, такъ глѣбѡкѡ, такъ высѡкѡ, зайті, зейті, и звы-йті могль (Вільна, 1620 *См.Каз.* 2 зв.);

2. *(про небесні світила – сховатися за гори-зонт)* зайти: якъ южъ зашлѡ снѣце... ѡнъ ихъ

оуз'доровиль на кѡж'дого з' нихъ в'ложив'ши свои роуцѣ (1556-1561 *ПЄ* 226); Амосъ пророкъ глаголетъ о темности, еже бысть у распятію Христове: в той день заиде солнце в полудне (1580 *Спис.* 16); И гды снѣце зашло, и нѡчъ настѣпѣла, военныи инстрѣмѣнта, котѡры на кѡлахъ привезли были вѣрвари на вѣзѣ мѣс-та, всѣ огню на спалѣнѣ ѡ(т)дали (Київ, 1627 *Тр.* 662); коли зашло снѣце повсталa мгла тем-на (серед. XVII ст. *Хрон.* 27 зв.);

скінчитися: зашла дню пѣтомѣ свѣтлость а шѣстомѣ настѣпѣла (серед. XVII ст. *Хрон.* 4); **зайдетъ солнце** (чие) – *(чиесь життя закінчи-ться)* зайде солнце: А которы(и) бы бра(т) бы(л) кара(н) сидѣня(м) или виною мае(т) по карнос-ти зара(з) перепросити того, кому былъ прови-ни(л) по заповѣди... да не за(й)де(т) солнце во гнѣве вѣпомъ (Львів, 1602 *ЛСБ* 369).

3. *(наступити, настати, статися; почати-ся)* зайти: а к томѣ ижъ слѣжба его зашла, тымъ кѣ правѣ поспешити не могль (Львів, 1524 *AS* III, 266); А и(ж) те(ж) межи нами зашлы крыв-ды пото(ч)ные ѡ которые запозвали есмо ся а(л)бо ли те(ж) еше не запозвали тогды... на то(т) же ча(с) пере(д)... паномъ яно(м)... по(д)-коморы(м) лу(ц)ки(м)... мае(м) ся с крывдами своими знести (Луцьк, 1650 *ЛНБ* 5, II 4049, 140);

(несподівано або невідомо як опинитися де-небудь, у когось) зайти, потрапити: Тое все вам, православным,... вѣдати даю, абы есте знали, каким способом тая скаржина книжка овде за-шла и что за причина о отвѣтѣ на оправдание благочестия..., было (1608-1609 *Виш.Зач.* 208); А нинѣ, и тоє свѣтло зъ очій зышло: И ажъ до отхланій пекла темныхъ зашло (Львів, 1630 *Траг.п.* 164).

4. (кого) Застати, захопити: ино которое де-рево людей моих зашло через тьи границы в княза Василевѣ сторонѣ, то маєт быти княза Василевым людем (Турійськ, 1540 *AS* IV, 241); хто бы бы(л) позва(н) на роки судовые... и за-шла бы его хѡрѡба,... тогды за таковымъ не-

ста(н)ємъ... речи тратити не має(т) (1566 ВЛС 16); А кгда є(с)мо приехали ты(м) болото(м) до речки Ивницы, та(м) же на(с) вже но(ч) зашла, и не ко(н)чи(в)ши тог[о] дна, ро(з)ехали-се є(с)мо (Івниця, 1582 ККПС 80);

(кого) долинути, дійти (до кого): такъ и мы оумёрши, гды остатнеѣ трѣбы голосоѣ насѣ зайдетъ, оживѣмъ. ѡ чо(м) и... гдѣ оупевнаѣтъ насѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 169).

5. (стати відомим) дійти (до кого): те(ж) намъ и ѡ то(м) вашомѣ ца(р)скомѣ величествѣ ѡзна(и)мити же пе(в)ная на(с) вѣдомость за(и)шла ѡ(т) князя домѣника заславського (Черкаси, 1648 ВУР фотокоп. 12); певная на(с) вѣдомость за(и)шла... ѡ(т) пана Киселя воеводи браславського же певне короля... нашего смерть взяла (Там же).

6. (чим) Оповитися, заслатися, наповнитися: Аггль: что(ж) за сила твоя бѣде(т), ѡбогій члѣвѣче, ижѣ дрижаніе се(р)дца настѣпде(т), пе(р)си зодму(т)ся, пѣлѣси ѡстанѣтъ, ѡчи мглою зайдѣтъ (Чорна, 1629 Діал. о см. 267).

♦ **зайти в голову** – втратити здатність чітко мислити, розумно діяти: Постановилъ незневлєнный сѣсѣ мѣжъ сонѣ звѣтажити: ... цѣлѣю два(д)цать днѣй и нѣчей (прави) не входилѣмъ по(д) покрѣте, жебымъ сонѣ здѣлалъ: ... але, еслибы(м) повѣдаѣ(т) вѣрѣхле до халѣпы не вшѣлѣ, и сна не зажилъ, тѣкбы ми мѣзгѣ вѣсохѣ, жебымъ пѣвне зашѣлѣ вѣ гѣловѣ (Вільна, 1627 Дух.б. 4 зв.); **зайти дорогу** (кому) – перетнути дорогу, шлях (кому), перестріти (кого): зашо(л) и(м) хсѣ дорогѣ и пострѣтилъ и(х) (к. XVI ст. УЄ № 31, 41 зв.); Бгѣ алѣбовѣмъ всемогѣщій зашѣлѣ имъ вѣ раю дорогѣ вѣ полѣдне, показѣючи же южѣ вѣшѣ живѣтъ зблизѣѣтсѣ къ зѣходѣ (Київ, 1646 Мог.Тр. 939); **зайти плодомъ** – завагітніти: я... хотечи то по(с)тановити... абы по животе мое(м) жона моя милая ма(р)я которая ещѣ за целого здоровья моего ѡ(т) вѣла(с)ного ложа мене мѣжа своего з ла(с)-ки мило(с)тиво(г)о бгѣа пло(д)о(м) ѣ животе свое(м) зашла... ни ѡ(т) кого... трѣ(д)но(с)ти не мѣла

(Вінниця, 1567 ЛНБ 103, 17/Іс, 1943, 15); **зайдетъ смръть** (кого), **смерть зашла** (над ким) – наступитъ (наступила) смерть (на кого): а боуде(ш) ли слоухати а чинѣти та(к), я(к) та оучи(т) хсѣ а заиде(т) та в то(м) смръть, певне естѣ есѣ ро(з)ваза(н) ѡ(т) грѣха и прощѣне боудешѣ ѡ(т) него (к. XVI ст. УЄ № 31, 54 зв.); А того Боже вховай, естли бы над зѣтем нашимъ ...або дочкою нашою..., смерть зашла, детей не мѣвши, а мы быхмо того меня в него не окупили, тогды вѣ той суми... маемъ с паномъ Яномъ... заховатися водле статуту прав земскихъ (Шумбар, 1538 АрхЮЗР 8/ІІІ, 13); **штукою зайти** – вдатися до хитрощів, перехитрити: потомъ по малу малу упросѣтъ якую маѣтность у того пана, а потомъ, видѣчи южѣ подпѣлого пана, тѣды коло него штукою зайдутъ, испытаютъ, яко сѣ вашмосѣ, мосѣ панѣ, подпѣсуешѣ, и заразомъ каламаръ подставѣтъ (бл. 1626 Кир.Н. 20).

ЗАЙШТЕ див. **ЗАЙСТЕ**.

ЗАЙШТЬЕ див. **ЗАЙСТЕ**.

ЗАКАЖЕННЫЙ дієприкм. у знач. прикм. (стп. *zakazony*) заражений: Та(к)же вѣ кого ра-на закажена а(л)бо ко(ст) скажена вѣ главе сто(л)ци из ѡливою. и на ранѣу прикладаи (XVI ст. УТ фотокоп. 6 зв.).

ЗАКАЗАНИЕ, ЗАКАЗАНИЕ с. 1. Заборона: за паствѣства вашей милости, досѣтъ всего злого вѣ законѣ нашомъ сталося яко згвалченѣ святѣстей,... запечатѣваньѣ церквей святыхъ заказанѣ звонѣнья (Варшава, 1585 АЗР ІІІ, 289); которые то добра якобы на насѣ по позванѣмъ правомъ кадуковымъ припали с тыхъ причинѣ, ижъ позванный якобы зѣ зрайцою на-шымъ и речы посполитѣе Наливайкомъ над зака-занѣ покой посполитый взрушѣваючы, по кол-ко кротѣ панства цесара Турецкого воевалѣ (Варшава, 1597 ЗНТШ XXXІ-XXXІІ, 27); Коли сѣ оуже люди ро(з)мнѣжили и розшѣрились на землі оудалисѣ тѣды до рѣскоши тѣлесной бѣдѣчи здѣрѣви дѣжи и долговѣчны наѣдѣ вѣлю бжѣю и наѣдѣ заказанѣе предковъ зѣтовѣрышили-

са з' людьми и потѣмствомъ Кáиновымъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 13 зв.).

2. Заповѣт, настанова: Завѣщаніе: Заповѣданье, приказа(н)е, заказа(н)е, ѡстроє(н)е; повеленье, або тестамент(н)ъ при смѣрти (1627 *ЛБ* 40).

Див. ще ЗАКАЗОВАНЯ, ЗАКАЗЪ.

Пор. ЗАКАЗАТИ.

ЗАКАЗАНЫЙ, ЗАКАЗАННЫЙ *дієприкм.* у знач. *прикм.* Заказаний, заборонений: Асирь, пре(з) саме(х), звѣзаны(и), або до темницѣ посажены(и), заказаны(и). сы(н) іехоніе(ц) (1627 *ЛБ* 181); Весѣла днїи заказаны(х) не ѡ(т)правовати (Львів, 1646 *Зобр.* 39 зв.); тѣи... не маю(т) в' звичаю... ѡ(т) заказаны(х) покармо(в), ѡ(т) па(н)ства... те(ж) ѡ(т) ѡ(д)почи(н)ко(в)... повстагáтиса (серед. XVII ст. *Кас.* 93); **заказанный** **овоць** *див. ОВОЦЪ; заказанный* **овочь** *див. ОВОЧЬ; заказанный* **овощь** *див. ОВОЩЪ; дерево заказанное* *див. ДРЕВО.*

ЗАКАЗАНЬЕ *див. ЗАКАЗАНЕ.*

ЗАКАЗАТИ *дієсл. док. 1.* (кому, що, чого і з інфінітивом) Заказати, заборонити: жалуеть на мене пан Василей Холоневский о три мацы жита своего, што был двом подданным моим в новое позычилъ, менуючы, яко бых я того жита ему отдавать заказал и то загамовати мел (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 268); котóрого дерева заказаль бѣ прыши(м) рожáю лю(д)ского áвторо(м) ѣсти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 295 зв.); такъ же вшелѣякихъ чолновъ... готовить и приспособлять заказали (Варшава, 1617 *АрхЮЗР* 3/I, 202); Але рáчей всѣ Съборы вшелáкого придáткѣ и оуймовáна, заказáли и заборонѣли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 103); места свое и церькви замыкать и печатовать розказала, особомъ духовнымъ и светскимъ послушеньства отдавать заказала (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 1/VI, 674); А ѡные трѣпы ховать заказалы псомъ торьгати дали (1636 *Лям. о приг.* 11); а тѣе ѡбáдва грѣхи мѡгáт', чере(з) допѣще(н)еса злѡго, коли чыни(м) тѡе, што нáмъ закáзано, áлбо ѡпѣще(н)е дѡброго, коли не чынимъ того, што на(м) розказáно, быти попо(л)неные (Львів, 1645 *Отáйн.*

51); гдыжъ люде... речѣи Бгѣ брѣдкихъ и нечѣстныхъ дотыкаются: ѡчѣма на речѣи непристойные ѡ(т) Ба и ѡ(т) Цркви заказанные глада́тъ, котѡрые до блѣдодѣáнїа и нечистоты побѣждають (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 910).

2. (кому і без додатка) Наказати, *діал.* заказати: И князам и паном и всеї земли Волынской заказал еси княже старосто, абы ѡни вси с тобою там к Веницы пошли, хотачи ратунок // князю Пронскомѣ ѡчинити (Вильна, 1541 *AS* IV, 278-279); даль и(м) мо́щ на(д) доухы нечистыми. и заказаль и(м), абы ничего не брали на поу(т), тлько жезль єдинь (1556-1561 *ПЄ* 147); панъ Богданъ Борейко, приславши до всѣхъ насъ чотырохъ, срозде намъ заказаль, абыхмо того поседѣного, што есмо вже заседили, священнику Троецкому и посланцу его не давали (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 6/I, 95); приехавши дей до насъ на слободу, заказаль намъ, абы есмо не до конца будовали (Житомир, 1586 *АрхЮЗР* 7/I, 254); Ангеломъ своимъ закажетъ за тебѣ сокотити (XVI ст. *НЄ* 60); на усячино, што ти рѣку, пуйди, кулько ти закажу, тулько мовъ (Там же, 207); Тотъ-то Хацина... прасоло(м) заказа(л) и заборони(л), абы мнѣ мыта... ѡ(т) соли не давали (Володимир, 1614 *ТУ* 255); Который те́жъ Рыцѣрствѣ в' Мѣлтáнѣхъ заказаль, Жебы жáденъ з' нихъ Црква́мъ кривди не виражалъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 45 зв.); зара(з) закажите абы ни(х)то не важи(л)ся чолнами вози(т) ѡпро(ч) порѣма (!) мѣти(р)ско(г) (Мошни, 1650 *ДПБ ДА/П* 219, 16).

Див. ще ЗАКАЗОВАТИ, ЗАКАЗЫВАТИ.

ЗАКАЗАТИСА *дієсл. док.* Наказати, розпорядитися: ѡлта(р) же ѡ звонницѣ рáди нѣ(ж)дної потре́бы постѣли є(с)мо а тобѣ са заказало ми(р)но жѣти до съборѣ в то(м) же вѣдомость послахо(м) къ... патриа(р)сѣ (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1 зв.); А тобѣ са заказало ми(р)но жи(ти) до соборѣ (Вильна, 1594 *ЛСБ* 251, 1 зв.).

ЗАКАЗОВАНЯ с. Настанова, розпорядження: мнѡго є(ст) артикѣловъ вѣры, и мнѡго за-

казована законнического, ω(т)повѣдати не оумѣють (поч. XVII ст. *Проп.р.* 216 зв.).

Див. ще ЗАКАЗАНЕ, ЗАКАЗЪ.

Пор. ЗАКАЗОВАТИ.

ЗАКАЗОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (кому і з інфінітивом) Забороняти, заказувати: зъ десятины, которую на светого Кирила давали,... а теперь отъ трехъ лѣтъ давати не хочуть; же дей ваша милость отче архимандрыте, подданнымъ своимъ десетины давати заказуешъ (Київ, 1539 *АрхЮЗР* 1/VI, 29); Тогда привели к нему дѣти абы на ни(х) роуки вѣск(ла)дадь и молилса оученици пакъ заказовали и(м) іс же рекль и(м) не хайте дѣтїи а не заборонайте имъ прїйти до мене (1556-1561 *ПС* 83 зв.); ты не то(л)ко са(м) повы(н)но(с)ти свои не чинишъ. але и свои(м) парафѣянамъ заказуешъ (Львів, 1607 *ЛСБ* 415, 1); Але ми речешъ: вшакъ есть правило апостольское въ личбѣ 65, которое заказуетъ постити суботы, опрочъ одное передъ Великоднемъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 218); Запрѣщаю: Загрѣждю, фѣдкаю, закаждю (1627 *ЛБ* 42); на остатокъ выдомымъ шкодцомъ, людямъ люзнымъ, которыхъ право посполитое переховывать заказуе,... по тотъ часъ арендовное державы своей въ преречоныхъ добрахъ мешканя ихъ милости панове Подорезки позволяли (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/I, 541).

2. (кому і без додатка) Наказувати: А заказуемъ гро(з)но, абы... мытники нѣши никому ни на чие розказанье на квитация(х) не давали (Вільна, 1547 *ТУ* 75); костель або оную церковъ печатью его милости князя арцыбискупа львовского запечатовавши..., заказуючи попу оному подъ горломъ, абы печати не рушилъ и службы божей не хотѣлъ ся важить отправогать (Галич, 1584 *МСЛ* I-1, 99); то(т) вра(д)ни(к)... вперевидиши тотъ рокъ... до мене писа(л)... заказуючи мне абы... томъ поко(и) далъ (Вінниця, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 45); милъ давный вазнь владыка Луцкий на попа Черынчицкого и заказоваль, абы жадень у него не бываль и сакраменту не приймавалъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР*

1/VI, 237); овунъ молитву нашу нѣколи не изненавидить, али булма любить и заказуетъ намъ, што бесме ся молили (XVI ст. *НС* 110); яко мови(в) хс дїше нѣмый // и глуохїи я тобѣ заказую абы(с) изышо(л) ω(т) него (к. XVI ст. *УС* № 31, 152); Помененые особы... // ...по(д)-даны(х) били а которые з ска(р)гою на него до еє м(л): Панее Проте(с)туючого по(и)ти хотели ωнымъ заказючи забороняль абы жадень з ска(р)гою не (и)шоль (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 131-131 зв.).

Див. ще ЗАКАЗАТИ, ЗАКАЗЫВАТИ.

ЗАКАЗОВАТИСЯ *дієсл. недок.* (кому) Заборонятися: А ижъ оучнемъ, и дѣбре вѣрѣ Каѣтоли(ц)кой зычливымъ, и здорѣвю надкѣ маючимъ згѣла се тѣе Кнїги закаждютъ и ωдыимѣютъ (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 4 зв.).

ЗАКАЗЪ *ч. 1.* Наказ, розпорядження, *діал.* заказ: скажи ми дѣло свое который заказъ имає(ш) ω(т) сотоны (1489 *Чет.* 104); У Дѣдковичох старца не потреба, толко якого вбогого чоловѣка тивѣномъ встановити або десадника (!) мѣти дла заказъ на роботѣ (1567 *АС* VII, 120); не хотячи по(з)волити и(х) вымысломъ за которыми в ро(з)маитые заказы примѣшаю(т) на(с) на што вмысло(в) свои(х) слова подаю(т) хотячи тоє мѣсто лвовъ... цркви и люде цехи и ремесники до своего папѣ(з)кого послѣше(н)ства ωбѣ(р)нути (Львів, 1595 *ЛСБ* 277, 1 зв.); а ты(х) которые ты(м) заказомъ и заповѣде(м) по(д)лѣгати не хотѣли, браньемъ винъ везеньемъ... и иншими способы оудрѣчаючи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 207 зв.); чомъ такъ было право межы жида,... кто метъ вомовати Христа, сего изъ церкви изгнати. Али тоты слѣпцеве тымъ заказумъ (*в ориг.* заказымъ. – *Прим. вид.*) не дѣбали (*в ориг.* дѣбаали. – *Прим. вид.*), али кликали и звали Іисуса сыномъ Давыдовымъ (XVI ст. *НС* 110); однакъ же обмову и заказъ такой оучинились, абы каждый изъ насъ на той другой копе становились (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/I, 85); а естлибы который из

вась противным и упорным против сего листовного заказу нашего знайдовалсе, таковой кождый судового караня от всего войска не уойдетъ (Київ, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 10);

заповідь; заповіт: Постиль и Моисей пророкъ найперво, коли Бгъ звавъ на гору Синайскую, якъ што бы ему давъ право и заказъ, котрый написавъ персты своими у м̄ дну (XVI ст. *НС* 16); а Христось давъ напередъ тому молодцеви усѣ заказы (Там же, 122); у четвертумъ заказѣ такъ мовивъ Бгъ (Там же, 164); **ходити у заказѣ див. ХОДИТИ.**

2. Заборона, заказ: прещеніе, зака(з), загроженіе (1596 *ЛЗ* 70); нынешним писанемъ нашимъ ознаймуемо, иж се намножило vele людей, которые своволне, мимо заказъ права посполитого и зверхность повинную, важатсе в громадах немалых... до панств чужеземских выходить (Краків, 1609 *ЧИОНЛ* XV-3, 133); Если(ж) ты своволне на(д) заказъ Цркѣвный бѣдешъ в' постъ мѣсо ѣсти, бѣде(ш) не тѣлько преслѣдшико(м) Цркѣви Бжѣи, але... и мытарѣмъ // ѡ(т)лѣчены(м) ѡ(т) Цркѣве (Київ, бл. 1619 *О обр.* 161-162); Прещеніе: Грозба, заказъ, загроженъе (1627 *ЛБ* 96); Адамъ першій живѣчи въ рѣскошахъ Рѣа..., Хитростю Жоны бѣсомъ ѡшѣканой, И на всегѣ готѣвность зголдѣваной, Ижъ зведѣный на(д) заказъ скоштовалъ дрѣва сличный овоцъ, котрѣгѣ дала мѣ Єва (Київ, 1630 *Имнол.* 3 зв.); панъ Слоновьчевский..., с поменеюю панею... шлюбъ... над заказъ права духовного... дати казавъшы, порвалъ и за жону себе кгвалтовне взялъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 8/III, 615).

Див. ще ЗАКАЗАНЕ, ЗАКАЗОВАНИЯ.

ЗАКАЗЫВАТИ дієсл. недок. 1. Те саме, що **заказовати** у 1 знач.: мають ѡни и люди ихъ по имениахъ и селамъ своимъ збожа, меды пресные и иншие живности и домовые речи доброволне продавати, а ты имъ того боронити и заказывати не маєшъ (Вільна, 1546 *AS* IV, 457); Так теж и ести мне давати заказывал, и коли хто мене... хлеба до светлочки вкинул, он за то

слуг, бояр и служебниц своих карал (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 136); Чого не только тыи новые каноны, але и стародавние,... сродзе заказывали не только мнихомъ, але и простымъ ереемъ: абы, вступивши на станъ духовный, вже не смелъ женитися (Вільна, 1599 *Ант.* 755).

2. Те саме, що **заказовати** у 2 знач.: врядникъ мой на ймя Миц кравецъ, иж будучи на селѣ, як заказывал на роботу мужиком моим, слышал... што Борыс Охлоповский ножом у горло скололся (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 403).

Див. ще ЗАКАЗАТИ.

ЗАКАЛАТИ дієсл. недок. (кого) Колоти, вбивати: Єгда во (!) на(с) закалаєтъ Агнецъ бѣжій. то естъ просфѣурѣ не хлѣпецъ нѣжи(ч)ками ѡбрѣзоуетъ крѣжѣкъ, но по дѣйствѣ писма стога. Копіємъ рѣжетъ и на блюдѣ покладаєтъ (к. XVI ст. – поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 122); жрыцы ѡные..., наве(т) и сновѣ свѣихъ закалати на ѡфѣрѣ моуѣсли принѣсти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 185); Тѣле(ц) ѡный оупитан(н)ы(и), и закалаємый, и ядомый, Хс естъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 33); наипѣчеже своимъ рѣкама никогѣже оудари... ни закалай животна (Львів, 1642 *Жел.П.* 2 зв.); тасто, ас, закалаю, рѣжу (1642 *ЛС* 260).

ЗАКАЛѢ ч. (*стп.* *zakał*) негідний вчинок: ѡвде ма моѣ закалы трѣпатъ з' котѣрыхемъ са през' покѣтѣ достѣтне не ѡчѣстила, абѣмъ тамъ, гдѣ ничѣго змѣзаного не в'хѣдитъ, прѣсто зайти могла (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 158); Братѣа... выправили знѣвѣ иншы(х) двѣхъ братѣвъ... повтѣре просачи и(х), и хотачи вѣдати вѣды и закалы тыѣ до немѣновѣны(х) братѣи(и), абы са на ты(х) мѣ(ст) вѣсправе(д)лѣвили в негѣ(д)ности своей и в починенію шко(д) це(р)кѣви, яко ѡдаю(т) (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 29 зв.); Очѣст'мо себе ѡ(т) вшелѣкоѣ змѣзы и закалѣ, пѣлнѣо оуважаючи якъ са в' житѣ сѣмъ ѡбходимѣо (Київ, 1637 *УС Кал.* 963); неподѣбнаѣ рѣчъ, загасити ѡгнѣистыи телѣсныи по(д)жѣги, первѣи нѣжбы... злости(и) закалѣ не бы(л) вынищены(и) (серед. XVII ст. *Кас.* 67 зв.).

ЗАКАЛЯНЫЙ *дієприкм.* Забруднений. *Образно:* До того то ты дому вавилонского, албо закаляного нерядами уповноважень, якомъ тобѣ писала; але ты, бачу, оттоль Богу дякуешъ, же ти в тоє замѣшанье управилъ, яко слышишь святого Хризостома о Вавилонѣ (Слущкъ, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 273).

ЗАКАМЕНЕЛЫЙ *див.* **ЗАКАМЕНѢЛЫЙ.** **ЗАКАМЕНѢЛОСТЬ, ЗАКАМЕНѢЛОСТЬ** *ж., перен.* Закам'яніість, закаменіість, непохитність: нечестіє, не(з)бо(ж)но(ст), непобо(ж)ность, безѣщность за(к)аманѢлость ср(д)ца (1596 *ЛЗ* 60); ѿмилєніє: Скрѣха сердѣчнаа, коло(т)є, албо бѣлєсть сердѣ(ч)наа: // и тыжъ затренѣвѣ(н)є, закаменѢлость, непокаа(н)є, ненавернѣ(н)єса до покѣты (1627 *ЛБ* 138-139); Хс Црѣ, ты рачѣ самъ къ мнѣ пристѣпѣти, Рачѣ самъ ср(д)ца моего двѣрѣ отворѣти. ЗакаменѢлость мою ра(ч) самъ зепсовати, Мѣцно(ст) каменій мои(х) тажки(х) згрѣхотати (Львів, 1631 *Волк.* 8).

Див. ще **ЗАКАМАНИЛСТВО.**

ЗАКАМЕНѢЛЫЙ, ЗАКАМЕНЕЛЫЙ, ЗАКАМАНѢЛЫЙ *прикм., перен.* Закам'янілий, закаменілий: жестокъ, твє(р)ды(й), закаманѢлый (1596 *ЛЗ* 46); теперешнии нѣкоторые отщепенцы от... непорочной вѣры нашей греческаго православія отбѣгли... сут закаменѢлого и непокаянного сердца (Вільна, 1600 *Катех.* 76); дрѣгбє пало в' дѣшѣ ѡзбѣлѣю, и затвѣрѣдѣлѣю злы(м) недовѣрѣство(м). Закаменѣлѣю и непослѣш'нѣю (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 192); Для закаменѣлого ѿпорѣ и не(д)балѣства ста(р)шого брата... не моглася жа(д)на справа нале(ж)ная це(р)кви бжѣ(й) ѡ(д)правити (Львів, 1635 *ЛСБ* 1043, 43 зв.); Ѡ члѣчє в' Пѣтокъ оу вѣчорѣ набо(ж)-не рѣ(з)мышлѣй, ибо словеса прч(с)тѣи Дѣи плачливыи, могѣтъ ѡзбѣлѣю дѣшѣ загрѣвати; в' любовѣ Хвѣ, и ѡ(т) закаменѢлого ср(д)ца; слѣзы вѣвести на ѡмыта грѣхѡ(в) твоихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 91 зв.); Іаковъ... просиль... Ісава брата своего абы се такъ тиранско не

обходиль. Але йжѣ быль ѡкрѣтне закаменѣлого ср(д)ца, а наложилсѣ на егѡ здоровье (серед. XVII ст. *Хрон.* 59);

незворушний, непохитный: Лазарь... при воротѣ(х) лежѣ(л)... а закаменѢлый богачѣ на кождый день гѣине оуживаль, распѣстами и пѣанствомъ бѣвачисѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 598).

ЗАКАМЕНѢТИ, ЗАКАМЯНѢТИ, ЗАКАМАНѢТИ *дієсл. док., перен.* (статии жорстоким) закам'янити, закаменіти: не боитєса я є(см) и вѣстоупиль до ни(х) в лодю и пересталь вѣтрѣ. а они ты(м) болѣше сѣми в' собѣ ст(р)ахом сѣ дивили. бо не порозумѣли // зѣ оны(х) то хлѣбовѣ было бо ср(д)це ихъ закаманѢло (1556-1561 *ПЄ* 151-151 зв.); Яко то ѡ ва(с) написа(л) пр(о)ркѣ Ісаіа, ижѣ закаманѢло ср(д)це ваше и не хочете ра(з)умѣти (XVI ст. *УЄ Трост.* 74); Во истинну, закаменѢло сердце тыхъ людій презѣ кривоприсяжное отступничество (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 693);

(статии незворушним, непохитным) закам'янити, закаменіти: позналь ты(ж) то іюда и(ж) іс знає(т) его // предѣтельство. але ю(ж) злыи дхѣ ѡсѣни(л) его. и бы(л) в не(м). и дла тѣго закамянѢль. и не хотѣль сѣ каяти (XVI ст. *УЄ* № 29519, 239-239 зв.); по(з)навѣши то іюда иже хс знаєтъ, и(ж) ѡ(н) его продѣтєтъ: але ю(ж) злыи дхѣ ѡсѣни(л) его. и бы(л) в' не(м) закаменѢ(л), и не хотѣ(л) сѣ каати, єно метоуши(л) собою (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 69).

ЗАКАМЯНѢТИ *див.* **ЗАКАМЕНѢТИ.**

ЗАКАМАНИЛСТВО *с., перен.* Незворушність, непохитність: пила(т) каза(л) дѣти іюсифови тѣло ісѣво абы є похѣва(л). але закаманѢ(л)ства а оупороу жидовскаго немл(с)тиваго пила(т) боуд(д)чи пѣнь... то(т) вж(д)ы ла(с)-коу и мл(с)рдіє показаль на(д) тѣло(м) нашего избавителя (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 15).

Див. ще **ЗАКАМЕНѢЛОСТЬ.**

ЗАКАМАНѢЛОСТЬ *див.* **ЗАКАМЕНѢЛОСТЬ.**

ЗАКАМАНЪЛЫЙ *див. ЗАКАМЕНЪЛЫЙ.*

ЗАКАМАНЪТИ *див. ЗАКАМЕНЪТИ.*

ЗАКАПЛУНИТИ *дієсл. док. (кого)* Каструвати, вихолостити: На кождый теж год третью част кѡр брати чиншовых петѡхами а тых закаплѡнити, а ѡ которого мѡжика петѡха ѡзмѡт, тогдѡ скаплѡнивши, назад емѡ ѡтдати мают (1567 *AS VII*, 119).

ЗАКАТЬ *ч.* Гребля, загата: жалова(л) намѡ па(н) сенюта на князя жесла(в)ского и(ж) де(и) ...зака(т) старода(в)ны(и) которы(и) есми ме(л) на рецѡ по(л)тве на моемѡ ста(в)у ми(к)лашо(в)ско(м)... кгва(л)то(в)не ро(з)метати каза(л) (Ляхівці, 1554 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1988, 24).

ЗАКВАСИТИ *дієсл. док. (що чим)* Заквасити. *Образно:* Та(м) абовѡмѡ сатана сребро фалѡшованѡе вырѡлѡ: вѡ тѡй дѡши засѡбалѡ насѡна гѡркѡи, и заквасилѡ квасомѡ старѡымѡ (Київ, 1627 *Дух.б.* 99); Але якѡ Ада(м) перестѡпѡиши заповѡдь, квасѡ злѡыхѡ намѡтностѡй вѡ собѡ заквасилѡ (Там же, 218).

ЗАКВАСИТИСА *дієсл. док. (чим, через що)* Закваситися (чим). *Образно:* тѡкѡ вѡзросли и розмнѡжилися в людахѡ намѡтности грѡха, же аѡжѡ до чѡжоло(з)ства, до ба(л)вохвалѡства, забѡйства и ѡнши(х) спрѡбностѡй пришли, нѡмѡ са злѡстѡю члѡчѡнѡство заквасило (Вільна, 1627 *Дух.б.* 218); покѡлѡ вѡ ѡ(д)но пре(з) дѡбрѡть заквасѡться, и ѡ(д)нымѡ дѡхѡмѡ стѡнѡтъса зѡ Г(с)демѡ (Там же).

ЗАКВАСНЪТИ *дієсл. док.* Закиснути, сквасніти: Подѡбно ѡстѡ Кролѡвство нѡ(с)ное квасѡ, котѡрогоѡ взавши жена скрѡила вѡ трѡхѡ мѡбрахѡ мѡки аѡжѡ всѡ закваснѡла (Вільна, 1627 *Дух.б.* 219).

ЗАКВАШЕНЕ *с., перен.* Спотворення, перекручення, зпѡсованѡсть: И тѡкѡ вѡспѡлѡ сходѡлиса, ї засѡдѡли, ѡу велѡки(х) цѡква(х) дѡхѡвне бѡсѡдѡючи,... прѡгнѡчи блоѡды и ѡ(т)щепѡнѡства и заквашѡ(н)ѡ ѡ(т) немѡлы(х) часѡвѡ вѡ цѡковѡ ѡдны про недѡбалѡство... вычистити (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 37 зв.).

ЗАКВАШЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Заквашений. *Образно:* злѡсть и псѡта, а ни

пристѡпити не зможеѡ до мыслѡй дѡхѡмѡ Бѡжѡмѡ правѡ и всѡко заквашѡнены дѡши (Вільна, 1627 *Дух.б.* 219).

ЗАКВЕТНУТИ *див. ЗАКВИТНУТИ.*

ЗАКВИТАНЕ *с.* Зацѡитання: Робѡтникѡве, котѡрыѡ ѡкѡло сѡдо(в) и ѡгорѡдо(в)... рѡбатѡ, и стерегѡтѡ и(х), квѡты ѡздѡбныѡ и вдѡчне пѡхнѡчѡїѡ, зѡ розныхѡ зѡіѡлѡ, и з деревѡ... по(д)часѡ заквитѡна ихѡ, збирѡючи, Панѡмѡ своѡмѡ, ѡбо завитѡлымѡ гѡстемѡ ѡхѡтне принѡсѡтѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 504).

ЗАКВИТАТИ *дієсл. недок.* Заквѡитати, зацѡитати: Ле(ч) тогѡ Цвѡтника чѡстѡ рѡжи червѡнѡстю заквитѡеѡтъ, чѡстѡ зѡсѡ бѡлѡѡючаѡса лилѡм(и) (Київ, 1628 *Лим.* 6 ненум.).

ЗАКВИТЛЫЙ, ЗАКВѢТЛЫЙ *прикм.* Заквѡитлий: Тогѡжѡ нѡвыхѡ квѡтѡковѡ мѡсаца, чѡсѡ весны, коли землѡ дѡши, пѡнкныи и заквѡ(т)лыи ро(с)чки справѡдливѡсти вѡдати мѡжеѡтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 367); нашли їѡсифѡвѡ жѡзлѡ соухѡїй закви(т)лый (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 378 зв.); Лѡкарѡ телѡсный, не тогды тѡлѡкѡ добрѡ естѡ и зычлѡивѡ, коли до зеленѡючи(х)са и заквѡитлѡхѡ сѡдовѡ и ѡгорѡдовѡ мѡжи розѡмаѡте пѡхнѡчѡїѡ цвѡты, хѡрыхѡ вѡвѡдитѡ...; ѡле и коли гѡлодомѡ трѡпитѡ... гѡркѡїѡ грѡнки даѡтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 250).

ЗАКВИТНУТИ, ЗАКВЕТНУТИ *дієсл. док.* 1. Заквѡитнути: рано встанѡмо до винницѡ а ѡсмотримѡ,... зацветли ли соутѡ ѡуже раиская ябѡлока? (поч. XVI ст. *Песн.п.* 56); Аѡроновѡ жѡзлѡ заквитѡноу(л) и зара(з) ѡво(ц) тоѡеѡтъ нѡчи принѡслѡ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 253); И всѡ Цѡковѡ... нѡмѡ намакаѡеѡтъ... // вѡлѡкгѡтѡнѡсть... зѡ наѡукѡ ѡного берѡчѡї: И до змакѡчѡна, Ср(д)ца лѡдо(з)кѡе ведѡчѡї. На вѡзроснѡна дрѡвѡ, вѡ домоѡ Бѡжомѡ плодовѡитѡхѡ: Злѡтовѡйдѡне заквитѡноулы(х) (Львѡв, 1609 *На Злат.* 2 зв.); Тѡтѡ Кѡренѡ вѡ твоѡмѡ Сѡдѡ ѡ(т)че Прѡчѡстѡїйшѡїй, Заквѡитнѡеѡтъ зѡ Гѡеликѡномѡ на(д) слѡнце яснѡїйшѡїй (Київ, 1632 *Євх.* 294); Мѡисѡей... на заѡтрѡеѡ ворѡтѡивѡшѡса, нашѡлѡ ѡжѡ заквѡитнѡлѡ пѡсо(х)

Аарѡновъ... и вышли вѣтки (серед. XVII ст. Хрон. 139); *Образно*: И если дѣшѧ не оубѣлит'са,... и не оуснѣжит'са клѡпотами... заквітнѣти... и до ѡ(т)нѡвы... прійти нѣкѡли мѡчи не бѣдетъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 153); Давѧйте мл(с)тыню, а пѣвне заквітнете якъ Лиліѧ, вдѧчнѣ пахнѣчаѧ (Київ, 1648 МІКСВ 350).

2. *Перен.* (досягти найкращої пори розвитку сил, таланту і т.ін.) розквітнути: Вѣйстиннѡ и тѡтъ оцѣ нашѣ заквітнѣлѣ якъ яблонѣ в' Мѧю, тѡестъ, в' бл(с)вѣнной стѧрости (Київ, 1625 Кон.Каз. 26).

ЗАКВѢТЛЫЙ *див.* **ЗАКВИТЛЫЙ.**

ЗАКЕЛЗНАТИ *дієсл. док. (стп. zakielznać)* (кого) загнүздати: ѡсѣдлай и закелзнай кони(и) нашихъ! (к. XVI ст. Розм. 59).

ЗАКЕРОВАТИ *дієсл. док. (що)* Спрямувати: Прѧгнемо, абы в' Дхѡ, при пѧнѡ страдѧти, Але гдѣжъ его мѧем смѣтнѣи шѡкѧти; В' домѡ кѧѧфы южъ его не знайдѣмъ, Гдѣжъ за нимъ сердѣчнѣи стрѡпы закерѣмъ (Львів, 1631 Волк. 8 зв.).

ЗАКИ, ЗАКЫ *спол. (з'єднує частини складнопідрядного речення) (приєднує підрядну частину часу до головної)* поки, *діал.* заки: не може земля учинити пышеницю, заки у ню не посѣють (XVI ст. НЄ 145); Постараймосѧ зѧки есмо жѣвы в ты(х) кнѣга(х) грѣхы нашѣ загладити (XVI ст. УЄ № 29519, 10 зв.); Ѡ яко(ж) (!) то была бы жалость если(ж) намъ тѡ(т) дано ча(с) оу животѣ нашѣмъ заки е(с)мо живы, такѡе собѣ мѣсце и(з)и(д)нати що ка(ж)домѡ хс снѣ бжѣй зготова(л) свои(м) вѣ(з)не(с)нѣмъ (к. XVI ст. УЄ № 31, 79).

ЗАКИВАТИСА *дієсл. док.* Захитатися: та(м) сѣдачи нѣкѡторы(и) млоденѣ(ц) имене(м) Євтихи(и) в окнѣ зна(т) та(ж)ки(м) сно(м) коли павѣ(л) много мѡви(л) закива(в)шисѧ зо (с)ну спа(л) на до(л) (II пол. XVI ст. КА 109).

ЗАКИДАТИ¹ *дієсл. док. (кидаючи, засипати, заповнити, завалити чим-небудь)* закидати: Трѣти(и) естѣ ставъ за (д)во(р)цомъ... гребла новаѧ высока вдолѣжъ сто сажѡнѣ нижѣли

на(д) двѡхъ мѣстѣцохъ не заправѣлено ѡдно форостомъ закидано (1552 ОКр.З. 153 зв.).

ЗАКИДАТИ² *дієсл. недок., перен.* (кого чим) (*спрямовувати до кого-небудь дуже багато чого*) засипѧти, закидѧти: И такъ уставичнѣ и по сей день на церковь воюет, кого могучи лагодными словы,... а инших мучат, грозят, книгами фалшивыми закидают, книги змышляют, пишут под датою старою писмом старым, якобы колись тая згода трвати мѣла (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); **закидати сѣти** (на кого), **сѣти закидати** – (*намагатися погубити когось*) розставляти сѣти: бѣсѡве лѡтыи вразы,... гѡбѣитѣлѣ рѡда члѣвѣческогѡ, волѡчат'са, закидѧюч(и) на насъ сѣти смертонѡсныи,... хотѧщи мѣрѡлѡбца... вѣчною смертю оуморѣти (Чернігів, 1646 *Перло* 124); дѧволѣ хѣтрости свой заживѧетъ, Всѡдѡ сѣти смертонѡснѣи закидѧетъ (Там же, 22).

ЗАКИНЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Закинений, закинутый: привѣлѣ ихъ г(с)дѣ, якъ потѡмъ Ап(с)ла Петра рибѡлѡва, мнѡгихъ рыбѣ з' росказѧна егѡ закѣненою сѣти (!) оуловленѣмъ до задивѡвѧна сѧ привѣлѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 855).

ЗАКИНУТИ *дієсл. док. 1.* (що) (*кинути що-небудь кудись, у певне мѣсце*) закинути: жекларѣ хотѣли я(к) бы выбѣ(с)чи с корабля пу(с)ти(в)-ши лѡ(д)ю на море // рекомо якобы с переду хотѣли закинути котвы... служѣ(б)ныи ѡ(т)-рѣзали поворозы в лѡ(д)и и дали еи дѡпа(с)ти (II пол. XVI ст. КА 152); *Образно*: Длѧ тѡго(ж) и тѣи єди(н) ра(з) полкнѣвши оудкѡ надѣтѡсти и ѡ собѣ мнѣмѧна, которѡю мыслѣвецъ злѡбѣи закѣнѣлѣ имъ на погѣбель, бѣ(з) оулѣчѣна зѡстѧли и бѣ(з) поправы (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 228);

(від кого) (*звільнитися від чого-небудь непридатного для вжитку*) викинути: Если тогды правѡе ѡко твоѡ горши(т) тебѡ вырви его а заки(н) ѡ(т) себѡ (Хорошів, 1581 *Є.Нез.* 6);

(*викинути як непотрібне*) закинути: Тѡгѡ, што былѡ загѣнѣло, шѡкѧлѣ: што было закѣнено, находѣлѣ: што было полѧмано, ѡбвѧзовалѣ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 20 зв.).

2. *Перен.* (що) (*примусити проти волі, бажання прийняти що-небудь*) накинути, нав'язати: to pak dey on, pobrawszy penezu, y dwe czasty toho zamku swojmy ludmy zarobił, a tretjuju czast na zemian y meszczan zdesznich gwałtom zakinul, kotorye musili, za newolju y za wetykim karaniem, horodni y weży zarobyty (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/І, 19); То пакъ панъ Семень Богуринский, закинувши на сторону вышей помеченую угоду и постановенье и не маючи баченья... на врьд... // мене самого рукою своєю зъбилъ (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 265-266).

ЗАКИПѢТИ *дієсл. док., перен.* Закипіти, забушувати: И гды такъ морє закипѣло ѡ(т) градѣ зъ нѣа зпáлого, смолѣ кораблѣй Сараценскихъ розтопѣло, и всѣхъ въ глѣбѣкости морской затопѣло (Київ, 1627 *Тр.* 668).

ЗАКИСНУТИ *дієсл. док., перен.* (чим) Наснажитися, пройнятися: Крѣмѣ засъ нѣ(с)ного квасѣ, котѣрѣй єсть мо(ц)ю Дхѣ Бжго, добротью Бжею закиснѣти и до живота прійти дѣши не мѣжно (Вільна, 1627 *Дух.б.* 219); Єщѣхмо не закисли квасомъ щирости, ѡвшемъ въ квасѣ злѣости твѣємо (Там же, 224).

ЗАКЛАД *див. ЗАКЛАДЪ*¹.

ЗАКЛАДАНЄ, ЗАКЛАДАНЬЄ *с. 1.* Закладина, закладання: А прійде(т) а(н)тіхри(ст) тогды, гды в жидо(в)ско(и) цркви кáме(н) на кáмени не зостáне(т)... гды áлбо старѣ(в)шиса розвáли(т)сá. а(л)бо дла заклада(н)á фѣдáмѣ(н)тѣ // ро(з)копáе(т)сá (Вільна, 1596 *З.Каз.* 68 зв.-69); Васілій... Остро(з). котрый црковъ и звонницѣ мѣрова(л) і са(м) на закладаню бы(л) і всего монастыра дер'манско(г) фу(н)даторъ (1628 *ПВКРДА* IV-1, 108).

2. *Перен.* Заснування, створення: З сторони закладáньá шкѡ(л) и семинарій грѣческого и словѣнского языка такъже абы имъ вѣлно было дрѣкарни свои мѣти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37 зв.); О закладанье школъ и наукъ вольныхъ, а звлаща дла цвиченья духовънымъ, пильно потреба, же быхмо мели учоны презвитери и казнѣе добрыє (Вільна, 1599 *Ант.* 587).

♦ **хоробою закладанє** – захворювання, занедужання: мы, комисаре, наради(в)шиса межи собою и видечи хоробою за(к)лада(н)є у ка(ж)дого суду має(т) бы(ти) при(и)мовано, //...па(н)у Го(р)ностаю є(с)мо узычили..., же... па(н) Го(р)носта(и) напере(д) присегою теле(с)ною, яко справе(д)ливе хо(р) бы(л), и(ж) то не ку(з)волоце стороне учини(л) має(т)сá ѡ(т)ве[ч]ати (Житомирщина, 1597 *ККПС* 90-91).

*Див. ще ЗАКЛАДЪ*².

ЗАКЛАДАНЬЄ *див. ЗАКЛАДАНЄ.*

ЗАКЛАДАТИ, ЗАКЛАДАТЬ *дієсл. недок.*

1. (що) (*починати будувати що-небудь; робити основу чогось*) закладати: хотять... Панове мещане лво(в)ские школѣ закладати дла наѣченъя дѣтемъ християньскимъ (Львів, 1586 *ЛСБ* 72); онъ на урочищу Пиратинѣ... замокъ потребне будуетъ, мѣсто садить и закладаєть (Краків, 1592 *АрхЮЗР* 7/ІІІ, 297); грѣ(н)тового дано и(м) гр(ш) і пре(д) зво(н)ницею закладали грѣ(н)ть по(д) гано(к) (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 19); Потѣмъ почáти копáти, фѣндамѣнта закладáти, и бѣдовáна ставити, пре(д)сажъ еще не оуже дѣмъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 164); Михаи(л) мѣрѣте(л) мѣста виза(н)тїи... показа(л) конста́нтинѣ яко має(т) закладáти стѣноу єгѣ (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 372 зв.); аѣпз... того(ж) ро(к) црквѣ... закладано (серед. XVII ст. *ЛЛ* 165); М(с)ца трѣтегѡ пѣчали закладать фѣндамѣнты стѣговѣ, а докончѣли и(х) м(с)ца сѣмѣго (серед. XVII ст. *Хрон.* 343);

перен. засновувати, давати початок: Єв(г)листа поведає(т), якъ ѡ(т)сылає(т) хс закон'ники къ знаменію иѡны пр(о)рка. а закладаєть црковъ свою на вѣрѣ ѡ(т) петра высве(д)ченои (1556-1561 *ПЄ* 72 зв.); тамъ же заразъ и то выражаєть, же не мурѣ, не стѣны палацовѣ, любѣ костеловѣ, але кожного чловѣка, во Христа вѣрити хотящаго и домъ вѣры на немъ закладати // прагнучого (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 361-362); [позваные]... смели... якиєсь академіє, безъ позволеня Речипосполитое, приватимъ,... тамъже закладати и фундовати (Люблін, 1644

АрхЮЗР 1/VI, 791); также и сынѡве его мѣста найма своѣ закладали (Чернігів, 1646 *Перло* 3 зв. нenum.); **закладати фундаментъ, фунда-ментъ закладати** – давати початок (чому): И въ творѣнію сего видимого міра напервѣй за-кладаѣтъ фундамѣнта, з чотырохъ елеменъ-товъ; ... то естъ сътворивъ напервѣй свѣт-ло(ст) огнѣнѣноую; воздѣхъ, вѣдѣ, и зѣмлю (По-чаїв, 1618 *Зерц.* 9); Даѣтъса прѣто вѣдати, ижъ покѡй Г(с)дѣнь вѣ мѣрѣ и тишинѣ естъ, фунда-ме(н)тѣ абовѣмѣ котѡрого члѣвкъ закладаѣтъ, и початокъ котѡрого починаѣтъ, в немѣ ажъ до конца трѣѣтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 62).

2. (чим) (*заповнювати чим-небудь пустоту*) закладати: защепъку отъломълено, што знать свѣже изоръвано вѣко и съ переди и зъ задѣ закладано якимись желѣзами (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 317).

3. (*віддавати що-небудь у заклад за позичені гроші і т.ін.*) закладати: Пакли бы(х) я... жо-на... ѡ тѣе ча(ст)ки имѣне(и)... хотѣли бы по-и(и)сквати право(м) заклада(ти)... або акую тру(д)но(ст) и перека(з)у чини(ти) тогды по-ви(н)ни будѣ(м) заруки... заплатити (Кременецъ, 1550 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1805, 39 зв.); декре-тови нѣшомѣ... сторона по(з)ваная абысе... ни в чомѣ не противила зарѣки которая сѣма в по-з(в)е естъ ѡписана... закладаемо и ѡ(т)сылае-мо тѣю рѣ(ч)и и справѣ... до врьдѣ (Володимир, 1569 *ЖКК* II, 202); Дѡбреса маючихъ и бо-гаты(х), // не пови(н)ни брѣта бога(т)шими чинити, але оупа(д)лы(х) по(д)помагати, и пѣна(з)ми бра(ц)кими ѡбѣчае(м) позычѣны(м) бѣ(з) жа(д)нои ли(х)вы закладати (бл. 1623 *ПВКРДА* I-1, 48-49); долъговѣ всихъ, которыхъ болъшей нижели тисечу золотыхъ за збожа розные, котѡрыми... поводе вѣсъ заклада-ли..., поводом не оддалисте (Луцьк, 1650 *Арх ЮЗР* 3/IV, 422).

4. (чим) Виправдовувати, захищати, пояс-нювати: Понева(ж) есте на ѡбе(д)ве сторонѣ здра(и)цами стали ѡтайвши вси причины ваши, и мовите закладаючи иншими причинами (1600

ЦНБ 476 П/1736, 46); по(з)ваного ѡмоцованы(и) заклада(л) екъзе(м)пто(м) ижъ на то(т) ча(с) по(з)ваны(и) естъ на послѣзе рѣчи посполитое ѡв о(р)дѣ (Люблін, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 59); Протѣвъ чомѣ Ап(с)лъ бѣе(т) мовачи и закла-даючи, и(ж) оу на(с) не естъ мнѡго Пѣновѣ... але едѣнѣ Бѣгъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 6); я са(м) а по (м)не ма(л)жо(н)ка и пото(м)ки моѣ... на пе(р)ши(м) року... станути маемо... не заклада-ючи... моровы(м) поветрие(м) (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31).

5. (кого чим) Закривати, затуляти. *Образно*: Правда твоѣ стѣѣ тарчею нашь нехѣй заклада-ѣтъ, а мысѣ нѡчногѡ и нѡболшого страха боѣ-ти не бѣдемо (Вільна, 1620 *См.Каз.* 27 зв.).

6. (кого) Офірувати: А еслиже речешъ: же оный агнецъ дорочный напоеный естъ виномѣ, то естъ Кровію Христовою, коли его закладано у Великій четвертокъ, – правда! (Вільна, 1608 *Гарм.* 206).

7. (кого) Запрягати: Пото(м)... кгда уже проте(с)та(н)тове... кони закладати казали... та(м) же поменены(и) па(н) во(и)тъ,... про-те(с)та(н)то(м) кони два пограби(ти) ро(с)ка-залъ (Володимир, 1635 *ТУ* 303).

ЗАКЛАДАТИСЯ *див. ЗАКЛАДАТИСЯ.*

ЗАКЛАДАТИСЯ, ЗАКЛАДАТИСА, ЗА-КЛАДАТИСЯ *дієсл. недок.* 1. (чим) Виправ-довуватися, оправдовуватися: о котѡрый за-кладъ... будучи я позванъ,... за першимъ по-зѡмъ и на першомъ року, яко на завитомѣ, незакладаючися жадными причинами,... ста-ти... маю (Володимир, 1580 *АрхЮЗР* 1/I, 134); А ѡни, ѡбѣдѣве сторонѣ, на ѡны(и) ча(с)и рокъ припалы(и), не закладаючися жа(д)ными при-чинами..., хоробою, во(и)ною,... завите стано-вити, а такъ ѡ то все ро(с)праву мѣти мѣли (1599 *ККПС* 112); И многіе шкоды... в людѣхъ знайдутся, поневаж есте на обе сторонѣ здрядцами ся стали, утайвши всѣ причины вашѣ, и мовите закладаючися иншими при-чинами, якобы для того чините, ижъ папеж и пат-ріарха не згоджаются (Львів, 1605-1606 *Пе-*

рест. 43); мы сами... на оны(м) рокѣ станѣти... не закладаючисе... пра(в)дивою хоробою... моро(м)... и тому записови... досы(т) чинити маемо (Жорнища, 1615 ЛНБ 5, III 4054, 112 зв.); Южѣ тепѣрь ѡщенный Причте, невѣдомостю и не оумѣтностю в даню спрэвы ѡ седмѣ Тайнахъ Церкѣвныхъ, и ѡ йншомъ набоженствѣ не закладайса, поневажѣ вѣ той Кнѣзѣ достатѣчнѣю ѡ всѣомъ Церкѣвномъ порядку маѣшъ надкѣ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 5 зв.).

2. (за кого) Вкласти працю (у що): є(з)дя(т) греблею вси люди зема(н)ские а роби(ти) гребли не помагають... по(д)данные г(с)дрѣские ѡгатити не могѣтъ и тые са прочѣ расходать и вѣме(с)те живѣчи за г(с)дра са не закладають (1552 *ООвр.З.* 101 зв.).

3. Засновуватися, створюватися: Прето(ж) школы во вси(х) месте(х) закладаю(т)ся и... церкви мѣрѣются, з розказанья патриархи (1600 ЦНБ 476 П/1736, 44 зв.); Прото школы на всѣхъ мѣстехъ закладаются и шпиталѣ будуються и церкви муруються (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43).

ЗАКЛАДАТИСА *див. ЗАКЛАДАТИСЯ.*

ЗАКЛАДАТЬ *див. ЗАКЛАДАТИ.*

ЗАКЛАДКА *ж.* Зăкладка: не (ѡ)бремѣнати слѣдхи немоцны(х) многотѣнїе(м) но влас(т) трїдеса(т) или бо(л)ше ли(ст)ко(в) прочитати, та же ко(н)чати и закла(д)кѣ заложивши, // на дрѣгїи порано(к) слѣдхачо(в) на таковы(и) же пи(р) и че(ст) дѣ(в)нѣю проси(ти) (1599-1600 *Виш. Кн.* 201 зв.-202); закла(д)ка до Єв(г)ліа едwabная з пє(р)лами немалыми (Львів, 1637 *Инв. Усп.* 2).

ЗАКЛАДНЫЙ, ЗАКЛАДЪНЫЙ *прикм.* Закладный. ◊ листъ закладный (закладъный) *див. ЛИСТЬ².*

ЗАКЛАДНИКЪ *ч.* (той, хто дає поруку, ручиться за кого-небудь) поручитель: Закладникъ. *Consponsor* (1650 *ЛК* 450).

ЗАКЛАДЪ¹, ЗАКЛАД *ч. 1.* (забезпечення одержуваної позички яким-небудь майном, цінностями, що передаються кредиторіві) закладъ,

застава: На чом боаре, ѡрадники... княза Ковелского провод поднесѣтъ, то маєт княз Коширский и подданыи его князю Ковелскомѣ ...платити и заклад, который промежкѣ себе заложили и ѡписали, князю Ковелскомѣ на князи Коширском єсмо сказали (Милянѡвичі, 1530 *АС* III, 368); до тебе єсмо не ѡднокротѣ листы наши посылали, приказѣючи под закладомъ нашимъ, аж бы еси в тые земли его ничимъ са не встѣповаль (Краків, 1538 *АС* IV, 134); не маємъ тыхъ рѣчей ѡзрывать под ѡтратою тыхъ рѣчей нашихъ, под закладомъ на короля ...трима сты копами грошей (Луцьк, 1544 *АС* IV, 378); вамъ прыказуємъ по(д) закладомъ нашимъ,... мещаномъ кїевѣскимъ, во всемъ заховатиса, жа(д)ное имъ тру(д)ности... чинити... не смеючи (Вільна, 1558 *ТУ* 88); А еси бы са ма(л) ти(м)ко чо(г) домага(ти) в о(д)реховѣ с тоѣ ѡчизни тѣды я ива(н) записуюса на (в)ши(т)кы(х) ста(т)ко(х) свои(х)... то(мѣ) // ярошеви... борони(ти) є(г) гроше(м) свои(м) и по(д) закладо(м) .м. гриве(н) (Одрехова, 1581 *ЦДІАЛ* 37, 1, 14-14 зв.); па(н) Гѣрияшгъ... декретови мѣнованомѣ... спротиви(л) и емѣ досы(т) не (в)чини(л) зачи(м) вѣ шкоды и заклады попа(л) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 30); того(ж) року... положили(м) позо(в)... в жалобе... пна Алекса(н)дра пясечи(н)ского ѡ неѡ(д)да(н)є... є(г) м(л) дво(х)со(т) золоты(х) по(л)ски(х) ѡ закла(д) и шкоды за ты(м) идѣчїе (Вінниця, 1622 *ЛНБ* 5, III 4057, 63); О(т)-дайте жѣ намъ тѣды той зăкладъ, тăкъ ѣкосте егѣ вѣзали ѡ(т) на(с) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 169); Закладъ. *Sponsio* (1650 *ЛК* 450).

2. (гроші, річ і т.ін., на які сперечаються і які є предметом виграшу) заклад: гоняться и один одного для власти сану и позысканья имѣний и перебѣгают и уперезают, власнѣ як конские заводницы для закладу (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 191); Побѣдїтельное: Покорѣнїе,... побѣдїте(л)ное, дарованїе, вравїе, мз(д)овѣздаанїе, зăкла(д) вѣ побѣдѣ: Побѣдою (1627 *ЛБ* 83).

ЗАКЛАДЪ² *ч.* Те саме, що закладане у 2 знач.: Основанїе: Ѣмелїонѣ: Фѣндаментъ,

вина, нача́ло, грѣи́тъ, за́кладъ, заложѣ(н)е (1627 ЛБ 153).

ЗАКЛАНІЄ с. (цсл. закланіе) офіра: Жрътва: Закла́ніе, офѣ́ра (1627 ЛБ 37).

ЗАКЛАНЪ див. **ЗАКЛАНЬЙ**.

ЗАКЛАНЬЙ, **ЗАКЛАНЪ** дієсл. прим. у знач. прим. Офірований: Пасха бара́нка закла́ного (Вільна, 1627 Дух.б. 365); mactatus, а, um, закланъ (1642 ЛС 260).

ЗАКЛАСТИ дієсл. док. (що) (покласти, засунути щось куди-небудь) закласти: злодей... взять изъ жертвенника серебряный котелець и иные сосуды побралъ, и за пазуху заклалъ (поч. XVII ст. КЛ 84).

ЗАКЛАТИ дієсл. док. (цсл. заклати) 1. (кого і без додатка) За́різати: и́лья... приве́(д)ъ телець закла(л) растесалъ и оусклалъ верхоу дровъ (1489 Чет. 134 зв.); а сей снѣ твой пои(л) имѣ́ніе твое з блоу(д)ні́ца(ми) а к(д)ы пришо(л) а ты емоу закла(л) телца оупі́та(н)наго (к. XVI ст. УС № 31, 6 зв.).

2. Офірувати: привели неч(с)тивы(х) жерци юнець. о́динъ. закла́ша. и положи́ша безъ о́гна накла́де, почали призывати б́гы своя (1489 Чет. 234 зв.); еде́нь Мона(х) ви́дѣ(л) дита пре́(з) Презві́тера на блгари закланое (Ки́їв, бл. 1619 Аз.В. 250); З' о́стробл́ного те́рна Коронѣ оуві́ли, На пречы́стѣю главо́в о́крѣтне възложі́ли. Ово́жъ Іс мой вѣ́нцемъ те́рновымъ вѣ́нчаны(и), Стои́тъ Агне́цъ кото́ры(и) ма́е(т) бы́тъ закла́ны(и) (Львів, 1631 Волк. 11 зв.).

ЗАКЛАТИСЯ дієсл. док. (цсл. заклатиса) (за кого) (принести себе в жертву) пожертвувати собою, загинути: котории то все оди́но розумѣ́ются, иж Христо́съ сынъ бо́жии агнецъ непорочныи за всѣх за́клався (Крилос, 1586 MCSL I-1, 134).

ЗАКЛЕНУТИ дієсл. док. (що) Заклясти, проклясти: щѣ́нникъ бѣ́де держалъ водѣ обличѣ́ніа на которѣю зо злорече́ніємъ клатвѣ на́клалъ: и за́клене(т) еи щѣ́нникъ, и рече́тъ жонѣ (серед. XVII ст. Хрон. 130 зв.).

ЗАКЛЕПИТИ дієсл. док. (що) Зачинити на засув: вы бо напередъ шедше въ адъ, сокрѣ́шис-

та смертныя (ве)ре́я. и за́клепи твердыя со́тро-ста (1489 Чет. 77); кора́бль бы́лъ оуже оуру́бленъ ·т· локте́й въ до́лгость ·и· локте́й в ши́ро-кость. а ·л· локте́й высѣ́кость е́го, а на ло́котъ ве́рхъ е́го оучи́нилъ и за́клепи́лъ (серед. XVII ст. Хрон. 14 зв.).

ЗАКЛЕПЪ ч. Засув: адъ затвори́лъ ворота. твердыми за́клепы и за́мки (1489 Чет. 323); руце мои ка́пали суть мирру преиску́шеноу, за́клепъ двереи моихъ отвори́ли е́сми миломоу моему (поч. XVI ст. Песн.п. 53); Затво́ры: За́мк-не́на, за́клепы (1627 ЛБ 42); pessul (us), за́вора, ве́рия, за́клепи (1642 ЛС 313).

ЗАКЛИКАТИ дієсл. недок. (звертатися до кого-небудь із закликом) за́клика́ти: ца́рь кото́рый бы́въ у Нене́віи... сѣ́въ у по́пѣль и за́кли-кавъ на Нине́віи, що бы мо́лити ся Бо́гу изъ скоты (XVI ст. НЄ 26); вѣ́зыва́ю, за́клика́ю (1596 ЛЗ 37); Вѣ́зыва́ю: Го́лосомъ вола́ю, за́клика́ю (1627 ЛБ 19).

ЗАКЛИКАТИ, **ЗАКЛІКАТИ** дієсл. док. 1. (кого, на кого) (по́кликати, по́звати) за́кли-кати (кого): Желехъ за́тымъ о́тско́чивши на-за́дъ, за́клика́лъ нѣ́акого Петра, мове́чи: “о́то па́не Пе́тре ви́дишъ, же ма́ ша́рпають” (Петр-кі́в, 1565 АС VI, 261); А пото́мъ, за́кликавши слугъ, каза́лъ мене обо́братъ (Володи́мир, 1594 АрхЮЗР I/I, 397); а к(д)ы́жъ то́е оучи́ни́ли... и за́клика́ли на това́рѣшъ свои кото́риі в дроу-го(м) кора́бли бы́ли абы прише́(д)ши помо́гли и(м) (к. XVI ст. УС № 31, 190 зв.); я ви́дѣл бо́га на престо́лѣ и за́клика́л на а́нгелы всѣ́ (поч. XVII ст. Вол.В. 78); и гды́ ма́ та(к) за́ста́лъ,... // вл́сны(м) и́мене(м) на́ ма́ за́клика́лъ, О Іо́ане ...я(к) и(х) мно́го тои го́дины з'... б́го(м) роз-мо(в)ла́е(т) (серед. XVII ст. Кас. 84-84 зв.).

2. Вигукнути, голосно крикнути: іс же опа́(т) за́клика́вши вели́комъ гласо́м(м) и́спусти́лъ д́ха (1556-1561 ПЄ 120); в го́ди́нѣ де-вяту́ю за́кли́ка́л і́съ го́лосомъ ве́лі́ким реку́чи,... бе́ бе́ мой (Володи́мир, 1571 УС Вол. 54); и ре́(к) та(к), вѣ́ришь то́мѣ и(ж) я то́е мо́гъ оучи́ни́ти, а о́ной члѣ́къ за́клика́лъ вѣ́роу́ю ги́ (к. XVI ст. УС

№ 31, 31); мы з нѣми з' вшелѣкою бѣбойно-
стю, и прагне(н)емъ сердѣчны(м), якъ єдиными
оусты закличмо, и заспѣваймо (Дермань, 1604
Охт. 13); кгвалту закликати, закликати
кгвалту (кгвалтѣ) – ударити на гвалт, спо-
лох: Панове дей Ошовские... кгвалту закли-
кали были и гонити его, бити казали (Луцк,
1583 *АрхЮЗР* 8/III, 403); кнѣни Ма(т)феє-
вая, заклика(в)ши кгва(л)ту во име(н)ю сво-
є(м)... кома(ж)нико(в) ѡ(т)била (Луцк, 1563
ТУ 100); всѣ мещане то(р)чи(н)ские... збу(н)то-
ва(в)шисѣ на на(с) зазвони(в)ши ѡ звоно(к) и
заклика(в)ши кгва(лт)... слугу... збили и зра-
нили (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 29).

3. (кому і без додатка) Оголосити (що), по-
відомити (про що): въ которомъ-же месте
допускаемъ торгъ мети и встановити въ неде-
лю, и закликати по всимъ сторонамъ и явно
выславити (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36);

(що, чого) (*привілей*) проголосити, оголоси-
ти (що): тымъ ѡбогимъ замѣрити село ѡ нового
ставѣ и закликати воли на десет лѣт (1567 *АС*
VII, 120); его милость... въ томъ дей селе
нашомъ волю закликати на двадцать лѣтъ и
столпѣ, водлугъ обычаю, вкопати,... дей ка-
заль (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 6/1, 146); мы...
тымъ листомъ нашимъ позволяем, абы он на
том то местцу,... слободу закликал и, водлугъ
потребы, замок будовал (Варшава, 1605 *ЧИОНЛ*
XIV-3, 109).

ЗАКЛИНАЛНЫЙ прикм. (*який містить*
прокляття) заклиналиный. ◊ листъ закли-
нальный див. **ЛИСТЪ**².

ЗАКЛИНАНЄ, ЗАКЛИНАНЬЄ с. 1. Про-
кляття, анафема: заклинанье зверже(н)є при-
вороченье бискѣповъ чере(з) римскіє папежи
може(т) быти за певный знакъ ихъ костелно-
го єдиновладства почитано (Острог, 1598-1599
Апокр. 130 зв.).

2. Клятва, присяга: ижъ сѣ с ты(м) дѣпи-
со(м) не згожали, свѣтча(т) листы ихъ выше
приточены, в которы(х) праве, с присагами и
заклинанемъ вымѣрѣли с того роздѣ(н)ѣ
(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 58 зв.).

3. (*настійне прохання, благання*) заклинанья:
Єслибы те(ж) з' ѡное исповѣди оупадо(к) всеє
рѣчи посполитое, жадными погро(з)ками, а(л)-
бо мѣками, ѡбо тежъ заклинаньемъ своего пѣс-
тыра немається оуводити дотоог (!), жебы ѡб-
авиль грѣхъ // смертѣльныи на исповеди
оуслышанный (Львѣв, 1645 *О тайн.* 114-115).

4. (*ворожіння, чаклування*) заклинанья: оба-
ваніє, заклинанье (1596 *ЛЗ* 62); нѣкоторыи во-
лопуги..., которыи сѣ бавили заклина(н)є(м)
кѣсилися взывати на(д) тыми которыи мѣли
духи злыи (II пол. XVI ст. *КА* 103); ѡбава, аніє,
ѡбавлѣніє: Вабс, повабе(н)є, заклина(н)є, ѡча-
рованье (1627 *ЛБ* 147).

Див. ще **ЗАКЛИНАНІЄ**.

Пор. **ЗАКЛИНАТИ**.

ЗАКЛИНАНІЄ с. Те саме, що **заклинанє** у
4 знач.: ядомъ напѣщаю, Трѣтїзною заражаю,
Трѣю, Чарѣю Заклинаю. ѡ(т)коль тежъ фар-
макеїа: Заклинаніє, Чарованіє (Львѣв, 1642
Жел.П. 8).

ЗАКЛИНАТЕЛЬ, ЗАКЛІНАТЕЛЬ ч. За-
клинатель, заклинач: Было ихъ первѣй и бо-
лѣй, яко суть: одверные, заклінаатели, што бѣ-
сы зъ людей опутаныхъ изганяли (Вільна, 1608
Гарм. 210); Пѣршій єсть, вратѣрства, ѡлболи
вратѣрь. Дрѣгій чтѣць, ѡли пѣвѣць. Трѣтій екзо-
кїста, ѡли заклінаатель (Львѣв, 1642 *Жел. О*
тайн. 16); Заклінаателіє, ѡмъ ѡбы нечи(с)тые
дѣхи заклінали, даѣна є(ст) владза (Львѣв, 1645
О тайн. 130).

Див. ще **ЗАКЛИНАЧЪ**.

ЗАКЛИНАТИ дієсл. недок. 1. (кого і без до-
датка) (*проклинати*) заклинати: приложѣлъ
бы(м) тобѣ і арцибїскупѣ гнѣзде(н)ского, што
в лѣвичѣ за нашої пѣмѣти пѣпѣжа заклина(л)
(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 82 зв.); Іннокентій
заклиналъ и отлучалъ не моццю... навѣшшого
судїйства, але якъ архієрей и сослужитель
(Київ, 1621 *Кон.Пал.* 651).

2. (кого) (*настійно прохати, бламати*) за-
клинати: Заклинаю васъ, дѣчки Іерусалим-
скїа, череэ серны а елени полные, абысте не

будили... милое мое (поч. XVI ст. *Песн.п.* 52); И рѣклъ црѣ велико тебе закли́наю, абысь мнѣ не повѣдалъ, ѡдно што є(ст) прѣ́вда во йма г(с)́дне (серед. XVII ст. *Хрон.* 316 зв.); **заклинати** именемъ Божымъ (кого) – закли́нати Богом: обовезую сумнене сыновъ моихъ Яна и Петра и закли́наю именемъ Божымъ, абы с тыхъ речий ничого собе не привлащали (Володимир, 1609 *АрхЮЗР* 1/VI, 394); **заклинати** именемъ великимъ (кого) – те саме, що **заклинати** именемъ Божымъ: Закли́наю та именемъ велики(м) моучѣ́ннѣя твоє(г) (1489 *Чет.* 104 зв.).

Див. ще ЗАКЛЯСТИ.

ЗАКЛИНАТИСА дієсл. недок. Клястися, присягати: рекла стаа бца жи́довъ закли́налиса, коли преставлюса, имають изже́чи тѣ́ло моє (1489 *Чет.* 259 зв.); Бы́ль то́тъ звѣ́чаи оу жи́довъ йжъ чина́чи примі́рьє забі́ли якѡе бы́дла и розложи́ли єгѡ по часта́хъ двома сторо́на́ми, а хѡда́чи межи нѣ́ми, та́кимъ са морде́рствомъ закли́нали, абы та́къ бы́ли по́сѣ́кани кгда́ бы не захова́ли примі́рья (серед. XVII ст. *Хрон.* 27 зв.).

ЗАКЛИНАЧЪ ч. Те саме, що **заклинатель**: ба́ли(и), заклі́на(ч), чаровни́къ (1596 *ЛЗ* 27); Влѣ́хвъ: влѣ́ше́бни(к), Чаро́вни(к), ворожби́тъ, вѣ́що(к), закли́начъ, чорно́кни́жникъ (1627 *ЛБ* 20); Обавате́ль: Анни́къ: Заклі́начъ, чаро́вни́къ (Там же, 147).

ЗАКЛІКАТИ див. **ЗАКЛИКАТИ.**

ЗАКЛІНАТЕЛЬ див. **ЗАКЛИНАТЕЛЬ.**

ЗАКЛЮЧАТИ дієсл. недок. 1. Замикати; зачиняти: за́ключаю, за́мыкаю (1596 *ЛЗ* 48); Затво́раю: за́пираю, тѡ́ежъ и за́ключаю (1627 *ЛБ* 163); obsero, as, за́ключаю, за́творюю (1642 *ЛС* 286).

2. Ув'язнювати: ты бога ради, много терпѣ́въ, в те́мницахъ за́ключае́мъ (1489 *Чет.* 229).

Див. ще ЗАКЛЮЧИТИ.

ЗАКЛЮЧЕНІЄ, ЗАКЛЮЧЕНІЄ с. 1. Зами́каннѣя: за́ключе́ніє, за(м)кне́ньє (1596 *ЛЗ* 48).

♦ **заклученіє** млечное – мастит: Матоу свѣ́ждю сы́рѣю толче́нѣю при́кладыває(м) к ти(т)ка(м) же́нски(м) ко(и) ѡпѣ́хаю(т) ѡ(т) за́ключе́нѣя млече́наго (XVI ст. *Травн.* 294 зв.).

Пор. ЗАКЛЮЧИТИ.

ЗАКЛЮЧЕНЪ дієприкм. у знач. прикм. Замкнений, зачинений: За́жегши свѣ́чи и по́идоша оуви́дѣ́ша клѣ́тъ за́ключе́ну (1489 *Чет.* 93 зв.).

ЗАКЛЮЧИТИ дієсл. док. 1. (кого) (ув'язни́ти) замкнути: ѡнъ за́ключе́нь бы(л), по́идѣ́мъ да ви́ди(м) є́го (1489 *Чет.* 93 зв.).

2. *Перен.* (що) (вгамува́ти, затамува́ти) замкнути: и́льѣ же́ млѣ́тоу со́творивъ к вы́шнему, за́ключи(л) нѡ́, и не да(л) до(ж)чю́ (1489 *Чет.* 233); и́льѣ по́стивса нѡ́са за́ключи́лъ (Там же, 295).

♦ **уста** за́ключити див. **УСТА.**

Див. ще ЗАКЛЮЧАТИ.

ЗАКЛЯСТИ, ЗАКЛАСТИ дієсл. док.

1. (кого) (про́клясти) за́клясти: пото́(м) є́го за́кла(л) іѡа(н) // и за́мкну(л) є́го в'́ глауби́нѣ́ мо́рской, и вто́пилъ є́го фа́раѡна мо́исей (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 353-353 зв.); коли вы́шовъ ча́съ жа́лобы Рѣ́клъ Іѡсифъ до слѣ́гъ... мо́вте црѣ́ю... же́ мене о́цъ мо́й за́кла́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 77);

(кого) (вѣ́длучи́ти вѣ́д це́ркви, ого́лосити анафе́му) за́клясти, про́клясти: то́тъ Инно́кентій за́тую кривду Іѡана Златоу́стого вы́кля́лъ бы́лъ пѣса́ря Арка́дыя и жо́ну є́го Евдо́кію и Арса́кія, є́писко́па Костенти́нополско́го, кото́рый бы́лъ на мѣ́стыцу Златоу́стого всту́пилъ, и по сме́рти за́кля́лъ и отлучи́лъ (Ві́льна, 1595 *Ун.гр.* 136); кѡ́ потве́рже́нью то́го приво́ди(т) ѡ́смь при́кладо(в). Оди́нь о́ костела́(х) а́зіати́цкихъ, чере́(з) ви́ктора би́скупѣ́ ри(м)ско́го за́клатыхъ (Остро́г, 1598-1599 *Апокр.* 130); По́гъ Марци́нь то́е це́ркви Васи́левское за́нико́торые эксцѣ́сы сво́е лѡ́тровские бы́л одѣ́ мене за́кля́тый (Володи́мир, 1601 *АрхЮЗР* 1/VI, 309);

(кому) (су́воро за́боронити) за́казати: о́ папо...До́стои́тъ ти свя́тый крѣ́ст че́стно по́читати...

От святых апостол так заповеда́но, и тобѣ за-
клято и не благословено (к. XVI ст. *Укр.п.* 77).

2. (кого) Взяти клятву (у кого), примусити
поклѣстися (кого): оцѣ... заклалъ є(г) дабы
многими моуками вмѣчилъ ю (1489 *Чет.* 86);
мене оцѣ мой заклалъ мѡвачи: ѡто оумираю
въ грѣбѣ моѣмъ который єсмь собѣ // выкопалъ
въ земли хананѣйской погреби мене (серед.
XVII ст. *Хрон.* 77-77 зв.);

(кого) ублагати, умолити: о накрашшая жъ
жонѣ, каковыи єсть любимыи твои, же еси насъ
такъ заклѣла? (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53); **за-
класти** именемъ **Божїимъ** (що) – заклѣсти
Богомъ: Макарій стѣй... знашѡлъ при дорогѣ
трѣбую головѣ сѣхю... и заклалъ єи именемъ
Бжїимъ, абы промовила (поч. XVII ст. *Пчела*
12 зв.).

Див. ще ЗАКЛИНАТИ.

ЗАКЛЯСТИСЯ, ЗАКЛАСТИСА *дієсл. док. (присягнутися)* заклѣстися: рекль црѣ двѣ-
ци, проси оу мене если же чого хочешъ, и да(м)
тобѣ, и заклалъсѣ єи, а если же ма попросишь
да(м) тобѣ и до поль цр(с)тва моего (1556-1561
ЛЄ 148 зв.); И заклѣ(в)сѣ са(м) ѡморити мя ес-
ли(с) не по(д)пишу на є(г) писа(н)є (Гологори,
XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1 зв.).

ЗАКЛАСТИ *див. ЗАКЛЯСТИ.*

ЗАКЛАСТИСА *див. ЗАКЛЯСТИСЯ.*

ЗАКЛЯТИЙ *див. ЗАКЛЯТЫЙ.*

ЗАКЛЯТЫЙ, ЗАКЛЯТИЙ, ЗАКЛАТЫЙ

дієприкм. 1. Який поклявся, присягнув: рекль
ємѡ фараѡнъ: їдѣ а погреби ѡца твоего якѡ
єстѣсь заклѣтый (серед. XVII ст. *Хрон.* 77 зв.).

2. (*відлучений від церкви*) заклѣтий, про-
клятий: Нужѣ владыка Львовѣський, (апостата,
который, яко (заклѣтий и) изъверженный, не
могъ бы и въ своей параѡии шаѡвати, а онъ и
въ чужих парахвѣяхъ попы и дѣяконы ставитъ
и посылаетъ! (Вільна, 1599 *Ант.* 861).

3. *У знач. ім. (той, хто відлучений від церкви)*
заклѣтий, -ого, проклятий, -ого: во всѣхъ мо-
настырехъ и церквахъ тотъ нашъ судъ оголо-
сити приказалисмо, оповѣдуючи, абы того Се-

рафиона Бѣлского, Никодима Силича и Епи-
фаніа за таковыхъ осуженцовъ и яко заклѣ-
тыхъ мѣли, абы з оными жадное сполечности и
общенія а ни духовныи, а ни свѣцкіи не мѣли
(Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 219).

ЗАКЛАТЫЙ *див. ЗАКЛЯТЫЙ.*

ЗАКОВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (об-
битий металом)* обкований, окований: теле-
жокъ двои, оралъ закованыхъ три, ралъ прос-
тыхъ двѣ (Пересопниця, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI,
298);

(який має підкову) підкований: кг(д)ы са ко-
тѡрой пригѡди(т), и(ж) єє мѡ(ж) ѡмре(т) бє(з)
плодѡ, винє(н) є(ст) єи понати небо(ж)чико(в)
брѣтъ ро(д)ный... если не бѡде(т) хотѣлъ, ма-
є(т) єи выдрѣжати стѡшь, то є(ст) дасть ємѡ оу
пыскъ черевико(м) изъзѡвши из лѣвой нѡги, абы
тако(ж) бы(л) и закованы(и) чреви(к) (Львів,
поч. XVII ст. *Крон.* 95).

ЗАКОВКА *ж.* Обківка: ножо(в) бора(ц)кихъ
то є(ст) по(л)ѡго(р)ски(х) бє(з) заково(к) ѡ (Бе-
рестя, 1583 *Мит.кн.* 30).

ЗАКОЖНЫЙ *прикм.* Підшкірний: leucoph-
legmatia, закожная пухлина или на(д)мение,
трудъ водни(и) (1642 *ЛС* 253).

ЗАКОЛАТАНЕ *с.* Стукіт, грюкіт: Не инѣчей
якъ їдѡчи до мѣста вѣ навѣдины прѣателєй и
знѣмыхъ своихъ, бы тѣжъ и многѡ зъ ярмаркѡ
їдѡчихъ потыка́ли, не забавляюцца з ними, ма-
ючи цѣль замѣро́ный, видѣтисѣ зъ прѣателми:
котѡріи за заколатанѣмъ їхъ вѣ двѣри, и запо-
знанѣмъ гѡлосѡ їхъ, ѡ(д)творѣютъ їмъ з рѣдо-
стю (Вільна, 1627 *Дух.б.* 137).

ЗАКОЛАТАТИ *дієсл. док. (у що) (гучно по-
стукати)* закалатати: коли петръ заколата(л) ѡ
ворота двора вышла слухати служебница име-
нє(м) родѣа (II пол. XVI ст. *КА* 64).

Див. ще ЗАКОЛАТИТИ.

ЗАКОЛАТИТИ *дієсл. док.* Те саме, що **за-
колатати**: гды кто вѣ двѣрѣ закола́че(т), ѡпѡс-
тити робѡты дла чѣстого або прѣдкого // вѣста-
вана... Сѣвши ка(ж)ды(и) в комѡрцѣ свое(и), а
пра́цею... ба́вачисѣ, гды оуслѣша(т) же вѣ во-

рота, або в' дверѣ до котрѣи кѣлїи заколаче(т) ...прѣдко хотачи впередити дрѣги(х) вихѣди(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 38 зв.-39).

ЗАКОЛЕВАТИ *дієсл. недок.* (кого) (*забивати*) різати: закалаю, зарѣзю, заблюю (1596 *ЛЗ* 48); а що тѣ(т) оупоминає(т) точило, тѣды нѣчого и(н)шого не розоумѣється точило є(д)-но трѣбни(к) якобы пр(с)то(л) на которо(м) то трѣбніци ѡфѣроу чини(ли) к(д)ы заколевали оны(х) бара(н)ко(в) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 165); Жрд: Заблюю, зарѣзю, офѣрѣю (1627 *ЛБ* 38); нѣбого їнѣшого тѣи прасы, єдѣно пр(с)тлѣ, в' котѣро(м) то трѣбнѣцѣ офѣрд чинили, к'тды заколевали оны(х) баранѣковѣ (1645 *УЄ* № 32, 125).

Див. ще ЗАКОЛОТИ.

ЗАКОЛЕНІЄ, ЗАКОЛЕНІЄ, ЗАКОЛѢНІЄ *с.* (*цсл.* *заколение*) (*кривава жертва*) заклання, умертвлення: воменихомса яко ѡвча на заколѣніє (1489 *Чет.* 242 зв.); жѣртѣ, заколѣніє, офѣра (1596 *ЛЗ* 47); ісаіа написа(л) ѡ хѣта(к) мѡви(т) яко ѡвча на заколѣніє ведеса (XVI ст. *УЄ* № 29519, 40); Ѡ ісаіаково(м) заколенію або приношенію офѣры (поч. XVII ст. *Проп.р.* 296); сѣѡве еи, яко незлобївыи овечки, спѣшно ишли на заколѣніє (Почаїв, 1618 *Зерц.* 56 зв.); потреба прѣто была, абы... на оучиненіє поѣ(д)нана офѣра была принєсена: а таа єстѣ заколѣніє роздмного баранка, тѣ єстѣ, смѣртѣ Хѡа (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 327); iugulatio, заколѣніє (1642 *ЛС* 245).

Пор. ЗАКОЛОТИ.

ЗАКОЛИСАТИСА *див. ЗАКОЛЫСАТИСА.*

ЗАКОЛОТИ *дієсл. док. 1.* (кого) (*вістрям зброї, гострим предметом*) заколоти, вбити: Васко... поведилѣ еще до пробы: иж дей "пани сама заколола, а девки дей на тот часѣ при неи были и светили" (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 384); Єсли бовѣ(м) росказано абы авраа(м) сна заколовѣ, ѡнѣ на оучинѣна того з дѣмѣ вѣшѣдшого дѣвного ісаіака вѣлны(м) оучинилѣ, послушенства бы цѣнѣты жаденѣ не вѣдалѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 157);

(кого) (*забити свійську тварину*) зарізати: А скѣро єїнѣ твой сѣи пришѣлѣ,... оупитанного оногѣ тѣлца на прїстїє єго заколѣти казалеѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 35); Заколѣшѣ тѣ(ж) барана дрѣгогѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 106 зв.).

2. (що) (*зробити зарубку*) зарубати: и коли оную сосну закололи, гдѣ менили бѣтѣ подводѣ свой, знаку жадного не нашли (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/1, 60).

Див. ще ЗАКОЛЕВАТИ.

ЗАКОЛОЧЕНЄ, ЗАКОЛОЧЕНЬЄ *с.* Сум'яття, метуння, шум: сѣклащенїє, заколѣченїє зафрасѣванїє (1596 *ЛЗ* 77); Сѣклащенїє: Заколѣче(н)є, зафрасѣва(н)є, замѣтокѣ (1627 *ЛБ* 127); Влѣненїє: Непѣгода, вѣлнѣ вале(н)є. Ѡбразнѣ, заколѣче(н)є (Там же, 162).

Див. ще ЗАКОЛОЧѢНАСА.

ЗАКОЛОЧЕНѢ *дієприкм.* Збаламучений: А поганскїи нѣрѣды, Множествѣ(м), яѣѣ мѣ(р)-скїи вѣды. Вѣми заколѣчени засмѣченїи, замѣшѣны (Чернігів, 1646 *Перло* 45 зв.).

ЗАКОЛОЧЕНЬЄ *див. ЗАКОЛОЧЕНЄ.*

ЗАКОЛОЧОВАТИ *дієсл. недок.* (*порушувати спокїй, викликати занепокоєння; баламутити*) заколочувати: Вѣзмѣщаю: Замѣчю, зѣжаю, бѣнтю, крыѣ чиню, трѣбѣжѣ, заколѣчю поспѣлствомѣ (1627 *ЛБ* 19); Молвлю: Замѣща(н)є рѣстыркѣ чиню, трѣщѣса, фрѣсѣю са, заколѣчю, колѣблїюса ѣмо(м) (Там же, 65).

ЗАКОЛОЧѢНАСА *с.* Заколот, колотнеча: Крамола: Рѣзрѣхѣ, бѣнтѣ, свѣрка, посвѣрка, зѣжѣнаса, заколочѣнаса, зѣбѣнтовѣнаса (1627 *ЛБ* 55).

Див. ще ЗАКОЛОЧЕНЄ.

ЗАКОЛЫСАТИСА, ЗАКОЛИСАТИСА *дієсл. док. 1.* (*заколыхатися*) заколисатися: а(ч) са мѣже(т) корѣблѣ заколысати. то є(ст) црѣко(в)... ѡ(т) забѣренїа яѣбо (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 103).

2. *Перен.* (чим) (*самозаспокоїтися, стати бездїяльним*) заколисатися: Тѣѣ... дѣша, тѣми фортѣлами неприѣте(л)скими заколисѣвши-

са, стає(т)са нестатєчною (серед. XVII ст. *Кас.* 133).

ЗАКОЛѢНІЄ *див. ЗАКОЛЕНІЄ.*

ЗАКОНИКЪ *див. ЗАКОННИКЪ.*

ЗАКОННЕ, ЗАКОНЪНЕ *присл.* Те саме, що **законно**: И те(ж) естлибы где... было братъство а не справовали бы ся водле права сего це(р)ковного братьского которое мы перьшее ве Львовє старѣшинъство законъне подаємъ и да не спротивляються емѣ никтоже (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); предає(м)... гражано(м) мѣста сего... творити сѣ(д) истинє(н) и мл(с)тню в потребѣ братия(м)... ѡблажати бл҃ги(х) а непокараючи(х)са истиннѣ, зако(н)не ѡбличати и казнити (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399, 181); Презвѣйторови своємѣ яко старшомѣ на него оуска(р)жати(с) мають, котріи з владзы пастырства нашєго маєть єго за(н)не карати (бл. 1623 *ПВКРДА* I-1, 41); нѣмашѣ згбла нѣчбго такового што бы ми са спротивило, и не заразѣ моєй мѡцы и владзы оустѣпѣти мѣло,... быле тѡлко слѣдшне законне а побожне было прошено (Київ, 1631 *Син.Тр.* 814);

(*праведно, по-християнськи*) **законно**: Премѣдро вѣйстиннѣ и законне зъ тѣмъ са свѣтомъ россталѣ (Київ, 1624 *МІКСВ* 100).

ЗАКОННИЙ *див. ЗАКОННЫЙ.*

ЗАКОННИКЪ, ЗАКОННИКЪ, ЗАКОННИКЪ, ЗАКОННИКЪ, ЗАКОННИКЪ, ЗАКОННИКЪ, ЗАКОННИКЪ *ч. 1. (знавець і тлумач релігійних законів)* законник: законичє слѣпѣи вычисти прѣвѣе што вноутрь є(ст) сѣтланицѣ (1556-1561 *ПС* 99); тогды почали мыслити оучителѣе и законници мовачи, кто то є(ст) иже хоулоу мовить (Там же, 229 зв.); Євгліста выпісуєтѣ якъ іс... законніцѣ злыи караєтѣ (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 69); Бо и ниѣшнихъ часѡвъ такихъ хр(с)тіанъ мнѡго знѣидє я(к) тѣ(и) законникъ (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 301 зв., на полях); рѣ(к)ль хс зако(н)нікови право // ѡ(т)вѣща(л) еси гара(з)дѣ ѡ(т)повѣдѣєть зако(н)ни(к) хѣ и вы(з)наєть тоу(т) рѣчи велікіи (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 39 зв.); Нѣгды собѣ

не ѡбѣцѣ(и) бє(з)пєчє(н)ства в то(м) животѣ, хо(т) бы(с) добрій са зда(л) собѣ зако(н)ни(к) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 19); legulegius, законоучитє(л), зако(н)никъ (1642 *ЛС* 253).

2. (чернець) законник: Потомъ засѣ шли до монастира святого Онофрѣя на предмѣстью львовскомъ..., гдѣ черныцы або законницы мѣшкають (Галич, 1584 *МСЛ* 1-1, 99); я,... ледвомъ за помочью Божою до кляштору Киевского увошолѣ и отъ законниковъ былѣ ратованый (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* I/VI, 458); на манастирь законникомъ,... абы Пана Бога за душу мою молили, золотыхъ другую двестє (Луцьк, 1641 *ПККДА* 1-1, 72); ѡ(т)цѣ Макары(и) Симонови(ч), зако(н)никъ мона(с)тыра Триго(р)ского,... подаль пє(ро) (!) ѡблята(м) тє(с)таментъ... небо(ж)чки Ѡлены (Житомир, 1650 *ДМВН* 217).

3. Перен. Оборонецъ, заступник: кр(с)тѣ сиротамъ оцѣ, вдовицамъ законникъ и застоупникъ (1489 *Чет.* 21 зв.).

ЗАКОННИКЪ *див. ЗАКОННИКЪ.*

ЗАКОННИЦА *ж. (черниця)* законница: он не контентуючися першими кривдами, дєспєкѣтами нас самыхъ законницъ,... кгвалтовне нашол на дом..., презбитєра нашого монастира Чернѣчицкого (Луцьк, 1625 *АрхЮЗР* I/VI, 555); Писаны(и) то(т) позєвъ... на пра(в)не по(па)р)тє велєбны(х) в бозє зако(н)ницѣ и панє(н) богу ѡ(д)даны(х) мнишє(к) рєкгулы свєто(г)доми(н)ника (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 18); Богданъ Хмє(л)ни(ц)кий... ѡзнаймєем и Владзою Гєтма(н)скою суровє напоминає(м), абыстє Так ви По(д)даны(є),... Чє(ст)ной Зако(н)ницы го(с)пжы Магдалынѣ Бєлє(ц)кой Игуменѣ Печерской... Послушни были (Київ, 1648 *ЛОИИ* 68, 1).

Див. ще ЗАКОННИЧКА.

ЗАКОННИЧЕСКИЙ *примк. (установлений законом)* законний: дѣвнаа є(ст) рєчѣ, жє ты, боудѣчи дѡкторомъ за(н)на, и стѡпєнь и тѣтоу(л) док(то)рѣскій маючи того не знѣєшѣ // чого бы(с) ты мѣ(л) инши(х) наоучѣти... много є(ст)

артикулловъ вѣры, и много заказована законническаго (поч. XVII ст. *Проп.р.* 216-216 зв.).

ЗАКОННИЧИЙ, ЗАКОННИЧІЙ, ЗАКОННЫЧЫЙ *прикм.* Чернечий: Послѣмъ Апосто(л)скимъ: инъквизиторомъ,... частымъ наглядѣчом, а наконѣць и зако(н)ничимъ незличѣнымъ регѣламъ, и ихъ брѣтиамъ, котѣрыѣ южъ, своими Ап(с)толскими привилѣями, не то(л)ко Еп(с)копомъ равнѣются: але тежъ ихъ превышѣють (Евѣе або Вильна, п. 1616 *Прич. отех.* 11 зв.); Поминаймо О(т)ческихъ предѣній выполнитѣла, прѣвила законничого пѣлного стѣрожа, набожѣнствѣ црковномѣ оуставѣчнѣ и статѣчнѣ притѣмного (Киѣв, 1625 *Кон.Ом.* 166); Притѣмъ и я самъ ѡ(д)ве(л): Ва(ш) такъ ещѣ в свѣцкомъ станѣ бѣдѣчи, якѡ тежъ вѣстѣпѣвши вѣ станъ зако(н)ничій духовный // гѣйне естѣмъ добродѣйствы приѡздѣленѣ(и) (Киѣв, 1631 *Тр. П.* 6 ненум.-7 ненум.); козаки,... речей немало шляхецкихъ, законнычых и людеѣ посполитых, до монастыра спроважѣных, побрѣли (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 260).

ЗАКОННИКЪ *див.* **ЗАКОННИКЪ.**

ЗАКОННИКЪ *див.* **ЗАКОННИКЪ.**

ЗАКОННО *присл. (вѣдповѣдно до закону)* законно: А(ч)бы подобно ещѣ лѣпше // колибы ты(м) не всѣ што не кождѣмъ налѣжитъ шафѣвали, тѣлко с ты(м) што црковъ свѣтаа дхѣвно оуставѣла за(н)но оутвердѣла (Острог, 1587 *См. Кл.* 2-2 зв.); вѣ днѣ оупѣкоеный, прѣзбы и млтвы за нѣхъ чѣнимъ, што законно естѣ оудѣржано, абы на кѣждѣю бывало Сѣбѣтѣ (Киѣв, 1627 *Тр.* 37); А если бы хто з прихѣжихъ хотѣлъ прѣйти до вѣшего мешканѣа, и оучинѣть пѣсхѣ г(с)дѣ, пѣрвѣй бѣдетъ ѡбрѣзанъ всѣкій мѣжчѣзна егѡ, потѣмъ бѣде якѡ ѡбывѣтель законно // ѡбхѣдѣть (серед. XVII ст. *Хрон.* 90 зв.-91);

(*праведно, по-христѣянськи*) законно: нинѣ бѣ законно вѣ црковъ приходитъ (1489 *Чет.* 133); онѣй брат,... мужески прѣтерпѣл, благочѣстѣя не прѣдал и, законно скончав, к богу отѣде (Унѣв, 1605 *Виш.Домн.* 194).

Див. ще **ЗАКОННЕ.**

ЗАКОННОУЧЕНЫЙ *прикм. у знач. ім., ч. (знавецъ і тлумач релігійних законів)* законник: колѣ ѡн тоѣ до нихъ мѣвилъ, почалѣся на него законноученѣи и фарѣсеѡве велми гнѣвати (Володимир, 1571 *Уѣ Вол.* 73).

ЗАКОННЫЙ, ЗАКОНЪНЫЙ, ЗАКОНЬНЫЙ *прикм.* 1. (*який стосується релігії, віросповідання*) законний: внѣгда внесли родитѣли дѣта по ѡбычаю законномуу ѡ немъ, семиѣнъ правѣ(д)ныи, прина(л) егѡ на роуки свои (1489 *Чет.* 134 зв.); С которѣго то поправлѣ(н)я... дивны(и) ро(з)рѣхъ ста(л)са по всемъ прѣве свѣтѣ. Не то(л)ко оу дѣйствахъ законныхъ црковныхъ, але и во всѣхъ справахъ и постѣпкахъ свѣ(т)-скихъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 15); ѡбыходы за(н)ныи... на(с) чи(с)тыми и свѣтыми дѣчинити не могу(т) (II пол. XVI ст. *КА* 562); за пришествѣемъ Господа нашего... уставы законныѣ устали (1603 *Пит.* 71); кѣ ѡказѣню мл(с)ти твоѣѣ всемъ свѣтѣ наготѣвалѣ(с) велѣкѣю вѣчѣрѣ, на котѣро(и) не бара(н)ка за(н)ного, але твоѣ... тѣло и кро(в), далѣ(с) кѣ пожѣванѣю (Киѣв, 1623 *Мог.Кн.* 55);

(*праведный, христѣянський*) законний: того тепѣрѣшного игумена, отца Семиѣона, не по законному егѡ житѣю, волно братѣи ѡтменити, а иншого установити (Клевѣнь, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 495); мѣжъ... набожѣный... вѣ кѣлѣи своѣгѡ замкнѣнѣа знайдѣючисѣа,... ѡ многи(х) такъ таѣмница(х) вѣры, якъ и побѣжности за(н)ногоу живота розмышлѣлъ (Киѣв, 1625 *Кон.Каз.* 30); Берѣшь вѣ рѣки Кре(ст) хвѣ;... Живо(т) на(д) свѣтъ зацнѣйшій, влюбѣлѣ(с) законный. Ерѣдѣсь кѣ матѣцѣ дхѣвноѣ подобный (Львѣв, 1642 *Бут.* 5).

2. (*який спирається на закон*) законний: Чѣмъ насъ оупѣвнѣ(т) пѣвелъ ап(с)лъ, пѣшѣчи до галѣато(в). Вѣлѣнѣстю... стѣйте, а не боу(д)те знѣвѣ по(д) ярѣмомъ за(н)ное невѣлѣ дѣрѣжани (Дѣрмань, 1604 *Охт.* 6); *legalis*, за(н)ни(и) (1642 *ЛС* 253); **законный бракъ** *див.* **БРАКЪ**²; жена (*жѣна*) **законная** (*законѣная*) *див.* **ЖѦНА**; **законная малжѣнка** *див.* **МАЛЖѦНКА**; **малжѣнство законное** *див.* **МАЛЖѦНСТВО.**

3. Чернечий: Сіє б̄г̄од̄годное закон̄ное бра(т)ство вып̄гыше(и) писаное и ниже(и) речен̄ныя обычаѣ повин̄ни такъ дер̄жати (Львів, 1586 ЛСБ 71); Самоилъ Сенчило, будучи инокомъ, законови не досытъ чинитъ, порядкомъ жит̄я законного не только самъ не подлѣгаючи, але и другой брат̄и прешкождаючи (Володимир, 1608 АСД VI, 116); Кот̄орого і̄г̄д̄мень ѡс̄д̄йвши, за... неѡхран̄яючого добра за̄ко(н)ного // ...вины его недба(л)ства ѡ(т)-п̄д̄ст̄ити не хот̄ѣль (серед. XVII ст. Кас. 43 зв.-44); ой̄цецъ закон̄ный див. ОЙ̄ЦЕЦЪ; особа законная див. ОСОБА; пан̄гна законная (законная) див. ПАННА.

ЗАКОННЫКЪ див. ЗАКОННИКЪ.

ЗАКОННЫЧЫЙ див. ЗАКОННИЧИЙ.

ЗАКОНОДАВЕЦЬ, ЗАКОНОДАВЕЦЪ ч.

(той, хто встановлює закони) законодавець: А не толко ап̄(с)лскимъ преданиємъ, и отеческимъ ѡставамъ, але и самом̄ христови много спротивно, Которы(и) яко сътворитель, ѡ(т)-к̄д̄питель и законодаве(ц) не пришолъ закона казити, але выпол̄нити (Острог, 1587 См.Кл. 17); ѡнъ моисееви въ коуп̄н̄ гор̄ащ̄ей показ(л)са, до кот̄орого законодавець моисей з ба(р)зо вел̄ики(м) пошанов̄ана(м) пр̄стоупи(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 285); еде(н) ест̄ь законодавець и с̄д̄і̄а (Височани, 1635 УЄ № 62, 57); Такъ т̄ды и З̄аконъ, якъ Законодавець, ненар̄шен̄ъ зах̄в̄детъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 692).

Див. ще **ЗАКОНОДАВЦА**.

ЗАКОНОДАВЦА ч. (стп. zakonodawca) те саме, що **законодавець**: об̄аचितе... тежъ о костеле ры(м)скомъ, и о его мн̄ги(х) за̄конода(в)-ца(х) достатко(м), а о ново(м) па(к) кале(н)дар̄ѣ и с пр̄да(т)ко(м) (Острог, 1587 См.Кл. 6); Великий ѡ(н) законодавца Солиѡ(н) межи иншими пр̄авами, // и тоє д̄аль, абы м̄арнотравцы, пре(з) ве(с) в̄ѣ(к) в г̄ан̄б̄ѣ были або бан̄ѣтами (поч. XVII ст. Проп.р. 289-289 зв.); пришолъ кот̄орый // пр̄йти м̄ѣль, т̄ѣ е(ст) Іс. Кот̄орый е(ст)... законодавца, а не за̄кон̄ по(д)л̄егаючӣй (Київ, 1625 Сур.Сл. 124 зв.-125); legislator, legi-

fer, законодавца, законоположникъ (1642 ЛС 253).

ЗАКОНОДАВЦОВЪ прикм. Законодавців: Присмотр̄иса законодавцовой оп̄атрности; П̄ервого ѡвоц̄ и їсти не позвол̄аетъ, и вп̄ред̄ѣ, н̄ѣжли бы Б̄г̄ ѡф̄р̄ованъ былъ, оужив̄ати его за̄ка̄з̄етъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 293).

ЗАКОНОПОЛОЖЕНЕ с. Те саме, що **законоположение**: просилъ отецъ Василий... абысмо имъ въ томъ монастыре обыщее житие по законоположеню Великого Василия и светыхъ богоносныхъ отецъ... устроили и писанемъ нашимъ змоцнили (Дубно, 1592 АрхЮЗР 1/VI, 93).

ЗАКОНОПОЛОЖЕНИЕ, ЗАКОНОПОЛОЖЕНІЕ с. Законоположення: сами брат̄я чернцы... мають мети власть,... по законоположеню Василию Великому и правилъ светыхъ богоносныхъ отецъ, игумена настоятеля обирати (Клевань, 1596 АрхЮЗР 1/І, 494); ме(ч)... не м̄ѡже(т) з сте(ж)ки зоп̄х̄н̄д̄ти за̄бнополож̄ен̄іа ѡ(т)ческого (Острог, 1599 Кл. Остр. 224).

Див. ще **ЗАКОНОПОЛОЖЕНЕ**.

ЗАКОНОПОЛОЖЕНЫЙ прикм. Узаконенный: аще ли кот̄ор̄и сынов̄е на̄шого смирен̄іа, в̄ ч̄ємъ ли пред̄ѣле боуди, с̄емоу на̄шом̄ за̄конополож̄еном̄ оуст̄ав̄д̄ против̄итиса оучноӯтъ, т̄їи ѡ(т) вс̄ѣхъ на̄съ... ѡ(т)л̄д̄ч̄ени да боуд̄ѣтъ (Львів, 1614 Вил.соб. 17).

ЗАКОНОПОЛОЖНИКЪ ч. (той, хто встановлює закони) законодавець: к̄г̄дыжъ и вн̄ѣшнимъ законоположникомъ непотребнаа речъ быти здае(т)са, безъ великого и значного пожитк̄д̄ на̄р̄шен̄ом̄ быти чомоу, што долгимъ часомъ оутвердило людское собран̄ье (Острог, 1598-1599 Апокр. 191); legislator, legifer, законодавца, законоположникъ (1642 ЛС 253).

ЗАКОНОПРЕСПЕВАЮЩИЙ дієприкм. у знач. ім. Ревнитель законів віри: ты еси м̄ч̄никомъ кр̄ѣпость, патріярхомъ правов̄ѣрие, светите(л)ская цр̄к̄вная красота, воздержавшихса посп̄ѣшник̄д̄, в законопр̄еспеваючи(х) миротвор̄ѣц̄ь (1489 Чет. 228 зв.).

ЗАКОНОПРЕСТУПЛЕНІЄ, ЗАКОНО-ПРЕСТУПЛЕНІЄ *с.* (цсл. законопрѣстоупленіє) порушення закону, беззаконня: Нехай вѣдаютъ неприятелѣ, иж не для (сла)бости божое, але для законопреступленія служащихъ ему звитязство ся стало (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45); духа правды не маючи, суть ропотниці, укорителі, часть порочная, то есть подозренная вѣ пожадливість своїхъ, ходячи нечесіємъ и законопреступленіємъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 24); дша правовѣрнаа, якъ голдѣица по(д)часъ потѣпѣ, тѣсть роспѣсты тогѡ свѣта вѣ оустахъ свѣцѣхъ оліивны(и) // маючи, то єсть покѣтѣ ѡ(т)почиваетъ, и найдѣтъ ѡ(т)радѣ, ижбы дла законопрестѣплѣніа в десперацію не приходила (Київ, 1631 *Тр.П.* 1-2 нenum.).

ЗАКОНОПРЕСТУПНИКЪ *ч.* (цсл. законопрѣстоупникъ) законопорушник: Зако́нопрестѣпниці розб(г)наны // бѣдѣ(т) (Вільна, 1596 *З.Каз.* 75-75 зв.); старший архієрей..., спадши // с престола, шію зломал, и Офный и Финн, законопреступники, єго синове, єдного дня побити (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44-45); тѣтъ законопрестѣпникъ якъ мно́го и яковьи рѣчи брѣилъ, кто вѣмовити змѣже(т) (Київ, 1627 *Тр.* 290); жа́днымъ спосо́бомъ быти то не мо́жетъ, абѣи законопресѣпникомъ былъ тои, кто лю́бовъ має(т) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 515); са́мъ снѣ Бжій; пожа́ловалъ менѣ... законопрестѣпника во́лѣ єгѡ сто́й (Чернігів, 1646 *Перло* 7 зв.).

ЗАКОНОПРЕСТУПНЫЙ *прикм.* (цсл. законопрѣстоупный) законопорушний: приналъ моучитель незаконное повелѣніє. ѡ(т) законопрестоупного црѣа (1489 *Чет.* 60 зв.).

ЗАКОНОПРІЄМЕЦЪ, ЗАКОНОПРІЄМЕЦЪ *ч.* Наступник законів: чо́го Моисѣй Жидовскій законопріємецъ, и їншіѣ по немъ Бжій Пр(о)ро́кове, мно́гѡ працювавши, доказа́ти не могли; того оубо́гїи Галілейчикъ, проста́къ и нежа́къ Пѣтръ, доказа́лъ и дове́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 551); Реклѣ бѣвѣмъ Бгѣ, до Законопріємца Моисѣа (Там же, 692).

ЗАКОНОПРОТИВНО *присл.* Протизаконно: Важилъся кромѣ соборовъ вселенскихъ,

противъ письма стѡго приложити дхѣ стѡмѣ исходити ровно и ѡ(т) снѣа яко ѡ(т) оца,... што єсть бѣоборно и законопротивно (Острог, 1587 *См.Кл.* 18).

ЗАКОНОСТОРОЖЕЦЪ *ч.* Охоронецъ закону: Кіафа законосторожецъ, а Христа в законѣ крыжуєт. Турчин грѡба Христова сторожец, а вѣры Хрыстовы не пріимуєт (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46).

ЗАКОНОУЧИТЕЛЬ *ч.* (цсл. законооучитель) (знавець і тлумач релігійних законів) закончик, законник: У сюмъ євангеліи одинъ законоучитель, кошуючи Іисуса, извѣдовавъ єго: “Котрая заповѣдь єсть май буршая у законѣ”? (XVI ст. *НЄ* 134); Христос, Збавитель нашъ, не обявилься мудрымъ фарисеємъ и законоучителемъ, але убогимъ и неучонымъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 50); Пыха на́старшого Аггѣла зъ нѣа скінѣла... а хлѣба напереднѣйшого Законѡдѣтелеа зъ справедливѡсти за́конноѣ вѣзѣла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 3); вы єстєстє Законѡдѣтелѣ и Сѣдѣѣ сѣмнѣна лю́дскогѡ (Львів, 1646 *Ном.* 6).

ЗАКОНЧЫТИ *дієсл. док.* (що) Закінчити: не то(и) що зачалъ муровати, але то(и) що зако(н)чылъ дѣло хвалу ѣ Бгѣа має(т) и запла́ту (Львів, 1642 *ЛСБ* 559, 1).

ЗАКОНЪ, ЗАКОНЪ, ЗАКОН, ЗАКУНЪ *ч.* 1. (постанови світської влади) закон: кѣпце(м) ...да є(ст) слѡбо(д)но и ѡтворєно ходити и то́рговати... запла́ти(в)ши своє правѡє мы́то, по старѡмѣ законѣ и по старѡмѣ складѣ (Кам’янець, 1510 *Cost. DB* 459); тако(ж) кѣпце(м) ѡ(т) земла(х) жигмонта кралѣ єго мл(с)ти да є(ст) и(м) слѡбо(д)но и добровѡлно и ѡтворєнно, по на́шеї землі, ходити и торговати,... по старѡму закону и старѡмѣ складѣ (Гирлів, 1518 *Cost. DS* 495); за́конъ, право (1596 *ЛЗ* 49); Пра́ва мѣсцкіє бє(з) жа́дної вымѡвкы... имѣ ѡ(т) до́брѣ свои(х) оужива́на забороніти, ѡ правдивѣ законѣ похвалы го́дный! (поч. XVII ст. *Проп.р.* 289 зв.); Софію дочкѣ григорія ѡбвинє(н)ного Феѡдора Янєвича яко зако́но(м) пры́пряже(н)нѡю во

совершєніи сою(з) бра(ч)ны(и) по(д) кля(т)-
вою... ѡ(т)дати... Феѡдорови (Путятинці, 1634
ЛСБ 522); lex, gis, законъ, уставъ, правило (1642
ЛС 254); **земный законъ** – (*сукупність світсь-
ких законів*) законодавство: зе(м)ного закона
обычай таковы(и) власти г(с)дьскіє, цареве или
кroleve обыходити и заживати звыкли (1598
Виш.Кн. 269); **писанный людский законъ** – те
саме, що **земный законъ**: Енох о прирѡжном
законѣ учити будет, а Илія о писаном людском
законѣ... учити будет, а Іоанъ Богословъ о но-
вом законѣ благодати Христовы вѣрных и не-
вѣрных учити будет (Львів, 1605-1606 *Перест.*
49); **взяти у законъ малженский див. ВЗЯ-
ТИ**;

правосуддя, справедливий суд: которому
члѡку ѡ(т) тыхъ сель прилоучитса емоу члѡка
ѡбити ѡнъ да имаєть имити соби законъ ѡ(т)
насъ по обичаю (Сучава, 1522 *МЭФ* фотокоп.
12); и еще варє комоуса озритъ боудъ котораа
кривда боудъ на которого члѡка ѡ(т) тыхъ сель
а ѡнъ да имаєть соби спрашѡвати на него за-
ко(н) прѣд нами (Там же).

2. (*зв'язок між явищами природи*) закон: ани
Слнце ани Нбо албо земля закономъ праватъса,
бѡдѡчи з' натѣры оувазанымъ створен'ємъ (Віль-
на, 1627 *Дух.б.* 268); **Законъ Натуры** – закон
природи: лічачи Зѡконы ѡ(т) почѡткѡ свѣта, до
нншнаго нашого, вїдимѡ Зѡконъ Натѣры, Зѡ-
конъ Моисѣѡвъ, и тои Зѡконъ нашъ Лѡски, и в'
тѣхъ трѡхъ Зѡконахъ трѡѡкїи ѡфѣры знайдѡ-
вѡлиса (Київ, 1639 *МІКСВ* 217); **прирѡжоный
законъ** – те саме, що **Законъ Натуры**: Енох о
прирѡжном законѣ учити будет, а Илія о пи-
саном людском законѣ... учити будет, а Іоанъ
Богословъ о новом законѣ благодати Христовы
вѣрных и невѣрных учити будет (Львів, 1605-
1606 *Перест.* 49);

(*характерні особливості*) природа, натура:
Тому ничему, от юные дѣемому, правовѣрныи,
не дивуйтєся! Таков бо естє еє закон своевол-
ный: с под ярма тѣснаго... жития и пити, веду-
щаго во живот вѣчный, выламавшия и высоко-

чивши, буюти, шалѣти (1608-1609 *Виш. Зач.*
202).

3. Віра, віровизнання: мы тому є(с)мо радос-
ны и(ж) вы ме(ш)каючи межи иновѣрци а за-
кону своего ѡпустити не хочете (Сучава, 1558
ЛСБ 22); ѡ(н) на(ш) зако(н) и соуботѡу разора-
є(т) (XVI ст. *УЄ Трост.* 63); жодає(м)... и(ж)бы
лахове не пришли до цркви ѡ нашо(м) законе
того са не годи(т) (Ясси, 1565 ЛСБ 41); манѡ-
сѡ..., ѡстаѡвивши зѡко(н) ѡцѡвъ свѡи(х), по-
шо(л) въ слѣдъ чоужи(х) (Острог, 1599 *Кл.
Остр.* 208); Боу(д)мо зѡвѣж(д)ы пѡслѡш'ни зѡ-
конови своему (Чалгани, 1603 *УЄ* № 78, 51);
Стефанъ кгда в' нѡвои лѡсцѣ ѡбфитѡетъ; Анд-
рѣа в' зѡконъ Хр(с)тѡ ѡфѣрѡетъ (Львів, 1642
Бут. 10); **законъ бесурманский** – мусульман-
ство: ѡста(в)уємъ которые кнзи и му(р)зы тата-
рове закону бесу(р)ма(н)ского, маю(т) ѡсѡло(ст)
именя земьскіє..., таковы(м) нава(з)ка має(т)
быти яко шля(х)ти (1566 *ВЛС* 95 зв.); **законъ
римский (рымский)** – католицьке віровизнан-
ня: есми похристилъ в закон римский дочку
нашу (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/III, 20); панове
якъ законѡ ры(м)ского та(к) и грече(с)кого...
ме(ли) име(н)я люде зе(м)ли ловы (1566 *ВЛС*
78); **законъ хрестіянский** – християнство: да-
ли есмо мѣщанамъ Нашимъ Луцкимъ, закону
хрестіянскаго, вольность (Вільна, 1556 *РЕА* II,
52); **божій закон** – християнство: хто ся застав-
ляет за божій закон, над всякого царя зацнѣй-
шій ест (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46); **гречес-
кий законъ, законъ греческий** – православне
віровизнання: дѣвка моя,... мела была быти
охрищена по вѣри матки своеє и по обычаю гре-
ческого закону (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/III, 19);
Бл(с)вниє макария... мещаномъ и вси(м) право-
сла(в)ны(м) хр(с)тянѡмъ ншѡго закону гречес-
кого (Новгородок, 1547 ЛСБ 13); **латинский
законъ** – те саме, що **законъ римский**: Сиче
убо отверзый очи смысла здраваго в латинском
костелѣ, вѣрѣ, законѣ и житии, смрадѡразуміє
и бесплодіє узрыши (1588-1596 *Виш.Кн.* 141);
Махометанский (махометский) законъ – те

саме, що законъ бесурманский: онъ [Володимѣрь] Махометанскимъ закономъ погордилъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 973); ми(с)то а(н)тихре(с)-та теперешнего... настане(т) иньши(и) го(р)-ши(и) которы(и) са буде(т) боронити стары(м) и свои(м) махоме(т)ски(м) новы(м) законо(м) (XVI ст. *КАЗ* 632, на полях).

4. (сукупність догм і правил якої-небудь релігії) закон: которы(и) бы бра(т) не хотѣль на ѿ(б)сылане быти на тво(м) вина цр̑кѡ(в)наа законѡ(м)ъ карати и безмѣнь вѡскѡ (Львів, 1544 *ЛСБ* 10); Рекль пакъ и(м) пилать вѣзмѣте его и ведлоугъ законуо вашемоу соудѣте є(г)[о] (1556-1561 *ПС* 427 зв.); которую дей мы девку, ...за пана Федора Ивановича Шишку в малженство светое дати змовили и пошлюбили ведле обычаю закону нашего хрестянского звенчати дали (Володимир, 1575 *АрхЮЗР* 8/III, 288); предаса хвѣ цр̑кви вса повеле(н)наа во законѣ хранити хр(с)тоимениты(м) правове(р)нымъ люде(м) (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); Верхъ закону – любовъ (XVI ст. *НС* 135); в' а́ктахъ ѿли справахъ, // никейского першого събѡрѡ, ... законъ и право всѣ ѿ(т)ци стые оуставили (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 40 зв.-41); Ты законъ на горѣ синастей далє(с) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 288); намъ засѣ ѿ(т) Сїѡна, Законъ, Мѡдрость, Вѣрѡ Даровано (Київ, 1632 *Євх.* 294); рѣклъ г(с)дѣ до Мѡисѣа: встѡпи до мене на гѡрѡ и бѡдѣ тамъ: а дамъ тобѣ табліцы каменныи и законъ и приказанье (серед. XVII ст. *Хрон.* 101 зв.); законъ благодати – Новый Завѣт (Заповѣт): Іоанъ Богословъ о новом законѣ благодати Христовы вѣрных и невѣрных учити будет (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); законъ божий (божій, божий) – (християнські догми) закон божий: телєсное мѡдрованье ворогѡе(т) на бга, и законѡ бѡжемѡ не покарає(т)са (Вільна, 1596 *З.Каз.* 20 зв.); хто тоє бѡде(т) прїчинати чого зако(н) бжій заповѣда(л), теды ты(ж) прокла(т) бѡде(т) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 84 зв.); Парафѣяне твои..., Поважаючи собѣ лекце законъ божы(и) и властителство єписко(п)ства моего, ... вдаю(т) са в

дѡховныи sprawy пастврства моего до которого не належа(т) (Львів, 1588 *ЛСБ* 92); ветхий законъ, законъ ветхій – Старий Завѣт (Заповѣт): дана бовѣмъ женѣ помѡщъ ѿ(т) бга яко двѣ крылѣ, два законѡ, вѣтхій, и новый (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60); Повѣливає(м) всакому станд люде(м) хр(с)тия(н)скы(м) ... почитати стѣа книги ветхаго и новаго закона (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); законъ господа нашего – те саме, що законъ божий: ра(ч) вѣ... на(с) ... подѣратива(ти) якъ вѣрны(и) ревнитель по закону г(с)да нашего (Львів, 1593 *ЛСБ* 225); законъ господний – те саме, що законъ божий: А што са дотычє... сыновѣ моихъ... порѣчаю, ... абы... на столцы гѡбителєй не сѣдали, но въ законѣ // господнемъ завжды волю свою мѣли и въ немъ ѡчилися в день и въ ночи (1577 *AS VI*, 71-72); законъ духа святого – те саме, що законъ божий: Егда же уже в лож и прелест, папо римский, уплутался еси, ... законы духа святого на свою волю претворил (1588-1596 *Виш.Кн.* 140); законъ жиловский – тора: были ты(ж) архиереи и кни(ж)-ніци, которіи довѣмались быти баръзо наочными пи(с)мѡ в законѣ жидо(в)ско(м) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 165 зв.); законъ Ласки – те саме, що законъ благодати: лічачи Законѡ ѿ(т) початкѡ свѣта, до нишнаго нашего, видимѡ Законъ Натѡры, Законъ Моисѡвъ, и тои Законъ нашъ Ласки, и в' тѣхъ трѡхъ Законѡхъ трѡакіи ѡфѣры знайдовались (Київ, 1639 *МКСВ* 217); законъ моисеовъ, законъ моисеовъ – П'ятикнижжя: Законъ... Моисѡвъ // кождого, который бы блюзнѣрство на ба мѡвилъ, не кажетъ живѣти, але оубивати приказѡетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 110-111); если же ѡбрѣзанье приимуєть члѣк в соуботоу абы не бы(л) роушень законъ моисеовъ (1556-1561 *ПС* 373 зв.); законъ новыи, новыи законъ (законъ) – Новый Завѣт (Заповѣт): кто станєть по(д) тою хороговю звѣтажества его ты прїидетъ на оный вдачный процвѣтающій вѣкъ законуо новѡго (XVI ст. *УИ* 1911/2, 77); я тѡжъ єще чїначи до Нѡвого Законѡ ласки постѡпѡю (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 12);

Хс хотачи новий законъ оуставити, сѣ(л) с ними оу стола (XVI ст. *УЄ Трост.* 52); **законъ Панский** – те саме, що **законъ божий**: Ты зась, Велѣбный и Ошѣщенный Читѣлѣникѣ, на бѣвши тобѣ Дхомъ стѣмъ споражѣноѣ, а твѣей повинности Іереиской бѣрзо потрібѣноѣ Книги, по-дѣайса вѣ нѣй, яко и во всѣмъ законѣ Пѣнѣско(м), день и ночь (Львѣв, 1645 *Жел.Тр.* 5); **законъ святой** – те саме, що **законъ божий**: намъ не непевно для того отъ пана Бога подана есть наука писма, абы имъ законъ святой и все по-божнѣи рѣчи могли быти кгрунтовне и статечне задержани и вѣ потомные часы варованы (Лѣтовѣж, 1582 *АрхЮЗР 7/1*, 32); **законъ старый, старый законъ (законъ)** – а) те саме, що **законъ ветхий**: в н(д)лю Х(с) ѡ(т) прѣч(с)го(и) Па(н)ни народи(л) са... в н(д)лю ѡбрѣза(н) є(ст) вѣ(д)лѣ(г) законѣ старого (Киѣв, 1623 *Мог. Кн.* 63 зв.); вси вѣдають, ижѣ то здавна было и есть уставено до церкви свѣчи носити, почѣнь отъ старого закону ажѣ до днесѣ (Супраслѣський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 139); єдинѣ корабль пешѣи то старѣй законъ а другѣи корабль то нѣвыи законъ (XVI ст. *УЄ Триг.* 97); б) вл.н.: Которѣе имѣне выслѣдил ѡтець мой,... Иван Старѣй-Закон (Крупа, 1533 *AS III*, 411); **законъ (закунъ) Христовъ** – те саме, що **законъ божий**: З ношѣньемъ бо одѣнь дрѣгомѣ тажѣрѣвъ выполнѣемо законъ хвѣ (Острог, 1598 *Отп. КО 3*); “Братѣя, другѣ другу тяжкѣости носите и такѣ наповните закунѣ Христовѣ” (XVI ст. *НС* 212); **законъ чинити (чѣинити)** – здѣйснювати церковнѣи обрядѣи: Милѣстѣию бѣжѣиу Гѣдеон... складаемъ казнѣ церковнѣиу нѣблагѣословѣние на тыи сѣдлѣрѣ... Но вамѣ приказуемъ, абысте имъ закону жадного не чинили (Львѣв, 1586 *MCSL I-1*, 136); Прото(ж) мы... парафѣянѣ твоѣи(х)... ѡ(т) црѣквѣ свѣтоѣи ѡ(т)лучаемъ... А тобѣ приказѣемъ закону жадного абы не смѣлѣ з ва(с) жаде(н) свѣщенникѣ жадному с ни(х) чѣини(ти) (Львѣв, 1588 *ЛСБ* 92, 85); **пенѣжный законъ** – грошѣлюбѣство, корисливи стѣсунки: Всѣ бо ѡтщѣпенѣства в тобѣ

гнѣздо мають, и всякиѣ блѣудѣ тебе не минѣають, Плѣоти угодниѣи твоѣи єписѣпопы, а церкви Христѣовой злыѣи апѣстѣаты, Ижѣ толѣко пенѣжный законъ захѣвали (к. XVI ст. *Укр.п.* 8); **свинскѣй законъ** – папѣзм, католицизм: Не все ли плѣоть и кров, и питѣние безвремѣнно свинского закона? (1599-1600 *Виш.Кн.* 151).

5. (*чернѣча общѣина*) чернѣцтво: ѡ цвѣчѣнахъ вѣстѣпѣючи(х) до законѣи и вѣрѣкѣаючи(х)са свѣта людѣи, и я(к) са... їноци ѡбхѣда(т) з тыми, котѣри(х) до законѣи прѣимѣють (серед. XVII ст. *Кас.* 32 зв.); **Божѣй законъ** – чернѣцтво: matka moja wstąpiła do Bożego zakonu (Вѣнницѣя, 1593 *AS III*, 247);

орден, чин: сѣи члѣвѣкѣ // хочѣть разорѣити законъ монастирѣский (1489 *Чет.* 2 зв.-3); Те(ж) вѣста(в)уемъ и(ж) ко(ж)ды(и) маѣть метѣи мо(ц) ѡ рѣча(х) своѣи(х) тѣстѣамѣ(нт) чинитѣи ѡкро(м) тыхъ па(р)сунѣи нижѣ(и) написѣ(н)ныхъ... на(и)-пѣ(р)вѣ(и) дѣти лѣ(т) зѣпо(л)ны(х) не маѣющие, зако(н)ни(ки) будѣчы в законѣ прѣви(л)ѣванѣомъ прѣня(в)ши и по(т)вѣ(р)дивѣшѣса в законѣ (1566 *ВЛС* 75 зв.); игуменъ духовнѣи закону руского монастирѣа, прозывѣаѣмого дерманѣгского... ѡповѣдал, иж... тоѣ игуменѣство самъ добровѣолне пустил (Варшава, 1571 *ПФ* 25); Перѣ(д) нами дѣпѣтѣаты сѣдѣ... прѣточѣила справа з рѣѣстрѣ сѣдово(г) межѣи велѣбнѣи(м) Ксѣ(н)дзомъ... клѣштѣору кѣѣвѣско(г) закону стѣго домника и ... бра(т)ѣю того(ж) клѣштѣора (Киѣв, 1618 *ЦДІАК* 221, 1, 68, 4).

ЗАКОНѣНИЧКА ж. Те саме, що **законниѣа**: Марѣта и Настѣазѣя Закрѣвские, имѣнемъ своѣи и имѣнемъ другѣи законѣничѣокѣ, ѡповѣдалися и // свѣдѣчили на ѡтѣца Нѣкодѣима Шѣбинского (Луцѣк, 1621 *АрхЮЗР 1/VI*, 503-504); єго милѣсть ѡтець Пузына,... ѡстѣтнѣиу послѣугу... ѡтѣдал и чинѣлѣ законѣничѣки профѣсѣиѣи кѣрѣцѣкое, рѣкѣгулы свѣтого Бѣзилѣуша Вѣлиѣкого, игумени Корѣцѣкое (Луцѣк, 1633 *АрхЮЗР 1/VI*, 673); велѣбнѣя в бѣзѣ єѣ милѣсть панѣтна Софронѣи Маѣкаровѣичѣвна Ивашѣнѣцѣѣвичѣвна законѣничѣка доминѣка Свѣтого конѣвѣнѣтъ

святое Катерины Сененъское... подали Листъ доброво(л)ны(и) Запи(с) (Київ, 1635 ЛНБ 5, П 4060, 131).

ЗАКОННЫЙ *див.* **ЗАКОННЫЙ.**

ЗАКОНЬ *див.* **ЗАКОНЬ.**

ЗАКОПАЄ, ЗАКОПАЊЄ *с. 1.* (чого) (*заривання в яму*) закопування: а(н)дрѣви гру(н)-тарѣ за выношенѣ всего плюга(в)ства з тра(н)-сѣту попо(вс)ко(г) и за закопанѣ в зѣ(м)лю... дале(м) зло(т) 19 (Львів, 1631 ЛСБ 1052, 6).

2. (*выкопування рову, ями*) перекопування: тамъ же я возный съ тоєю стороною шляхтою бачилемъ закопанѣ и зарубанѣ рознымъ деревомъ дорогу (Луцьк, 1623 АрхЮЗР 6/1, 442).

Див. ще **ЗАКОПОВАНЄ.**

Пор. **ЗАКОПАТИ.**

ЗАКОПАНЫЙ *дієпримк. у знач. примк.* Закопаний: злупили,... и инъшое сребро костельное закопаное (Володимир, 1650 АрхЮЗР 6/1, 563).

ЗАКОПАТИ *дієсл. док. (що) 1.* (*зарити в яму*) закопати: чому са велѣ(л) живѣ закопати (1489 Чет. 45 зв.); то(т) пакъ которыи єдинъ вѣзалъ, ѡ(т)ишоль и закопаль его в зѣмлю, и поховаль сребро господара своего (1556-1561 ЛЕ 106); тоую коупель было в баню скланую влато и закопано было в лѣсѣ (к. XVI ст. УЕ № 31, 60); тѣло замордованого инокa Тимоѣея, въ лѣсе закопаное, маеть быти вынято и честно до монастыря отпроважено (Київ, 1626 ЧИОНЛ V-3, 218); инъших немало речей,... закопал былъ въ дому своем, за стаенъкою в земли (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 160);

перен. (що) (сховати, зашифрувати) заховати: То(и) ко(ш)то(в)ный а пѣ(в)ны(и) в Єв(г)лїи дчїте(л)но(м) Слове(н)ского языка скрїтостю закѡпаны(и) кле(и)но(т) тепе(р)... Рѣского языка понѣ(т)є(м) ѡ(т)кѡпаны(и) и до пѣ(р)шого пожи(т)кѣ и оужива(н)а... подѣны(и) (Єв'є, 1616 УЕ Єв. 6 нenum.); в зѣ(м)лю закѡпаны(и) кле(и)но(т),... пожи(т)кѣ о(д)на(к) жа(д)ного, оутѣе(н)ою скрїтостю своєю не чїни(т) (Там же); талантъ закопати — закопати талант: я вѣ

прожнотѣ погрѣбшисѣ, Талантъ ѡ(т) Бѣга повѣреный закопаль, закрыль, и на зѣдѣніе ржи подѣль (Львів, 1639 Ап. 4 нenum.).

2. (*що*) (*выкопати рїв і насипати вал*) спорудити: И мы... грани и рѣбежи положили и закопы закопали (Острог, 1506 AS III, 38); казали есмо грани положить и закопы закопати, почонши отъ Щенютинского ставу (Луцьк, 1570 АрхЮЗР VI/1, 83); Кгрегоръ Мочулский... дорогу стародавнюю звыклую и гостинець,... зарубаль и закопаль и ездити онымъ... людемъ... забороняетъ (Луцьк, 1623 АрхЮЗР 6/1, 440);

(*спорудити земляний вал*) насипати: Peryszedszy dubrowu,... коpec zakopały na tomże poli Czernewy (Вінниця, 1530 АрхЮЗР 7/II, 17); оние суди..., копцы закопали и на вечность держати подали (Бородичі, 1553 АрхЮЗР 8/III, 18); межи от копца, который закопан на болоте, просто долиною (Володимир, 1570 АрхЮЗР 8/VI, 308); при ты(х) стена(х) наро(ж)ные ко(п)цы два закопа(в)ши... и ѡ(т) ты(х) ко(п)цо(в) взя(в)ши и ты(м) гости(н)цо(м)... идѣчи кгру(нт) полево(и)... зоставуючи (біля Кременця, 1606 ЛНБ 103, 60/Іе, 254, 47).

Див. ще **ЗАКОПОВАТИ.**

ЗАКОПИЩЕ *с.* Пустище: Которое городищечко ѣ селе нашомъ сполномъ, ѣ Городищи, естъ не зароблено, Вашѣ Милость за то господина моего прошѣ, абы ми Ваша Милость тоє закопище заробит дозволити рачиль до делѣ (Мстиславль, 1553 AS VI, 134).

ЗАКОПОВАНЄ *с. (чого) (заривання в яму)* закопування: ѡ(т) зако(по)ваня вина дѣ гроши(и) да(л)емъ (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 6).

Див. ще **ЗАКОПАЄ.**

Пор. **ЗАКОПОВАТИ.**

ЗАКОПОВАТИ *дієсл. недок. (що) (заривати в яму)* закопувати: А та(к) талантъ свой не закопуй в зѣмлю, абы есь не былъ ѡсоу(ж)день съ рабо(м) лѣнївы(м) (XVI ст. УЕ № 29519, 219).

Див. ще **ЗАКОПАТИ.**

ЗАКОПТЪЛЫЙ дієприкм. у знач. прикм. Закоптілий, закіптявілий: тво́й са тоу(т) снѣ..., не коха́ется в ѿлтаро(х) закоптѣлы(х) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 65).

ЗАКОПЪ ч. Рів з валом, *діал.* закоп, закіп: И мы... грани и рѣбежи положили и закопы закопали к томѣ дѣбѣ (Острог, 1506 *АС* III, 38); казали есмо грани положити и закопы закопати (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* VI/1, 83); отъ тыхъ закоповъ грани въ липы; а отъ тыхъ граней просто черезъ лѣсъ (Там же).

ЗАКОРЫСТИТИ дієсл. док. (чим) Привласнити (що): отецъ владыка,... приспособеный будучи, а закорыстивши дей властностью нашою,... а не огледаючися ничего на покой права посполитого и повинности особы своею светителное,... кгрунтъ нашъ... поораль (Луцьк, 1594 *АрхЮЗР* I/1, 434).

ЗАКОСНИТИ дієсл. док. (цсл. закѣснѣти) затриматися, забаритися: не скръбѣте оубо, но потерпѣте мало; грады(и) бо прійде(т) и не закосни(т) (до 1596 *Виш.Кн.* 263 зв.); Грядый бо грядый приидет и не закоснит (1588-1596 *Виш.Кн.* 141).

Див. ще ЗАКОСИТЬВАТИ.

ЗАКОСНОЕ с. Податок від укусу сіна: зъ сеножатея Пунисчѣскихъ закосное платили (Київ, 1539 *АрхЮЗР* I/VI, 29); Теперь есачъники тые... даютъ есачъчи(з)ны копѣ гроше(и) ...а зако(с)ного в гроши (1552 *ОЧорн.З.* 57 зв.); што са тычѣтъ се(н) што новоселане... сами покосили и закосного... на пожитокъ себе ѿбе(р)нути хотели... того всего сена... брати не маю(т) (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 4).

ЗАКОСНѢВАТИ дієсл. недок. Затримуватися: immor[og], бавлюся, зако(с)нѣваю (1642 *ЛС* 226).

Див. ще ЗАКОСНИТИ.

ЗАКОСНѢНЬЕ с. Затримування, зволікання: Размышлѣніе: Вага(н)еса, вонтпе(н)е, закоснѣнѣе (1627 *ЛБ* 105).

Пор. ЗАКОСНИТИ.

ЗАКОТА ж. (водоймище, утворене гаткою) загата: Василей повѣдил, ижъ то есть озеро зве-

чистое церковное Брызньл и з забочю того озера и з залозным, а есть то за одною закотою жерела Брызнеля аж до Золотчи (Київ, 1545 *АрхЮЗР* I/VI, 41); они... лѣсы озера закоты... ѿ(т) по(д)даны(х)... ѿ(т)нимаю(т) (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 2); рыбакови // зас особному монастырѣскому волно рыбы ловити в озерахъ всихъ Четвертенѣскихъ в Стыру, и в закотахъ (Луцьк, 1642 *КМПИ* II, 234-235).

ЗАКОХАНАСА, ЗАКОХАНІЕСА с. (надання переваги чому-небудь) закоханість: то́т дво́акѣю ва́лькѣ и дво́акій поедінокъ мѣти мѣси(т): то ёсть, в рѣча(х) сего свѣта видѣмыхъ, оухѣдачи розерва́на зѣмныхъ и закоха́наса в звѣзкахъ сегосвѣтни(х) и намѣтностій грѣха (Вільна, 1627 *Дух.б.* 209); и́ншіѣ пожадлівостами телѣсными, и закоха́ніемъса доча́сного мѣшка́на ѿпано́ваны (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 682).

Пор. ЗАКОХАТИСЯ.

ЗАКОХАТИСЯ, ЗАКОХАТИСА дієсл. док. (надати перевагу чомусь, високо оцінити щось) полюбити (що): Такъ Христосъ Господь,... всихъ Грековъ, которые отъ старожытное веры заблудили,... възрушитъ,... абы и оны наследовали единости и покою,... абы ся закохали въ правде и въ светлости и абы ся до насъ наворачнули (Вільна, 1599 *Ант.* 735); А прѣто и ты мо(с)цѣвый пнѣ, в то́й красотѣ закохаиса (Почаїв, 1618 *Зерц.* 3 зв. нenum.); Но и тера(з) мно́го таковы(х) богачовъ немл(с)тивы(х) е(ст), кото́рый то́ закоха́лиса в то(м) падолѣ и(ж) засѣдаю(т) в блѣдѣлица(х) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 258 зв.); Бѣда грѣшников(м): ...оутра́тили свѣтлость цнѣтъ побѣжныхъ, закоха́вшиса в тѣмности грѣховнѣй (Львів, 1642 *Час. Слово* 274 зв.); хлѣбови засъ в Лиліахъ вели́каа ѿздоба, в кото́рой закоха́лса самъ Дхъ Пресѣтый (Київ, 1648 *МКСВ* 348).

ЗАКОХАТИСА *див. ЗАКОХАТИСЯ.*

ЗАКОЧИВАТИ дієсл. недок. (що) (гаткою утворювати водоймище) загачувати: глѣмецъ озеро ѿстѣпное на ѿсты припѣти ѿ(д)на(ж) тона // а инышое закочивають ѿдвое (1552 *О Чорн.З.* 56 зв.-57).

ЗАКОШЕНЬ дієпримк. Скошений: тот подданий Ҁсмиговицький то вызнал и тые зна-ки, на которых тоє сєно было закошеноє, пока-зывал (Луцьк, 1558 *AS VII*, 46).

ЗАКРАСТИ дієсл. док. (що) (привласнити) украсти: было положено на него ключарство, а лакумство закраде,... за тото погыбь овунь тяжко (XVI ст. *НЄ* 43).

ЗАКРАСТИСЄ дієсл. док. (крадькома набли-зитися) закрастися: той нецнотливый человек,... закравши сє с тылѣ домѣ под выход, стерег, поки небожъщикъ шол (1564 *AS VI*, 246).

ЗАКРЕСТІЯ, ЗАКРИСТІЯ, ЗАКРИС-ТІЯ ж. Захристія, ризниця: по см̄рти ивана дрѣкара ѣза(л) ѡ(т)иць лєѡ(н)ти(и) м̄ ап(с)лѡ(в) за тьи ѡсмыдєса(т) золоты(х) ц̄рковны(х) и по-каза(л) и(х) на(м) ѣ закрестии (Львѣв, 1574-1588 *ЛСБ* 1034, 2 зв.); вы... пришедъши до тоє церк-ви такъ у воротъ,... яко тежъ у церкви ку за-крис̄тій, колодъки подѣбиявъши обухами., до церкви вошли (Київ, 1633 *КМПИ I*, дод. 542); отец епископъ луцький ...//... о побранъе дра-ницъ копъ двадцаты и тертицъ копъ чотырох, окна од костела, дверей од закрис̄тии и инъ-шыхъ речей... справедливости часть од часу чынити не хочетъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 160-161); потомъ двери до закрестии, где вѣвєсь спрятъ зоставалъ, – выламавъши, тамъ же апъпараты костельные,... забрали (Володи-мир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430).

ЗАКРЕТЬ ч. Убиральня, туалет: Афѣд-ро(н): Вѣходо(к), закре(т), прѣве(т), за(д)ні(и) прох(д), потрібна(а) комѣрка (1627 *ЛБ* 183).

ЗАКРИВАНІЄ с. Защїпка, запїр: obtent(us), us, завѣса, закриваніє (1642 *ЛС* 287).

ЗАКРИВАТИ, ЗАКРЫВАТИ дієсл. недок. 1. (що) (загороджувати, заслоняти) закривати: abscondo, закрываю (1642 *ЛС* 63); ви(н)наа ма-тица грѡна свой закриваетъ лїста(м) ѡ(т) про-мѣне сьлг̄не(ч)наго, и ѡ(т) вѣтра зазлїваго хо-рони(т) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 209); кѡплѣрь мѣданный закривалъ плѣчи его (серед. XVII ст. *Хрон.* 218 зв.);

(одягом тіло) закривати, прикривати: Почи-нїшъ тѣжъ їмъ оубранъа лн̄аны, абы закривали тѣло срамоты своєї ѡ(т) бѣдръ ажъ до стѣгнъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 106);

(що) (затїнювати) закривати: бѣлшаа свѣт-ло(ст) закрываетъ мнѣйшю (поч. XVII ст. *Проп.р.* 263);

перен. (що) (робити що-небудь другорядним, неважливим) закривати: мы ѡбачивши розность и противность листов их, так єсмо розважили, жебы ѡдна сторона къ якомѣ небезпеченствѣ и шкодѣ не пришла, гдѣбы таковая розница ѡст-ростью права,... мѣла быти вложена и докон-чана, иншихъ многихъ рѣчей закрываючи (Непо-лоничі, 1531 *AS III*, 385); Тыле всѣ свята, собою превышаючи: Иле собою, ведне ихъ закрываю-чи (Львѣв, 1630 *Траг.п.* 174);

перен. (робити недосяжним для зрозуміння) закривати: Наслѣдѣймо С̄тѣхъ шестокрилѣ-тыхъ прирѡжѣна, и зъ бѣазню и набожѣнство(м) ѡсторѡжными скры(д)лами тоє, чо҃гѡбыса мѣлтъ рѡзѣмъ на̄шъ довѣдовати и бѣдати, закриваймо (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 306);

перен. (кого) (захищати) закривати: Люди закрывая ѡ(т) гнева бжїа чи(с)то молитвою моласа г(с)доу за на(с) грѣшны(х) (1489 *Чет.* 236); боты даю(т) на ноги, а то є(ст)... єв(г)ль- (с)коую наоукѣ котраа закрыває(т) ѡ(т) дїаво-ла см̄ртнаго (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 5 зв.); тоу(т)- же боудешъ мѣти крѣпкый щи(т), на кож(д)ыи противнїкы свои, и(ж) тебе єдино бж̄(с)тво тоє закрыває(т) силою (Там же, 94 зв.);

перен. (кого) (приховувати) укривати: роск-азали єсмо ємѣ... ѡного вѣдинкѣ и всехъ товари-шов и помочниковъ его, єслибы ѡ нихъ ведали, закривати не смєючи, ємѣ ѡзнаймовали (Петр-ків, 1567 *AS VII*, 125).

2. (очі, обличчя) закривати, затуляти: ст̄гы ан҃гли... трепѣтно стоятъ лица своя закрывающе (1489 *Чет.* 74); а(н)гели... ѡ(т) славы его лица закривають (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 110); Вѣрхними скры́длами закрываючи мнѣ-маныи твѣри свои, а спѡдними нѡги (Київ, 1619

Гр.Сл. 291); Херувімы съ Серафімы... Творца своего дивне ся лякаючи: И твари свои предъ нимъ закриваючи (Львів, 1630 *Траг.п.* 162); оучниці... Ω (т) нестерпимою свѣтлости $\acute{\omega}$ чи свой закривають (Чернігів, 1646 *Перло* 73 зв.); **очи закривати** – (*стулювати повіки померлому*) закривати очі: Іо́аннѣ... Частокротъ тежъ сѣдѣлъ при тѣхъ котѡры были на сконча(н)ю, и їхъ $\acute{\omega}$ чи своїми закрива́лъ рѣка́ми (Київ, 1625 *МКСВ* 154).

3. (кого) (*ув'язнювати*) закривати, зачиняти: Єв(г)листа выпи́соує, $\acute{\omega}$ выл'яню масти на главоу хвоу,... и якъ несправедливими а $\acute{\omega}$ ал'шивыми свѣ(д)ками $\acute{\omega}$ соужень закрыва(н) $\acute{\omega}$ плюва(н) и поличкованъ (1556-1561 *ПС* 183).

4. (що) (*закупорювати, закорковувати*) закривати: винарови што вино $\acute{\omega}$ (т)крыва(л) и закрыва(л) далемъ два золоты(и) (Львів, 1594-1595 *ЛСБ* 1041, 5).

ЗАКРИВАТИСЯ, ЗАКРИВАТИСА, ЗАКРИВАТИСЯ, ЗАКРИВАТИСА дієсл. недок.

1. (ким, чим) (*виправдовуватися; боронитися*) прикриватися: Мещане городовые которые з местомъ не тагнѣтъ стацию и по(д)во(д) не даю(т) закриваючиса старостою Ва(с)ко чобота(р) Ω стапъко кова(л) (1552 *ОЧерк.З.* 13 зв.); пенези... маю и винен буду имъ..., отдати,... не вымовляючися форобою, ни службою господарскою... и не закриваючися в томъ // жадными причинами правными и неправными (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/VI, 154-155); колвекъ его милост рачиль будет словом своим речи и наболшую суму пенезей замерати... и... некоторыми причинами... которые люди звыкли через проскуратов вымышлят... ани закриваючися урадом... и не вымовляючисе форобою... ани жадною припалою и змышленою пригодою, толко вже... сес запис мой слухный, за годный, за моцный у каждого права держан и захован быти мает (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 186); мы сами въ томъ пану Щениевскому а ни рукою, а ни правомъ паномъ своимъ закриватися и боронити не маемъ (Житомир, 1587 *АрхЮЗР* 6/I, 159).

2. *Перен.* (чим) (*робитися незрозумілим, недоступним; приховуватися, таїтися*) закриватися: ма́теріа си́ли пере́ходитьъ: два з ни(х) жа́дного слѡва $\acute{\omega}$ то(м) не ма́ю(т); дръгіе то́лько слѡво и дръгое, котѡры(м) таємница барзѣ(и) са закрывае́тъ нѣжъ $\acute{\omega}$ (т)крива́е́тъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 196 зв.); Пла́кали Патріа́рхо́ве... Вола́ли абы южъ з' нѣ́а пра́вда та́а з'стѣ́піла, котѡраа са фи́гѣрами закрыва́ла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 4).

ЗАКРИВАТИСА див. **ЗАКРИВАТИСЯ.**

ЗАКРИВДИТИ дієсл. док. (кого і без додатка) Скривдити: А хтобы мѣлъ тоє наданье мое $\acute{\omega}$ тъ церкви Божей $\acute{\omega}$ тдалити, ибо паки хто мало δ чомъ закривдити, жона моа... або хто близни мой анаѡима, да бѣди проклатъ (!) $\acute{\omega}$ тъ милостивого Бога (Милиці, 1542 *AS* IV, 314); вы погѡрдѣлисте ла́скою мѡею, повѣ́жете ми вра́зы моѡи; непослѣ́шныи во́лѣ: и за́конѡ моѡѣго, что-(с)т(є) въ мнѣ́ ви́дѣли, чѡмъ закрѡ́вдиле́мъ ва́съ, щѡсте мене́ знева́жили (Чернігів, 1646 *Перло* 152 зв.).

ЗАКРИВЛЯТИ дієсл. недок. Закривляти: intorgueo, закручую, закривляю (1642 *ЛС* 244).

ЗАКРИКНУТИ дієсл. док. (*голосно вигукнути*) закричати: А поднѣсши здалѣка бчи свои не позна́ли его и закрѡ́кнѡвши пла́кали (серед. XVII ст. *Хрон.* 57).

ЗАКРИСЛЕНЬ дієприкм. у знач. прикм. (*чітко визначений*) окреслений: Нарѡкъ: Зазначѣнье, ча́съ пѣ́вне назна́ченный, закрислѣ́ный (1627 *ЛБ* 70).

ЗАКРИСТІЯ див. **ЗАКРЕСТІЯ.**

ЗАКРИСТІЯ див. **ЗАКРЕСТІЯ.**

ЗАКРИТЕ, ЗАКРЫТЕ присл. Затаєно, приховано: теоло́гіа... в колѣ́ филизо́бфско(м) вакѣ. А поѣтами; и выборными бракѣ. Сама́ жи́е оу сла́вѣ́ свѣ́торбдо́ной. Тѣ́лкоса́ часомъ показѣ́е дѣ́ши го(д)но́й, з да́рѡ бо(з)ко́го знаме́ните, Моу(д)ро́стю своєю́ не закрѡ́те (Чернігів, 1646 *Перло* 9 зв.).

Див. ще **ЗАКРИТО.**

ЗАКРИТЕ, ЗАКРЫТЕ, ЗАКРЫТЬЕ, ЗАКРЫТЬЕ, ЗАКРЫТА с. 1. (*заслона*) закриття:

Пр(о)ркѣ Єлиссѣй... оповѣдаєть Царѣви... всѣ слова, которые мовишѣ в' закрытію ложниці своєї (Київ, бл. 1619 *О обр.* 103);

перен. (приховування) покров: не суди ни ко-го, паметаючи на слова Хрыстовы... “не судите предъ часомъ, ажъ бы Панѣ прышолѣ, Который тежѣ осветитъ закрытѣя темностей и объявитъ рады сердца, а тогды ѡала будетъ каждому отъ Бога” (Вільна, 1599 *Ант.* 925); в' глѣбѣкость тѣю рѣзѣмо(м) не понѣтѣю и не выбаданѣю Бо(з)-ского скѣрбѣ и закрыта, шѣо заслонѣла тѣмнос-ть,... // ... вкѣнѣти себе не злѣкнемѣса (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 211-212); ци не бѣчишѣ подобѣнства и означена в'про(д) правды, азали не акъ по(д) закрыта(м) и по(д) заслѣною пѣсмѣ мѣци бо(з)-ского нѣакого порѣдкоу рѣчѣй пришлы(х) бѣчи-ти мѣжешѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 134 зв.); тѣл-ко вымѣвки ѡ(т) дѣброго, и закрыта кѣтѣрыми хѣче(м) грѣхы нѣшѣ закрыти,... та(к) мѣцны, якъ лѣста сказѣтелное (Там же, 186).

2. Домѣвка: астрѣми вѣ индѣи... // ... з' хво-рѣстѣ закрьѣта мѣють (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 25-25 зв.);

сховок: сама..., зоставивши уже в онѣм дому, в закрытію певным, Рожковскаго, слугу и зрайцу уже на то приготоваѣнаго,... до гумна на час малыи,... одѣшла (Луцѣк, 1604 *АрхѣОЗР* 8/III, 499); Закро(в): Гѣмѣхъ. Таѣньѣ, або закрьѣтѣе, яс-кѣна (1627 *ЛБ* 41).

Пор. ЗАКРИТИ.

ЗАКРИТЕ див. ЗАКРИТО.

ЗАКРИТИ, ЗАКРЫТИ, ЗАКРЫТЬ *дѣсл.*

док. 1. (кого, що) (*сховати від кого-, чого-не-будь*) закрити: Єсть оу мѣне мѣсце и станѣ(ш) на(д) ѡпѣкою и азъ мѣмо идѣ, и закрьѣю та в дѣрѣ // ѡпоки (поч. XVII ст. *Проп.р.* 165-165 зв.); ѡ(н) его(ж) тѣло ю(ж) погребѣнное з пѣлностью закрь(л), жебы са ємоу жѣдове яко бѣ не клѣнали (Там же, 285); по котѣром арѣш-ти дѣвку, на ѣме Ганну, окном, час себе по тому упатривши, з избы высадивши, проч выславши, закрили и затаили (Луцѣк, 1604 *АрхѣОЗР* 8/III, 495); Гды... // грѣбыи хмѣры свѣтлѣю ясность

слѣнѣнѣю прѣ(д) очѣма нѣшыи закрьѣють, бы-вѣетъ то межы людми жѣ и навѣселшы(и) члѣкѣ неѣкѣ смѣтѣтися мѣситъ (Манѣва, 1619 *Привит. Феод.* 287 зв.-288); не тыи єдины жало(ст) чи-нѣли: алѣ и самый нѣбѣа красѣтѣ своѣю ѡ(т)мѣ-нили... звѣзды лице своѣ те(м)ностѣми закрьѣли (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 79 зв.); мѣвь до Аарѣона брѣта твоѣго, абѣ не кѣждѣго чѣсѣ входѣлѣ до стѣни, котѣраа єсть за заслѣ-ною передъ оублагѣлнею кѣтѣрою єсть закрьѣта скрьѣна абѣ не оумѣрлѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 120 зв.);

(що, що чим) (*прикрити*) закрити, заслѣни-ти: Слыши, чоловѣче добрый хтохѣколвѣкѣ! (Бо ижѣсь машкарою лице свое закрьѣлѣ, труд-но тебе познѣти) (Володимир, 1598-1599 *Вѣдн. ПО* 1043); ѡзми тѣю єдѣваѣниѣ кѣтѣрою тѣварѣ закрьѣшѣ ѡ(д) пѣскѣ и ѡ(т) слѣнца (к. XVI ст. *Розм.* 37); Тѣкѣ жѣ и тѣгѣ вѣѣвѣда кѣтѣры(и) Пѣрскѣи припрѣвѣдилѣ бѣлѣ жѣолнѣрѣ, рѣкѣ на ѣстахъ положѣвыи и тѣварѣ закрьѣвыи,... зѣ вѣстѣдомѣ в' своѣю ѡдѣйшѣлѣ стѣбѣонѣ (Київ, 1627 *Тр.* 663); Шѣо коли оуслѣшалѣ илѣа, за-крьѣлѣ облѣчѣе свое гѣнѣкою, а вышѣдши стѣ-нѣлѣ во двѣрѣхъ пѣчѣры (серед. XVII ст. *Хрон.* 312 зв.);

(*накрити*) закрити: Хѣс,... припѣдобилѣ Цр(ѣ)тво нѣ(ѣ)ное квѣсови, кѣтѣрый вѣзѣвши не-вѣста, закрьѣла в дѣжѣи з' трѣхъ мѣрѣ мѣкѣи, ажѣ всѣ скѣйснѣла (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 258);

(*покрыти що-небудь*) закрити: Прѣсте(р)лѣ аарѣонѣ рѣкѣ на єзера и пѣтоки а кѣ(д)ы та(к) вѣчѣни(л). повѣстѣли жѣбы бѣ(з) мѣры и закри-ли вѣши(ст)кѣ землю єгѣпѣ(т)скѣю (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 18 зв.).

2. *Перен. (затаїти, приховати)* закрити: вѣшелѣкѣ(м) оуѣсилована(м) его таити и его гѣ-нѣорѣ оумнѣишѣати и ѡвѣше(м) закрьѣти хотѣ(л) и длѣ тогѣ жѣ абѣ его хто потѣемне не познѣ(л) з' иншѣими тѣрѣчами помѣшѣлѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 167); Коли зѣсѣ тѣѣ прѣстѣѣ бѣдѣетъ, жѣ-дѣнѣ не вѣдаѣ(т). тѣѣ абѣѣвѣмъ и Гдѣ Ап(ѣ)лѣѣ(м) закрьѣлѣ и утай(л) (Київ, 1627 *Тр.* 57); єдѣнакѣ

же такового ихъ злого учинку закрытъ и втаити
межи собою нехотючи, заразы назаутръ же лю-
демъ околичнымъ,... таковой ихъ злой учи-
нокъ оповедалисмо (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/1,
82); **закрити в собѣ** – (*приховати від інших*
якісь відомості або почуття) затаїти: он же
закрілъ тоє в собѣ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ*
№29515, 458);

перен. (що) (*зробити недоступним, немож-*
ливим для сприймання розумом) закрити: ѿ(т)
ни(х) тоє слово закрыто // абы не могъли розоу-
мѣти его (1556-1561 *ПЄ* 258-258 зв.); того ра-
ді сїю кнїгѣ яко здавна писаню велѣлъ есме вы-
дрѣковати, котѡраа кождѡмъ не єсть закрѣта,
и к выразѣмѣнїю не трѣдна (Заблудів, 1568 *УЄ*
№ 552, 3 зв.); презре(н)є збаве(н)а людъского
подъ тѣнемъ заслѡны старѡго за́кона закрѣто
было (Дермань, 1604 *Охт.* 6).

3. (*заслонити з метою захисту, охоронити*)
закрити: и всѣ яко слуги та(к) и во(л)ныи по-
крылиса въ амы и в скалы го(р). и рекли го-
ра(м) и скала(м) впаде́те на на(с) и закрѣ(и)те
на(с) (XVI ст. *КАЗ* 612); И ты, о земле, яке́сь
могла зносити: И такъ безбожным, на собѣ до-
пустити; Пречъ, ажъ до отхланѣ ся неросту-
пивши: И такъ, всѣхъ оразъ, собою незакрѣвши
(Львів, 1630 *Траг.п.* 162);

(чим) (*покласти*) постелити, підстелити: Ja-
kiż budet pościółek twoy? – Woylecysce pod bo-
czysce, A siedliszcze w holowisce. W dubrowicy
Na trawicy Ja zakriju przykryiu Hormakom Zupa-
nom (1625 *П. про Кул.* 23);

огорнути, оточити: А коли встѣпїлъ Моисѣй
ѡкрїлъ ѡболокѣ горѣ и мѣшкала сла́ва г(с)дна,
на Сїнаї закрѣвши єи ѡболокомъ презъ шѣсть
днїй (серед. XVII ст. *Хрон.* 101 зв.);

4. (кого) Похоронити: Образъ вѣчного ѡ(т)-
ца оукра́шенный ото южъ є(ст) (ѡ смѣткѣ) по-
мрачѣнный. Юж его тѣмно(ст) ти́ранства затми-
ла, вѣ грѡбѣ закрѣла (Львів, 1631 *Волк.* 20 зв.);
талантъ закрити див. **ТАЛАНТЪ.**

5. *Перен.* (*припинити чию-небудь діяльність*)
закрити, знищити: хотачи єй [православную

религию] те́ды закрити и потоптати што за-
дивъ же людей хр(с)тіански(х) до пре(д)мѣст-
ски(х) кѣтѡ(в) и(з) ихъ набоже(н)ствъ выпх-
нѣ(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 178).

ЗАКРИТИСА, ЗАКРЫТИСА, ЗАКРІТИ-
СА дієсл. док. 1. (*сховатися, укритися від ко-*
го-, чого-небудь) закритися: на(и)милишаа моа,
на кштѣлтѣ голоубїцы прѡстаа и боазливаа,
закрїйса в дѣра(х) ѡпѡкы (поч. XVII ст. *Проп.р.*
165);

(*стати закритим, присипаним*) закритися: А
та(к) тоє стѡє на́сѣна оудобне боу(де) потоло-
чено. а пта(х) повѣтрны(и)... вѣнищити мо́же.
понѣжеса не закрило ани роско́ренило (Львів,
1585 *УЄ* №5, 281 зв., на полях).

2. (*прикритися чим-небудь*) закритися: мои-
сѣи... оубрусомъ закрѣлса (1489 *Чет.* 294).

3. (*згорнутися, стулится*) закритися: Повѣ-
дають те́жъ нѣкоторыи, же дере́во бѡе Непо-
слѣдѣнства бѣло фїгѡвое. же познѣвши за́разъ
на́гость, лїста бѡгоѡ дере́ва заживши, закрѣ-
лиса (Київ, 1627 *Тр.* 148).

ЗАКРИТО, ЗАКРЫТО присл. Незрозумі-
ло, неясно, невідомо: Ла(д)ско(г) дела клопоту
оставили есмо его ани закрыто рѣчи говорать,
но что самоую правду поведають (1489 *Чет.*
216); Вѣдомъ: знаѣмъ. Невѣдомо, не явлѣнно.
затаѣно, закрѣто (1627 *ЛБ* 24).

Див. ще ЗАКРИТЕ.

ЗАКРИТЫЙ, ЗАКРЫТЫЙ дієприкм. у
знач. прикм. 1. (*укритый, схований*) закритий:
поменены при ней панове с помочѣниками и
прибравши собе велю людей... и оных в закрѣ-
тыхъ мѣстцахъ утаивши, ку зневазе веры прав-
дивое хрестияньское римское,... во вѣси дзво-
ны звонено, некоторые з них попы руские, у
фортыцы тогожъ монастыра стоячи, дивовали-
се (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 681).

2. (*затаєний, прихований*) закритий: Што (ж)
те́ды яснѣйшого и вѣры годнѣйшого бѣти //
мо́жесть на(д) тоѣ свѣдо́цтво; Єсли бѡвѣмъ Па-
ве(л) бѣлъ дѡховныи надѣитель осваѣбно́го Дїо-
ні́сіа закрѣтыхъ и невымо́вныхъ рѣчѣй преис-

тбтного Бозства (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 207-208); чл̑к̑ тбй шасл̑вий, котброго пра(в)да пре(з) са̑дчи(т) не пре(з) знаки и г̑лосы премин̑ючіе, але якоса в соб̑ ма̑е н̑ше мниман̑іе и на̑шг̑ д̑мысл̑ ч̑асто на(с) омыла̑е, и ма̑ло види(т) що помага̑е великое гадана, о закриты(х) и таємны(х) р̑чах̑, з которы(х) не б̑демо строфованы на с̑д̑, же смо и(х) не д̑м̑ли (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 12 зв.); **закрытый в̑ соб̑** – прихований, таємний: не только на простый язык̑ т̑е р̑чи претлумачил̑, але суть м̑сца гд̑ их̑ выложил̑, которы бы закрытые в̑ соб̑ были, абы як̑ найлатв̑й многим̑... поняты были (Єгипет, 1602 *Діал.* 50);

невидимый, незбагнений: тогды похватили кам̑на и хот̑ли на него вер̑ечи але іс̑ єсть р̑чь закритаа // и вышоль ис̑ ц̑ркве и прошоль помимо и(х) (1556-1561 *ПЄ* 383 зв.).

(таємний, зашифрований) закритий: Єсли бы тастам̑(н)г̑ в̑ чо(м) не бы(л) достато(ч)не спра(в)л̑е(н): Коли бы в̑ которо(м) тастам̑(н)г̑е яким̑ незна̑мы(м) або закрыты(м) писмо(м) которы(и) а(р)тыку(л) в̑ нем̑ бы(л) написа(н), або те(ж) на ме(ст)цу зна(ч)ном̑ або на дате было скроба(н) тогды таковы(и) тастам̑(нт) ма̑сть быти ни(к)чемны(и) (1566 *ВЛС* 77); И̑ яко при м̑д̑ц̑ с̑ кролевства и пр(о)р̑цтва насм̑в̑алиса, тепе(р), зас̑ з наоуки и митр̑вства назыв̑ючи его м̑стро(м) пре(з) см̑(х) и закритое мовена (поч. XVII ст. *Проп.р.* 213); Гад̑ан̑іе, а(л)-бо ган̑ан̑іе, или гананство: Тр̑дное, а хитрое пыта(н)є, за̑гадка, розм̑ба, с̑кровень г̑л̑, закрытыи слова̑ (1627 *ЛБ* 25).

ЗАКРИТО, ЗАКРЫТО *присл.* (Затаєно, приховано) незрозуміло: В̑дом̑: зна̑м̑. Нев̑домо, не явл̑нно, затаєно, закрито (1627 *ЛБ* 24).

Див. ще ЗАКРЫТЕ.

ЗАКРИЧАТИ, ЗАКРЫЧАТИ *дієсл. док.* (почати кричати; залементувати) закричати: И̑ пог̑розил̑ ємоу іс̑ рекоучи оумл̑к̑ни а вы(и)ди из него и затр̑сь его доух̑ нечистыи и закрычал̑ великы(м) гласом̑ и вышел̑ // из̑

него и оустрашили(с) в̑си (1556-1561 *ПЄ* 131-131 зв.); А̑ они̑ здалека закричали: не мешкай, пане Пилате, але распни, рас̑пни его (XVI ст. *УЄ Трост.* 65); ледве з̑ матки своеє дитя на свет̑ отворило ворота з̑ живота, “татарове едут̑” закричало (поч. XVII ст. *КЛ* 87); т̑й закрич̑ть̑ стра̑шным̑ гласом̑; в̑ м̑дках̑ г̑єєнских̑ (Чернігів, 1646 *Перло* 157); Нал̑или̑ т̑ды̑ м̑дже(м) абы̑ ̑ли, а коли скоштов̑ли̑ в̑ари закричали (серед. XVII ст. *Хрон.* 323 зв.).

ЗАКР̑ТИСА *див. ЗАКРИТИСА.*

ЗАКРОВ̑ *ч.* 1. Дерев̑яний настил̑; покрит̑я: tabulata, строп̑, закров̑ (1642 *ЛС* 392).

2. Сховок: latebra, а(є), сокровен̑іе, закров̑, яма (1642 *ЛС* 251).

ЗАКРОПИТИ *дієсл. док.* (кого чим, кому що) (зволжити, оббризкати, окропити) закропити: але нехай закропить ми̑ оуста то(т) которого шкаради(л)єм̑са̑ пе(р)ше̑ на̑ землі бы(в)-ши̑ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 212); кг(д)ы̑ юж̑ ̑(т)-в̑єдени̑ бо̑демо на̑ та(м)то(т) св̑г̑т̑, ... жа(д)ное̑ по̑мочи̑ юж̑ на̑м̑ с̑ того̑ не̑ бо̑де(т) ... ан̑̑ того̑ жебы̑ кто̑ кон̑цем̑ п̑льца̑ закроп̑ив̑ на̑сь̑ кгды̑ гор̑ѣти̑ бо̑демо, не̑ оупр̑симо̑ (Острог, 1607 *Л̑к.* 33); чин̑ть̑ б̑деш̑ на̑ олтар̑: два̑ бар̑анки...̑ одно(г)̑ бар̑анка̑ пор̑ан̑, а̑ др̑гого̑ в̑в̑єчор̑, дес̑̑т̑ю̑ ча(ст)̑ єфи̑ пред̑ней̑ м̑дки̑ закропл̑еной̑ олівою̑ зб̑итою̑ (серед. XVII ст. *Хрон.* 107 зв.).

ЗАКРОТИТИ *дієсл. док.* (що) Наступити, настати, припасти: кгды̑ ж̑ та̑ сама̑ слущ̑ность̑ права̑ ̑казуєт̑ и̑ до̑ то(г)[о]̑ же̑ свято̑ светого̑ Ма(р)тина̑, день̑ дис̑е(и)шы̑(и), закротило, в̑ которо(и)̑ уси̑ юридака̑ (!)̑ в̑став̑яють, а̑ на̑ ин̑шы̑(и)̑ ча(с)̑ ̑(т)ложоны̑ бываю(т)̑ (Київ, 1599 *ККПС* 116).

ЗАКРОЧИТИ *дієсл. док.* (стп. zakroczyć)

1. Прийти, настати: але тут̑, ...̑ за̑ декрет̑ трибуналский̑ закрочили̑ три̑ //̑ розеймы̑, закрочил̑ рок̑ добровольный̑, а̑ добровольне̑ позволяючому̑ кгвалт̑ се̑ не̑ деет̑ (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/І, 328-329).

2. (у̑ право̑ волод̑ння) ув̑йти, вступити: по̑ то(и)̑ є(р)моли(н)ско(и)̑ пото(м)ки̑ єє̑, права̑, єд-

на(н)а и застанове(н)а о́коло того ро(з)де(л)ку закочити меноуючы, Того... приви(л)ами, листы... и и(н)шы́ми справа(ми)... показыва(л) (Городно, 1585 ЛНБ 103, 20/Id, 1989, 83 зв.).

3. (чого, кому) Припинити, перервати: Цнбо́го Желиборьского, Соу́рове порва́вши: И имѣ жа́ль Србо́кгій в' Ср(д)цѣ и(х) нѣнѣ за́давши. Вѣ́късь мѣ ѿ Смер́ти, да́льшого за́кочила: А ѡ́хсьє з' лю́бымъ прѣ́ателемъ розлѣ́чила (Львів, 1615 Лям.Жел. 4); все то ижъ смерть за́кочити ми хочеть, то на висо́це ува́жный розсудок его милости... пу́щаю (Київ, 1631 ПЛКДА II-1, 408).

ЗАКРУТИТИ дієсл. док. (кому що) (сильно повернути набік) скрутити: А е́сли бы з пта́ства была офѣ́ра г(с)дѣ чинѣ́нна,... офе́рѣ ю сщѣ́нникъ оу олта́ра, и за́крѣ́тивши е́мѣ го́ловѣ до шыи, и перерва́вши мѣ́стце ра́ны, да ви́точить кро(в) е́го на кра́й олта́ра (серед. XVII ст. Хрон. 114 зв.).

ЗАКРУЧЕНИЙ див. **ЗАКРУЧЕНЫЙ**.

ЗАКРУЧЕНЬ див. **ЗАКРУЧЕНЫЙ**.

ЗАКРУЧЕНЫЙ, ЗАКРУЧЕНИЙ, ЗАКРУЧЕНЬ дієприкм. у знач. прикм. 1. (який обертається) кручений: *intortus*, за́кручени(й), умо́танъ (1642 ЛС 244).

2. (який обертається) розкручений: *obtort* (us), за́кручень, на́кривле́нь (1642 ЛС 287); Але я(к) скро́ро при(и)де́ на него я́ка́а о́бра́за,... бо́ною на́дѣю... ѿсмі́лены(и), я(к) за́крѣ́чены(и) ка́мѣнь з про́цы ви́паде́ (серед. XVII ст. Кас. 34).

ЗАКРУЧОВАТИ дієсл. недок. (рухати щонабу́дь по криві́й лі́нії) за́кручувати: *obtorgueo*, за́кручую, на́кривляю (1642 ЛС 287).

ЗАКРЫВАТИ див. **ЗАКРИВАТИ**.

ЗАКРЫВАТИСЯ див. **ЗАКРИВАТИСЯ**.

ЗАКРЫВАТИСА див. **ЗАКРИВАТИСЯ**.

ЗАКРЫВЕНЬКИЙ прикм. (нерівний) скривлений: вѣ́е(з)дѣ́ в замо́къ... мо́стомъ за́крыве́нымъ чере́(с) ровѣ́ нижѣ́ли недо́роблено е́ще и мо́стѣ́ и ба́къшты то́е к ве́(р)хѣ́ (1552 ОВін.З. 130).

ЗАКРЫТЕ див. **ЗАКРИТЕ**.

ЗАКРЫТИ див. **ЗАКРИТИ**.

ЗАКРЫТИСА див. **ЗАКРИТИСА**.

ЗАКРЫТО див. **ЗАКРИТО**.

ЗАКРЫТШИЙ прикм. в. ст. (менше доступний) менш зрозумілий: мо́у́си(л) мо́вити, имѣ́ ба́рзѣ́й оува́жаю́ ты(м) ба́рзѣ́й зда́ѣ́тса мнѣ́ ре́(ч) бы́ти тро́уднѣ́йшаа́, а за́крѣ́тшаа́ (поч. XVII ст. Проп.р. 266 зв.).

Пор. **ЗАКРИТЫЙ**.

ЗАКРЫТЬЕ див. **ЗАКРИТЕ**.

ЗАКРЫТЫЙ див. **ЗАКРИТЫЙ**.

ЗАКРЫТЬ див. **ЗАКРИТИ**.

ЗАКРЫТЬЕ див. **ЗАКРИТЕ**.

ЗАКРЫТА див. **ЗАКРИТЕ**.

ЗАКРЫЧАТИ див. **ЗАКРИЧАТИ**.

ЗАКРѢСЛЬНУТИСА дієсл. док. (що) (ви́никнути; по́чати дія́льність) за́родитися: Я́къ Ле́въ Србо́кгій на́дѣ́ вѣ́сѣ́ми звѣ́рати па́ноуе́ть: Та́къ Льво́въ, на́дѣ́ вѣ́сѣ́ мѣ́ста в' кнѣ́зствѣ́ Ро́у́ско(м) про́дкоуе́(т). в ко́трѣ́мъ то́ са Бра́тство ми́лости за́крѣ́сльно́уло: И на Ге́рбѣ́ Свѣ́й, ве́жоу то́ую та́къ ви́стрыхно́уло (Львів, 1609 Наг. Льв. тит. зв.).

ЗАКУНЪ див. **ЗАКОНЪ**¹.

ЗАКУНЬ див. **ЗАКОНЬ**¹.

ЗАКУПАНЕ с. За́купля: Я́ кна́зь Васи́лей... позы́чил в жо́ны мо́еє... кѣ́ потре́бе мо́еѣ́ на за́кѣ́пане и́мена... Дѣ́бна, ...//... сто́ и се́мдеся́тъ ко́п гро́шей (Рога́чі, 1542 АС IV, 306-307).

ЗАКУПИТИ дієсл. док. 1. (що, що в кого) (придбати) за́купити, купити: би́л нам чо́лом, иж́ бы́хмо́ е́му́ тыи́ имѣ́ня до́зволі́ли за́купити (Ві́льна, 1507 АрхЮЗР 8/IV, 176); за́купили е́с-мо ча́сти име́(н)я Жи́зничко́(в)цовѣ́... з дво́ромъ (Дубно, 1559 ЛНБ 103, 18/Іс, 1956, 55); купцо́въ, кото́рыи ста́въ у мене́ за́купили,... одѣ́ того́ ста́ву одстра́шили (Володи́мир, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 138); за́купити на́ службу́ (кого) – найня́ти на службу́: мы́ и зе́мля на́ша тво́и бѣ́демо: за́кѣ́пи на́сь на слѣ́жбѣ́ пр(с)скѣ́ю (серед. XVII ст. Хрон. 74 зв.); за́купити службу́ Бо́жую – за́мовити бо́гослужі́ння: и по́минки сѣ́бѣ́бѣ́тничко́(в) чита́ючи за́кѣ́пѣ́ють слѣ́жбы

Бжїи въ Црква(х) стыхъ (поч. XVII ст. Пчела 13).

2. (узяти в оренду) закупити: Отъ всякихъ товаровъ, которіе бы водою пусканы были, то есть отъ всякого збожья и отъ всякихъ товаровъ лесныхъ, которіе бы закуплены або куплены были з пушцъ и з гуменъ чужихъ (Берестечко, 1566 РИБ XXX, 398); Я... Настася Петровна Семашковна вызнаваю и чиню явно... з ведомостью и позволенемъ... панее Петровое Семашковое ...//... была м выдана в стан... малжонский за... пана Василя Павловича,... тогды ...пан малжонек... записал ми листомъ своимъ то, што бы за тую суму от мене принесеную што колвек имени на вечност набылъ або закупил (Луцьк, 1569 АрхЮЗР 8/III, 197-198).

3. (кого) (за борг на певний термін) закупити, найняти: А естли бы в дому лице зостато а дети и жона при то(м) были а ты(х) рече(и) краденыхъ джива(ли) тогды они пови(н)ни будутъ... сами головами своими выданы бы(ти) ни(ж)ли не ве(ч)ную неволю, поко(л) са выробать, яко ты(м) которые бы закъплени были (1566 ВЛС 108).

Див. ще ЗАКУПАТИ, ЗАКУПОВАТИ.

ЗАКУПНЫЙ, ЗАКУПЪНЫЙ *прикм.* Орендований: Село старовичи закъпное 1 миль (1552 ОЖЗ 127 зв.); пашьна закъпнаа на в сохи зе(м)ли (1552 О Овр. З. 112); Коли бы хто име(н)е закъпное в которо(и) суме де(р)жалъ а дрѣги(и) бы са з до(л)го(м) своимъ ку тому(ж) име(н)ю приповеда(л)... тогды то(т) которы(и) мае(т) бо(л)шю сѣму... повине(н) дрѣгому ме(н)шю суму заплатити (1566 ВЛС 72); тые име(н)а мои закъпные добрати(н) смѣди(н)... а и(ж) с пе(в)ныхъ а пильныхъ потребъ моихъ позычоломъ ѿ ма(л)жо(н)ки моее... чотырохъ тисече(и) золотыхъ по(л)скихъ ѿ которыхъ застави(л) есми (Миленовичі, 1581 ЖКК I, 195); И зьмови(в)шисе с тымъ Иагѣсо(м)... робечи поташъ в лесе(х) мои(х) закъпны(х) за пнзи мое которые лесы заплатилемъ пене(в)щи(з)ны... архима(н)дритѣ кие(в)скомѣ сто золоты(х)

(Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 37); листъ за-
купный див. ЛИСТЬ².

ЗАКУПОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) (*придбавати*) закуповувати, закупати: А мыто и горѣлку жи(д) остро(з)ски(и) Мошко у кнзя закупе(т) не завѣжды ровно (Житомир, 1545 ТУ 71); А закъпють замѣковыѣ две части мерокъ з (м)лына того на го(д) (1552 ОВол.З. 196); Шинкари... которые закъпють бочѣками ме(д) по к г(ршгъ) даютъ (1552 ОЛЗ 179); В чѣжого члѣвка не маєтъ ниhto зе(м)ли закъповати бе(з) воли пна его (1566 ВЛС 83 зв.).

2. Брати в оренду: озеръ є великихъ закъпють ихъ ѿхо(д)ники на лѣто (1552 ОКан.З. 26).

3. (кого) (*схилати кого-небудь до послуг у своїх інтересах хабарами, подарунками*) підкупувати, підкупати, підкупляти: Даро(м) роздавай оурăды, а не за подарки продавай предложѣнства, бо то(т) кто за пѣназѣ кѣпоуетъ звѣрхность, того рачей закъпѣтъ на(д) кимъ має(т) мѣти звѣрхность, абы за мздоу котѣрѣю далъ за оурăдѣ сподѣваючиса, брати посоулы безъ встыдѣ и ббазни мѣгъ (Острог, 1614 Тест. 162).

Див. ще ЗАКУПАТИ, ЗАКУПИТИ.

ЗАКУПЪ ч. Закуп: Ино с ты(х) пне(и) на ко(ж)ды(и) го(д) выпѣскѣ маєтъ быти, хлопѣ по(лт)ину гроше(и) а жо(н)це по(л)копы гроше(и), ни(ж)ли маючи таковы(х) закупо(в) и дете(и) ихъ в жидо(в)ство ани (в) басу(р)манство намовати... не маю(т) (1566 ВЛС 95).

ЗАКУПЪЛЕННЫЙ *див.* ЗАКУПЛЕННЫЙ.

ЗАКУПЪНЫЙ *див.* ЗАКУПНЫЙ.

ЗАКУРИТИ *дієсл. док.* 1. (*про море*) (*розбушуватися*) завирувати: Тѣмнымъ абѣвѣмъ вѣтромъ и навалтностю страшливою и огнистою, мѣре збѣрившиа и закъривши, бѣны тѣсачныи ѿкрѣты погубило (Київ, 1627 Тр. 668).

2. *Перен.* (*здійнятися*) запанувати, настати: ворочаючиса знѣвѣ до бѣного флоре(н)ского (кгда віде(л) папа... ижѣ на не(м) не тѣлько ничѣго са дѣброго не справило, але еще ты(м) гѣршаа ненависть оу хр(с)тіанствѣ закърѣла)

синбѣ, мѣслили шѣо бы дѣлѣй чинѣти мѣли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 53 зв.).

ЗАКУРИТИСА дієсл. док. (здійнятися в повітря, почати бушувати) закуритися: Але яко страшний и кѣ спомнѣню невимѣвне жалосный той справы,... сталъса конѣць. яко ѡ(т) бѣрливого мѣра знѣгла закрѣриласа боура (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 47).

ЗАКУТНЫЙ прикм. (віддалений від центру, малопомітний) закутній: Малжѣнскій станъ ѡ(т) самѣго Бга вседержителя єсть вѣнайде-ный на мѣстца(х) Рѣйски(х), а не на якихъ инши(х) закѣтны(х) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 917).

ЗАКУТОКЪ ч. (глухе, віддалене, малопомітне місце) закуток, закут: Мы... озываемся, бовѣмъ... хочечи... схажки свои братскіе... мѣти,... не по закуткахъ, але на мѣсцу упривильеваномъ (Вільна, 1608 *АЮЗР* II, 45).

Див. ще ЗАКУТЬ.

ЗАКУТЬ ч. Те саме, що **закутокъ**: Мы теды видечи такъ великое спустошенѣ и укывженѣ отъ нихъ тому мѣсцу... не новое якое брацтво, але тежъ власное... отновляемъ, хочечи того брацтва не по закутахъ якихъ, але на мѣсцу его власномъ... заживати (Вільна, 1608 *АЮЗР* II, 45).

ЗАКЫ див. **ЗАКИ**.

ЗАЛАГАТИ дієсл. недок. (віддавати під заставу) закладати: рігнеро, залагаю, заставляю (1642 *ЛС* 316).

ЗАЛАПИТИ дієсл. док. (чим) (виманити) захопити: Сѣноу намилишій йона, бл(с)вѣнство оу мене на тоую митропѣлію хѣтростію и лѣстію исѣвоюю залаплѣно (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 35 зв.).

ЗАЛАТА ж. Латка: нѣхто плѣта новѣго соукна не оустѣвлає(т) в соукню стѣроу, и еслѣже инѣчеи тѣгда и нѣвое здере(т), а ве(т)хомоу не прѣстоить зѣлата з нѣваго (XVI ст. *УЄ Літк.* 19).

ЗАЛЕВАТИ дієсл. недок. Заливати, затоплювати: а тым людем... не бѣдет волно того ставѣ вживати, яко долго ѣ верх залевати бѣдет (Краків, 1538 *АС* III, 63).

ЗАЛЕГАНІЄ, ЗАЛАГАНІЄ с. (скупчення чого-небудь у певному місці) залягання: тои же анишь аще кто часто прѣмлетъ ѡ(т)творѣє(т) залаганіє жи(л) пече(н)ны(х) (XVI ст. *Травн.* 21); то(т) же бѣ(б) варе(н)... и смѣше(н) с перцемъ долгимъ... залеганіє жы(л) печенны(х) отвори(т) (Там же, 263).

ЗАЛЕГАТИ дієсл. недок., перен. (бути методом постійної турботи) лежати, залягати: Листы на имѣніе тые..., абы были пристойне оправлены, якобы на мене нарекали, ижъ бы то на души моей не залегало (Володимир, 1609 *АСД* X, 231).

Див. ще ЗАЛЕЧИ.

ЗАЛЕГАТИСА, ЗАЛЕГАТЬСА дієсл. недок. (стп. *zalegać się*) заводитися, плодитися: вѣ запѣстѣломъ абовѣмъ домѣ посполѣте, кѣтки, псы, и вшѣлѣкое плюгѣвство залегѣтъса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 304); Реклѣ Моисей до нихъ: жаденъ нехай не зоставлѣєтъ з негѣ [хлѣба] до поранкѣ, которіи не послѣхали его але зоставили нѣкоторіи з нихъ ажъ до поранкѣ и нало са залегать червами и погнило (серед. XVII ст. *Хрон.* 94).

ЗАЛЕГАТЬ див. **ЗАЛЕГАТИ**.

ЗАЛЕГАТЬСА див. **ЗАЛЕГАТИСА**.

ЗАЛЕГЛЫЙ прикм. (невикористаний) залежаний: привилея господарей нашихъ... на вольности духовенству и церквамъ нашимъ здавна наданые а недбалостію нашихъ же залеглые,... одновили есмо (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 99).

Див. ще ЗАЛЕГАТИ.

ЗАЛЕДВА присл. (насилу, з великими труднощами) ледве, заледве; а онъ... самъ съ посохомъ кинулся до слугъ Борзобогатого... и зъ замочку выгнати казалъ, отъ чого ажъ заледва панъ Богуфаль угамоваль, // же ихъ мало о горло не приправиль (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* I/I, 14-15); 6000 да(л) толко цеголь: и то залѣ(д)ва(х)мо выпроси(ли) (Львів, 1627 *ЛСБ* 1051, 3).

Див. ще ЗАЛЕДВЕ, ЗАЛЕДВО.

ЗАЛЕДВЕ присл. Те саме, що **заледва**: от которого битя кгда ледво живою толко юж

зоставала... подданные выконываючи, до болота приволокѣши, живота позѣбавити хотели от чого заледве некоторая служилая челядь отпросили и заумерлую подѣ село Киверце отъвезти казали (Луцьк, 1523 *АрхЮР* 1/VI, 533); Тожъ дей нерыхло заледве кѣ собе пришлоѣ и зѣ замочку владычного втекѣ (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 1/I, 16); А то(т) ѡря(д)ни(к) его м(л) и ингышиє слуги и люди жо(р)ницкские заледве з го(р)лы ѡ(т) всеє маєтности повтекали (Жорница, 1590 *ЛНБ* 5, II 4046, 148); Если же патрыарѣха... мелѣ владзу надѣ тутошними паньствы невыветрелую, — а для чогожѣ его королевскую милость о листѣ позволенный просилѣ, которого заледве могѣ упросити? (Вильна, 1599 *Ант.* 669); Жехмы заледвеса моглы оупаматѣти, Бѡса то на(м) нѣкгда не трафлѣло видѣти (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 71); А дрѣги(х) за ся сродзе посѣчно. Ки(и)ми побито... Пото(м) заледве гдыся ѡкоили... Помалѣ малѣ почали ѡ(т)ходити (1636 *Лям.* 10); который то Ребѣчей,... заледве од болшого битѣя уйшол (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 477).

Див. ще ЗАЛЕДВИ, ЗАЛЕДВО.

ЗАЛЕДВИ, ЗАЛЕДВѢ, ЗАЛЕДВЫ *присл.*

1. Те саме, що **заледва**: вра(д)ни(к) его мл(с)ти пѣна Ма(р)ка Васи(л)євича Жоравницкого... з луко(в) на мене стрелати каза(л), аже-(м), де(и), ...на кони свое(м) заледвы до двора... пѣна Григо(р)я Гулевичова вте(к)ши, чере(з) пло(т) ув огоро(д) вскочи(л) (Луцьк, 1563 *ТУ* 102); негли, залє(д)вѣ ачѣй (1596 *ЛЗ* 61); “Если справедливыи заледвѣ збавлен будет, нечестивыи, а безецѣныи и грешныи где ся окажет”? (Вильна, 1600 *Катех.* 44); Єдвѣ: Лѣдво, залѣдвѣ (1627 *ЛБ* 35).

2. Тѣльки-но, щойно: А Алексѣндерѣ поспѣшившиє вѣскѡчылѣ на кѡнѣ, а якѡ мѡглѣ на прѣдшей оутекалѣ, и рекѣ крѣмѣ, залѣдвѣ кѣ // свѣтѣ переѣхалѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 421-421 зв.).

3. У знач. *спол.* (*приєднує підрядне речення* *часу*) як тѣльки: смѣрть на всѣ лѣта животѣ на-

шегѡ; прѣва свѣгѡ заживѣеть... и рѣзѣма тѣмѡю покривѣеть, покаѣнїє и сѣкрѣщенное ср(д)це; вѣ бѡлезни, залє(д)ви кѡмѣ са трафитѣ; дѣромѣ Бѣжїи(м) (Чернїгѣв, 1646 *Перло* 124 зв.).

ЗАЛЕДВО *присл.* Те саме, що **заледва**: Ино и другихѣ, тамѣже вѣ церкви, били и ногами топѣтали, ажѣ... заледво владыка вѣ томѣ угамовалѣ (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 1/I, 14); мене дей толко самого зѣ однимѣ хлопчикомѣ заледво пустилѣ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 287); Прошоу теды абѣсь... нашѣ прѣцѣ... принѣлѣ... // ...зѣ слезѣми... (котѡрыхѣ тѣа сивѣзна нашѣ ...незмѣрными працами спрацованаѣ залѣдво при своѣй мѡци захѡвѣти мѡжетѣ)... напѣсалѣ (Дерманѣ, 1605 *Мел.Л.* 44-44 зв.); Залѣдво тѣды ѡбѣчившиє и до себе пришедши Блѣдныи сѣнѣ,... прихѡдитѣ до оѣца (Киѣв, 1627 *Тр.* 29); Чѣстаѣ Панна... // Залѣдво ѡчи кѣ небѣ двѣгнетѣ, Вѣ тажкой бѡлезни рѣтѣнкѣ жадаѣтѣ (Львѣв, 1631 *Волк.* 16-16 зв.); ѡво зѣгола все Авѣ што ѡ(д)но Колѣвекѣ в томѣ за(м)кѣ и (с)карѣбѣцѣ было... погорѣло же залє(д)во самѣ Его м(л)... ѡшолѣ згорѣнѣя (Киѣв, 1640 *ЛНБ* 5, III 4063, 21); пѣни Пѣсляковая... заледво до леса ушѣла (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 132).

ЗАЛЕЖАЛЫЙ *дієприкм.* у знач. *прикм.* (*який не використовувався протягом тривалого часу, який не оброблявся*) залежаний: тоє поле истарины залежалые жадны(м) плуго(м) ани косою ѡ(д) жадного передо мною нерѣшено кгрѣ(н)товне выробилѣ, выправи(л), и пребрани(м) збоже(м) посѣя(л) (1582 *Кр.Стр.* 8).

ЗАЛЕЖАТИ¹ *дієсл. док.* (що) (*перестати використовувати*) занѣбати, запустити: Ку тому тежѣ абѣсμο не залежали поля, и абѣ вѣ гнѣює и вѣ лѣнность не приходили, допуѣаєтѣ Богѣ враговѣ и супостатовѣ на насѣ (Киѣв, 1621 *Коп.Пал.* 824).

ЗАЛЕЖАТИ² *дієсл. недок.* 1. (що на кому) (*бути в залежності від кого, бути у чийй-небудь владі*) залежати (від кого): А прото, абѣ са Твоѣ Милость в том подлѣгѣ того росказана... господарѣьского захѡвал,... и тых злодѣєєв,... ко-

ждого водлѣгъ заслѣги безъ жадного милосердѣа... карал,... бо то на тобѣ залежить (Петр-ків, 1538 *AS IV*, 132); Якож то замѣки сѣтъ пограничные и не малые подчасъ потребы и по-слѣги напротивкѣ неприателѣмъ нашимъ с нихъ прытрафяють(са), а то ни на комъ так далеце не залежить, ѡдно на старостѣ тамошнемъ, ко-торыи... панѣство нашо в доброй безпечности... держати маеть (Краків, 1539 *AS IV*, 223); ино то есть реч слѣшнаа, абы вы, врадники не мели ѡ томъ ведати, бо то залежи не только на вас, ѡрадников, але на кожного цнотливого, добро-го, а верного слѣгъ нашего на то бачить и пиль-ность мети (Вільна, 1541 *AS IV*, 296); Мѣрко ефѣскій на котѡро(м) мно́го залѣжало, ѡжъ трѣхъ патріарх(в) осѡбѣ носи(л), відачи жѣ о его наболшей идѣтъ, напередъ всѣхъ... вѣтѣкъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 50 зв.).

2. (на чому) (зводитися до чого-небудь, мати своїм змістом щось) полягати (у чому): Бо ес-либы на томъ речъ залежала: “хто перышый – тотъ лепшый”, ино митрополить и владыкове еще в Рѣме,... тую светую единость черезъ по-слы свое кончыли (Вільна, 1599 *Ант.* 563); А вѣра каѡоліческаа на то(м) залѣжитъ абѣсмѡ единомѣ бѣгъ въ тр(о)цы и... въ єдиности по-клонъ чинили (Угорці, 1618 *Собр. сл.* 9); По-житокъ Граммѣтики... абы и в Славѣнскѡмъ дѡзнанъ... бы(л) наповінной вѣшей Люботца-те(л)нын Оучітеле пїлности залѣжати бѣдетъ (Єв’є, 1619 *См.Грам.* 9); Гдѣжъ якъ цѣлость ѡвѣцъ словѣсныхъ, на ихъ порѡ(д)номъ спра-вованю залѣжить; такъ згѣбы ѡвѣцъ своѣхъ, прѣ(з) Прорѡка Іезекїїла Бгъ Всемогѡщій, з’ рѣкъ Пастырѡвъ оупоминѣтисѣ ѡбѣцѣтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 10); Абы была цѣлаа [исповѣдъ], котѡраа залѣжитъ на исповѣданїи всѣхъ грѣ-хѡвъ свои(х) (Львів, 1645 *О тайн.* 75); Милова-ніє засъ Бгѡ в’ мїлованю бліжнегѡ вѣдлѣгъ Бгѡ, залѣжить (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3 зв.).

3. (кому на чому) (надавати чому-небудь ве-ликого значення) залежати: Тырѡнскаа атропо, чомѣсь прерѣвала Клѣбѡкъ вѣкѣ живота: яко-

бысь не знала Же намъ мно́го на его житлѣ залежало (Вільна, 1620 *Лям.К.* 5).

♦ **як (яко) залежить** – (як слід, як личить) як годиться, як належить: И сходитися урече-ного дне до брата старшого цехмистра, кѣто-рого сѣбѣ выберуть, послушнымъ его быти и в почтливости мѣти, як залежить старшому (Пе-ремишль, 1563 *АрхЮЗР I/VI*, 51); а мнѣ и по-то(м)ко(м) мои(м) слу(ж)бѣ зѣ(м)скѣю слѣжити яко на почитивого шля(х)тича залежи(т) (Миля-новичі, 1572 *ЖКК I*, 36).

ЗАЛѢТЕНЄ с. (через подув повітря) попа-дання: кгдамъ едно оный листь ку свечи под-неслъ и подписы рукъ прочитати хотѣлъ, тѣды мя заразъ порохъ якийсь съ того листу залѣ-тель, отъ которого залетѣния пороху мдлость въ томъ часѣ нагле на мене припала (Володимир, 1596 *АрхЮЗР I/I*, 481).

Пор. **ЗАЛѢТЕТИ**.

ЗАЛѢТЕТИ, ЗАЛѢТѢТИ дієсл. док. (від-правитися куди-небудь відлітаючи) податися: неподѡбнаа естъ рѣчъ члѣвекови, на тѣкъ ма-лыхъ крилахъ по(д)нестисѣ ѡ(т) землѣ // и на вѣчний ѡ(т)почїнокъ залѣтѣти (поч. XVI ст. *Пчела* 55-55 зв.);

перен. злетіти, піднятися, полинути: смѣсль и рѡзѡмъ далѣко тѣла ѡ(д)ити, и в’ ѡ(д)лѣглости пел’тримѡвати и в’ чѣжіи крайны в’ ѡ(д)номъ пѣн’ктѣ годїны залѣтѣти мѡжетъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 361); Вы всю вселѣннѡю прѣдко ѡблѣтѣ-ли, И по трѣдѣхъ вѣшихъ на высотѣ Нб(с)нѣю залѣтѣли (Чернігів, 1646 *Перло* 46);

(потрапити куди-небудь) залѣтїти: кгдамъ едно оный листь ку свечи поднеслъ и подписы рукъ прочитати хотѣлъ, тѣды мя заразъ порохъ якийсь съ того листу залѣтель (Володимир, 1596 *АрхЮЗР I/I*, 481);

проникнути: и певне бы тотъ сынодъ до-шолъ былъ, гдѣ бы потомъ противные ветры были не залетѣли (Вільна, 1599 *Ант.* 637).

ЗАЛѢТИ див. **ЗАЛІТИ**.

ЗАЛѢТИТИ дієсл. док. (супп. *zalecić*) (що) засвідчити: мнѣ велице ласкавыє пїнне... бгѡ-

спасаемо(г) града лвова ђпри(и)мо(ст) мою при-
яте(л)скѣю мѣсти брате(р)ско(и) вѣм залети(в)-
шы ѿ г(с)ди блѣгоче(с)но радоватися... да спо-
добити(т) васъ христо(с) богъ на(ш) (Оліта, 1591
ЛСБ 185, 1); ѿ чом всем... нашому млтивомѣ (!)
пану знати даємъ и для ѡстановеня певного ми-
та до ваше кр. млти (!)... отсылаем, залетившы
притом вашо кр млти (!) верное подданство свое
(Рожица, 1594 *Свєнци*. 75); Мои ласкави панове
приятеле Залети(в)ши хѣти мои прѣяте(ль)ские
добро(и) прѣязни Вм(л)є Ижъ пере(д) сѣ(д)...
ѿ(т)ца владыки... прыпадаеть справа слѣдѣбни-
ка мое(г) Василия (Гологори, 1605 ЛСБ 398).

ЗАЛЕТѢТИ *див. ЗАЛЕТЕТИ.*

ЗАЛЕЦАНЄ, ЗАЛЕЦАНЬЄ *с. (стп. zalecan-
nie) 1. (похвала) прославления: ѿ залєцанью и*
прехваланью востѣчной цркви з заходны(м)
костѣломъ, оунѣи або згѣды (Острог, 1598
Отп.КО тит.).

2. (позитивна оцїнка кого-, чого-небудь) реко-
мєндация: А если бы ся тая залєцаная особа имъ
на тотъ урядъ не здала згожа, тєды залєцаню
мѣстца не зоставуючи иншого, которого згод-
лившого видятъ быти собѣ, обирають (1603
Пит. 28); Приданъ тѣжъ єсть за тымъ же лїс-
томъ тестаментъ цѣсара кгрѣцкого васїліа...
котѣрого тестаменту пожитокъ и потребу, не
хочоу абьсь зъ залєцанья моего але рачей з са-
мѣго читанья зрозумѣль (Острог, 1607 *Лѣк.* 5);
протестующий... шоль... до... месчанина та-
мошнего Вилского, въ залоты, не ведаючи о
жаднымъ залєцанью того-то войтовича (Жи-
томир, 1644 *АрхЮЗР* 8/III, 602).

3. Залицання: Ото так, повѣм ти: рѣчьми
сладкими... прельстил девицу и тѣм словесным
похлѣбством цноту девицы ведомє украл. Кото-
рые рѣчи его в залєцанию чинение на знамение
девицы, коротко ти припомену, пилене послу-
шай! (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 164).

Див. ще ЗАЛЕЦЕНЄ.

Пор. ЗАЛЕЦАТИ.

ЗАЛЕЦАНЬЙ *дієприкм. у знач. прикм.*
(схвалений, підтриманий) рекомендований: На

которое напомнимъ ваше королевское ми-
лости... до тое залєцаное згоды барзо бы рады
были приступили, только, же зъ гистории ба-
чать, ижъ тая святая згода, яко часто єсть за-
вирана, такъ се теж часто, за неупрядненемъ
вшелякихъ завадъ, розрывала (Берестя, 1596
АрхЮЗР 1/I, 510); А если бы ся тая залєцаная
особа имъ на тотъ урядъ не здала згожа, тєды
залєцаню мѣстца не зоставуючи иншого, кото-
рого згодлившого видятъ быти собѣ, обирають
(1603 *Пит.* 28).

Див. ще ЗАЛЕЦОНЬЙ.

ЗАЛЕЦАНЬЄ *див. ЗАЛЕЦАНЄ.*

ЗАЛЕЦАНЬЄСА *с. Лукавїсть, хитрїсть:*
тѣжъ самѣй грѣхъ котѣрый яко напоча(т)коу
залєцанье(м)са своимъ оумѣтъ хитре въ чоло-
вѣка вѣкрасти и влѣдїти, такъ на ѿста(т)коу
незмѣрною бѣззною грѣзитъ и страши(т) (Ост-
рог, 1607 Лѣк. 4 зв.).

Див. ще ЗАЛЕЦАНЄ.

Пор. ЗАЛЕЦАТИСЯ.

ЗАЛЕЦАТИ, ЗАЛИЦАТИ, ЗАЛѢЦАТИ
дієсл. недок. (стп. zalecacъ) 1. (кому що) Відда-
вати, передавати; пропонувати: яко не толко
я,... але подобно ино сам Христос с небеси, если
бы звал, крест свой, залєцал и в пустыню изы-
йти... росказал (Унів, 1605 Виш. Домн. 192);
поручиламъ тое мѣстце ве владзу... господину
отцу Исаи,... которому и во всей маєтности мо-
ей за-Днѣпрской увесь рядъ и справу духовныхъ
залєцамъ (Вишнївецъ, 1619 АЮЗР II, 71); Уни-
жоньи и на всемъ повольныи послуги наши
рыцєрскїя залєцаємъ яко найпилней ласце и
молитвамъ вашей святителской велебности
(Осмянївка, 1629 КМПИ I, дод. 370); При(с)мот-
рѣмося я(к) сво(и) рєчи ѿздѣляемо. Та(к) свя-
то(с)ти ко(с)телные ве(л)це шанѣмо Для чо-
го(ж) и цє(р)ковны(м) тои ч(с)ти ѣ(и)мѣмо.
Коли свои послуги Бгѣ залєцаемо. А чемужъ и
на иные криво поглядаемо (1636 Лям. о приг.
7);

(що до кого) (робити явним) виявляти: Але
Бѣ залєцаеть мїлость свою кѣ на(м), же кѣдѣ-

смо еще были грѣшными, Хс за насъ оумѣрь (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 304);

(що до кого) (*прохання, молитву*) засилати: млтвы моя залецаю до мл(с)твие ласки вшео мл(с)ти все(х) вобещ (Львів, 1585 *ЛСБ* 70, 1); себе залѣцати (кому) – засвідчувати пошану (до кого): При то(м) синовско(и) мл(с)ти вашео пл(л)но себе залѣцае(м) (Київ, 1646 *ЛСБ* 574).

2. (кого, що) Вихваляти, прославляти: обрали... чоловіка побожного,... которого цноту, годность и статечность залецаючи, съпосродку себе до короля Генрика, продка нашего,... Феофила присылали (Торунь, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 65); многи(х) зобравши, статечно(ст) и те(р)пливость родичо(в), и его залецаю(т) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87); пришедши перед нас..., послове... причинялися черезъ... Миколая Ланцкорунского... за... Александром Вишневецким прекладаючи и залецаючи заслуги его (Варшава, 1590 *ЧИОНЛ* XIV-3, 93); В тѣхъ словѣхъ дѣписъ бѣрзо особливѣ згѣдѣ и єднѣсть залецае(т), и пѣвнѣ ширѣю правдѣ пишеть (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 161 зв.); якъ за(с) злы(и) єсть гнѣвъ не трѣба его залецати, бо всѣ(м) є(ст) его вло(ст) значна (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.); Приѣздили до Володимера отъ розныхъ кролевъ, княжатъ... послове... каждый зъ цихъ вѣру и законъ свой залецаючи (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 973); Непозверховный але внутрний sprawy чоловіка, залѣцають, албо шкодаѣ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 23 зв.); Съставляю: Врѣчаю, залицаю, похваляю, складаю (1627 *ЛБ* 129); Хто та го(д)не вѣславитъ; всѣ ю(ж) ѿ то(м) знаютъ: Тебѣ Цнѣты по свѣтѣ твои залецають (Київ, 1633 *Евфон.* 309);

(що) оцінювати: златодѣстый засѣ стѣй такъ єѣ залецаѣтъ мѣвачи: Лѣкомство є(ст) ненасычѣное пѣанѣство (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 4 зв.).

3. (кому кого, що) Рекомендувати, радити: И залецаючи намъ того Бадовского панъ воевода Рускій въ причинѣ за нимъ жадалъ, абыхмо ласку нашу господарскую ему показали (Варшава, 1572 *АЮЗР* II, 176); Залецаю Вам Фивию

се(с)тру нашу... жебы е(с)те єи принали... якъ при(с)тои(т) свѣты(м) (II пол. XVI ст. *КА* 294); а коли са тѣжъ трафитъ же имъ тоурчинъ на патріа(р)шество залецаѣтъ особѣ такоую, с которои дѣсы(т) // мѣгѣтъ мѣти, вѣдачи в немъ пѣстѣпки такѣвыє, якѣвыє ап(с)лѣ вѣ епи(с)копѣ оусмѣтрѣвати казѣ(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 167-167 зв.); тѣды пѣю до тебе // и залецаю тобѣ вшитко товариство (к. XVI ст. *Розм.* 19-19 зв.); Есть в ныхъ [“Соборникахъ”] полно басній з “четый”, снатъ, зъ отступническихъ легендъ... и зъ тымъ подобныхъ книгъ, презъ неукы господарѣ межи чистую пшеницу церковную якъ куколю назбираныхъ, который намъ теперъ отступниковѣ вмѣсто пшеницы, удають и, абысмо его заживали, залецають (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 657); тую унѣю зъ вѣковъ залецають каждому слѣпыє вожовѣ, и кто зъ нею шлюбъ возметъ, достанетъ або уряду, албо имени (бл. 1626 *Кир. Н.* 14); Григорій Бесѣдѣвникъ... Залецаѣтъ тѣжъ за оумѣрлыхъ дѣтки, якѣ добрыи (Київ, 1627 *Тр.* 38);

(кому) наказувати, велѣти: Сѣдмый засѣ оучѣнокъ милосѣрдный, пѣсмы стѣе намъ вѣ Тѣвѣи стѣомъ залицаѣтъ, оумѣрлого погребсти (Львів, 1646 *Зобр.* 70).

Див. ще ЗАЛЕЦИТИ, ЗАЛЕЦОВАТИ.

ЗАЛЕЦАТИСЕ *див.* ЗАЛЕЦАТИСЯ.

ЗАЛЕЦАТИСЯ, ЗАЛЕЦАТИСА, ЗАЛЕЦАТИСЕ, ЗАЛИЦАТИСЯ, ЗАЛИЦАТИСЕ *дієсл. недок. (стп. zalecać się)* 1. (чому) Віддаватися, покладатися, здаватися (на що): Твоѣ Милост рач ѿ том вѣдати, и с тымъ са приязни Твоєй Милости залецам (Вільна, 1543 *AS* IV, 372); зычачи Вашей Милости ѿт Пана Бога доброго здорова..., милостивой ласцѣ са Вашей Милости залецамы, покорне просечи, абысми з ней ѿпѣсчѣны не были (Вінниця, 1569 *AS* VII, 324); Затымъ ся прїязни вашео милости залецамъ (Київ, 1573-1579 *АСД* I, 153); С ты(м) ся повторѣ з молитвами моими вставичными в ла(с)ку вм(с) пано(в) и брати(и) мои(х) залицаю (Стратин, 1588 *ЛСБ* 101); За што а вм повинѣ(н)

бѣдѣ яко добрымъ приателемъ ѡ(т)слугова(т) ...С тымъ се ласкаво(и) приа(з)ни вѣмъ залѣцамъ (Київ, 1592 *ЛСБ* 1035, 36); Зати(м) са повторе ла́сце вѣм(с̄) пасты(р)ско(и) гд(с)на моѣю залѣцаю (Львів, 1593 *ЛСБ* 245, 2); при то(м) повторе се зали́ца(м) ла(с)ка(м) ва(ш) мл(с)ти (Устя, 1600 *ЛСБ* 353); Змершій... Мѣзерного того Свѣта: Самъ спробовавши, А тоу Смертѣльное все по́дъ зѣмлю ѡ(т)да́вши вѣстѣпа́еть: мл̄твамъ са залѣцаючи. Розва(ж) ба(ч) ка́ждый Смерть в' па́маті маючи (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 8); За ты(м) ся ла(с)це звыкло(и), вѣм(л)те(и) мои(х) ла(с)кавыхъ Пн̄въ, пи(л)не залѣцаю (Острог, 1633 *ЛСБ* 519); менѣ самбѣ не ра́чишъ ѡпѣс̄тити, з мѣлостивою ла(с): сво(и) Па(н): // Котѣрѣи я пѣлне залѣцаюса (Чернігів, 1646 *Перло* 6-6 зв.).

2. (складати увелення про когось) оцінювати: Ту бы Самого Пана Бога, Который на серъца людъскіе смотритъ, судьею потреба: былъ ли тотъ умыслъ ихъ до церъкви збиратися и зъ митрополитомъ и владыками такъ скромне, яко ся залѣцають, поступовати? (Вільна, 1599 *Ант.* 525).

ЗАЛЕЦАТИЄА *див.* **ЗАЛЕЦАТИСЯ.**

ЗАЛЕЦЕНЄ, ЗАЛЕЦЕНЬЄ, ЗАЛЕЦЕНЬЄ, ЗАЛИЦЕНЬЄ *с. (смп. zalecenie)* 1. Повага, шана; честь: В такіхъ тѣды Шляхѣцтвахъ наша похва́ла, на́ша сла́ва, на́ше и на́шихъ прѣдковъ залѣце́н'є (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 24); Има Могѣлы и в' словѣнской Зѣни, И в' Бѣгомѣслномъ бѣдетъ мѣти Трѣѡни Несмертѣльное свое залѣце́н'є, И вывыпшѣн'є (Київ, 1633 *Евфон.* 308); А не́тъл'ко Панѣнскій ста́нъ в' Нѣвомъ Зако́нѣ, якѡ в' Ап(с̄)лахъ и ѣныхъ стѣхъ и Зако(н)никахъ, ма́еть свою высо́кость и залѣце́н'є (Київ, 1646 *Моз.Тр.* 923).

2. Засвѣдченнѣ, пѣдтвержденнѣ: По залѣценю его королевской милости нанизшихъ службъ и верного подданства нашего и по одданю листу веручого, въ тые слова до короля, его милости, премову учинять (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/І, 510); Тутъ еднакъ а́нѣ въ той способъ енкониѡнъ

або залѣценъе достойности Адри́анови отъ Тарасіа естъ учинено (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 495); Всѣмъ вобецъ... По(л)ковнико(м) Со(т)нико(м) Асавуло(м)... І козако(м) з во(и)ска нашо(г) Запоро(з)ко(г) по залѣце(н)ю зы(ч)ливо(с)ти нашої до ведомости доносимъ (Київ, 1648 *ДПБ* II 22645).

3. (позитивна оцінка) рекомендація: а коли са тѣжъ тра́фитъ же имъ тоу́рчинъ на патрѣа(р)шество залѣца́еть особѣ такоу́ю, с котѣрой до́сыт // мо́гѣтъ мѣти, ви́дачи в нѣмъ по́стѣпки такѡвыє, якѡвыє ап(с̄)лѣ в' епи(с)копѣ оу́смѣтрѣвати каза(л). перестають на залѣце́н'ю хотѣжъ тѣре́цкомъ и ѡныє особы прѣймоу́ють (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 167-167 зв); Братства пофундоваль, которые потомъ король Стефан за залѣценем его привиліями умоцнилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 28); Врѣче́н'є: Вда́н'є, порѣче(н)є, зали́це́н'є (1627 *ЛБ* 18); теды и мы, угле́дѣвши и маючи залѣценъе и по́цтивыє поступки помененого Иоанна Скиндера, яко члѣвка годного и на то способного, повагою нашою гетманскою за войта и дозорцу мѣста Чернигова... постановляемо и потвержаемо (Київ, 1649 *Тр. ЧАК* 146).

Див. ще **ЗАЛЕЦАНЄ.**

Пор. **ЗАЛЕЦИТИ.**

ЗАЛЕЦЕНЬЄ *див.* **ЗАЛЕЦЕНЄ.**

ЗАЛЕЦЕНЬЄ *див.* **ЗАЛЕЦЕНЄ.**

ЗАЛЕЦИТИ, ЗАЛЕЦЫТИ, ЗАЛИЦИТИ *дієсл. док. (смп. zaleścić)* 1. (що) Пѣдтвердити, засвѣдчити: Залѣцывши мои звыклые слѣжбы в ласкѣ Вашей Милости моего милостивого пана; рачил Ваша Милостъ розказатъ кѣ мнѣ писат (Свитязь, 1560 *AS* VII, 58); коня моего,... паны опекуны, кромъ всякого мешканя, залѣцывши службы мое..., отдати мають (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/І, 98); бѣдѣчи готовъ до ко(ж)дое потребы его кролевъское мл(с)ти ве(р)не... и ѡхотне застановлятися... слѣжебъ я про хоро́бѣ свою немо́гчы пере(д)... пано(м) нашимъ... залѣцыти, але хотѣчы то кѣ вѣдомости всѣмъ приве(с)ти и... кѣ слу(ж)бамъ... способити (Ко-

вель, 1583 ЖKK I, 243); при томъ ласки твоєи прошѣ абы(с) мя залєци(л) всѣмъ приятелє(м) мои(м) ни маю ничего иншого штобымъ на(д) то писа(л) (к. XVI ст. *Розм.* 63); Але на ты(х) мѣст прише(д)ши посре(д)кѣ всѣ(х) събрáны(х) ... того стго храма повинность свою залицивѣши, обѣцáтиса має(т) до збѣдована мл(с)ти братєрской (Львів, 1603 *ЛСБ* 384).

2. (до чого) Рекомендувати, передати: Пасты(р)ски(м) свои(м) промысло(м) ѡсмотрѣли, бл(с)вили и ствердили и до ласки всѣ(х)... залєцили (Львів, 1609 *ЛСБ* 422);

(що) вибрати: Рыцєрь оужа хѣбкою держачи рѣкою Значить, же быль напѣлненъ М(д)ростю стою; Котрѣю Пáнь залєцилъ, з' межи наѣкъ мнѣгихъ. Жебъ по смѣрти кѣждый мѣлъ другѡвъ ѡ(т) оубѣгихъ (Київ, 1624 *На г. Долм.* 2).

3. (кому чим, що) Заповѣсти, повелѣти: оная звлаща которую намъ Христосъ тестамєнтомъ своимъ залєцилъ и росказаль и погрозилъ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 208-210); павєль в таковой способъ в своєй наоуцє не препомнѣлъ галатаномъ залєцити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 187 зв.); Хѣтачи тѣжъ добротливый нашъ Г(с)дь и речивѣсте Пѡст', якъ рѣчь збавѣннѣю, залєцити намъ, сáмъ пѡстилъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 65);

(що кому) викласти, розповѣсти (про що): Тѣ(т) Первѣю чáсть Казáн'а моєгѡ кончѣ, в' котро́рой Плáчь по ѡмѣрлыхъ з' Пѣсма с(т): залєцивѣши, до того любѡвъ вáшѣ в' настоáщемъ нашѣмъ жáлю запросѣлемъ (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 22); Състави: Залици, ѡтвори, извѣсти (1627 *ЛБ* 129).

5. *Перен.* (що в чому) Привносити, вносити, вкладати: Якож дѣволъ такъ уловил тую столицу западную, а потомъ владзу свѣцкѣю в Рымѣ ему подаль, до того мудрость поганскихъ философѡвъ в сердцу их залєцилъ, которою умовленъ будучи, смиреномудрієм божіимъ погордилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 54).

4. (що кому) (залишити кому-небудь) передати: Зáцный ѡнъ мала(р), авєллє(с), котѡрго

такъ шановáла нѣкѣлись старожѣтно(ст), же има, егѡ славою пото(м)ствоу своємоу залєцила, венєрѣ якѣю(с) хотѣ(л) вѣмаловати,... взá(л) на тѣю робѣтоу дєса(т) лѣтъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 273).

Див. ще ЗАЛЕЦАТИ.

ЗАЛЕЦОНЪ *див.* ЗАЛЕЦОНЫЙ.

ЗАЛЕЦОНЫЙ, ЗАЛЕЦОНЪ *дієприкм. у знач. прикм.* Рекомендований, поданий: мы маючи залєцонѣю справѣ И пилное стара(н)є ѡ помноженю хвалы Бжѡе, такъ че(ст)ного житія иноческаго, яко дрѣка(р)скимъ масти(р)ствомъ книгъ бжѣстве(н)ны(х) на собѣ выпѣща(н)я, в посполиты(и) пожитокъ и в збѣдова(н)є спсєнія дшѣ народѣ хрестия(н)ского, побо(ж)ностє(и) вашѣ(х)... до вѣрны(х) рѣкъ подадо (Київ, 1627 *ЛСБ* 496).

Див. ще ЗАЛЕЦАНЫЙ.

ЗАЛЕЦЫТИ *див.* ЗАЛЕЦИТИ.

ЗАЛЕЧИ *дієсл. док. 1.* (зайняти певні позиції) розташуватися: Иные полки по мѣстахъ ажъ до волоскихъ границъ на Чорномъ шляху татарскомъ залєгли (1630 *МИВР* 322).

2. (не приділити чому-небудь уваги) занедбати, запустити (через що): Надѣ то все, а шго ведати могло бы ся вамъ было и то на синоде (Берестейскомъ) показати, (где бысте ся были зышли до громады), же тая святая єдинось – не новые речы (одѣ вашихъ духовныхъ вѣщалися), але давньные, толькожъ недѣбалостью старѣшыхъ церьковньныхъ залєглые, а тепєрь ку вашомужъ лепѣшому одновєные (Вільна, 1599 *Ант.* 559).

3. *Перен.* (бути предметом постійної турботи) лягти, залєгти: тыи долги жона и дѣти мои 30 всихъ трѡхъ частей моихъ, абы поплатили, абы того ничего на мой дѣши не залєгло (Володимир, 1547 *AS* IV, 565); Одправу слугамъ моимъ, хлопятамъ и всей челяди дворной поручаю сыномъ моимъ, прошу и напоминаю, абы были пристойне одправлены, яко бы на мене не нарикалы, иже бы то на души моей не залєгло (Володимир, 1609 *АрхЮЗР* 1/VI, 394).

4. **Перен.** Заховатися, затаїтися: Бгъ и Г(с)дь всѣхъ вше(д)ши в' гнѣзда и дѣмы, где смѣртъ залегла, а дѣи и Адама ѡ(д)тѣль вѣрвавши ѡ(д)-хѣдитъ бѣ(з) оуѣмы (Вільна, 1627 *Дух. б.* 100).

Див. ще ЗАЛЕГАТИ.

ЗАЛИ *част.* Хіба, невже, чи: аза, азажъ, за, зали, *пunguid* (*Уж.* 1643, 50 зв.).

Див. ще АЗАЛИ, ИЗАЛИ.

ЗАЛИВАНЕ *с.* (*покривання чого-небудь рідкою масою*) заливання: за смолю до заливана ры(н)ны на ново(и) цѣ(р)кви *fr.*: 20 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 19).

Див. ще ЗАЛЯНЕ.

ЗАЛИВАТИ *дієсл. недок.* (що чим) (*затопляти*) заливати: А кгда дже такъ па(н) бо(г) промови(л) ноєви, бо(л)ше(и) свѣта потопо(м) не залива(ти) ани лю(д)ского народъ водою (1582 *Кр.Стр.* 20 зв.); Мѣло вчѣснѣ погѣднѣ на мѣрю плываєтъ, Котѣрого штѣрмъ нѣситъ, фѣла заливаѣтъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 16); а одъ того копца нарожного,... идѣчи по надъ самымъ ставомъ..., берѣчи пока вода заливаѣтъ (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 70); тѣмо рѣки ѡгнѣнныи разливаѣются всѣодѣ, и заливаѣютъ всѣкое мѣсто, страшнымъ потѣпомъ (Чернігів, 1646 *Перло* 155 зв.);

(*витікаючи, покривати собою*) заливати: Лице твоѣ пресвѣ(т)лоє; Крѣвь заливаѣтъ, а дѣша моѣ ѡ(т) жалѣсти оумираѣтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 94).

Див. ще ЗАЛИТИ, ЗАЛЯТИ.

ЗАЛИВАТИСА *дієсл. недок.* Заливатися. ♦ **слезами заливатиса** – (*гірко ридати, плакати*) заливатися слѣзами: ревливими слезами заливаючи са цѣловала смѣтное Лице (поч. XVII ст. *Пчела* 38); Вѣдишъ Вл(д)чѣ якъ великими слѣзѣми заливаѣмса, длитѣйса тѣды и не ѡ(т)даль насъ до конца (Київ, 1627 *Тр.* 670).

ЗАЛИВОКЪ *ч.* Ділянка землі, залита водою: фѣндѣю... // такъже ставъ..., зъ млыномъ и зо вшелякимъ того ставъ ихъ стѣпного, въ долгости и широкости заливкомъ обоєго грѣнтѣ монастырского и моего власного Загаецкого (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 65-66).

ЗАЛИТИ, ЗАЛѢТИ *дієсл. док. 1.* (що) (*затопити*) залити: Штос дотычет бродѣ Гринкова волно князю Ковелскомѣ том мѣстѣ став засыпати, а мнѣ гдѣ са подобаетъ, верхѣ того єго ставѣ, такъже волно став засыпати и покол вода с тѣх наших ставов земли залѣетъ, ино я князь Федор, ани люди мои не маєм са в тоє встѣпати (Ковель, 1538 *AS* IV, 168); Што ся дотычет ставу..., тот єго мл. маєт подыймовати, яко бы могъ надалѣй залити на землю пана Щасного Кгесинского..., кроме абы тот ставъ Свищовский млына не подтопил (Свищів, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 30); А въ ставу Щенютинскомъ паномъ Радовицкимъ уступу нѣтъ потолоу, поколѣ вода залѣтъ (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/I, 84); ино еслибы што сеножати пана Григора Киселевы тотъ ставъ мой залилъ, тогды Єе Милость, пани дадинаа моа, князь Козека и панъ Янгъ Боней маюу ѡтменѣ панѣ Киселю,... дати (1577 *AS* VI, 83); если бы паль... граничный... // ...за поднесеньемъ гребли и ставѣ ихъ залитый былъ, роздѣмено быть не маєтъ (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 66-67); Прорвалисѣ жерѣла... и линѣла вода, и повстѣли рѣки, тѣкъ ѣжъ // зѣлили дѣмы, зѣмки, гѣры (серед. XVII ст. *Хрон.* 15-15 зв.).

2. Запаяти, закувати: па(н) Кова(л)ски(и)... фо(р)мана... Лукъяна Миценѣтя,... кгда(л)то(в)не взялъ и, везѣ(н)емъ єго укрепова(в)ши,... в ка(и)даны заливши, при собѣ зоставилъ (Володимир, 1608 *ТУ* 245).

Див. ще ЗАЛИВАТИ.

ЗАЛИТЯ *с.* Мѣсце, залите водою: повел насъ через поля... уверхъ ставу Свищовского, а ниже ставу Дублянського на отного залитѣ ставу Свищовского (Свищів, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 29).

Пор. ЗАЛИТИ.

ЗАЛИЦАТИ *див. ЗАЛЕЦАТИ.*

ЗАЛИЦАТИСЕ *див. ЗАЛИЦАТИСЯ.*

ЗАЛИЦАТИСЯ *див. ЗАЛЕЦАТИСЯ.*

ЗАЛИЦЕНЬЕ *див. ЗАЛЕЦЕНЕ.*

ЗАЛИЦИТИ *див. ЗАЛЕЦИТИ.*

ЗАЛИЧКОВАТИ дієсл. док. (що чим) За-маскувати: помененые купцы,... пе(р)цу каме-не(и) пу(л)трина(д)цета, праве на угль спале-ного, зали(ч)кова(в)ши его добримъ зъве(р)ху пе(р)цемъ, и за то же таковы(и) уве(с), яко ему наве(р)ху указивали... // ...продали (Володи-мир, 1626 ТУ 276-277).

ЗАЛЮТЫ, ЗАЛОТЫ мн. 1. Мирні перего-вори: протестующий... шоль... до... месчанина тамошнего Вилского, въ залоты, не ведаючи о жаднымъ залецанью того-то войтовича (Жито-мир, 1644 АрхЮЗР 8/III, 602).

2. (залицяння, любовні пригоди) зальоти: ца-рица не мислила ѿ смѣрти; але ѿ залі́ботахъ, али ю(ж) к' вечерѣ псы изъѣли (Чернігів, 1646 Пер-ло 126).

ЗАЛОВИТИ дієсл. док. Захопити; спіймати: оупа́грѣй теды жебы(с) все ср(д)це твое живо(т) и дшоу в хѣти полной бѣ ѿ(т)давалъ: діаволови за(с) ани пазоурка ани жадной часточки твоей, але подобно заловишъ, не досы(т) бы было на то(м) жебы мѣви(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 219 зв.).

ЗАЛОГА¹ ж. (військова частина певного при-значення) залога: сотникови, и его компанії, такъ же Джаджалому пулковникови, з семью тысячей будущому,... з пулку тогожъ Хмель-ницкого на залогу zesланому, и его ватазе... протестовалъ се (Кременець, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 138); взявъшы себе и обравъшы за старъ-шого неякого Гавърила Гуляницького за залогу козацького ребеллизанъта Речыпосполитое, который розъные ексыцесса подданным холъп-невъским поробили (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 152).

ЗАЛОГА², **ЗАЛУГА** ж. Заклад, застава: да(в) приспособивши собе коадюторов немало, ...Яценковуи дѣвцѣ 3 золотыи до Андрашо-вецъ, да(в) Ячечковому оунукови 3 золо(т) до Ху(д)ліова и к сему орекови оу залозѣ (Бене-диківці, 1603 НЗ Ужг. XIV, 223); Зна́йже маловѣр-ній члѣвче; яковыми дѣрами ѿбдарова́ та Бгъ тво́й добротливый. ато оу пре(д)вѣчномъ преи-

зрѣню свѣомъ бѣзкомъ. безъ жадныхъ залѣгъ твоихъ (Чернігів, 1646 Перло 4); хме(л)ни(ц)кіи ѿ(т) мѣста на два кро(т) стотысячѣи че(р)во-ны(х) злоты(х) дани ѣзавши и залогу и(м) зо-ставивши по(д) замостя по(т)ягнулъ (серед. XVII ст. ЛЛ 180).

ЗАЛОГЪ, ЗАЛУГЪ ч. Те саме, що залога²: Узявъ есь залугъ вытъ брата своего безъ правды (XVI ст. НС 67); Пу(д) залугъ его давъ фе́дуръ попувъ Бахорови Мигаліови оу 6 золоты(х) (Бе-недиківці, 1603 НЗУжг. XIV, 222); ригнус, за- (с)тава, залогъ (1642 ЛС 316); Рѣклъ: пошлѣ тобѣ козѣлчика з черѣдъ. А кгда́ зась она рекла: допди́ш чогѡ хоцѣшъ, если мнѣ даси застѣвѣ (на полях залѣгъ. – Ред.) (серед. XVII ст. Хрон. 62 зв.).

ЗАЛОЖЕНЕ, ЗАЛОЖЕНЬЕ, ЗАЛО-ЖЕНЬЕ, ЗАЛОЖѢНЕ, ЗАЛОЖѢНЬЕ с. 1. Створення: ѿдѣдичте зготовѣное ва(м) кро-ле(в)ство ѿ(т) заложѣ(н)а свѣта (Острог, 1607 Лѣк. 33); Лѣчъ црковъ не естъ цр(с)тво нб(с)ное, но преддверіе ти(л)ко цр(с)тва ѿного, къ тогого бгъ оуготовалъ вѣрны(м) своїмъ, передъ зало-же́намъ видѣмого міра (Почаїв, 1618 Зерц. 66 зв.); Прїйдѣте бл(с)венныи ѿ(т)ца моѣго, ѿдѣдичте оуготовѣное вамъ Цр(с)тво ѿ(т) за-ложѣна свѣта (Київ, бл. 1619 О обр. 120); Създа́ніе: Збѣдова(н)е, створѣ(н)е, заложѢ́не (1627 ЛБ 127);

заснування: на заложѣ́не храма свѣтого, ве-ликого, чѣдотворного Николи... въ евангеліе свѣтое написалъ при игѣменѣ Арсеню (Мілиці, 1542 АС IV, 313); Доносили те(ж) про(з)бы свои ѿ заложѣ(н)е колеиѣ(м) ѣ ви(л)ни (1566 ВЛС 133 зв.); На вторы(и)на(д)ца(т) а(р)тыку(л) ѿ заложѣ́нью ска(р)бу посполитого (XVI ст. ЦНБ П 22641, 5 зв.); мы видячи великую и пильную Церкви Божіей потребу,... просилисмо... пас-тыря нашего зверхнѣйшого,... абы... благосло-веніе свое Пастырское дати намъ зезволилъ, на заложѣ́не Школъ православныхъ въ Монасты-рю Печерскомъ (Київ, 1631 ОЛ 19); А за ты(м) поды(и)мѣючися ѿбмыслити заложѣ́не и збѣ-

дованъе порядное того шпиталѣ // рѣского и церкви (Варшава, 1632 ПВКРДА I-1, 4-5);

(початок будівництва, основа) закладання, закладка: трети(и) позо(в)... ѿ кѡва(л)то(в)не заложѣ(н)ѣ це(р)кви на то(м) ѿ(с)тро(в)кѣ (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 13); подѣ часть розбирания той церкви, гдѣ были фундаменты на заложене, теперъ поднесеной, церкви копаны, откопана была съ припадку и тая яма, въ которой той священникъ лежалъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 470); Основаніе, ѿемеліонъ; Фѣндаментъ, вина, началѣ, грѣнтъ, закладъ, заложѣ(н)ѣ (1627 ЛБ 153).

2. (при назві церкви, монастиря) імені, в честь: В том селѣ церковъ заложене Светое Пречистое зо всіми потребами (Сушично, 1569 AS VII, 327); а тело мое грѣшное маеъ быти поховано в монастырѣ Мелецкомъ, заложенья Светого Миколы (Камінь, 1571 AS VII, 383); наданя шести челоѡковъ... // ...на монастыр Почаевскій церковъ каменнѣю заложенья Успенія святое пречистое... сознала (Почаїв, 1597 ПВКРДА IV-1, 41-42); яко(ж) заразо(м) Црковъ заложенья тройци Стой живонача(л)нои на то(м) мѣсци фѣ(н)довале(м) (Топольниця, 1616 ЦДІАЛ 17, 1, 96, 644); тило... мое... сынъ мой... в церкви Брацкой Луцкой заложенья Честнаго и Животворящаго Креста Господня,... поховати маеъ (Луцьк, 1641 ПККДА I-1, 72).

3. Перен. (чого, чим) виправдання, пояснення; захист: А умоцованные его милости, пана Браславского, повелили: ижъ што дей умоцованный его милости, отца владыки, поведаетъ, якобы заложене болшою справою его милости, пану Браславскому, ити не могло, указуючи то, ижъ тая справа вже за декретомъ трибунальскимъ, а не зъ голого позву, до суду тутошнаго ...пришла, теды его спомочи не можетъ (Володимир, 1592 АрхЮЗР 1/І, 329); в которо(и) справе пово(д) чере(з) ѡмоцовано(г) свое(г)... по(д)не(с) декре(т) помененое диляци(и) заложѣ(н)я хоробы и жалова(л) з не(г) доведечи справе(д)ливо(с)ти по(д)даному своему (Вінниця, 1610 ЛНБ 5, II 4052, 148).

(про покарання) накладання, піддавання: А поневажъ такъ тіи речи уморено и заложениемъ проклятва молчати о нихъ приказано, а Микита и отступникове не безъ выступку то, што публичною ухвалою естъ погребено, свербячимъ языкомъ розгребати ваятсѣ (Київ, 1621 Кон.Пал. 744); Сложѣніе: оумѡва, заложѣ(н)ѣ. або зложѣ(н)ѣ, [розмайтѡе] постановлѣ(н)ѣ, в' кѣплахъ, в' прими(р)ю, и про(ч)ѡ. або прими(ре), змѡва, згѡда, покѡій, зезволе(н)ѣ, призволенѣе (1627 ЛБ 117).

Пор. ЗАЛОЖИТИ.

ЗАЛОЖЕНИЕ, ЗАЛОЖЕНІЕ с. (цсл. заложение) 1. (початок будівництва) закладання: егда начаша ровы копати для заложения фундаменту, тогда бури, громи, блискавици въстали (1580 Спис. 6);

перен. основа, підвалини: Добре нам на том, ...вѣдати, когда на лживомъ фундаментѣ тая книжка основанна естъ и лживою матерією в заложении грунтовнейшемъ созидати сѣ начала (1600-1601 Виш. Кр.отв. 187).

2. Те саме, що заложене у 2 знач.: двѣ цркви една в мѣсте в мурѣ, заложения ѡспенія пр(с)тыя бѣа дръгая манастирецъ свѣтго ѡнофрія речены(и) шпиталь (Новгородок, 1595 ЛСБ 276, 1).

Пор. ЗАЛОЖИТИ.

ЗАЛОЖЕНИЕ¹ с. Те саме, що залогъ: pignratio, заложение (1642 ЛС 316).

ЗАЛОЖЕНИЕ² див. ЗАЛОЖЕНИЕ.

ЗАЛОЖЕННЫЙ, ЗАЛОЖОННЫЙ дієприкм. у знач. прикм., перен. (створений) закладений: кѣ томѣ прихилѣючисѣ до заложѣнаго фѣндаментѣ,... и до пре(д)лежѣчеи намъ справы, не ѡ(т)кѡль ѣнѣда // єно ѡ(т)тѡль зачѣти, и ѡ томъ мѡвити мѡшѣ (Київ, 1625 Кон. Каз. 5-6).

Див. ще ЗАЛОЖОННЫЙ.

ЗАЛОЖЕНЬЕ див. ЗАЛОЖЕНЕ.

ЗАЛОЖЕНЬЕ див. ЗАЛОЖЕНЕ.

ЗАЛОЖИТИ, ЗАЛОЖЫТИ дієсл. док.

1. (кому що) (вставити в що-небудь, прикрѣпити до чого-небудь) заложити, закласти: заложѣ то-

бѣ колѣе за нѣзри твои, а вѣдило вѣ гдѣ твою а
ворочѣ тебе на дорѣгѣ которою еси пришѣлѣ (се-
ред. XVII ст. *Хрон.* 346);

(*накидаючи, прикрѣпити до чого-небудь*) за-
ложить, зачепити: оучинишѣ тѣжѣ и чашки, и
два ланцѣшки з начѣстшого зѣлота // сполѣчно
са держачи, которѣи залѣжишѣ на гачки (серед.
XVII ст. *Хрон.* 105-105 зв.);

(що) (*помѣтити мѣсце в книзѣ, вклавши що-
небудь мѣж сторѣнками*) заложити, закласти:
тридѣса(т) или бо(л)ше ли(ст)ко(в) прочитати,
та же ко(н)чати. и закла(д)кѣ залѣжи(в)ши, //
на дрѣгѣи порано(к) слѣхачо(в) на таковы(и) же
пи(р) и че(ст) дѣхо(в)нѣю проси(ти) (1599-1600
Виш.Кн. 201 зв.-202);

(*вставити, внести у тѣлѣ*) заложити, заклас-
ти, помѣстити: слова тѣи котрѣи соу(т) и спо-
ча(т)кѣ заложеныи в той зацной повѣсти ѡ
во(з)нѣ(сѣ)нѣи гѣ нашего іс хѣ. таа е(ст) прѣчи-
на хр(с)тианѣ щоко(л)вѣ(к) избавите(л) нашѣ
чинѣти рачи(л) (к. XVI ст. *УС* № 31, 75).

2. (*покласти початок*) започаткувати: отецъ
владыка,... // ...почавши отъ частки Жабец-
кое,... а отъ стѣны нашея волостное, запустомъ
нашимъ Смыковскимъ заложеное, ажъ до дво-
рища Пушкинское долины... оный... кгрунтъ
нашѣ... поораль (Луцкѣ, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 434-
435);

перен. (що) (*заснувати; закласти*) заложити:
прошѣ, абы..., церковѣ... на томъ мѣстѣ,
гдѣмъ я... ѡказоваль, на мощныхъ стандарѣхъ,
высоко, възвышѣ на чѣловека... заложивши,... //
...мощне збѣдовали (1577 *AS* VI, 76-77); Школѣ
кгрѣ(ц)кѣю заложилѣ патриархъ (1600 *ЦНБ* 476
П/1736, 44 зв.); Таковоѣ камѣнѣе чѣсноѣ... поло-
живѣ бѣгъ за фѣндамѣнта цркви сѣѣн'скои, котѣ-
раа естѣ оснѣвана и залѣжѣна, рѣкъ пр(о)ркѣ,
на горѣхъ стѣхъ (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 68 зв.); Кѣй
залѣжи(л) мѣсто, и замокъ на(д) рѣкою днѣп-
ромъ (Лѣвѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 44 зв.); церковѣ
Христовѣ не на роскошахъ..., алѣ... на прѣслѣ-
дованю, и на убѣствѣ естѣ... залѣжена (Киѣв,
1621 *Кон.Пал.* 825); Мнѣго прѣто прѣацы и потѣ

потрѣба, жѣбы хто оугладѣль и залѣжилѣ ос-
нѣвѣ, нѣмъ огѣнѣ вѣ ср(д)ца лю(д)скѣи вѣвѣдетѣ
(Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 164); и залѣживши мѣсто
на йма своѣ, и вѣ нѣмъ животѣ свѣѣ положи(в)
(Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 3 зв. нѣнум.); за **фунда-
ментѣ заложити** – (*зробити що-небудь, взяти
що-небудь за основу*) заложити: тѣи слова за
фѣндаментѣ залѣжи(л)е(м) мѣвы моѣи, що же-
бы(м) прѣстѣѣнѣе вѣмови(л) впрѣ(д) смрѣть и
оуспѣнѣе бѣы (поч. XVII ст. *Проп.р.* 274 зв.);
фундаментѣ заложити – (*дати початок чѣму-
небудь*) заложити (закласти) фундамент: Хто-
ко(л)вѣ(к) бѣвѣ(м) дѣлность якѣю в слѣвѣ потѣм-
нымъ(м) вѣкѣ(м) подѣти хѣчетѣ, таковыи еи
фѣндаментѣ залѣжити естѣ повѣнѣнѣ, которѣй
бы слѣвѣ живота вѣчногѣ прѣвѣѣ на собѣ мѣль
оуфѣндѣванѣю (Сѣв'ѣ, 1616 *УС* Сѣ. 3 нѣнум.);
Ижѣ тѣды всѣ апѣстѣлы фундаментѣ залѣжили
такѣ вѣрне и досконалѣ кождѣй зѣсобна на сво-
ѣмъ мѣстѣ, якобы двѣнадцѣть фундаментѣвъ
// было (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 356-357).

3. (що, чѣго) Розкласти, розвести: А потѣмъ
...огню наколѣо мѣстѣахъ залѣживши, хѣлупи
и гумна,... спѣлили (Луцкѣ, 1604 *АрхЮЗР* 6/1,
294); умыслнѣ огѣнѣ потѣемнѣ залѣживши, зѣ
всею маѣтностью до кгрунту спѣливши,... знову
до Хѣвѣстова... поутѣкали были (Луцкѣ, 1623
АрхЮЗР 6/1, 444).

4. (що) Визначити, вѣстановити: Я тепѣр кѣ
правѣ нѣ едѣ, бо дѣѣ мой рок не пришѣл, кото-
рый Их Мѣлѣсть панѣвѣ намѣ залѣжили (Мѣ-
ляновѣчѣ, 1530 *AS* III, 367); Не прѣстѣпа(и)тѣ
гранѣцѣ, которѣѣ вамѣ ѡ(т) Прѣдѣковѣ вѣашихъ
сѣгѣ залѣжены (Киѣв, 1637 *УС* *Кал.* 98); росѣка-
зѣмо абысѣ прѣ(д) сѣдо(м)... станѣли... до...
прѣсѣжѣнѣ... // ...шкѣдѣ десѣтъ тѣсѣчѣ(и) зѣло-
тыхъ... а потѣмъ и самѣму томѣжѣ судѣви зѣмѣ-
сѣкомѣ луцѣкомѣ такѣже тѣу сумѣмѣ мѣновѣ-
ную якѣ и за заклѣдѣ дрѣгѣѣ таковоѣ(ж) сумѣ в
лиѣстѣ дѣвѣжѣчѣмъ залѣжѣны(х) (Луцкѣ, 1647
ЛНБ 5, II 4069, 120 зв.-121);

(*про покараннѣ*) (що) накласти, пѣддѣти: ѡпѣ
выимѣтъ изѣ язѣвы грѣ(х)... и залѣжитѣ ѡпѣте-

мьєю (1489 *Чет.* 346 зв.); Которого д̄ха ст̄го силою и д̄йствиомъ, ст̄ые ѡ(т)цы на сед̄ми соборехъ становачи, н̄ѣ придати, н̄ѣ ѡ(т)нати, Подъ тоюжъ анаѣмою заложили (Острог, 1587 *См.Кл.* 19 зв.).

5. (чим) (*дати викуп*) закласти, заложити (що): Бо(л)ше ѡбогихъ та(м) ест̄ виноваты(и). И пр̄д(д)ше згинѣ(т) н̄ѣжлы богаты(и) Хто зас̄ь л̄ѣпше п̄н̄я(з)ми заложыть то(и) ся не тр̄вожыть (1636 *Лям. о прич.* 11).

ЗАЛОЖИТИСЯ, ЗАЛОЖИТИСА *дієсл. док.* 1. (ким, чим) Захиститися, виправдатися: Кдыж тот рок пришоу, ... кназ Иван перед правом стал... высл̄д̄хавши речі кназа К̄дзымь..., а не заложил са ни господарем..., ани до панов рад права не вчтивши и с права пошоу проч (Луцьк, 1536 *AS IV*, 60); ты не за форобою своєю перед нимъ не стал, ѡдно зникаючи того права, т̄ю дей ес причин̄ дал и форобою са заложиль (1559 *AS VI*, 53).

2. (*побитися об заклад*) заложитися, закластися: А кды бы ихъ хто спыталъ, жебы то ясне показали и с̄ь писма Божьего достатечне вывели, заложуся, жебы не ум̄ѣли на // то и слова отказать (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 145-146); А заложуся, ижъ подобно меншей, нижъ я, о томъ ведаешъ (Вільна, 1599 *Ант.* 927).

3. (за кого, до кого, у що) Піти до кого-небудь у підданство, стати підлеглим кому-небудь: васко ч̄баты(и) к̄д̄ш̄г̄не(р) т̄ые на мест̄ско(и) зем̄гли с̄еда(т) а заложилиса ново к̄д зам̄к̄к̄ (1552 *ОЧерк.З.* 15); Я по своей тяжкой неволи шукалъ есми соб̄ѣ пана, кому бых м̄ялъ служити, и заложилса есми за его милости князя Костентина, воеводы киевского (1561 *Арх ЮЗР* 8/VI, 104); которы(и) са(н)ко постави(в)ши халупу за и(х) позволе(н)єм̄ заложити(в)ши-са в по(д)да(н)ство пече(р)скому мана(с)тирю и мощне гва(л)то(м) в лу(г) и (в) закоты н̄ши... впира(т) и брати поча(л) (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 2).

ЗАЛОЖИТИСА *див. ЗАЛОЖИТИСЯ.*

ЗАЛОЖНИЙ *прикм.* Заставний: *pignera-ti(us)*, заложни(й), за(с)тавни(й) (1642 *ЛС* 316).

ЗАЛОЖНИКЪ *ч.* Заложник, заручник: *ob-ses, dis*, заложникъ (1642 *ЛС* 286).

ЗАЛОЖНИЦЯ *ж.* Наложниця: Амалікъ: Люд̄ь л̄иж̄д̄чій // лю(д) ѡдар̄ючій. Метафо(р): ант̄христ̄ь. сы(н) еліф̄аса ѡ(т) ѡа(м)ны зал̄б̄ж-ниц̄ь, ... з̄ котр̄ог̄о амалік̄иты (1627 *ЛБ* 174-175).

ЗАЛОЖЫТИ *див. ЗАЛОЖИТИ.*

ЗАЛОЖЬНЄ *див. ЗАЛОЖЕНЄ.*

ЗАЛОЖЬНЬЄ *див. ЗАЛОЖЕНЄ.*

ЗАЛОЗНОЄ *с.* Місце за лозами: то ест̄ озеро звечистое церковное Брызньл и з забочю того озера и з залозным, а ест̄ то за одною за-котою жерела Брызнеля аж до Золотчи (Київ, 1545 *Арх ЮЗР* 1/VI, 41); мы в тоє озеро, и в же-рел̄ь и в закопы, и в̄ь залозное не вступаєм̄ь (Там же, 42).

ЗАЛОМИСТЫЙ *прикм. (який має залом; звивистий, з різкими поворотами)* заломистий: Надро: ... Гр̄в̄нт̄ь земл̄ь т̄б̄ест̄ь п̄б̄ле, кр̄ыв̄б̄й к̄д̄тъ, зал̄ом̄истый к̄д̄тъ на м̄бри, ал̄бо на земл̄і (1627 *ЛБ* 79).

ЗАЛОМИТИ *дієсл. недок. (що) (надлама-ти)* заломити: офер̄ючи за гр̄х̄х̄ заломить голов̄ь ег̄о к̄д крилам̄ь, та(к) жебы оу ш̄ій ви-села а не до конца се оурвала (серед. XVII ст. *Хрон.* 116).

ЗАЛОМЪ *ч. (закрут, коліно)* залом: пано-ве ихъ мл(с)ть между промежку и(х) положили ѡ(т) кургана просте оу густую липу што стои(т) повыше г̄м̄на в заломе (Київ, 1510 *Арх. Р.* фотокоп. 28).

ЗАЛОТЫ *див. ЗАЛЮТЫ.*

ЗАЛУБИЦІ *мн. (сани з кузовом) діал.* залубні, залубниці: И на дворе взяли сано(к) двое зал̄уби(ц) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 6).

ЗАЛУГЪ *див. ЗАЛОГЪ.*

ЗАЛУЖЄ *с.* Луг, *діал.* залужжя: В̄ь Воло-димери... ѡдол̄ж̄ь боком̄ь ѡд̄ным̄ь ѡт̄ь реки, то ест̄ ѡт̄ь зал̄дж̄а... дом̄ь поставити (1577 *AS VI*, 77).

ЗАЛУЖНЫЙ *прикм. (перетворений на луг)* луговой: А сеи ли(ст) другыи за зе(м)лю залуж-ную (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 224).

ЗАЛѢСЕ с. 1. Узлісся, узлісок: Сѣножати за огородами подданыхъ на поплавахъ роздано на кождый полтъланокъ по осми сажонъ виширь концами ку залѣсю, за ровы (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/1, 319).

2. Вл.н.: а въ затылку дворовъ тыхъ же на выгонъ и на дорогу на Залѣсе и до Клевенка полъ шнура кгрунту, который застѣнокъ вдається на часть Ивановскую (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/1, 315).

ЗАЛѢТИТИ дієсл. док. (кого) Передати, віддати: тотъ монастырь... зъ ласки нашеє господарской... даемъ отцу Самойлу // Сенсильовичу, архимандриту тогожъ монастыря святоѣ Троицы, которого отецъ митрополить на тотъ станъ архимандричій посвативши, намъ... залѣтиль (Краків, 1605 *АЗР* IV, 252-253).

ЗАЛѢЦАТИ див. **ЗАЛЕЦАТИ**.

ЗАЛѢЦЕНЕ див. **ЗАЛЕЦЕНЕ**.

ЗАЛѢЧОНЪ дієприкм. Залікований, вилікуваний: а чемоужъ на кр(с)тъ прибываєтсѧ оужъ мѣданий абы бѣли зглажбны и залѣчбны рѧны оукоушѣна оужовъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 134 зв.).

ЗАЛЯНЕ с. Затоплення, заливання: а ижъ засыпаной... сажовки мѣси(л) шкодовати пре(з) заляне пляцѣ са(с)ко по(д)даныи выдѣби(ц)ки(и) (Васильків, 1645 *ЛОИИ* 68, 1, 46, 1);

наповнення, заповнення: такъ яко теперъ тотъ ставъ ихъ стѣпный въ своемъ положенію и заляню єсть... записѣю (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 66).

Див. ще **ЗАЛИВАНЕ**.

Пор. **ЗАЛЯТИ**.

ЗАЛЯТИ дієсл. док. (що чим) Залити, залляти: попъ тѧл его въ рогъ лба над окомъ з левое стороны и рану шкодливую оному задаль, и очы му кровью залялъ (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531).

Див. ще **ЗАЛИВАТИ, ЗАЛИТИ**.

ЗАЛАГАНІЄ див. **ЗАЛЕГАНІЄ**.

ЗАЛАНЕ с. Закупорювання (?): мнѣгѣи чѣда тѣй Источни(к) показоваль Мнѣгѣи абовѣмъ

великіи хорѣбы, яко то зала(н)ѧ жилъ, вѣдъ задрѣжа(н)ѧ... оулѣчиль (Київ, 1631 *Син.Тр.* 815).

ЗАМАВАЮЧИЙ дієприкм. у знач. прикм. Виправдовувальний: тѣмъ спѣсѣбомъ и ср(д)це, маючи за рѣнѣдѣ рѣзѣмъ, сѣмнѣнѣ // штрофѣючєє, мѣсли оскаржаючи и ѡборонаючи, якъ мѣвитъ: ѡскаржающимъ себе мѣсламъ, взѣемъ и замавающимъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 148-149).

ЗАМАГАТИСА дієсл. недок. Домагатися, досягати: Преспѣваю: Превышаю, прєдспѣваю, помнѣждѣюсѧ, мнѣждѣсѧ, дѧлѣй дѧлѣй постѣпѣю, замагаюсѧ бѣлше (1627 *ЛБ* 96); Спѣю: Мнѣждѣсѧ, маю доброе повожѣ(н)є, замагаюсѧ, ѣстигаю, спѣшѣ, квѧплюсѧ, поспѣшаюсѧ, берѣ пѣхопъ, постѣпѣю (Там же, 120).

ЗАМАЗАТИ дієсл. док. (що) (чим-небудь) в'язким заліпити, зашпарувати отвір, щілину і т.п.) замазати: Венедикта... чє(р)ленаѧ тою (!) моць имѧє(т). Выкопа(в)ши змыи водою чистою и оуложи оу // пита якоєко(л)вє(к) на но(ч) зама(ж) гара(з)дѣ (XVI ст. *УТ* фотокоп. 2-3);

(що чим) забруднити: идѣчи до сѧжавки ѡноѣ, котѣраѧ была за мѣстомъ, а ѡчи болѣтомъ замазаныѣ маючи, мнѣгихъ, котѣрыѣ бы сѧ при-смотрывали томѣ и дивовѧли, спѣткѧти мѣлъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 278).

ЗАМАЛО присл. Замало: и на(д) данину єго к(р). м(л). упросивши, вели (!) за мало, кгру(н)товъ єго к(р). м[л](с)ти, до старѣства Києвско-го належачы(х), посели (Київщина, 1600 *ККПС* 136).

ЗАМАНАСТИРСКІЙ прикм. Розташований за монастирем: бивали ми чоломъ многажды мужи заманастирскіи Печерского монастыря, жалуючи на святого Николы старцовъ Пустинского монастыря о Кононовскій дворъ (Київ, 1508 *АрхЮЗР* 1/VI, 13).

ЗАМАРИТИ див. **ЗАМОРИТИ**.

ЗАМАТЕРЕЛЫЙ див. **ЗАМАТЕРЬЛЫЙ**.

ЗАМАТЕРЕТИ див. **ЗАМАТЕРЬТИ**.

ЗАМАТЕРЬЛЫЙ, ЗАМАТЕРЕЛЫЙ прикм.

1. (зрілого віку) заматерілий: Нєплѣдность тѣжъ

розвазаль дѣръ Источника того, Гды Цѣсарь Константинъ Порфироро(д)ный зъ Црци ма(т)ки свѣои заматерѣлой народѣльса (Киѣв, 1631 *Син. Тр.* 815); Стѣл' са тѣды на(д)звычайный дивъ в' заматерѣлой Єлисаѣеѣ (Киѣв, 1637 *УѢ Кал.* 821); *Образно*: Кто по всѣхъ Рѣскихъ Край-нахъ... ѡголбситъ, же за выро(д)нымъ ѡбуро-дѣнемъ, блговѣствованіемъ родѣти во мнѣ мѣв-шихъ дрѣгѡвъ Женихѡвыхъ, нѣакѡ заматерѣ-лаа цѣрковъ Рѣскаа ложесна зачатїа, и оутрѣбѣ рожена непрѣзднѣ ношѣ (Вільна, 1620 *См. Каз.* 2 зв.).

2. (*закоренїлий*) заматерїлий: И хтожъ не знаетъ гнѡсного и възгаржоного а въ сцызме...заматерелого народу Греческого (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 1017); владыка Володимерьскїй ани мыслилъ о томъ, жебы коли до такового дела прѣйти мело, видечи въ той заматерелой сцызме великое затрудненїе и неподобный пры-ступъ до тое единости и згоды цѣрквей све-тыхъ (Вільна, 1599 *Ант.* 573).

ЗАМАТЕРѢТИ, ЗАМАТЕРЕТИ *дієсл. док.*

1. Постарїти: дочка фаноуилова... заматерѣла во днѣхъ свои(х) (1489 *Чет.* 138).

2. (*закоренїти, врости*) заматерїти: Уже бо в конец в том невѣрію заматерели,... а для того оставимо их ратовати и с той погибели миро-любное извлекати (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 162).

ЗАМАТИ *див. ЗАЙМАТИ.*

ЗАМЕЖОКЪ ч. Прилегла до межї частина поля: а Клиноватой ниви границу положили есми уверхъ подле малой долины и замежокъ малой нивки, которая посполита с Клинова-тою, то есми привернули до Клиноватой, и грань тоей ниви положили есми зъ Софѣскою землею (Киѣв, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 9); надали есмо въ Туровѣ... три поли на передсѣльи села Вересницкого, и зъ припашьми, и зъ сѣножать-ми, и зъ замежками, по самую течьку и долину (1513 *АСД* IV, 2); Панъ светицъки(и) велъ насъ дѣбровъкою замежъко(м) нивы... и привелъ насъ до дороги (1546 *ОГ* 21).

ЗАМЕНА *див. ЗАМѢНА.*

ЗАМЕНИТИ *див. ЗАМѢНИТИ.*

ЗАМЕНОВАННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.*

Перелічений поименно: и такъ,... злупивши и зобравши подданныхъ моихъ всихъ, которые за-менованные тутъ метъ хочу, кгдажъ всихъ не минула шкода и кгвалтъ (Житомир, 1611 *Арх ЮЗР* 3/1, 158).

ЗАМЕНЯТИ, ЗАМЕНАТИ *дієсл. недок.*

(що, що на що і без додатка) (*обмінати*) за-мінати: а мимо княза Василя никомѣ иномѣ не маю продати або на имєне замєнати (Задиби, 1536 *АС* IV, 50); волна бѣдетъ она тѣю третюю часть продати и замєнати (Володимир, 1547 *АС* IV, 564); люде(м) во(л)нымъ во(л)но є(ст)... имєнями своими... шафовати во(д)лє потре-бы... и подоба(н)я своего ѡ(т)дати продати... и замєнати (1566 *ВЛС* 10); має(т) бра(т) мо(и)... то(т) пла(ц)... ѡжива(ти) воле(н) будѣчи кому хотя є(г) ѡ(т)дати прода(ти) замєнати (Толпи-жин, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 3); Має(т)... па(н) писа(р) самъ... тое имє(н)є... держати..., даро-вати, застави(ти), замєнати (Житомир, 1584 *АЖМУ* 139); Его Мил. тые вси имєнья... ма-ють... тому отдать, продати, даровати, замєна-ти, заставити, и тымъ яко власнымъ купъномъ своимъ шафовати вечными часы (Затурїцї, 1590 *ИКА* под. 93).

ЗАМЕНАТИ *див. ЗАМЕНЯТИ.*

Див. ще ЗАМѢНИТИ.

ЗАМЕРАТИ *див. ЗАМѢРАТИ.*

ЗАМЕРЕТИ *дієсл. док. перен. (перестати існувати; зникнути з людської пам'яті)* загину-ти: Кгда(ж) пѣмать лю(д)скаа вѣчностю не єсть помѣрена, а всѣ спрѣвы проволѡко(м) часѣ запамѣтѣны бываю(т) то(л)ко такѡвыє спрѣвы замерети и в запомѣтанїю бѣти не мѡгоу(т), ко-торѣє звѣрхностю писма были бы оутвержѣны (Львїв, 1603 *ЛСБ* 384).

Див. ще ЗАМИРАТИ.

ЗАМЕРЗЛЫЙ *дієприкм. (вкритий кригою)* замерзлий: А коли дѣрїй кѣ рѣцѣ прибѣглъ нашѡлтъ ю замѣрзлѡю (серед. XVII ст. *Хрон.* 422 зв.).

ЗАМЕРИТИ *див. ЗАМЪРИТИ.*

ЗАМЕРКНУТИ, ЗАМРЪКНУТИ, ЗАМЪРЪКНУТИ *дієсл. док. (про сонце)* затма-ритись: бор'зо по с'корби дній тыхъ слнце замрѣкне(т) и мѣсаць не дас'ть свѣтлости сво-ей (1556-1561 ПЄ 103); Было бо якобы шестои години оучинилоса темно по всей земли ажъ до деватой години замрѣкло слнце (Там же, 328 зв.); оучинѣлос темно по всей земли аж до девятой години. замѣркло слнце (Володимир, 1571 УЄ Вол. 84).

ЗАМЕРОНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Ви-значений, відміряний: А кгда пят лет замеро-ных выходити будут... всѣ обшары наши... за-сеяти и до рукъ наших одѣдати мають (Горехів, 1593 ЛККРДА I-2, 160).

ЗАМЕРТИ *дієсл. док.* Умерти; загинути: И который мещанинъ замреть, а жону, дети и близкихъ по собе оставитъ, вы, о то не дбаючи, тые спадки на себе берете (Краків, 1532 Арх ЮЗР 5/1, 32); е'сли бы зер'но п'шеничное впа(д)-ши в' зем'лю, а не замѣр'ло то бы едно само такъ пребыло а если оумреть то // великий пло(д) з' себе выраститъ (1556-1561 ПЄ 402 зв.-403).

ЗАМЕСТЬ *див. ЗАМЪСТЬ.*

ЗАМЕТАТИ *див. ЗАМЪТАТИ.*

ЗАМЕТНЯ *ж. Діал.* Заметня "колотнеча". Влн., ч.: Андрѣ(и) Заме(т)ня (1649 РЗВ 400).

ЗАМЕТЬ *ж. 1. (відрубаний стовбур дере-ва, що використовується для дерев'яної кладки стін)* замітник, *діал.* заміть: За тою коморкою стайня рубленая в замет, драницами побита (Луцьк, 1571 АрхЮЗР 8/VI, 351).

2. Огорожа, паркан: ведля тои вежи город-ня ледъница, а отъ реки Стыра заметь, спро-тивъ гридня зъ сеньми (Луцьк, 1571 АрхЮЗР 7/1, 239).

ЗАМЕШАНЕ¹ *с. (поеднання чого-небудь різ-норідного)* змішання: зъ замеша(н)я речи(и) и елеме(н)то(в) свѣтъ бы(л) дчинены(и) (1582 Кр.Стр. 16).

ЗАМЕШАНЕ² *див. ЗАМЪШАНЕ.*

ЗАМЕШАНИНА *ж.* Метушня, сум'яття, *діал.* замішанина: А поменено(г) Пна яна Ко(з)-

ло(в)ско(г) за забито(г) межы колоды вкинули и лома(ми) накидали аже за охроною бо(з)кою в то(и) замешанине ко(н) поменено(г) ко(з)-ло(в)ско(г) которы(и) бы(л) до голузы привеза-ны(и) з страхѣ оно(г)... д(р)авши(с) додому прибе(г) (Овруч, 1643 ЛНБ 5, II 4064, 164 зв.).

Див. ще ЗАМЪШАНЕ, ЗАМЪШАНИЕ.

ЗАМЕШАНЫЙ *див. ЗАМЪШАНЫЙ.*

ЗАМЕШАНЬЕ *див. ЗАМЪШАНЬЕ.*

ЗАМЕШАТИ *див. ЗАМЪШАТИ.*

ЗАМЕШАТИСЕ *див. ЗАМЪШАТИСЯ.*

ЗАМЕШКА *ж. (стп. zamieszka)* заколот, збурення: Черезъ тисечу летъ близко Кгрекове зъ своимъ патрархою в единъности костель-ной и подъ послушенствомъ бискуповъ Рым-скихъ zostавали (окромъ часовъ геретыцкихъ, Аризньскихъ и образборцевъ, въ которыхъ неспокойные замешки, але вельми коротко, бы-вали) (Вільна, 1597 РИБ XIX, 268); чителникъ о многихъ реча(х) кѣ вѣданью по(д) ты(м) ча-со(м) мѣшани(н) (на полі – замѣшок. – Прим. ред.) для вѣры // в речи посполітои потребныхъ вывѣдатиса може(т) (Острог, 1598-1599 Апокр. 5 зв.-6).

Див. ще ЗАМЪШАНЕ.

ЗАМЕШКАНЕ, ЗАМЕШКАНЬЕ *с. (стп. zamieszkanie) (запізнення з виконанням чого-не-будь)* зволікання, затримка: ме(д)лѣніє, забав'-лѣньє, // замѣшка(н)є (1596 ЛЗ 57-58); а если те(ж) пытаете и ѡ замѣшка(н)ю пна миколас-во(м), его гдѣрская мл(с)ть а(ж) до того часѣ ѡчекива(л) гроше(и), поки емѣ при(и)дѣ(т) (Су-чава, 1599 ЛСБ 336); Всѣмъ намъ зъѣхатиса до Митрополіта безъ всакого вымовѣнья и за-мешканья (Львів, 1614 Вил. соб. 20); Але гды любѣ небы(т)ности, любѣ замѣшка(н)я, любѣ ѡ(т)хоже(н)я причина якая гва(л)товная бѣ-детъ, тѣю дида(с)калѣ ѡ(т)крыти, и ѡ(т) него на потребѣ прощеніє взяти повинѣ(н) (Луцьк, 1624 ПВКРДА I-1, 88); Закоснѣніє: Ѱ(т)лаганье. За-баве(н)са, замѣшка(н)є, ѡ(т)клада(н)є (1627 ЛБ 41).

Пор. ЗАМЕШКАТИ.

ЗАМЕШКАНЬЄ див. **ЗАМЕШКАНЄ.**

ЗАМЕШКАТИ, ЗАМЕШЬКАТИ дієсл.

док. (стп. zamieszkać) (що і без додатка) (не виконати чого-небудь своєчасно) затриматися (з чим і без додатка): не хотѣль того занехати яко(ж) того нѣколи не замешька(л), абы ѡ(н) коли свои(х) вѣрны(х) потѣшити не могль (к. XVI ст. УЄ № 31, 76); Ѡ(т)сылаю... Правовѣрныхъ до книгъ. Не бє(з) надѣи єднѣкъ же не замешкавши ѡсобливое вѣйде вѣданіє книги (Київ, бл. 1619 *О обр.* 180); тамъ жъ я, бывшы у тютки своеє, маломъ што замешкаль, поведаячи ей потребу пилную до Луцка, скоро толко на смерканю пошоломъ до нихъ (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/1, 458); За медлѣихъ: За медш-калемъ (1627 *ЛБ* 41); другѣй пожитокъ... а ю(ж) споча(т)коу наготѡва(н)ный. кѣторый не замешкає(т) каждому прѣйти (Височани, 1635 УЄ № 62, 51).

Див. ще **ЗАМЕШКАТИСЄ.**

ЗАМЕШКАТИСЄ дієсл. док. (в чому) (запізнитися, не виконати чого-небудь своєчасно) затриматися: а и(ж) се в ти(м) замє(ш)кало прошѡ не ра(ч)тє за зло мити (Сучава, 1603 *ЛСБ* 377, 1).

Див. ще **ЗАМЕШКАТИ.**

ЗАМЕШЬКАИЬЄ див. **ЗАМЕШКАНЄ.**

ЗАМЕШЬКАТИ див. **ЗАМЕШКАТИ.**

ЗАМИКАТИ див. **ЗАМЫКАТИ.**

ЗАМИЛОВАНЄ, ЗАМИЛОВАНЬЄ с. Замилювання, захоплення: Аже нб(с)номѡ Облюбе(н)цєви не подобѣлиса, прє(д) палѣцо(м) зостѣли, звѣзками бовѣмъ свѣта и замилованѣемъ рѣчей зѣмныхъ знѣты, любви своеѣ, нб(с)номѡ Облюбе(н)цѡ не ѡсвѣдчили, и оливы не вziali (Вільна, 1627 *Дух. б.* 30); и нб(с)ны(х) дѡбръ замилованѣемъ, ѡ(д) которого йхъ жаднаа зъ зѣмныхъ и по(д)зѣмныхъ рѣчѣй ѡ(д)лѣчити не мѡжетъ (Там же, 82).

Див. ще **ЗАМІЛОВАНЬЄСА.**

Пор. **ЗАМИЛОВАТИ.**

ЗАМИЛОВАНЬЄ див. **ЗАМИЛОВАНЄ.**

ЗАМИЛОВАТИ дієсл. док. (що) полюбити: Покинь оупѡръ и свѣры, а не ѡблѣднѣю и не ѡ-

мы(л)нѣю правдѡ Бл(с)вѣнныхъ Ѡцѡвъ замильї (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 305).

ЗАМИЛОВАТИСА дієсл. док. (кому) (милюючись, захоплено задивитися на кого-небудь) замилюватися (ким): тѣкъ єсть ѡна панкнаа, же если бы... хто єи вѣдѣ(л), зара(з) бы са єй замилова(л) бѣрзо мѡцно (поч. XVII ст. *Проп.р.* 274 зв.).

ЗАМИНА див. **ЗАМѢНА.**

ЗАМИРАТИ дієсл. недок., перен. (припинятися, зникати) завмирати: тогды и дѡхъ нашъ веселѣтъса, тѡєстъ дѡхѡвный даръ которогосъмѡ ѡдѣржали, дла знаменѣтыхъ спрѣвъ, игрѣтъ, веселѣтъса, и выславѣтъ: не кѡрчитъса, аѣ замираѣтъ (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 823).

Див. ще **ЗАМЕРЕТИ¹.**

ЗАМИРИТИ дієсл. док. (з ким) (дійти згоди) помиритися: султанъ Шынкгерей, царъ татарскій крымскій, зъ воискомъ запорожскимъ замирилъ (Корсунь, 1625 *КМПИ* I, дод. 275).

ЗАМИСЛИТИ див. **ЗАМЫСЛИТИ.**

ЗАМИСЛЬ див. **ЗАМЫСЛЬ.**

ЗАМИШАНИЙ див. **ЗАМѢШАНЫЙ.**

ЗАМИРОНІ прикм. Відмірений: demensus замироні (I пол. XVII ст. *Своб.* 26).

ЗАМІЛОВАНЬЄСА с. Те саме, що замилюване: Границѣ добровѡльного замилованѣа са заповѣдей Бжѣихъ (на полях. – *Прим. ред.*) (Вільна, 1627 *Дух. б.* 279).

ЗАМКНЕНЄ, ЗАМКѢНЕНЄ, ЗАМЪКНЕНЄ, ЗАМЪКНЕНЬЄ с. 1. (закриття чого-небудь на замок, ключ, засув і т.ін.) замикання: За коло(д)кѡ до цє(р)кви за(м)кнєна далє(м) г(рш) єї (Львів, 1613 *ЛСБ* 1047, 3 зв.); о приданє очевистое возныхъ до огляданя от нихъ того замкнєня, запечатованя, зграбеня и набоженства волного забронєня и мере отнятя и выбитя ихъ з нее просили (Луцьк, 1625 *АрхЮЗР* 1/VI, 557); студєнты..., того-то Михала..., спєвака... церковного... улапаного до буръсы неучтивє впрѡводити казавши, по замкѣнєнню буръсы,... килку киѡвъ руки и ноги одбити казали (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 590).

2. (відмежування чого-небудь огорожею) ого-родження: С пѣсанѣ в(ш) м(л) вырозѣмѣлиси яко(м)са в(ш) м(л) обещаѣли тои цркви памѣ(т)и нашої до ко(н)ца засклеп(л)єня и мѣро(м) за(м)кненя работы тоєи старане чини(ти) (Устя, 1613 ЛСБ 448).

3. (припинення доступу до чого-небудь) закриття: еше мо(г) до(с)тати цеса(р)... по(м)плєдса..., а ѡ(н) прє(з) за(м)кненя ѡблежоно(г) по(р)тѣ в мало(и) и латано(и) ло(д)цѣ втекъ на море (1582 Кр.Стр. 77 зв.).

4. (пристрій для запирання, зачинення чого-небудь) замок; запір; засув; а потомъ... уломившия до... коморъ... пивниц, стаен, гумен, шпихлиров поотърубовавши где были замкненя, всю маєтностъ их побрали (Луцьк, 1599 Арх ЮЗР 1/VI, 259); але єв(г)листоєє всѣ(х) в то(м) фалшѣ строфѣють моваѣи ижѣ прє(з) двѣры вшѣлѣ замкнєныи хс але чємоу прє(з) двѣры затвѣренєє и потаємно прєражаючи затвѣри албо замкнєна до свѣихъ внѣйти хотѣлѣ гѣ (поч. XVII ст. Проп.р. 159 зв.); Затвѣры: Замкнєна, заклєпы (1627 ЛБ 42).

5. Замкненє, зачиненє примѣщення, місце: а тамъ бли(з)ко того домѣ в горо(д)ни замѣкнє(н)є где порохи и и(н)шіє по(т)ребы кѣ стрельбѣ ховають (1552 ОКан. 3. 15); поневажѣ тѣє листы твое овѣхъ другѣхъ зѣ замѣкненя на свєтѣ правє якобы вытиснули. Бо где бы тѣє твое спокоемѣ лежали, певна бы и сѣє свєта не видали (Вільна, 1599 Ант. 571);

ув'язнення: казѣлѣ єго вєсти до тємниці, гдѣ вѣзнєвѣ цр(с)кихъ // стєрєжоно, и бѣлѣ тамѣ в замкненю (сєрєд. XVII ст. Хрон. 63-64 зв.).

6. Перєн. (самітнє, замкненє життя затворника) затворництво: Где стоаѣи, тѣжєє вѣ кѣлѣи своѣго замкнєна знайдѣючисѣ, гдѣсѣ вѣ розмаѣтой обиралѣ бѣгомѣслности (Київ, 1625 Коп. Каз. 30);

самота, усамітненість: Знѣти жє єи нє заста(л) на тѣ(н)ци,... ани на проха(д)цѣ, ани вѣ двѣро(х), ани вѣ окнѣ бѣка(з)уючисѣ, и выгла-

даючи на мимоходаѣи яко ннѣ(и)шѣи пѣнѣны маю(т) вѣ обѣчаю. Але вѣ замѣкнєню на покѣю свѣє(м)... розмышлѣючи в зѣконѣ гнє(м) (1645 УС № 32, 310 зв.).

7. Перєн. (завершальний етап) закінчення, завершення; кінєць: заклєчєніє, за(м)кнєнєє (1596 ЛЗ 48); Zamknienie komedyey (поч. XVII ст. Траг. фотокоп. 7 зв.); Ѡ тоѣмѣ тѣжѣ побѣжнє пожѣлоѣмѣ, и тѣжѣ стѣбливє зѣшлѣомѣ мѣждѣ, на почѣткѣ Бѣсѣды моѣи бѣзпѣчнє рѣклємѣ... и вѣ замкнєнѣю єи мѣвлѣю (Вільна, 1620 См. Каз. 25 зв.); вѣ замкнєнє сєго моєго артикулу, зѣ пророкомѣ... Исаєю мѣвлѣю (Київ, 1621 Коп. Пал. 814); По доко(н)чєню раху(н)кѣ(в) вѣ всѣи(х) прихо(д)ны(х), и ро(з)хо(д)ны(х) сѣм(м)а(х): и по за(м)кнє(н)ю єлє(к)ції всѣми братѣи зго(д)нє дѣчїнєнои. вє(с)по(л) з старѣиши(н)ство(мѣ), дали всѣ братѣ до рѣ(к) мнѣ... з вчѣраишѣго рахѣнѣкѣ позосталѣю... сѣм(м)ѣ (Львів, 1630 ЛСБ 1052, 1); при за(м)кнєню тои сха(д)зѣи ѡбѣ(з)валѣсѣ панѣ геѣ(р)ги(и) тѣѣодосѣвичѣ (Львів, 1635 ЛСБ 1043, 43); Трѣтаѣ ча(ст), за(м)кнєнѣє мѣлѣтѣи г(с)дѣни, вѣ котѣрой ѣупєвнєнѣє єстѣ: ижѣ тоѣ ѡдѣржимѣ ѡ што смѣи просѣли (Львів, 1646 Зобр. 58 зв.);

рішення: Сѣдити маю(т) справєдливє... а гдє бы сѣ трафѣла ро(з)но(ст) або ро(в)ностѣ маю(т) ра(з) два три зновѣ чєрє(з) вѣтованѣє пу(с)ти(т) и при то(и) стѣронѣ замѣкнє(н)є зостаѣи(ти) має(т), котѣрая за собою доводѣ(в) пра(в)ны(х) бо(л)шє(и) будє(т) мєла (Льблѣн, 1569 Пр. ВЗ 115); и обѣслали всѣхъ своѣхъ зѣходни(х) кардиналовѣ и бѣсѣдѣ(в) нѣчѣю, абѣи встѣвши, вє(д)лє ѣурєчєногѣ часѣ... длѣ по(д)писѣ(в) рѣкѣ и стѣврѣжєнѣа замкнєна ѣунѣи, до цркви сѣ нє сходиѣли, алє абѣи до пѣпы зѣбѣраѣисѣ (Острог, 1598 Ист.фл.син. 50); ра(ч)тє дѣти на и(н)стрѣкѣи послѣаны(м) ѡ(т) сєбѣ з доскѣналою моѣю до постановє(н)ѣа, и замкнєна собѣрѣво(г) (Городѣк, 1640 Гр.Мог. 1 зв.);

висновѣк: Тѣє тѣжєє чѣтѣири замѣкнєнѣа за доводѣи наѣиши вѣ прѣшлѣи(х) двѣхъ роздѣлєхъ прѣтивѣ єдновлѣ(с)тѣю ѡ(т) дѣєписѣ змѣш-

леномъ приточоними з власныхъ припѣмне-ныхъ слѣвъ его вынікають але же бы ка(ж)дый прѣве пѣлцемъ дощѣпатиса того мѣглѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 108 зв.).

8. Зміст, суть: А мы... оуважаймо и пилнѣй розбираймо и ро(з)мышла(и)мо розд(м) и замкнѣна слѣвъ котѣріе прекладаютьсѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 133 зв.); Главизна: Сѣмма, корѣтокое замкнѣнье, почѣтокъ книгъ. ѡсагне(н)е нѣкотѣрои речи (1627 *ЛБ* 25).

Див. ще ЗАМКНЕНІЄ.

Пор. ЗАМКНУТИ.

ЗАМКНЕНІЄ, ЗАМКНЕНІЇЄ с. 1. Висновок: Кгды бовѣ(м) предложѣна сѣтъ фалшѣвы, тѣды и замкнѣніе фалшѣво естѣ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 300); Штожъ тѣды речи маѣмоу; якѣе замкнѣніе Словамъ Хвѣмъ оучѣнимъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 708).

2. *Перен. (завершальный этап)* закінчення, завершення: А та(к) вспомне(н)е Прѣвого Никѣйское, зарѣзъ тамъ // и второго Кѣнстантинопѣлского почитѣніе и замкнѣніе былѣ, и естѣ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 122-123).

Див. ще ЗАМКНЕНЄ.

ЗАМКНЕНЪ *див. ЗАМКНЕНЬЙ.*

ЗАМКНЕНЬЙ, ЗАМКНЕННЫЙ, ЗАМКНЕНЪ *дієприкм. у знач. прикм. 1. (зачинений на замок, ключ, засув і т. ін.)* замкнений: заключѣ(н), за(м)кнѣ(н) (1596 *ЛЗ* 48); до ап(с)ло(в) такы(ж) чере(з) за(м)кнѣнныи дверѣ... оуказа(л)са (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 77 зв.); але ев(г)-листоуе всѣ(х) в то(м) фалшѣ строфѣють моуачѣи ижъ пре(з) двѣры вшѣлѣ замкнѣнныи хс але чѣмоу пре(з) двѣры затворѣныи и потаѣмно прѣражаючи затворѣи albo замкнѣна до свѣихъ внѣйти хотѣлѣ гъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 159 зв.); ѣ мене в схова(н)ю были... тлѣмо(к) скѣраны(и) велики(и) зашѣдрѣваны(и) замкнѣны(и) и саквы великиѣ скѣраныѣ (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 7); Заклучѣнъ: Замкнѣнъ (1627 *ЛБ* 41); а еслѣса на ярмаркѣ бѣвити, з кѣждымъ на поткѣню жа(р)ты и забѣвѣ мѣти бѣдѣтъ, замкнѣнныи двѣри найдѣтъ, // ни(х)то имъ ихъ не ѡдѣмкнѣтъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 137-138);

перен. (прихований, схований) закрытий: и вѣпилѣ есмѣ воды чѣжѣи, и вѣсѣшилѣ есмѣ стопѣми нѣгъ моихъ вси воды замкнѣны чи не слѣшѣшь еси што есмѣ чинѣлѣ ѡ(т) почѣткѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 346);

перен. (якого не можна зрозуміти, досягнути відразу) глѣбинный, потаѣнный, прихований: ѡ(т)цѣве... выкладають... придаючи, ижъ мѣслѣ до Бга по(д)несѣнного а замкнѣнныи смѣслами Малжѣнковѣ поймоваѣтисѣ мають, бо не смѣслѣи анѣ рѣдичи, анѣ доста(т)ки добрѣю дають жонѣ, але самъ Г(с)дѣ Бгъ, яко м(д)рѣць надѣчаѣтъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 929).

2. *Перен. (достигнутый, здійснений)* укладенный: вѣ засѣданю первомъ видѣти даѣтсѣ, ижъ на ѡсвѣдченѣ покою замкнѣной еднѣности церковной Иоанъ папѣжъ... патріарсѣ прислѣлѣ розмаитѣи коштовныи подарки (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 748).

3. *У знач. ім.* В'язень: постаѣте мѣжѣвъ довѣтѣпны(х) котѣріи(б) замкнѣнны(х) стерегли (серед. XVII ст. *Хрон.* 167).

ЗАМКНЕНЬЄ *див. ЗАМКНЕНЄ.*

ЗАМКНУТИ, ЗАМКНУТІ, ЗАМЪКНУТЬ, ЗАМЪКНУТИ, ЗАМЪКНУТИ *дієсл. док.*

1. (що) (зачинити на замок) замкнути: Огородокъ замкнѣный а источникъ запечатанный (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53); я замкнѣвши сѣни и избѣ, до самого дна спалѣ (Петрѣв, 1564 *AS VI*, 251); томужъ попови казавшы церковъ замкнути, прочѣ одышѣлѣ (Вильна, 1599 *Ант.* 931); cludo замкнѣтѣи (I пол. XVII ст. *Сем.* 51); и прише(д)ши та(м), проси(л) ѡного моужа абы его за(м)кноулѣ в ѡсѣбной халоушѣцѣи и двѣри халоушѣи за(м)кноуѣвши, хлѣба и воды абы емоу давалѣ по ки(л)кѣ днѣхъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 84); за(м)кни за собѣю двѣри свои (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 20); Соломей Волошинъ... напаѣши на тотъ домъ прѣтѣстантѣи шляхѣцѣкий, котѣрый уже яко подѣ час ночи замкнѣный застаѣлѣ (Луцѣк, 1643 *КМПМ II*, 267); *Образно:* многы вѣдѣвицы бѣли, мѣжи лю(д)ми илѣѣвыми, вѣ днѣи пр(о)рка илѣи кѣли бѣло за(м)кнѣно нѣо три лѣта и

м(с)ціи ше(ст) (XVI ст. *УЄ Літк.* 12); замкнути мову див. **МОВА**; замкнути уста див. **УСТА**; губу замкнути див. **ГУБА**¹; мовенє замкнути див. **МОВЕНЄ**; речъ замкнути див. **РЕЧЪ**;

(заткнути) закрити: Але якъ віннаа лоза квітнєть з' надво(р)а на роли, и чєть вонность єи замкнєное в' на́чи(н)ю вино, исполь квітнєть и тбє: Такъ роздмѣй, же и дѣшѣ грѣшныхъ оуча́стницами сѣть якбѡ добродѣйства з' ѡфѣрѣ без'крѡвнои и доброчинности котѡраа за нѣхъ бываєть (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 154);

перен. (зробити нечутливим, байдужим) замкнути: Бл(с)вені ѡчи котѡріє звѣрхны(м) рєчо(м) за(м)кнєны сѣ(т), а внѣтрны(м) пи(л)но са присмѡтрѣю(т) и ѡважаю(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 31);

перен. (що) (не дати волі своїм бажанням) приборкати: ноги имаємо за́мкнути абы не были скѡри йти на пролітїє крѡви (поч. XVI ст. *УЄ* № 91, 46); до(т)кнєна нѣше маємо за́мкнути ничіємъ ін'ши(м) є(д)но ты(м) абы са не дотыкало ты(х) рѣчій котѡріи бы тѣлоу наймил'шій были... абы по вознесєніи єго сто(м) блоуды якіи або недовѣр'ства не были (поч. XVII ст. *УЄ* № 91, 46 зв.).

2. (кого) (залишити кого-, що-небудь у замкненому приміщенні) замкнути: Малжонок... приневолял єе, ажебы... то перед урядом... сознала, грозячи... с тым же кгермком своим на одном местцу замкнути а то приятелем єе и своим обявити (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 47); панъ Вилгорский,... речи рухомые,... // ...въ коморе, зъ слугами небожчиковъскими замъкнувъши, запечатавали (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 361-362); шєстьдєсатъ єпископѡвъ... в' темніцахъ замкнѣвши, розмайтє моу́кы зада́вали (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 51); того то Исака Долмацкого... поймали и там же в той церкви замкнули (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* I/VI, 312); Книг словєнскихъ великими склепами знайдєшь замкнєныхъ, которыхъ на свѣтъ не выпуска́т (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26); и замкнуоу́ль себє и былъ та(м) оуоставічнє, по́сто(м)

и моли́твами и слєзѡми, дшѣ грѣхо(м) зма́занѡю ѡмыва́ючи (Острог, 1607 *Лѣк.* 84); *Образно*: на такомъ за(м)кѣ покѡа зам'кнути бы пра́гноу(л) сѡмнѣннє свое (Острог, 1598 *Отп. КО* 31);

(помістити кого-небудь в ізольованє, замкненє місце) ув'язнити: абѡвѣ(м) гды пришѡль хс з' нѡа тѣды што переднѣ(и)ши(х) бѣсѡ(в) запѣрѣ в' прѡпасть... єдны(х) бѡвѣмъ // звѡзѡль в те(м)ность за(м)кнѡль а дрѣги(х) росказѡль гонити (Вільна, 1596 *З. Каз.* 12-12 зв.); и пото(м) єго закла(л) іѡа(н) // и за́мкну(л) єго в' глоубінѣ мѡрской (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 353-353 зв.); По изверѣжєнію диавѡлы на трѡхъ мѣстєхъ зѡстѡли; єдины выш'ше на воздоу́сѣ над' вѡдѡми дрѣги на землі: трѣтїи, в ѡдѣской прѡпасти под' землєю; зам'кнєны яко лютѣйшии (Почаїв, 1618 *Зєрц.* 7 зв.);

(про перебування плоду в утробі) розміститися: то(т) котѡрый в животѣ матки замкнєны(и) мє(с)сію вїди(т) в дрѣгы(м) ты(ж) животѣ замкнєного, и єго поздоровлѡєть, вѣншѣть ємоу (поч. XVII ст. *Проп. р.* 252 зв.);

(здобути певне місцєзнаходження) розташуватися, вмотитися: в на(с) самы(х) є(ст) за(м)кнєны(и) неприѡтель (сєред. XVII ст. *Кас.* 76);

(у труні, могилі) закрити, похоронити: Ты ма за́мкнєш' сѡбѡми чєтырма дощкѡми, Котѡрый тєпєрь влѡднѣ мнѡгими кра́ми (Київ, 1622 *Сак. В.* 42); всѣ то нѣѣ яснѡ вїдимѡ; на срѡ(д)ницєхъ на́шихъ; котѡрыи вчєрѡ бєсѣдѡвали з на́ми, а нѣнѣ ю́жє ихъ нѣма́шъ, в' тѣмномъ грѡбѣ замкнєны (Чернігів, 1646 *Перло* 126 зв.).

3. Виразити, висловити, передати суть: А якъ то рѡдитъ и длѡ чѡго што справдѣт', за́мкнѡль то в недѡстїгнєныхъ сѡи(х) сѣ(д)бах', котѡрыхъ ткнутїса рѡзумы лю(д)скими такъ бє(з)пєчно, якъ соломѣ огна (Острог, 1587 *См.Кл.* 12 зв.); Пра́во о котѡро(мъ) са тѡтъ роздѣль пїшєть, єсть двѡѡкѡє. єдно непїсанѡє, котѡрого звѣчаємъ зѡвємѡ. дрѣгѣ пїсанѡє, котѡрѡє за́сь на́дѡвѡє роздѣлитисѡ мѡжє. бо єдно в(ъ) статѣтѣхъ и кон(ъ)ститѣцїяхъ всѣмъ... за́мкнєно єсть. дрѣгѣ в лїстѣхъ а в привилєѡ(х) (Острог, 1598-

1599 *Апокр.* 20 зв.); Звітажила злѣсти и преврѣтности еретическѣи, гды прибрѣна бѣдѣчи в̄ сл̄нце Б̄г̄оразд̄м̄а, и в̄ корѣнѣ з̄ дванадесѣти звѣзд̄ оуплѣтен̄ю, тѣ ест̄ в̄ вѣрѣ дванадесѣтми артик̄лами спорѣжен̄ю и зам̄кнѣн̄ю, Лѣноу (Київ, 1625 *МІКСВ* 129); Же лѣни(в)ство ѡслѣплѣет̄ м̄ысль, и до понат̄я цно(т) єи затмѣет̄. Тои хорѣбы всѣ зарѣзы и шкоды, котѣри з̄ неї похѣдѣт̄ ѡ(д)ны(м) вѣршико(м) л̄єн̄к̄не за(м)кнѣл̄... прорѣк̄ двѣд̄ (серед. XVII ст. *Кас.* 134 зв.);

зробити висновок, підсумувати: а нам̄ се то годит̄ мовит̄ и так̄ зам̄кнут̄: иж̄ т̄є вси, котѣри єго хот̄ят̄ мет̄... с̄уть свѣт̄є (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 260).

4. Завершити, закінчити: наѡ(с)тато(к) абы(х) ты(м) за(м)кнѣл̄ ѡ(д) которого(м) поча(л) (1582 *Кр. Стр.* 12 зв.); Наостѣток̄ так̄им̄ визнѣн̄єм̄ синод̄ замкноути мѣли (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 46 зв.); А лвовскѣй и премыслскѣй сами будучи з̄ нами в̄ той же справѣ, и зам̄кнувши и поручивши нам̄ до отправоуан̄я тоєї справы, и к воли воеводы к̄євского запрѣлися того всего (Львів, 1605-1606 *Перест.* 42); Слѣва Оӯчникѣ и самовидцы, ѡ(т) котѣрых̄ весь свѣт̄ поймѣн̄ый єст̄, ѡныи... постановили то, же бы в̄ стра̄шных̄ и ч̄истых̄ и живонѣсных̄ таємницѣх̄, ѡ т̄ых̄, котѣрыи з̄ вѣроу дѣнь ѡстѣт̄н̄й живот̄а замкнѣли (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 149); абы таа кн̄га ѡ пѣстах̄ и ѡ воздержѣн̄їи та(к) зацного мѣжа над̄коу и вырѣко(м) за(м)кнѣна была (серед. XVII ст. *Кас.* 89).

5. (*звести докупи кілька подій*) підвести: И так̄ тѣе тройчѣстѣе згромажѣн̄є Ѧ(т)цов̄ и их̄ с̄ѣборѣн̄є по(д) єдин̄ Сино(д) зам̄кнено и полѣжено, и названо єго Пенѣкти, то Єст̄ Пѣтошѣст̄ый Синод̄ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 141); поменен̄є уча(ст)ники Стари(х) Копиєвец̄ ту ж̄, по(д) бок̄ судов̄ гранич̄ны(х), зам̄кнут̄ли (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 236).

6. *Перен.* Урвати, відірвати, припинити щонєбуд̄: д̄ьявол... породѣу раискоу єадамоу замкноул̄ (1489 *Чет.* 255 зв.).

♦ згоду замкнут̄и *див.* ЗГОДА; покой замкнут̄и *див.* ПОКОЙ.

Див̄ ще ЗАМЫКАТИ.

ЗАМКНУТИСЯ *див.* ЗАМКНУТИСЯ.

ЗАМКНУТИСЯ, ЗАМКНУТИСА, ЗАМКНУТИСЕ, ЗАМ̄КНУТИСЯ, ЗАМ̄КНУТИСА, ЗАМ̄КНУТИСА *дієсл. док. 1.* (*зачинитися де-небуд̄ на замок*) замкнут̄ися: он, обачивши мене возного, ...с того дому вискочил и у дворѣ у стайни замкнул̄ся (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 203); арендар̄... до пивниці,... утек и замкнул̄ся от тебе (Луцьк, 1592 *ВИАС* I, 15); обачивши то заход̄ниці, а хот̄ач̄ тѣ оутайти,... за(м)кнѣвшиса на розмѣвѣ, та(м) же вдѣшли патріарха до смѣрти (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 51 зв.); єсли х̄ощемо и(ж)бы єсмо ѡдр̄жжали(с) оу па(н)ствѣ своєм̄ замкнѣмоса гораз(д)ѣ, заволючѣмо ланцоухами ворота и дроуки желѣ(з)ными позакла(д)уймо и клинам̄ и(х) позаб̄ваимо (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 50); цар̄ Шуйскѣй болѣй табором̄ не стал̄, замкнувшисе з̄ людом̄ до столиц̄и (поч. XVII ст. *КЛ* 80); потом̄, кгда сам̄ уступил̄ з̄ двора, и замкнул̄ся в̄ ызбе,... з̄ ручниц̄ до него стреляли (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/1, 222); А гды пришла Преч(с)таа Д̄ва М̄ти Г̄д̄на; в̄ дѣм̄ свѣй, и там̄ зам̄кнѣвшиса ѡплаков̄ала сырѣтсво свое. Имѣла тогда д̄ш̄д̄ свою Ст̄ѣю; ро(з)д̄вѣен̄ною м̄ыслью: єдина ча(ст) оу грѣбѣ с̄ Тѣлом̄ Г̄ним̄: а др̄гаа з̄ д̄ш̄єю Г̄н̄єю (Чернігів, 1646 *Перло* 96 зв.); *Образно:* т̄ылко почѣток̄ покажи справ̄ѣ, и двѣри як̄им̄ис̄ са был̄ н̄авѣки зам̄кноул̄ ѡтвори (Острог, 1607 *Лѣк.* 35).

2. (*з'єднатися кінцями; закритися*) з̄імкнут̄ися: оупали воды и замкнѣлися жерѣла прѣпасти и хлѣбы н̄б̄(с)ныи и загамовалиса дожди з̄ н̄ба (серед. XVII ст. *Хрон.* 15 зв.).

3. (*досягтися, здійснитися*) укласт̄ися: о том̄ кгда таа єдност̄ дасть па(н) б̄г̄ статечне са замкнѣ(т), х̄ощемо и об̄єцоуємо на с̄єйм̄ с̄ паны радами нашими и(з) станы реч̄и посполитой до того належачими трактовати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37); Бо и на соборѣ ѡлорентейском̄

замкнулося то въ листе едности (Вільна, 1599 *Ант.* 697); межи всходнею и заходною церквію покой зуполный былъ стануль и досконалаа едность была ся замкнула (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 748).

4. (дійти до кінця) закінчитися: може са тог-да южъ першаа часть того роздѣлу так замкнути (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 147 зв.);

(дійти до певної межі) закінчитися, завершитися: сторона // заходна почнѣтса ѡ(т) мѡра великоѡ, ѡ тѣм же са конце(м) замкнѣтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 149 зв.-150); ѡ(т)тѡла вѣмѣроны бѣдѣ(т) границы протѣвъ всхѡдней стороны... а наостѣтокъ мѡрем солѡнымъ са замкнѣтъ (Там же, 150).

5. Сховатися: часѣ одного в' сѣдѣ, гдѣ са мѣтъ мѣла сѣсѣнна затайлѣсе и коли дѣвкамъ ѡдити и замкнѣтѣса казѣла, они се вѣрвали и намовѣли ѣи мѡвечи (серед. XVII ст. *Хрон.* 369).

ЗАМКНУТИСА див. **ЗАМКНУТИСЯ**.

ЗАМКНУТІ див. **ЗАМКНУТИ**.

ЗАМКОВЪ див. **ЗАМКОВЫЙ**.

ЗАМКОВЫЙ, ЗАМЪКОВЫЙ, ЗАМКОВЪ

прикм. 1. (який стосується замку або належить йому) замковий: ѡни спусти(в)ши маю(т) его пове(р)нути на за(м)ковѡю потребу (Краків, 1527 *ЛНМ* 2743); островъ замковый,... зъ розказанья господарского имъ есмо на церковь святого Николы дали и записали (Київ, 1534 *АЮЗР* I, 84); все бѣдованье то замково днижоно (1552 *ОЧерк.* 3. 4); тые жидове... и въ работахъ замковыхъ,... и тежъ въ даванью подводъ... посполу зъ мѣщаны Луцкими тягнуть (Вільна, 1556 *РЕА* II, 54); возны(и) енера(л)... позо(в) ...ѣ ворота за(м)ковыѣ того места дво(т)кну(л) (Вінниця, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 50); а гды торба посрод рынку упала; слуга замковый... торбу взял (Львів, 1605-1606 *Перест.* 36); фѣндѡю... // также ставъ прозываемый Стѣпный... нижей ...млына замкового (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 66); Положилѣмъ Позовъ зѣ(м)ски(и)... в' маѣ(т)ности его в мѣсте сосницы въ ворота

замъковыѣ во(т)кнѣлъ: и воро(т)номѣ замъковомѣ ѡповѣдилъ (Чернігів, 1641 *ЛНБ* 5, III 4063, 117); замъковое поданѣ див. **ПОДАНЕ**; книги замковыѣ див. **КНИГА**; мыто замковое див. **МЫТО**; подаванье замковое див. **ПОДАВАНЬЕ**; присудъ замковый див. **ПРИСУДЪ**; урядъ замковый див. **УРЯДЪ**; юрисдиция замковая див. **ЮРИСДИКЦИЯ**.

2. У знач. ім. Замковый, -ого. Вл. н.: Данило замъковы(и) (1649 *РЗВ* 198 зв.).

ЗАМКЪНУТЬ див. **ЗАМКНУТИ**.

ЗАМЛѢТИ дієсл. док. Замлѣти, зомлѣти: то ѡузрѣвши прѣч(с)таа, пала є(ст) и замлѣла (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.* Д. 10).

ЗАМНОЖЕНЕ с. (зростання, збільшення) помноження: если хто не зачнѣтъ войны з' грѣхѡмъ, злѣгка в'нѣтръ крѣючиса злѡсть вѣлившѣса з' замножѣна збѣтнеѡ, заводѣтъ чѣлка до полнѣна явныхъ грѣхѡвъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 160).

ЗАМОВА ж. Змова: та(к) іоуда изъ жида тортоуючи а замѡвоу чѣначи ѡу срѣдоу. ѡбнѡчова(л)са съ нѣми (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.* Д. 5).

ЗАМОВКА ж. Вимовка, відмога, відмова: Извѣтъ: Причѣина, замѡвка // любѡ правдѣваа, любѡ неправдѣваа вѣмовка, вѣдѣтъ, ѡказѣа, тѣбѣсть, прѣстѣпъ, погѡда кѣ якѡвой рѣчи (1627 *ЛБ* 45-46); Приѡбраженѣе: Замѡвка, пѡкрывка, кшѣалтъ (Там же, 165).

ЗАМОВЛЕНЪ дієприкм. (попередньо визначений) домовлений: тотъ ставъ ѡтъ полѣтора года панъ та(р)новъски(и) заставѣлъ кѣ велико(и) шкоде имѣнья кнѣгнѣ ильиноѡ чѣ(р)неховскомѣ якожъ тотъ ставъ ѣже ѣ пана та(р)новского замовленъ за двѣ тѣсечи и за двѣстѣ золотыхъ (1546 *ОГ* 85).

ЗАМОВЛАТИ дієсл. недок. (промовляти магічні слова, вислови, які чинять вплив на ко-го-, що-небудь) замовляти: Ѡбавѣаю: Замовлѣаю, поваблѣаю, заклинѣаю чѣрами (1627 *ЛБ* 147).

ЗАМОВЧАТИ, ЗАМОВЪЧАТИ дієсл. док. (обминутѣ мовчанкою) замѡвчати: И еслиже ми

што на то отказовати всхочешъ, смотрижъ, абысь и того не замовъчалъ (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1085); Бо гдебы то правда была, певне бы геретикове того не замовчали, которые ради бы и съ пекла на папежа, чымъ бы его людямъ огидити, (потвары) выдрали! (Вільна, 1599 *Ант.* 913); Не ѿ(д)ну дивность земъскую, але и ко(л)ко(с) давносте(и) земъскихъ замовчали (Київщина, 1600 *ККПС* 151); А што есть правдѣ противного, того ми ся замовчати не годило (Вільна, 1608 *Гарм.* 172).

Див. ще ЗАМОЛКНУТИ, ЗАМОЛЧАТИ, ЗАМОЛЧОВАТИ.

ЗАМОВЧАТИСЯ *дієсл. док. (не висловлюватися)* змовчати, промовчати: Бы тии слова ѿ самого дѣписа до насъ были мовлени, выборне на нихъ замовчати бы сѧ могло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 204 зв.).

ЗАМОВЪКНУТИ *дієсл. док. (перестати говорити, втрачати мову)* замовкнути: Левкови... ранъ две... задали... который южъ и мову стратилъ и одъ окрутъного збитя замовъкнулъ (Луцьк, 1635 *АрхЮЗР* 1/VI, 702).

Див. ще ЗАМОЛКНУТИ.

ЗАМОВАНЬЕ *с.* Суперечка, сварка: Прирѣкаемо те(ж) и постановляемо собѣ покой і мл(с)ть брате(р)скѣю абы всѣ васни замованья ѿ(т)повѣди бѣнты мѣсца не мѣли, а всѣ в' покою пана бѣа хвалили (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 25 зв.).

ЗАМОЖИСТЫЙ *прикм.* Заможний: Которые теж подданные волоки держат, а волов, а овец и коней не мают, тогда таких з волоки зганати и ѿсажовати, зас тые волоки людми заможистыми, которыебы панщизнѣ робили, а тымъ ѿбогимъ замѣрити село ѿ нового ставѣ (1567 *AS* VII, 120).

ЗАМОЖНОСТЬ *ж.* Достаток: братью чернцовъ водлугъ заможности доходовъ того манастиря тамъ ховати и опатровати, такъ много, иле бы здостатичити могли пожитки того манастиря на выхованье браты (Краків, 1605 *АЗР* IV, 253).

ЗАМОЖЪ *див. ЗАМУЖЪ.*

ЗАМОКЛЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (мокрый, вогкий)* замоклий: Которые по(с)ла(н)цы мое не (з)нашли фалбы в ты(х) леса(х) болше(и) ве(д)лѣ(г) ѿ(з)на(н)я люде(и) добры(х) также и бѣ(д)никовъ которые на то(м) се знаю(т) лашто(в) пе(т)на(д)цать и то старая фальба и замоклая которая по половицы и(з) землею змишаная (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 38).

ЗАМОКЪ¹ *ч. (укріплене житло феодала або укріплена частина середньовічного міста)* замок: панъ левко боговитинович)... проси(л) насъ абыхмо емѣ позволили въ его имѣнны оу во(р)тели замо(к) бѣдовати на старѣ(м) городиши на ѿстровѣ (Межиріччя, 1503 *Арх.Р.* фоток. 50); а с тоѣ пѣсто(в)щины хоживало к за(м)кѣ дани две(и) ка(ди) мѣдѣ пре(с)но(г) (Київ, 1540 *ЦНБ ДА/П-216* № 37); колодеза в замѣкѣ нетъ (1552 *О Овр.* 3. 100); выпи(с) с кни(г)... созна(н)я шляхе(т)ного: Ивана Анѣтоновича боя(р)ского... которы(и)... со(з)на(л): и(ж) два по(з)вы: в жалобе пана по(д)коморого: ...ѿ ворота за(м)ку... вотѣкну(л) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26); ѿ(т) квѣтѣ в за(м)кѣ далѣ(м) гро(ш) деса(т) (Львів, 1615 *ЛСБ* 1047, 4 зв.); Писанъ въ замку Черниговскомъ (Чернігів, 1648 *АЮЗР* III, 157); На вряде Кгро(д)ско(м) в за(м)кѣ Его м(л) житомѣ(р)ско(м)... па(н) петръ Сѣлими(р)ски(и)... для вписаня до кни(г) кгро(д)скихъ... подаль... ли(ст) доброво(л)ны(и) запи(с) сво(и) заста(в)ны(и) (Житомир, 1650 *ПИ* 43); *У порівн.:* А створивши Г(с)дѣ бгѣ члѣвка насадилъ Рѣй на востѣцѣ во Едѣмѣ, якѣ замокъ надъ мѣстомъ и палацѣ ѿсѣбныхъ а покѣи роскошныи, где все што колѣе сотворилъ нароскошнѣйшого и налѣпшого зобрѣлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 5).

ЗАМОКЪ² *ч. (пристрій для замикаання дверей)* замок: в клетки замки поѣдбиали и не мало рѣчей побрали (1541 *AS* IV, 277); ѿ фо(р)тки кѣ мѣстѣ двери на завесохъ замокъ ѿдень (1552 *ОКр.З.* 149 зв.); Гво(з)дѣ латного по(л)фаски... фа(р)бы замѣковъ... за ко(п) и (Берестя,

1583 *Мит.кн.* 17 зв.); пограбили //...замокъ ѿ(т) коморы (Луцк, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 89-89 зв.); Ѡ(т) бра(т)ское скри(н)ки еденъ клю(ч) ѿ(т) замкѣ Миколая Лѣкашевича (Львів, 1604 *ЛСБ* 1043, 7); Развѣра: Завѣра, албо запѣра, рѣгѣль, рѣтазь, ланцѣхи ѿдвѣрныи, замки, завѣсы, и кла(м)ка (1627 *ЛБ* 105); Панъ рыкальски(и) и Па(н) милко(въ)ски(и)... // ...маетьно(ст) его рѣхомѣю... Колодьки, замѣки, Прибоє, ланцѣхи, до розны(х) двере(и) пограбили (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 103-103 зв.); неха(и) бѣде мѣсто я(к) на(и)вы(ш)шими мѣрами ѿбвѣдено... замѣками за(м)кнѣно (серед. XVII ст. *Кас.* 68 зв.); тые менованые подданыє..., замѣки внутрѣныє и завесы одѣ коморѣ и одѣ избѣ поодѣбьявѣши,... вси спряты // домовые... позабиравѣши,... до Горошковѣ... отвезти... розказали (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 6/1, 565-566).

ЗАМОЛКНУТИ, ЗАМОЛЬКНУТИ *дієсл. док. 1.* (*перестати говорити; втратити мову*) замовкнути: а к(д)ыжь ѿ(н) по(з)на(л) же в то(м) словѣ согрѣши(л), тѣды замолькнуувѣши и пошо(л) прѣ(ч) (к. XVI ст. *УЄ* №31, 134 зв.); ѿнѣ порозѣмѣвши,... же вѣ прѣ(д)савѣзѣтѣу своѣмѣ ѿмылѣлѣса, замѣлкнѣлѣ (Київ, 1637 *УЄ* *Кал.* 415); Лечѣ и тѣтъ снатъ не замѣлкнѣтъ ядѣ пекѣлѣного наполнѣный язы(к) (Львів, 1645 *Жел. Тр.* 3 зв.).

2. (чого) (*обминути мовчанкою*) замовчати: Прѣтожѣ смѣле Пр(о)рѣкѣ мѣвилѣ: Слѣзѣ моѣхѣ не замо(л)кни (Вільна, 1627 *Дух.б.* 227).

Див. ще ЗАМОВЧАТИ, ЗАМОВЬКНУТИ, ЗАМОЛЧАТИ, ЗАМОЛЧОВАТИ.

ЗАМОЛОДУ *присл.* Замолоду: гдѣса замолодѣ на бо(л)шѣю сѣмѣ не здобѣде, в старости знести и вѣтерпѣти трѣдно (серед. XVII ст. *Кас.* 108).

ЗАМОЛЧАНЬЄ *с.* (*приховування яких-небудь відомостей з певною метою*) замовчування: короткими словы потомнымѣ вѣкомѣ подати – што за причина отступства ихѣ и што за поступокѣ, абы пожитечная о томѣ вѣдомость, порохомѣ замолчання засипана бывши, в запа-

мятане коли не пришла (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1054).

Пор. ЗАМОЛЧАТИ.

ЗАМОЛЧАТИ, ЗАМОЛЪЧАТИ *дієсл. док.* (кого, що, чого, о чім) (*обминути мовчанкою*) замѣвчати: вѣдѣже не хотѣчы тоѣ дѣтъкливости доброе славы и почтивости своеѣ замолчати, але берѣчися напротивкѣ тых слов ѿтмовѣ слѣдшнѣю дѣчинити, просил нас господара ѿ ѣзычене емѣ на то часѣ для порады з прыѣтелми его (Вільна, 1535 *AS* VI, 277); А кгда бы которы(и) доро(с)лы(и) бы(л) на слѣ(ж)бѣ // ѣ чужихѣ краинахѣ ...тому да(в)но(ст) не шѣди(т) если ѣѣ ѿ(т) приѣха(н)я своего не замо(л)чить (1566 *ВЛС* 69 зв.); малжонка пана Петрова,... подданым своим дорогиницкимѣ новину на дворе его на одном кгрунте выкопѣтѣ казала, чѣго дѣй есми не замолчал (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 258); Бо гдѣбы то правда была, певне бы геретикове того не замовчали (Вільна, 1599 *Ант.* 913); Богѣ... што намѣ годно розумѣти – то открылѣ есть, а чѣго знести и спростати не можемо – замолчалѣ (1603 *Пит.* 20); А што есть правдѣ противного, того ми ся замовчати не годило (Вільна, 1608 *Гарм.* 172); Ижѣ тѣды вѣдѣлѣ, повѣдилѣ, а якѣмѣ спѣсобомѣ, замѣлчалѣ. Прѣймѣю и держѣ што рѣчено, а не бѣдаюса ѿ томѣ што замѣлчано (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 203); еслѣбы якѣй грѣхѣ смертѣльный оумѣслне на ѣсповѣди замѣлчалѣ для встѣдѣ,... тог(д)ы мѣетѣса знѣвѣ исповѣдати (Львів, 1645 *О тайн.* 75); Не замо(л)чѣ брѣта которого дѣбре знѣлѣ (серед. XVII ст. *Кас.* 51).

Див. ще ЗАМОВЧАТИ, ЗАМОВЬКНУТИ, ЗАМОЛКНУТИ, ЗАМОЛЧОВАТИ.

ЗАМОЛЧОВАТИ *дієсл. недок.* (*обминати мовчанкою що-небудь; затаювати*) замовчувати: не безѣ причины отступниково власныхѣ того собору словѣ не выражаютѣ, але... зѣ умыслу его замолчуютѣ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 566).

Див. ще ЗАМОЛКНУТИ, ЗАМОЛЧАТИ.

ЗАМОРДОВАНЄ, ЗАМОРДОВАНЬЄ, ЗАМОРДОВАНЬЄ *с.* (*стп. zamordowanie*) убив-

ство: И на онже дей час при томъ замордовани княза Дмитра..., всѣ скарбы,... побрали (Вильна, 1558 *AS VI*, 213); тогда во(д)ле оказа(н)я явно(г) тоѣ sprawy которую па(н) по(д)ка(н)цлери(и) в бере(ст)ю будучи всакую пи(л)ность вчини(в)ши и сведе(ц)тва чи(м) вра(д)ни(к) и по(д)данные пана тивуна виле(н)ско(г) росо(ш)ские то(г) замо(р)дова(н)я дитати // доходили преслухива(л) доводы (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 60-61); Великое чти и памѣти го(д)наа онаа... жона мати... отроко(в)... кѣды по замор'дованю шѣсти сновъ еѣ о(т) безбо(ж)ного тирана... до остатнего сына... напоминаніе и наоуку о(т)ческою чиніла (1598 *Розм. пан.* 5); О которое то заби(т)е и замо(р)дованье брата... па(н) янъ хлебовъски(и) хотечи пра(в)не чинити проси(л) абы тая протѣ(с)тация е(г) до Кни(г) Кгро(д)скихъ Кие(в)скихъ была принята и записана (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 3 зв.); отцоуе капитулярес печарьские,... Павла Вересчаку,... на округное замордоване... за монастыр выпѣхнули были (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 406).

Пор. ЗАМОРДОВАТИ.

ЗАМОРДОВАНЬЕ *див. ЗАМОРДОВАНЕ.*

ЗАМОРДОВАНЫЙ *дієприкм. у знач. ім.* Замордований, -ого, закатований, -ого: Те(ж) кгда бы з ненави(с)ти... та(к) му(ж) яко и жона,... оде(н) другого приправи(л) о го(р)ло и замо(р)довалъ або стру(л) таковое... замо(р)дова(н)е сынове то(г) замо(р)дованого маю(т) до вряду оповедати (1566 *ВЛС* 90); вря(д) на(ш)... мае(т) того осо(б)ливе перестерегати, и с пи(л)ностью около того са выведовати... о того замо(р)дованого (Там же).

ЗАМОРДОВАТИ, ЗАМОРДОВАТЬ *дієсл. док. (стп. zamordować) (кого) (мордуванням, тортурами довести до загибелі, смерті; заму-чити на смерть)* замордувати, закатувати: замордоую(т) з вась нѣкоторы(х) (1556-1561 *ПС* 314 зв.); слѣдги, або приатели еѣ,... // ...приехавши на господѣ княза Дмитровѣ, непристойне и неоповедне, брони емѣ в рѣках своих немаю-

чомѣ, до смерти забили и окрѣтне замордовали (Вильна, 1558 *AS VI*, 213); я питаль хто бы брата его забилъ и та(к) окру(т)ною сме(р)тью замо(р)довалъ (Кременецъ, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 8); послане(ц) врадовы(и) пыта(л)... хто тоѣ дѣта замо(р)дова(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 51); романа гришѣковича окрѣтне ваша мл(с)ть са(м) на смерть забилъ и замордова(л) (Київ, 1591 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 133, 80); А о(т)ца никіфора пре(з) причинѣ вшѣ замо(р)довано (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 46 зв.); И дѣтокъ своихъ наймилшы(х), замордують (Львів, 1630 *Траг.п.* 167); а ктѣ бы спротивилъса емѣ и не давъ поклѣнѣ, таковогѣ роскаже замордовати (Чернігів, 1646 *Перло* 138 зв.); оно(г)[о] по[и]ма(в)ши ...росказа(л) зби(т) и замо(р)дова(т) такъ далѣце, же та(м) же заразо(м) о(д) такового окрѣ(т)ного зби(т)я з ты(м) ся свято(м) пожежгна(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 111).

ЗАМОРЕНЕ *с.* Виснаженія: зъ замореня тѣла вшелякіе сегосвѣтныя роскоши уступаютъ, и з сегосвѣтными роскошами прочъ отъ насъ идуть и вшелякіе душевныя заразы и розслабы, а наступуютъ цноты и богомыслность (бл. 1626 *Кир. Н.* 24); Тѣ теды естъ, Братіе, Праздникъ сегѣднешнеѣ Новѣѣ Недѣлѣ, зъ ко-тѣры(м) поспѣлѣ и цѣлогѣ рѣкѣ часть // пре(з) весѣнный сей встѣпѣ о(т)новлѣетъса: и все створе(н)е, зѣмное оува(д)не(н)е якѣбы заморе(н)е нѣакоѣ о(т)ложивши, зъ Воскресѣнія Хва радѣющееса и веселѣюще быти видѣтъса (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 222).

ЗАМОРЕ *с. (заморська країна, край за морем)* замор'я: о(т)куль идешъ изали зъ заморане: идѣ з Франціи (к. XVI ст. *Розм.* 43 зв.).

ЗАМОРИТИ, ЗАМАРИТИ *дієсл. док. 1. (кого чим)* Заморити: Гладом замарите бѣсы (1489 *Чет.* 309 зв.).

2. Перен. (про судову справу) припинити, закрити: мы то все на сторонѣ отложили, яко сказаныи рѣчи, так и не сказаныи и то межи ними на ѡбе стороне заморили (Краків, 1538 *AS IV*, 149).

ЗАМОРИТИСА *дієсл. док.* Заморитися; ви-
снажитися: Абы образъ Бжій створений былъ
ѡ(т)нѡвлонъ, И тымъ барзѣй несмртелностю
приоздблѡ(н). И впрѡдъ Смерти слоушнѣса
намъ тоу заморити, И оумртвѣнамъ тѣла доу-
ши оживѣти (Львѣв, 1615 *Лям. Жел.* 15 зв.).

ЗАМОРОЗЫ *мн.* Заморозки: с заморозъ сто-
полкъ стоялъ межѣ двѣма ѡзерома. (1489 *Чет.*
247 зв.); Олексѣй..., позвалъ мя передъ вашу
милость позвы... на Филиповы запусты... въ
Новѣгородку становитися, которыи были часы
потому приходили заморозы, рыбъ добывати и
озера поволочити на все лѣто (Киѣв, 1556-1568
АЮЗР I, 360).

ЗАМОРСКИЙ *прикм.* Заморскій: цѣтварь
...расте(т) по заморски(м) странамъ (XVI ст.
Травн. 426); чи могѣтъ посполъ стати тыи двѣ
речи волность ѡ(т)зыванъа са на соудъ до римѣ,
а гдѣ инде опрочъ, африканскихъ синодо(в): а
звлаща до сторонъ заморскихъ (въ яковыхъ и
римъ былъ) апѣлациѣ всакой заборонѣнъе (Ост-
рог, 1598-1599 *Апокр.* 137); *заморская цибуля*
див. ЦИБУЛЯ.

ЗАМОРЯТИ *дієсл. недок., перен.* (кого)
Скоряти, долати, переборювати: з вѣри пожѣ-
ток маемо, иж в собѣ старого Адама заморяемо,
и чистое и смѣлое сердце мѣваемо, на великие
ся речи важачис в потребе слушной (Вильна,
1600 *Катех.* 80).

ЗАМОТАНѢ *с.* Збурення, колотіння, пере-
мѣшування: Лѣна бовѣмъ ѡлѡ мѣсацѣ, гдѣса
ясносѣтю выполнѣаетъ, пробѣнѣ своѣ зъ себе вы-
пѣскаѣтъ, котѡрыѣ... въ тѣлѣ замотывають и
мѣшають: за котѡры(м) всѣхъ вѣлгѡтностѣй
замота(н)ѣмъ, и бѣныѣ загнѣлыѣ Гдѣмѡры мѣша-
ю(т)са (Киѣв, 1637 *УѢ Кал.* 144).

ЗАМОТАТИСЯ *дієсл. док., перен.* (заплу-
татися) замотатися: Егда же уже в лож и пре-
лест, папо римскій, уплутался еси, увязл и за-
мотал, признаваем ти, о них же похвалился еси,
...и законы духа святаго на свою волю претво-
рил еси (1588-1596 *Виш.Кн.* 140).

ЗАМОТЫВАТИ *дієсл. недок.* (що) Збурюва-
ти, сколочувати, перемѣшувати: Лѣна бовѣмъ

ѡлѡ мѣсацѣ, гдѣса ясносѣтю выполнѣаетъ, пробѣ-
нѣ своѣ зъ себе выпѣскаѣтъ, котѡрыѣ... въ тѣлѣ
замотывають и мѣшають: за котѡры(м) всѣхъ
вѣлгѡтностѣй замота(н)ѣмъ, и бѣныѣ загнѣлыѣ
Гдѣмѡры мѣшаю(т)са (Киѣв, 1637 *УѢ Кал.* 144).

ЗАМОЧИСЕ *дієсл. док.* Запанувати, наста-
ти: за(м)кнено естѣ мѣсто и ѡбляжено естѣ
мѣсто ажъ до ѡдина(д)цатого року царя седе-
кия, и замѡглъ се гѡлодъ въ мѣсте, и не было
хлѣба лѣдови земли (серед. XVII ст. *Хрон.*
351).

ЗАМОЧИТИ *дієсл. док.* (що) (зробити мок-
рим) замочити: Та(м) же са, де(и), в неѣ в то(т)
ча(с) вода налила и ча(ст) жита замочила (Во-
лодимир, 1566 *ТУ I* 116).

ЗАМОЧОКЪ¹ *ч.* (невелике укрѣплене житло
феодала) замѡчок: дозволили Ємѣ то(т) замо-
чо(к) збѣдовати в ымѣнѣи его оу во(р)тели (Ме-
жирѣччя, 1503 *Арх. Р.* фоток. 50); замо(чо)къ
хабѣное само поветѣ Киѣвскѣи(и) алѣ прибежи-
ще ко врѣчѡмѣ маѣтъ бо што врѣчѡго ѡ(д)но ѣ
ѡсми мѣла(х) (1552 *О Овр. З.* 109 зв.); по(з)во-
ляю..., и(ж)бы сынове его м(л)... замѡчокъ и
ме(с)тѣ(ч)ко... и село старѡе бѣре(м)лѣ... до мо-
цы своѣи(и) взяли (Пашева, 1592 *ЛНБ* 5, II 4047,
86 зв.); на вѣлѣ(т) жалѣю(т) ѡ то и(ж) што по
смѣ(р)ти... князя, а(н)дрѣя а(н)дрѣевича бо-
ре(м)ского... маѣ(т)ности небо(ж)чѣко(в)скѣи,
то є(с)т в лу(ц)ко(м) поветѣ замѡчо(к), мѣстѣч-
ко, и старѡе село боре(м)лѣ... де(р)жите и ѣжи-
ваете (Кременецъ, 1611 *ЛНБ* 5, III 4053, 25 зв.);
во(з)ны(и) єнерѣ(л)... позо(в)... в ворота замѡч-
ку тамошнего ѣво(т)кну(л) (Вѣнниця, 1620 *ЛНБ*
5, III 4056, 146); Панъ Макаровичъ // ѡ(д)ѣхалъ
былъ до фо(л)варѣку своѣго... зоставивъши ма-
ѣтѣность свою рѣхѡмѣю... в замѡчѣкѣ мака-
ровѣскомѣ (Киѣв, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 23 зв.-24);
приѣхавъши до замѡ(ч)ку тамошнего... пана
Яна Бѣлѣ(ц)кого, слугу и намѣ(с)ника его м(л).
ви(л)ского пере(д) ни(м) стоячѡго заста(в)ши,
во сту тысячахъ копѣ гроше(и) литѡ(в)скѣи(х)
арѣшѣтова(л) (Житомир, 1650 *ДНВМ* 195).

ЗАМОЧОКЪ² *ч.* (невеликий замѡк) замѡчок:
двери простыѣ, засѣпочка желѣзная с прибо-

емъ и замочок (Лущк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 351); юда шилимовичъ... мелъ... рѣкави(ц) замо(ч)-ко(в) гапликовъ стуговъ звонковъ... за ко(п) і̄ (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 62 зв.); за два замо(ч)ки и дво(и) завѣсы fr. 8 (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 10); за замочо(к) до га(н)кѣ fr. 1:25 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18).

ЗАМРУЖАТИ дієсл. недок. (що) Заплющувати, зажмурювати, *діал.* замружати: не замрѣжайте ж бчій свѣи(х) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 226).

Див. ще ЗАМРУЖИТИ, ЗАМРУЖОВАТИ.

ЗАМРУЖИТИ дієсл. док. (що) Заплющити, зажмурити, *діал.* замружити. *Образно:* а то еще горше, же некрепкіє ѿ вѣре... безъ всакоє осторожности даются зводити, за которыми южь и старіє к воли свѣтѣ и тѣлѣ, замрѣживши око дѣховное за телесны(м) починають блѣди(т) (Острог, 1587 *См. Кл.* 17).

Див. ще ЗАМРУЖАТИ.

ЗАМРУЖОВАТИ дієсл. недок. Замружувати: Смѣжаю: Зажмѣраю, замрѣждю, мрѣждѣю бко (1627 *ЛБ* 118).

Див. ще ЗАМРУЖИТИ.

ЗАМРѢКНУТИ *див.* ЗАМЕРКНУТИ.

ЗАМСОВАНІЙ *прикм.* Необроблений, нешліфований (?): Мы ты(ж) бра(т)ство... маємо платити п̄ну павлови муларєви за ка(ж)ди(и) локо(т) каменя выробленого такъ гла(д)кого яко и замсованого по грше(и) по(л)ски(х) девяти (Львів, 1591 *ЛСБ* 159).

ЗАМТУЗЪ, ЗАНТУЗЪ *ч. (стп. zamtuz)* 1. Дім розпусти: А штожь пакъ малженства, или чистоты плебанское дотычетъ, церковъ... нарадили замтузомъ, ижъ межи ихъ духовенства не знати, кое чий отецъ, кое чий сынъ? (1582 *Посл. до лат.* 1137); мнимає(ш) и(ж) са ты чого пожито(ч)ного в за(м)тоузѣ наоучи(л)? (п. 1596 *Виш.Кн.* 246); О, замтузе вшетечный! (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 177); Ienocinium, замтуз (I пол. XVII ст. *Своб.* 26).

2. *Перен.* Притулок безбожництва, гріха: Види(те) ли яко сами, ѿ(т) которы(х) быса ѿбра(з)

ч(с)тоты, панє(н)ства, неви(н)ности, ч(с)тоє вѣри и добро(г) сѣмне(н)а въ ѿблюбєниці цє(р)кви х(с)а ба показати мѣлѣ: прєлюбодѣйница(ми), вшєтє(ч)ника(ми) и кѣревника(ми) стали естєса, и ѿ(т) жонѣ зако(н)ное вє(н)чалное вѣры восто(ч)ное ѿкра(д)шиса, до за(н)тѣза вшєтєчє(н)ства ри(м)ского ѿ(т)бѣгли естє (1598 *Виш. Кн.* 285 зв.); Албо якъ невѣста в' блаватѣ и пє(р)ла оубра̀наа на вшєтєченство готѣва: такъ ср(д)цє людєй таковѣхъ, замтѣзомъ нѣаки(м)сѣ самѣхъ нечѣстныхъ духовъ єсть (Вильна, 1627 *Дух. б.* 183).

ЗАМУЖЕМЪ, ЗАМУЖОМЪ *присл. (про жінку) (у шлюбѣ)* замужем. ◊ **быти замужемъ** – бути замужем: Те(ж) кгда бы котораа жона будѣчи замѣже(м) бє(з)плодне ѿме(р)ла маючи пє(в)ное внесє(н)є за выправою ѿ(т) родичо(в) своихъ... таковое внесє(н)є... вє(р)нутиса має(т) родичо(м) єє которые єє заму(ж) выправи(ли) (1566 *ВЛС* 65 зв.); направилъ на то поданую свою, котораа єсть давно замужомъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 418).

ЗАМУЖНИЙ *прикм.* Замужній, заміжній: панъ єй выхованья и шаты замѣжне заборбнитъ, єсли трѣхъ тѣхъ рѣчи не оучинитъ, вѣде дармо бє(з) пѣназей (серед. XVII ст. *Хрон.* 98 зв.).

ЗАМУЖОМЪ *див.* ЗАМУЖЕМЪ.

ЗАМУЖЪ, ЗАМУЖЬ, ЗАМОЖЪ *присл. (цсл. за моужь)* заміж, *діал.* замуж: Ачь ти мнѣго бѣлы(х) голѣвъ было, котѣри моужа не оузнали, але єдна(к) жа(д)нои слáвы не ѿ(т)-несли ѿ(т) двѣства, и(ж) всѣ замоу(ж) хотѣли, скѣро бы и(м) лѣта, алѣбо // за́ко(н) алѣбо рѣдичи ихъ допоустѣли (1645 *УЄ* № 32, 309 зв.-310); ◊ **замужъ выправити, выправити замужъ** – дати виправу, посаг: Те(ж) кгда бы котораа жона будѣчи замѣже(м) бє(з)плодне ѿме(р)ла маючи пє(в)ное внесє(н)є за выправою ѿ(т) родичо(в) своихъ... таковое внесє(н)є... вє(р)нутиса має(т) родичо(м) єє которые єє заму(ж) выправи(ли) (1566 *ВЛС* 65 зв.); Маєт он... тоє имене наше Марковичи держати и вживати на

// себе дотол часу, докол тот наклад свой, што на дочки наши, выправуючи их замужъ, наложит, выберет (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 193-194); **замужъ давати, давати замужъ** – віддавати заміж: А што са дотычеть рѣхomyхъ моихъ речей, сребра, золота и шатъ, колимъ давала дочку мою за мѣжъ, тогдымъ ей подавала сребро и золото мое властное (Луцьк, 1549 *AS* IV, 419); и такъ же было въ дни прѣждѣ потопа или пили оженали(с) и замоужъ давали (1556-1561 *ПС* 103 зв.); **замужъ ити, ити замужъ** – виходити заміж: по воскресѣніи мѣртвыхъ, а́нѣ женітиса бѣдѣтъ, а́нѣ за́мѣжъ ити; а́ле бѣдѣтъ таковыми, яковыми сѣтъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 506); тѣи дѣвѣцѣ котѣраа идѣтъ за́моу(ж). не да́доу(т) ей ничъ исти своими ѣсты. до третѣаго дне (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 94 зв.); **замужъ отдати, отдати замужъ** – віддати заміж: хочю та дщери моя замоуж ѡ(т)-да(т) (1489 *Чет.* 85); А ѡсобливе масть ей... на ѡнъ же часъ, кѣды замѣжъ,... дастъ Богъ отда-на бѣдетъ, дати стада сверепого тридцатеро поголова (1577 *AS* VI, 76); **замужъ отдавати, отдавати замужъ** – віддавати заміж: ты(ж) боуде(т) въ дни сѣа члѣскаго или и пили и жены поймовали и замоужъ ѡ(т)даваны были ажъ до тог[о] [д]на которого вѣшольное въ корабль и пришо(д)ши потопъ и потопи(л) // всѣхъ (1556-1561 *ПС* 297 зв.-298); Хтѣ ѡ(т)-даѣтъ дочкѣ свою за́мѣ(ж), дѣбре чинитъ (Київ, бл. 1619 *Ообр.* 148); **замужъ (заможъ) пойти, пойти замужъ** – вийти заміж: естѣлибы ма Богъ с того свѣта взал, тогды жона моа... маѣт тот замок... держати, естѣлибы за мужъ не пошла, до живота своего (Вільна, 1529 *AS* III, 351); “Солоха,... тымъ зелемъ дочку свою Вовдю омывала, а то для того, абы прутшей заможъ пойти могла” (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/I, 449); ма(ти) до себе взала волю(в) шѣсть... с котроу ча(с)тю по(ш)ла заму(ж)... за сына се(н)кова (Одрехова, 1579 *ЦДІАЛ* 37, 1, 8 зв.); **выдавати замужъ див. ВЫДАВАТИ; выдати замужъ див. ВЫДАТИ.**

ЗАМУЖЬ див. ЗАМУЖЬ.

ЗАМУЛЕНЄ с. Замулення: панъ Ласко такъ зъ гумна солому, яко и гной, кажетъ въ тотъ ставокъ зарыть и метать, ку шкоде моей и ку зашарованю, замуленю того ставку Скалинскаго (Кременецъ, 1594 *АрхЮЗР* 6/I, 243).

ЗАМУРОВАТИ дієсл. док. 1. (що) (муруючи, щільно закласти цеглою, камінням і т. ін. який-небудь отвір у стіні) замурувати: Зше(д)шысе п̄ братия... в справѣ п̄ ла(н)кгиша з пано(м) мига-ле(м) а(л)вѣзы(м) ѡ ѡкно которое бы(л) п̄ ми-га(л) ѡбеца(л) замурувати в каменѣцѣ своє(и) ку(т)не(и) (Львів, 1641 *ЛСБ* 1043, 57).

2. (кого) (залишивши кого-небудь у якомусь приміщенні, щільно закрити кам'яною кладкою вихід) замурувати: цеса(р)... по(и)ма(в)ши на блѣдѣ и ѡ(ст)ри(г)ши ему по(л)ѣса... замѣро-ва(л) его ѣ сто(в)пу на д̄ недели (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 51).

ЗАМУТИТИ дієсл. док. 1. (що) (зробити каламутним) замутити, скаламутити: Єсли бы жро(д)ло чѣстой воды порѣченное было стерѣчи ѡ(т) череды, а видѣль бы(с)... свинѣ ка́ло(м) помѣзаныи, иза́ли бы(с) ихъ не ѡ(т)гна(л) абѣ не замѣтили чѣстого здрѣю (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 301); ♦ **замутити воду** – (навмисне заплутати яку-небудь справу) замутити воду: и свое по-мовы и блуду зацныхъ... Сенаторовъ Короны... личиноу свѣдоцтва не встыдливѣ покрывши, смѣютъ невиннѣ сердца турбовати и до свое апостази, якъ рыбу до сети, замутивъши воду, простыѣ ловити, твердомшихъ утлити (Київ, 1623 *КМПИ* I, дод. 265).

2. Перен. (кого, що) (вывести зі стану спокою; схвилювати, збунтувати) замутити: ге-деѡ(н) болоба(н)... црковъ... замути(в) бра(т)-ствѣ... лвовскому ве(з)де по мѣсто(м) спротив-ляючи(с) пѣстоши(л) (Берестя, 1594 *ЛСБ* 260, 1); тоє самое досытъ бы могло быти до показа-нѣа винности, же замѣтилъ црковъ, ни для чого доброго (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 191); А в то(м) граница была заперта... а вы... потаѣмне ѡтеклі... ѡдинъ дрѣгого повѣбываете замѣтив-

ший пре(з) границы скачѣте, сѣдѣ ѿбѣгаючи начинивши ѿби(и)ства (1600 ЦНБ 476 П/1736, 46); И нынѣ еден другого поволуѣте, замутивши люди (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43).

Див. ще ЗАМУЧАТИ, ЗАМУЧОВАТИ.

ЗАМУТИТИСА дієсл. док. 1. (*стати мутним*) замути́тися: ги не маю такового члѣка который бы ма всади́ль в коупель коли са замути(т) вода (1556-1561 ПС 359 зв.); ча(с)у единого вше(л) іс во іер(с)лимѣ г(д)е... была ѿвчаа коупе(л) а жидовскый называе(т)са виѿез(д)а в которомъ были по пать прѣтворо(в) або коморъ в которы(х) лежало мно(ж)ство болащихъ слѣпыхъ хромыхъ и соухыхъ чекаючи к(д)ы са ѿнаа вода замуотитъ (к. XVI ст. УЄ №31, 62 зв.); ѿто(ж) скоро са замуотила вѣда которіи оупере(д) вшо(л) в тоую воду заразом з(д)оровый ста(л) (Там же, 63); члѣка не има(м) ко́ли замуотитъ са вода абы ма оуврѣгль до во(ды) тои (поч. XVII ст. *Проп.* 4 зв.); Пѣне, члове́ка не маю, абы ма, гды́са заму́титъ вода, вѣрѣгль в Са́жавкѣ (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 236).

2. (чим) *Перен.* Наповнитися, пройнятися: коли иродъ то вѣслыша(л) замуотилса всѣ(м) гнѣво(м) своимъ (1489 *Чет.* 121 зв.).

ЗАМУТОКЪ ч., *перен.* (*выведення кого-небудь зі стану спокою*) збурення; неспокій, тривога: Съклаще́ніе: Зако́лоче(н)е, зафрасова(н)е, заму́токъ (1627 ЛБ 127).

ЗАМУЧАТИ дієсл. недок. 1. (*що*) (*робити мутним*) заму́тнювати, каламутити: Аггль [Пѣнскій] вѣдлѣгъ часѣ зъстѣповалъ в Са́жавкѣ, и самѣчалъ во́дѣ (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 237); Аггль Бжій до са́жавки ѿвоѣ вѣдлѣгъ часѣ застѣпѣючи, заму́чалъ в ней во́дѣ, и оуздоровляючѣю ей мо́цъ подавалъ (Там же, 239).

2. *Перен.* (що, чим) (*викликати неспокій, незгоду*) каламутити, баламутити: твоя мл(с)ть воздвигъ гонение ѿ(т) лѣтъ давныхъ на це(р)ковѣ... смущение и ра(з)дори в люде(х) чинишъ...стадо х(с)выхъ ѿвѣць змѣчаючи роспѣжае(ш) (*Супрасльскый монастыр*, 1593 ЛСБ 233); ге́діоне болѣбане. Дивѣюся... ижъ твоя мл(с)ть...

Х(с)вѣ црковѣ заму́чаешъ И роспѣжаешъ, и до свѣ(т)цкихъ вѣрядовъ непрісто(и)не поволѣчишъ (*Берестя*, 1593 ЛСБ 237); твоя мл(с)ть... наѣце бжѣ(и) прешкожова(л), школу ро(з)ганя(л), ерѣтицки(м) наоука(м) пособля(л), празники госпо(д)скія заму́ча(л) (*Вільна*, 1594 ЛСБ 251, 1); ѿбра(з) ѿнѣ таѣмне на себе вѣза(л), забавляючѣмъ и... кѣдаючѣмъ се́бѣ свѣта кнѣзѣви, ко́ждѣю не ѿ(д)роже́нѣю зъ Бга́ дшѣ то са́мѣ, то та́мъ, и на кшта(л)тъ пшеници в сѣтѣ опалѣючѣмъ, то е́сть тѣрбѣючѣмъ а́лбо заму́чаючѣмъ лю́дскими мыслями оустави́чнѣ, а се́го свѣта ѿблѣдами, рѣскошами, боа(з)нѣю и фрасѣнками (*Вільна*, 1627 *Дух. б.* 50).

Див. ще ЗАМУТИТИ, ЗАМУЧОВАТИ.

ЗАМУЧАТИСА дієсл. недок., *перен.* (*ставати неспокійним*) заму́тнюватися, збурюватися: Та́къ и затрѣвоженаа дшѣ заму́чае́тса и мѣша́етса зъ злѣстю (*Вільна*, 1627 *Дух. б.* 166).

ЗАМУЧЕНЕ¹ с. 1. Помутні́ння, скаламучення: В ни(х) же то лежало мнѣжество великое немо́цныхъ. слѣпыхъ хромыхъ и соухихъ ѿжидаючихъ заму́чена водного (1556-1561 ПС 359); Аггль [Пѣнскій] вѣдлѣгъ часѣ зъстѣповалъ в Са́жавкѣ, и заму́чалъ во́дѣ. А Кто пѣрвей вѣстѣповалъ по заму́ченію воды, здѣровымъ са ставалъ (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 237).

2. *Перен.* (неспокій, тривога) каламучення, баламучення: мате(ж), заму́че(н)е трѣ́га (1596 ЛЗ 57); за ко́брою влѣдзою, оустави́чною здрѣдою и заму́ченѣмъ мыслей сѣе́тъ и ѿ сѣто земли всѣхъ свѣта се́го сыно́въ ѿбыва́етъ (*Вільна*, 1627 *Дух. б.* 49).

Див. ще ЗАМУЧЕНІЕ.

Пор. ЗАМУТИТИ.

ЗАМУЧЕНЕ² с. (*доведення кого-небудь до загибелі тортурами*) за́катування: тотъ те́ды Сѣрафионъ... урѣбилъ замордоване и заму́чене брата монаха Тимоѣея (Київ, 1626 ЧИОНЛ V-3, 216).

Пор. ЗАМУЧИТИ.

ЗАМУЧЕНІЕ с. Те саме, що заму́чене¹ у 1 знач.: аггль... заму́човаль водоу а кѣто бы

напере(д) по замоученію воды вшоль былъ оуз'доровлень (1556-1561 ПЄ 359).

ЗАМУЧЕНЫЙ прикм. (який став мутним) замутнений, каламутний: стануль хс̄ на (!) озе-ро(м) в котормъ завѣж(д)ы бывае(т) вода замоученаа и нѣчемнаа (к. XVI ст. УЄ №31, 190 а, зв.); Ѡ мбй соло(т)кй̄ оучителю хе̄... рй-бы лѡвишъ на соушӣ яко мрѣжею слоуе(с) тво-и(х), ѡ(т) глѣбны̄ выволочишъ ѡ(т) замѣченаго // и солонѡго, и гор'кого мѡра свѣта того (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 232-232 зв.).

ЗАМУЧИТИ дієсл. док. (кого) (довести ко-го-небудь до загибелі тортурами) замучити: многи(х) безаконный̄ цр̄ь максимѣянъ замоу-чилъ (1489 Чет. 35 зв.); Сенько и Демьянъ оно-го Степана,... збили, змордовали и на смерть замучили (Луцьк, 1564 Ив. 264); монаха Ти-мофея,... Никодимъ Силичъ з Епифаніємъ чернцемъ и з катом Киевскимъ замучили и за-мордовали (Київ, 1626 ЧИОНЛ V-3, 216); А кто не прійме знѣкѣ егѡ на чѡло своє; и не поклѡ-нитъсѧ ѡбразови егѡ шатѧнскомѣ, таковогоѡ роскѧже замѣчити; страш'ними мѣками (Чер-нігів, 1646 Перло 139 зв.).

ЗАМУЧОВАТИ дієсл. недок. 1. (що) Те саме, що замучати у 1 знач.: агтль бо бжй̄(и) на кож'дое лѣто сохожалъ вѣ ѡноую то коупель и замоучоваль водоу а к'то бы напере(д) по замоуче-нію воды вшоль былъ оуз'доровлень (1556-1561 ПЄ 359); агтль гнѣ на кож(д)ое лѣто схожоваль до тои коупели и замоучова(л) водѣ (к. XVI ст. УЄ №31, 62 зв.).

2. Перен. Те саме, що замучати у 2 знач.: Възмѣщаю: Замѣчаю, зважаю, бѣнтѣю, крѣкѣ чинію, трѡбжѣ, заколѡчѣю поспѡлствомъ (1627 ЛБ 19); Молвлю: Замѣша(н)е рѡстыркѣ чинію, трѡщѣсѧ, фрассѣюсѧ, заколѡчѣю, колѣблѣюсѧ ѡмо(м), гомонію, замѣчаю, гѣчѣ, кричѣ, засмѣчаюсѧ (Там же, 65).

Див. ще ЗАМУТИТИ, ЗАМУЧАТИ.

ЗАМЧИСТО присл. (стп. zamczysto) міцно, під замком: а надъ тое ешче шафу, алиасъ ап-тичку, вѣ алкиру стоячое, добре замчисто...,

такъже тежъ розмаитыми наполнено... водка-ми... презъ челядѣ ихъ милости злуплено и праве пусто учинено (Житомир, 1646 АрхЮЗР 6/1, 542).

ЗАМЧИСТЫЙ, ЗАМЪЧИСТЬ прикм. (стп. zamczysty) замкнений, закритий на замок, засув: Колоде(з) в замѣкѣ глѣбинӣ л̄ сажонъ рѣбле(н) с коловоротомъ накрытъ и замѣчистъ (1552 ОКЗ 33 зв.); замокъ Буромль; мостъ до него ца-лый, широкий, броня, вѣ которой ворота зам-чистые, у ворот защепка толстая железная, а у одвирку прибой тольстый железный (Луцьк, 1573 АрхЮЗР 7/1, 238).

ЗАМША ж. (стп. zamsza, сѡн. saemisch leder) замша: от тузина замши доброе грошей десят (Вільна, 1568-1573 ПККДА II, дод. 561).

ЗАМШНИКЪ ч. Майстер, який виготовляє замшу або вироби з неї: Оусмошвѣцъ: Мѣхов-ни(к), що збрѡи по(д)шивае(т), Тлѣмоки рѡбит. Замшникъ, рѣмаръ, швѣцъ (1627 ЛБ 141).

ЗАМШОВЫЙ, ЗАМЪШОВЫЙ прикм. Замшевий: Антони(и) Германъ... мелъ... зам-шовы(х) скурѡкъ ѣз (Берестя, 1583 Мит.кн. 29); Ма(р)тинъ Шлѣкѣль... ме(л)... // рѣкавицъ замъшовы(х) тѣзино(в) ӣ (Там же, 29-30).

ЗАМЪКНЕНЬЄ див. ЗАМКНЕНЄ.

ЗАМЪКНУТЬ див. ЗАМКНУТИ.

ЗАМЪЧИСТЬ див. ЗАМЧИСТЫЙ.

ЗАМЫДЛЕНЬЄ с. (стп. zamydlenie) перен. замилювання, приховування. ◊ замыдленье правды — навмисне приховування хиб, недо-ліків: Ражу а ни ты, а ни я, тыхъ басней ку замыдленье правды пріймать не хотѣмъ (Слупьк, 1616 АрхЮЗР 1/VII, 272).

Пор. ЗАМЫДЛЯТИ.

ЗАМЫДЛЯТИ, ЗАМЫДЛАТИ дієсл. не-док., перен. (стп. zamydlać) замилювати, прихо-вувати. ◊ замыдляти очи, очы замыдляти — замилювати очі: Чомоу(ж) ѡ(т)че владѣка, такъ смѣле и беспѣчне замыдлаѣешъ очи, и на нѡжки выставити а праве всемѣ свѣтѣ свою не-схвалнѣю оцѣкровѣти оусилѣешъ згѣдѣ (Ост-рог, 1598 Отп. КО 15 зв.); А ты // предсе лю-

дямъ очи замыдляєшь и пишешь, жесте ничего противъ его королевское милости зверхъности не выкročили! (Вільна, 1599 *Ант.* 843-845).

Див. ще ЗАМЫДЛАВАТИ, ЗАМЫЛАТИ.

ЗАМЫДЛАВАТИ *дієсл. недок. (стп. zamydlać)* те саме, що **замыдляти**. ♦ **очи замыдлавати** – замилювати очі: *Зачімъ в'сѣкій нѣрадѣ, и все злѣе похѣдитъ: // И до погоржѣна, цнбій тѣтѣ нѣрѣдѣ прихѣдитъ. Жѣ дла простотѣ, мнѣгоса ихъ оурѣгаю(т): И не наоукою очи замыдлавають* (Львів, 1609 *На Злат.* 3 зв.-4).

Див. ще ЗАМЫЛАТИ.

ЗАМЫДЛАТИ *див. ЗАМЫДЛЯТИ.*

ЗАМЫКАНЄ, ЗАМЫКАНЬЄ *с. 1. (присл. рій для запирання, зачинення чого-небудь)* замок, запір; засув: около того монастыра огорожи жадное и замыканя нить (Луцьк, 1583 *Арх ЮЗР* 1/1, 184).

2. (закриття чого-небудь на замок) замикання: за пастырства вашей милости, досыть всего злого въ законѣ нашомъ сталося, яко згвалченъ святостей, святыхъ Тайнъ замыканья, запечатованья церковей святыхъ, заказанье звоненья (Варшава, 1585 *АЗР* III, 289).

Пор. ЗАМЫКАТИ.

ЗАМЫКАНЬЄ *див. ЗАМЫКАНЄ.*

ЗАМЫКАТИ, ЗАМИКАТИ, ЗАМЫКАТЬ *дієсл. недок. 1. (кого, що і без додатка)* замика-ти, зачиняти, запирати: А котѣры(м) ми(л)ша рѣскошъ ниж(ѣ) цнѣта. Пре(д) такими кажі замыкаѣ(ѣ) ворѣта (Острог, 1587 *См. Кл.* 3); они свѣщенниковъ до вязе(н)я по(д) ратѣшъ сажали, цѣкви замыкали (Львів, 1559 *ЛСБ* 277, 1); кто кажетъ слово Божіе, а овунъ одомакаетъ, а кто не кажетъ, замыкаетъ (XVI ст. *НС* 52); не замыкаю(т) брамы пере(д) девятою годіною (к. XVI ст. *Розм.* 38); тѣе мѣви(т) стѣй и правдівый, котѣрый маѣтъ ключъ двѣдовъ, котѣрый ѡтвѣрае(т), а жаде(н) не замыкаѣтъ, замыкаѣ(т) а жаде(н) не ѡтвори(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 303); А ви ворота желѣзные рихло зачиняйте,...

И колодками моцными и твердими замикайте! (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 28); отъ кого было замыкати, тому ключи вручили! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1060); церѣкви замыкати и печатовать розказала (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 1/VI, 674); яки(и) грѣ(х) маю(т), гды кто рѣчь якѣю... назове(т) бѣгити своѣю. Онѣю цнѣтѣ, з котѣроиса в ни(х) жа(д)номѣ не годітъ анѣ шѣфлѣдочки, анѣ кѣшичка мѣти за влас(с)нѣю рѣчь свою... жебы еи я(к) вла(с)нѣю мѣглы своити або замыкати (серед. XVII ст. *Кас.* 39 зв.); *Образно:* тыи маѣ(т) мо(ц) замыкати небо абы до(ж)чѣ не шо(л) (XVI ст. *КАЗ* 625); таа [молітва] абѣвѣмъ наѣдъ всѣми рѣчами пандѣтъ,... таа пекѣлѣные пропасти замыкаѣтъ, Нѣба ѡтворѣтѣ (Київ, 1634 *МИКСВ* 313); Хѣс Г(с)дѣ... пере(д) негодными замыкаѣтъ вхѣженіе (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 803); **замыкати уста, уста замыкати** *див. УСТА;* **языкъ замыкати** *див. ЯЗЫКЪ¹;*

затикати, затулювати, прикривати: Єгипта-не не мѣгѣчи змѣшлѣныхъ Богѣвъ своѣхъ рѣды вѣрозѣмѣти, пере(д) божницами ихъ выставовали образъ Гарпократѣвъ, котѣрый ѡуста своѣ пѣлѣмъ замыкаѣтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 3).

2. (кого, що) (залишати кого-, що-небудь у замкнуеному приміщенні) замика-ти: да(в) я(м) за ключъ штири шѣлюги до колодки што дрыва замыкають (Львів, 1594-1595 *ЛСБ* 1041, 6 зв.); Ну, ци (в рук. ц. – *Прим. вид.*) знаешъ, што естѣ мамонѣ, чомѣ то естѣ сиряньскымъ языкомѣ, а якѣ у насѣ марга, богатство, албо товаръ золо-та, албо сребра, албо хотѣ якое иманіе... замыкаешъ его, изъверхы изъстискаешъ (XVI ст. *НС* 93); и то видил, же ярины в поменѣнои церк-ви ховал розмаитые, и невесты там впрѣтывали, псы, хорты и выжлы, и свини замыкаѣтъ (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 742).

3. (що) Заціпати: и за(с) дла того пра(ж)-кою замыкаѣ(т) черево, стагнѣвши мо(ц)но, да в мѣрѣ налаѣде(т) тѣю шкѣтѣ, или комагѣ ѡутрѣбнѣю; бо кг(д)ы еѣ перѣла(д)ѣе(т), тогда ѡу(м) сно(м) и лѣнѣстїю погрѣжаѣ(т)са (п. 1596 *Виш. Кн.* 234).

4. (в чому) (мати у своєму складі) містити: *от он(ого) часѣ бѣдет* лист мой тѣюж зѣполню, теперешнюю моц и твердость в собѣ мети и замыкати, якобы на он час зновѣ Их Милост *от мнѣ был дан* (Краків, 1539 *AS IV*, 231); А замыкає(т) в собѣ гла(в) кѣ (1556-1561 *ПС* 20 зв.); Каптѣ(р) то(т)... правѣ(д)но є(ст) назвати страшило(м),... абовѣ(м) страши(т), и много причи(н) замыкає(т) в собѣ (п. 1596 *Виш. Кн.* 228 зв.); Єв(г)ліє тоє ннѣшнее, не замыкає(т) в себѣ нѣчого инѣго, то(л)ко рѣзмовѣ ѿ ха, кѣторѣю мѣль изъ оною нѣвѣстою (к. XVI ст. *УС* № 77, 52 зв.); И тѣе вѣсе на бачѣ(н)ю маючи,... стѣи ѿ(т)ци наші... зобрѣвши вѣ единою книгу, назвѣли єи ѿхтѣи, тѣ єсть ѿсмогласникъ, прѣзбы и молитвы до бѣга вѣ собѣ замыкаючѣю (Дермань, 1604 *Охт.* 8); таа личба вѣ частое вѣ писмѣ Бжѣомѣ мѣстце маєтъ, якѣ бы нѣкакѣе съвершенство вѣ собѣ замыкаючаа (Київ, 1625 *МКСВ* 130); Моисѣй людѣ Іилскѣй... кормѣль ма(н)ною зѣ Нѣба падаючою, кѣторѣа розмаѣтъи смѣки вѣ собѣ замыкала (Київ, 1633 *МКСВ* 215); молитва в собѣ замыкає(т) не то(л)ко мыслѣнное але и оустѣнное бесѣдовѣніє..., и въздыхѣніє кѣ Бгѣ (Львів, 1645 *О тайн.* 97);

(в чому) міститися: Вѣ прѣшо(м) притвѣрѣ наоуки або штоуки позвѣрѣховныє, ремесла розныє, рострѣпно(ст) сенѣторовѣ моудры(х) свѣта того и панѣвѣ рѣдны(х) замыкаєтъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 175 зв.);

(кого) (надавати місце кому-, чому-небудь) поміщати, розташовувати: то(т) кѣторѣй перѣ(д) слнцѣ(м) ховѣє(т)са, сблнѣцѣ жа(д)ное шкѣды не чѣни(т), але рѣчей себе в тѣ(м)ность замыкаєтъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 18); На ѿстѣто(к) ѿ(н) є(ст) велѣкий рыбѣловѣ, кѣторѣй в сѣ(т)цѣ ѿпатрности дѣбрыє и злѣє рыбы, то є(ст) людѣ злѣє и дѣбрыє на морѣ свѣта того плѣваючи(х) замыкаєтъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 290).

5. (що) Підсумовувати, вирішувати: всемо(ц)но(ст) бовѣ(м) бжѣа экзаминоуючи єслибы бѣ на(д) тѣє рѣчи кѣторѣє ствѣры(л) мѣглѣ лѣплѣше оучинѣти и досконалѣше, замыкаєтъ

то(т) то оучѣте(л) велѣкий, же мѣже(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 74).

6. (що) Завершувати, закінчувати: нинѣшныи списо(к) та(к) замыкає(м), и(ж) гдѣ прѣре(ч)ныи вси рѣчи, з обо(х) сторо(н), попо(л)натса, кра(л) єго мл(с)тѣ и рада єго мл(с)ти хѣта(т) и ѿбѣцѣю(т), иже бы тоє ма(л)жѣ(н)ство доведено было до конца (Львів, 1506 *Cost. DB* 442); А замыкаючи сѣс мой тѣстамѣнт ѿстѣтнею волею моєю... корѣлей Их Милости... покорнѣ прошѣ... малжѣнокѣ мою в лѣсце, в ѿпѣце и ѿборѣне своєй... мѣти (Острог, 1539 *AS IV*, 209); Вторая книги часть // замыкаєтъ много простыхъ словѣ в повсѣднѣвны(х) розмовахѣ потребныхѣ (к. XVI ст. *Розм.* 5-5 зв.); На ѿстѣтокѣ, замыкаючи виляєтъ тотѣ роздѣлѣ, слухай што мѣвит (Вѣльна, 1599 *Ант.* 803); З гѣркѣми та лѣзѣми, нѣнѣ потыкаємо: И тѣтѣ Лѣментѣ зѣ бѣлѣ(м) Ср(д)чны(м) замыкаємо (Львів, 1615 *Лѣм. Жел.* 8); все, сѣо(с) вышѣ(и) написало[м], сѣю моєю ѿ(с)тѣтѣнею волею замыкаю (Тригорскѣ, 1649 *ДМВН* 213).

♦ згоду замыкати див. ЗГОДА.

ЗАМЫКАТИСА дієсл. недок. 1. Міститися, знаходитися: в кѣторѣй то книзе замыкаєтъса главѣ сѣ (1556-1561 *ПС* 138 зв.); вышло росказа(н)є абы ка(ж)ды(и) вра(д)ни(к)... реєстрѣ того списку ревѣзѣро(м) поветѣвы(м) в кѣторѣ(м) поветѣ кѣторѣє имѣ(н)я замыкаю(т)са на враде кѣро(д)ско(м)... до рукъ подали (Вѣлодѣмир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 22); В трѣтѣ(м) стѣхѣ замыкає(т)са причина, длѣ кѣторѣє патрѣархѣ ѿ(д)бѣгѣши папѣжѣ поклѣнѣлса єстѣ (1598 *Виш. Кн.* 292 зв.); неха(и) бѣлѣшѣ жѣдѣнѣ вѣ выклѣдѣ тои рѣчи не фрѣсѣє(т)са бо выклѣдѣна єи влѣсное в ннѣшнѣмѣ замыкаєтса єв(г)лѣи (поч. XVII ст. *Проп. р.* 189 зв.); Тѣйна, єстѣ знѣкъ вѣдимѣй не вѣдѣмоє лѣски ѿсѣцѣающѣе члѣка; в то(м) ѿграничѣ(н)ю, двѣ рѣчи до тѣйны потрѣбныє замыкаютса (Львів, 1645 *О тайн.* 3);

(бути в одному, воедино) зѣднуватися, поєднуватися, зливатися: абѣвѣ(м) якѣ инѣшого мнѣго все двѣюко ѿу г(с)дѣ нашѣ(м) іс хѣ замыкаєтса, то єстѣ, двѣѣкоє рѣжѣніє єдѣно ѿ(т)

ба пріє(д) вѣкѣи, а дрѣгое ѡ(т) двѣа по(д) лѣто(м) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 1 зв.); Аббѣвѣмъ тѣло Хво не естѣ ѡ(т)лѣченѣное ѡ(т) крѡви, ани крѡвь ѡ(т) // тѣла, але ѡбѣе по(д) кѣждою ѡсѡбою замыкаю(т)са, кгда(ж) по(д) ка(ж)дою з ни(х) цѣлого Ха пріймѣемъ (Львів, 1645 *О тайн.* 37-38).

2. Завершуватися: В першомъ роздѣле дѣта естѣ десети персонѣ и замыкається вѣле каждоденныхъ розмовляна способѡвъ // которы(х) вѣ посеженю заживаемъ (к. XVI ст. *Розм.* 4 зв.-5); іаковъ... ѡ(т)повидѣ(л), днѣе перегранаціи живота моего сто лѣ(т) соу(т), малыи и злѣи, малѣми назва(л) лѣты, же єдны(м) поуѣкто(м) замыкаются; злыми дла працѣ не(з)нѡсны(х) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 213-213 зв.); роускіи краинѣ замыкаю(т)са горами ѡ(т) полѡдна которѣи зовѣмо бесчадѣ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 48).

ЗАМЫКАТЬ *див. ЗАМЫКАТИ.*

ЗАМЫЛАТИ *дієсл. недок., перен.* Замилювати, приховувати. ♦ **замылати очи** – замилювати очі: Нехай намъ прѡто владѣкѡве не замылають ѡчей, же церемѡнѣе на(м) цѣло заховали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 43 зв.).

Див. ще ЗАМЫДЛЯТИ, ЗАМЫДЛАВАТИ.

ЗАМЫСЛИТИ, ЗАМИСЛИТИ *дієсл. док.* (*цсл. замыслити (що і без додатка) (вирішити що-небудь зробити)*) замислити, задумати: ѡ(н) замѣсли(л) як бы ма(л) далѣ ити (XVI ст. *УС* №29519, 51); унѣти подобныи тымъ мужемъ, которыи по потоѣ розмнѡжившиися замыслили муровати вежу, абы по нѡй влѣзти на небо (бл. 1626 *Кир.Н.* 17); Сарварѣ..., все што єно кѡлвекѣ кѡ збѡреню тогѡ Великого царствѡючогѡ Мѣста належало, зѣготовлѣетѣ: тѡе бѡвѣмъ замыслиль, ѡ томѣса рѣдилъ, и ѡ тѡе всѣми са спѡсѡбами кѡсилъ (Київ, 1627 *Тр.* 658); где дѣша замыелить тамъ ѡна зарѣзомъ станѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 165); зѣтрибѣлы(и) старѣць... вѣпроша(л)са до манастира... не маючи гдебыса ѣнѣдей ѡбернѣти и притѣлѣити мѣль, того станѣ просѣити замыслиль (серед. XVII ст. *Кас.* 52 зв.).

Див. ще ЗАМЫШЛЯТИ, ЗАМЫШЛАВАТИ.

ЗАМЫСЛННЫЙ *прикм.* Вишуканий: До зналь лѡдѣ йлскѣи, за прѣ(д)водителемъ своимъ Моисѣемъ, зѣ неѡлѣ Єгѣпетской пѣлгрімѡючи до землѣ ѡбѣцѣанной, нѡ(с)нагѡ пѡкармѣ смаковѣтои мѣнны, розмайтыхъ замыслныхъ смаковѣ (Київ, 1640 *Тр.Ч.* 2 нenum.).

ЗАМЫСЛЬ, ЗАМЫСЪЛЬ, ЗАМИСЛЬ *ч.* (*цсл. замысль*) (*план певних дѣй, рѣшення що-небудь зробити*) замисел, задум: написана бы(с) сѣа книга... прѣ(с)тно(м) (!) архимандрите пѣче(р)ско(м) ки(р) илариѡнѣ повелѣнѣ(м) и замысломъ ста(р)ца... пѣ(ч)рьского инокѣ алексѣя вѣлынца (Київ, 1554 *ПИ* №1); Заисте великое поѡалы годно было таковое уваженѣе и замысль в.м. (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1017); Вашь былъ замысль живоу ю црковѣ бѡдовѣти (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 1 зв.); Ѡтѣцѣ зарѣзѣ кѣ нѣмѣ члѣколюбѣе свое простѣрль... сѣмый дѡбрыи єгѡ замысль за оучѣнокъ принѣль (Київ, 1637 *УС Кал.* 31); Щасливый замысль, котрый естѣ мѣли; Бѣистѣ вѣ томѣ станѣ сынѣчка вѣдѣли (Львів, 1642 *Бут.* 10 зв.); Ѡ(д) которыхъ видѣчи таковыє кѣва(л)товныє // замы(с)лы а сромѡ(т)-ливые плюгавыє слова порываючисѣ на зѣдоровѣе єго, ѡ(д) всего про(ч) ухѡти(т) (!) мусѣ(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 180-181); певне гды бы са и(м) вѣ(д)лугѣ замыслѡ(в) и(х) повѣло вши(ст)ко быса рѣси было достало (серед. XVII ст. *ЛЛ* 170).

Див. ще ЗАМЫШЛЕНІЄ, ЗАМЫШЛЕНЬЄ.

ЗАМЫСЛѢТИСА *дієсл. док.* Замислитися, задуматися: вѣ дхѣ стомѣ замыслѣвшиса Црѣ и Прр(о)кѣ Бжѣи Дв(д)ѣ: мѡвилъ (поч. XVII ст. *Пчела* 26).

ЗАМЫСЪЛЬ *див. ЗАМЫСЛЬ.*

ЗАМЫШЛЕНІЄ *с.* (*цсл. замышление*) те саме, що замысль: Сѣвершися книга. Є(в)гелѣе замышленѣ(м) ра(б) Бжѣа єреѣ Авраа(м) и по(ж)са оу цркви стѣго великомѣнѣка Домитріѣ (Ганикѣвці, к. XVI-I пол. XVII ст. *Яв.ИЗ* 13).

Див. ще ЗАМЫШЛЕНЬЄ.

Пор. ЗАМЫСЛИТИ.

ЗАМЫШЛЕНЬЄ с. Те саме, що замыслъ: всѣ протестаціи тоутъ вписовати мѣли, которѣе черезъ насъ релѣи греческой людей за оуслышѣньемъ о замышленю митрополита и вл(д)-ковъ зъ стороны ѡ(т)дана послѣшенства папѣжови римскомѣ соутъ оучинены (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 33).

Див. ще ЗАМЫШЛЕНІЄ.

Пор. ЗАМЫСЛИТИ.

ЗАМЫШЛЯТИ, ЗАМЫШЛЯТЫ, ЗАМЫШЛАТИ дієсл. недок. (цсл. замышляти) 1. (*вирішувати що-небудь зробити*) замишляти, задумувати: тоє зби(т)є и зранє(н)є маю ѡ(т) по(д)даны(х) тутошни(х) чє(р)нчєгоро(д)ски(х) которое са мнѣ неви(н)не ѡ(т) ни(х) стало то(л)-ко што єсми и(м) ѡ по(д)водѣ єхати замышла(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 10); добре вѣдали папєжовє о тыхъ канонахъ... але брали ихъ..., замышляючи тымъ подступомъ зо всего свѣта апелляции до себе уткати (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 597); надарємнє мѣмъ са вымовлѣти и тѣшити замышлѣємъ, же не все моль и ржа псѣетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 72); господарь... гды ролю замышлѣетъ засѣати зббжемъ, дббре бнѣю пригатовлѣетъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 917); тые татарє в зє(м)лю є(г) ца(р)ско(г) величє(с)т-ва не замы(ш)ляю(т) (Чигирин, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 33, 1).

2. (ким) (*керувати, розпоряджатися*) замишляти: панъ Богданъ Борейко почаль насъ на роботу до двора своего гонити и нами замышляты (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 6/1, 95);

(кому на що) (*наказувати*) загадувати (кому що): на(с) де(и) врядникъ кове(л)ски(и) па(н) гаврило в то(м) дворє зо(с)тави(л) сторожами абы(х)мо в не(м) мешкали и стерегли и по(д)даны(м) на роботѣ замышляли (1581 *ЖКК* II, 105).

Див. ще ЗАМЫСЛИТИ, ЗАМЫШЛАВАТИ.

ЗАМЫШЛЯТЫ див. ЗАМЫШЛЯТИ.

ЗАМЫШЛАВАТИ дієсл. недок. (стп. zamysławać) 1. (що і без додатка) (*вирішувати*

що-небудь зробити) замишляти, задумувати: Поминаймо того ѡ(т)ца нашего, который на сѣмъ стѣмъ мѣсцѣ и слѣвомъ и прѣцею, и коштомъ все доброе и всей цркви пожитѣчне знаменіте справовѣль, слѣвомъ мѣдрє сѣвѣтѣючи, и вѣ дѣло замышлѣаючи и привѣдачи (Київ, 1625 *Кон.Ом.* 166); Мѣлостъ вѣша побѣжные ѡблюбѣнци, якѡ вырозѣмѣваю, в стрѣма про(д)ка своєгѡ єконѣма тогѡ свѣта вѣстѣпѣти замышлѣаетє гды дѣхомъ и тѣломъ совокоѣплєни на то(м) стѣмъ мѣстѣ становитєса (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916).

Див. ще ЗАМЫСЛИТИ, ЗАМЫШЛЯТИ.

ЗАМЫШЛАТЫ див. ЗАМЫШЛЯТИ.

ЗАМЫШЛАЮЧИЙ дієприкм. у знач. ім.

Той, хто має намір робити щось: Потрѣба претѣ намъ и починаючимъ, и замышлѣаючимъ што чиніти, ѡ(т) Бгѣ шѣкѣти и взывѣти поспѣхѣ, хѣти и помочи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 864).

ЗАМѢНА, ЗАМЕНА, ЗАМИНА ж. (*обмін*) заміна: кназь Василей... всими имѣни своими ѡтчизными, выслѣжѣными и кѣплєными, яким-колвєкъ ѡбычаємъ набытыми с королевою... заменѣ вчинил (Краків, 1543 *AS* IV, 347); панъ микола(и) и па(н) василь хри(н)ни(ц)киє тоє имє(н)є лопавши по добро(и) воли своє(и) во(д)-ле листу записѣ своего и вечистое замѣны за имения єго мл(с)ти берестє(ч)ко и смыко(в) є(г) мл(с)ти пнѣ ивану хре(н)ни(ц)кому... подали (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 102); вольны тєды суть и будутъ тепєришніи Старцы Больницкіє... такъ того пляцу со всѣми будинками, огороу и саду замѣною отъ насъ за ихъ першій пляцъ, огородъ и садъ пуцѣного, вѣчне и спокойне... заживати (Київ, 1637 *ОЛ* 26); мы... пля(ц) є(с)-ков(с)ки(и)... которыи ѡб междъ з василиє(м) виногра(д)ны(м)... лежи(т) часы вичными... в заминѣ поменєномѣ са(с)ковѣ даємо (Васильків, 1645 *ЛОИИ* 68, 1, 46, 1);

акт (запис) обміну: взято... шкатѣлѣ в кото-ро(и) были розъные права привилєя... записы розъные дѣлы замѣни розыграничєнѣя ѡсобли-вє ли(с)ти записи (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 104).

ЗАМѢНИТИ, ЗАМЕНИТИ *дієсл. док. (що) (обміняти)* замінити: воле(н) ѡ(н) тотъ выше писаныи замо(к)... ѡ(т)дати и прода(ти) замѣнити и розширити и къ своємѡ вжито(ч)номѡ и лѣпшомѡ ѡбєрнѡ(ти) ка(к) самъ налєпѣи розѡмѣючи (Межиріччя, 1503 *Арх.Р.* фотокоп. 50); его милость и его наслѣдки мощи тоє отдати и продати и замѣнити и къ церкви Божѣей записати такъ, какъ то властное свое (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); и волни то бѣдѣт розширити, прибавити... замѣнити и кѡ своємѡ лѣпшомѡ и вжиточномѡ ѡбєрнѡти (Ковель, 1542 *АС* IV, 325); если бы хоте(л) тую ча(ст) кому и(н)шому... продати замєнити даровати... то все волно... є(г) мл̄(с)ти вделати (Букойма, 1579 *ЛНБ* 5, II 4044, 52); волєнь тєды є(ст) и будєть є(г) мл̄: П̄ну дрозовичу тоєю половицею двору яко хотєчи диспонувати кому хотєчи... дати, даровати, продати, записати, замєнити (Київ, 1644 *Гр. Посох.* 1 зв.).

Див. ще ЗАМЕНЯТИ.

ЗАМѢРЕНЄ *с.* Визначення, вимір. ♦ **безъ замѣрена границѣ** *див. ГРАНИЦЯ*; **безъ замѣрена кресу** *див. КРЕСЪ*; **безъ замѣрена часу** *див. ЧАСЪ*.

Пор. ЗАМѢРИТИ.

ЗАМѢРЕНЬЙ, ЗАМѢРЕННЫЙ, ЗАМѢРОНЬЙ, ЗАМѢРОННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Визначений, встановлений, окреслений: тѡжъ и ѡ свѣтілахъ нѣ(с)ныхъ розѡмѣй ѡ звѣздахъ, ѡны знаятъ свое положєна, и замѣроннѡю границѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 28 зв. ненум.); свѣтъ сѣй видѡмый, міромъ названъ єсть, хочаи сѣтъ в немъ рѡзньи єлємєнта, и не єдино҃го свѣщества; єднѡкъже сѣ собѡю вѣ мирѡ а(л)бо вѣ покою живѡтъ, до замѣрєннѡго часѡ ѡмъ ѡ(т) бѡа (Там же, 28 зв. ненум.); ѣдѡчи до мѣста вѣ навѣдины приатєлєй и знаємыхъ своихъ, бы тѣжъ и мнѡго зѣ ярмаркѡ ѣдѡчихъ потыкали, не забавляюта зѣ нѣми, маючи цѣль замѣроный, видѣтиса зѣ приатєлєми (Вільна, 1627 *Дух. б.* 137); Намѣрєніє: Намѣрєньє, цѣль, мѣсцє замѣрєное (1627 *ЛБ* 69); То(и)... має(т) простовати...

котѡры(и); за(д)ная забываа, а на прє(д)ная простирааа, спѣшачиса до замѣрєного заклѡдѣ небє(с)наго (серед. XVII ст. *Кас.* 73); Всѣ рєчи мають свои часѣ, а своємъ замѣрєнымъ бѣго(м) переминаєтѣ по(д) слѡбнємъ (Київ, 1634 *МКСВ* 311).

ЗАМѢРИТИ, ЗАМЕРИТИ *дієсл. док.*

1. (що) (*міряючи, відділити, відзначити що-небудь*) замѣрѣяти, відмѣрѣяти: тымъ ѡбогимъ замѣрѣити село ѡ нового ставѡ и закликати воли на десєт лѣт тамъже нехайса бѣдѣют и пола выроблают (1567 *АС* VII, 120); рєклѣ г(с)дѣ до Моисєа:... замѣришѣ границѣ лѡдови ѡколо и повѣшѣ ѡмъ: Стєрежітєса абы єстє не вѣстѣповали на гѡрѡ, ани са дотыкали границѣ єи (серед. XVII ст. *Хрон.* 96);

(що) (*визначити термін, встановити час*) відмѣрѣяти: А што писал Твоя Милост ѡ товариши свои, абы вжє могли ѡттол зѣхати, ино пановє... не дали ни слова рєчи, повѣдили, нехай... рокѡ долежат, покол ѡмъ замєрено (Вільна, 1543 *АС* IV, 372); замѣри(л) ємѡ ча(с) до бѣдова(н)я ѡкрѡтѡ а(л)бо корабля (1582 *Кр.Стр.* 20); вєгдѡ прѡведный докончѣтъ живѡтѡ своє҃го, замѣренно҃го ємѡ ѡ(т) бѣга Твѡрца єго (Чернігів, 1646 *Перло* 127 зв.); замѣрити границы *див. ГРАНИЦЯ*;

перен. (про обсяг, міру вчиненого кому-небудь) відмѣрѣяти, визначити: если мы гнѣватиса бѣдемъ, и онъ розгнѣваетѣса на насѣ: якъ мы блѣжнимъ замѣримѡ, такъ онъ намъ ѡ(т)мѣри(т) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 61).

2. (що) Устїйнити, узаконити, встановити: дла свѡбѡднѡго житѣа зѡконы кѣва(л)та(т). и границѣ и(м) замѣрєнньи(х) ѡутѣкаю(т), и ѡ(т)-щєпє(н)цами стаю(т)са (Вільна, 1596 *З.Каз.* 21); тѡй тєды мѡви(т), границы нарѡшати Ѡцѡ(в)скѣи небєзпєчно єсть, а якъже тѣхъ штѡ намъ бѣгъ замѣрилѣ перелѡжи(м) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 205); Нарєкованный: Назначєнный, замѣренный крєсомъ, ѡстановлєнный, певный (1627 *ЛБ* 70); Рѡдове Агглскѣи. Вы... вѣ Дєватєрови(д)нихъ Нѣсахъ, поставлєныи. И на дєвать чѣновѣ

Бгомъ споражѣнии. и В замѣрѣнной свѣтлости бѡ(з)кои поставлены. В тѣхъ Нбсахъ и свѣтлѡстахъ навѣки жѣти (Чернігів, 1646 Перло 39 зв.).

Див. ще ЗАМѢРАТИ.

ЗАМѢРЪ ч. Визначена міра, межа: Своѣмъ абовѣмъ замѣро(м) и ограніченѣмъ дѣнь по нѣчи, вдѣчнаа весна по прѣкрои зимѣ, Рокъ по рѡкѣ и всѣ часы по часахъ... настѣпѣю(т) (Київ, 1634 МКСВ 311); надѣ замѣрѣ – над міру; бѣльше, нѣж треба: любодѣица... опойла вѣсь до сѣтѡсти, трѣтѣзноу смертѣлноу, ядомъ змѣѣвымъ; и тѣкъ пѣныхъ и надѣ замѣрѣ шалѣныхъ, посылаѣтъ на тѣе лоужко болѣзнѣнное, спѣти вѣчноу смѣртѣю (Почаїв, 1618 Зерц. 41).

ЗАМѢРОННЫЙ *див. ЗАМѢРЕНый.*

ЗАМѢРОНЫЙ *див. ЗАМѢРЕНый.*

ЗАМѢРАТИ, ЗАМЕРАТИ *дієсл. недок.*

1. (що) (*встановлювати*) відміряти: оучителѣ зась хр(с)тіанскіє згожаютсѣ зъ ап(с)лы, хотѣ(ж) звирхность пастырѡвъ на(д) ѡвцами в цѣле задерживаю(т), але одна(к) зара(з) певныє єє границы замѣраю(т) (Острог, 1598-1599 Апокр. 67 зв.); Правды истѡтної наука и незбѡжниковъ ѡны(х) всѣ перевѣрнена єсть: а змогла и принѣта єсть вѣжне наоука аристе(л)скаѣ филѡсѡфскаѣ; щѡ жѣ; тѣми лю(д)-ского прирѡжѣна дѣлницами и границами бѡ(з)ское и нерѡжѡное прирѡжѣна и истно(ст) замѣраєшь (поч. XVII ст. Проп.р. 123 зв.).

2. (що) (*налічувати*) визначати: я и кождый прѣятел мой,... // повинни будемъ его милости... заплатити вси шкоды и наклады..., што... его милост рачилъ будет... наибольшую суму пенезей замерати (Володимир, 1569 АрхЮЗР 8/III, 185-186).

Див. ще ЗАМѢРИТИ.

ЗАМѢСИТИ *дієсл. док.* (що) (*про місто*) замѣсити: А бѣнаѣ жена мѣла тѣла кѡрмноє в домѣ, а поспѣшѣвши сѣ и забѣла є, вѣзѣвши тѣжъ мѣки замѣсѣла ю, и напекла хлѣба, положила прѣдѣ сѣвѣла (серед. XVII ст. Хрон. 238 зв.).

ЗАМѢСТЬ *див. ЗАМѢСТЬ.*

ЗАМѢСТЬ, ЗАМѢСТЬ, ЗАМЕСТЬ *прѣйм.* (з род.) (*виражає відношення заміни, заміщення*) (*вказує на заміну кого-небудь кимсь іншим*) замѣсть: То пакѣ Пяновский на томѣ року ставши, и, замѣсть шляхтича, хлопа простого изъ Гуляльникѣ приведши, хотѣчи зѣ нимѣ присегнути (Луцьк, 1609 АрхЮЗР 6/I, 348);

(*вказує на особу, котра виступає у ролі кого-небудь*) замѣсть: я вѣзѣла єсми собѣ за сына мѣсть сестренца своего... и записываю ємѣ половинѣ имени, ѡтчизны своеѣ оу Межиречи (Острог, 1508 AS III, 55); земанин Волынский... поспол из жоноу своею, дѣтей в себѣ не маючи, вѣзѣли были собѣ за сына мѣсть небожчика сына его... княза Романа (Вільна, 1517 AS III, 156).

ЗАМѢСТЬ ч. 1. (*те, що заміщено*) замѣс: Очистите давный квасѣ, будьте новый замѣсѣ, чѡмѣ уже єсте безѣ кваса давного (XVI ст. НЄ 193); Стѣрѡсту мѣсцкогѡ призвавши, роскѣзѣтъ ємѣ, абѣ... хлѣбы, и напѣи, крѡвѣю зѣ ѡфѣрѣ ихѣ плынѣчею тѣи пѣрше розтворѣвши, и вѣ єднѡмѣ замѣсѣ и помѣшѣнѣю тѣе посквернѣвши (Київ, 1627 Тр. 273).

2. Плѡть: Дѣха Хѣва прѣхѡдачѡгѡ и ѡтѣѣючѡгѡ стаѣтѣсѣ гѡдноу ѡ(д)ны(м) дѣхѡмѣ и ѡ(д)нѣмѣ замѣсомѣ бѣти (Вільна, 1627 Дух.б. 84).

ЗАМѢТАТИ, ЗАМЕТАТИ *дієсл. недок.*

1. (що) (*про сімі*) закидати: Ходилѣ пакѣ іс при мори... а оуз(д)рѣль та(м) два брата симѡна рѣ(ч)нѣнагѡ пѣтра и анѣдреѣ брата єгѡ замѣтающихѣ сѣ(т) вѣ морѣ бо были рыбѣреѣ (1556-1561 ЛЄ 29); а ѡнѣ реклѣ имѣ замѣчѣте по правой сторонѣ сѣтъ и поймаѣте тогѣды замѣтали сѣтъ и не могли єй далѣ тагѣнути прѣ(д) множествѡмѣ рыбѣ (Там же, 439 зв.); Заи(д) на глоубиноу и замѣчѣте сѣти вашѣ на оуловленѣ ри(б) (к. XVI ст. УЄ №31, 190 зв.).

2. (*про яму*) засипати: adobruo, замѣтаю, заваляю, засыплю (!) (1642 ЛС 70).

ЗАМѢТОВАНИЕ с., *перен.* (*про якусь перешкоду*) утруднення, завада: ясно показѣлось и(ж) ѡ(т) непрѣѣтелей крѣ(с)та дѡрѡга и всѣкѣй прѣстоу(п) загорѡдѣлсѣ до замѣтовѣна на(м) напо-

ты(м) выображена на(м) проклатого, и противных) нехай то досы(т) боудеть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 133 зв.).

Пор. ЗАМЪТОВАТИ.

ЗАМЪТОВАТИ дієсл. недок. 1. Заважати, перепикоджати: Запинаю: Застановляю, ноги заплѣтаю, двікляю, замѣтлю, заважаю, омешкбвлю, перешкаждю (1627ЛБ 41).

2. *Перен.* (що) (говорити невідверто, з на-тяком) закидати: Якы(м) спбсобо(м) бл(с)венство о(т) проклатого датиса мбжесть хвалцо(м) кр(с)та. Тоє теды о(т) непріятелей кр(с)та хва завжди задавано и замѣтовано бываєть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 132).

ЗАМѢТЬ ч. Закид, обвинувачення: Надѣ-ємося в' ласцѣ Бжой, и дрвгю часть лю(б)ви твоей выставити: в' котброй о(т)повѣ(д) и розвазаніе на противныхъ замѣты и доводы, бѣ-детъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 174); Засъ взавши кѣ-ли(х) далъ їмъ мбвачи: Пійте з' него всѣ... А не придава(л) овой софѣстикѡ(в) лапачки, где тѣло тамъ и крбвѣ. Што єсть Діалѣктикѡ(в) по(д)стѣпный и фалѣчный замѣтъ або лапачка (Там же, 213).

ЗАМЪШАНЄ, ЗАМЪШАНЬЄ, ЗАМЪШАНЯ, ЗАМЪШАНА, ЗАМЕШАНЄ, ЗАМЕШАНЬЄ с. (стп. *zamieszanie*) 1. (чого) (надавання руху чому-небудь, зрушення з місця чогось) перемішування; збурення: около неи [сажавки] было па(т) притвбровѣ, або сѣній, в котбры(х) были рбзныи хбрїи, слѣпѣи, хрбмыи, трѣдоватыи чекаяючи пордшѣна воды о(т) агтла. бо агтль з'стоуповаль з' нба певной годїны на замѣшана воды (поч. XVII ст. *Проп.р.* 171 зв.).

2. Колотнеча, незгода, неспокій, сум'яття: великое замешане и розницы межи архимандритомъ и чернцы тамошними ся дѣетъ (Краків, 1540 *КМПП* I, дод. 2); и мовили але не въ празникъ, жебы замѣшана межи люд'ми не было (1556-1561 *ПЄ* 183); не хотѣлисмь за(не)ха(т) абы(с)мы... кнаже(ц)коє мило(с)ти пре(з) брата нашего наведи(т) дла ро(з)мовы... в справа(х)

замеша(н)а це(р)ко(в)ного (Львів, 1596 *ЛСБ* 297, 1); А к тому згода, милость на немъ становилася, не бунѣты, не замешанье, не сцызма проклетая! (Вільна, 1599 *Ант.* 673); жадаємъ покбю и любви абы Црквы Бжїи без замѣшан'а были, и все Православїе в' покби пребывало (Київ, 1623 *МКСВ* 70); Посмотрывшы на такое сроеое замѣшаня На таки(и) велики(и) ѣтыскъ... Яко бы самы мешане зда(в)на то(г) хотѣлы. Єдна(к) ла(т)во ѡ лѣску хто хоче(т) пе(с)ка карати (1636 *Лям. о приг.* 5); под час того замешаня межи войском Запорозским и Речю-Политою вси праве подданные, бунѣти поднешъши, веспол з своевольными козаками, маєтности оповедаючого спустошили, и знисчили (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 479).

Див. ще ЗАМЕШАНИЕ, ЗАМЕШАНИНА.

Пор. ЗАМЪШАТИ.

ЗАМЪШАНИЕ, ЗАМЪШАНІЄ с. Те саме, що **замѣшане** у 2 знач.: нынѣ езувита тѣ пожитки в земли вольной... будует, то есть — згвалчение сумнения королевскаго, замѣшаніе, неприязнь и злоречение на стан королевский (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 165); ѡбавляючиса того, абы... в ты(х) щоденны(х) набоженства(х), межи моужа́ми... розни́ца и замѣшаніе не почалоса, з которого бы пото(м) блѣды и о(т)стоу(п)ства шко(д)ливыє оуростїи могли (серед XVII ст. *Кас.* 13).

ЗАМЪШАНЫЙ, ЗАМЕШАНЫЙ, ЗАМИШАНИЙ дієприкм. (стп. *zamieszany*) 1. У знач. прикм. Неспокійний, тривожний: Єдна(к) же в ты(х) замишани(х) часѣ(х) що мо(г)ло бити посилаємо на роботѣ до црѣкве свето(и) (Ясси, 1601 *ЛСБ* 362, 1); теперъ под тот замешанный трвогъ в небезпеченства польный часть,... бо-лшая част халупъ пустьками стоитъ, и люде се в нихъ не находятъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 231).

2. У знач. ім. Змішаний, -ого; розрізнений, -ого: Вавилоня́не: За́мѣшаныи, або змѣшаныи (1627 *ЛБ* 189).

ЗАМЪШАНЬЄ див. **ЗАМЪШАНЄ**.

ЗАМЪШАНЯ див. **ЗАМЪШАНСЬ.**

ЗАМЪШАНА див. **ЗАМЪШАНСЬ.**

ЗАМЪШАТИ, ЗАМЕШАТИ дієсл. док.

1. (що) Порушити, зруйнувати: роскажемо про-ти(в) таковы(м) оуниверсáлы и мандáты с канц-лерѣи нáшеи выдати, и напото(м) абы такóвыи рóзницы котóрые бы одностáйной їхъ вѣры повшѣхной роздмѣньє замѣшáти могли, ѡ(т) ѡб-чихъ людѣй вношóны и розсѣвáны не были, хóчємо яко где потреба оукáжетъ ратовáти и до того недопшáти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37); ѡны(и) су(д)... апелacyю его на трибуна(л) не-пра(в)не замеша(л). чинєчи то все бє(з) жа(д)-ного ти(р)мину, которого яко вы на ѡ(н) ча(с) созна(н)є(м) возного с кни(г) на писме не дово-дили (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142); Па-пежъ..., проповѣдъниковъ новых законовъ своих езуитовъ по всему свѣту розсылаєт, вре-мена и лѣта измѣняєт и личбу от створєня свѣта замешалъ, и окоротилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 48); Знáгла бовѣ(м) нóваа ѡ(т)мѣна са-стáла, Котрáа всѣмъ окрѣгѡ(м) свѣта замѣшáла (Львів, 1631 *Волк.* 3).

2. Занепокоїти, стривожити, злякати: Ма-тѣса: Трѣвбѣдса, боѹса, Трапле(н) єсте(м), замѣшаны(и) єсте(м) (1627 *ЛБ* 67); погáнскїи нáроды, Множество(м); яко мо(р)скїи вѣды. Вáми заколѣчены засмѣчєны, замѣшáны стѣр-бованы и ѡ(т) бѣсѣвскѡи слѣдѣбы ѡ(т)торвáны (Чернігів, 1646 *Перло* 45 зв.).

ЗАМЪШАТИСЯ, ЗАМЪШАТИСЄ, ЗА-МЕШАТИСЄ дієсл. док. 1. (порушивши звичай-ний порядок, розташуватися безладно; перемі-шатися; переплутатися) змішатися: Єднакъ якъ ся на мостѣ спо(т)кали. з за(м)ку вы(и)шов-шы вне(т) ся замѣшали. Коли во(з)ница поча(л) и(х) бычавати каза(л) встѣповати (1636 *Лям. о* приг. 9);

(порушитися, розладнатися — про бойовий порядок військових частин) змішатися: Потѡмъ коли почáто бїть въ бѣбны и трѣбы воєнныи, а такъ се зарáзомъ замѣшáли шїки и пѣчали се окрѣтне бїть (серед. XVII ст. *Хрон.* 422).

2. *Перен.* (про неспокій, сум'яття в суспіль-стві) стати безладним, неспокійним: але и(ж) бѣдучи затрѣ(д)нєными на то(т) ча(с) и(н)ши-(ми) трѣ(д)но(с)тѣми дѣла замешана что(с) тепе(р) замешало и не посылає(м) тепе(р) че-ре(з) си(х) посла(н)цо(в) ваши(х) ничє(г) (Єуча-ва, 1599 *ЛСБ* 345, 1).

ЗАМЯТНЯ, ЗАМАТНА ж. (цсл. заматъна)

1. Колотнеча, незгода, неспокій, сум'яття: а посмотрел бы Твоа Милость всеє заматни сам ѡчима своими (Вільна, 1547 *AS* IV, 528).

2. Вл. н., ч.: Иванъ Замя(т)ня (1649 *РЗВ* 204).

Див. ще **ЗАМАТЕНЄ.**

ЗАМАТЕНЄ с. Те саме, що **замятня**: пове-станєть бо народъ противъ народоу и цр(с)тво противъ царствѣ. и боуде(т) трєсєна по мѣстахъ и боуду(т) голодове и заматєна почато(к) бо-лезнємъ тымъ (1556-1561 *ПС* 180).

ЗАМАТНА див. **ЗАМЯТНЯ.**

ЗАНАДРА ж. (стп. zanaadra) пазуха: Нѣдро: Зана́дра, пѣрси, пáзуха, лонѡ (1627 *ЛБ* 79).

ЗАНГЕЛЬ див. **ЗАНГЕЛЬ.**

ЗАНГЕЛЬ, ЗАНКГЕЛЬ, ЗАНГЕЛЬ ч. (стп. zankiel, свн. senkel) застібка, клямра: ѡ дрѣгомъ кублє взято поя(с) ѡксами(т)ни(и) зъ за(н)кге-лемъ ис пря(ж)кою (Київ, 1591 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 133, 81 зв.); взято... сєрмя(г) три новы(х) бе-лы(х)... поя(с)... чорны(и) и(з) занглемъ (Там же, 82).

Див. ще **ЗАНКЛИКЪ.**

ЗАНЕ спол. (цсл. занє) (зв'язує речення) (з'єд-нує частини складнопідрядного речення) (приєд-нує підрядну частину причини до головної) тому що, через те що, бо: Третáа причи(на), рѣгає(т) и бє(з)ч(ст)и(т) ми(р), занє не любá(т) его очи мирооугодныє. што нецѣдны(и) к'шта(л)ть но-шенá вымышлє(н) (п. 1596 *Виш.Кн.* 229 зв.); Тєди южъ Чловєкъ что мовити болше не могъ, бо пред нимъ били всѣ дѣла его занє били ѡ(т)-явлєніє, а потѡмъ з великимъ жалємъ ї болємъ ї страхѡмъ разлѣчиласá дѣша его ѡ(т) тѣла (XVI ст. *Сл. о см.* 336); слѣдшнє оуважáти и знá-ты, иж правдївє костѣла латинорїмскагѡ гре-

кове и рѣсь патріархи па́стыра своего природна́го послѣдшныи ѿ(т)щепенцами их, ими апостатами титѣлють за тоє самое, же ни до єдинаго не склоняючи са, истинною самою... непорѣшно тривають, зане не сѣть грекове ѿ(т)-щепенцами ни рѣсь (Київ, 1621 *Кон. Пал. (Лв.)* 33).

Див. ще **ЗАНЕЖЕ, ЗАНУЖЕ.**

ЗАНЕБРЕЧИ дієсл. док. (що) Знехтувати (чим): послѣди же, егда гордостію окраден еси и возбужал, померк и потемнѣл, от единогогласия братскаго отсѣклся еси и по своей воли ходити изволил еси, любов братскую и равенство занебрегл еси, вгору же славы, богатства и началства власти мирской възлетѣл еси (1588-1596 *Виш.Кн.* 139).

ЗАНЕВОЛЕНЄ с. Поневолення, позбавлення волі: ты(х) те́ды люде́й та(к) на́збыть блоу́дачихъ призыва(л) знѡвѣ бѣ́гъ, а если те(ж) и(х) коли и кара(л), ѡное ихъ заневолє(н)є не та(к) было имъ ка(р)ностью, яко наве(р)нѣнѣмъ и попра́вою (Острог, 1607 *Лѣк.* 60); Плѣ́нєніє: Занєволе(н)є, взѣ́тъ вѣ нево́лю (1627 *ЛБ* 83).

Пор. **ЗАНЕВОЛИТИ.**

ЗАНЕВОЛИТИ, ЗАНЕВОЛИТЬ дієсл. док. (кого) (*поневолити*) заневолити: повѣ́трыє а́жъ до само́го нѣа сплюга́влено є(ст). дла має(т)-ности живо(т) заневѡленный є́сть (Острог, 1607 *Лѣк.* 126); але нась княжа его милость, панъ Краковский, отпустити не хотє́тъ, хотєчи нась, людей волныхъ, собе заневолити (Луцк, 1619 *АрхЮЗР* 6/І, 397).

ЗАНЕВОЛИТЬ *див.* **ЗАНЕВОЛИТИ.**

ЗАНЕДБАВАТИ дієсл. недок. (о чім і без додатка) (*переставати дбати, піклуватися про щось*) занедбувати (що): ѡдна́къ же прише́дши вѣ па́мать же о мо́лодости мо́вити твоей, ни́хто абы не занедбавѣ́тъ, же мо́цъ бѣ́жѣа вѣ недоста́тъкъ выполнає(т)са, же гѣ слѣ́пца оумѣ́драєтъ, же безязы́чна(г) и гѣ́гнѣвого моисѣа вѣ мовѣ оукрашає́тъ... не и(ж) бы(м) и а то́ собѣ́ привлаща́лъ (Острог, 1598 *Отм.КО* 2 зв.); Та́къ вѣ повиннос-тиса сво́юй почюва́ючимъ, я́къ и ѿ оура́дѣ́ тѣмъ занедбавѣ́ючимъ. Дѣ́балыє абы чю́йнѣйшими є́ще

бы́ли, а лѣ́нѣвыє дѣ́балышѣмиса находѣ́ли (Львів, 1614 *Кн. о св.* 29 зв. нєнум.).

2. (що) (*нехтувати*) занедбувати: К҃гды бы ты(ж) хлопе(ц) во є́динъ днѣ́ до шко́лы ходи́тъ, а дрѣ́ги(и) дє́нь занєдбавѣ́тъ, и такѣ́ є́дно ча(с) бы собѣ́ тра́ти(л) в рє́чи при шко́лѣ́, тако(г) бо(л)ше не при(и)мати (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 6 зв.); Пренебрега́ю: Пребѣ́жю, занєдбавѣ́ю, погоржа́ю, взгоржа́ю, презира́ю, зазира́ю, преѡбижа́ю, зоста́влѣю (1627 *ЛБ* 95).

3. (чого, о чім) Виявляти байдуже ставлення (до чого), забувати (про що): Дла тѣ́хъ те́ды двѡ́хъ причѣ́нъ того́ мечѣ́ оуживѣ́й, домовѣ́хъ зва́дѣ́ оутѣ́кай привѣ́тны(х) крѣ́вдѣ́ занєдбавѣ́й (Дермань, 1604 *Нал. На г. Остр.*, тит. зв.); То́йто ро́дзай, нѣ́к҃гды нехай са не зѡ́дитъ: Але са за́вше вѣ́ наро́дѣ́ лю(д)ско́мъ находѣ́тъ. Ѡ́ котрѣ́й цнѣ́й наро́(д) Рѣ́сскѣ́й занєдбавѣ́є(т): И за подлѣ́йшю рє́чь собѣ́ покладає́(т) (Львів, 1609 *На Злат.* 3 зв.).

Див. ще **ЗАНЕДБАТИ, ЗАНЕДБЫВАТИ.**

ЗАНЕДБАНЄ, ЗАНЕДБАНЬЄ, ЗАНЕДБАНИЯ с. Занедбанья: визна́ває(м)... и(ж)... баче(чи) манасти(р) нашъ жи́дичи(н)ски(и) дво(р)цы села и и́мєня... чере́(з) пе(р)ши(х) ро(з)ны(х) де(р)жавє(ц) пока́жены по́псованы а такѣ́ в по́гноє(н)ю и ѡпа́лє(н)ю дво(ро)вѣ́ млыно(в) яко в розогна(н)ю лю́де(и) вы́руба(н)ю гає(в) и занє(д)ба(н)ю вси(х) потре́бъ ве(л)ми спусто́шеные... арендовали є́смо (1588 *ЛСБ* 98); правосла́віє грє́ческоє озимнѣ́ло и в зго́рду пришло и во занедбаня бо те́ж за́цныхъ стано́въ осо-бы,... до вря́довъ духо́вныхъ приходи́ти перєста-ли (Львів, 1605-1606 *Перєст.* 26); вѣ́даючи звѣ́ща не вѡнтпѣ́лѣє, же я́къ посторо́га то́го За́кона, вѣ́дѣ́тъ бы́ти цр́кве Сѣ́бѡрнои, та́къ ѡпѣ́ще(н)є и занєдба(н)є є́го зна́дѡрѣ́а Сѣ́тыхъ Оу́ч-никѡ(х) Бѣ́жихъ зна́йдовѣ́тиса, спра́вдє́тъ (Київ, 1625 *Кон.Ом.* 162); Бѣ́дє(т) ли вѣ́кло котла́ о́гонь, а при́дасѣ́ є́мѣ́ дрѡ́въ, за́палѣ́тъсѣ́, и тѣ́є шѣ́ вѣ́ котлѣ́ ва́ритьсѣ́, и вѣ́рєтъ: а вѣ́ занєдба́ны и не́прикладѣ́ны дрѡ́въ оу́стає́тъ по́ломень, и га́снєтъ о́гонь (Вільна, 1627 *Дух.б.* 331).

Пор. **ЗАНЕДБАТИ.**

ЗАНЕДБАТИ дієсл. док. 1. (кого, що, чого) (перестати дбати, піклуватися про когось, щось) занедбати: вша(к) же бы(ли) зане(д)х(а)ли и зане(д)бали то(г) имени ѿжива(т) пре(з) много вѣко(в) (1582 *Кр. Стр.* 92); бл̄жен̄ѣиши патріархъ г(с)днѣ Іеремѣа... в чюжїи землѣ просячи мл(с)ти и вспоможен̄а издѣти розказалѣ и по(д) непрошеніємъ запрѣтилѣ, абы смо тоє не занедбали, але поки на(с) стане(т), абысмо во лвовѣ на сѣмъ мѣсци таковыи справы радили, всѣ(х) хр(с)тія(н) о споможен̄а просачи (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); небожчикъ я(н) ма(р)кови(ч) жоравнички(и)... далє(и) в то(м) ничо(г) во(д)лу(г) права по(с)полито(г) не постѣпова(л) и справы тоє зане(д)ба(л) (Люблін, 1601 *ЛНБ* 5, II 4050, 8 зв.); Двоумъ Панѡмъ... нѣкто слѣжити не мѡжетъ. Бо гды єдинѡго слѣхаетъ, и єгѡ волю побл̄нитъ, зайсте дрѣгѡгѡ мѣсит опѣстити и зане(д)бати (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 362).

2. (що і без додатка) (знехтувати) занедбати: Бо и ба(р)вѣрѣ кгда бы хѡро(г) во єди(н) днѣ лѣчи(л) а в дрѣги(и) занедба(л). мѣсто злѣче(н)я в болшую бы хѡробѣ єгѡ припрѣви(л) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 6 зв.); За такѡвымъ вашимъ пїлны(м) старан̄ємъ в'рїхлѣ, в надѣи помочи Бѡжеи обѣцїю Славенскомѣ в' народѣ нашємъ язѣкови по(д)несѣн̄є вырозд̄мѣн̄є єгѡ оуживан̄є и пожїто(к): котѡрый занедбанный а цѣркви нашої природный бѣдѣчи по немалѣ // народѣ нашѣ в набожен̄ство зозабїлѣ (Єв'є, 1619 *См. Грам.* 3-3 зв.); Пренебрегѣ, възненавїдѣвѣ: Занедбавѣ, възгордѣвѣ (1627 *ЛБ* 95); а бный Хаганъ звѣрїныхъ а не чловѣчихъ бѣдѣчи обычаєвѣ, а рачей лакомство(м) и збы(т)нею до сребра милостїю ѡпанова(н) ѡпомїнки в'правдѣ приналѣ, а намѡвѣ ѡ прими(р)ю зане(д)бавши, посланцѡвѣ нѣ з чїмъ ѡ(т)правилѣ (Київ, 1627 *Тр.* 660); єслибы в' ѣтрѡбѣ матери(н)ской зостало живѡє немѡва(т)ко, а мѣтка бы ѡме(р)ла // тогды повї(н)ность хрестїан̄скаа вытѣгаетъ, абы было вѣнѣтое распорѡвши мѣткѣ ѡмѣр'лѣю, иначєй єслибы хто могѣчи ѣчинїти, занедбалѣ, бы(л)-бы вїненѣ вѣчногѡ затрачєн̄а ѡного дитѣтка (Львів, 1645 *О тайн.* 16-17).

3. (що, чого і без додатка) (виявити байду) ставлення до чого-небудь забути (про що): того всего он занедбавши мимо все тоє, торгнувшись кгвалтовне а своволне,... // на мене, чловека шєдивѡгѡ, старѡгѡ, хѡрогѡ,... мене самого рукою своєю зѣбилѣ (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 265-266); Исїдо(р) пѣршїй знѣкъ лѣкѣвства своєгѡ ѡказалѣ, бо кгда поткалі єгѡ впєре(д) хр(с)-тіанє сѣ кр(с)томъ г(с)днимъ,... ѡнѣ не поклонї(в)нїса кр(с)тѣ хвѣ, занедбавши и промїнѣвши, прїтѣкъ ко ѡномѣ ѡбразѣ высокомѣ (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 56 зв.); Хѡчѣ то нѣгдысѣ стрѡфовалѣ, Филѡсѡфѣ оубѡгѣй Дїѡгенєсѣ Мѣзыкѡвѣ, гды цнѡты дѡрѡги Занедбавши, на Лютнахѣ Кантѣ модерѡвали, И стрѡйне в' обычаахѣ нестрѡйныхѣ спѣвали (Київ, 1632 *Євх.* 296); Для закамєнєлогѡ ѡпорѣ и не(д)балѣства ста(р)шѡгѡ брата... не моглєся жа(д)на справа налє(ж)ная цє(р)кви бѡжѡ(и) ѡ(д)правити пре(з) ки(л)ка часѡ(вѣ) ѡны(м) зане(д)баны(х) (Львів, 1635 *ЛСБ* 1043, 43 зв.); Пѡдѣ ча(с) ярѣма(р)ку нѣкды(с) славного А тепє(р) реку южѣ занедбалѡгѡ... Тамѣ ки(л)кѣ мєща(н) мєчємъ прыкрѡстѣ (1636 *Лям. о приг.* 11).

Див. щє **ЗАНЕДБАВАТИ, ЗАНЕДБЫВАТИ.**

ЗАНЕДБАНЬЄ *див. ЗАНЕДБАНЄ.*

ЗАНЕДБАНЫЯ *див. ЗАНЕДБАНЫЄ.*

ЗАНЕДБЫВАТИ дієсл. недок. (що) Те саме, що занедбавати у 2 знач.: Презїраю, Погоржаю, занедбываю, перенѡшїю ѡкомъ, пренебрегаю, възгоржаю (1627 *ЛБ* 94); Дѣха не оучаша(и)-те: поневажѣ негѣснѣчимъ и зѣвжды свѣтачимъ єсть. Лєчѣ ты самѡвѡлне занедбываючи и незєзвалѣючи, гаснєшѣ ѡ(д) дѣха (Вїльна, 1627 *Дух.б.* 257); Не показѣйсѣ, (мѡви(т) Гдѣ,) передѡ мною пѡрожный: Первѣше з' збѡжа своєгѡ в'несєшѣ в' домъ Гдѣ Бгѣ твоєгѡ, и не занедбывай розказѣна єгѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 91); При томѣ, братїє, не ѡупиваймѡса, не ѡбжїраймѡса, не лїхвѣмѡ,... Не гнѣваймѡса нѣ на кѡгѡ... пѡрѡжны(х) словѣ не мѡвѣмѡ... чтѣ(м) ѡ(т)ца и мѣткѣ... Не зрѣкаймѡса анѣ занедбываймѡ правдївоѣ слѣвы (Там же, 483).

Див. щє **ЗАНЕДБАТИ.**

ЗАНЕДУЖАТИ дієсл. док. Занедажати: были мещане в монастыри ста(р)шии и моло(д)шии а была того причина же о(т)цъ лео(н)ти(и) занедѣжа(л) (Львів, 1579-1588 ЛСБ 1034, 2 зв.).

ЗАНЕЖЕ, ЗАНЕЖЬ спол. (цсл. занеже) (зв'язує речення) (з'єднує частини складнопідрядного речення) (приєднує підрядну частину причини до головної) тому що, через те що, бо: Я есми муръ, а перси мои яко вежда, занеже есмь оучинена предъ нимъ яко покои наиденныи (поч. XVI ст. Песн.п. 57); ва(ш) мл(с)ти дае(м) знати Зане(ж) и ли(с)тѣ ва(ш) м(лс) что е(с)те допу(с)тили до на(с) чере(с) пана прокопѣа и пана лѣкѣ... ч(с)тна(г) храма яко се зижде(т) (Сучава, 1598 ЛСБ 323); Не скорбѣте о сей досадѣ и укоризнѣ нимало, занеже постигнет на вас радостно-пѣснивая (против самохвалных еретиков, мнящихся быти мудрых) Григория Богослова отвѣтная утѣха (бл. 1610 Виш. Посл. Льв. бр., 233).

Див. ще **ЗАНЕ, ЗАНУЖЕ.**

ЗАНЕЖЬ див. **ЗАНЕЖЕ.**

ЗАНЕМОЧИ дієсл. док. Занедажати, захворіти: вдова... // пред святками приехала до Люблина, где занемогши, хора лежала в господи през килка дний (Володимир, 1602 АрхЮЗР 8/III, 488-489); Што коли са такъ о(т)правило. дано знать Иѣсифови іжъ занемогль оцъ его (серед. XVII ст. Хрон. 75).

ЗАНЕСЕНЕ с. (про офіційний письмовий документ) подання: По занесе(н)ю теды таковы(х) протес(с)тацы(и) я, комо(р)никъ, тоє жъ справы, ныже(и) помененоє, з аре(ш)ту возному привола(т) сторонѣ наказало(м) (Горошки, 1642 ДМВН 222); А по занесеню таковыхъ протестацы(и) сторона поведовая в способъ пропозицие(и) своеє по(д)несла позовъ по(д)комо(р)ски(и) о(д) себе (Ісаїки, 1643 ДМВН 242).

Пор. **ЗАНЕСТИ.**

ЗАНЕСТИ, ЗАНЕСЬТИ дієсл. док. 1. (кого, що) (перемістити в інше місце, віднести) занести: внуку де(и) куневського а сестреницу

севериновое на (и)ма марину Ластовъскую невеликую в девети летехъ взавъши ее з двора на сторону занесъши сукню и поясъ сребрны(и) з нее знали то(л)ко де(и) в одно(и) кошу(л)це пустили (Варшава, 1571 ЛНБ 5, II 4043, 79 зв.); слышишъ хлопе той звязокъ на бѣрки вложи и оны(и) занеси до господы моеи (к. XVI ст. Розм. 5); Нехай вѣдають неприятелѣ, иж... скрынѣ взята была и занесена до чужей земли (Львів, 1605-1606 Перест. 45); а гаріинове..., занесены бывають на мѣсте названоє Свѣстѣной (Київ, 1627 Тр. 682); тудежъ rozmaitye дерева, до будинку способленые, побрали и, до монастыра их мил. занесшы, в руки, з ведомостю и розказаня тых вышменованых отцовъ, отцу Василю Кирыловичови искусникови оддали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 270);

(що) (узяти без дозволу, забрати з собою) занести: тые,... поутекали, и пенези чоповые занесли, чого всего шкодую скарбу короля его милости на полтора ста злотыхъ Полскихъ (Володимир, 1588 АрхЮЗР 6/I, 199); хотечи себе пожитокъ привлещити, сыжгнетъ съ пальца умерлого знявши, тотъ Василевский зъ собою занесъ (Луцьк, 1593 АрхЮЗР 1/I, 364).

2. (кого, що) (доставити, принести щонебудь кудись, комусь) занести: потребує(ш) абы то занесено я тобѣ постарѣюся занести (к. XVI ст. Розм. 31); Тая книжка занесена была к // святому... Мелетию, патриарху александрийскому, через отца Исакия от блаженные памяти достойнаго Гедеона, епископа лвовскаго, послана будучи (1608-1609 Виш. Зач. 207-208); "гѣмень... єдногѣ дна вгледѣвши // жеса хлопа ро(с)плакало... ро(с)казалъ о(т)цѣ, абы его... в рѣкѣ вкинулъ. онъ... на вла(с)ны(х) рѣка(х) свои(х) ажъ до рѣки занѣслъ, волю маючи вкинути и втопити его (серед. XVII ст. Кас. 50-50 зв.).

3. (що) (скаргу) вносити, подавати, представляти: его милость ксюндзъ владыка Володимирский,... занеслъ протестацию противъко мне (Володимир, 1624 АрхЮЗР 1/VI, 537); По-

мененные Приятеле... зане(с)ли Протестацию Пере(д) самыми и(х) м(л) ѡсве(д)чаючи, то во(з)ными на то(т) ча(с) и шля(х)тою бѣдѣю (Кременець, 1637 ЦДІАЛ 765, 1, 24, 2, 1 зв.); поменены(и) во(и)тъ,... протѣ(с)тацию то(л)ко такову, проти(в)ко... пну бѣ(л)скому, акторови, заню(с) (Київщина, 1639 ККПС 264); пан Анѣдрей Искрицький именем велможного его милост пана Даниеля на Несвичу Стемпковско-го, старосѣты володимерского, для записанья до книгъ нынешних кгородских володимерских занеслѣ манифестацию (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 149).

4. (що) (переносѣчи інфекцію, спричинити захворювання) занести: Того(ж) року ѡ(т)цѣ мои ѣме(р): я з школы занѣ(с) в до(м) хоробу горячку: и всѣ хорѣли в дому (серед. XVII ст. ЛЛ 167).

Див. ще **ЗАНОСИТИ**.

ЗАНЕСТИСА дієсл. док., перен. Наблизитися, насунутися, діал. занестися: гдѣ бы са южъ на(д) мѣрѣ занесло на злѣе, и бѣ(з) личбы злѣго са зобрало, а южъ бы прѣве до ѡстатнего небезпечѣнства приходило (Київ, 1637 УЄ Кал. 388).

Див. ще **ЗАНОСИТИСЯ**.

ЗАНЕСЪТИ див. **ЗАНЕСТИ**.

ЗАНЕХАВАТИ дієсл. недок. (припиняти займатися чимось, робити щось) занехаювати: ѡ(т) дороги спсѣнной ѡ(т)разити хотатъ, додавати намъ не занехаваютъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 183).

Див. ще **ЗАНЕХАТИ**, **ЗАНЕХАТИСЕ**, **ЗАНЕХАЯТИ**, **ЗАНЕХИВАТИ**, **ЗАНЕХОВАТИ**.

ЗАНЕХАНЄ с. (занедбання, нехтування чим-небудь) занехаювання: зачи(м) много блудовъ и злы(х) поступковъ и занеха(н)а дозорѣ право(г) и(х) въ си(х) краєвъ рѣски(х) и много бры(д)кого сватокупства наступило, и(ж) са ереси ро(з)сѣдали и всю праву рѣсь ѡпановали цѣ(р)квы пѣстошачи и хвалу бжю псуючи (Берестя, 1596 ЦДІАЛ 131, 1, 627); а немнѣй якъбы въ одправованю хвалы Божое и въ подаваню

имъ ку тому костелови ихъ ксенжи богобойныхъ и учоныхъ опущеню и занеханю не было, пилное старане мѣли (Київ, 1622 АЮЗР II, 74).

Пор. **ЗАНЕХАТИ**.

ЗАНЕХАТИ, **ЗАНЕХАТЫ** дієсл. док. 1. (припинити займатися чимось, робити щось) занехаяти, діал. занехати: всакѣю ѣдачність Єго Милости и потомствѣ Єго Милости..., задѣлывати не занехаю (Камінь, 1571 АС VII, 380); вша(к) же бы(ли) занеха(ли) и зане(д)бали то(г) имени ѣжива(т) прѣ(з) много вѣко(в) (1582 Кр. Стр. 92); пода(и) ми коневъ пивнѣю ѡзми при(и)ми пилнѣй абы зъ рѣкъ не выпало... престанъ занехай южъ досы(т) трымаю (к. XVI ст. Розм. 12); Кгрѣцкого и Латинского языка книгъ переводѣ, и вѣ наболѣшой справѣ дѣховны(х) забаве, а вѣ на(и)тажшой своѣй хоробѣ не занехалѣ (Єв'є, 1612 Діон. 1 зв. ненум.); О чомъ прочитай собѣ, отступнику..., и не будешъ закону того... превротне преводити, и въ словѣ... таемницѣ шукати занехаешъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 496); то(т) же плєнипote(нт)... проси(л), абы су(д) зѣ(м)ски(и) и пнѣ комо(р)никъ, занехавыши, ту(т) на то(м) ме(ст)цу фунѣдованья юри(с)диции занеха(л), але та(м) до тоѣ могилы Ро(с)топѣче еха(л) (Житомирщина, 1644 ККПС 291); протестующий..., ѡфероваль з его милостю о то правомъ чынити не занехаты (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 434).

2. (забути про когось, щось) занехаяти, діал. занехати: до мене доносили ѡ ѣтиска(х) и трѣдността(х)... не занехале(м) с пи(л)ністю и писати и просити Єго к(р) мл(с)ти абы з к(р) зве(р)хно(с)ти твоеѣ панское того позагамова(л) (Острог, 1604 ЛСБ 393); Пѣрвѣе зъ збѣжа своѣго вѣнесѣшъ вѣ домъ Гѣда Бѣа твоѣго..., И... початки зъ гѣмна твоѣго, и зъ вѣнницы ѡ(т)давати не занехивай: И даръ початковый приносѣте Гѣви (Київ, 1637 УЄ Кал 91); пилѣне всѣхъ ва(с), прошѣ, абысѣте и за моѣ смиреніе Гѣа Бѣа стыми Млѣтвами своѣми и Бѣоблагатѣлными ѡфѣрами, оумнлостивлѣти и благати не занехали (Львів, 1646 Жел.Сл. 46 зв.).

3. (кого, що, чого) (*знехтувати*) занехаяти, *діал.* занехати (кого, що): не хочачи его милость панъ Марко Жоравницький,... зелживости священника Дмитровского занехати, а онымъ своволникомъ того терпѣти, жедаль, абы то было записано (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 1/VI, 54); не хотѣ(л) емъ того занехати абымъ В(ш) м(л) ѡ(з)на(и)мити не мѣлъ кды(ж) ѡ томъ В(ш) м(л) належи(т) вѣдати (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); А што ся отступенья патріархії дотычетъ, на то ...вернымъ Восточное церквы людемъ справу даемъ, зъ самыхъ же Греческихъ докторовъ, учителей и гисториковъ, Латинскихъ на тотъ часъ занехавъши (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 244); заставшы повода убезпеченого, напродъ бунтъ и окрикъ страшливый, неприятельскій учинивъши,... а потомъ, занехавъшы самого повода, до челяди и слугъ скочивъшы, которые видечы быть такій кгвалтъ, розно розбеглисе (Люблін, 1624 *АрхЮЗР* 3/I, 277); Гипполіта стáлого Цекрбѡмъ ѡ(т)давши, И егѡ несмертѣльныхъ похвалъ занехавъши, Ѡ(т)давай чѣ(ст) звѣтазци (Київ, 1632 *Євх.* 301); Теды ксю(н)же(н)та... бѣлавѣ ге(т)ма(н)скую маючи... занехавши комѣссїи, з хме(л)ницки(м) бытися зєзволили (серед. XVII ст. *ЛЛ* 179).

Див. ще **ЗАНЕХАВАТИ, ЗАНЕХАТИСЕ, ЗАНЕХАЯТИ, ЗАНЕХИВАТИ, ЗАНЕХОВАТИ.**

ЗАНЕХАТИСЕ *дієсл. док.* Те саме, що занехати у 1 знач.: мешчане житомирськіе,... з сторонами поменеными, во уближенъ добръ и кгрунтовъ его к(р). милости, естъли бы за часомъ оказало, у суду належного часу своего се правне чинитъ не занехають (Житомирщина, 1598 *ККПС* 105).

Див. ще **ЗАНЕХАВАТИ, ЗАНЕХАЯТИ, ЗАНЕХИВАТИ, ЗАНЕХОВАТИ.**

ЗАНЕХАТЫ *див.* **ЗАНЕХАТИ.**

ЗАНЕХАЯТИ, ЗАНЕХААТИ *дієсл. док.*

1. Те саме, що занехати у 1 знач.: допдѣте ми абѣмъ горко плакаль, и занехайте ма тѣшити. ѡспѣстошенью цѡрки лѣодѣ моѣго, абѡвѣмъ дѣнь

ѣсть трѣвоги и згѣбели (Острог, 1607 *Лѣк.* 3); прошу, абы тое оповѣданъе о... всѣи кривды и шкоды... были приняты, и до книгъ записаны, ижъ то за наездомъ... на доброволной дорозе отъ его сталосѣ, яко вышей естъ описано о што правне чинитъ не занехаемо (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I, 173); Такѡвыхъ собѣ набывай товарышовъ, котѡрыѣ до пѣрши(х) товарышовъ альбо панѡвъ пере(д) тѣмъ добрыми были, що абѡвѣ(м) ѡны(м) чинѣвали, тѡе и тобѣ чинити не занехаю(т) (Острог, 1614 *Тест.* 150); па(н) Викгура,... з вы(ш) менованы(ми) ѡсоба(ми),... маѣтность его мѣсти пана Лемеша... доще(н)ту знисчи(ли)... ѡ што все сеѡ(р)сиве оповѣдаючи(и) в суде належно(м) пра(в)не чинити не занехае(т) (Житомир, 1650 *ДМВН* 208).

2. Те саме, що занехати у 2 знач.: Дети тежъ мои, дасть Богъ, дошедши лѣтъ своихъ, певенемъ того, ижъ слѣжити вѣчне Ихъ Милости не занехають (1577 *AS* VI, 84); Єдна(к) при(и)де(т) ли до того гдѣ далѣ(и) не занехаю(т) и(х) м(л) панове послове наши межи и(н)шими кри(в)дами и тѡе(и) Вм(с) прѣложи(ти) (Луцьк, 1600 *ЛСБ* 349, 1); Презъ котѡры(х) ѡсѡбѣ живо(т) свѡй вѣвышъ(и)ши, тѣмъ добродѣйство показовати не занехай (Острог, 1614 *Тест.* 152); є(д)на(к) же за взя(т)емъ ведомости ѡ имена(х) и про(з)виска(х) проте(с)туючие в по(з)ве вырази(т) не занехають (Житомир, 1650 *ДМВН* 204).

3. (чого) Те саме, що занехати у 3 знач.: кгда панъ валѣ(н)ты(и) хлебовъски(и) на то(т) гала(с) кгда пана моцы(с)кого бити сечи почали якожъ... звада межи ними поточна, ѡбачивши Пана голѣба речѣтъ, Панѣ братѣ што вм(с)ти пото(м) занѣха(и)те тѡе звады (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 3).

Див. ще **ЗАНЕХАВАТИ, ЗАНЕХАТИСЕ, ЗАНЕХИВАТИ, ЗАНЕХОВАТИ.**

ЗАНЕХААТИ *див.* **ЗАНЕХАЯТИ.**

ЗАНЕХИВАТИ *дієсл. недок.* 1. (*припиняти* займатися чимось, робити щось) занехаювати: Што и в.м., будучи... въ такъ маститой старос-

ти и дозрелыхъ летахъ веку своего, водлугъ талантъу... абысь делати не занехиваль, прошу (Рожанка, 1598 *Л.Пом.* 989); То пакъ отступни-ци при сконченно сейму, коли (в)же всѣ sprawy судитися занехивают, упросивши тых, которые около судов засѣдают,.... написали собѣ позовѣ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 41); старá(и)мѡса... все тѣе бѣ(з) запам'ятáна... зáвжды ховáти; а хва Вѣскр(с)нiа слáвити и ѡповѣдáти не занехивáймѡ... невымѡвныѣ егѡ добродѣйства выславáймо (Київ, 1637 *УС Кал.* 232); мiлого потѡмка своѣго дѡсытъ в' молодыхъ лѣтѣхъ, тѣмижъ, стопáми провáдити,.... не занехивáлесь (Київ, 1640 *Тр.* 5 нenum.); Тѡ тѣды вѣдаючи не занехивáйте прикладáти якъ напилнѣшого старáна, якъ сами тѣю дѣшепитáтелнѣю,.... наѣкѡ оумѣти: тákъ собѣ повѣрѣнымъ якъ нащiрей и якъ напилнѣ подавáти (Львів, 1646 *Зобр.* (передм.) 3).

2. (кого, що і без додатка) (*забувати про когось, щось*) занехаювати: До тогожъ то самого, а не до иншого жадного, всегда иле до патрiархи потребуютъ пастыра, съ прозбами ся // утекають, а при прозбахъ не занехивають ку тому особѣ способныхъ ведлугъ звычайу першое церкви християнское (1603 *Пит.* 27-28); Всюды... припомина́ти вчени́комъ... Хс... не занехивáеть: абы пѣредъ часомъ оувѣдомилъ ихъ, же добровѡл'не а не з' мѡсѡ на мѡки... себе выдалъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 148).

3. (що, чого) (*нехтувати*) занехаювати (що): Я абовѣ(м) хотѣ(л) бы(м) з Вами вча(ст)нико(м) бѣти кгды если бы(с)те хотѣли доброго доконывати: а если бы ты(л)ко зачинати, а пото(м) недоко(н)чены(х) речи(и) занехивати, теды ми сá то не здае(т) жебы (то) славъ бра(т)скѡй мѣло пожито(к) приносити (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2); часы и оустановлѣнны нѣкотѡрыи годiны тѣижъ бѡгѡвѡсныи Ѡпы намъ... подали: жебысмы... той дѡброи повiннѡсти и Прáвила не занехивáли и не оставлáл(и) (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 196); не занехивáй Єлѣа и свѣчъ, Хá Бá призывáючи (Київ, 1627 *Тр.* 38); дла посполiтого пожiткѡ свѡй влáсный занехивá(н) бѣти мáетъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 436).

Див. ще ЗАНЕХАВАТИ, ЗАНЕХАТИ, ЗАНЕХАТИСЕ, ЗАНЕХАЯТИ, ЗАНЕХОВАТИ.

ЗАНЕХОВАТИ *дiєсл. недок.* Те саме, що *занехивати* у 2 знач.: мене который боудѡчи и щирѣ слѡгою и малогоднымъ бѡгѡмѡлцѣмъ ва(м) к(ж) м(л) не занеховалемъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 19).

Див. ще ЗАНЕХАВАТИ, ЗАНЕХАТИ, ЗАНЕХАТИСЕ, ЗАНЕХАЯТИ.

ЗАНИМЕТИ *див. ЗАНѢМѢТИ.*

ЗАНКГЕЛЬ *див. ЗАНѢЛЬ.*

ЗАНКЛИКЪ *ч. (стп. zankiel)* застiбка, клямра: взяли... пояс оксамитный, з ланцушками серебряными и з занкликомъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 242).

Див. ще ЗАНѢЛЬ.

ЗАНОГТИЦА *ж. (задерта шкiрочка коло нiгтя)* зади́рка: redi[vi]a, a(e), заногтица (1642 *ЛС* 348).

ЗАНОСИТИ *дiєсл. недок. 1. (що) (перемiщувати в iнше мiсце, вiдносити)* заносити: Братия, филипѡ малярѡ декрето(м) свои(м) наказали, абы бы(л) взá(л) казнѣ за то, же маючи клю(ч) ѡ(т) скри(н)ки братское по двѣ схá(ж)цѣ в бра(т)ствѣ не быва(л), и клю(ч)... заносилъ, для чого справа ваковала (Львів, 1601 *ЛСБ* 1043, 5); *Образно:* Гдѣ ясный пáлацъ Фѣбовъ, рѡзный в' бѡдовáню, В' положѣню высѡкiй, слiчный в' малiюваню... Тáмъ мѡсль тáа Нáвкa лiуд'скѡю занѡситъ (Київ, 1632 *Свх.* 297).

2. (що) (скаргу, справу і т. iн.) вносити, подавати, представляти: Доброе же ся ту рачиль унести силокгисмъ чужий: ово тежъ и я повѣмъ и свой силокгисмъ противко оно́го занѡшу, то естъ правды мѣрьковане (Єгипет, 1602 *Дiал.* 67); Если бы те(ж) заносили декрета якие а(л)бо Инѣко(н)тѡмацыѣ, Такъ На по(д)за(м)-чаны, ижъ не мають быти Є(д)но По два реме(с)ники ка(ж)дого ремесла На по(д)замъчъ,... Нарѡ(д) рѣски(и) абы бы(л) Ѡсѡжѡнъ Здекретова(н), а(л)бо Инѣконтумация(м) зда(н) (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 2); я са(м) а по (м)не ма(л)жо(н)-ка и пото(м)ки мое... на пѣ(р)ши(м) року... ста-

нути маємо... Апеляци(и) не попираючи протє-(с)таци(и) не заносєчи сѣдѣ ѡ (з)лы(и) вска(з) и (с)тороны ѡ (з)лы(и) перево(д) права (Вінниця, 1620 ЛНБ 5, III 4057, 31); наме(ст)никъ манастыра Выдуби(ц)кого,... освє(т)че(н)є заноси(л) (Горошки, 1643 ДМВН 221); панъ Янъ Лайсчєвъскій, повернувшыся з краєвъ полских тутъ на Волинь, державы своеє и ничого згола речей и зберовъ своих не заставышы, противъко всимъ ...сведчилъсьє и оповеданє заносил в тот нижей описаный способъ (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 281).

Див. ще **ЗАНЕСТИ**.

ЗАНОСИТИСЯ, ЗАНОСИТИСЯ дієсл. недок. 1. (переміщуватися в інше місце) заноситися: ап(с)ль павє(л)... та(к) ты(ж) ѡ кораблі пише(т), къторый... ѡ(т) вѣтра заноси(т)сѧ на стронѣ, прото(ж) его єдыны(м) сты(р)то(м) наврьне(т) (Височани, 1635 УЄ №62, 56 зв.).

2. (в що) (опинятися, виявлятися в певному стані) приходити: достѣплю лѧски Бжеи: а зъ того въ недбалство прє(з) злѡбъ занѡсѧчисѧ (Вільна, 1627 Дух.б. 277).

3. *Перен.* Наближатися, насуватися, діал. заноситися: которого потоужность... постороннымъ страшна быти моусить, и котораа..., ѡ(т) ростыркѣ домового, на которы(и) сѧ давно заноси(т), сама подобно гамѣть (Острог, 1598-1599 Апокр. 3); Бо и якъ же его королевская милость мель его позволяти, слышечы, до чого ся рєчы заносили? (Вільна, 1599 Ант. 655).

4. *Перен.* Намірятися: Зычылъ бымъ того я, абы ваша княжацкая милость радъшей ся о то старалъ и тому въ часъ забегъ, якобы вашой княжацкой милости съ кролемъ его милостью въ шранъки вступовати не прыходило, на што ся самъ баръзо заносить (Вільна, 1599 Ант. 661).

Див. ще **ЗАНЕСТИСЯ**.

ЗАНОЧИВАТИ дієсл. недок. Заночовувати: Облегаю: Заночиваю (1627 ЛБ 148).

Див. ще **ЗАНОЧОВАТИ, ЗАНОЧОВОВАТИ**.

ЗАНОЧОВАТИ дієсл. док. Заночувати: рокѣ тепє(р) идѣчого... по(д)даные иса(и)ко(в)ские и могиле(в)ские... ехали до Коро(с)тєшова... для кѣпованя збо(ж)я... заночова(л) ѣ по(д)дано(г) пѧа Си(н)гає(в)ского (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 8).

Див. ще **ЗАНОЧИВАТИ, ЗАНОЧОВОВАТИ**.

ЗАНОЧОВОВАТИ дієсл. недок., многокр. Заночовувати: самъ чѧсто на пѣстїѣ мѣсца оудѧєт'сѧ, и заночѡвѣетъ тамъ мѡлачисѧ (Київ, 1637 УЄ Кал. 435).

Див. ще **ЗАНОЧИВАТИ, ЗАНОЧОВАТИ, ЗАНТУЗЪ** див. **ЗАМТУЗЪ**.

ЗАНУЖЕ, ЗАНУЖЪ спол. (зв'язує речення) (з'єднує частини складнопідрядного речення) (приєднує підрядну частину причини до головної) тому що, через те що, бо: не годитсѧ тобѣ дарѣ своего принєсти боу занѡужъ ты не вчинилъ плода своего во израили (1489 Чет. 14); то(т) бы ємѣ непоруши(л) нашего даанїа... алибъѣ ємѣ дѣтврѣди(л) и ѡкрѣпи(л), занѣже дали и потврѣдили єсмы ємѣ, за его прѧв'ѡвѣрнѣю слѣ(ж)бѣ и за що ѡ(н) кѣпи(л) соби, за свои пинѣзи (Бадевці, 1503 Cost.S. 256); Изъ сего евангелїя указуетъ намъ, якъ силовавъ и иднавъ апостолы, што бы увуйшли у корабль, дѣля // того, занужъ уздрѣли народы, ажъ ся наситили пять тысячей людей пятьма хлѣбы (XVI ст. НЄ 113-114); а по нашем животѣ кто боудетъ г[ос]-п[о]д[а]рь ѡт дѣтїи наших // или ѡт нашего рода... тот би им непорѣшил нашего дааня и потврѣдєня, але би им оутврѣдил и оукрѣпил занѣже єсми им дали и потврѣдили (Хуші, 1560 DBB I, 66-67).

Див. ще **ЗАНЕ, ЗАНЕЖЕ**.

ЗАНУЖЪ див. **ЗАНУЖЕ**.

ЗАНУРИТИ дієсл. док. 1. (кого) (повністю опустити у воду) занурити: Скѣро бовѣ(м) зблїжилисѧ [кораблѣ] до Бж(с)твѣнної єи цркви, бѧрзо подвѣшившисѧ мѡре, роздѣліло-сѧ Бо(з)скимъ прєйзрѣн'ємъ въ роздѣлѣнє, и всѣхъ на тѣхъ мѣстѣ потопїло и занѣрило, и зъ

самыи кораблями (Київ, 1627 *Тр.* 662); И если когѡ в'кине(ш) в' море, частокрѡтъ бываѣтъ, ижъ зандреный и занесеный посрѡдъ моря, водами осыпанъ и невидим(и) бываѣтъ;... з'новѡ вырѣдти, в'сплыти... прагнетъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 330); О срѡкгаа смѣрти,... Бодайбысь в'прѡдъ на мѡцныхъ дѣбахъ ѡбѣшена, Любѡ в Оцеанъ глѣбѡкѡи, на днѡ зандрена (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 12).

2. Перен. (цѣлком охопити, зайняти собою) поглинути: Якъ еди(н) з Учителей... мѡвить, Заснѣли вѡ пожадливостехъ своихъ, рѡскоши ихъ зандрѣли, минаѣтъ сонъ тотъ, минаѣтъ живѡтъ тотъ и ничѡгѡ не знашли вѡ рѣка(х) своихъ (Київ, 1632 *МИКСВ* 288); И якѡ оныхъ любѡ в' поганствѣ зандрѣнный, еднѡкъ в' собѣ самъ стѡблѡвый звѣчай нѣслъ, потѡмности вѣкъ велице то собѣ вѡжачи, писмо(м) ѡб'аснаючи подавали (Львів, 1642 *Бут.* 2 зв.); тѣи грѣша(т) котѡры... слѣжбы Бжеи не слѣхають, албо слѣжбы Бжеи слѣхаючи мѣсли маю(т) зандрѣныи в' рѣчахъ свѣцкихъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 907).

Див. ще ЗАНУРАТИ.

ЗАНУРИТИСА дієсл. док. 1. (повністю опуститися у воду) зануритися: Гдѣбы члѣвкъ нѣакѣй посрѡдъ рѣки глѣбѡкой,... оутѡплений мѣжи страшными и срѡгими звѣраты, а прише(д)ши бѣ хто плѡвати неоумѣючи, хотѣлъ оупѡлого ратовѡти, самъ бѣ оутондѡл и згѣндѡл: потреба на то оумѣлого... пливача, котѡрѣй бѣ вшедши в' глѣбѡкѣй вѣръ воды зандрѣлѣса, и вѣне(с) оутондѡлого межѣ звѣрми // лежѡчого (Вільна, 1627 *Дух.б.* 99-100).

2. Перен. (поринути, повністю віддатися чомусь) зануритися: старайся пил'но: абысь... хорѡнился... товариства незаконни(х) людѣй. бо тѣи зандрѣвшиса в' злостехъ своихъ, оутрачають бл(д)тъ стѡго дѣха (поч. XVII ст. *Пчела* 24 зв.); члѣвкъ зандрѣвшиса в' вдѡчности и Бгѡмѣслности ѡной, самъ до себе не прихѡдитъ, але якобы якѣмъ глѣдне(м) и юродивымъ свѣтѡ томѡ ставѡѣтѣса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 74).

Див. ще ЗАНУРАТИСА.

ЗАНУРАТИ дієсл. недок. (що) (повністю опускати в воду) занурювати, зануряти: Ваптѣзо: Крѣщѡ, погрѣжаю, зандрѡю (1627 *ЛБ* 190); А котѡры позостѡлиса,... // ѡтѣкаючи, и на Егѣйское море приплѣвши, всѣ своѣ чолны и самыхъ себе в' глѣбѡкость морскѡю ѡ(т)дають и зандрѡють (Київ, 1627 *Тр.* 682-683).

Див. ще ЗАНУРИТИ.

ЗАНУРАТИСА дієсл. недок. (повністю опустатися в воду) занурятися: не нагле бѡвѣмъ оумирають, котѡрыи зѡвше мѣслили же помѣрети мають. любѡ тѣды желѣзомъ ѡфѣрѣютъса, любѡ ѡ(т) бѣстѣй розшѡрпаны бывають, любѡ в поломенѣхъ, и водахъ зандрѡю(т)са, албо завѣшены бывають (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 39); *Образно:* Свѣ(т) тотъ слѣхаче, море єсть бѣрлѡвое, црѣко(в) шкѡта, або ѡкрѣтъ, а мы ло(д)ки малѣе, котѡрѣє штоднѣ зандрѡемъса и потѡплѡемъ навалнѡстами многими, и страшными (поч. XVII ст. *Проп.р.* 206 зв.).

Див. ще ЗАНУРИТИСА.

ЗАИѢМѢТИ, ЗАНИМЕТИ дієсл. док. (втратити здатність говорити) заніміти: ѡдинъ ѡ(т) стоащи(х) да(л) ємоу по лѡнитѣ та(к) мѡцный полѣчоць, ажъ єго стѡа мл(с)тъ па(л) а ѡнъ зѡса оустѡгноу(л) єго к горѣ лѡнѣцоухѡ(м) чѣмоу не говоришь а занѣмѣ(л) є(с) (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 2); Тогды еди(н) ѡ(т) стоащи(х) да(л) ємоу поличо(к) та(к) мѡцный, а(ж) єго стѡа милѡсть оупа(л)... А ѡ(н) за(с) встагноу(л) єго ла(н)цоухѡ(м) коу горѣ, и рѣ(к): а ци не говоришь, ци занѣмѣ(л)єсь? (XVI ст. *УС Трост.* 62); Єдѡлѣ в'правдѣ, зѣ всего, штѡ мѡ са прѣзъ шлѣѡбъ зѡконѡ єгѡ вѣдѡти годѣло, лечъ бѡрзо мѣрне, жебѣи ѡ(т)тѡлъ надѣтѡст и вынѣслѡсти рѡгъ рострѡпне зложѣлѣ, корѡткѡстью в'правдѣ покѡрмѡ, нездорѡвѣю ѡбжѣрства встѣклѡсть згѡла трапѡчи, и до ѡного прѣз неєдѣньє волаючи: Молчѣй, занѣмѣй (Київ, 1627 *Тр.* 555); А такъ, отче, мѡвчы и занимай! (1649 *ШКН* 180).

ЗАНЯТЕ с. (захоплення чужої худоби) займання: мѣсяца октебра двадцѡть девятого дня,

претестаця (!) ...владыки Луцкого на князя Чорторыского о наехане на кгрунтъ Фалимицкий, побите подданных и пограбене у них речей и заняте свиней (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 149).

Пор. **ЗАЙНЯТИ**.

ЗАНЯТИ див. **ЗАЙНЯТИ**.

ЗАНЯТЬ див. **ЗАЙНЯТИ**.

ЗАНЯТЫЙ дієприкм. у знач. прикм. (належний комусь) власний: Потом-є(м) с то(г)[о] ме(ст)ца ехалъ тоєю ри(ч)кою Ольша(н)кою где-мъ на(д)ехалъ ставокъ на ри(ч)це Ольша(н)це заняты(и). Тамъ же на(д)ехалемъ Ру(д)-ку з левого боку припадающую (Київщина, 1639 *ККПС* 262).

ЗАНАТИ див. **ЗАЙНЯТИ**.

ЗАОДНО присл. (одночасно, водночас) заодно: Нѣдро: Зана́дра, перси, пазъха. лонб. Лонб з' надромъ заодно са часомъ роздмѣтъ (1627 *ЛБ* 79).

ЗАОРАТИ дієсл. док. (що) (орючи, привласнити частину чиеї-небудь землі) заорати: и те(ж) што и(м) были с тоє(ж) нивы лю(ди) ма-наст(ы)ря печерского дорогъ заорали што иде(т) ѡ(т) пусты(н)ки на великую дорогъ гор(д)скую (Київ, 1510 *Арх.Р.* фотокоп. 28).

ЗАОСТРЕНЄ с., перен. (розвиток, витончування) загострення: Православный: Признаваю то, же естъ добрая и потребная речъ зверхнихъ словъ вѣдане. Але для чоґожъ толко ку звычаю, абы просто мовити и писати, и ку заостренню розуму и выполерованю его, а не ку знайдованю божественныхъ догматъ, и не ку розсудкови ихъ (1603 *Пит.* 107).

Пор. **ЗАОСТРИТИ**.

ЗАОСТРИТИ, ЗАОСТРІТИ дієсл. док. Загострити: ехасио, заостріті (I пол. XVII ст. *Своб.* 26);

перен. (спрямувати) загострити: помененые принципалове... злость свою верутъную до моровъ и злупеня, зъ врожное своеє каимовское верутности, на стан шляхецький завзятое и заостроное, слугъ роспудивши албо позабивавши,

могли были тым способнейшие до луповъ взя-тъя (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 245).

ЗАОСТРІТИ див. **ЗАОСТРИТИ**.

ЗАОСТРОЖИТИ дієсл. док. Обгородити острогом, стіною: я... виде(л) єсми... две печи розвалены и та(м)же по(д)ле ты(х) избъ в стени зна(т) же комо(р) пя(т) и и(н)шое будова(н)є и ѡстрогу немало што было заострожено розо-брано (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4046, 148).

ЗАОСТРОЖИТИСЯ дієсл. док. Обгородитися острогом, стіною: я... виде(л) єсми... на селищѣ при то(м)же городищѣ ѡ пропастищѣ где такъже люди сѣдели ѡстрогъ што ся та(м) были заострожили и вси коморы и мешка(н)я и(х) побраны (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4046, 148).

ЗАОЧНЕ, ЗАОЧНЪ присл. (за відсутності особи) заочно: въ которомъ листѣ то описуетъ: ижъ будучи первѣй игумену Пустынскому Протасью, обжалованому заочнѣ черезъ мѣщанъ Кіевскихъ о то, якобы на островѣ ихъ мѣстскомъ надъ Днѣпромъ, противъ монастыря Пустынского, дворець собѣ поселити мѣлъ (Вільна, 1566 *АЮЗР* I, 155); они [попы] жону его венчалную Опрахну Григоревну, змысливши речи непристойные, заочне судили (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 365); Бѣде(т) за(с) и таа похва(л)ка ѡ проти(в)ны(х). Вѣ(л)но ти мѡвачи та(м) забѣне и в далеко(м) кѡтѣ, хо(ч)же и правдою, ѡ на(с) та(к) беспѣ(ч)не ши(р)мовати (1598 *Виш.Кн.* 309 зв.); Отожъ лепей бы ся очевисте // справити, анижъ заочне прысегатися и крыжики цаловати! (Вільна, 1599 *Ант.* 703-705); Тая унѣя перед очима папѣжниковъ вѣру ихъ хвалять, а заочне ганяють (бл. 1626 *Кир.Н.* 17).

ЗАОЧНЫЙ прикм. (який відбувається за відсутності особи, якої що-небудь стосується) заочний: княз Андрей перед нами поведиль, ижъ онъ ѡ томъ заочномъ сѣде комисарей твоихъ ничего не ведаеть (Краків, 1538 *AS IV*, 138); хто бы хоте(л) до листо(в) печа(ти) прикладати, тогда со (в)сакимъ ли(с)томъ на заѡ(ч)ную про(з)бу ани тежъ на писа(н)є листо(в) печа-

те(и) прикладати не маю(т) кро(м) ѡстное и
ѡчеви(с)тое про(з)бы (1566 *ВЛС* 75); вл(д)ка
лво(в)скіи з пособниками своими выправи(л)
ѡ(т) стѣ(и)шого патриа(р)хи еремии лист на
заѡ(ч)ное поведѡ(н)іе на еп(с)па премыского
ннѣшнего (Новгородок, 1592 *ЛСБ* 213); о тые
его неправные и неслушные суды и о выданье //
заочныхъ декретовъ зъ нимъ правне росправи-
тися хочу (Луцк, 1594 *АрхЮЗР* 1/І, 439-440);
покись кого не досветчылъ, на чужые и заоч-
ные повести не увлачай ни кому почтливости, и
не суди ни кого (Вільна, 1599 *Ант.* 925).

ЗАОЧНѢ див. **ЗАОЧНЕ**.

ЗАПАДАТИСА дієсл. недок. (провалювати-
ся) западатися: Тогб же рѡкѡ дрыжѡна земли
велікое оу црї градѣ... Ажъ мѣста запѡдалисѡ
з бѡдовѡніємъ (1509-1633 *Остр.л.* 126); Пама-
тай... // бо слѣши(ш) што(с) дѣлѡ оу стѡро(м)
зѡконѣ. ѡко бѣ стѣ(и) караль лю(ди) злоч(с)-
тивы(х), мече(м), ѡгне(м), гѡдинами зе(м)ла
живы(х) пожирѡлѡ, запѡдалѡсѡ (XVI ст. *УС*
№29519, 35 зв.).

ЗАПАДНЕНЄ с. (смп. *zapadnienie*) занепад,
загибель: Содѡмчикѡ(в) причїною западнѣна и
ихъ нечїстости была обфїтость хлѣба и его
непомѣрное ѣдѣніе (Київ, бл. 1619 *О обр.* 176);
Содо(м)чико(м) причїною западѣна (!) не было
ѡпи(л)ство вїна (серед. XVII ст. *Кас.* 65).

ЗАПАДНИЙ див. **ЗАПАДНЫЙ**¹.

ЗАПАДНЫЙ¹, **ЗАПАДНИЙ**, **ЗАПАДЪ-**
НИЙ прикм. 1. (який знаходиться на заходї ма-
терика) західний: не зовѡ(т)сѡ вси язѣки крѣ-
щенѣные въ имѡ ѡ(т)ца и сѡна и стѣго дѣхѡ инѣши(м)
имене(м), наче(н)ши ѡ(т) восхо(д)ныхъ сто-
ро(н), и до запа(д)ны(х): не дохѡдѡчи гдѣ прѡ-
вослѡвнїи со папе(ж)ники смѣшаю(т)сѡ (п. 1596
Виш.Кн. 250 зв.); Потребно же зело и боголю-
безно во менихомъ уступити убо града Рыма
западнихъ всихъ странъ и градовъ светейшо-
му папе, царства же державу ко восточнымъ
странамъ пренести (Вільна, 1599 *Ант.* 551);
occiduus, западни(й) (1642 *ЛС* 288).

2. (який стосується католицизму) католиць-
кий: снѣ мо(и) кнѣзь Александро восточникъ

меж(д)ѡ зѡбѡми западныхъ(х) люде(и) вѣры и на-
ѡки и всего набоженства ѡсѣлъ (Дубно, 1592
ЛСБ 212); Западнихъ и Восточныхъ светыхъ
учителей писанью пилно прислухалисе есмо,
съ которыхъ нѣкоторые Духа Светого изъ Отца
и Сына, а нѣкоторые изъ Отца черезъ Сына по-
хожене свидѣлствуютъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.*
129); Якожъ діаволъ такъ уловилъ тую столицу
западнюю, ижъ ей найпервей отъ патріарховъ
оторвалъ, а потомъ владзу свѣцкую в Римъ ему
подаль (Львів, 1605-1606 *Перест.* 54); **запад-
ная церковъ** див. **ЦЕРКОВѢ**; **западный кос-
тель** див. **КОСТЕЛѢ**.

ЗАПАДНЫЙ² прикм. (із западиною) запа-
дистий: ѡзера ѡсѡпны(и) и западны(и) затоны
засякли (1552 *ОЧерк.З.* 10).

ЗАПАДНЯ ж. Засув, засувка, клямка: с то-
е(ж) све(т)лицы двери на завѡса(х) и(з) запа(д)-
нею (Забороль, 1566 *ПВКРДА* III-2, 2); у коморъ
завѡсы, защепки съ прибоѡми и зъ западнѡми
железными (Луцк, 1573 *АрхЮЗР* 7/І, 239).

ЗАПАДѢ ч. (цсл. *западъ*) 1. (одна з чотирьох
сторін світу, також напрям) захід: вси бо звѣз-
ды ѡбычае(м) на западъ идоу(т) (1489 *Чет.* 121);
коли оуздрите ѡболокы а ѡни вѣсходѣтъ ѡ(т)
западоу мовите за того жъ дѣждь боуде(т) (1556
-1561 *ПС* 278 зв.); Петръ воевода... дали... есмы
Іюнѡ Голѣи... єдно селище... оу ѡстіѡ Иванча, и
ѡт толѣ на западѡ (Ясси, 1576 *МЭФ* I, 92); Брѡ-
мы оу того мѣста, зе всѣхъ чѣтырѡхъ чѣстїй //
пѡ три брѡмѣ ѡ(т) вѣстѡка и зѡпада, ѡ(т) юга и
сѣвера (Почаїв, 1618 *Зерц.* 67 зв.-68); и знѡвоу
иныи агѣли. кроу(г) нѡба звѣ(з)днаго. и ѡберѣта-
ю(т) нѡбо и слѣнцѣ. и м(с)цѣ съ звѣз(д)ами пере-
нѡсѡтъ ѡ(т) востѡка ко западѡ и ѡ(т)тѡле ко
сѣверѡ (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515,
369); *occidens*, sub., западъ (1642 *ЛС* 288); А гды
южъ антїхристъ ѡпанѣтеъ оувѣсь свѣтъ сей,
ѡ(т) востѡка, до зѡпада, ѡ(т) полѡдна, до пѣл-
ночи, всѣхъ тыхъ нѡродѡвъ невѣрныхъ,... по(д)
мѡцѣ своѡ бзметъ (Чернігів, 1646 *Перло* 139).

2. (західна частина материка) Захід: Пї-
шемъ все(л)е(н)ски(м) Црѣква(м), котѡрыи сѣтъ на

всходѣ, западѣ, полѣдню... Покой вамъ и всѣмъ
которыи вѣрѣють в... Тр(о)цѣ правдѣвѣю (Київ,
бл. 1619 *Аз.В.* 15);

(населення країн на цій території) Захід: И
вѣстокъ и запа(д) неха(и) тебе славатъ і́югъ же
и сиверъ вѣчно да похвалатъ (к. XVI – поч.
XVII ст. *ПДПИ* 182, 63).

3. *Перен.* Католицька релігія: ω(т)рѣкаючи-
са сатаны и всѣ(х) дѣлѣ его... и на запа(д)
плюючи. такъ нѣѣ це(р)кве во(с)то(ч)ныа дер-
жимоса и на во(с)то(к) со(л)нца... всѣгды мо-
лимоса (Львів, 1596 *ЛСБ* 301, 1 зв.); Помрачив-
ся ваш ум людей славолюбных, приносите з
западу устав душегубных Але покажите, о рим-
скии дѣти, где вам позволяно заповѣдь презрѣ-
ти (к. XVI ст. *Укр.п.* 8); вѣршѣлемъ ω(д) пѣр-
шихъ Клер(ч)ства моѣго лѣтѣ вѣ себе приро(д)-
ное пожада(н)ѣ, вѣдети єднѣсть всѣхъ це(р)квей
хвѣхъ: розлѣчѣнѣе се западѣ ω(д) востѣка вѣ дог-
матахъ вѣры,... спокѣйны(м) оумысломъ, никѣ-
ли зносѣти не мѣглемъ (Єв'є або Вільна, п. 1616
Прич.отех. 5).

ЗАПАДЬНИЙ *див.* **ЗАПАДНЫЙ**¹.

ЗАПАЗУХА *ж.* (місце між грудьми і одягом,
який до них прилягає) пазуха: у селѣ манастир-
скомъ подданого зъвишѣ реченого Евтуха, зби-
ли, змордовали, взяли и // пограбили у него зъ
запазухи готовыхъ грошей копѣ осмѣ (Луцьк,
1593 *АрхЮЗР* 1/І, 392-393).

ЗАПАКОВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.*
Запакований: В бѣде росохо(в)ско(и) поташѣ
запакованого бочокъ шестѣ (Житомир, 1605
ЦДІАК 11, 1, 4, 37 зв.).

ЗАПАКОВАТИ *дієсл. док. (стп. zapakować)*
(у що) (укласти щось у що-небудь) запакувати:
тыѣ то насланѣцы... // ...с поташемъ готовымъ
вже в бочѣки запакованымъ и зо вѣсѣми и
вѣелякими инѣшими пожи(т)ками на Єго
м(л) Пна Стражѣника... неправѣне... взяли
(Київ, 1625 *ЛНБ* 5, II 4060, 103-103 зв.).

ЗАПАЛАНІЄ *с. (стп. zapalenie) (від сорому)*
почервоніння: Не замо(л)чѣ брата которого дѣ-
брѣ знѣлѣ... ро(с)каза(л) мѣ наставни(к) абы

десе(т) кошо(в)... до продаванѣ носѣлѣ..., абы
на посполѣто(м) торгѣвискѣ,... не продавалѣ...
що все ω(н)... ω(т)правѣлѣ, и на стѣронѣ ω(т)-
ложи(в)ши всты(д) и // запаланѣе прѣ(д) лю(д)-
ми... кошѣ... роспрѣдалѣ (серед. XVII ст. *Кас.*
51-51 зв.).

ЗАПАЛАТИ *дієсл. док., перен. (в що) (про-*
йнятися сильним почуттям до когось) запалати
(чим): Проклятѣ тотѣ, которыи бы тыи книги
чолѣ, а тыѣ бы слова на похоти жѣньски собѣ
складалѣ, а оборочалѣ, запалаючи зѣ нихъ кѣ
нимъ вѣ милѣсть, а говорячи зѣ ними тыи
слова, проводячи ихъ а розмовляючи на блуд-
ную похотѣ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 49).

ЗАПАЛАТИСА *дієсл. док. 1. Перен. (чим і*
без додатка) (зачервонітися від сорому, засоро-
митися) запалати: Нѣхайже гѣнѣбѣ ω(т)несѣтѣ,
нѣхайса запалають, ω сѣщенѣаа главо, котрыи
оупѣдкѣ церкви шѣкають (Львів, 1591 *Проф.*
66); Адѣмъ бѣдѣчи на тѣлѣ нагѣмъ сорѣмѣлса
хѣтѣ былѣ собѣ зѣ лѣста дрѣва фѣгѣвогѣ зѣплѣлѣ
опра(т)кѣ, єднѣкѣ запалѣлѣса встыдомѣ по-
знѣвши // не(н)дѣз и нагѣсть свою (Вільна, 1627
Дух.б. 204-205).

2. *Перен. (виникнути з великою силою, рап-*
тово поширитися) запалати: тѣкѣ са тѣтѣ по-
жѣрѣ нѣнависти запалѣлѣ по все(м) свѣтѣ, такѣ
ѣнаа помѣрклаа нѣчѣ гнѣвѣ, скрыдла свои розѣ-
шѣрила (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 56).

ЗАПАЛЕНЄ, ЗАПАЛЕНЬЄ, ЗАПАЛѢНЄ
с. 1. (чого і без додатка) (пожежа, підпал) за-
палення: с которого запаленѣя увѣс замѣчок Ме-
жирѣцкѣи и в нем увѣс спрѣт и схованѣя князя
старѣсты луцкогѣ и малжѣнки єго которѣе там
усѣ было зложѣно погорѣло (Володимир, 1571
АрхЮЗР 8/IV, 125); В запалѣнѣю тыжѣ содѣмы
и гѣмѣры, тѣлко лѣтовѣ ро(д) або до(м) ω(т)
огнѣа бы(л) вѣлнѣи, инѣшѣ всѣ прѣ(з) грѣмы и
сѣрки погорѣли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 192);
тѣтѣ же Даниловичѣ быдла рѣгатѣго єго мил.
прѣтѣстѣуючѣго власѣного двѣе єшѣ прѣд за-
паленѣмъ двѣра з ѣборѣ взялѣ и на пожѣток
свой ѣбернул (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 49).

2. (чого і без додатка) (засвічування) запалення: На запале(н)є свѣ(ч), такъ те(ж) и до хоже(н)а с тѣблицею Іоа(н) Кгеросъ... На догляда(н)є шпиталѣ Іоа(н) Пятни(ц)ки(и) (Львів, 1604 ЛСБ 1043, 7); в' алионіи жрѣдло естъ, которѣе особливою и таємною сілою запалѣна // походнѣ и поноурѣныи запалѣетъ, и противны(м) спѣсобо(м) загашѣетъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 172-172 зв.); Тамъ абовѣмъ Вдовѣ котѣраа драхмѣ згѣбѣла, в'про(д) запалѣла походню, потѣмъ оумела дѣмъ, а за очищенѣмъ дѣмѣ, и запалѣнѣмъ походнѣ, нашлѣса з' смѣтѣмъ... окаланаа драхма (Вільна, 1627 *Дух.б.* 92); Возмѣшъ те(ж) лѣй..., и офѣрѣш запалѣнье на олтарѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 106 зв.).

3. (хворобливий стан) запалення: Монѣхъ бовѣмъ едѣнъ,... гды єдного часѣ тѣжкимъ тѣла горѣлъ запале(н)ємъ, бѣгомъ до нѣго пришолъ, зо всѣ(х) сторѣнъ смѣткомъ обложѣны(и) (Київ, 1627 *Тр.* 557).

4. *Перен.* (чим, чого) (охоплення сильним почуттям) запалення: Александриа, євре(и)ски: Гнѣво(м) запале(н)є, або забороне(н)є (1627 ЛБ 174); прелюбѣдѣство, нѣсѣщѣго инѣшого не прихѣди(т) ис пѣхоти телѣсной. а оубѣйство то(л)ко из запалѣна ср(д)ца, то є(ст) изъ гнѣвою бывѣе(т) (1645 УЄ №32, 195 зв.);

(завзяття, енергія) запал: якѣмъ запале(н)ємъ пра(г)ндѣй єлень жадаѣтъ потѣкѣвъ вѣднихъ (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 254).

5. *Перен.* Божественість, благочестя: а хѣта(и) не єсте(м) та(к) єще о҃гнѣсты(м), жебы(м) херѣймо(м) и сѣрафимо(м) мѣгль бѣти, вѣша(к) же вѣси(л)не ѡ набѣже(н)ствѣ хочѣ са старѣти, и ср(д)це моѣ гѣтовѣти абы(м) прина(м)нѣ малѣй плѣмѣнь бо(з)кого запалѣна... ѡде(р)жа(л) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 47 зв.).

Див. ще ЗАПАЛЕНІЄ, ЗАПАЛОВАНЄ.

Пор. ЗАПАЛИТИ.

ЗАПАЛЕНІЄ, ЗАПАЛЕНІЇЄ с. 1. Те саме, що **запаленє** у 1 знач.: incensio, запаление, сожжение (1642 ЛС 230).

2. Те саме, що **запаленє** у 2 знач.: где фѣрѣи моѣ засѣде, та(м) те(ж) телѣсности запалѣнїє пронїкаѣтъ (серед. XVII ст. *Кас.* 99 зв.).

ЗАПАЛЕНІЙ див. **ЗАПАЛЕНІЙ.**

ЗАПАЛЕНІЇЄ див. **ЗАПАЛЕНІЄ.**

ЗАПАЛЕНІЙ, ЗАПАЛЕНІЙ дієприкм. у знач. прикм. 1. Запалений, розведений, розпалений: Видѣ(л) єсми в лѣсѣ // ...попѣ(л) ро(з)-гребѣны(и) и по(п)сованы(и), которого попѣлу шацова(л) собѣ па(н) Ка(р)пъ в то(и) скрини дѣся(т) ла(ш)то(в), а ѡгнѣщѣ складѣны(х) и запалѣны(х) – ѡсмъ (Житомир, 1582 АЖМУ 43); которые [козаки] ...тамже єго в пекарни перед пѣцомъ запалѣным ѡгнѣмъ тыранѣско мучили, пытаючи єго, где добро панское (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 262).

2. Запалений, засвѣчений: рѣкъ іакѣмъ, избѣрѣте дѣвки жидѣвскѣи, несквѣрѣни, и не҃гаѣ вѣзмѣтъ ѡдѣна дорогѣе кра(с)но пѣстрѣное, и свѣчѣ // запалѣнїи (XVI ст. УЄ №29519, 155 зв.-156); до хоры(х) Ис тѣло(м) Хр(с)товы(м) з запалѣными свѣчами, И яснѣ вѣбѣро (!) ієре(и)ско(м) попы жебы не ходили (Львів, 1595 ЛСБ 277, 1).

ЗАПАЛЕНЬЄ див. **ЗАПАЛЕНЄ.**

ЗАПАЛИТЕЛЬ ч. Підпалювач, палїй: гды слнѣце зашло, и нѣчъ настѣпѣла, воѣнныи инстрѣмѣнта, которѣи на кѣлахъ привѣзли были вѣрѣвари на вѣзѣтѣ мѣста, всѣ ѡгню на спалѣнѣ ѡ(т)дали, росказѣвши робѣтникѣмъ праѣтъ и тѣхнѣ свои(х) запалѣтелми бѣти (Київ, 1627 *Тр.* 662).

ЗАПАЛИТИ, ЗАПАЛІТИ дієсл. док. 1. (що) (викликати пожежу, підпалити) запалити: оуслѣшавѣши то црѣ и розгнѣвалѣса и послалѣ вѣйска своѣ и погоубилѣ оубѣйца оны и мѣсто и(х) запалилѣ (1556-1561 ЛЄ 94); панъ вѣєвода..., наѣхавѣши кѣва(л)то(м) то(т) до(м) на гѣродищѣ запалившѣ такѣже комѣры и ѡстрогъ ...шкоды и грабѣжѣ почини(л) (Жорнища, 1590 ЛНБ 5, II 4046, 148 зв.); мѣсили бы(х)мо бѣти оу бо(л)-шѣ(м) страхоу нѣжли ѡныи мѣста содо(м)скѣи и гѣмо(р)скѣи, котрѣи были сѣроги(м) ѡгнѣ(м) з

нба̄ запаленыи (к. XVI ст. УЄ №31, 42); виде(л) есми млы(н) его новы(и) запалены(и) бы(л) ѿ(т) фѣ(н)даме(н)тѣ само(г) а(ж) до ве(р)хѣ (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 15); Образилися тымъ барзо и... монастирь зо всѣмъ запалили и вывернули (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1021); Авраамъ...взѣвши огнь запалилъ хоробминѣ зо всіми болваны (серед. XVII ст. *Хрон.* 20).

2. (що) (вогонь) (розвести, розпалити) запалити: погани... запали(в)ши ѿго(н) казали на(м) всѣ(м) огреватися (II пол. XVI ст. *КА* 153); наложи и запали огонь ѿтецъ твой идетъ (к. XVI ст. *Розм.* 8 зв.); тий люде... оучинятъ за мѣ(с)томъ костръ дровъ и запалѣ(т) и ззовуть приятеле(и) и ѣчинятъ колацію (серед. XVII ст. *Луц.* 532).

3. (що) (засвітити) запалити: Алексѣй (Вє(л): коли мѣсто котброе облѣгъ, абы его достѣлѣ, Походню звѣклѣ былъ запалѣти (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 21); не занехивѣй Єлѣа и свѣтъ... на гробѣ запалѣти (Київ, 1627 *Тр.* 38); внесли, лихтарѣ, и олтарѣ... и запалили лампы, котбрыи были на лихтарѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 481 зв.).

4. *Перен.* (що, чим і без додатка) (викликати яке-небудь сильне почуття) запалити: А саблѣ ещє будучи запалены(и) погро(з)ками и мо(р)де(р)ство(м) на ѣченики па(н)скии прише(д)ши до ста(р)шого же(р)ца // и ѣпроси(в) ли(с)ты до дама(с)ку (II пол. XVI ст. *КА* 44-45); не є(ст) ср(д)цѣ запалены(х) ко любви бжій и при(л)ности (!) ко закону стмоу,... ѿво всѣ(х)-мо ѿ(т)врѣнуулѣса ѿ(т) любве хвы (к. XVI ст. УЄ №31, 74 зв.); не моглѣмъ анѣ тежѣ възмогѣ Гѣ Бгѣ до послѣдняго издыханѣа за такъ великѣю благодать (котоною серце вше в любви запалилъ) ѿ(т)даковати (Унів, 1618 *ЛНБ* 5, 827, 179 зв.); іѿа(н) бовѣ(м)... запалены(и) естѣ и вѣднѣ и вночи го(р)лівостю (поч. XVII ст. *Проп. р.* 256 зв.); Тогда Каина діаволѣ заздрос-тѣю запалилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 11).

5. *Перен.* (до чого) (надихнути, заохотити) запалити: црковъ... постановѣла, абы оупо-

ми(н)ки и заслугоу..., котбрыми стѣе тѣтъ себе трѣпили, намъ на пѣма(т) привела, и на(с) до наслѣдовѣна цю(т) ихъ запалила (поч. XVII ст. *Проп. р.* 232).

Див. ще ЗАПАЛЮВАТИ, ЗАПАЛЯТИ.

ЗАПАЛИТИСЯ, ЗАПАЛИТИСЕ, ЗАПАЛИТИСА дієсл. док. 1. (почати горіти) запалитися, загорітися: дв(д)ѣ мѣви(т), вѣзидѣ ды(м) гнѣво(м) его и ѿгнь ѿ(т) лица его запали(т)са, оугла распали(т)са ѿ(т) него... ѿгнь пре(д) ни(м) ро(з)гори(т)са (Вільна, 1596 *З.Каз.* 5 зв.); Але предсѣжѣ пойдешѣ ли ты вѣ ѿный чѣстѣцъ вѣ побломень пекѣлный, котбрый вѣ котбрый бы чѣсѣ запалилѣса, и гдѣ горѣтъ, и що бы за родзѣй ѿного ѿгна̄ былѣ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 40); Кды ѿгнь якій великій маѣт са запалѣти, трѣсочки напре(д) и лоучѣна и деревца малѣе поривѣють поломень ѿгнійстѣй (поч. XVII ст. *Проп. р.* 51); ѿгнь пре(д) ни(м) запали(т)са (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 44); А за тѣмъ снѣидѣ ѿгнь на̄ землю // зѣ Нба̄ и запалѣтѣса всѣа землѣа (Чернігів, 1646 *Перло* 142-142 зв.); пере(д) зелеными стѣ в чѣ(т)ве(р)... ѣ Лвовѣ на мостѣ запалилося и вши(ст)ко пере(д)мѣстѣа згорѣло (серед. XVII ст. *ЛЛ* 176).

2. *Перен.* (чим, в що, з чого) (проїнятися яким-небудь сильним почуттям) запалитися (чим): Блаженѣ чоловікѣ тое, иже будетѣ чѣсти книги сіѣа... вѣ любовь Божію зѣ нихѣ ся запалаючи (поч. XVI ст. *Песн.п.* 49); Вижу, же ся ажѣ назбытъ запалилъ зѣ мудрое мовы и ростегашѣ, яко бачу, жакгли красомовѣства своего (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1059); нѣйщѣ... млѣстю бжею запалившиса нищетоу ѣлюбѣли (поч. XVII ст. *Проп. р.* 242); та(к) и гнѣвлѣвы(и) члѣкѣ гды са запали(т) ѿгне(м) шале(н)ства и гнѣвоу, всѣа внѣтрнѣа пороушѣю(т)са (Там же, 244 зв.).

ЗАПАЛИЧНИЙ прикм. (?). ♦ кушѣ запаличній *див. КУШѣ.*

ЗАПАЛЮВАТИ дієсл. недок. (що) (засвічувати) запалювати: Абѣвѣмъ зѣ почѣткѣ, и нехѣй рекѣ вѣ мѣлодѣсти Цркве, Крѣлеве бѣли

злочестивыи, Кназѣве глѣпыи, Люде..., офѣрбники запаліовали бѣсѡ(м), дѣмъ и скваръ злѣи и самѣ ѡсквернѣль повѣтрѣ, земла крѣвю червонѣласа (Київ, 1625 *Злат.Н.* 129 зв.).

Див. ще ЗАПАЛИТИ, ЗАПАЛЯТИ.

ЗАПАЛІТИ *див. ЗАПАЛИТИ.*

ЗАПАЛНИЙ *прикм.* Призначений для спалювання кривавої офіри: На мѣсцѣ бѣдлачихъ запалъныхъ офѣръ, поневажъ архиерей былъ пришлыхъ добръ, подаль намъ новѣю не кривавѣю офѣръ, тѣло и крѣвь свою, в ѡсѡбѣ хлѣба и вина (Дермань, 1604 *Охт.* 7); ввійдѣ, мѡви(т): в до(м) твой з ѡфѣрами запалъными (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 91).

ЗАПАЛОВАНЄ *с. (засвѣчування)* запалювання: до ѡсмотрѣна и запалована, и гашѣна свѣ(ч) в цркви... Іоанна Щипѣ слюсара (Львів, 1608 *ЛСБ* 1043, 11 зв.).

Див. ще ЗАПАЛЕНЄ.

ЗАПАЛЧИВОСТЬ, ЗАПАЛЧЫВОСТЬ, ЗАПАЛЪЧИВОСТЬ, ЗАПАЛЬЧИВОСТЬ *ж.* Запальність, гарячість: ярость, се(р)дито(ст), запалъчивость (1596 *ЛЗ* 89); іншїє з гнѣвою и запальчивости ядъ вѣплювавши, невинныхъ людѣй крѣве винны(м) и тебе оучинатъ (Острог, 1614 *Тест.* 172); бгъ... ѡказаль запальчивость гнѣва своѣго (Почаїв, 1618 *Зерц.* 58 зв.); колибы хто зъ запа(л)чивости великое, алъбо зъ гнѣвѣ оудари(л) кого, мнѣй згрѣши(л)-бы, ни(ж)ли тотъ, котрыйбы ро(з)мысльне (Львів, 1645 *О тайн.* 68); Тогда навходоносѡръ напѣлненый є(ст) запалъчивостью, и поизрѣньє тѣари єѡ ѡ(т)мѣнилося, и росказаль жѣбы роспалѣно пѣчь (серед. XVII ст. *Хрон.* 360 зв.).

ЗАПАЛЧИВЪ *див. ЗАПАЛЧИВЫЙ.*

ЗАПАЛЧИВЫЙ, ЗАПАЛЪЧИВЫЙ, ЗАПАЛЧИВЪ *прикм., перен. (завзятий, палкий)* запальний: на то(т) ча(с) ты(є) два люде запа(л)чивые ѡве(с) свѣтъ праве рядили, для чо(г) и(м) королеве всѣ и княжата... помагали, и ве(с) сона(т) ры(м)ски(и) (1582 *Кр. Стр.* 78 зв.); Соудѣа соумнѣньє нефалшївыи, на намнѣй злѡго запальчивыи (Острог, 1607 *Лѣк.*

6); Ярѣ: Запалчївъ (1627 *ЛБ* 161); Потѣжнѣ прѣложѡнѣ запалчївы сѣтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 95); Да стїтса има твоє Пр(с)тѡє, Презѣ ясноє и живѡє вызнѣна мѡє, Презѣ вѣръ мою правдївѣю, И надѣѡ неѡнѡплївѣю. [А мл(с)тъ моѡ запалчївѣю] (Чернігів, 1646 *Перло* 14 зв.).

ЗАПАЛЧЫВОСТЬ *див. ЗАПАЛЧИВОСТЬ.*

ЗАПАЛЪ *ч. 1.* Підпал; пожежа: гды попѣ ншѣ... и врачѣ васили(и) дѣхо(м) злы(м) ѡмотаны(и) з... днѣтата(ми) на ратушѣ (с) ѡдалѣ доброе цѣ(р)кве ненавїдячи ѡ чо(м) в акта(х) бра(т)ски(х) чита(и), тогды гася(ч) запа(л) прѣ(з) алекса(н)дра прокопови(ч)... да(лем) г(р) 10 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 5 зв.); Котораа Комора по(д) часть запалу ѡ(г)на такъ ѡве(с) рынокъ ратѡшѣ цѣ(р)ковѣ звѡница прѣ(з) ѡго(н) згорѣли и внивѣчѣ ѡбе(р)ну(ти) мѡсѣли (Київ, 1638 *ПИ* № 30).

2. Паливо: и црковѣ и сѣни постїли, и начинїли нѡваго начинѣа стѣго и внеслї, лихтарѣ, и олтарѣ запалѣ и сто(л) до цркви. и запалили лѣмпы, котрыи были на лихтарѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 481 зв.).

3. Перен. (руйнація, стихія) пожежа: тотъ же запалъ уже праве до упрѣймостей и верностей вашихъ доходитъ, которому кгдабы ся не забежало, тожѣ, бы ся, чоґо не зычимо, маѣтностями... ѡтѣ тыхъ свѡволныхъ людѣй деяло, што ся по тѣе часы... при Украине стало (Луцьк, 1596 *АрхїЮЗР* 3/I, 85); Апостатѡве, тѣ(р)бѣючы проти(в) вѣрны(х) неѡи(н)ныхъ и зычливы(х) по(д)даны(х) та(к) наяснѣшого Короля яко и всяки(х) Прѣложѡны(х) не кѣсили(с) ѡгню до запалѣ По(д)сажати (Київ, 1621 *ЛСБ* 483, 1); кгда прѡтѣстансѣ... подчасѣ интеррекгни, по наступѣню страшного запалу домовѡе войны, зѣ Украины,... уходячи до войска корѡнного, а потомъ зѣехавшысе зѣ ихъ милѡстю паны комиссарями... на коммиссию з ребѣльлизанѣтами запѡрозкими зазначѡные и посланые были, и ѡд нихѣ... запудили на Вислу (Луцьк, 1650 *АрхїЮЗР* 3/IV, 403).

4. *Перен. (палкий потяг, пристрасть до чого-небудь; велике збудження, піднесення)* запал: мы, Господарь напминаемъ верность вашу, и росказуемъ, абысте таковымъ людемъ, которыхъ, яко великий ся запалъ былъ до своеволи всчалъ, маючи на доброй печи, до збиранья знову онымъ не допускали (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 131); Не з' слѡвъ вынѣслыхъ и вспаналыхъ, але з' досвѣдчѣна познана бы-ваѣтъ мѣлость, то естъ Гды рѣчи оумилованоѣ запалъ в' ср(д)цѣ // възбѣжбный, шѣритса своѣмъ побломенемъ, анѣ оуспокобитса допѣ-щаѣтъ, ажъ бы то, што мѣлѣтъ, одѣржалъ (Львѣв, 1646 *Жел.Сл.* 3-3 зв.); есъче и тутъ запалъ срокгости и тырангства пана Шыльневого угаситсе не можетъ, лечъ, где далей, бол-шими запалами горѣючи в предсѣвзѣтыхъ замѣслахъ, посполу зъ швакгромъ своимъ..., до господи протестантисъ... частокротъ приходилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 309).

ЗАПАЛЪЧИВОСТЬ *див. ЗАПАЛЧИ-ВОСТЬ.*

ЗАПАЛЪЧИВОСТЬ *див. ЗАПАЛЧИ-ВОСТЬ.*

ЗАПАЛЪЧИВЫЙ *див. ЗАПАЛЧИВЫЙ.*

ЗАПАЛѢНЄ *див. ЗАПАЛЕНЄ.*

ЗАПАЛЯТИ, ЗАПАЛАТИ *дієсл. недок.*

1. (що) (*викликати пожежу, підпалювати*) запалювати: розгнѣваний прѣтѡ Бгъ, мѣсто ихъ запалѣетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 497).

2. (що) (*викликати горіння*) запалювати, підпалювати: Росказалъ некды(с) в старо(м) закбнѣ бѣ, абы ієрее барзо рѣно с постелѣй своихъ вставѣли, в цркѣви ѡгбнь стѣый запалѣ-ли и ѡфѣри за ве(с) лю(д) приносили (поч. XVII ст. *Проп. р.* 183 зв.); стѣ(х) тѣла нѣкотѡ-рыхъ лѡемъ ѡбливано, смолою вѡскомъ кнѡты прѣ(з) нѣ проволѡковѣли и запалѣли, и яко сто(л)пы ѡгне(м) горѣли и ро(з)маитыи моуки и здѣвѣна чинѣли (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 148 зв.); incendio, запалѣю, сожигаю (1642 *ЛС* 230).

3. (що) Те саме, що **запаліювати**: запалѣ-ю(т) свечи и кладѣ(т) еѣ по(д) коре(ц) але в

свечни(к) и свети(т) всимъ которые сѣ(т) в до-му (Хорошѣв, 1581 *Є. Нег.* 5 зв.); не запалѣютъ тежъ свечи и не крыюгъ еѣ подѣ спудѣ, але и овшемъ на лихтару ставѣляютъ, абы всимъ явна была и свѣтила (Вѣльна, 1599 *Ант.* 643).

4. (що) Викликати блискавку: Ты стихѣями мѣра сегѡ справѣешъ, ... ѡгнепѣлныи страѣнѣи Грѡмы родишъ. На воздѣсѣ ѡблаки запалѣешъ, И ѡ(т)толѣ вѡдѣ на зѣмлю проливаѣешъ (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 42).

5. *Перен. (викликати сильні почуття, запал, поривання)* запалювати: ѡто и тепе(р) архи-ерѣй наивышѣйшій встѣе(т) рѣно, и ѡгбнь лѣс-ки своеѣ стѡй запалѣетъ, жебы самаритѣнкѣ знашо(л), ѡгне(м) стѣ(м) запалилѣ, сп(с)нѣе еѣ наготовѣлѣ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 183 зв.); Скѣтки еѣ за(с) сѣтъ, дѣшѣ питѣти, ... ср(д)ца чѡловѣческѣе з' Бгомъ злѣчѣти, запалѣти, прибѣгѣкомъ Бѡжымъ чынѣти (Львѣв, 1645 *О тайн.* 47); Тыѣ бѡвѣмъ цнѡты... чѣнатъ ста-лѣстѣю и мѡцнѣю ѡтѣхѣ ѡ животѣ вѣчномъ, запалѣютъ хѣтъ до правдѣвоѣ чѣсти Бѡжоѣ, и до оуслѣговѣна блѣжнемѣ своемѣ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 903); Бгъ... Вѣрѣ нашѣ до Сна своегѡ ннѣ оукрѣплѣетъ, Ср(д)це смѣлостю запалѣетъ (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 50).

Див. ще ЗАПАЛИТИ, ЗАПАЛЮВАТИ.

ЗАПАЛЯТИСЯ, ЗАПАЛАТИСЯ, ЗАПА-ЛАТИСЬ *дієсл. недок.* 1. (*займатися*) запалю-ватися: на воздоуѣ бывѣетъ такѡвое противлѣ-нѣе, и грѡмотъ, глѣсѣ грѡма, и блискѣнѣа: ѣбо ефѣирскѣи ѡгнь ѡ(т) гѣмѡровѣ соуптѣльныхъ; ѣбо вѣспарѣнѣа зѣмнагѡ, и вѣднагѡ запалѣетъ-са, и рѡдитъ блискѣна (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 10).

2. *Перен. (охоплюватися, проймаються яким-небудь почуттям)* запалюватися: ярѣса, за-палѣю(с) гнѣво(м), се(р)джѣ(с) (1596 *ЛЗ* 89); в неѣ [сажавцѣ] бѡвѣ(м) походнѣ грѣховѣ за-гашаються, и цно(т) запалѣются (поч. XVII ст. *Проп. р.* 172 зв.); ina(e)stuo, запалѣюся, горю (1642 *ЛС* 229); Hey, porazaysie ne zapaliaysie, bo ty reimentaruiesz, Sam buławiou wseiu Polskoiu (1648 *П. про Пот.* 201).

Див. ще ЗАПАЛИТИСЯ.

ЗАПАЛАТИ *див. ЗАПАЛЯТИ.*

ЗАПАЛАТИСЬ *див. ЗАПАЛЯТИСЯ.*

ЗАПАЛАТИСА *див. ЗАПАЛЯТИСЯ.*

ЗАПАМЕТАЛЫЙ, ЗАПАМАТАЛЫЙ *діє-прикм. у знач. прикм.* Запеклий; шалений: А вони запаматалїи за такою ху(т) и за такю зычливість обещовали са на него ла(с)кави быти. и зара(з) и(м) повидѣ(л) Іюда, и(ж) в домоу Зеведевоу(м) имає(т) великодновати (XVI ст. *УЄ Трост.* 47); тотъ злый, а запаметалый чоловекъ, Валентый Желехъ,... княза Ярослава... пострелилъ (Луцьк, 1564 *АС VI*, 240); вземши дей ты перед себе запаметалый а злый ѿмысль, — почала дей еси з ним ненавѣсное,... мешкане мѣти (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 368); кды и на(с) ѿбачи(т) хс. злы(х) гнѣвливыхъ запаматалы(х) а невдѣчны(х) ласки его... ѿ(т)стоупи(т) ѿ(т) на(с). (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 139 зв.); Жестоковѣйный: Запаматалы(и), ѿпѣрный, твердоѡ каркѡ, желѣзної шїи (1627 *ЛБ* 37); И ктожъбы, хїба незбожный, такъ еще ѡ мнѣ ѿпѣчне розмѣти хотѣлъ, абымъ такъ мѣлъ запаматалогѡ а праве Юдашовскогѡ быти ср(д)ца, жебымъ добровѣне, не толѣко шѣкалъ, але и кѡштомъ ѿ(т)важоваль ѡказѣтъ затраченѡ дѣшѣ своѣѣ (Львів, 1645 *Жел. Тр.* 4).

ЗАПАМЕТАНЕ, ЗАПАМЯТАНЕ, ЗАПАМАТАНЕ, ЗАПОМЕТАНЕ *с.* Забуття: то(л)-ко такѡвыє спраѡвы замерети и в' запометаню быти не мѡгоу(т), котѡрыє звѣрхностю писма были бы ѡутверженѡ (Львів, 1603 *ЛСБ* 384); тоу(т) чтыры гоуфци... в прѣшо(м) замкну(л) запаматана ба, непобо(ж)но(ст) взга(р)доу сакраментовъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 284); старѡ(и)мосѡ все тѡе бѣ(з) запаматана в'нѣтр' мыслѣй... завжды хѡвати (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 232); вѣ запометане приходити — відходити в забуття: кождая речъ, которая пи(с)мо(м) не є(ст) варована, в запомета(н)є лю(д)ское приходитъ (Тригорськ, 1649 *ДМВН* 211); вѣ запамятане ити — відходити в забуття: вшелякѣ речи,...часомъ съ памяти людской выходятъ и вѣ запамятане идѡтъ (Загайці, 1637 *ПВКР-*

ДА IV-1, 63); запамятанемъ (запаматанемъ, запаматанамъ) погребти (погребсти) (що) — покрити забуттям: Пятое: от всея силы, крѣпости, мысли, душа и сердца волю божию погнати, свою же убити и запамятанем погребсти (1599-1600 *Виш.Кн.* 153); ѡ(н)... памѡ(т) тѡю мѣрски(х) спра(в) запамата(н)емъ, погребѣ (п. 1596 *Виш. Кн.* 235 зв.); би(с)кѣпи,... тѡе непороче(н)ство ѡбѣли, ѡморѣли, и запаматана(м) погребли (1598 *Виш. Кн.* 292 зв.).

Див. ще ЗАПАМАТЫВАНЄ.

Пор. ЗАПАМЕТАТИ.

ЗАПАМЯТАЛОСТЬ *ж.* Забудькуватість: Он часу повидитъ не хотѣлъ, неведомостю и запамяталостю ся вымовлял (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 405).

ЗАПАМЯТАНЕ *див. ЗАПАМЕТАНЕ.*

ЗАПАМЕТАТИ, ЗАПАМЯТАТИ, ЗАПАМАТАТИ, ЗАПОМЕТАТИ *дієсл. док. I.* (кого, що) (*перестати пам'ятати*) забути: презацного... имени твоего николи не могу запаметати (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 991); А того чи запаметаль еси: хто митрополита злупилъ зъ его власныхъ добръ архієпископскихъ? (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1063); всѣ спраѡвы проволѡко(м) часѡ запаматаны бываю(т) (Львів, 1603 *ЛСБ* 384); Подобно запаметали, шѣ Христосъ повѣдилъ, “шѣ Богъ злучылъ, челоѡкѡ да не разлучаетъ” (Вільна, 1608 *Гарм.* 212); не запометѡешъ слѣджебницы твоѣй (серед. XVII ст. *Хрон.* 197 зв.).

2. (чого) (*знехтувати*) забути (що): пани Малинская, запамятавши опису и шлюбѡ своего, не дѡбѡючи на обовязки в нем описаные,... за мене в малженство пойти не хотѣла (Володимир, 1577 *АрхЮЗР* 8/III, 300); вы запамятавши боязни божиєи, и в ни во що покладаючи предания свѣтыхъ апѣстлѣ... припустили есте таковѡ смѣлость и своволюенство до себе (Львів, 1588 *ЛСБ* 103); каж(д)ый таковый лакомца те-ды вши(ст)коу надѣю свою покладає(т) в срѣбрѣ и в злотѣ, анѣ(ж)ли в сотворители своемъ, запаматаль того що дв(д)ѣ мѡви(т) (к. XVI ст.

УЄ № 31, 111); Запаметали апостольского предания и светыхъ отецъ постановенья (Вільна, 1599 *Ант.* 741).

3. (чого) (*не згадати, простити*) забути (що): таа невѣста кликала ѿ ги снѣ дв(д)ъ прошоу мл(с)ръдіа твоего, змилоуй са надо мною, а запаматавши не(н)зно(г) оупа(д)коу моего ѿздоро(в)... двію мою (к. XVI ст. УЄ № 31, 189); брѣтъа Іѡсифа, всказали до него мѡбачи: оцѣ твоѣ розказалѣ намѣ передѣ тѣмъ нѣжли оумерѣ тебе просити, абы запаметалесѣ злѡго оучинкѣ и грѣхъ и злѡсти нашої (серед. XVII ст. *Хрон.* 77 зв.).

ЗАПАМЯТАТИ *див.* **ЗАПАМЕТАТИ.**

ЗАПАМАТАЛЕЦЬ *ч.* Пристрасна, шалена людина: Присмотри(с) запамата(л)че и истиннѣ затврьдѣлый члѣвче (к. XVI – поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 121).

ЗАПАМАТАЛЫЙ *див.* **ЗАПАМЕТАЛЫЙ.**

ЗАПАМАТАНЄ *див.* **ЗАПАМЕТАНЄ.**

ЗАПАМАТАТИ *див.* **ЗАПАМЕТАТИ.**

ЗАПАМАТЫВАНЄ *с.* Забування, нехтування. ◊ **вѣ запаматыване** **приходить** – забувати (що), нехтувати (чим): Болѣючи тѣды на то Црквѣ Мѣтка наша, же сынѡве еи вѣ запаматыва(н)є прихѡда(т) добродѣйства Бжого,... оустановила абы вѣ тѡю Чотырѣсѣтницѣ ѡ(т)-правѡваныи были тѣи Канѡны (Київ, 1640 *Тр.* Ч. 6 зв.).

Див. ще **ЗАПАМЕТАНЄ.**

ЗАПАНКА *ж.* Запонка, застібка: кнѣгня ма(р)я... ѡ мене заставила... // ...ѡбра(з) велики(и) прѣѡбраже(н)я исѣса хри(с)та по деревѣ сребро(м) ѡпра(в)лены(и)... а на ве(н)ца(х) по пе(т)и камене(и)... а шо(с)ты(и) ѡ запа(н)це (Ковель, 1578 *ЖКК* I, 118-119).

ЗАПАРИСТЫЙ *прикм.* Каправий: свѣдо(к) є(ст) тои речи лавѡнѣ, котѡрый двѣ(х) маючи цѡро(к), єднѣ лїю шпетнѣю // и запаристы(х) ѡчѣй, дрѣгоую за(с) надѡбноую рахи(л), шпетнѣйшѣ(и) да(л) посѣгѣ лѣпшій и бѡлшій (поч. XVII ст. *Проп. р.* 245 зв.-246).

ЗАПАРКА *ж.* Запарка. Вл. н., ч. Дмитро Запарка (1649 *РЗВ* 390).

ЗАПАСКА *ж.* (*різновид незшитїї спідниці*) запаска: марѣша се(н)ковая... дала... на запа(с)-ку поло(т)на колѣ(н)ского и на два фартухы ѡколистыи (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046, 2 зв.).

Див. ще **ЗАПАСНИЦА.**

ЗАПАСНИКЪ *ч.* (*стп.* *zapaśnik*) борець, воїн: црѣ... велѣлѣ вчини(т) на столпѣ(х) намошное мѣсто великое на чо(м) борцомѣ запаснико(м) боротиса (1489 *Чет.* 56 зв.); Боритель: Запасникѣ, воєнни(к) (1627 *ЛБ* 11); Подвижник: Гѣрцы(р), ширмѣрѣ, запасникѣ, моцѡвникѣ (Там же, 85); они..., такѣже на тѣхъ спѡдѣвали-са жолнѣрѡвѣ, котѡрыи прѣзѣ заплѣтѣ и наємѣ бѣли оумѡвлены, на приготѡванѣ незличѡныхъ запасниковѣ вѣ кораблѣхъ бѣдѣчихъ, поневаѣжѣ тѣсача и ѡсмѣсѡтѣ бѣло кораблѣй лѣчѡбою (Київ, 1627 *Тр.* 667).

ЗАПАСНИЦА *ж.* Те саме, що **запаска**: А пани зася,... казавши служебници своей Касце з скрынки своеє... подвику албо запасницу, в воде змачавши, принести и помененому Рожковскому дат розказала (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 499).

ЗАПАСНИЦКИЙ *прикм.* Борецький: Пѡчесть, албо пѡче(ст) пѡбѣднаа: Нагорѡда заводиццаа, албо герцирева, запасниццаа (1627 *ЛБ* 91).

ЗАПАСНИЦТВО *див.* **ЗАПАСНИЦСТВО.**

ЗАПАСНИЦСТВО, ЗАПАСНИЦТВО *с.* (*стп.* *zapaśnictwo*) боротьба, змагання, двобій: Бѡрба: вѣлка, запасництво, боеванѣе, ширмѣрство (1627 *ЛБ* 11); Рѣтѣ, бѡрба, пѡдвигѣ: Бѣтва, вѣлка, пѡтычка, оутѣрчка, вторгнѣ(н)є, моцѡва(н)є, страдалѣчество: запасництво, бѣдѣжнѣе (Там же, 106); Тризнополѡбжникѣ,... Пѣнѣ гѡнѣтѣвѣ, и запасни(ц)тв(а) (Там же, 134).

Див. ще **ЗАПАСЫ.**

ЗАПАСНЫЙ *прикм.* Євхаристичний. ◊ **Запасное тѣло** *див.* **ТѢЛО.**

ЗАПАСТИ *дієсл. док. 1.* (*про сонце*) зайти: на которойже землі ждали єсмо княза Коширского весь ден аж до ночи и кгда вже солнце запало и змеркати са почало, князь

Кошерский сам..., к нам приехал (Милянвичі, 1530 *AS* III, 367).

2. (*про цвіт*) зів'янути, обпасти: такъ же и... цвѣтъ, якъ красенъ зацвивъ, та западе (XVI ст. *НЄ* 94);

(*про очі*) (*увалитися, заглибитися*) запасти: и еслибы того на ко(ж)дый дѣнь не пріймовало напава(н)а, котброе с чѣрева и с плю(ц) походи(т), теды бы скоура ба(р)зо шпѣтне змо(р)-щилася, і вчи бы запади, и лица вного цоу(д)-ность зара(з) бы оувандла (Острог, 1607 *Лѣк*. 62).

Див. ще ЗАПАСТИСЯ.

ЗАПАСТИСЯ, ЗАПАСТИСА дієсл. док.

1. (*провалитися*) запасти: Ниневвы(и) мѣсто, ималоса запасти, але пр(о)ркъ іона пови-дѣ(л) до ни(х), и(ж) бы по(д)нѣли по(ст), же-бы са на(д) ними змѣлова(л) бѣ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 14 зв.); а оні зара(з) оставили // сѣтъ и пошли за хмѣ, велікий ап(с)лъ петръ и а(н)дреі бра(т) его было жидовского народоу... а вѣа и(х) звано іоною, але не то(т) которо(г) бы(л) пожеръ кы(т) риба коли шо(л) пропо-вѣдати ниневитаномъ, же са мѣли запасти (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 102-102 зв.); тѣи за(с) в то(и) ча(с) волосаніцѣ на себѣ клѣли, и явне еи носіли, гды не могло са и в е(д)но(м) з ни(х) мѣвити, абы то чинилъ на пописъ або для хвалы; то е(ст), гды всѣ е(д)наковою жалобою... забѣгали, абыса мѣсто не западо (серед. XVII ст. *Кас.* 5).

2. (*лайливе слово в наказовій формі*) щезни: Западисяжъ ты зъ онимъ твоимъ байрамомъ Татарскимъ ! до которого прировняваешъ справы и звычае Корщырскихъ и Кретенскихъ Грековъ! (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1067).

Див. ще ЗАПАДАТИСЯ.

ЗАПАСТИСА див. **ЗАПАСТИСЯ.**

ЗАПАСЫ мн. (*стп. zapasy*) боротьба, змагання: Неоспале вѣсполь и бѣрзо шхѣтне на той поединокъ розберѣса, надѣю мою положивши на запасовъ пла(т)цѣ Бѣга и Збавителя и свѣтлости давцѣ Ха (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 188); то(и)

которы(и) мѣслилъ чинити в чѣ(ст) и в корбнѣ... во(л)ности звитажцо(м)... пѣрвѣй нѣжъ до самбго... потыкана пришло..., на игриска(х) котбрые бѣли в ѣли(м)пѣ и пѣѣи, мѣста(х) грецкихъ, двѣтѣпъ рицерсѣтва своѣго в запасахъ, або силѣ своѣю в ширѣмѣрсѣтвѣ показати мѣслъ (серед. XVII ст. *Кас.* 69); **запасы ходити** – боротися, змагатися: Яко вно-моу великому Іаковоу патріарше, гды стѣлымъ оумѣсло(м) пре(з) цѣлѣю но(ч) зъ аггѣло(м) бжи(м) запасы ходи(л), и гды а(ж) денница надышла. ре(к) аггѣлъ, поусти ма (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 206).

ЗАПАСЫВАТИСЯ дієсл. недок. (*нагромаджувати, назбирувати*) запасатися: Вы, старшіи, многосте собѣ на потребу запасывалися, якъ-то: съ церковныхъ речей сребро и книги и иншихъ речей не мало побравши и подѣливши-ся межъ собою, и поховалисте (Путивль, 1639 *АЮЗР* III, 11).

ЗАПАХАНЄ с. Заорювання: Въздѣланіе: Оуробле(н)є, запаха(н)є (1627 *ЛБ* 19).

Див. ще ЗАПАХАНІЄ.

Пор. ЗАПАХАТИ.

ЗАПАХАНІЄ с. Те саме, що **запахане**: Бѣ далъ обфѣтостъ в ѣнѣвахъ и въ всѣхъ оужиткахъ богачѣви, и запаханіе збѣ(ж) егѣ оумнѣжилъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 652).

Пор. ЗАПАХАТИ.

ЗАПАХАТИ дієсл. док. (чим) Заорати: тыхъ волокъ виробляти и запахати чим не мають (Городно, 1580 *АЗР* III, 261).

Див. ще ЗАПАХОВАТИ.

ЗАПАХНУТИ дієсл. док. (*виділити який-небудь запах*) запахнути: Такъ былъ обычай жидумъ погрѣба(ти)ся, што бы мастити миромъ тѣло, што бы запахло (XVI ст. *НЄ* 56).

ЗАПАХОВАТИ дієсл. недок. Заорювати: Въздѣлаю; Оурѣблюю, запахѣю (1627 *ЛБ* 19).

Див. ще ЗАПАХАТИ.

ЗАПАХЪ, ЗАПАХ ч. 1. (*властивість речовин*) (*діяти на органи нюху*) запах: весь же горо(д) наполнивса запахоу мирно(г) (1489 *Чет.*

106); заразы́ страсло(с) мѣсто, где лежалъ кр(с)тъ, и мно́го запа́хъ добро́го вѣшло ѡ(т) мѣста ѡного (XVI ст. УЄ №29519, 164 зв.); Еще ж дивнѣйшая: казал палити лой, кишки баранѣи и быдлачье и иные, а сам якобы над тым сидѣлъ смродом и якобы запах тот барзо любил (поч. XVII ст. Вол. В. 100); с твоего,... езуицкаго живота ни единаго не имѣеши, дабы который добровоние и запах, красный и любимый, от своего тѣла по смерти испустил (1608-1609 Виш. Зач. 220); Твоѣ Парна́съ лѣторасли вѣда́чныи выда́етъ, И запа́ховъ роско́шныхъ вѣнность выпѣща́етъ (Київ, 1632 Євх. 300); Зостае(т) ещѣ трѣ́тла вѣнно(ст), албо за́па(х) Лили́и вѣда́чныи (Київ, 1648 МІКСВ 350); явные ѡпа́чности лихварѡвъ: засмердѣлыи за́пахъ вь сребрѣ́ коха́ючиса (Львів, 1642 Час. Слово 274);

(те, що сприймається органами нюху) запах: Не испѣлѣтъ нѣ зѣліе, нѣ запахъ, лише слово твое, Господи (XVI ст. НЄ 191); людіи є(ст) нѣмало которыи жа(д)ного сма́коу и запа́коу винного трѣ́пѣти не могу(т) бо з(д)равію то шкоди(т) (к. XVI – поч. XVII ст. Кн. о лат. 98); и закрича́ла на него фѣлистінове на(д) тобѡу сампсѡне: котѡрый розорва́лъ поврѡзы яко коли бы хто перерва́лъ нѣтъ оукрѣчѡнѣю з паздѣрѣй, згрѣбны(х), коли за́па(х) огна почѣе (серед. XVII ст. Хрон. 186 зв.);

у мн. **запахи** (запа́шна речовина) запахи: аромáты, за́пахи, и дорогіи ма́сти, и ты(ж) // корѣнье, албо зѣлье пахнѣчеє (1596 ЛЗ 24).

2. *Перен. (сприймання чого-небудь) відчуття:* а вѣда(ч)ною и(х) во(н)но(ст)ю и оутѣшны(м) дѣха стѣго запа́хо(м), смродливыи злюсти ѡ(т) дѣшъ ваши(х) ѡ(т)гонѣте (I пол. XVII ст. УЄ Кан. 79); ѡфѣрова(л) бѡвѣ(м) Нбе офѣрѣ, и ѡбоналъ Бѣ́ за́па(х) вѣда́чности, яко тѡй котѡрый дѡброй его воли, и к' собѣ́ блѡговѣні́а вѣда́чность потвердилъ (Київ, бл. 1619 О обр. 24); Бѣ́да грѣшникѡ(м):... якъ забыли ѡ́ Прі́стю Па́на и Бѣ́а, Избавителя нашего; и Великихъ невыличѡныхъ его добродѣ́йства(х); чѣс-

тыми ста́вшиса ѡ(т) воды́ Бѣ́зкого Крѣ́ченіа, и Дѣ́а стѣго, и красными ѡ(т) за́пахъ весѣ́ла (Львів, 1642 Час. Слово 274 зв.).

3. *Перен. (чистота моральних якостей) благодородство:* Єсть те́ды єв(г)лского бѣ́госаженого ѡгоро́да благослове(н)ныи днѣви семѣ́ належачѣй цѣѣ(т), которого(м) ва(м) до дѣ́ше(вного) за́пахъ пода(л) (I пол. XVII ст. УЄ Кан. 79); Євѡдіа албо сло(д)ково(н)ныи дойзрѣ́лы(х) вь молодѡ(м) вѣ́кѣ: Єго мѣ́лости Господі́на ѡ(т)ца, Арсеніа Желѣборского... Дѣ́ховны(х) цнѡ́тъ за́пахъ презѣ́ Григоріа Бѣ́товича ѡсмако́ванныи (Львів, 1642 Бут. 1); Бл(с)вѣ́нный то за́па(х) вѣ́ла́кѣю доскона́лостъ принѡсачѣй члѣ́кѣ (Київ, 1648 МІКСВ 350).

4. *Перен. (наслідок чиеї-небудь діяльності) слід:* мы повинни єс'ми... веселѣ́тиса... а за́пахъ дѡбрыхъ оучѣ́нкѡвъ по собѣ́ ѡка́зовати, и вь дѣ́ши ѡ(т)новла́тиса (Київ, 1637 УЄ Кал. 222).

ЗАПАШНЫЙ *прикм.* Запа́шний: и вѣ́ла́л тѣ́ло і́совѡ а ѡ́бвилѣ́ є ѡ́дѣ́янїемъ полотеньны́мъ изъ запа́шныи речами [або ароматы] я(к) же єсть ѡбычаи жидѡ(м) са ховати (1556-1561 ЛЄ 434 зв.); Потом пакъ просил пѣ́лата і́ѡсѣ́фъ... котѡрый // был перед тым прѣ́шолъ вьночі́ кѣ́ і́сви несоу́чї, на́мѣ́шаньнѡе мѣ́ра налі́тоє яко бы сто фунтов: и вѣ́зълъ тѣ́ло і́сѡвѡ, а ѡ́бѣ́вившї́ полотномъ зъ запа́шныи речѣ́и ма́стыи, як же єсть ѡбычаи жидѡм са ховати (Володимир, 1571 УЄ Вол. 96-97); Шѣ́покъ: Ово́ць є(ст), гранѡвѣ́тоє я́блоко пѡ́лноє зѣ́рнатъ, за́па́шноє и сма́чнѡе (1627 ЛБ 158).

ЗАПЕВНА *присл.* Те саме, що **запевно** у 1 знач.: Где́жъ де́й я... прѣ́хавши съ Подо́льа до Жесла́вля и довѣ́давши́а о томъ за́певна, ижъ тотъ истый Станисла́въ,... съ помочни́ками своими... брата на́шого... забили... и всю ма́етность его,... побрали, – зара́зомъ, вѣ́зѣмши ви́жа... того Станисла́ва Ски́ндера пойма́вши вѣ́ казнь до вѣ́зенья замку Жесла́вскаго пода́ли (Луцьк, 1566 РЕА II, 161).

Див. ще ЗАПЕВНЕ.

ЗАПЕВНЕ *присл.* (*стп. zapewnie*) те саме, що **запевно** у 1 знач.: а паклибы оныи злочинцы мели от них до чиих колвек именей,... прокрасти са,... тогды нехай они за певне о том ведають, иж мы кажемъ, на тых имена посылаючи, самых панов и их людей за горла мощно имати и к намъ их слати (Краків, 1539 *AS IV*, 203); неха(и) православные... дбма мале(н)кими прави(л)цами са спасаю(т), котory(ми) бе(з) вонтпе(н)а всакого сп(с)тиса чаю(т), и запевне спсѣтъ (1598 *Виш.Кн.* 308 зв.); панъ воевода Киевский посылалъ служебника своего... до Торуня на зборъ геретицкый, вызываючи и просечы геретиковъ на synодъ Руский, который былъ одъ его королевское милости запевне назначонъ (Вильна, 1599 *Ант.* 641); Вѣдай то запевне сноу мой, ижъ в тотъ часъ та за правдывого крѣла признаю(т) (Острог, 1614 *Тест.* 178); таа, о запевне таа, Свѣдчитъ твоя персѣна в шедивости цнаа: Же нѣкимъ не погордишь, всѣхъ в ласце ховаешъ Съ кажды(м) пе(н)кне ра(д) живе(ш) и те(ж) в любви мае(ш) (Київ, 1618 *Вѣзер.* 16); Извѣстно: Запевне, достатѣчне, допевна, и безпѣчно (1627 *ЛБ* 45); брѣгѣа стережѣтеса; абы кто // васъ не ошдкѣлъ, вѣдайте о тимъ запевне (Чернігів, 1646 *Перло* 136-136 зв.).

Див. ще ЗАПЕВНА, ЗАПЕВНО.

ЗАПЕВНО, ЗАПѢВНО *присл.* 1. Напевно, певно, точно: што нѣкоторіе нѣши на слове(н)-ски(и) язы(к) хѣла(т), і не любѣ(т): да знаеш(и) запевно я(к) того ма(и)стра дѣ(и)ство(м), и рѣга(н)е(м) дѣха его по(д)на(в)ши твора(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 224); Для того, бо юж запевно антихристу породитися уготовил (1608-1609 *Виш. Зач.* 228); Искус бо и досвѣдчєния сему запѣвно сами в себѣ благодатию христовою стяжахом, яко ни единою вѣрою, кромѣ нашего православия изображенною, спасти ся не можем и не спасем (бл. 1610 *Виш. Посл. Лв. бр.* 233); кгда пришлоу до насъ... посѣлъ... Нашѣлъ насъ захѣвючи(х) цѣлє... Запевно вѣдаючи, яко на таковы(х) смѣлкѣвъ тѣжкѣй сѣдъ захѣванный єсть (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 152).

2. У знач. *вставн. сл.* Ймовірно, очевидно: А то ми повидѣла Мрѣа... и(ж) пришли єи прѣатели изъ Іер(с)лима и повѣдаю(т), и(ж) сими часы // запевно Жидове оумыслили того великод-на тебе забити, На що бы(х) а еще вѣры не дала томоу, але ми ср(д)це щоумѣе(т) (!), а и(з) очи(и) моихъ слѣзы непрестанно текоу(т) (XVI ст. *УЄ Трост.* 48-49).

Див. ще ЗАПЕВНА, ЗАПЕВНЕ.

ЗАПЕВНЫЙ *прикм.* Очевидний: многіе дають до того тую запев(в)ню причинѣ (Острог, 1587 *См.Кл.* 12 зв.).

ЗАПЕВНЯТИ *дієсл. недок. (твердити)* за-певняти: О томъ пророци здавна пророкѣють И повѣсть тѣю тилко дармо розмножѣють, О(т) полшости тєсящи лѣтъ запевняють, Єго быти Богомъ и чєловѣкомъ визнавають, А нашихъ собѣ за нищо мають (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 13).

ЗАПЕРЕЧИТИ *дієсл. док. (чому)* Перешкодити: которому, однакъ, побожному умыслу помѣненой малжонки моеє смерть прудкая за-перечила (1641 *АЗР V*, 68).

ЗАПЕРТИ *дієсл. док. 1. (що) (двери)* (замкнути) заперти: Помочъ имъ даю(т) люде з волосте(и) // двери лавы што прислѣштитъ на домъ зробивъши и запе(р)ши оты(и)ти прочъ (1552 *ОЛЗ* 176-176 зв.).

2. (кого, що) (замкнути в якому-небудь місці, приміщенні) заперти: заперши дей жону и дети мои у коморе и чєлядь мою у вѣ ызьбахъ,... дворъ и маєтьность зо вѣсихъ сторонѣ огнемъ запалили, хотєчи дей, абы тамъ вси погорєли (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/1, 129); дѣволи... не мѣча(т)са вѣ огни пекѣ(л)-но(м), але сѣ(т) запе(р)ти вѣ адѣ (Вильна, 1596 *З.Каз.* 11); Смотри, яко и ангєлы згрѣшивши мучатся, абовѣмъ, кгда пришлоу Христосъ зъ неба, тєды што-переднѣйшихъ бѣсовъ заперъ вѣ пропасти (1603 *Пит.* 68).

3. (що) (заборонити доступ куди-небудь) закрити, *діал.* заперти: А в то(м) гранїца бѣла заперта и крѣль єго м(л) 8 швєцѣи былъ (1600

ЦНБ 476 П/1736, 46); Моужный ѿнъ црѣ езе-
кіа запє(р) або затвори(л) жрѣдло зве(р)хнѣй-
шее во(д) сиѡнски(х) (поч. XVII ст. *Проп.р.*
269);

перен. (що перед ким) відгородити (що від
кого): ласкѣ твою пре(д) собою запєрлис'мо,
човеколюбіє твоє... подопгалис'мо (Київ, 1637
УЄ Кал. 258); уста заперти (кому) – (примуси-
ти кого-небудь мовчати) замкнути уста: и для
того не зара(з) дає(т). ѿ(т)повѣ(д) ѿнѣй женѣ,
абѣ оуста заперѣ невдѣ(ч)ны(м) жидо(м) (Уст-
рики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 228).

4. (що) Відректися, відмовитися (від чого):
оборонѣ того сенодѣ заперѣ (Острог, 1598-1599
Апокр. 4).

о заперти згоду (з ким) — домовитися, ді-
йти згоди; помиритися: пото(м) почали примѣ-
ря просити, албо рачє(и) згодѣ з собою запира-
ти и такъ запє(р)ли згодѣ (серед. XVII ст. *ЛЛ*
175); пудъ невѣрнусть заперти (кого) – охо-
ронити, оберегти від непослуху: Бѣ каждого
пудъ невѣрнусть заперѣ, што бы усѣхъ изжавѣ
(XVI ст. *НЄ* 68).

Див. ще ЗАПИРАТИ.

ЗАПЕРТИСЕ *див. ЗАПЕРТИСЯ.*

**ЗАПЕРТИСЯ, ЗАПЕРТИСА, ЗАПЕРТИ-
СЕ** *дієсл. док. 1. (залишившись у якому-небудь
приміщенні, замкнути двері зсередини)* заперти-
ся: Мешчанє оужалившись сщєнника наишли
на двѣрѣ владычїи // добываяючи его. А ѿны за-
пєршиса в двѣрѣ моцно, и боронїлиса з двѣрѣ
стрѣлѣли (1509-1633 *Остр.л.* 130-130 зв.); за-
пє(р)лиса в замѣкѣ невесты а дєти (1552 *ОБЗ*
142 зв.); па(н)... Немиричѣ, запє(р)ши ся з лю(д)-
ми в мєстє,... прише(д)ши до ко(р)чмы, са(м)
замокъ в коморє ѿ(т)бивши, взялѣ меду сыче-
ного бочокъ дєсє(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ*
122); владыка Луцкий Кирило Терлецкий, пя-
ный,... запершисє зо мною въ коморє, мене угѣ-
тивую дѣвку зкгвалтилѣ и змордовалѣ (Воло-
димир, 1594 *АрхЮЗР* 1/І, 397); та(м) же ся ко-
заки запє(р)ши в єдно(и) шопѣ боронїлисє,
такъ же жа(д)ного живцє(м) не поимали (се-
ред. XVII ст. *ЛЛ* 168).

2. *Перен.* (чого) (відмовитися від чогось) від-
ректися (чого, від чого): О мудрости земная,
божей покори́ся! и ты, чєстный отче, єрєси за-
прися (к. XVI ст. *Укр.п.* 78); Крєстѣ Хвѣ гѡна-
чїй, запєршиса всего, и дѣши власной, оумысль
свѣй вѣ любовь Хвѣ вѣпоєный мѣти маєтъ (Віль-
на, 1627 *Дух.б.* 351);

(чого) (заперечити що-небудь) запертися:
па(н) воевода ме(н)ски(и) пере(д) во(з)ны(м)
и пере(д) тыми шляхтичи лю(д)ми добрыми
тыхъ сло(в) свои(х) всихъ запє(р)са (Володи-
мир, 1578 *ЖКК* І, 138); повторє са ва(м) ѿ то
впоминати не буду а те(ж) є(с)либы ва(м) то(г)
была потреба тогды са и пере(д)... пано(м)
по(д)ска(р)би(м) того не запру (Володимир,
1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 66).

Див. ще ЗАПИРАТИСЯ.

ЗАПЕРТИСА *див. ЗАПЕРТИСЯ.*

ЗАПЕРТЬЄ *с. (утримування кого-небудь під
замком)* замкнення: отецъ владыка Луцкий...
позываль... пана Браславского, до суду голов-
ного трибуналского,... о заборонєне волного
приштѣ... и мешканѣ..., въ томъ замѣку выш-
немъ Луцкомъ, о збите и поранєне слугъ и о
запертьє его милости самого въ замку... Луц-
комъ (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/І, 332).

Пор. ЗАПЕРТИ.

ЗАПЕРТЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Гли-
бокий, сильний: Дєржачи запєвнє по запєр-
той твоєй до мєнє любви, же то, вѣ чѡм бы са
вєдлѣгѣ гѡдности высѡкихъ твоихъ цнѡтъ ѿ(т)
мєнє тобѣ недосїтъ стѣло, нездѡлности моєй,
а не нехѣти причтєно ѿ(т) нєй бѣдєтъ (Вільна,
1620 *См.Каз.* 8 зв.); Рєвєкка: ѡгодѡванѣа, а(б)
запєртѡє спротивє(н)є (1627 *ЛБ* 229).

ЗАПЕТИ *див. ЗАПѢТИ.*

ЗАПЕЧАТАВАТИ *див. ЗАПЕЧАТОВАТИ.*

ЗАПЕЧАТАНЫЙ *дієприкм. у знач. ім. (той,
хто спочиває в гробі)* покійник: слыша(л) є(с)-
ми ли(ч)бу запечатаныхъ сто и соро(к) и чѡтыри
тысєчи были запечатаны всакого поколєнѣа
сыно(в) и(з)рає(л)ски(х), с поколє(н)ѣа иудина
двана(д)цє(т) тисєчи(и) запечатаны(х) (XVI ст.
КАЗ 613).

ЗАПЕЧАТАНЬЄ с. (накладання печаті для забезпечення недоторканості чого-небудь) печатання: И просилъ преречоный пресвитерь Рожичскій, абы черезъ мене старосту тотъ тестаментъ съ того запечатанья быть отвартый, принятый и до книгъ кгородскихъ Луцких записаный (Луцьк, 1607 АСД I, 230).

Див. ще ЗАПЕЧАТОВАНЄ.

Пор. ЗАПЕЧАТАТИ.

ЗАПЕЧАТАТИ дієсл. док. 1. (що, що чим) (спеціальною поміткою або печаткою закрити доступ до чого-небудь) запечатати: онъ... наоучилъ абы запечатали гробъ его (1489 Чет. 208); Огородокъ замкнений а источникъ запечатаный (поч. XVI ст. Песн.п. 53); они пошодши оумоцовали гробъ. запечатавши камень ис коусто(ди)єю (1556-1561 ПЄ 121 зв.); але мы тебе прбси(м) дай на(м) печати изъ замъкоу цисарьского, иже бы(х)мо гробъ запёчатали (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп.Д. 17 зв.); виделъ есми, ижъ ся до тое коморы, розными кшталты, у дверей добывано, и знать, же печатью было запечатано, бо еще воскъ на одверкахъ было знати (Луцьк, 1591 АрхЮЗР 1/I, 316); образ воплощения, на томъ образе венцовъ 4, перлы сажены..., а есть запечатаный (Локачі, 1593 АрхЮЗР 1/I, 367); воевода на(д)горо(д)ски(и) в то(и) справе межи ними змеша(л)са и запечатали ва(м) це(р)-ко(в) имене(м) нарече(н)ного и(х) митрополита ипатия (Львів, 1599 ЦДІА Лен. 823, 3, 67, 6); Тыє мощи сти(х) вложено до нового креста... и запечатано (Львів, 1637 Інв.Усп. 14); Іо́анови сто́му, Пъррковати, в' на́рѡдѣхъ, и языцехъ, и пре(д) църми мнѡгими, прѣто Іо́анови сто́мѡ показано Кни́гѡ, в' правѣи бо(з)кой, запеча́таню; седмѣй печатми (Чернігів, 1646 Перло 131 зв.); замкни двери и запечатай сыгнетомъ свои(м) (серед. XVII ст. Хрон. 371).

2. (що, що чим) (поставити печатку на документи) затвердити, ствердити: яком в сем моем тастаменте ѡписал, который есми, в цѣлости роздѣл моего справивши, сыгнетом своим запечатал и влостнѣю рѣкѡ свою под-

писал (Острог, 1539 АС IV, 209); на сесь часъ, то што есть, водлугъ реестру,... печатю моею жъ запечатаного, на которомъ то все, што въ которомъ замку есть, достаточно написано, все вцале сыну моему до летъ его ховано, и кгда летъ доростеть, ему отдано // быти маеть (Луцьк, 1576 АрхЮЗР 1/I, 104-105); Который сесь тестаментъ мой, ижемъ зъ добрымъ розмысломъ справиль и, рѣкою моею властною написавши, печатью своею запечаталъ, а для болшого ѡтверженья его,... бѣдѣчие брата мои... печати свои приложити рачили (1577 АС VI, 85); кгда тая аре(н)да вышла тую часть его и люде меновите имены списавши в де(р)жанье пода(л) и ѡ(гс)тупи(л) // и то(т) реестръ запечата(в)ши рукою своею по(д)писа(л) (Луцьк, 1597 ЛНБ 5, II 4049, 69-69 зв.).

3. *Перен.* (чим) (підтвердити достовірність чого-небудь) засвідчити: Кды всѣ вѣры хр(с)тіанскои таємници в писмѣ сто(м) на(м) соутъ поданыє, и бо(з)скими свѣдо(ц)ствами запечатаныє и стве(р)жѡныє слоухаче, та(к) ты(ж) власне в то(м) же писмѣ бѣгѡдѣхновѣнно(м) жаднаа таємница яснѣ(и) и значнѣ(и) змоцнѣнаа не есть (поч. XVII ст. Проп.р. 229); Православная Каѡолическая вѣра Духомъ Святымъ на Никейскомъ первомъ и Константинопольскомъ четвертомъ соборахъ достаточне есть укгрунѣтована и запечатана (Слуцьк, 1616 АрхЮЗР 1/VII, 268); горломъ запечатати див. ГОРЛО; запечатати крѣвью (своею) див. КРОВЬ.

4. *Перен.* (кого, на що) (позначити печаттю Бога) освятити (кого): воспоманѣте якъ бра(т) ва(м) рѡвны(и) во все(м) есть, для чого; для то(г) и(ж) во є(д)но(м) треипостасное бже(с)т-во, и одны(м) способо(м) зъ ва́ми са кр(с)тиль..., и одною печатію дѣа стѣго, на хр(с)тіа(н)ство запечата(н) є(с)т (1598 Виш. Кн. 286 зв.); не шко(д)те зє(м)лѣ и мору ани дере(в)ю а(ж) запечатає(м) слуги бѣа нашего на чола(х) и(х) (XVI ст. КАЗ 613).

Див. ще ЗАПЕЧАТОВАТИ, ЗАПЕЧАТЫВАТЬ.

ЗАПЕЧАТЛЕТИ *див.* **ЗАПЕЧАТЛѢТИ.**

ЗАПЕЧАТЛѢТИ, ЗАПЕЧАТЛЕТИ *дієсл.*

док. 1. Те саме, що **запечатати** у 1 знач.: а то ты(ж) неме(н)шій ди(в) к(д)ы и(з) гроба камєнїємъ великы(м) с тве(р)достїю прїложеною и запє(ч)атлѣнного, жа(д)ныи рѣчи не оуроушивши, якобы еди(н) промѣнь або зара прони(к)нѣ(л) и до ап(с)ло(в) такы(ж) чере(з) за(м)кненныи дверѣ... оуказа(л)са (к. XVI ст. УЄ №31, 77 зв.); Іорѣлъ онѣ еѡлскїй опїсоуєть єдноу книгоу... запечатлѣннѣю сє(д)ма печѣтми; котѡрой нїкто же мѡжаще... ра(з)гноути, нїже зрѣти ю (поч. XVII ст. *Проп.р.* 110 зв.); То все знѣчїть ѡ сѣми собѡрєхъ Которїмї запечатлєлї сты(и) си(м)во(л) (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 53).

2. Те саме, що **запечатати** у 3 знач.: остало еще папѣ римскому и царству его отрыгнути хулу на вышнего,... православных томити и мучити и антихриста, царя всѣх исполнений злѡб и козней диаволских, породити, да запечатлѣет латинскую прелест своим пришествїем, его же господь Иисус убьет духом уст своих и упразднит явлением пришествия своего (1588-1596 *Виш.Кн.* 140); Прѣто тѣжъ кто при цнѡтахъ Вѣрѣ Бл҃гч(с)тївнѣю,... Вѣрѣ пре(з) Ха зъ Нѡа принєсеннѣю,... пре(з) сє(д)мѣ Вселѣнскихъ Сѡборѡвъ запечатлѣннѣю... маєтъ: двоѡко бѡлєй слѡвленъ... быти маєтъ (Київ, 1625 *Коп.Анок.* 3).

Див. ще ЗАПЕЧАТОВАТИ, ЗАПЕЧАТЫВАТЬ.

ЗАПЕЧАТЛѢТИСЯ *дієсл. док.* (на кому) Здїйснитися: А яко вы, жидове, мовите, ижъ еще Христосъ не пришолъ, а кды жъ по вашему не пришолъ, то почто все уже пророчество запечатлѣлося на истиннѡмъ Месеи Христе Бозе нашемъ? (1580 *Спис.* 18).

ЗАПЕЧАТОВАНЄ, ЗАПЕЧАТОВАНЬЄ *с.*
1. (закривання доступу до чого-небудь накладанням печатки) опечатування: сѣ того запечатованье церквей и иншіє розрухи сталися были (Варшава, 1585 *АЗР* III, 291); Которое

запечатоване и замкнене тое церкви и побране от них звонов,... такъ же справ, привилеев... менованные отцѡве с капитулы владычества Луцкого менили бытъ стальные от велебного его милости ксендза Яцинктого Любонского (Луцьк, 1625 *АрхЮЗР* I/VI, 562).

2. (ставлення печатки на документі) затвердження, ствердження: Потом также примусивши ее и поневоливши до подписания и запечатования килку мембрамъ, которых на што бы были, менования немашь, и оные мембраны до себе взявши, зѣ Житомира послал ее для оныи присеги чинения до двору, сторожувъ килкодесять (Володимир, 1602 *АрхЮЗР* 8/III, 488); Который же то тестаментъ мой въ запечатованью особномъ даю и повѣряю... священниковы Рожичскому... абы онѣ... тестаментъ мой... заразъ до владу кгородского Луцкого отдалъ (Луцьк, 1607 *АСД* I, 235).

Див. ще ЗАПЕЧАТАНЬЄ.

Пор. ЗАПЕЧАТОВАТИ.

ЗАПЕЧАТОВАНЬЄ *див.* **ЗАПЕЧАТОВАНЄ.**

ЗАПЕЧАТОВАТ *див.* **ЗАПЕЧАТОВАТИ.**

ЗАПЕЧАТОВАТИ, ЗАПЕЧАТОВАТ, ЗАПЕЧАТАВАТИ *дієсл. док. 1.* (що чим) (спеціальною поміткою або печаткою закрити доступ до чого-небудь) запечатати: тое все въ мощь свою есте взяли, и печатью своею запечатовали (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* I/I, 156); попа... старого... отъ дверей оторвавши... костель тотъ або церковь печатью его милости князя арцыбискупа львовского запечатовалъ и ключъ взялъ (Галич, 1584 *МCSL* I-1, 98); Тамъже ми его милость, отецъ владыка, оповедалъ, ижъ дей, отъеждчаючи я до Судомира, зложилъ дей есми маєтьность мою въ коморахъ,... и такъ дей скрынѣ яко и коморы печатью своею запечетовавъши, зоставиломъ надъ тымъ врьдника моего (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* I/I, 315); панъ... Вилгорский,... речи рухомые, по небожъчику zostалые,... // ...въ коморе, зѣ слугами небожчиковъскими замъкнувъши, запечатавали (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* I/I, 361-

362); А у дворе жоны п̄на Ол̄е(н)ско(г)[о] ани жа(д)но(г)[о] челя(д)ника не за(с)тали є(с)мо, ѡ(д)но пр̄е(д) ню и (!) комору, которая была дво(ма) печа(т)ми запечатована, сторожа по(с)та(в)лена дво(х) хлопо(в) (Черниця, 1609 ДМВН 148); Приглад̄алса Іо̄анн̄ Кн̄изѣ запеч̄атов̄аной многими печ̄ат̄ми, до кот̄орой любо Аг̄гл̄ г̄лосом̄ великим̄ взыва̄л̄ абы хто розогн̄л̄ и прочит̄ал̄, пыта̄ючи, Кто ест̄ дост̄оин̄ разгн̄ти Кн̄иг̄ (Київ, 1639 МКСВ 216); сн̄ Бж̄ій як̄ чл̄к̄ пра(в)д̄иве оум̄ерт̄ый, и пра(в)д̄иве погребен̄ый был̄, ... а на(д) то в̄ Гр̄об̄ѣ Т̄ѣло ег̄о запеч̄атованое было (Львів, 1646 Зобр. 22);

перен. (що) (позначити особливим символом своєї влади) запечатати: сн̄л̄б̄са оц̄ѣ ег̄о, и(ж) свое(и) жен̄ѣ ѡл̄имп̄ад̄ѣ живо(т) был̄ сик̄гни-то(м) запеч̄атова(л), на кот̄орой печ̄ати бы(л) в̄ыписа(н) л̄ѣв̄ (Львів, поч. XVII ст. Крон. 68); оуказ̄алса филиппови б̄г̄ ам̄он̄ леж̄ач̄ий з жен̄ою ег̄о... а пот̄ом̄ вид̄ѣл̄ як̄ бы он̄ б̄г̄ ѣй р̄еч̄ зат̄д̄л̄ал̄ и золоты(м) п̄ер̄стене(м) запеч̄атовал̄, в кот̄ором̄ п̄ер̄стеню был̄ к̄амень дорог̄ий (серед. XVII ст. Хрон. 397).

2. (що, що чим) (поставити печатку на документі) затвердити, ствердити: я сама, мал-жонок̄ мои и дети наши... того поискивати и ни в̄поминати не маем̄, на што ѡсобливе лист̄ мой, ... иж на тот час гербовное печати не мела, запечатован̄ый ин̄шим̄ сык̄нетом (Володимир, 1555 AS VI, 19); сынове мои... маю(т) до(в)ги ком̄ што ви(н)на ве(д)ле ре-и)стр̄ѣ што ест̄ написаны(и) и печатью моею запечатованы(и) платити и ѡ(т)правовати маю(т) (Добрятин, 1576 ЖKK II, 283); На што для леп̄шого в̄ѣры и пе(в)ности, руками ста(р)ших̄ братов̄ то(и) на(д)пи(с) ест̄ по(д)писаны(и), и печатю братскою ест̄ запечатованы(и) (Львів, 1610 ЛСБ 1046, 5 зв.); а для леп̄шой веры сес наш лист, рукою нашою подписав̄ши, печатю нашою запечатова̄т̄ рассказали есмо (Варшава, 1614 ЧИОНЛ XIV-3, 114); на тосмо дали тот̄ь лист̄ доброво(л)ны(и) запи(с) наш̄ вечистое

продажы р̄ѣками нашыми по(д)писаны(и) и с печатю Кон̄т̄вен̄ѣт̄ѣ Львов̄ского запечатованы(и) (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 133); Которы(х) то све(д)ков̄ѣ, я по(д)комори(и)... // сведе(ц)тва и(х) пор̄я(д)не списав̄ши... в̄ѣ зава(р)том̄ ротуле стороне по(з)вано(и), печатью моею по(д)комо(р)скою запечатовано(м), ѡ(д)дал̄ем̄ (Київщина, 1639 ККПС 276-277).

3. *Перен.* (що) (підтвердити достовірність чого-небудь) засвідчити: Второе. Седалища вып̄ше вс̄ѣх̄ двом̄ сед̄ѣти прагнучим̄ долу изверг̄л̄ и языческим̄ мудрован̄ием̄ таковое прагн̄ение осудил, там же и декретом... // запечатовал (1600-1601 Виш.Кр.отв. 177-178); а иж̄ се(д)м̄ѣ... с̄ѣбор̄ѣв̄ ест̄, кот̄орые на(м) подали и запеч̄атовали вызн̄ан̄ѣ в̄ѣры, ты(х)... с̄ѣбор̄ѣв̄ поважност̄ як̄а ин̄шаа пова̄га зла-м̄ати м̄ожет̄ь (Дермань, 1605 Мел.Л. 35); И ты(х) што яко в̄ласны(х) свои(х) про(д)ков̄ѣ г̄асло побо(ж)ности прина̄в̄ши, на оно̄е са по(д)пис̄али, то ест̄ т̄ий што са пот̄ом̄ были згрома̄дили в̄ К̄онста(н)тіноп̄оли... в̄ѣр̄ѣ запеч̄атовали (Київ, бл. 1619 Аз.В. 133); А по-св̄ѣ(д)ча̄ет̄ь м̄овы м̄оей в̄ѣры го(д)ный св̄ѣдо(к) Бл̄(с)в̄ен̄ый Кирил̄л̄ѣ, кот̄орый в̄ осв̄а̄чоно(м) тр̄ете(м) Соб̄ор̄ѣ, с(т) скла(д) // в̄ѣры гр̄б̄зны(м) приказ̄ан̄іем̄ по(д) ср̄б̄к̄ги(м) прокла(т)ст-во(м) запеч̄атовал̄ (Київ, 1619 Гр.Сл. 233-234); **кровю запечатовати див. КРОВѢ;**

перен. (чим) закінчити, завершити: для то̄го сн̄ Бж̄ій на(и)бо(л)ш̄ѣ кр(с)т̄ѣ соб̄ѣ об̄ра̄л̄ѣ, жебы всеи своєї пото̄уг̄ы оучин̄кы найпанк̄н̄ѣйшее оучини(л), и т̄ими то чоуда-ми ѡные запеч̄атова(л), на нем̄ в̄ойноу точачи оум̄ерти (поч. XVII ст. Проп.р. 297 зв.); тогда юж̄ доброю наукою слова (абы ученицы теми дары богат̄ства и в̄ѣдомости разумом̄ не хвалили и не возносили) так запечатовал, егда молвит (1608-1609 Виш.Зач. 226); Так же и то перекладач̄, преплыв̄ши и пр̄ешед̄ши подвиг̄ благодарный, хулою запечатова̄в, – ато як̄, молю, терп̄ѣлив̄ѣ послухайт̄ѣ и отк̄рыем̄ вам (1615-1616 Виш.Поз.мисл. 238).

♦ на погибель запечатовати див. ПОГИБЕЛЬ.

Див. ще ЗАПЕЧАТАТИ, ЗАПЕЧАТЫВАТЬ.

ЗАПЕЧАТОВАТИСЯ дієсл. недок. 1. (чим) (покриватися льодом) замерзати (від чого): Зимѣ ся зе(м)ля запечатуєть, морозо(м) же горячость з ней не может ви(и)ти (серед. XVII ст. Луц. 543).

2. Перен. (чим) (остаточно зміцнюватися) утверджуватися: Скажи ми, Скарго, которая бы наука и хитрость разумная на свѣтѣ болшая быти мѣла, яко гдѣ человек диявола звитяжит, богу угодит, от духа святаго освятится и на спасение наслѣдовати живот вѣчный явными чудотворными знаки и силами запечатуется? (1608-1609 Виш.Зач. 219).

ЗАПЕЧАТЫВАТЬ дієсл. док. Те саме, що запечатовати у 1 знач.: писари... // ...ро(з)еж-(д)чаючися маю(т) тые книги вложить и заховати въ скрыню мо(ц)ную за трема за(м)ками... и печатьми своими запечатывать маю(т) (1566 ВЛС 14 зв.-15).

Див. ще ЗАПЕЧАТАТИ.

ЗАПИНАТИ дієсл. недок. 1. (що) (закривати, запирати) замикати: дрѣги(и) лангыцѣхъ што ворота запиная(ть) тотъ дванадцати паде(и) (1552 О Вол. 3. 194).

2. (кому) (бути на заваді, на перешкоді) спиняти (кого), діал. запиняти: ѡ(т)голе навчи(м)са яко ничто же запинаяє(т) намъ ко сп(с)нию (1489 Чет. 347); Та(к)же и не то(л)ко ревновати злѣбѣ, але и ме(ш)каючи(х) в ней, хвалити, принѣси(т) мѣкѣ пемалѣю, и за(с) то(т) котѣры(и) падає(т), або грѣши(т), не ѡ свое(м) оупа(д)кѣ пріймоує(т) сѣдѣ, але и(ж) йны(м) запинаяє(т), або пого(р)шає(т) (Острог, 1599 Кл. Остр. 211);

завдавати, наганяти: обіісію, іс, предлагаю, задаю, вмѣтаю, запинаяю, указую, поношаю (1642 ЛС 285).

ЗАПИРАНЕ с. Замикання: муляру(м) ѡ(т) запираня склепу с̄ гро(ш) (Львів, 1592 ЛСБ 1040, 7 зв.).

Пор. ЗАПИРАТИ.

ЗАПИРАНІЄ с. Затримка. ♦ **запираніє водное** – затримка сечі, дисурія: Дѣсірія: Запираніє водное имѣ нѣдѣга (1627 ЛБ 32).

Пор. ЗАПИРАТИ.

ЗАПИРАТИ дієсл. недок. (кого) (зачиняти кого-небудь у приміщенні) запирати, замикати: самъ... собаки дв ы(з)бе запирати кажесть и на работѣ до имениа своего... женєть (1552 ОЛЗ 188 зв.); Зѣтворѣю: Запираю, тобєжъ и заключаю (1627 ЛБ 163);

перен. (що) (закривати доступ до чого-небудь) запирати, замикати: Охтѣ вамъ, книжникумъ и фарѣсеюмъ лицемѣремъ, якъ вы запираете царство небесное передѣ // людьми (XVI ст. НС 183-184).

♦ згоду запирати див. ЗГОДА.

ЗАПИРАТИСЯ, ЗАПИРАТИСА дієсл. недок. (стп. zapierać się) (кого) (відмовлятися від когось) відірікатися: ѡ(т)рицаюса, ѡ(т)мѣтѣюса, запираюса (1596 ЛЗ 86); ты са(м) запираєшса хѣ? (поч. XVII ст. Проп.р. 265 зв.); Што бовѣмъ за пожѣто(к) слѣвы в Бгѣ вѣрити, а дѣлы егѣ са запираѣти (Єв'є, 1616 УЄ Єв. 4 ненум.); тая унѣя научила запиратися отца и мати, и кровныхъ, и повинныхъ на остатокъ и вѣры своей, отъ крещенія св. взятое (бл. 1626 Кир. Н. 17); ѡ(т)рыцаюса: Запираюса, прѣ, Вымовляюса, ѡ(т)мѣтѣюса, непріймѣю, погоржаю (1627 ЛБ 146); Южѣ тамъ и смѣлый Пѣтръ са дарѣмно лакѣє(т), Оучтѣла своего южѣ са запираєть (Львів, 1631 Волк. 7); котѣрыгъ по(д)часть преслѣдована вѣрѣ ѡ(т)кидають, и Хѣ запираютьса (Київ, 1637 УЄ Кал. 342);

перен. (чого) (заперечувати свою провину) запиратися (чого), відмовлятися (від чого): А овые двай не толко на семъ свете тоє апостазыи своеє николи ся не справятъ, але и на ономъ передѣ Нелицемернымъ Судьею мусятъ дати личбу за то, же светомъ и людьми поколотили, самижѣ до того другимъ прычину давши, сами початокъ учынивши, теперъ ся того невстыдливе запирають (Вільна, 1599 Ант. 707).

Див. ще ЗАПЕРТИСЯ.

ЗАПИРАТИСА *див.* ЗАПИРАТИСЯ.

ЗАПИСАНЄ, ЗАПИСАНЬЄ, ЗАПИСАНЬЄ с. 1. (*занесення в урядові документи*) запис: я са(м) жона и дети мои... того уваза(н)я ничи(м) борони(ти)... не має(м) по(д) совито(с-т)ю всеє сумы исти(з)ны зарѣ(к) и шко(д) я(к) же єсми тую заста(в)у мою сє(с) листъ мо(и) запи(с)ны(и) дла записа(н)я въ книги кгро(д)-ские на вrade кгро(д)ско(м)... оповеди(л) и визна(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 14); Передо (м)ною Семено(м) Ставе(ц)ки(м)... возны(и) енора(л)... кѣзма ла(с)ко ку записангю до кни(г) замъку оврѣцко(г)го созна(л) (Овруч, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 70); На вrade кгро(д)-ско(м) в за(м)ку... киевско(м) передо (м)ною яно(м) липленъски(м) наме(с)нико(м) по(д)воево(д)ства киевского стано(в)шы... шляхе(т)-ны(и) я(н) снети(н)ски(и)... ку записа(н)ю до кни(г) нинешъни(х) доброво(л)не зо(з)на(л) и(ж) онъ... бы(л) на справе... фѣдора сѣча(н)ского (Київ, 1628 *ЦНБ* II 23264, 1); шляхетный Миколай Рудзевский, для записангя до книгъ, сознал, иж онъ... был в месте Госчы и замъку тамошнемъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 305); очевисъто становъши возъны(и) // єнераль... для записангя до книгъ... в моцъ правдиво(и) реляци[и] свое(и) явъне и добровольне созъналъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 214-215).

2. (*письмовий виклад*) розпорядження: а єслибых я чимколвекъ, або сын мой... хотели са в тѣю заставѣ мою вѣстѣпати, не ѡтдавши ей, кнагини моеѣ тоє сѣмы, верхѣ писаное пѣназей... тогды хто з нас то вчинит и с того записана моего вѣстѣпит, таковый... маєт... заплатити господарю... двѣсте рѣблей (Рогачі, 1542 *AS* IV, 307); секретар єго королевское милости,... подал лист добровольный запис свой, ...а то на речъ и записане сумъ певных, нижеѣ в том записе меновите выражоных (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 743).

3. Заповіт: князь Ила..., ѡное дароване и записане ѡтца своего того замкѣ... нам обавил и

бил нам чолом, абыхмо тот запис... при моцѣ зоставили (Краків, 1531 *AS* III, 379); таковое дароване и записанье малжонце своей оповѣдалъ на вrade господарьскомъ Луцкомъ (Красне, 1557 *АрхЮЗР* 8/III, 35); панъ криштофъ ялови(ц)ки(и)... поклада(л)... листъ... єго м(лсти) пнѣ лавринѣ песочиньскомѣ... даны(и) на вѣчъное записангье певны(х) до(бр) ...в зє(м)ли вольнъско(и) (Кременецъ, 1601 *ЛНБ* 5, II 4050, 32).

Див. ще ЗАПИСОВАНЄ, ЗАПИСЫВАНЄ.

Пор. ЗАПИСАТИ.

ЗАПИСАНЬЄ *див.* ЗАПИСАНЄ.

ЗАПИСАНЬЄ *див.* ЗАПИСАНЄ.

ЗАПИСАТИ, ЗАПИСАТЬ, ЗАПИСАТ *дієсл.*

док. 1. (що) (*вписати, занести в урядові документи*) записати: Якож Ваша Милост ширей того и достаточне вырозѣмети рачиш з оно(г)о листѣ копеи комисаров княза Матѣѣ Четвертенского, которѣю копею кѣ Вашєѣ Милости шлю, ѡный теж господине розєздъ... и грани то єсми ѡбъводи(л)а вижомъ и стороною и до замкѣ записати дала (Луків, 1558 *AS* VI, 36); И просилъ Єго Милость князь Романъ, староста Житомирский, абы то было въ книги замковыє записано (Луцьк, 1564 *AS* VI, 232); овшемъ, я тотъ листъ... передъ Которымъ кольвекъ судомъ... коли... отецъ Феодосий похочетъ, а мене въ томъ листомъ своимъ або устне упоменетъ, оповѣдати, визна(т)и и дати записати, и тому въ томъ досытъ чинити маю и буду повиненъ (Володимир, 1580 *АрхЮЗР* 1/I, 134); Писа(л)... па(н)... єзе(р)ски(и), побо(р)ца кие(в)ски(и), з униве(р)сало(м) поборовы(м) по(д) печатью короля... и проси(л)... абы то(т) униве(р)са(л) кроля... был публикава(н) и ѡ(б)вола(н), што є(сть) публикава(н) и (в) кни(г)и за(м)ковыє єсть записанъ (Житомир, 1582 *АЖМУ* 44); ѡ которое то заби(т)є и замо(р)довангье брата своего роженого помєнены(и) па(н) янъ хлебовъски(и) хотєчи пра(в)-не чинити проси(л) абы тая протє(с)тация є(г) до Кни(г) Кгро(д)скихъ Кие(в)скихъ была при-

нята и записана што отримал(ть) (Київ, 1632 ЛНБ 5, II 4060, 3 зв.); Кондрат Яценко повинен уживат у вишпомененой половини, якъ в дому, так теж и в полю; що для лепшого вери... обѣ сторонѣ дали собѣ до книг меских... записат, що ест записано (Бориспіль, 1637 АБМУ 16); Што подавшы, менованый панъ Осѣтровский просил, абы до книг принято и записано было – што отрималъ (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 118); И проси(л) поменены(и) манифе(с)туючи, абы тая его манифестация и во(з)ного реляция до кни(г) принятие ы записаные были (Житомир, 1650 ДМВН 197);

(що) (повідомляючи про щось, підтвердити правдивість) засвідчити: А Желехъ дей жалобѣ свою на враде господарскомъ Лѣцкомъ тогожъ часѣ записалъ и ранѣ и збите свое на враде... оповедаль и потомъ Желехъ со мною... ехалъ (Петрків, 1564 AS VI, 251); а што те(ж) а наста(с)а котовна оповедала была и записала з намовы лю(д)ское невинне на врадехъ к(ро)д(с)ки(х) володиме(р)скомъ и кремане(ц)комъ (1583 ЖЖК II, 140); на рокѣ теды нинешне(м) с того ро(с)пису в то(и) справе припаломъ стороны обѣдве поведовая...а по(з)ваная презъ шляхетного пна якѣба к(ри)бовьского пленипотен(т)а своего //...записаного передъ судомъ... становилисе (Київ, 1624 ЦНБ II 23267, 2-2 зв.);

(що) (зробити запис, викласти письмово) записати: которы послове кролѣ его мл(с)ти съ наши(м) г(с)п(д)ре(м), воеводою его мл(с)тію змовлѣючи, де(н) и мѣсто назнаменѣю(т) и запишѣ(т) та(к) як(к) бы то наибо(р)зо и // слѣшно могло бы быти (Люблін, 1506 Cost. DB 440-441); а мыто да платѣтъ ѿ своего товара и торговли по(д)лѣ(г) того листѣ привилного, що же есми и(м) дали и записали (Сучава, 1523 ЦДІАЛ 131, 335); вша(к)же па(н) Кѣрило то(т) декре(т) приемши обеща(л) ся яконапрѣ(д)ше всему чинити досы(т) што є(ст) до кни(г) дѣховны(х) записано (Львів, 1612 ЦДІАЛ 201, 4, 12, 8 зв.); не для чого такъ тыи слова страш-

ливы(и) и гро(з)ныи написано едно до на(с) абы(с)мо... престали чинити злостіи свои(х). яко ты(ж) на(м) записалъ сѣи ап(с)лъ павель (Височани, 1635 УС N°62, 3); В комъпараціе(и) пленипотенѣта записано есче дня вчора(и)шого протестации (и) такъ велѣ заношено (Київ, 1643 ДМВН 246).

2. (що кому) (записати, заповісти: и тот лист перед нами покладал, котрымъже листомъ записано было тоє подворье брату их кнѣзю Юрью (Луцьк, 1503 AS I, 150); Записалъ есми отчину свою половину имѣнія Шепеличъ,... Николѣ Пустинскому монастыру (Київ, 1507 АрхЮЗР 1/VI, 10); Воле(н) кнѣзь Василе(и)... тоє вы(ш)шо мененоє имѣнье продати... и замѣнити и на цр(к)о(в) Бо(ж)ю записати (Туличів, 1535 Арх. Р. фоток. 46); сто золотыхъ... князь Иванъ Чорьторыский... за службы мое обдаровати и записати мене... рачил (Бронники, 1560 АрхЮЗР 8/III, 40); што ся те(ж) дотыче(т) самое тоє жоны... берѣчи еє за себе жоною... записал(л) вена... три(с)та копъ гроше(и) (Вінниця, 1567 ЛНБ 103, Іс, 1943, 15 зв.); Я Василева Павловичова Настася Петровъна Семашковна визнаваю... иж кгда з воли Божеи... // ...была м выдана в стан... малжонский за... пана Василя Павловича, тогды... пан малжоннок... записал ми листомъ своимъ то, што бы за тую суму от мене принесеную што колвек имени на вечность набылъ або закупил (Луцьк, 1569 АрхЮЗР 8/III, 197-198); снове ва(с)ковы...з мачехою своею ма(р)кою впу(с)тилиса // до права домагаючиса пасѣкы на полавѣ по ѿцу свои(м) ко(т)ры(и) записал(л) в ко(п)ну(м) записѣ свои(м) тоту пасѣку тѣте(м) (!)... свои(м) (Одрехова, 1578 ЦДІАЛ 37, 1, 7-7 зв.); ѡв оно(и) скры(н)це... имеломъ... тестамент(нт) небо(ж)чика... на име(н)я гли(н)ско... которое... кна(з) гли(н)ски(и) ѡ(т) ко(л)ко десать лѣтъ записал(л)... до(ч)ка(мъ) своимъ (Черкаси, 1589 ЦНБ II 23258, 1); ѡтець мо(и)... тестаментомъ своимъ мне и братии мое(и)... кажъдомѣ з

на(с) по двесте копъ гр̑ше(и) записаль (Висоцьк, 1616 ЛНБ 103, 15/Іс, 1865, 11); кнежа его м(л) ѡтъцѣ моему... сто копъ гроше(и)... записал(л) (Житомир, 1647 ЦДІАК 11, 1, 12, 31 зв.); **записати правомъ (способомъ) заставнымъ, заставнымъ способомъ (обычаемъ) записати, способомъ заставнымъ записати** (що) – віддати в заставу: князь... взглядо(м) службъ ча(ст) свою че(р)ньчи(ч) по(з)ваному записав(ш)и право(м) заста(в)ны(м) бе(з)пото(м)не ѓме(р) (Луцьк, 1597 ЛНБ 5, II 4049, 69 зв.); естли бы мне придало се... ѓме(р)ти теды... Ан̑на зъ загорова... половицѣ села бабина... на которо(и) записаламъ є(и) до(л)гъ способо(м) заста(в)нымъ... має(т)... де(р)жати и... вживати (Луцьк, 1619 ЦДІАЛ 201, 4, 189, 1); гдыбы се мне Ан̑не... иваново(и) бабыньско(и) придало ѓмерти... // теды... Панъ бабинъски(и)... добра вси меновите... которые мне ѡ(т) него Самого на половицы Села бабина способо(м) заставны(м) ѓищоныє и записаныє сѣтъ... бѣдетъ де(р)жать (Луцьк, 1519 ЦДІАЛ 201, 4, 181, 1-1 зв.).

Див. ще ЗАПИСОВАТИ, ЗАПИСЫВАТИ. ЗАПИСАТИСЯ див. ЗАПИСАТИСЯ.

ЗАПИСАТИСЯ, ЗАПИСАТИСА, ЗАПИСАТИСЯ *дієсл. док. 1.* Скласти письмову угоду: били єсмо его мл(с)ти чоло(м) абы(х)моса записали пере(д) его мл(с)тью на паркаменныє (!) листы и его мл(с)ть на(м) то вчини(л) на наше чолобитье и каза(л) его мл(с)ть на(м) са записати и мы записали са пере(д) ихъ мл(с)тью по(д) тыми (ж) винами верхѣписаными (Володимир, 1508 Арх.Р. фотокоп. 41); в княза Михайла Роговицкогo взяли имѣньє... Рѣжиньє, а князь Михайло Сонкгѣшковичъ з сынми своими дали ємѣ противъ того его имѣна Рѣжиньа два имѣньа свои... и листы меновныи, которыми межи собою записали са передъ нами вказовали (Краків, 1510 AS III, 72); А так мы казали книги отворит... и перед князи и паны их милостю вычести, которым ся обычаем князь... из отцем архимандры-

томъ записали (Луцьк, 1537 АрхЮЗР 1/VI, 25); ѡ которое име(н)є прѣсы вже пруски(и) ѡ(т) сенюты бы(л) позыва(н) то па(к) кгда оны(и) ро(к)... припа(л) ѡни са ѡ то спо(л)не згоди(в)ши листы своими са записали того року...мнѣ то ѡ(б)явили (Володимир, 1544 ЛНБ 103, 22/Id, 2032, 4).

2. (дати письмову обіцянку) зобов'язатися: Якож... и листы своими єсте са записали и зарѣками на нас, господара и сторона стороне єсте ѣтвердили,... а ѡ тоє николи не мовити и никоторыми причинами тоє мены не ѣзрѣшивати (Краків, 1539 AS IV, 228); естли бы са хто листо(м) своимъ записаль на которы(и) ро(к) заплатитъ... А судъ таковому жадны(х) роко(в) складати не має(т) (1566 ВЛС 27 зв.); которы(и) то а(р)сени(и) болоба(н) записал(л)ся самъ в гро(д) и въ земъстве на себе и на потомъки свои по(д) тысячею гривень вѣчноє мо(л)чания и поко(и) манасты(р)цєви шпита-леви нашему дати (Львів, к. XVI ст. ЛНБ 4, 2, 31); которого записѣ свое(г)... пнѣ Вороничъ и ма(л)жо(н)ка его... пропо(м)не(в)ши... же пере(д) ты(м)... кгва(л)то(в)не по(д)даного на (и)ме Ѡни(с)ко заведеного... по(и)ма(в)ши до то(г) часѣ ѣ себе ѣ везеню мати але ино сѣча(с) ...не по(м)неч(и) запи(с) сво(и) которымъ ся ѡ вшєляки(и) поко(и) и имѣпєдимє(нт) записали (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 49); Михаль Линовский... записаль се, ижъ, по выстю аренды, то все, съ чимъ одно колвекъ обѣнялъ, подать и уступити мялъ, – о чомъ ширей интерцыза тоє аренды и инвентарь,... въ себе опевають (Луцьк, 1633 АрхЮЗР 6/І, 492); Теды ся и(м) записаль на свои(х) маєтностя(х), же зара(з) вши(ст)ко заплатилъ и єще и(м) чвє(рт) дароваль (серед. XVII ст. ЛЛ 170).

3. (кому) Віддати себе в чиесь розпорядження, у чийсь волю: а пнѣ голѣбъ записа(л)ся пну ива(ш)кови и(з) жоною дѣтми своими на всѣ(х) добра(х) свои(х) и на має(т)ности(х) свои(х) еслибы хто ся нагабова(л) пна ива(ш)ка (Львів, 1595 Юр. 20); Я Василей Гулевичъ...

вызнаваю тымъ... листомъ... ижъ... // ...за волею и позволенъемъ моимъ сынъ мой Михайло, понявши за себе... дочку... Пана Демьяна Павловича... записалъ се Его Мил. за посагъ и выправу по дочке Его Мил. взятую (Затурці, 1596 *ИКА* дод. 103-104); И ещемъ ся ѿ то старалъ, аби ся мнѣ Адамъ с потомствомъ записалъ (I пол. XVII ст. *Сло зб.* 15).

4. (внести свое ім'я в книгу, список і т. п.) записатися: которымъ ся обычаемъ я и князь Богуш в книги были записали (Володимир, 1542 *АрхЮЗР* 1/IV, 34); Мѣнѣтѣ кгда(м) вына(л), в которо(и) са дѣти Прокоповы записали далемъ гро(ш) вѣ (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 8 зв.).

5. (підтвердити зобов'язання) підписатися: гедию(н) болоба(н)... явне бы(л) кара(н) ѿ(т) самого... патриархи... и знашо(л)ся бы(ст) во всемъ виненъ и (з)декретованъ в привилія(х) црковны(х) бра(т)скихъ наши(х) наданы(х) ѿ(т) ...ієреми(и) по(д) тяжкими вѣчными клятвами дати поку(и) на(м) и црква(м) наши(м) и рѣкою своєю... записа(л)ся (Львів, к. XVI ст. *ЛНБ* 4, 2, 31).

Див. ще ЗАПИСОВАТИСЯ, ЗАПИСЫВАТИСА.

ЗАПИСАТИСА *див. ЗАПИСАТИСЯ.*

ЗАПИСАТЬ *див. ЗАПИСАТИ.*

ЗАПИСНЫЙ *прикм. Записный. ◊ листъ записный див. ЛИСТЪ²; право записное див. ПРАВО¹.*

Див. ще ЗАПИСОВЫЙ.

ЗАПИСОВАНЪЕ *див. ЗАПИСОВАНЕ.*

ЗАПИСОВАНЬЕ *див. ЗАПИСОВАНЕ.*

ЗАПИСОВАНЕ, ЗАПИСОВАНЪЕ, ЗАПИСОВАНЬЕ *с. (письмовое занесення в урядові документи) запис: взял теж войт у Мартина Кушнера от записованя дому до книг мѣстских копу грошей литовских (Луцьк, 1566 *СИМКЦА* 61); Которы ви(ж), того жида... огледавши, ставши ѿчеви(с)те передо (м)ною, до кни(г) за(м)ковы(х) ку записованью тыми словы со(з)на(л), и(ж)... в жида Мошка... видело(м)...*

на рукахъ... раны синие кривавые (Житомир, 1583 *АЖМУ* 60); Я его для записованья до книг приймаючи, перед собою читати казал (Горохів, 1593 *ПККДА* I-2, 157); я во(з)ны(и)... што(м) виде(л)... тоє все... кѣ записова(н)ю до кни(г) кгро(д)ски(х) вини(ц)ки(х) подаю (Вінниця, 1618 *ЛНБ* 5, III 4056, 14).

2. (передавання у спадщину) записування: пан Ян Павлович сознал лист, запис свой добровольный... // ...на стрымане кондиции взглядом непримушеня малжонки до записованя маетности ему и никому иншому (Луцьк, 1611 *АрхЮЗР* 8/III, 531-532).

Див. ще ЗАПИСАНЕ, ЗАПИСЬВАНЕ.

Пор. ЗАПИСОВАТИ.

ЗАПИСОВАТИ, ЗАПИСОВАТЬ *дієсл. недок. (що) (залишати у спадщину, заповідати) записувати: Я Остафей... визнаваю сим моим листом..., штожъ я,... // ...селище на имя Соркланов, даю и записую... на монастырь... Николы Пустынского (Київ, 1510 *АрхЮЗР* 1/VI, 14-15); Але для // лучшее ведомости и си(м) те(с)таме(н)то(м) мое(м) и ѿ(с)та(т)нею волею моею... тѣю сѣмѣ... є(и)... записѣю (Вінниця, 1567 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1943, 15 зв.-16); И вже я... никому именья... записовати не маю (Загайці, 1584 *АрхЮЗР* 8/III, 428); Прото... взявши достато(ч)нѣю и исто(т)нѣю заплатѣ и нагородѣ пнѣзми готовы(ми) немалое сумы... // то все на преречено(г)... пна лаврина песочиньского... ты(м) доброво(л)ны(м) записо(м)... записѣ(м) на ве(ч)но(ст) (Кременець, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 33 зв.-34); а ижъ блишого не было до того спа(д)кѣ едно те(н) ма(р)ко теды записѣ(т) вѣчнѣ тотѣ третѣю часть тоиѣ ролѣ што бы(л) а(н)дре(и) небощи(к) кѣпи(л) (Одрехова, 1626 *ЦДІАЛ* 37, 2, 42); Котори(м) и(х) м(л) и ѿ(б)ители и(х) свято(и) во(д)лугъ преможеня мое(г)[о] убого(г)[о] симъ мои(м) те(с)таме(н)-томъ ѿ(с)татѣне(и) воли мое(и) лекгую и записую (Тригорськ, 1649 *ДМВН* 212).*

2. (що) (вписувати в урядові документи) записувати: со всихъ тыхъ роко(в) есми ѿца

иошу а(р)хима(н)дрита жидичи(н)ского вы-
звола(л) и до кни(г) замковы(х) есми то за-
писовати дава(л) (1563 *ПИ* №9); ѿста(в)уеъмь
бы повола(н)а злоде(и)ские пере(д) право(м)
ѡповеда(н)ны и я(в)не высве(т)чоны и были
до кни(г) вра(д)у ко(ж)дого записова(н)ны
(1566 *ВЛС* 104 зв.); о чомъ дей есмо не разъ
его милости давали черезъ писаня наши знатъ
о тыхъ шкодахъ и переказахъ нашихъ, не хо-
течи его милость въ томъ славити, до вряду
записоватъ, и ку шкоде приводить (Житомир,
1585 *АрхЮЗР* 6/1, 147);

(робити запис, викладати щось письмово)
записувати: ѡ(т)ць гедѡ(н) еп(с)пъ лвовски(и)
...взя(л) мя до (л)вова и постави(л) пере(д) кни-
гами зе(м)скими во (л)вовѣ и записова(л) собѣ
на мене якъбы я пода(в)ство чини(л) мана(с)-
тыра лво(в)скаго ст҃го онофѣрія ѡ(т) брати(и)
мана(с)тыра днѣвскаго (Берестя, 1591 *ЛСБ* 187);
Теды(м) я, менованы(и) возны(и), што(м) спра-
вова(л), ѡчима виде(л) и ушима слыша(л), ме-
нованою шляхътою ѡсве(д)чи(в)ши, правѣдиве
ѡ ты(м) реляцію свою признаваю и до кѣни(г)
нынѣшныхъ... записую (Житомир, 1650 *ДМВН*
196).

Див. ще ЗАПИСАТИ, ЗАПИСЫВАТИ.

ЗАПИСОВАТИСЯ, ЗАПИСОВАТИСА,
ЗАПИСОВАТИСЕ, ЗАПИСОВАТИСЬ *дієсл.*
недок. (давати письмову обіцянку) зобов'язува-
тися: и вызволюеъ ему продаино(м) и даро(м)
вѣ(ч)ны(м) и вырѣка(т)са (!) зо (в)ши(т)кого из
дѣтьми своїми и записуеъ са боронити его
ѡ(т) каждого приателя своего гроше(м) свои-
ѣ(м) (Одрехова, 1519 *ЗНТШ* L, 4); И вирекльса
зо вши(т)кѡ(г) ѡ(д)далючи дѣти(и) (!) своѣ и
вши(т)кы потѡ(м)кы и записоу-ючиса борони-
ти тѡ(г) грица сна бѣры(н)цина гроше(м) сво-
и(м), елибы кто има(л) емоу в тѡ(м) покоу(и)
не дава(ти) де (Одрехова, 1549 *ЦДІАЛ* 37, 16,
1); панъ тимко и па(н) ва(с)ко кторы ся записы-
ю(т) ѡбро(н)не на добра(х) свои(х) застѣпити
ѡ(т) приателе(в) свои(х) а па(н) петръ воленъ
тоє кому хоче... даровати и продати (Львів,

1592 *Юр.* 13 зв.); я стефа(н) ки(р)диєви(ч)
джѡса з ляхова... позычи(л)... пе(в)ную сѡму
//...пнѣ(и) готовы(х) гроше(и) рѣкода(и)но(г)
до(л)гу пу(л)тори тисечи золоты(х) по(л)с-
ки(х) которѣю то суму менованую... и(с) по-
то(м)ками моими записую(с)... на де(н) и ча(с)
пе(в)ны(и)... монетою доброю ѡ(т)дати и за-
платити (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 30-
30 зв.); Теды я яко сы(н) вла(ст)ны(и) пото-
мокъ еє мл(с)... то(т) то запи(с) рѣ(ч)ны(и)...
во (в)сихъ его пу(н)кѣтахъ... во все(м) апро-
бѣю ѡмо(ц)няю и записѡюєє имене(м) еє м(лст)
(Крупецъ, 1643 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2006, 19);

(кому) наказувати; просити (кого): але такъ
ти са записѣю листо(м) свои(м) на свою вѣрѣ
лемъ визна(и) справе(д)ливи што есь далъ
выше торыѣ пре(д) пано(м)... ѡ то бѣде(т) ти
навѣкы ѡтпѣщено (Одрехова, серед. XVI ст.
ЦДІАЛ 37, 14, 17).

Див. ще ЗАПИСАТИСЯ.

ЗАПИСОВАТЬ *див. ЗАПИСОВАТИ.*

ЗАПИСОВЫЙ *прикм.* Записовый. ◊ **кон-**
диция записовая *див. КОНДИЦИЯ*; **листь**
записовый *див. ЛИСТЬ*²; **сума** записовая
див. СУМА.

ЗАПИСЪ, ЗАПИСЬ, ЗАПѢСЬ *ч. 1. (юри-*
дичный документ) запис: на сваде(ц)ство и
ѡмоцнѣньє того запису моего просило(м) ѡ
приложеньє печати и(х) мл(с)ти пновъ Его
мл(с)ти пна еронима хо(д)кевича... яна шу(и)-
ского сурокгатора бересте(и)ского (Берестя,
1593 *ЛНБ* 103, 14/Is, 1833, 27); Запи(с) альбо
кви(т) Ла(в)рови Мигалєви ѡ(д) лѣкача За(н)-
чя(т) (Одрехова, 1606 *ЦДІАЛ* 37, 2, 3); И на
то смы себе дали то(т) нашъ доброво(л)ны(и)
запись... с по(д)писми рѣкѣ наши(х) (Луцьк,
1619 *ЦДІАЛ* 201, 4, 189, 1 зв.); тыє всѣ мємъ-
раны записы ко(н)тра(к)ты... и вшєлякие
проте(с)тациє касѣємо ѡморяємо и внивєчъ
ѡборочаємо (Вінниця, 1623 *ЛНБ* 5, II 4058,
27); на то дали есмо сей нашъ добровольный
Запись съ печатью нашою (Київ, 1637 *ОЛ*
26); село Рагозо(в)ку // зо всіми к҃рун҃тами,

полями, сеножатями,... Ако се здавна в своихъ границахъ и обиходехъ тоє село має(т) и завєрає(т): ѡ чомъ всимъ запись менованы(и) шире(и) в себе рєчь ѡписуєть (Житомир, 1649 *ДМВН* 186-187); **вливковый запись** – акт передачі прав на що-небудь: И на то даю то(т) мо(и) вли(в)ковы(и) запи(с) с печа(т)ю и (с) по(д)писо(м) рѣки моеє (Кременецъ, 1627 *ЦДІАЛ* 181, 2, 132, 9, 1 зв.); **запись выдержавовый** – юридичний документ про викупне право на нерухоме майно: я са(м)... // ...будѣ повинє(н) ...тоє имє(н)є... очищати... ѡ(т) записовъ выде(р)кафовы(х) на якіє до(л)ги та(к) великіє яко и малые (Луцьк, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, 2-2 зв.); **запись квитовый** – підтвердний запис: Иванъ Водяникъ,... очевисто призналъ листь, добровольный запись свой квитовый (Житомир, 1650 *ЧИОНЛ* VIII-3, 20); **запись приписовый** – підтвердний документ: На лепшую твердость тоє фундацыи даю сєсь мой листь добровольный запис приписовый, с подписанием руки моеє и с печатью моею (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 747); **запись продажный, продажный запись** – акт про продаж: очевистое призна(н)є того запи(с)у продажного пре(з) продавцовъ Яцка шоха и жоны его Аннушы Ка(р)повны малжонковъ до книгъ мески(х) киевски(х) ѡ судѣ єсть прынато (Київ, 1622 *ПИ* № 29); с тоєє сумы всеє, которая нас... от пана Тимофея вся спольна разом за тот наш двор дошла, тым же листом продажным записом нашим... на вечные часы квитиєм (Київ, 1625 *ПДФ* 148); **запись судебный** – судебный запис: Запис судебный Гаврила Василевича Бокѣя (Луцьк, 1561 *АрхЮЗР* 8/III, 42); **квитовный запись** – те саме, що **запись квитовый**: Я семе(н) василє(и) лаври(н) и григоре(и) ма(т)яшевичи чєчєлєвє ѡзна(и)муємы ты(м) наши(м) listo(м) доброво(л)ны(м) квити(в)ны(м) записомъ ижѣ... позаходили ѡ(т) на(с)... в кгрѡде вѣни(ц)ко(м) прѡте(с)тациє та(к) кремина(л)ныє яко и пото(ч)ныє на... пна ивана мелєшка (Вінниця, 1616 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1860, 1); **подмет-**

ный запись – підроблений документ: ѡбли(ч)не и завите стали на жалобу и правъное Попиране ѡрожоно(г) его м(л) Пана алекса(н)дра Песочи(н)ско(г)... которы(и) Позыває(т)... Пана Васи(л)я рогози(н)ско(г)... ѡ по(д)мє(т)ны(х) записє(х) (Вінниця, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 52);

(*дарчий акт*) запис: князь Петръ повѣдил перед нами, иж сестры его рожоныи... записали ємѣ... двѣ части материзны своеє, што мѣло на них прийти и записы свои на то ємѣ подавали (Вільна, 1529 *AS* III, 343); я ничего не шацуючи, одно хотячи єє за малжонку мети и у милости себе способити и симъ записомъ моимъ упевнити... // двадцат копѣ грошей литовскихъ... жонє своей Федоре... записую (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 278-279); а если бы(х) я препомневши сєго листу и запису моего сама за живота моего хотєла в тоє имє(н)є... вступовати в де(р)жа(н)ю и вжива(н)ю ихъ переказѣ чинити... тогды я сама... и ко(ж)ды(и) таковыи хто бы то(л)ко то ѣчини(л) маєть на замо(к) г(с)дрьски(и) киє(в)ски(и) заруки заплатити (Київ, 1577 *ЦДІАЛ* 181, 2, 103, 2, 1 зв.); Ориина(л) записѣ дарови(з)ны пляцѣ цє(р)ковного брацѣтвѣ ѡ(д) его м(л). князя юріа Пѣзы(н)ы, на которо(м)... вли(в)ки и записы и посєсїє доложбы (Луцьк, бл. 1627 *ПВ-КРДА* I-1, 254); **запись фундушовый** – акт про пожертву: для векуистое памєти дали єсмо сєс листь запись нашѣ добровольный фундушовый с притисненїємъ печатєй нашихъ (Луцьк, 1642 *КМПП* II, 237);

заповїт: а паклижбых я дѣтєй не мѣл а жонѣ свою без плѡдѣ ѡставил, ино таки маєть тоє имѣнє держати... сєстрєнєць мой рожєны... водлѣ моего записѣ сѣ вѣм по томѣ, как са тоє имѣнє в собѣ маєт и как я держал (Луцьк, 1506 *AS* I, 132); То пак кгда ѡтца єго, княза Кѡстантина... в живѡтє не стало, тогды князь Ила по смєрти єго за ѡным даром и записом ѡтца своего,... ѡный замо(к)... к рѣкам своим взал (Краків, 1531 *AS* III, 379); В... скрини...

запи(с) небо(ж)чика..., мужа своего, мела, которы(м)... еє опи́со(м) дарова(л) мене́ всеми́ речами́ рухо́мымы и ста(т)ками́ домо́выми (Житомир, 1583 АЖМУ 46);

(боргове зобов'язання) запис: А па(к)ли бы ко(л)ко до(л)жнико(в) з ро(з)ными́ долги́ на ѿдно́го (!) име́(н)е збе́(г)лоса... то(г)ды́ з оста(т)ними́ записы́ маю(т) ты́е пнзе́(и) свои́(х) на и(ст)цѣ доходити (1566 ВЛС 72 зв.); то па(к) де́(и) па(н) ми́лоше(в)ски(и) па(н)у мое́му па(н)у стани́сла(в)у кграе́(в)скому́ в долгу́ свое́(м) то(т) запи́(с) пода(л) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 48); давши́ на себе́ запи́(с) жи́дови́ з вели́ки(м) варова́ня(м) ты́е по(л)торы́ тисячи́ золоти́(х) дати́ на часы́ певны́е: Прото́ тую́ справу́ до вѣ́домости́ вѣ́щи(х) мѣ́(с)те́(и) всѣ́мъ́ вове́ць доно́шѣ (Львів, 1585 ЛСБ 70, 1 зв.); которы́(и) те́бе́ по́зываетъ́ до вла́(с)но́го запи́су твое́го на которы́(и) еси́ зоста́(л) ви́не(н) три́ тисечи́ золоти́хъ по(л)ски́хъ маю́чи ѿ(т)дати́ в року́ тепе́(р) прошло́мъ тисеча́ шесть́ десято́мъ... которы́хъ еси́ не ѿтѣ́далъ и ѿно́му не зысты́лъ (Кременець, 1611 ЛНБ 5, II 4053, 10); положи́(м) по́зо(в)... в жало́бе є́(г) м(л) пна́ Алекса́(н)дра́ пясечи́(н)ского́ ѿ неѿ(д)да́(н)е сѣ́мы во(д)лу́(г) запи́су є́(г) м(л) дво́(х)со́(т) золоти́(х) по(л)ски́(х) (Вінниця, 1622 ЛНБ 5, III 4057, 63); **записъ́ долговый́** – боргове зобов'язання: четве́(р)ты́(и) запи́(с) до(л)говы́(и) – ѿ(д) жы́да Є́зика́ (Житомир, 1649 ДМВН 190); **записъ́ заставный́** – заставна́ квітання́, заставна́, -ої: па(н) петръ́ Сѣ́лими(р)ски́(и)... ѿче́висто призна́(л) ли́(ст) доброво́(л)ны́(и) запи́(с) сво́(и) заста́(в)ны́(и) с печа́(т)ю и с по́(д)писомъ́ рѣ́ки свое́(и) вла́(с)-но́(и) (Житомир, 1650 ПИ № 43).

♦ **записъ́ ручный́** – власноручний підпис: на што́ и записъ́ ручный́ призна́емъ́ на вря́де кгородскомъ́ Лупко́мъ да́ль бы́лъ (Луцьк, 1606 ИКА, дод. 109).

2. (внесения́ докумен́та в урядо́ві кни́ги) запис: ми́(с)ко́ и(з) же́ною свое́ю... визна́ли иже́ суму́ спо́(л)на́ в́зали́ а имѣ́на пну́ иванови́... на

вѣ́(ч)но́(ст) ѿ(т)дали́... на што́ и розку́ зеле́ную ѿ(т)дали́ и запи́су допу́стили доброво́(л)не́ (Львів, 1591 Юр. 12 зв.); Але́ мо́(ц)не́ стоа́чи при ѿно́(м) ро́(с)писа́(н)ю́ року́ че́каю(чи)́ часу́ певно́го ве́(д)лѣ́гъ запи́сѣ́ ра́(з) ѿчи́нено́(г) на врадѣ́ за́(м)ку́ володы́ме(р)ского́ та́(к) а не ина́че(и) по́(с)тѣ́пѣ́мо (Львів, 1596 ЛСБ 302, 1); Перед... вря́дом мѣ́ским... ставши́ оче́висто жо́на небо́жчика́ Ива́на Ту́цького́, Фе́дора ис па́(сы)нко́м сво́им Радко́м,... сами́ доброво́лне́ призна́ли ку́ запи́су до кни́г в ты́е слова́: иж мы́, пане́ вря́де, пого́дили́смо́ ся з (о)бо́х ру́къ ме́жи со́бою (Бориспіль, 1640 АБМУ 34); И ѿвше́мъ запи́сує́(м) его́ ты́мъ тепе́решнимъ́ запи́сомъ́ то є́(ст) я́ Посо́ховъскаа́... пере́шкодо́ в ѿде́ржаню́ и спо́ко(и)но́мъ ѿжи́ваню́ є́(г) м(л): пну́ дро́зовичу́ чини́ти не маю́ и не буду́ могла́ и ни́хто и(н)ши́(и) не бу́де́тъ мо́глъ (Київ, 1644 Гр. Посо́х. 1 зв.).

3. (письмо́ве зобов'язання) дого́ві́р: па(н)... не́мери́чь, не захо́вываютъ́ся во́дле́ листу́ доброво́(л)но́го запи́су свое́го, заве́(д)ши́ ся се́го року́... е́ще ѿ(т) вели́кодня́ зѣ́... кня́зе(м) Ко́ре́цки(м), при́нявши́ ко́закѡвъ́ для́ ѡ́бороны́ че́(р)ниховское́ ки́(л)ка́деся́(т) члѡ́вка, бави́лъ ихъ́ при́ со́бе́ неде́(л) чо́тыри́ (Житомир, 1584 АЖМУ 122); ино́ се́(с) ча́(с)... не по́(м)не́(чи) запи́(с) сво́(и) которы́(м) ся ѿ́ вше́ляки́(и) по́ко(и)... запи́сали́ кѡ́(л)то́(в)не́... на́сла(в)ши́ на се́ло шѣ́(м)ско́... слу́(г)... з ме́(с)те́(ч)ка́ тро́яно(в)ки́... жо́нѣ́ прере́чно́(г) ѿни́(с)ка́ по́(и)ма́(в)ши́ и... до... тро́яно(в)ки́... ѿ(т)про́вади́ли (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 49); вы́(з)на́ваемо́ ты́(м) нѣ́ши́(м) ве́чи(с)ты́(м) ко́(н)тра́(к)те́мъ запи́со(м) ко́мѣ́ ѿ ты́(м) вѣ́дати́ бѣ́де́(т) на́ле́жало... ижъ́ которы́е́ записы́ мы́ ме́жи со́бою... ма́емо... ты́е записы́ нѣ́ши... ѿ́тве́(р)-жа́е(м) (Жорни́ща, 1615 ЛНБ 5, III 4054, 112);

обі́тниця́, зобов'язання: коли́ бѣ́де́мо стоа́ти вѣ́(р)не́ прі́ его́ сто́(и) ми́лости́ и(ж) є́(ст) на́мъ ты́(ж) з(д)е́рты́й пре́(з) него́... за́пи́с котры́мъ́ са́ бы́ли за́пи́сали... про́(д)ко́ве на́шѣ́ (к. XVI ст. УС № 31, 43 зв.).

Див. ще **ЗАПИСЬ**¹.

ЗАПИСЫВАНЕ с. (занесення певних даних в офіційні документи) записування, запис: я на то и(м) черезъ листь мо(и) вradoвы(и) придалъ возного поветѣ володимерского п̃на дем̃яна... которы(и)... дня нинешнего дати выше(и) писаное передо мною до книгъ к̃гро(д)ски(х)... очевисто к̃д записыва(н)ю тыми словы зналъ (1572 ЖKK I, 40); шляхетный Щасный Клепацкий, ку записываню до книгъ к̃городскихъ Володимерскихъ вызналъ тыми словы (Володимир, 1594 АрхЮЗР 1/1, 399); Пере(д) врядо(м)... становъши ѿчеви(ст)о во(з)ны(и) ене-ра(л) воево(д)ства во(л)ы(н)ско(г) шляхе(т)-ны(и) Паве(л) жыгало(в)ски(и) для записыва-ня до книгъ ѿзна(л) (!) тыми словы и(ж) ѿ(н) по(з)овѣ ѿ(т)неслѣ и... в брамкѣ замочкѣ во(т)кнѣ(л) (Кременецъ, 1635 ЛОИИ 238, 2, 69/5, 3).

Див. ще ЗАПИСАНЕ, ЗАПИСОВАНЕ.

Пор. ЗАПИСЫВАТИ.

ЗАПИСЫВАТЬ див. ЗАПИСЫВАТИ.

ЗАПИСЫВАТИ, ЗАПИСЫВАТЬ дієсл. не-док. 1. (що) (залишати у спадщину, заповідати) записувати: я взяла єсми собе за сына мѣсть сестренца своего... и записываю ємѣ половинѣ имени, ѿчизны своєї оу Межиречи (Острог, 1508 AS III, 55); а она вжо не маєт, бѣдѣчи за дрѣгимъ мѣжомъ, никомѣ тоє сѣмы пеназей записывати ѿт детей моихъ (Вільна, 1529 AS III, 351); князь Анѣдрей Жєславѣский розѣмѣ зѣполоного не мелѣ и не могѣ третей части имєней своихъ князю Ильи... записывати (Краків, 1539 AS IV, 216); ѣста(в)ѣємъ и(ж) хтоко(л)-векъ ѿ(т)писа(в)ши ѿ(т)пра(в)у жонє своє(и) ...того имє(н)я и(н)шому никому никоторы(м) право(м) ани обычає(м) записывати ани в чужий руки заводи(ти) (1566 ВЛС 65 зв).

2. (що) (вписувати, заносити в урядові документи) записувати: дла которое де(и) со(л)живости моє(и) и не будѣчи ѿ(т) ни(х) бє(з)пє(ч)ны(и) весполо(к) з ними ты(х) акто(в) спра(в) судовы(х) роко(в) недавно про(ш)лы(х) справова(ти) в книги записыва(т) а вradoви

своему писа(р)скому досы(т) чини(ти) не могу (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 7).

Див. ще ЗАПИСАТИ, ЗАПИСОВАТИ.

ЗАПИСЬ¹ ж. 1. (письмовий документ юридичного характеру) запис: Которое dokonанє вчинили єсмо межи княжат Их Милости... ведле листов... єднацких, которы Их Милост мѣли межи собою 8 своих зашѣстьах, ино вже на ѿных записех на ѿбє стороне им досыт са стало (Ковель, 1539 AS IV, 182); записъ ѿ(д) ма(р)шала ма(ц)ковятю пє(т)рови (Одрехова, 1605 ЦДІАЛ 37, 1, 29 зв.).

2. (письмове зобов'язання, договір) запис: мы тежѣ вже их с той порѣдки з оной сѣмы десєти тисач коп грошей, на записи ихъ ѿписаной, вы-зволаєм (Берестя, 1544 AS IV, 409).

Див. ще ЗАПИСЬ.

ЗАПИСЬ² див. ЗАПИСЬ.

ЗАПІСЬ див. ЗАПИСЬ.

ЗАПИТЫЙ дієприкм. у знач. прикм. (відданий у заставу) заставлений: И в то(т), де(и), часѣ на мне ѿбо(р)вали ручникъ, в которомъ было па(т)деся(т) гроше(и) лито(в)скихъ, шапку новую запитую, три грш (Житомир, 1584 АЖМУ 130).

ЗАПЛАКАННЫЙ дієприкм. у знач. прикм. Заплаканий: Поваблѣє(т) на(с) до Плѣчѣ и окрѣса лица лѣзми ѿмѣченого, якъ мѣвить стѣый Златоусты(и) // Нѣ машѣ нѣчѣго вѣдѣч-нѣйшого, на(д) бѣчи заплаканыи (Київ, 1625 Коп. Каз. 19-20); Вѣмы якѣ грѣшники Бѣ не послѣдѣєтѣ; Нєхѣй хто прєразлївого в Млѣтѣ добываєтѣ гѣлосѣ, нєхѣй заплакѣныє несє(т) вѣ нѣо ѿчи, нєхѣй зѣ вытагнѣнными сѣплѣкѣєтѣ до Пѣна рѣкѣми жалѣснѣый (Київ, 1648 МКСВ 349).

ЗАПЛАКАТИ дієсл. док. (почати плакати) заплакати: в то(т) ча(с) стѣи никола запла-ка(л) (1489 Чет. 101); Якъ силен господѣ по злом цари доброго дати сына того ж ахаза! Заплачем, люде! (поч. XVII ст. Вол. В. 98); Где надо мною вѣрнѣый прїѣтель заплачєтѣ, А дрѣгѣй ѿ(т) радости по мнѣ и поскачєтѣ // И

лѣдво ма по смерти до гробѣ впровадѣть (Київ, 1622 *Сак. В.* 50 зв.-51); а онѣ заплакавши рѣклѣ до нѣхъ: Плѣчмо Брѣтѣа плѣчмо, нехѣй бѣи нѣши вѣпѣдѣтѣ слѣзы, прѣ(д) вѣстѣмѣ нѣшимѣ (Київ, 1625 *Кон. Каз.* 21); онѣ заплакавши рѣклѣ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 19 зв.); Заплачѣтъ всѣ нѣродѣве зѣмныи (Київ, 1637 *УѢ Кал.* 48).

ЗАПЛАТА¹ ж. 1. (*грошова винагорода за працю, послугу*) заплата, плата: вѣже нас таа заплата справедливимъ взаткомѣ к нѣшимѣ рѣкамѣ дошла (Володимир, 1533 *АС III*, 408); кѣто жѣне(т) то(т) бѣре(т) заплатоу (1556-1561 *ЛС* 356 зв.); а мы ва(с) заплатоу споможемѣ (Сучава, 1558 *ЛСБ* 25); заплата по(д)коморому за працѣ маѣ(т) быти ѡ(т) ко(ж)дого наро(ж)ного ко(п)ца (1566 *ВЛС* 60); Мы ты(ж) бра(т)ство... маемо платити пѣну павлови муларѣви... А кѣды при(и)де(т) трѣд(и)не(и)ши(х) фо(р)мѣ тесати взоры или ритѣя яко та(к) будѣ(т) ве(д)лугѣ роботы ему заплата (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 159); сѣми мы и пѣтрѣ, и дрѣгѣе, ни(ч)то(ж) есмо то(л)ко запла(т)у вѣдлѣд(г) своѣе прѣци и стѣрана ко(ж)ды(и) прѣйме(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 251); робѣтнѣи(к) за(с) котѣрый рѣно вѣстаѣ(т) и прѣ(з) цѣлый дѣнѣ ажѣ до змеркана працѣетѣ, слѣдѣннаѣ ѣ(ст) жебы запла(т)оу вѣзѣлѣ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 221); послано та по ѣблѣка а ты лѣста несе(ш). А яко(ж) сѣ с пѣно(м) спѣтѣкѣвши заплаты сѣ ѣпо(м)ни(ш) (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 21 зв.); Нѣвѣлнѣи(к) дѣла бѣбѣзѣни, дѣбѣрое чѣинѣтъ... Нѣйми(т) дѣбѣрое чѣинѣтъ дѣла заплѣты... дѣла нагорѣбѣи (Київ, 1637 *УѢ Кал.* 29); Хѣтѣ бы оу бѣлѣжнегѣо своѣгѣо чѣгѣо з тыхѣ рѣчѣй позѣчилѣ а здѣхло бы, нагородѣтъ бѣдѣ мѣсилѣ. Але если бы пѣнѣ бѣлѣтъ на тѣй чѣсѣ не нагорѣдѣтъ, звѣлѣща естѣ ли нанѣто пришло за заплатѣ прѣцы егѣо (серед. XVII ст. *Хрон.* 99 зв.); **заплату дѣти** (кому) – (*виплатити зарплату*) заплатити: оучи(т) на(с) того при(т)ча ѣв(г)лѣсѣа ѡ робѣтнѣи(к)а вѣ вѣннѣицы, котѣры(м) каза(л) г(с)дѣ вѣ вѣчо(р) вѣдлѣугѣ змо-вы заплату дѣти (поч. XVII ст. *Проп. р.* 229 зв.); **заплату удилати** (кому) – заплатити: А затѣм

ѡн ходѣл ѡт нас ѣ посѣлѣство до крѣлѣ и при-нес до вас лѣст ѡт крѣлѣ, а вы ни тогѣды естѣ емѣ заплатѣ не ѣдилѣли (Гирлов, 1513-1515 *Cost. DB* № 88); **заплату чѣинѣти, чѣинѣти** заплату (кому) – платити: Та(к)жѣ и Кирилѣо, коли попо(м) прѣбѣсты(м) бы(л), то(л)ко да(ч)ка за собѣю волочи(л), котѣро(му) кѣ(р)мѣша(ми) пиро(ж)ны(ми) заплатѣ чѣинѣ(л) (1598 *Виш.Кн.* 275); Якож росѣказѣли были есмо... пѣнѣ Григорѣю Алѣксѣандрѣвичѣ Хѣдѣкевичѣ быти в Мѣн-скѣ... и чѣинѣти заплатѣ жѣолнѣромѣ (Лѣублѣн, 1566 *АС VII*, 93); **быти у заплатѣ** – одѣржѣувѣти заплату: И онѣи, до росѣсудѣку комисѣрѣско-го, на моѣй руѣкоймѣ маѣють быти у гѣтовой заплатѣ (1537 *РЕА I*, 209).

2. (*повернена, вѣдѣшѣковѣвана вѣртѣмѣсть чѣго-небудѣ*) плата: И мы вѣдѣвши ехѣ доброю воли и токѣмѣжѣ и полнѣю заплатоу, а мы такѣжде-ре и ѡт нас дѣли и потѣверѣдили есѣми нѣшимъ слѣдѣгам... то(т)оу вѣшѣписѣннѣю чѣтѣвѣртѣдѣю част сѣла Фѣдрѣщи,... сѣ вѣсемѣ дохѣдом (Вѣслѣуй, 1502 *ВД II*, 204); А ѡстѣток тоѣ заплаты маѣю ѣго Мѣлѣсти ѣ володѣви заплатити напѣред, ни(ж)ли попѣл ѣзмѣ (Крѣкѣв, 1539 *АС IV*, 215); И за тот попѣл заплатѣли есмо пѣнѣ ѣнкѣ Фѣдѣровѣичѣ... заплатѣ всю, ѡкрѣме тыхъ шѣстѣинадѣцѣти лѣштѣовѣ, шѣто сѣа на коѣмаги не вѣзѣло (Вѣсоцѣк, 1564 *АС IV*, 453); па(н) я(н) яѣубѣви(ч)... па(н)у моѣму житѣа ма(ц) по(л)чѣтѣве(р)тѣста за суму пѣв(н)ную пѣнѣзе(и) прода(л)и заплату зу-по(л)ную вѣзѣ(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 40); ѡчѣзна то(г) гриѣца естѣ межи ва(с)-кѣм(и) бѣе(н)чѣатѣ(м) а межи бы(р)вѣты за ко(т)-рую ѡчѣзѣну тѣе(н) гри(ц) вѣзѣ(л) зупѣ(л)ную заплату и частѣ сѣстры своѣѣ по(д) сѣбе вѣзѣ(л) и вѣрекѣлѣ сѣа та(к) з дѣдѣви(з)ны (Одрѣхова, 1575 *ЦДІАЛ* 37, 16, 5); ю(ж) сталѣся заплата за до(м) котѣры(и) продаѣли брату своѣму... яре(м)ковѣи (Лѣвѣв, 1597 *Юр.* 17 зв.); заплата тоѣ сумы мѣла бы(т)[и] на дѣ[ѣ]нѣи и свѣто ры(м)-скѣо Трѣ(х) Крѣле(в) на вѣрядѣ Жѣитоми(р)-ски(м) (Жѣитомир, 1605 *ДМВН* 26); Если бы вѣлѣ чѣдѣжѣи зрѣанилѣ вола чѣѣгѣо, а онѣ бѣдѣ

здѣхлъ: продадѣтъ вола живо(го) и роздѣ-
латъ заплѣтѣ, такожь и мѣртвого шкѣрѣ (се-
ред. XVII ст. *Хрон.* 99); **заплату вчинити,**
учинити заплату (кому) – заплатити: за тот
попел маю я Е҃го Милости ѡстаток, всю за-
плѣтѣ вчинити первой, нижли попел ѡзмѣ
(Краків, 1539 *AS* IV, 214); в по(н)дело(к) по
сту(м) дсѣ ми(с)ко... с пола(в) оучини(л) за-
пла(т)оу виши(т)ку зупе(л)ную сестрѣ свою(и)
васи (Одрехова, 1584 *ЦДІАЛ* 37, 1, 20 зв.);
станути на заплату – заплатити: я са(м) а
по (м)не ма(л)жо(н)ка и пото(м)ки мое... на
пе(р)ши(м) року... станути маємо... на заплату
до при(и)шли(х) роковъ (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5,
III 4057, 31).

3. (*внесені за що-небудь гроші*) оплата, пла-
та: Ро(з)мовляю теды ѡ десетинахъ, ѡ добро-
дѣйства(х) надѣныхъ,... ѡ ци(н)шахъ ѡлбо
заплѣтахъ, и Клеріцкихъ тестаментѣхъ (Єв'є
або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 11); Дань:
Чиншъ, побѣръ, заплѣта чиншована (1627 *ЛБ*
29); Наймнѡ: Заплѣта, мыто наѣмничеє (Там
же, 69); *pensio, nis*, дан(ъ), заплата (1642 *ЛС*
305).

4. *Перен. (позитивна оцінка)* визнання: Єст-
ли з низкого родѣ посполитый человекъ прихо-
дит для своихъ цнотъ кѣ вышшей чти, а простыи
годностью шляхотства достѣпаютъ, заправдѣ
достойна єст ѡсвецоности кнажества для
мѣжства высокихъ заслѣгъ чтамъ и розмноже-
нью заплаты давнит (Городно, 1507 *AS* III,
49);

(*нагорода за які-небудь заслуги, за праведне
життя*) винагорода: пилну(и)те абы єсте спра-
ведливостъ вашеє не чинили пере(д) лю(д)ми
для того абы єсте бачени были ѡ(т) люде(и), бо
иначе(и) заплаты не маєте ѣ ѡ(т)ца (Хорошів,
1581 *Є. Нег.* 5 зв.); за нашѣ оучинъки годною
заплѣтоу беремо а сеи пакъ ничого злого нико-
моу не оучинили (1556-1561 *ПС* 328); А то для
ра(з)множения хвалы бога вседѣ(р)жителя... за
свое ѡ(т)пущение грехо(в) и вѣчноє бѣгомо(л)-
ство, за що заплата буде(т) ваши(м) мл(с)тя(м)

во ца(р)ствии нѣ(с)но(м) ѡ(т)... владыки бѣа на-
шого (Львів, 1585 *ЛСБ* 70, 1 зв.); Самые толко
учинки и справы наши,... або намъ приемную
и солодкую заплату, або страшную и горькую
муку принести мусятъ (Клевѣнь, 1596 *АрхЮЗР*
1/I, 491); Коли кто дастъ воды чашу студе-
ной во имя Господне, и за то прійметъ заплату
въ царствіи безъконечнумъ (XVI ст. *НС* 213);
тепѣрь наоуживаюса рѣскошій тогѣ свѣта, а
на ѡста(т)кѣ малый чѣсь попрацоую и та(к)
за оувѣсь вѣ(к) пріимоу заплѣтѣ (Острог, 1607
Лѣк. 109); а на ѡномъ свѣтѣ бѣдетъ по дѣламъ
каждомъ заплѣта. добрымъ вѣчны(и) животъ,
и радость николи непережитѣа (поч. XVII ст.
Пчела 42); Такъ бѣвѣмъ и Бѣа мѣлостивого прі-
имемо... Абѣсмы // за тѣе принали заплѣтѣ
гѣйндю лѣскою и милосѣрдіємъ Гѣа Бѣа и Сѣса
нашего Іс Хѣа (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 303-304);
Мздѣ: Заплѣта, нагорода (1627 *ЛБ* 63); за та-
ковъхъ Офѣры принѣситъ, заплѣты участни-
комъ стаѣтѣса, же и любѣвъ ѡказѣлъ ѡ збавѣ-
нью бѣйжнего (Київ, 1627 *Тр.* 38); Акѣѣисты,
якъ много нѣчій, читаючи, Бѣа, Чѣстѣю Дѣвѣ,
за всѣхъ бѣлаючи, Стѣвилъ: якъ ѣстинно-
мѣ Пастырь потреба. Зѣто заплѣты гѣйной
чекѣючи зъ Нѣба (Луцьк, 1628 *Андр. Лям.* 5);
Єсли ся Вамъ єще прида(ст) з го(с)подаре(м)
єго м(л)мовити мовѣте ижъ не то(и) що за-
чалъ муровати, але то(и) що зако(н)чылъ дѣ-
ло хвалу ѣ Бѣа має(т) и заплату (Львів, 1642
ЛСБ 559, 1); Прѣведнымъ Бѣтъ, ѣсно покѣ-
же и не стрѣшно лице свое пресвѣтлое, а тѣ
єсть найбѣлшаѣ рѣдѣсть и заплѣта стѣмъ
оуго(д)никѡ(м) Бѣји(м), вѣ прѣ(с)тѣвѣ Нѣ(с)номъ,
пожаданнаѣ Агѣтлѡмъ стѣмъ (Чернігів, 1646
Перло 162); **заплату давати** – нагороджувати:
Кды бѣвѣ(м) є(ст) бѣ наисправедлившій, для
тогѣжъ трѣба абы бѣлъ рѣвный и справедлѣ-
вый... и якъ ѡдною рѣкою карѣетъ, такъ дрѣ-
гѣю трѣба абы нагородѣоу и заплѣтоу давалъ
(поч. XVII ст. *Проп. р.* 153); **дати заплату**
– винагородити: Але єсли за малоую рѣ(ч) и
за тѣє ѡбицає(т) намъ дати запла(т)у яко ѡцѣ

шовъ триста залотыхъ поводом не оддалисте (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 422).

2. Перен. (що, за що, кому і без додатка) (*винагородити*) заплатити: А тело мое грешное, будь который христианинъ, або панъ Татаринъ, въ землю где погребетъ, за то емѹ маю надею въ ласце Бозской, ижъ Богъ милостивый милосердѣе заплатитъ (1577 *AS* VI, 71); а богъ вседержитель ва(м) тоѹ заплати(т) въ цр(с)твѣ нб(с)нѡ(м) и има ваш(и) мл(с)ти бѣде(т) вездѣ слынѣти (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); Не забудетъ насъ, што бы не заплативъ на сѹмъ свѣтѣ дѣля помѣнѣку его, а на тумѣ свѣтѣ дѣля смерте Иисусъ Христови у славѣ безъ платнѣ нашей дастъ намъ царство небесное (XVI ст. *НЄ* 143); Але тоѹ невдя(ч)ністю ѡны(м) заплатылы (1636 *Лям. о приг.* 5); Тѹ бовѣмъ естъ справедливаа запла́та и нагоро́да, немѣлостивымъ ѡ(т)да́ти немѣлость, а мѣлостивымъ заплати́ти и нагороди́ти мѣлостью (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 49); А нѣ маю чѣмъ долѣгѣ того ѡ(т)да́ти... Црѣмъ бѣмѣмъ нб(с)номѣ, заплати́ти, А дѣшѣ моѹ ѡ(т) вѣчнои смѣрти искѣпѣти (Чернігів, 1646 *Перло* 19 зв); **богъ заплатитъ** *див. БОГЪ.*

ЗАПЛАТИТЬ *див. ЗАПЛАТИТИ.*

ЗАПЛАТИТЬ *див. ЗАПЛАТИТИ.*

ЗАПЛАТИТЬСЯ *дієсл. док. (винагородитися)* заплатитися: Я сподѣваючися, же се то мне отъ него мѣло заплатитъ и учтивѣ послугами оногѹ и зичливостью нагрожати..., при собе-мѣ его ховаль (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 281).

ЗАПЛАТКИ, ЗАПЛОТКИ *мн.* Схованка, криївка: а потомъ,... вернувшись одъ церкви, ...еще зъ большимъ людомъ и зъ тѣми, которые по заплоткахъ въ засадѣ были, кгвалтовне... на дворъ помененый нашѣдыши, а зобравши... войтовъ... онымъ рассказали, абы, жадныхъ повинностей... отыцу Рутьскому... неодавали (Київ, 1633 *КМПП* I, дод. 543); они не ѡшановавши ме(с)тца свѣтого оногѹ ѡбѣхами... побили... потомъ... того(ж) дня

еже зъ большимъ людомъ, и с тѣми которые по заплаткахъ в заго(д)ѣ были... арматѣе на дворъ... родичовъ протѣстѣючого за валомъ, и па(р)каномъ лежачы(и) наше(д)шы... мещаны... ро(з)казали, абы... повинностѣ(и) // ...не одавали (Київ, 1633 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 626, 38-38 зв.).

ЗАПЛАТЫТИ *див. ЗАПЛАТИТИ.*

ЗАПЛАЧЕНЄ *с. (стп. zapłascenie)* заплата, оплата: ѡ заплаченю на велѣ днѣй припадѣючимъ (к. XVI ст. *Розм.* 70).

Див. ще ЗАПЛАЧЕНЄ.

ЗАПЛАЧЕНЄ, ЗАПЛАЧЕНЬЄ, ЗАПЛАЧЕНЬЄ *с. (внесения плати за что-нибудь)* заплата, оплата: которѣю(ж) суму пнѣе(и) пови(н)на буду и(х) мл(сти) заплати(ти) на... де(н) рожества свѣтого ивана крестителя... не задаваю(чи) кнѣю козеце жа(д)ное // тру(д)ности и ѡме(ш)ка(н)я в заплаче(н)ю (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 15-16); а заплативши заруки, пред ся сѣсь лист и постановѣе наше вѣчне, непорушѣе перед заплаченѣем и по заплаченю зарукъ держати и полнити маемъ (Підгайці, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 370); а ты(м) поря(д)ко(м) тоѹ выкѣпле(н)ѣ с того име(н)я ншо(г)... ро(к) за роко(м) идѣчи в ѡ(д)ложѣнью сѣмѣ пнѣе(и) розѣмяно быти маѣтъ до зупо(л)ного ѡ(т)да(н)я и заплаче(н)я ты(х) дво(х) со(т) и сорока копѣ гроше(и) пану станиславу крини(ц)кому (Юсківці, 1576 *ЛНБ* 5, II 4044, 87 зв.); заплаченѣе в полрокѣ пя(т) либрѣ (к. XVI ст. *Розм.* 69); Водлугъ которо(г)[о] запису заплаче(н)я сумѣ пнѣе(и) менованѹ ѡ(т) и(х) мл(с)тѣ(и), поча(в)шы спора(н)ку, а(ж) до не(ш)порное годыны ѡчекива(л), ни(ж)ли и(х) мл(с)тъ... менованѹ сумѣ пнѣе(и) не ѡ(т)дали и не заплатылы (Житомир, 1605 *ДМВН* 108); по заплаче(н)ю ѡ (с)пу(с)тоше(н)ѣ маѣ(т)но(с)ти и ѡ жадные шкоды в не(и) починѣные позывати... не маю (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 32); пото(м)ковѣ мои маюгъ...де(р)жать и уживатъ ажъ до ѡ(д)да(н)я заплаченѣя тоѹ поменѣе сумѣ все(и) спо(л)на

ω(д) потомъковъ небо(ж)чика... яко дедичовъ тоє маетьно(с)ти (Тригорськ, 1648 ДМВН 219).

Див. ще ЗАПЛАЧЕНЄ.

Пор. ЗАПЛАТИТИ.

ЗАПЛАЧЕНЬЄ *див. ЗАПЛАЧЕНЄ.*

ЗАПЛАЧЕНЬЄ *див. ЗАПЛАЧЕНЄ.*

ЗАПЛЕВАНА *с.* Заплювання, плювання: корбнѣ терновѣю на головѣ носѣтъ, заплєвѣна, полічки, и крѣстъ поднѣлъ (Вільна, 1627 Дух.б. 106).

Пор. ЗАПЛЕВАТИ.

ЗАПЛЕВАТИ *дієсл. док.* (що) Заплювати: Емѣ же жидове крѣстъ ѡготовали и те(р)новы(м) вѣнце(м) с копие(м) витали... Ѡцто(м) и желчию сего напояли, и стѣе лице (е)го заплєвали (к. XVI - поч. XVII ст. ПДПИ 182, 64).

ЗАПЛЕСКАТИ *дієсл. док.* (чим) Заплескати: всѣ єдиногласно заспѣваймо ємѣ, заплєщѣмо рѣками, и выкрыкаймо... гѣлосомъ радости и весѣла (Київ, 1637 УЄ Кал. 193).

ЗАПЛЕСТЫ *дієсл. док.* (що) (*плетучи, обгородити що-небудь*) заплести, обплести: до которого дворисча маеть и повинень панъ Бялостоцкий заразы сыны зъ хижою заплесты зъ своего хворосту, колья и ключисча зо всимъ (Луцьк, 1619 АрхЮЗР 6/І, 394).

ЗАПЛОДИТИСЯ *дієсл. док.* (*розвестися*) розплодитися: впѣлъ вѣ горѣчкѣ, и вѣ незнобнѣю свербѣчкѣ, вѣ пѣхлѣнѣ ногѣ и вѣ загнилость члѣнокѣвъ, зъ которѣ са вѣ живѣмѣ робѣцтво заплѣдило (Київ, 1637 УЄ Кал. 868);

перен. (*зародитися, виникнути*) заплодитися: ω котрѣистѣ свѣтломъ всѣмъ и земли сѣлю, недопѣщаючи робѣцтвѣ анѣ мѣлю, Прѣзъ недбѣльство вѣ дѣшахъ са лѣюдзкихъ заплѣдити, И за ненаѣуюкою допѣстити гнѣити (Львів, 1614 Кн. о св. 29 нenum.).

ЗАПЛОТКИ *див. ЗАПЛАТКИ.*

ЗАПЛУТА *с.* Провулокъ: Оулица, заплѣта, заѣлокъ (1627 ЛБ 143).

ЗАПЛЫНУТИ *дієсл. док., перен.* (*потрапити в неприємне становище*) заплисти: во(л)-но ва(м) не вѣровати, аѣ ѣмры ты(л)ко, тогда

ѣзриши если лѣгѣ или правдѣ мѣвлю. Ви(ди)те ли не(н)дзнороско(ш)ници гдѣ заплынѣли є(с)-те. Ви(ди)те ли, яко на глѣбоки(и) вѣръ, ри(м)-скѣю преле(ст) потрафили єсте, в которо(и) вѣчнѣ ѣтонѣти мѣсите, если са не покаете (1598 Виш. Кн. 293 зв.).

ЗАПЛѢТАТИ *дієсл. недок.* Заплѣтати. ◊ **ноги заплѣтати** – (*невпевнено йти*) ноги заплѣтати: Запинаю: Застановляю, нѣги заплѣтаю, ѣвѣклѣю, замѣтѣю, заважаю, ѣмешкѣвѣю, перешкажѣю (1627 ЛБ 41).

ЗАПЛЮГАВЛЕНЬЙ *дієприкм.* Осквернений, зганѣблений: албо дѣла того бы(с)те розѣмѣли непожито(ч)не приѣхати є(му) и(ж) ѣнѣ видѣтъ цѣркѣвъ х(с)вѣ заплюгавленѣю нечѣ(с)-тивы(ми) пасты(р)ми чрѣвопа(с)ными (1598 Виш. Кн. 288 зв.).

ЗАПОВЕДАНИЕ *див. ЗАПОВѢДАНИЕ.*

ЗАПОВЕДАНИЕ *див. ЗАПОВѢДАНИЕ.*

ЗАПОВЕДАТИ *див. ЗАПОВѢДАТИ.*

ЗАПОВЕДЪ *див. ЗАПОВѢДЬ.*

ЗАПОВЕДЬ *див. ЗАПОВѢДЬ.*

ЗАПОВИДѢТИ *див. ЗАПОВѢДИТИ.*

ЗАПОВИННЫЙ *прикм.* Уважний, стараний, обов'язковий: Надчитѣ мѣвлю и читѣти по Славѣнскѣ и писѣти ро(з)дѣлне и чтѣмое выро(з)мѣвати лѣцно, // гды при ней заповиннымъ потщѣніємъ вашимъ читаны бѣдѣтъ звѣклымъ шкѣлъ спѣсо(б)ѣ(м) Славѣнскѣи Лѣкѣци и на рѣскѣи язѣкъ переклѣданы (Єв'є, 1619 См. Грам. 2 зв.-3); Гра(м)мѣтѣ сѣй на чо(м) бы сходѣло не єсть тѣкъ далѣце єй ѣстотное якъ ваѣмъ оучителе(м) вѣласное Анѣмалны(х) мѣвлю именѣ и глѣ зобрѣнѣ и до вѣдомости оучѣщи(х)са подѣнѣ што пѣвене(м) заповинны(м) старанѣмѣ вашимъ (Там же, 4).

ЗАПОВѢДАНИЕ, ЗАПОВЕДАНИЕ, ЗАПОВЕДАНИЕ *с.* Розпорядження: мы заразы, вси слѣбѣжѣне, по заповѣданю єго милости княжати воеводы Киевского, мусели перестать шинкомъ и гандлемъ се обходити (Житомир, 1586 АрхЮЗР 7/І, 254); але неха(и) того не бѣдетъ. розѣмѣ(и) добрѣ, и стережѣса ω(т) нашего за-

повѣдана ѿ семь бра(т)ствѣ (Львів, 1587 ЛСБ 89); но твоа м(л) ле(г)це собѣ дѣховное право и (з)ве(р)хность на́шѣ поважаючи проти(в) стѣ(х) аплѣ и стѣ(х) бѣгоносны(х) ѿ(т)цѣ канонѿ(в)... и събо(р)ного на́шо(г) постановѣна и заповѣданья вы́стѣпи(л) еси (Берестя, 1593 ЛСБ 238, 1 зв.); Потѣмъ врѣхлѣ припало панѣвъ Венѣцкихъ заповѣданье: ѿ Ри(м)ской кни(ж)це, же на́съ по все́мъ пѣнстве Венѣ(ц)комъ Еп(с)копо(в),... пресладова́ти, и потвѣрами ша́рпати не перестѣли (Єв'є або Вільна, п. 1616 Прич. отех. 7); Завѣща́нїе: Заповѣданье, приказа(н)є, ...повелѣнье, або теста́мє(н)тъ при смерти (1627 ЛБ 40).

Див. ще ЗАПОВѢДАНІЄ.

Пор. ЗАПОВѢДАТИ.

ЗАПОВѢДАНІЄ, ЗАПОВѢДАНІЄ с. (цсл. заповѣдание) розпорядження: но твоа м(л) легце собѣ дѣховное право и зве(р)хность на́шѣ поважаючи, противъ свѣты(х) ап(с)лѣ и стѣ(х) бѣгоносны(х) ѿ(т)цѣ канонѿвъ... патріа(р)хи и... нашего постано́вє(н)а и заповѣданія выступи(л) еси, не ро(з)судивши(с) ѿ свое(г) дѣховнаго пра́ва (Вільна, 1594 ЛСБ 251, 1 зв.);

настанова: По самомъ принятїи духа святаго, хотящемъ яже дѣломъ отъ господа повелѣнное сами собою апостоли преходити,... не чинятъ между собою споры, брани, и того единого начальства и заповѣдания, яко да будетъ одинъ лутше,... но и все равные (1600-1601 Виш. Кр. отв. 178).

Див. ще ЗАПОВѢДАНЄ.

Пор. ЗАПОВѢДАТИ.

ЗАПОВѢДАНІЄ *див. ЗАПОВѢДАНІЄ.*

ЗАПОВѢДАТИ, ЗАПОВЕДАТИ *дієсл. недок. 1.* (кому і без додатка) (*застерігати*) заповідати: Є(в)глиста пи́ще, якъ заповѣдаєть люде́мъ всако́и прѣ свои(х) ближнихъ соудѣ. якъ тыжъ велитъ ближнимъ добре чинити (1556-1561 ПЄ 38 зв.); Єв(г)листа выписѣує заповѣдаючи абы(х)мо не приводили на лихѣе ближнихъ але наказовали а вѣрні боудѣючи боу, слоужили ємоу (Там же, 295); И заповѣдаемъ таковымъ, под казню душевною и клятвою Божію..., абы

дрѣжали єдинъ съ другимъ братство сполон; а если бы кторыи выступаль и не хотѣль послушнымъ быти, того отлученіемъ закону святого... карати (Перемишль, 1563 АрхЮЗР 1/VI, 51); єго милѣсть княжа воевода Киевский, на то ничѣго не дбаючи, але повтѣре намъ заповѣдалъ черезъ возного Киевского, Томка Хомича, абы єсѣмѣ жаднымъ питемъ шинковнымъ ани гандлемъ се не обходили (Житомир, 1586 АрхЮЗР 7/1, 254); хто тоє бѣде(т) прѣчина́ти чѣго зако(н) бѣжїи заповѣда(л), те́ды ты(ж) прокла(т) бѣде(т) (к. XVI ст. УЄ №31, 84 зв.).

2. (*давати які-небудь настанови, розпорядження*) заповідати: кнзъ агриколаи заповѣдалъ сторожомъ тѣмничны(м) твердо блѣсти и(х) (1489 Чет. 142); Єсли бы челя(д) нево(л)-ная вте(к)ла а заповѣда(л) бы зъ яко́го пере(и)му и женучи за нею в погоню в кого бы єе нашо(л), то(г)ды має(т) тому в кого челя(д) застане(т) переємъ да(ти) с чѣго бѣде́ть пє(р)вє(и) заповѣда(л) (1566 ВЛС 98 зв.); Отець на́шѣ... заповѣда намъ не пити вина, ниже будѣвати домо́въ,... но въ ку́щахъ жити всѣ дни живота нашего (Супрасльський монастир, 1580 Пис. пр. лют. 150); А та(к) пи́ще́мѣ к тобѣ и заповѣдаємо, и дабы єси нѣ в чє(мѣ) нѣ ко єдино́мѣ проти(в)ного што мѣви(л) во лво́вѣ бѣдѣ́чємѣ бра(т)ствѣ и єдино́мыслию на голова(х) ихъ бѣголю́биа (Львів, 1587 ЛСБ 89); Єдина церковная єднѣсть, а не двѣ, ѿ которой самъ Христѣс молился Отцу, и єдинъ рай, и єдино послушенство в церкви, яко Адамови в раю заповѣдано (Львів, 1605-1606 Перест. 46); Прч(с)тыи бо Вл(д)ка повсѣдѣ заповѣдаєть, всѣ́ко не мстѣтисѣ и не глѣдѣтисѣ хр(с)тіанѿ(м) (Київ, 1621 Кон. Пал. (Лв.) 29); Завѣща́ю: Заповѣдаю, приказѣю, росказѣю, наказѣю (1627 ЛБ 40); ты заповѣдалъ єси тѣмъ згордѣтелюмъ тво́имъ, абы твою во́лю творѣли (Чернігів, 1646 Перло 151 зв.).

3. (чѣму і без додатка) (*забороняти*) заказувати (що): ѿ(т) мно́гы(х) выхо(ди)ли бѣсовє крыча́чи и мѣвачї, ты єси снѣ бѣжїи, а ѿ(н) заповѣдал и не допоу́щаль имъ повѣдати, бо соу(т)

вѣдали и(ж) є(ст) самыи хс̄ (XVI ст. УЄ Літк. 14); И(ж) пре(д) стое̄ памѣти короле(м) Стефано(м) ѿгодѣ Албо застановле(н)є стало(с), Ажѣ до згоды папежа ри(м)ского з патриа(р)хи нашими цр̄квамъ нашимъ въ всяки(х) ѿбрядо(х) поко(и) дати и звоне(н)ю не заповѣдати (Львів, 1595 ЛСБ 277, 1); Кгды, повѣда, сходили Ап(с)лове з̄ горы, заповѣда(л) и(м) Іс̄... Никомѣ же повѣдайте видѣніа, ажѣ Снѣ̄ челоувѣчскій из̄ мѣртвы(х) въскрѣснетѣ (Київ, бл. 1619 Аз. В. 72); Призапрѣщаю: Заповѣдаю (1627 ЛБ 97).

Див. ще ЗАПОВѢДОВАТИ, ЗАПОВѢСТИ.

ЗАПОВѢДИТИ, ЗАПОВИДѢТИ, ЗАПОВѢДѢТИ дієсл. док. (кому і без додатка) (дати настанову) заповісти: А слышите якъ тыжъ прише(д)ши въ Іер(с)лимѣ до цр̄кве соломонови, котороаа (!) са зове ст̄аа ст̄ыхъ, и заповидѣ(л) Іс̄, абы ниакого тр̄гоу в цр̄кви не чинено, и мови(л): до(м) мой, до(м) мл̄твы є(ст) (XVI ст. УЄ Трост. 45); И за то великое то(м)ленье в рогатинѣ бра(т)ству ѿмножило(с) дете(и) и(х) не кр̄щено ме(р)твы(х) не погребано и жадно(г) ѿбрядѣ законно(г) брат̄ству не чинено и всѣмъ сщенико(м) еп(с)п̄ь заповѣдѣ(л) в рогатѣнѣ (Гологори, XVI ст. ЛНБ 4, 1136, 35, 1); ѿ(н) в то(т) ча(с) доткнѣ(в) ѿчи и(х), теды имѣ и заповѣди(л) абы нѣкомѣ того не повѣдали (к. XVI ст. УЄ № 31, 132).

Див. ще ЗАПОВѢДАТИ, ЗАПОВѢДОВАТИ, ЗАПОВѢСТИ.

ЗАПОВѢДОВАТИ дієсл. недок. (що) Те саме, що **заповѣдати** у 3 знач.: а хто бы ма(л) причинити що бѣ̄ заповѣдоуетъ, то є(ст) чинити бл̄д(д) п̄а(н)ство прелюбодѣйство // и неч(с)тость пыхоу фа(л)шѣ і иные зло(с)ти ѿ то хто тое̄ бѣде(т) причинати чого зако(н) бж̄й̄ заповѣда(л), теды ты(ж) прокла(т) бѣде(т) (к. XVI ст. УЄ № 31, 84-84 зв.).

Див. ще ЗАПОВѢДАТИ, ЗАПОВѢДИТИ, ЗАПОВѢСТИ.

ЗАПОВѢДЬ, ЗАПОВѢДЪ, ЗАПОВЕДЬ, ЗАПОВЕДЪ ч. 1. (біблійна настанова) запо-

відь: вѣдає(ш) заповѣди прелюбодѣйства не дѣлай, не оубій не оукрадь, л̄живе не свѣ(д)чи чт̄і ѿ(т)ца твоего, и мтр̄ь твою (1556-1561 ПЄ 301); погл̄дмлюса въ заповѣдѣхъ твои(х), погл̄дмлюса въ чд̄есѣхъ твои(х) (1596 ЛЗ 41); Ба бойса: и заповѣд̄ий єго стережи, и нѣгды гб̄лодѣ дѣша твоа не дознаєтъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 25); Прійди г̄и нашѣ, свѣтоподателю, просвѣті раз̄дмы нашѣ, свѣто(м) Нб̄(с)нои премоу(д)рости, в̄ познаніє Волѣ с(т): твоеи, и заповѣдей твоихъ (Чернігів, 1646 Перло 35); **заповѣдь божя, божия заповѣдь** – Божя заповідь: Адамъ и Єва за грѣхъ преступленія заповѣди Божей и за невизнання на себе грѣха... были з̄ рая на землю вигнаны (Київ, 1621 Кон. Пал. 821); Але я томѣ барзо позавидѣлъ, Адама и Євѣ оужемъ из̄ розд̄м̄ извѣлъ, Ижѣ божію заповѣдь престѣпили. – На тое-мъ привѣлъ что изгрѣшили (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 14); **заповѣдь господня** – Божя заповідь: да не соблазните рече ни єдина(г) ѿ(т) малы(х) сихъ вѣр̄юущи(х) во има мое, поне са(м) сопротивенъ сы(и) заповѣде(м) г(с)нимъ (Львів, 1587 ЛСБ 67); **въ заповѣдехъ ходити, ходити въ заповѣдехъ** – жити згідно з Божими заповідями: а котр̄їи сѣ(т) бж̄їи и ѿцевскыи, тыи котр̄їи соу(т) оу сталои вѣри... и стоа(т) пр̄і кр(с)щеніи єго ст̄омъ а не поскве(р)наю(т) єго, и в заповѣде(х) єго ст̄ы(х) ходат̄ь и ѿц̄ь нб̄(с)ныи любит̄ь и(х), и промыслаєтъ ѿ ни(х), яко с̄з(д)ателъ и(х) (к. XVI ст. УЄ № 31, 83); были ѿбое̄ справе(д)ливы(х) пере(д) бг̄ом ходили въ в̄сѣхъ заповѣдехъ г̄нихъ // без̄ь приганы без̄ь порока и не было в̄ нихъ плодоу (1556-1561 ПЄ 204 зв.-205);

(настанова) заповіт, завіт: Законъ: Прáво, заповѣдь, або ѿстава (1627 ЛБ 41); lat[er]culum, заповѣд(ъ) стари(и)ши(н) (1642 ЛС 251).

2. (розпорядження, наказ) заповідь: Ѡ заповѣ(в)д̄ь и ѿ заруки ѿ ре(ч) с̄зжону: ...хто бы на ко(м) што право(м) презыскалъ... тогды маєтъ в то єму д̄вѣза(н)є справа дан̄но быти а з̄ в̄радѣ зарука маєтъ быти положона абы то(т) хто на праве д̄пусти(л), в то ся чере(з) то не (в)ступо-

ва(л) и (в) вязанья не борони(л) (1566 ВЛС 54); тех которые тым заказомъ и заповѣдем подлѣгати не хотѣли, браньемъ винъ. везеньемъ битьемъ и иншими способы оудрѣчаючи (Острог, 1598-1599 Апокр. 207); Стороны да(т)кѣ южемъ да(л) що(м) мѣлъ дати, пошло мои(х) ки(л)ка со(т) зло(т) вниве(ч) чего я и до того часѣ жалю а бо(л)ше(и) ты(х) ка(р)то(к) не носи, маю я заповѣдъ ѡ(т) на(и)стѣго патриа(р)хи же бы(м) та(м) не ходи(л) (Львів, 1618 ЛСБ 1043, 27); **заповѣдъ покладати (положити)** – заповідати (заповісти): ѡ такѡвыхъ заповѣдъ нашѣ покладѣмъ... такѡвыхъ възыскивати и осмо́трати, и безъ его Єп(с)кпа вѣдѣнія ника́коже дрѣзну́ти его благосло́вити и до Цр́квей Бж́їихъ пѣсти́ти (Львів, 1614 Вил.соб. 10); Та́кже и ѡ Свѣщеннои́щехъ, и ѡ Мни́хѡхъ, рѣ́кше, ѡ Чернѣ́цѡхъ, кото́рыи зъ Монастыре́й исхо́дять безъ во́ли и ѡ(т)поу́стное гра́моты Иго́уменъское, ино и ѡ то́мъ за́повѣдъ положи́хомъ (Там же, 17).

3. (повідомлення, оголошення, відомість) відомість: Яко жемъ и мелника Дядковскаго, на йме Ничипора, въ той справе пыталъ, который ми доброволне поведилъ: же дей я самъ на гребли нашей, Дядковской, праве на змерканю, маючи заповедь о утеклыхъ пахолкахъ отъ пана Кгешковскаго, въ якомъ оденю отъ него – поткалъ (Луцьк, 1606 АрхЮЗР 6/І, 339); Свѣдѣніе: Вѣдомость, свѣдомость, или свѣдо́цтво, за́повѣдъ (1627 ЛБ 112); indictio, заповѣдъ, поборъ, цѣна (1642 ЛС 233).

ЗАПОВѢСТИ *дієсл. док.* Те саме, що **заповѣдити**: далі зло(т) ·і· что на п̄на старо(с)тѣ пожычыла. что бы(л) заповѣ(л) бѣдова(т) стѣго ѡнофрыя мѣ(р) ѡ(т) влицѣ и листь да(л) староста да(л) во(л)ны(и) на бѣдоване (Львів, 1592 ЛСБ 1037, 64); Такъ тижъ и Адамъ согрѣшилъ, же ѡ(т) древа заказаного ѡвоцѣ ѣлъ, ѡ(т) которого древа ангѣль ему заповѣлъ [аби] ани въ рѣки свои не бралъ (І пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 15).

Див. ще ЗАПОВѢДАТИ, ЗАПОВѢДОВАТИ.

ЗАПОВѢТРЕННЫЙ, ЗАПОВЕТРОНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (стп. zapowietrzony) (у якому наявна зараза)* заражений: Новинами не забавам Вашей Милости, ѡдно то, иж се сезде и поветра не лекают и в заповетроных мѣстцах соймики полем мѣти хотат, абы вже з нами доконали того звѣзкѣ и приѣзні братское (Варшава, 1568 AS VII, 307); я іѡа(н) василе(в) ле(в)ковича з рогатина цалого вмыслѣ бѣдѣчи, за здорова доброго, своего нѣ ѡ(т) кого не примѣшенны(и), анѣ намовлены(и), то(л)ко для часѣ заповѣтреного нѣне(ш)него явно чиню си(м) мои(м) писа(н)е(м)... иже(м)... до(м) мо(и)... ѡ(т)казѣю... брату моемѣ (Львів, 1594 ЛСБ 265).

ЗАПОВѢТРИТИСЯ *дієсл. док. (стп. zapowietrzyć)* заразиться: в то(м) же мѣстѣ снѣ п.: мигалновъ поѣхаль до Турокъ и заповѣтри(л)ся, и са(м) вме(р) в Турце(х), а до Лвова товари припроважено (серед. XVII ст. *ЛЛ* 177).

ЗАПОДЕТИ *дієсл. док.* Заподіти, подіти, діти: кгда се тот неприятел року прошѣлого тисеча шестсотъ чотырдесять осмо́го, ку воеводству Во́лынскому зближал, тот же менованный Павел Тетер, справъ не отдавши и оны, не ведати, где заподевши, до тоеж ребе́ллии коза́цкое уте́кълъ и сполне з ними панства его королевское милости инѣфестовал (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 402).

ЗАПОДЕТИСЕ *дієсл. док.* Заподітисся, подітисся, дітисся: чыли были позо(с)талые в дворе то(м), чыль тежъ з преречоною зошлою родите(л)кою ѡныхъ в дорозе, в утеце несчасно(и), где се заподели, поневажъ досконале и ѡ сме(р)ти – где, яки(м) способомъ живота доконала, – веде́тъ не могучы (Житомир, 1649 ДМВН 185).

ЗАПОДОЙЗРЕННЫЙ *дієприкм. у знач. ім. с.р. заподойзренное* – запідозрене, -ого: яко же(м) то(т) запи(с) и все право, што(м) ме(л) ѡ(т) п̄на по(д)коморого, его мл(с)ти до рѣкъ ѡ(т)да́лъ, а если бы ся коли в мене а(л)бо по(т)мо(к)о(в) мои(х) листь и право якоє на то по-

казало, тоє яко неправное касѣю..., такъ и(ж) ѿ жа(д)ного права и нигде жа(д)ное мощи и ме(ст)ца мети не має(т), и заподо(и)зренное роздмѣяно быти має(т) (Вінниця, 1604 ЛНБ 5, П 4051, 38).

ЗАПОЗВАНЄ, ЗАПОЗВАНЬЄ с. (стп. *zarozwanie*) (скарга до суду) позов: я Букоє(м)-ски(и) позвало(м) бы(л)... п̄на су(д)ю на роки зе(м)ские... ѿ границѣ межи має(т)ностями н̄шыми... за которы(м) запозва(н)є(м) ста(л) се межи нами декре(т) до ѿчине(н)я грани(ц) и ѿдослѣня до сѣдѣ по(д)коморско(г) (Луцьк, 1606 ЛНБ 5, П 4049, 140); которое запо(з)ванье зара(з) передо м̄не, по(д)коморимъ, продуковаль, и ажъ бы декрета теперешние, в то(и) справе неправне ферованье, были пре(з) судъ головны(и) трыбуна(л)ски(и)... дицидованье (Київщина, 1639 ККПС 250).

Пор. ЗАПОЗВАТИ.

ЗАПОЗВАНЬЙ дієприкм. у знач. прикм. (притягнений до судової відповідальності) позваний: скаржилися панове м̄щане... вси к̄дпно братство..., на м̄щаны запозваны... и на всѣ помочники ихъ. ѿжъ они противъ насъ братствѣ збрѣвши себѣ сторонѣ противнѣю немало людѣй, подвѣдячи на насъ и его мл(с)ть ѿ(т)ца гедєбна..., и с нимъ многіє станы шляхетськіє (Львів, 1591 ЛСБ 132).

ЗАПОЗВАНЬЄ див. **ЗАПОЗВАНЄ.**

ЗАПОЗВАТИ, ЗАПОЗЪВАТИ дієсл. док. (стп. *zarozwać*) (кого) (притягнути кого-небудь до судової відповідальності) записвати, позвати: поведил нам князь Федор Андреевичъ Санкѣйшовича..., штожъ... панъ Янъ Светицкий позывал его листы господарскими передъ насъ на тотъ-то сѣмъ роковый, // ...ѿ имень Долско..., нижли Светицкий запозвавши, сам передъ нами не становил са (Вільна, 1531 АС III, 373-374); ѿны(и) су(д) к̄гро(д)ски(и) в̄ни(ц)ки(и) до суду головного запозва(л), и ва(с) яко сторону належачую си(м) припозво(м) припозыває(т) (Вінниця, 1600 ЛНБ 5, П 4049, 142); в которо(и) справе... поводове позваныхъ на роки звишъме-

нованые позовомъ листовнымъ запозвали тамъ по контрове(р)сияхъ сторонъ ѿбѣдѣ(х) и розни(х) ин̄гстанция(х) сѣдъ земски(и) киевски(и) (Київ, 1618 ЦНБ ДА/П-216, 102); поводъ теперешни(и)... квитъ... // ѿтрымалъ ѿ чомъ... тестаментъ и квитъ... шире(и) в собѣ ѿп̄вають (!) до которыхъ се пово(д) во всемъ прихиливши до заплаченя и ѿ(т)даня тоє сѣммы... пана Киевського запозывалъ (Люблін, 1647 ЛНБ 5, П 4069, 147 зв.-148).

ЗАПОЗВАТИСЯ дієсл. док. (почати судову справу проти кого-небудь) записватися: па(н) Дорогоста(и)ски(и) з о(д)ное, а п̄не всѣ чотири Трипо(л)ские з другое стороны, запозвалися // были з obu сторо(н) ро(з)ными по(з)вы и ѿ ро(з)-ные кри(в)ды, нає(з)ды, грабежѣ и ѿ з(б)еглые по(д)даные (1599 ККПС 111-112); А и(ж) те(ж) межи нами зашлы кривды пото(ч)ные ѿ которые запозвали есмо ся а(л)бо ли те(ж) еще не запозвали тогды... на то(т) же ча(с) пере(д) его мило(с)тю паномъ яно(м)... по(д)коморы(м) лу(ц)ки(м)... має(м) ся с кривдами своими знести (Луцьк, 1606 ЛНБ 5, П 4049, 140).

ЗАПОЛОНЕНЬЙ дієприкм. (взятий в полон) заполонений, поневолений: Они разными словы поведили, иж некоторые у Вишенках на входех... бывали и озера волочивали, одно того не свѣдоми..., як которое озеро зовутъ, бо теж жаден з них не был тутошним отчимомъ: одни были з Смоленска, иншии з Лук Великих заполоненны, а н̄которые были з Арнаутское земли (Київ, 1545 АрхЮЗР 1/VI, 42).

ЗАПОЛЬЄ с. (стп. *zarole*) місце за полем: Подѣжъное а ѿбе(ст)ка и пове(т)щина. К̄гды которые чѣжволюстыцы зъ запольа або ѿтъкдль-кольвекъ привозать на торъгъ м̄кѣ соль жито або яке колвекъ збожъє дають на замокъ подѣжъного отъ воза по полтора гроша а ѿбестки по грошѣ (1552 ОКЗ 38 зв.).

ЗАПОМАГАТИ, ЗАПОМОГАТИ дієсл. недок. (кого) Допомогати (кому), запомагати (кому, кого): одно толко, ужаливши ся мене дядко мой... не с повиноватства, але з ласки своее

рачил мя завжди запомагати грошми, конми, шатами и иншими речами (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 47); оныхъ есми по увесь часъ уживаль... подданныхъ запомагалъ и фольварки быдломъ вшелякихъ и стадомъ и статки домовыми на-полнилъ (Луцьк, 1607 *АСД* I, 232).

Див. ще ЗАПОМОЧИ.

ЗАПОМЕНЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Забутий: хороба... естъ зепсованіе // запоменеными причинами... здорова йности (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 145-146).

ЗАПОМЕТАНЕ *див. ЗАПАМЕТАНЕ.*

ЗАПОМЕТАТИ *див. ЗАПАМЕТАТИ.*

ЗАПОМИНАТИ *дієсл. недок. (стп. заропі-нає)* (що, кого, чого і без додатка) забувати: мои панове не запомина(и)те пити до мене (к. XVI ст. *Розм.* 41 зв.); Ваши(м) мл(с)те(м) диякде и(ж) ме писание(м) свои(м) не рачите запомина-ти и ра(д) би(м) за ко(ж)ди(м) писание(м) ва(ш) мл(с)ти до послѣд(г) стого храма показати са пи(л)ни(м), яко(ж) и то(г) є(ст) потреба и годи-ло би се (Устя, 1600 *ЛСБ* 353, 1); оучѣтеса не свѣты ново вымышлати, не оуме(р)лы(х) вскр-шати, не камѣна вѣ водоу перемѣнати, але лас-кавости наоучѣтеса, кривдѣ запоминаѣти, и смиреніа (поч. XVII ст. *Проп. р.* 244); але гды достаетмо лѣтъ, прѣдко запоминаемо присагд свою прѣ(д) бѣгомъ (поч. XVII ст. *Пчела* 10 зв.);

занехаювати (що), нехтувати (чим): Милость братѣ(р)ская неха(и) трываєтъ Не запомина(и)те при(и)мова(н)я гостѣ(и) (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 245).

Див. ще ЗАПОМНИТИ, ЗАПОМНЯТИ, ЗАПОМАНУТИ.

ЗАПОМНЕНЕ, ЗАПОМНЕНЬЕ, ЗАПОМ-НЕНА, ЗАПОМНѢНА *с. (стп. зарopmnienie)* забуття: для чоґо и снѣове Правослѣвныи ес-ли(ж) са не мѣгѣтъ вѣдѣности ѡ(т) Лиліи оучѣ-ти, абы што ко(л)векъ з рѣк Бѣзски(х) маю(т), не ѡборочѣали надѣл не загрѣбѣали вѣ невѣдѣ-но(м) пѣросѣ запомнѣна, але оуставѣчне вѣ ср(д)цѣ ховѣали и вѣ дѣброй пѣмѣти (Київ, 1648 *МКСВ* 350); вѣ запомнене прийти, вѣ запо-

нене приходити, зайти вѣ запомнѣна – за-бути (забувати), вѣдѣйти (вѣдходити) в забуття: ѡ(т)тѣла тѣды, Вѣрныи и ѡжъ до нѣѣ, чѣдѣ оныи ѡ(т)новлѣючи, жебѣ тѣкъ великое дѣло Мѣнка за часомъ вѣ застарѣлость и запомнѣне не пришло, Великого ѡеѣдора кѣливами, то є(ст), ѡкъ оу насѣ назывѣють, кѣтѣю чтѣмъ и [похвалѣемъ] (Київ, 1627 *Тр.* 274); Прото и я, Анастасія Зубыцевскаго... чашѣнкова Во-лынская, уваживѣши то себе, маючи завше вѣ пѣмѣти, водлуг писма светого, неведомѣй час крѣсу живота своего, ведаючи, иж вси речи часом с пѣмѣти людское сплывають и вѣ запо-мнене приходят, чоґо бы писмом для ведомос-ти потом будущих людей не было варовано (Ру-да, 1646 *ПККДА* I-1, 82); Не зайдѣшь вѣ глѣбѣ-кое нѣкѣды запомнѣня, Анѣ та лѣта пустятъ вѣ дѣлґое молчѣня (Київ, 1622 *Сак.В.* 48); запо-мненю ѡтдати – забути: ѡкъ многѣ ихъ воевѣ-ло а жѣде(н) не перемѣѣ. И вѣлчачѣи вѣ прѣвѣдѣ замѣлчѣны и запомнѣню ѡ(т)дѣны сѣтъ (Київ, 1625 *Злат.Н.* 130 зв.).

ЗАПОМНЕТИ *див. ЗАПОМНИТИ.*

ЗАПОМНИТИ, ЗАПОМНЕТИ, ЗАПОМ-НѢТИ, ЗАПОМѢНЕТИ *дієсл. док. (стп. зарopmnieє)* (що, кого, чого і без додатка) забути (кого, що): княз Роман... безпечне, а безѡброн-не седел, где тамже тот Валентый Желехъ ни ѡт кого непростоный, на тѣю бесѣдѣ прѣшед-шы, запомневшы боѣзни Божое,... // ...з долѣ того княза Ярослава... зрадливѣ в нѣчы... по-стрѣлилъ (Вільна, 1565 *АС* VI, 275-276); кня(з) дмитръ... бѣлыга... запомнивши боѣзни бо-жеи... // ...того вря(д)ника моего ивана... бѣ(з)винѣне... вла(ст)ною рѣкою... на смѣ(р)тѣ ...заби(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 23-24); ѡ(т) гѣдѣѣна бо(ж)ею мл(с)тию єпи(с)па лво(в)-ского гали(ц)кого и камѣ(н)ца подо(л)ского тобѣ василию чѣ(р)нцѣ мѣнастыря стѣѣ ѡноѣ-реѣ прѣ(д)мѣстѣ лво(в)ского. Ижъ ты запомнев-ши боя(з)ни божѣ(и) и пови(н)ности своѣи по-слушѣния ку мнѣ пѣстырѣ своему не чини(ш) (Львів, 1591 *ЛСБ* 164); гѣдѣѣне болѣбанѣ. Дивѣ-

юся... ижъ твоя мл(с)ть запомнѣвши повинности своеѣ ко намъ пастырѣ свое(мѣ) на(д) пристое(н)ство чинячи, напominана и ро(з)казаня нашего не слѣхаетъ (Берестя, 1593 ЛСБ 237); Еслѣ(м) когѣ образѣтъ, молю васъ простѣте, Всѣхъ мѣихъ винъ, и образъ, прошѣ запо(м)нѣте (Київ, 1622 Сак.В. 48 зв.); еѣ м(л): Пни пото(ц)кая запо(м)не(в)шы боя(з)ни божое и права по(с)политого... за вла(с)ны(м) ро(с)казане(м) и по(с)лане(м) еѣ м(л): пнѣе потоцкое... Капита(н) и(с) тыми всеми ме(с)чаны... // ...е(г) [малжонка] сте(г)ну(в)шы с коня... окру(т)не ки(и)ми обухами били мо(р)довали (Овруч, 1643 ЛНБ 5, II 4064, 164-164 зв.); онъ, запомнѣвши боязни Божое... противко праву и сповиноваченью и присязе своей малженъской выкročылъ (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 8/III, 617).

Див. ще ЗАПОМИНАТИ, ЗАПОМНЯТИ, ЗАПОМАНУТИ.

ЗАПОМНИТИСА *дієсл. док. (стп. заропіє сіє)* забути́ся: прѣдѣтъ сѣмъ лѣтъ живности великой по всѣй земли египецкой По которыхъ настѣпатъ дрѣгѣхъ сѣмъ лѣ(т) такѣгѣ неоурожаю, же са запо́мнить вса обфѣтость прѣшлаа, гблѣдъ бѣвѣмъ попсѣе всю зѣмлю, а великость обфѣтости выгѣбитъ великость недостѣткѣ (серед. XVII ст. Хрон. 66 зв.).

ЗАПОМНѢТИ *див. ЗАПОМНИТИ.*

ЗАПОМНЯТИ *дієсл. док. Те саме, що запоминати:* Вѣдаючи ѡ то(м) Гедѣѡнъ Болѣбанъ влѣдыка на́шъ надво(р)нѣи ннѣшни(и) Львовски(и) запомнявши... (пошк. — *Прим. ред.*) не вѣдаючи яко свою властную прѣсязу ѡ(т)вергъ, в чо(м) обѣцѣлса по(д) запрѣще(н)емъ непрѣщѣнымъ, заховывати прѣнѣмѣя зве(р)хности власти(л)ства митрополѣи на́шее, не по(д)рѣчно и неподвижно во все(м) животѣ его (Берестя, 1590 ЛСБ 143).

Див. ще ЗАПОМИНАТИ, ЗАПОМАНУТИ.

ЗАПОМОГАТИ *див. ЗАПОМАГАТИ.*

ЗАПОМОЖЕНЕ, ЗАПОМОЖЕНЬЕ *с. (стп. заропоженіє) (матеріальна підтримка)*

поміч, допомога: И били Намъ чоломъ, абыхмо ласку Нашу Господарскую вчинили, и отъ плаченья мытъ... отъ всякихъ товаровъ и отъ воловъ... а жидовъ отъ даваня золотыхъ черлѣныхъ, до часу певного, для запоможенья ихъ, вызволили и вольными вчинили (Вільна, 1564 РЕА II, 132); Такъ тежъ абыхмо детей и приятелей его повинныхъ, которыхъ бы... на именѣяхъ церковныхъ, для запоможенья ховалъ, зо всеми маестностями и статки ихъ, по смерти его,... // ...убезпечили (Тикотин, 1576 АрхЮЗР 1/1, 58-59); запоможене удѣлати — допомогти матеріально, підтримати: такъ тежъ купуючи дерево, зельзо и камень до того млина и иншие potrzeby, до млына належачие, за свои властныя гроши, не на пожитокъ свой, только хочечи тому монастыру пожитку и запоможене удѣлати (Луцьк, 1585 АрхЮЗР 1/1, 195);

забезпечення: для чого онъ, знову тоѣ мѣстечко свое Брусилѣвъ осадити и ку лѣпшему а латвѣйшему запоможенью привести хочечи, воли на дванадцать лѣтъ надати умыслилъ (Варшава, 1585 АрхЮЗР 7/III, 282).

ЗАПОМОЖЕНЬЕ *див. ЗАПОМОЖЕНЕ.*

ЗАПОМОЧИ *дієсл. док. (кого чим і без додатка) Допомогти, запомогти (кому, когѣ):* прѣто мы вше(и) мл(с)ти дете(и) ннѣихъ бл(с)вляемъ и велико жадае(м) абы вша мл(с)ть рачили то(г) свѣще(н)ника михаила и тыхъ дву(х) товаришо(в) его мѣща(н) лво(в)скихъ да(т)ко(м) своимъ запомочи што кому бгъ мл(с)рдѣ(и) по ср(д)цы положи(т) чи(м) бы ѡни то(т) храмъ прѣч(с)тоѣ бгѣмѣтри знову змѣрова(ти) мѣли (Новгородок, 1547 ЛСБ 13); А при то(м) рачте вша мл(с)ть вѣдати што ж црѣко(в) бо(ж)а в мѣсте лвов(ѣ) вѣспение пр(с)тыа вл(д)чѣи ншоа бѣи... наполю са распала и чого бжѣ вхова(и) бы коли(ж) колвѣ(к) до конца са не ѡбалила... где мы дбоги(и) старѣ(и) бгѣмоле(и)... проси(м) ...запомочи (Перемишль, 1547 ЛСБ 11); ролю то(т) данило вжива(ти) е(ст) повинѣ(н) за соую своєю ве(в)шѣлякѣ(м) поко(ю) // и нагабована до пѣти лѣтъ, а по ѡны(х) пѣти лѣтѣхъ где

бы(с) запомогль те(н)... лаве(р) албо потомо(к) є(г) сн̄ь є(г) вла(с)ны(и) а хотѣль бы ча(ст) то-тоу выкоупи(ти)... теды... данило боуде(т) по-вине(н) соумоу свою наза(д) вза(ти) (Одрехова, 1581 ЦДІАЛ 37, 1, 12 зв.-13).

Див. ще ЗАПОМАГАТИ.

ЗАПОМОЧИСЬ *див. ЗАПОМОЧИСА.*

ЗАПОМОЧИСА, ЗАПОМОЧИСЬ *дієсл.*

док. (чим) (розжитися, збагатитися) запомогтися: якожъ медъ такъ и хлѣбъ имъ не зродиль, не мамъ на томъ врядѣ чимъ запомоchись (Київ, 1556-1568 АЮЗР I, 301); а по ѡны(х) .є. лѣтѣхъ то(т) исты(и) данило в покою ролю тотоу оужи-ва(ти) має(т) а вшако(ж) гдѣ бы са запомогль то(т) исты(и) лавер теды и та(м) ему во(л)но таковыѣ пѣне(зѣ) данилови ве(р)ноути (Одрехова, 1581 ЦДІАЛ 37, 1, 13); Анѣбнинъ... довѣда(в)шиса ѡ(т) сѣсѣдовъ ей, и(ж) поцтивѣ спра-вдютъса, давалъ имъ ялмѣжнѣ на вихована ко-торою ѡнѣ добрѣ запомогши са почали тоє на строй, и на сваволѣ ѡбертати (поч. XVII ст. Пчела 2).

ЗАПОМЪНЕТИ *див. ЗАПОМНИТИ.*

ЗАПОМЪРКОВАНЫЙ *дієприкм.* Помірко-

ваний, розважливий: Мѣрность рѣчь дорогѣа, ктѣ са в̄ нѣй кохаѣтъ, На(д) весѣлье бѣлшѣ в жи(т)ю ничѣго не знаѣтъ. Преч(с)тнѣйшій нашъ ѡ(т)че Прометѣѡмъ звѣный, ѡ(т)толь бѣдешъ в̄ Рѡссїи, запомѣрковѣанный (Київ, 1632 Євх. 295).

ЗАПОМАНУТИ *дієсл. док. (чого)* Забути (що): ѡбрѣкнѣли оны л̄вовє, ажъ запома̄нѣль слѣвъ оногѣ імене б̄жего, алє карт̄ка зоста́ла при нѣ(м) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 92).

Див. ще ЗАПОМИНАТИ, ЗАПОМНИТИ, ЗАПОМНЯТИ.

ЗАПОНА *ж. 1. (заслона, завіса)* запона: за-вѣсила ѡконца полаты своеє запонами (1489 Чет. 151); запоны и коверцы, штѣки ѡдамаш-ковыє, не краєныє, тѣ княжне Федорѣ маюť быти (Володимир, 1547 АС IV, 564); а іс выпус-тивши глас велікій и іспоустил дх̄а а и запона цр̄ковная передралася надвоє. ѡ(т)верху. аж до

долоу (Володимир, 1571 УЄ Вол. 68); цареве Василій и Константинъ послали Кирила Фило-софа Грека, мужа висоце учоного, абы Володи-мера вѣры христіанской научиль, а презъ него и упоминокъ знаменитый послали..., запону зе злотомъ гафтованую, на которой былъ мистер-не выгафтованный страшный судъ Божій (Київ, 1621 Коп.Пал. 975); Запо(н) по(д) ѡбразами по-лоте(н)ныхъ чотыри (Луцьк, бл. 1627 ПВКРДА I-2, 258); *Образно:* плакала Цр̄ковъ, и запоны свои роздирала: выспѣвѣючи жалосныи пѣсни (поч. XVII ст. Пчела 39 зв.).

2. (защипка, брошка) запона: Георгіи... вькрасиль ю злато(м) и запонами (1489 Чет. 84); кн̄гни... ку(р)пская рее(ст)рь... положила которы(и) се... в себе маєть... // ...запона зъ шафєро(м) и с трема рубинами (Володимир, 1579 ЖЖК I, 130); отдали... корону... на кото-рой у чолє рѣжа..., над тым трохи вышей на кшталт запоны, яко орехъ влоский (Володи-мир, 1613 АрхЮЗР I/VI, 426); ро(з)ныє запоны ...до тоєи(ж) ѡздобы на ста урочи(с)тыє припи-нати належи(т) (Львів, 1637 Інв.Усп. 75).

Див. ще ЗАПОНИЦА.

ЗАПОНИЦА *ж.* Те саме, що запона у 2 знач.: таа запоница моа, которѣю єсми тепєрь жонѣ моеї дал... тогды то сынѣ моємѣ (Острог, 1539 АС IV, 208).

ЗАПОНКА *ж. 1. (невелика защипка, брошка)* запонка: Перстєней... в̄і..., запонки золотыє с каменни, з шмалцы ([1558] АС VI, 213); Связко-ве бєдрѣ твоихъ якоже то запонки, которы жѣ то соутъ скованы руками золотарьскими (поч. XVI ст. Пєсн.п. 55); под тым зараз шмаракгова запонка з шмалцем (Володимир, 1613 АрхЮЗР I/VI, 426).

2. (гачок або ініший запір на дверях, вікні) за-щипка: тамъ же єсми видель у церкви Крупс-кой... двери выбити, замѣки поотбияны, ушаки порубаны, а на дверяхъ царскихъ и сивєрнѣхъ завєсы и запонки пошарѣпаны, подраны (Луцьк, 1590 АрхЮЗР I/I, 285).

ЗАПОРА *ж. (пристрій для замикаання, запи-рання чого-небудь)* запір, запірка: Развѣра: За-

вбра, албо запбра,... рбгель, рѣтазь, ланцѣхи
овдѣрныи, замки, завѣсы, и кла(м)ка (1627 ЛБ
105).

ЗАПОРОГИ *мн.* Запоріжжя: также и тыхъ,
которые бы зъ осель, зъ горы (sic. – *Прим. вид.*)
выволанци и иные, зрадивши пановъ, своихъ,
на Украину збегали, службы не маючи, а лис-
товъ // свядечъныхъ особе (!) не указуючи, га-
мовали, поскромляли, и въ дикіе поля и на за-
пороги и инымъ всякое конъдыщый таковымъ
ходити забороняли (Варшава, 1596 АрхЮЗР
3/1, 132-133); Dalekzeiscy domek twoy? – Juże
hete Zaporohy Koniec naszej iest dorohy (1625
П. про Кул. 24).

Див. ще ЗАПОРОЖЬЄ.

ЗАПОРОЖЕЦЪ, ЗАПОРОЗЕЦЪ *ч.* (козак
із пониззя Дніпра за порогами) запорожець:
тежъ Запорожцовъ, абысте зъ Запорожъя на
Украину, где бы ся выгребати хотели, не пуща-
ли, и противко нимъ, яко неприятелемъ корон-
нымъ конъно, збройно повъстали и пристани до
береговъ мощно боронили (Варшава, 1596 Арх
ЮЗР 3/1, 132); Кгды мѣнзства Запорѣзцовъ
Крѣлеве дознали, Тѣды за Гербъ такѣго имъ
Рыцера дали (1622 ЧИОНЛ XV-3, фотокоп.
170-171); Na tom nedosyt, miru neprosit Potocky
zdumyly, Na woynu wstaie szturmy hotuie, bo mił
wstyd nemały, Choczet bitisia, krywdy mstitisia, pod
Korsun wstupaiet. A za soboiu iak za sowoiu mo-
łodcow Zaporozcow potiahaie (1648 П. про пор.
201).

ЗАПОРОЖНИТИ *дієсл. док., перен.* (що,
чим) Заповнити, зайняти: мѣшлю те(ж) и дѣши
оучинѣти пожѣтокъ. мнѣ до сего часѣ оулацнѣ-
тисѣ не допѣстѣли свѣ(т)скыѣ стара(н)ѣ котѣ-
рыми рѣзѣмъ свой запорожнѣ(м) (Острог,
1607 Лѣк. 123).

ЗАПОРОЖНОВАТИ *дієсл. недок.* (чого)
(займати місце) заповнювати, забивати, захара-
щувати (що): прихожоу а гладаю плода на том
то древѣ смоковничѣ(м) а не найдоую и того
для подотни ей а нехай землѣ не запорожнова-
еть (1556-1561 ПЄ 280); и реклѣ квѣнареви, што

юж третее лѣто яко прѣхожоу, а гладаю плода
на том то древѣ смоковничѣ(м), а не найдоую и для
тої подотынѣте ей, а нехай землѣ не запорожно-
вает (Володимир, 1571 УЄ Вол. 79).

Див. ще ЗАПОРОЖНАТИ.

ЗАПОРОЖНАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що
запорожновати: И дѣрево абѣвѣмъ фигѣвое,
(яко маємо в Пріповѣсти єв(г)лской) для не
оучинѣного прѣ(з) три лѣта овоцѣ, срѣгомѣ
вытѣтѣ дѣкретови по(д)легло, абы надарѣмне
и землѣ не запорожнѣло (Львів, 1645 Жел.Тр.
2 зв.).

ЗАПОРОЖЬЄ *с.* Те саме, що **запороги**:
тежъ Запорожцовъ, абысте зъ Запорожъя на
Украину, где бы ся выгребати хотели, не пуща-
ли, и противко нимъ, яко неприятелемъ корон-
нымъ конъно, збройно повъстали и пристани до
береговъ мощно боронили (Варшава, 1596 Арх
ЮЗР 3/1, 132).

ЗАПОРОЗЕЦЪ *див. ЗАПОРОЖЕЦЪ.*

ЗАПОРОТОКЪ *ч.* Запорток: hupenemium
[ovum], я(й)це тѣе, запоротокъ (1642 ЛС 221).

ЗАПОРОШИТИ *дієсл. док.* (чого) (занести
в око порошинку) запороштити (що). *Образно*:
Ви(ди)те чого ра(ди) рѣсь хѣлите: а латинѣ хва-
лите; яко рѣсь дѣрнаѣ, если и малое поро(х)но
ереси, во свое(и) цѣ(р)кви ока, ѡ(т) лжеимѣ(н)-
ны(х) пастыре(и) запороштити хотѣчи(х) ѡщѣ-
паю(т), зара(з) ѡчищають, и вонъ измѣтѣю(т)
(1598 Виш. Кн. 283 зв.); Ни чимъ ми тежъ, зъ
ласки Божое, ни хто ока въ житѣю моемъ цѣн-
ливомъ запороштити не можетъ (Володимир,
1598-1599 Відп.ПО 1119).

ЗАПОРОШКА *ж.* (порошинка, що потрапи-
ла в око) запорошка, запороха: Сѣчець: сѣчѣкъ,
запорѣшка, Колосѣкъ, порошокъ, или галѣзка,
голца (1627 ЛБ 125).

ЗАПОРЪ *ч.* Запір: Веселися... матко наша,
Риме, бо ся отворяють запоры скарбницѣ... абы
ся до тебе стекали потоки и громады скарбовъ
незличоніи! (Київ, 1621 Коп.Пал. 875); *Образно*:
плѣмень... выпѣщѣны(и)... велики(м) вырвав-
шыся пѣдо(м) оддалѣными запѣрами взгѣрѣ
възнѣсы(т)ся и ажъ на самы(м) навышшы(м)

повѣтрны(м) мѣсцѣ пѣнство и влада(р)ство
свое ростягае(т) (Манява, 1619 *Привит.Феод.*
287 зв.).

ЗАПОСУЛИТИ *дієсл. док. (кого) (дати ха-
баря)* підкупити: тые ж два человеки Панас а
Дмитрь кром жадное причины, громади ся
спротививши, иншого попа з Рыпнова потае-
не привезши и врьд лантвойта запосуливши,
черков (!) Щуровицкую громадскую,... кгвал-
томъ отнявши, оному попу Репновскому через
посулы отдали (Кременець, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI,
122).

ЗАПОТИТИСА *дієсл. док. (вкритися по-
том)* запотіти, спітніти: та(к) са до(л)го мор-
дова(л) же по всѣ(м) тѣлѣ запоти(в)шиса, не
ти(л)ко одѣніе все свое але и оны(и) кáмень
пото(м) змочи(л) (серед. XVII ст. *Кас.* 49).

ЗАПОТОЧАНИНЪ *ч. (той, хто живе за
потоком)* запоточанин: помененые бурмистръ,
райцы, месчане, передмесчане и запоточане
кремenezькие... будучы одное рады и намовы
з украиньным хлопѣством до ребеллии и
бунѣтовъ роков помененыхъ поднесеныхъ,...
до Кременьца въпроважали... пешо и коньно
пръезѣждали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 361).

ЗАПРАВА *ж. (те, чим заправляють їжу)* за-
права, приправа: яко огонь покармы и заправы
соло(д)кими чѣни(т), та(к) мл(с)ть сватаа, ко-
торы(х) кóлве(к) пра(ц), и небе(з)печѣнствъ дла
ба подыймѣ(ш) нѣакою соло(д)костью и вдáч-
ностью знбси(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 221 зв.).

ЗАПРАВДА *присл.* Те саме, що **заправды**:
Заправда былбымъ с того не помалу потешон,
ижбы Ваша Милост при бытности моеѣ тамъ
быт рачил (Свитязь, 1560 *AS VII*, 58).

Див. ще ЗАПРАВДЕ, ЗАПРАВДУ.

ЗАПРАВДЕ, ЗАПРАВДѢ *присл. (стп. za-
prawde)* те саме, що **заправды**: Также заправде
панъ Бенедыктъ той жалобы ихъ на правѣ пере-
до мною... не писалъ, але на то имъ прирекалъ
(Луцьк, 1566 *РЕА II*, 167); Запра(в)дѣ ра(д) би
е(г)... ми(л) аби се яконаиле(п)шее то змѣровати
могло (Сучава, 1598 *ЛСБ* 322, 1).

Див. ще ЗАПРАВДА, ЗАПРАВДУ.

ЗАПРАВДУ, ЗАПРАВЬДУ *присл.* Те саме,
що **заправды**: а иж Ваша Милост на то зволит
не рачил, ѡ мне заправдѣ естъ дивна реч и дивно
то собѣ роздѣмѣмъ (Белз, 1552 *AS VI*, 128); за-
правдоу повѣдаю вам, иж вы боудете плакати,
а свѣт радоватися будет (Володимир, 1571 *УЄ*
Вол. 91); Когда же за правду // вѣдаем, иж его
юная не имѣет, хотя то она, от простоты право-
вѣрия и тѣсного пути евангельскаго... на широ-
кий гостинец, вѣка сего роскоши насытитися
прагнучи, выскочивши хитрует, мудрует, буает
(1608-1609 *Виш.Зач.* 201); То заправдѣ наибóль-
шее,... и найстѣйшее естъ; же Хс Пáнь и Збáви-
тель нашъ, в' Цркви своѣи стóй,... себе само́го
зостáвити рачилъ (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 4).

Див. ще ЗАПРАВДА, ЗАПРАВДЕ.

ЗАПРАВДЫ, ЗАПРАВЬДЫ *присл.* Дійсно,
справді, насправді: Заправды повѣдаю ва(м) ко-
ли кого зважете на земли боуде(т) звазанъ и на
нбсехъ (1556-1561 *ПЄ* 80 зв.); Ѡ немалѣю шло за
правды. И такъ тоє было незначно и тихо, ажъ
са выпольнили дни, тожъ пакъ всѣмъ было
явно и лихо (Острог, 1587 *См.Кл.* 20); я не могѣ
заправды того выпити велє на мне е(ст) (к.
XVI ст. *Розм.* 20); ри(х)лѣй заправ(д)ы ты(м)
баламоутомъ оувѣримо... же яко то ты(м) во-
ро(ж)кам (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 135 зв.); Памá-
таю заправды же(м) того доводѣ пре(д) ты(м)
оуживáль (поч. XVII ст. *Проп. р.* 144); Были,
заправды, и иншіи овцы, то естъ, але тии не
были зъ овчарни Христовы (Київ, 1621 *Коп.Пал.*
434); Вѣйстиннѣ: Правдѣве, заправды (1627 *ЛБ*
20); Тáжкаа заправды естъ рѣчь, терпѣти хóро-
мѣ, жебы бѣль нóшен' з' мѣсца на мѣсце (Київ,
1637 *УЄ Кал.* 107); заправды нѣчбого такъ Сщєн-
ника не шпѣтитъ, яко живóтъ мерзѣный и не-
доумѣтно(ст) (Львів, 1645 *Жел.Сл.* 6); Быль
заправды пбровъ лѣодѣ великѣй велми мѣль з'
собо(!) ꙗ́дї возбѣв (серед. XVII ст. *Хрон.* 432 зв.).

*Див. ще ЗАПРАВДА, ЗАПРАВДЕ, ЗА-
ПРАВДУ.*

ЗАПРАВИТИ *дієсл. док. 1. (чим) (рушницю,
гармату)* заправити, зарядити: Кдль до него же-

лезныхъ свинѣцомъ облитыхъ шестьдесятъ и пять а шостою кдлею заправено (1552 *Очерк.З.* 5 зв.).

2. (що)(залатати, закласти) заправити: Трети(и) естъ ставъ за (дво(р)цомъ спѣстнымъ кгдаевѣ гребла новаа висока вдолжъ сто сажонъ нижъли на(д) двоухъ мѣстѣцохъ не заправѣлено одно форостомъ закидано (1552 *Окр.З.* 153 зв.); а кгда обачили за парканомъ валу штуку усыпаного, варуючи од неприятеля, назад се одвернули, а туоу дыру самиж заправили (Луцк, 1627 *АрхЮЗР* I/VI, 589);

(що) (полагодити) направити: Тесли, що заправи(л) Притво(р) которы(и) бы(л) снѣ(г) зѣпсова(л) з дзво(н)ници далѣ(м) гро(ш) ̑ (Львѣв, 1616 *ЛСБ* 1047, 5 зв.).

3. (кого в що, кого до чого) Привчити, *dial.* заправити (кого до чого): звѣкли аѣенчѣки бѣли // чинѣти, абы дѣтѣкъ свѣихъ способно(ст) довтѣпоу лѣпѣй зрозумѣли, и ихъ до цнѣты и до оучѣвости заправили (поч. XVII ст. *Проп. р.* 240-240 зв.); Полѣгкѣ бовѣмъ презъ тѣи Прѣз(д)ники, котѣрыи оупередѣли, Бгѣонѣсныи ѡ(т)цѣве нась вѣ цвичѣне *заправивши...*, жебы нась до того Пѣстѣ помалѣ малѣ побѣдѣли и заправили (Киѣв, 1627 *Тр.* 131).

Див. ще ЗАПРАВОВАТИ.

ЗАПРАВИТИСА *дієсл. док., перен. (належно сформуватися)* виправитися, виховатися: Што гды бѣдѣшъ читѣлникѣ лѣскавый, всѣ дѣховныи цнѣты заховѣючи ѡ(т)правовѣти, лѣтвѣса възбѣдишъ до розмышлѣна добродѣйствъ Бжѣихъ, лѣтвѣ прѣйде(ш) в покаѣнѣе, лѣтвѣ заправишъса дѣхѣвне, же и инши(х) часѣвъ ѡхотнѣй бѣде(ш)са бѣрати до покѣты стои (Киѣв, 1640 *Тр.П.* 7).

Див. ще ЗАПРАВАТИСА.

ЗАПРАВЛЕННИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Привчений: взяли... журавлювъ осмѣ вихованныхъ, заправленныхъ съ пирми билыми (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* I/VI, 138).

ЗАПРАВНИЙ *прикм. (із приправами)* заправлений: Аггль: а когда не могль еси вше-

течною своєю жа(ж)дѣ догодити, то чини(лѣ) еси себѣ при(с)маки дивными вими(с)лами, пока(р)мами, по(т)равами вими(ш)ленными и заправными, а до того ещѣ ма(ст)ми, слѣоиками (sic! – *Прим вид.*) парфѣмами и ѣбѣорами, малѣова(н)немъ вшетѣчнымъ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 272).

ЗАПРАВОВАТИ *дієсл. недок. (стп. заправовати)* 1. (в що, до чого) Привчати, *dial.* заправляти (до чого): Звлѣща надъ все тѣе хотѣчи уважѣти: Жебы васъ зѣразъ, в наоукѣ заправовати. С котрѣй якъ зъ жрѣдла все дѣбѣрое похѣдитъ (Львѣв, 1609 *На Злат.* 3); А кто памѣтѣетъ на сѣдѣ Бжѣй страшний; такѣвый гѣдѣтѣса лѣчѣѣ ѡ(т)давати; Бгѣ Творѣцъ свѣѣмѣ, не тѣлько за дѣчинки злѣи, але и за слова прѣзнѣи, а до тогѣ сѣдѣ Бжѣй оубивѣетъ лѣнос(т), заправѣетъ до набожѣнства (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 120 зв.).

2. (кого і без додатка) Навчати: дла тѣго, здалѣса на(м) бѣти потрѣба, ѡписати тѣ старожи(т)ное... постановѣнѣе... абы тѣкъ нѣвы(х) манастире(и) ново(т)наа мѣло(д) в гѣ... заправѣана была (серед. XVII ст. *Кас.* 10); ѡсоблѣвшимъ еднѣкъ спѣсобомъ, абы по шкѣлахъ всѣ Дидѣскаловѣ якѣ найпѣлнѣй своѣхъ оучнѣвъ заправѣвали, приказѣючи и тогѣ напѣмѣть учѣтѣса, што вѣ той Кни(ж)цѣ е(ст) напѣсанѣ ѡ и выраженѣ (Киѣв, 1645 *Собр.* 2 зв. нenum.); Лѣчь абы тежъ, и свѣцкѣе Правѣславные оумѣючи читѣти, неѣмѣющимъ и простѣйшимъ с повинности Хрѣстѣанской, еднѣковимъ спѣсобомъ наѣкъ препѣдаючи заправѣвали (Там же).

3. (*тримати в пам'яті*) зберѣгати: И дла тогѣ трѣннѣ и на(д)грѣбникъ за часѣ собѣ нагѣтова(л), подобѣчѣса вѣ тѣмъ Іѣѣаннѣ мл(с)тивѣмѣ Алексѣндрѣ(и): Архѣе(с)пѣ // котѣрый скоро зѣстѣль на тѣмъ Прѣложѣнствѣ, Грѣбъ собѣ росказѣль робѣти, и не дѣрѣблѣный зѣстѣвити, абы мѣль чѣмъ бы бѣль вѣ пѣма(т) смѣртнѣю заправѣваны(и) (Киѣв, 1625 *Кон.Каз.* 30-31).

Див. ще ЗАПРАВИТИ.

ЗАПРАВОВАТИСА *дієсл. недок. (додавати яку-небудь приправу)* заправлятися (чим): Цнѣта

абовѣмъ рѣзными способами якъ якаа потріб-
наа потрева належними приправами, не тільки
мѣдомъ, але и перцемъ заправѣт'са, и чимъ ин-
шимъ, и такъ бываєть оужитечною (Вільна,
1627 Дух.б. 172).

ЗАПРАВЪДЫ *див. ЗАПРАВДЫ.*

ЗАПРАВАТИСА *дієсл. недок., перен. (чим)*
Пройматися, сповнюватися: То ма до той трѣд-
ной праці побѣдило в старости лѣтъ мои(х), абы
члѣвкъ охотнѣйшій былъ до читаня речей бо(з)-
ки(х); и таємни(ц) збавѣны(х), которы(и) сѣтъ
поча(с)ти описаны сла(д)кою мово(ю) по(д)
мѣтри; а звѣща для молвы(х); жебыса за-
правѣли горячею любовью; до хвалы Бжеи, и
ро(з)радованою дѣшею; зѣвше хвалили,... Бга
тво(р)ца свѣго (Чернігів, 1646 Перло 7 зв.).

Див. ще ЗАПРАВИТИСА.

ЗАПРАГНУТИ *дієсл. док.* Запрагнути: И
тоє гды прочитаєшь... вѣ(м) же засмакоуєшь
дѣшею... несбытой радости... запрагнешъ ити
(Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 123 зв.).

ЗАПРАШАТИ *дієсл. недок. (стп. zapraszać)*
те саме, що **запрошувати**: запрашаєть єи в дѣрѣ
опокы: Голоубица моя прїиди и боуд(и) в дѣры
опѣкы, а в аскыни моурѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.*
162 зв.); са(м) солонѣмъ всѣ(х) запрашаєть абы
дѣгд свѣтлѣю обѣчивши якъ ре(ч) надобно до
подивѣна приходили (Там же, 270).

Див. ще ЗАПРОСИТИ, ЗАПРОШАТИ.

ЗАПРЕВАНЕ *с.* Запрѣвання: а тую мою
скри(н)ку... в захова(н)и своемъ бѣ(з)пѣ(ч)номъ
рачили вѣм тоє постави(т) в склѣпѣ штобы бѣ(з)-
печонѣ о(т) огню и о(т) запрева(н)а о(д) зѣ(м)-
ли (Київ, 1592 ЛСБ 1035, 36).

ЗАПРЕГАТИ *див. ЗАПРЯГАТИ.*

ЗАПРЕНИЕ *с. (цсл. запрѣние) (відмова від
чого-небудь)* зречення, відречення: маю тебе
за княже и преложенного надъ иными учѣня-
ми, коли по запрѣнию покутовать и плакать
будешъ, потвержай братю (Вільна, 1597 РИБ
XIX, 248).

Див. ще ЗАПРѢНЕСА, ЗАПРѢТЕ.

ЗАПРЕСТОЛНЬИЙ *прикм. (який міститься
за престолом)* запрестольний: кили(м) пѣ(р)с-

кий пстрый долги(и), до стѣны запрестольной
(Львів, 1631 ЛСБ 1052, 3).

ЗАПРЕТИ *див. ЗАПРѢТИ.*

ЗАПРЕТИСЯ *див. ЗАПРѢТИСЯ.*

ЗАПРЕТИТИ *див. ЗАПРѢТИТИ.*

ЗАПРЕТИТИСЯ *див. ЗАПРѢТИТИСЯ.*

ЗАПРЕТИТИСА *див. ЗАПРѢТИТИСА.*

ЗАПРЕТѢТИ *див. ЗАПРѢТИТИ.*

ЗАПРЕЧИ *див. ЗАПРЯЧИ.*

ЗАПРЕЧИТИ *дієсл. док. (стп. zaprzeczyć)*
(не визнати рації за ким-небудь) заперечити: За
што онъ на патріарху блюзнилъ и заперечилъ, а
папѣжскими абсолюціями, которіи єму не по-
могли, тѣшачися, а патрѣаршую клятву канон-
ную и синодалну легче поважалъ (Київ, 1621
Коп.Пал. 473).

ЗАПРЕЩАТИ *див. ЗАПРѢЩАТИ.*

**ЗАПРЕЩЕНЕ, ЗАПРЕЩЕНЬЕ, ЗАПРѢ-
ЩЕНЕ** *с. 1.* Заборона: Єще(ж) и по собо(р)-
номъ наше(м) запрѣщенью во(з)дви(г) єси тамо
гонѣ(н)є и кла(т)вы на бра(т)ство (Супрасль-
ський монастир, 1593 ЛСБ 233); То пакъ твоя
м(л) по запрѣще(н)и нашо(м)... зновѣ клятвы и
застановѣнїє вѣздѣ бра(т)ствѣ чини(л) (Вільна,
1594 ЛСБ 251, 1 зв.).

2. Погроза: Вѣдаючи о то(м) Гедѣонѣ боло-
банѣ влѣдыка нашѣ... свою властную прїсѣгу
о(т)вергъ, в чо(м) обѣцѣлѣса по(д) запрѣще-
(н)ємъ непрощѣнымъ, заховувати прѣнѣмѣя
звѣ(р)хности властитѣлства (Берестя, 1590 ЛСБ
143).

Див. ще ЗАПРѢЩЕНИЕ.

Пор. ЗАПРѢТИТИ.

ЗАПРЕЩЕНИЕ *див. ЗАПРѢЩЕНИЕ.*

ЗАПРЕЩЕНІЕ *див. ЗАПРѢЩЕНИЕ.*

ЗАПРЕЩѢНИЕ *див. ЗАПРѢЩЕНИЕ.*

ЗАПРИКРО *присл.* Надто важко, надто
прикро, *діал.* запрікро: Хр(с)тианѣ мильни
ра(ч)тѣ мл(с)тъ ваша пи(л)но слѣхати барзѣ
мало казанїа слѣва, нѣх абы то мл(с)ти вашей
не было за прикрѣ закла(д) казаня слѣва бжїа
и науки єго (Мановица, 1600 ЗНТШ СЛІ, 191);
таа Н(д)ла о(т) Сѣхъ О(т)цѣв' оумышлѣна

є(ст), дла нѣакогось Прє(д)очище(н)а, жебѣ-
смо ѡ(т) мѣсь и достѣтнего ѣдѣн'а, зѣразъ в'
досконалый постъ... ѡ(т) ѣдла повстагливость
оудѣвшиа, не заприкро и тѣжко то мѣли (Київ,
1627 *Тр.* 132).

ЗАПРИСЕЧИСЯ дієсл. док. (чого) (відмо-
витися) відректися: Што я в часъ забегаючи
тому, абы се тот дякъ того учинку своего не
заприсегши, зачим бы того ексцесу и взята за
себе в малженство дочьки моее с потомством
от него привалянымъ зникънути мѣль, то за
часу до ведомости ваш. милости врядовое до-
ношу (Володимир, 1607 *АрхЮЗР* 8/III, 525).

ЗАПРИСАЧИ дієсл. док. (що) (підтверди-
ти присягою) заприсягнути, заприсягти: Та-
кій великій праведник' оумысли(л) на ср(д)цоу
свое(м) рѣчь добрѣю,... заприсѣ(г) мѡвачи не
в'стѣплю в до(м) мои, ані да(м)... покба скрѣ-
ніа(м) мои(м) докѡлѣ зна(и)дѣ мѣсце гви селѣніє
бѣ іаковлю (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 214); коли
приходи(л) бли(з)ко ча(с) ѡбѣ(т)ници которую
бы(л) заприса(г) бо(г) авраамови ро(з)роди(л)са
лю(д) // и ро(з)множи(л)са въ Єги(п)тє (II пол.
XVI ст. *КА* 32-33);

(кого) (скласти присягу) заприсягнути (ко-
му): Прѣто же ѡхъ заприсѣглъ был мѡвечи:
Навѣдить вѣсь бѣгъ вынесете ѡ(т)селѣ кѡсти моѣ
з собѡю (серед. XVII ст. *Хрон.* 91 зв.).

ЗАПРИТИ див. **ЗАПРѢТИ**.

ЗАПРИТИСА див. **ЗАПРѢТИСЯ**.

ЗАПРОВАДИТИ, ЗАПРОВАДИТЬ дієсл.
док. 1. (кого) (повести куди-небудь) запровади-
ти, відвести: тотъ Мисанъ Рабѣевичъ, пришед-
чи до дому моего, напервей жону мою, а дочку
свою, зъ дому моего взявши, не вѣдаю самъ гдѣ
ее запровадилъ (Луцьк, 1563 *РЕА* II, 126); За-
провадъ его на мѣсца, где нѣмѣашъ бѡлю и фра-
сѣнкѣ (Київ, 1625 *Кон. Ом.* 170); я та тамъ за-
проважоу, где сѣтъ вшелѣкїє добра рожай
(поч. XVII ст. *Проп.р.* 233); До Раю на роскошъ,
свѣтно запроважонъ: А неприятель душъ, вѣчне
єсть пораженъ (Львів, 1630 *Траг. п.* 177); А по-
томъ самого его милость отца Шибиньского

отецъ владыка Луцкий до Литвы, ажъ до Вил-
на... на затримане запровадилъ (Луцьк, 1632
АрхЮЗР 1/VI, 654); тому бояринови шыю утя-
ли, а протестантъа... потомъ аж до Хмельниц-
кого, до табору, запровадили (Луцьк, 1649 *Арх*
ЮЗР 3/IV, 127);

(направити) спрямувати, запровадити: а прѣ-
то и ты мо(с)цѣвый пнѣ, в той красотѣ закохай-
са, и оутренюй, до неї прїйми ю за перѣвѣго
порадника, и за рѣководнѣ до живота вѣчного
и до цр(с)тва нѣ(с)ного, теолобїа стаа тамъ за-
провадить та вѣчне жїти зъ бѡгомъ (Почаїв, 1618
Зерц. 3 зв. ненум.).

2. (що) (доставити на певне місце що-небудь)
відвезти, відправити: ѡря(д)никъ... єзди(л) с
по(д)водами до ѡстрога по рѣчи пна по(д)комо-
рого..., которые та(м) ѡ трывогу пере(д) татары
запроважоны были (Ляхів, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051,
41); всѣ оумѣрлыѣ, в' неволю запроважѣны были
(Київ, 1637 *УЄ Кал.* 743); И такъ тѣе насланцы
ихъ милости... которые на село пана протесту-
ючого... наехали... вышѣменованные рѣчи по-
бравши... до места Студеное Води... запрова-
дивъши, ихъ милости... оддали (Житомир,
1643 *АрхЮЗР* 6/I, 537); котловъ горелчаныхъ
дванадцать... до Горошковъ... отвезти и запро-
вадитъ розказали (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 6/I,
566).

3. Вислати: слышимъ бо много писанныхъ
дѣль его... за то ѡпослѣ инѣтъ и запроваженъ
(1489 *Чет.* 190).

4. *Перен.* (кого) Провести: якобы мѡвачи:
оукорѣновѣле(м) та на царство Израїлское, але
ты ѡ грѡбъ свое(м) памѣтай, с' которого та пом-
па и повѣга царскаа не вырветъ, але рѣчей прѣд-
кѡ и безъчасѣ оногѡ запровадитъ (Київ, 1646
Мог. Тр. 936).

Див. ще **ЗАПРОВАЖАТИ, ЗАПРОВОДИ-
ТИ, ЗАПРОВОЖАТИ**.

ЗАПРОВАДИТИСА дієсл. док. Відправи-
тися: бѣдетъ ѡ(д)на чрѣда те(м)наа, котѡраа
пойдетъ въ ѡгонъ негѣснѣчїй и вѣчный: а дрѡгаа
до дѣди(ц)ства нѣ(с)ного запровадитъса (Вільна,
1627 *Дух.б.* 112).

ЗАПРОВАДИТЬ *див. ЗАПРОВАДИТИ.*

ЗАПРОВАЖАТИ *дієсл. недок. 1.* (що) (до-ставляти на певне місце що-небудь) відвозити, відправляти: Федоръ Липка... // ...до дому свого... *вышъменованный добытокъ*,... запроважалъ и, кому хотель, даровалъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72-73); *Образно:* Якъ хто вагѣючїса сыны збираѣтъ: такъ нехай // дѣша, грѣхѣмъ розсѣяныи, мысли, вѣ домъ тѣла своѣго запроважаѣтъ и цвѣичитъ, чекаючи на Г(с)да зав-ж(д)ы (Вільна, 1627 *Дух. б.* 289-290).

2. (що, кого) Направляти, спрямовувати: ѡ(н) [крѣ(ст)] дшѣ нашѣ та(м) запроважалъ, и ѡ(т)тола вшїсткы рѣчи до себе потагну(л), и сїлою нѣякою порывалъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 299 зв.); Не запроважай мене в посрѣдокъ днїй моихъ: и, пѣдю змѣренїи положїлєсь дни мои (1627 *Тр.* 40); Христосъ, плѣнь съпекла, на небо запроважаєтъ; Нехже каждый вѣрный з нимъ ку горѣ ся маєтъ (Львів, 1630 *Траг. п.* 173).

Див. ще ЗАПРОВАДИТИ, ЗАПРОВОДИТИ, ЗАПРОВОЖАТИ.

ЗАПРОВАЖЕНЄ *с.* Відправлення: Съвакъ, ...сѣтиско, або бала(с), а(б)о запроваже(н)є вѣ нево(л)ство (1627 *ЛБ* 235); зачимъ самъ... отецъ Шибиньскїй не толко кривѣды своеє и речей заграбленыхъ доходити, але тежъ и протеста-ции о томъ кгвалтовномъ найстїю на свою гос-поду и запроважене до Литвы в кгроде на-лежномъ учинити не могль (Луцьк, 1632 *АрхЮЗР* 1/VI, 655).

Пор. ЗАПРОВАДИТИ.

ЗАПРОВАЖЕНЫЙ *дієприкм. у знач. ім.* Висланецъ, висланий, -ого: Иссѣлникъ: Запро-важенный, заслѣанецъ (1627 *ЛБ* 50).

ЗАПРОВОДИТИ *дієсл. док. (що)* Те саме, що запровадити у 2 знач.: А другую купу Грицько и Матфїй Бузовсчичы... овѣса девет-десятъ копѣ и пять забрали и до Ровного запро-водили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 117).

Див. ще ЗАПРОВАЖАТИ.

ЗАПРОВОЖАТИ *дієсл. недок. (кого)* (на-правляти) спрямовувати: Тмами тем християн

в плѣн запровожают, А що горшъ – тобою нам, пане, вкаряют (1648 *Елег.* 152).

Див. ще ЗАПРОВАДИТИ, ЗАПРОВАЖАТИ.

ЗАПРОДАВАТИ *дієсл. недок. (що)* (про-давати, відпускати на певний час) орендувати: А тыѣ ѡзера... запродають ихъ каждое зимы, и тотъ пла(т) до ска(р)бѣ г(с)дрѣского да-ють (1546 *ОГ* 17 зв.); Староста теперешъни(и) ко(р)чмѣ медовѣю по два годы запродавалъ а бралъ на го(д) по стѣ копѣ гроше(и) (1552 *ОЖЗ* 122 зв.); А ты всѣгды... // ...ко(р)чмы за-продаѣши... и очи сѣда себе не видѣти зазмѣ-ри(л) еси (п. 1596 *Виш.Кн.* 255 зв.-156).

Див. ще ЗАПРОДАТИ.

ЗАПРОДАНЄ, ЗАПРОДАНЫЄ *с. 1.* Про-даж, продавання: а комѣбы я Загоровскїй тыѣ мыта и млыны на тотъ час... запродал, тогда тотъ ...маєтъ мнѣ... всю сѣмѣ ѡтдати, а Єго Милость князъ Дмитрей предса ѡномѣ кѣпцѣ водлє за-продана моего ѡного рокѣ маєтъ дати додержати до Богоавлєнїа Господна (Звиняче, 1553 *АС* VI, 9).

2. *Перен. (перехід кого-небудь на чийсь бїк з корисливою метою)* запроданство: Если бы са оубогатїль оу васъ прихѣжїй и гѣсть а братъ твѣй з'оубѣжавши продастъ са емѣ, по запро-данью мѣже бытъ ѡ(т)кѣплєнь (серед. XVII ст. *Хрон.* 126).

Пор. ЗАПРОДАТИ.

ЗАПРОДАНЫЙ *прикм. у знач. ім.* Невїль-ник, рабъ: Блѣгодарѣ та, Гїи мѣй... предобрѣйшїй избавителю; рѣда члѣвческогѡ, ѡ(т)кѣпїтелю запрода(н)ны(х), свободїтелю плѣне(н)ны(х) (Чернігів, 1646 *Перло* 28 зв.).

ЗАПРОДАНЫЄ *див. ЗАПРОДАНЄ.*

ЗАПРОДАТИ, ЗАПРОДАТЬ *дієсл. док.*

1. (що кому) (продати, відпустити на певний час) продати: Я Масина Ивановичъ Шульжичъ...запродал есми имѣня свои отчизны... // ... до тыхъ часов, поки я в него тыи имѣня выкуплю (Вінниця, 1506 *АрхЮЗР* 8/IV, 174); Къ томѣ третѣа мѣрка млына моего... маєтъ бытъ запро-дана, або арендована, за которѣю, певенъ есмѣ

того, ижъ дванадѣцать копъ грошей литовскихъ дадѣтъ на рокъ (1577 *AS VI*, 78); его м(л) ...леса спо(л)ные и ѿме(ст)ные в которы(х) мене ро(в)ная ча(ст) вшеляки(х) пожитко(в) та(к) яко и пнѣ немѣричѣ... приналежащие... ѿроженомѣ пнѣ Ма(р)тинѣ Мѣхо(в)скомѣ // ар(е)н)дова(л) и запрода(л) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 20); Запродали(с)мо сѣножа(ть) Манасты(р)скѣю Яр(е)м)кови и Ле(с)кови Бѣлого(р)щенѣ(м) на то(т) то(л)ко рокъ за зло(т) є. и ѿ(т)дали зара(з) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 1 зв.); Былъ єди(н) члѣкъ господар' кѣтбрїи насади(л) ви(н)ницѣ, ... и запродаѣ дѣлѣтеле(м) (1645 *УЄ* №32, 122).

2. (кого) (*віддати в неволю, рабство*) продати: привѣдено пре(д) него длѣжника, котры(и) мѣ винѣ(н) тмѣ таланто(в) и не ма(л) ємоу чи(м) ѿ(т)дѣти каза(л) его ѿнь па(н) запрода(л) (XVI ст. *УЄ* №29519, 98); онъ з' ихъ доста(т)кѣ та(к) са до великой хтївости ро(с)палїлѣ, же южѣ г(с)да // ...запродаѣ волѣлѣ для того пана зради(л) (серед. XVII ст. *Кас.* 113); неволница, водлѣгѣ воли пана своєго запрода(н)а, и якъ ѿнь захѣчетъ оборочѣнаѣ бѣти мѣжетъ (Львів, 1645 *О тайн.* 165).

3. *Перен.* (що) Покинути: При ѿбирѣнью Стѣнѣ животѣ своєго, все што мѣ(л), тоєсть мѣетность дочѣснѣю, тѣло тлѣннѣе, и свѣтъ мѣрнѣный запродавши, клѣйногѣ вѣры; а пѣрло надѣкъ Бгѣодхнѣвѣннѣхъ: В кѣплю жїтїѣ своєго набывѣши, Проповѣди слѣва Бжѣого ѿбра(л) // собѣ Катѣдрѣ (Єв'є, 1612 *Діон.* 1-1 зв. нenum.).

Див. ще ЗАПРОДАВАТИ.

ЗАПРОДАТИСЯ дієсл. док. (*віддати себе комусь у рабство*) продатися: Єсли оубѣжствомъ оутиснѣный запродаѣтсѣ тобѣ бра(т) твої, не бѣдешѣ оутискѣлѣ слѣдѣбою неволническою (серед. XVII ст. *Хрон.* 126).

ЗАПРОСИТИ дієсл. док. (кого, до чого, на що) Запросити: Ѡ вѣчнѣй нашѣ бжѣе... которїй всеї благодѣти глоубина єсте(с)... во(д) живы(х) ѿкѣѣ(н) неисчрѣпѣмы(и), и которы(и) до чрѣпана и пита всѣ(х) запросїле(с) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 187 зв.); до которого... дѣмѣ

былъ Хс запрѣшѣный, в' ко(ж)до(м) добродѣйства... // зоставова(л) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 309); всѣхъ ѿ(т)цѣвѣ запросїли абы в недѣлю пре(д)текучѣю до мѣста ся ставїли (Львів, 1634 *ЛСБ* 1043, 41); вы(ш)менованы(и) во(и)тѣхъ селе(ц)ки(и) протѣ(с)та(н)та... передѣ домомъ своимъ потѣкавѣши... ркомо на хлѣбъ и попати и вытѣхнѣня конѣвы запросїлѣши и... протѣ(с)танѣтѣ... за доброю волю подѣковавѣши... поѣха(л) (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 91 зв.); Мы... будучы запрошѣны до дому имѣнѣ(м) П: Стефана Уса..., яко(ж) ка(ж)дому пови(н)ни хр(с)тїанинови служити, такъ те(ж) и тера(з) прѣрѣчно(м)у,... Гду Бгу посылаючи, однаго на тую дорогу стую наукою хр(с)тїанскую и та(й)нами стыми посилилїсѣмо (Холм, 1648 *Тест. Ст.* 470); запросїлѣ Авесаломъ всїхъ сыновѣ цр(с)кїхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 261).

Див. ще ЗАПРАШАТИ, ЗАПРОШАТИ, ЗАПРОШОВАТИ.

ЗАПРОШАТИ дієсл. недок. (для чого, до чого) Запрошувати: А до то(г) часѣ по всѣ тѣе лѣта николи до кѣпки хотѣ(ж) многокро(т) ѿ(т)на(с) запрошѣная для намо(в) ѿколо покою блгѣчестїѣ стѣго... не моглѣся цѣло зобрѣти (Київ, 1628 *ЛСБ* 501, 1); До нашѣго весѣльѣ и вѣсѣ запрошѣємъ (Львів, 1631 *Волк.* 25 зв.); Слѣхаю словѣ спсїтелевы(х) запрошѣючи(х) кѣждоѣ Правовѣрноѣ до своєї чѣдѣствѣнной и ѿбжѣнной Трапѣзы (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 912).

Див. ще ЗАПРАШАТИ, ЗАПРОСИТИ, ЗАПРОШОВАТИ.

ЗАПРОШЕННЫЙ дієприкм. у знач прикм. Запрошѣный: тѣѣ которыѣ дѣхѣвныѣ бѣсѣды и оучты справѣют',... на коштовныѣ а ро(з)маѣтыхъ смѣкѣвѣ потрѣвы здѣбывѣаю(т)сѣ, и до роскошѣваѣ запрѣшѣны(м) // сѣсѣдѣ(м) и прїѣтеле(м) подаю(т) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 433-434).

ЗАПРОШОВАТИ дієсл. недок. (до чого, чим, на що) Запрошувати: до тоєї жѣ на(с) мїлости запрошоую(чи) ѿ(т)ца своєго прикла(д) намъ пре(д) ѿчи выставѣуєшѣ (поч. XVII ст.

Проп.р. 299); гбйныи з' очѣ нашихъ лзы выливѣймо, до которыхъ и дѣрева насъ нѣмѣи запрошѣють (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 18); Теды вѣдаючи же и ваша любовь въ тѣлѣ Христовомъ церкви мовлю облюбеницѣ его члонками не меншими естесте, умыслне братолюбіе ваше тымъ моимъ писанемъ затыгаю и запрошую (Київ, 1628 *КМПИ* I, дод. 301); Затымъ ПП. братія..., по(с)лали з межы себе дво(х) брати(и) запрошуючи... до прочитаня листовъ (Львів, 1635 *ЛСБ* 1043, 43 зв.); Звычай лю(д)-скій есть, же гды сѣсѣдовъ своѣхъ абѡ прѣателѣй... честовѣти хотѣтъ, и на обѣдъ ихъ до себе абѡ на вечерѣ запрошѣють: не єдинѣ, а нѣ єднѣкѣ потравы; але... розмаѣтыѣ готѣють (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 433).

Див. ще ЗАПРАШАТИ, ЗАПРОСИТИ, ЗАПРОШАТИ.

ЗАПРѢНЕСА, ЗАПРѢНЯСЯ, ЗАПРѢНЬЕСА с. Відмовна, відречення: Але пѣнь збавите(л) незакрѣте ємоу даєтъ знѣти ѡ запрѣнюса єго (поч. XVII ст. *Проп.р.* 88 зв.); Третья причина, для которой ся то одному Петрови мовить "паси овцы мои", есть запрѣняся Петрово, которое въ немъ Христосъ Господь исправляючи трикратнымъ вызнанемъ "Люблю тя" улѣчуєтъ и зноситъ (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 427); Ѡ(т)речѣніє: Зѣказъ, запрѣ(н)єса, вымовлѣ(н)єса, вѣмовка (1627 *ЛБ* 146); А запрѣнѣса зѣсь самѣго себе по насъ того потребѣєтъ, абѣсѡ всѣ тѣи пожадливости телѣсныи ѡ(т) себе ѡ(т)кидѣли (Київ, 1632 *МІКСВ* 282); кѣждѡ грѣхѣ понєхѣ(н)є и опѣщѣнѣ, єсть самѣго себе запрѣнѣса и зречѣнѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 124).

Див. ще ЗАПРЕНИЄ, ЗАПРѢТЕ.

Пор. ЗАПРѢТИСЯ.

ЗАПРѢНЬЕСА *див. ЗАПРѢНЕСА.*

ЗАПРѢНЯСЯ *див. ЗАПРѢНЕСА.*

ЗАПРѢТЕ с. Відречення: ѡ(н) плака(л) са горко, // жалоуючи того запрѣта великого (XVI ст. *УЄ Трост.* 60-61).

Див. ще ЗАПРЕНИЄ, ЗАПРѢНЕСА.

Пор. ЗАПРѢТИСЯ.

ЗАПРѢТИ, ЗАПРЕТИ, ЗАПРИТИ *дієсл.*

док. 1. (що) Заперечити: радилися межы собою: мовєчи што(ж) с тыми лю(д)ми чинити маємо коли знамениты(и) чу(д) дѣчинили авно то є(ст) всѣ(м)... ани може(м) того запрѣти (II пол. XVI ст. *КА* 18); сестре моеи мало, же се ваша милость до тых листовъ не признаваш и в себе их быти запрел (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 339); тоє предѡ мною, который жемъ самъ щирымъ божимъ слѣгою, и вы подобно томуу не заприте, ознаймѣте (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 141 зв.).

2. (кому) Насварити (кого), дорѣкнути (кому): Внимайте собѣ єсли // согрєши(т) противъ тебе бра(т) твои запрети ємоу а єсли боуде(т) са того каатѣ ѡ(т)поусти ємоу (1556-1561 *ПЄ* 295-295 зв.).

3. (кому і без додатка) Заборонити: теды тѣи дѣти маємъ ѡпоустити, а має(т)ностѣ тѣи прє(з) котрыи бы(х)мо мали затратити дѣшѣ свои и(ж)бы кого з ни(х) забѣвати фа(л)шемъ ѡ(т)нати албо запрѣти, албо ѡ(т)прѣсагнѣти або // щаровати кого або дѣти по(п)совати (к. XVI ст. *УЄ* №31, 20-20 зв.); и запрѣти ємоу іс (Там же, 150 зв.); и дла тогѡ запрѣчєно и загожєно не вѣрити сномъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 409).

4. (що) Порушити, торкнутися: а добродѣтель не оукрасти ни розбити не запрѣти чужого (1489 *Чет.* 337 зв.).

Див. ще ЗАПРѢТИТИ, ЗАПРѢТИТИСА, ЗАПРѢЧАТИ, ЗАПРѢЩАТИ.

ЗАПРѢТИСЯ, ЗАПРѢТИСА, ЗАПРЕТИСЯ, ЗАПРИТИСА ЗАПРАТИСА *дієсл. док. (цсл. запрѣтиса)* (кого, чого) відмовитися (від кого, від чого), відректися (кого, чого): ѡ(т)-лоучилъ бо мене г(с)ь рекомо ѡ(т)ставилъ ѡ(т) дрѣжины што(ж) са єсми запрѣлъ єго (1489 *Чет.* 327 зв.); ты(ж)... повѣдаєтъ... якъ са петръ ісѣя того и по лицю бѣєного трикро(т) запрѣлъ (1556-1561 *ПЄ* 109); але нехѣй бѣ такъ было яко не єсть, а яко дѣєпи(с) твердѣтъ, жебы са по(д)писовъ запрѣли (Острог, 1598-

1599 *Апокр.* 87); бо и тые слова “паси, паси, паси” не до всіх мовиль, одно до Симона... то есть до Петра который и по трикrotь Его за-
прелся (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1083); Нехай са лакаю(т) тїи сна бжїа котрыи са
его запрѣли (XVI ст. *УС* №29519, 51 зв.); па(н)
Ма(р)ти(н) Бутовичь и пни Алекса(н)дровая
Бутовичовая... на то ω(т)повелили, же ся того
до(л)гу не може(м) запритъ (Житомир, 1605
ДМВН 96); А а за(с) що: през' грѣхи Пана са
запрѣлемъ, Его ω(т)стѣпїти ω окаанный смѣ-
лемъ (Львів, 1631 *Волк.* 7 зв.); Кто хѣчетъ за
мнбю ити нехайса себе самбю запритъ и нехай
вѣзметъ Крѣстъ свѣй и послѣдѣтъ мнѣ (Київ,
1632 *МІКСВ* 272); оубоаѣтса мѣки; и дочас-
но(и) смѣрти, и сїхъ рѣди вїрекѣтса и за-
прѣтъ сна Бжїа; Га нашего Іс Ха (Чернігів,
1646 *Перло* 139 зв.); запрѣласа Сѣрра мѣва-
чи: не смѣаласа есмь але са оубоаѣла (серед.
XVII ст. *Хрон.* 30).

ЗАПРѢТИТИ, ЗАПРЕТИТИ, ЗАПРЕТЬ-
ТИ *дієсл. док. (цсл. запрѣтити)* (кому, що) за-
боронити: онъ вѣтромъ и морю запрѣтилъ ста-
ла тишина великая (1489 *Чет.* 320 зв.); ω(н)
вставши запрѣти(л) вѣтроу, и рекль морю
оумлѣкни (1556-1561 *ПС* 142); Аще же сим Ру-
си не досадите... на праздники старого кален-
даря звонити не дадѣте, новый же святити и
праздновати с силою понудѣте и виною за-
прѣтѣте (1588-1596 *Виш.Кн.* 149); а и(ж) е(с)мо
здѣсе в це(р)кви рогати(н)ско(и) ωбачили нѣш-
то не ѣмы(с)лне але в невѣданїи ωбразъ бо-
же(ст)ва ωписаны(и) и почитаемы(и); которого
яко супротивно законѣ Х(р) де(р)жати и напи-
совати запрѣтихо(м) и ва(м) ω сто(м) дѣсе пове-
леває(м) и во(з)браняе(м) таковы(х) боже(ст)ва
ωписание ωбразо(в) не имети и ни писати (Ро-
гатин, 1591 *ЛСБ* 158); не гадай нѣчого, тай не
говори, што овунъ не любитъ, и што есть за-
прѣченое и становлено выдѣ Бога (XVI ст. *НС*
158); А если... покаются не произволяеш, тог-
да юж декретом слова божия тебѣ запрѣщаю и
реку (1608-1609 *Виш.Зач.* 224); кѣжды(и) члѣкъ

...пото(м) повїне(н) сѣмнѣнѣ свое пре(з) спѣ-
вѣдъ стѣю... пре(д) сѣщеннико(м) Правослѣв-
ны(м) маючи(м) вла(ст) не запрѣщеннѣю ω(т)
Єп(с)па до раз(д)рѣшенїа ω(т)крити и ωчїсти-
ти (Київ, 1646 *Моз.Тр.* 907).

Див. ще **ЗАПРѢТИ, ЗАПРѢТИТСЯ, ЗА-**
ПРѢЧАТИ, ЗАПРѢЩАТИ.

ЗАПРѢТИСА *див. ЗАПРѢТИСЯ.*

ЗАПРѢТИТСЯ, ЗАПРЕТИТСЯ, ЗА-
ПРЕТИТСЯ *дієсл. док. (кому)* Заборонити:
гедїоне болобане... и ωбеща(л) вса яже еси по-
грабилъ в монастыри ве(р)нѣти што и до ннѣ не
ве(р)таешъ, де(р)жишъ не правдѣючи ω чо(м)
са тобѣ запрѣтіло было сѣбо(р)не (Берестя,
1593 *ЛСБ* 238, 1); И ωбеща(л)са еси... вся я(ж)е-
си пограбилъ в монастыри вернути што и до
ннѣ не вертаешъ..., ω чо(м) ся тобѣ запрѣтило
было собо(р)не абы еси верну(л) и шкоды всѣ
нагороди(л) (Вільна, 1594 *ЛСБ* 251, 1 зв.); ω
чомъ запрѣтілоса емѣ ω(т) второго собѣрѣ бѣ-
ло (Велике Берестя, 1594 *ЛСБ* 262, 1 зв.).

Див. ще **ЗАПРѢТИ, ЗАПРѢТИТИ, ЗА-**
ПРѢЧАТИ, ЗАПРѢЩАТИ.

ЗАПРѢЧАТИ *дієсл. недок. (що)* Забороня-
ти: Али запрѣчаеъ Христосъ выдѣ тои журы,
што есть невѣрная (XVI ст. *НС* 94); Иисусе, сыне
Давыдовъ, помилуй мя, и што ишли напередъ
него, запрѣчали, што бы мовѣчавъ (Там же,
178).

Див. ще **ЗАПРѢТИ, ЗАПРѢТИТИ, ЗА-**
ПРѢТИТСЯ, ЗАПРѢЩАТИ.

ЗАПРѢЩАТИ, ЗАПРЕЩАТИ *дієсл. недок. (цсл. запрѣщати)* 1. (кому, що і без додатка) За-
бороняти: г(с)и иже морю вѣтромъ запрѣщаеши
и вса тебе слоушаеъ со трепето(м) (1489 *Чет.*
179 зв.); Запрѣщаю закарѣю (1596 *ЛЗ* 70); Але
то[го] чистѣцу, яко Рим поведает, свѣтый Петръ
и Павелъ не проповѣдаеъ, Але запрѣщають вѣр-
ным исгрѣшїти (к. XVI ст. *Укр. н.* 83); Аще бо
и възбраняет и запрѣщает дух (1608-1609 *Виш.*
Зач. 198); А што се дотычетъ Никодима Симича,
который с постригу своего... утѣкши... катови
приводомъ и помочникомъ былъ... яко привод-

цу ката и помочника его, отъ священства... и за́прещае́мъ, надѣто и в затворъ постни́чества ска́зуемо (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 219); прѣсфоры прѣйма́й ѿ(т) сво́йхъ дѣтѣ́й дѣхѣ́вннхъ, вѣ́да жѣ́тїе ихъ: ѣхже оучи и испра́вля́й. по мѣрѣ́ грѣхѣ́въ за́прѣща́й (Львів, 1642 *Жел.П.* 5).

2. (за що чим) Погрожувати: не смертѣ́лность є́мѣ захованье́мъ за́конѣ́ обеща́ть. а за прѣстѣ́плє́нїе смѣ́ртью. за́прѣща́е́тъ (Острог, 1588 *Сур.* 5).

3. (чому) Велі́ти, наказувати: г(с)и иже мо́рю вѣ́тромъ за́прѣща́еши и всѧ́ тебе сло́ушае́тъ со трепѣ́то(м) (1489 *Чет.* 179 зв.).

Див. ще ЗАПРѢТИ, ЗАПРѢТИТИ, ЗАПРѢТИТИСА, ЗАПРѢЧАТИ.

ЗАПРѢЩЕ́НЄ *див. ЗАПРЕЩЕ́НЄ.*

ЗАПРѢЩЕ́НїЄ, ЗАПРѢЩЕ́нїЄ, ЗАПРЕЩЕ́НїЄ, ЗАПРЕЩЕ́нїЄ, ЗАПРЕЩЕ́нїЄ *с. (цсл. за́прѣще́нїе, за́прѣще́нїе)* 1. Заборона: кр(с)тъ... // бл҃гоче́стїя прописате́(л). на хѣ́лннхъ за́прѣще́нїе (1489 *Чет.* 27-27 зв.); Ино твоѧ́ м(л) все́ забы́(в)ши за́прѣще́нїе, и своѧ́ ѡ́бещанїе́, и по(д)пи́(с) сво(и) на што є́(с) са́(м) прѣ́(д) лице́(м) патріа́(р)шески́(м) доброво́(л)не са́ по(д)писа́(л) (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1); Ты и(ж) нѣ́маючы прѣ́(д) очы́ма стра́ха божы́а и в ниво́шо покла́даючы собѣ́ за́прѣще́нїе свѣ́ты(х) Ап(с)лъ... ча́(с) немалы́(и) смѣ́ешг свѣ́щенна́я дѣ́(и)ствовати (Львів, 1594 *ЛСБ* 249); Церко́въ свѣ́тая Восто́чная крещаетъ водо́ю... А прѣ́дъ креще́нїемъ чы́нятъ за́прѣще́нїа и отры́щанїа (Вільна, 1608 *Гарм.* 193).

2. Погро́за, застере́женнїа: патріа́(р)хъ пра́во сконча́лгъ, и декрѣ́тами... ѡ́твердѣ́лгъ, по́дъ за́прѣще́нїемъ не́про́щє́нннмъ... и изверже́ннє(м) са́нѣ шѣ́бжї по се́мъ еп(с)кпъ... Гедео́нгъ Балаба́нъ прѣба́чївшї та́ковѣ́ за́прѣще́нїе ве́лѣ́кое смѣ́щє́нїе ѡ́чинїлгъ (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144); ге́дїоне́ болоба́не... // твоѧ́ м(л) по за́прѣще́нїю нашо́(м) събо́(р)номъ зно́вѣ́ клатвы́ и за́стано́вєна ве́(з)де́ брата́ствѣ́ чїнїлгъ (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1-1 зв.).

Див. ще ЗАПРЕЩЕ́НЄ.

Пор. ЗАПРѢТИТИ.

ЗАПРЯГАТИ, ЗАПРАГАТИ, ЗАПРЕГАТИ *дієсл. недок.* (що) Запрягати: оу Є́зеки́ѣла про́ро́ка, ѿ дѣ́хѣ́вннхъ звѣ́рѣ́тахъ в' во́зѣ́ Г(с)днѣ́мъ за́прѣ́жє́ннхъ слы́шали (Вільна, 1627 *Дух. б.* 304); ingo, as, за́прягаю́ (1642 *ЛС* 245); за́прѣга́й во́зѣ́ тво́й а ѡ́бжа́й, а́бы тебе́ до́ждѣ́ не за́ста́лгъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 312); вѣ́ плугъ за́пряга́ти *див. ПЛУГЪ*; вѣ́ я́рмо за́пряга́ти *див. ЯРМО*.

Див. ще ЗАПРЯЧИ.

ЗАПРЯЖО́НнѢ *дієприкм. у знач прикм.* Запряжений, запряжний: сынъ мой, на то́тъ ча́съ коли еѧ́ везѣ́ до Бо́гушовки, зна́шолгъ в́же ко́ня за́пряжо́ного (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/І, 63).

ЗАПРЯЧИ, ЗАПРАЧИ, ЗАПРЕЧИ *дієсл. док.* (кого) (*нады́гати у́пряж*) за́прягати: И ќдгы в́же па́нъ нашѣ́ речѣ́ замкну́лгъ, те́ды то́тъ Васи́лїй Шаба́новичъ за́прягши́ вѣ́ сани ко́ня па́нско́го и поспо́лгъ съ па́нею взя́вшї тѣ́ло па́нское і́сѣ́ светлицы́..., на сани вложи́ли (Володи́мир, 1601 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 482); ѿ(н) за́прѣ́же(т) во́лы прѣ́(д) ко́нѣ́ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 94); ќдбы́ звѣ́та́жилгъ // чо́тырє́хъ кро́лювъ, за́прѣ́ггъ ихъ до́ во́за... і́... вѣ́озлгъ са́ ни́ми, я́кѡ ко́ннми́ (поч. XVII ст. *Пчела* 51 зв.-52); Спѣ́шнє́ бовѣ́мъ за́прѣ́гшї во́зы сво́и, зо́ всѣ́мъ лю́домъ на побѣ́тѣ́ ѣхъ оудали́са, і́ ю́жѣ́ зѣ́тертиса́ з ни́ми мѣ́ли, а ѡ́то ѡ́болокъ ста́лгъ в' по́сро(д)кѣ́, і́мъ окрѣ́вшї хмѣ́рами пере́шкѡ́дилгъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 369); вѣ́звшї́ двѣ́ коро́ве ко́тѡры́и кормѣ́ли телѧ́та, за́прє́гли ихъ в' во́зѣ́ (серед. XVII ст. *Хрон.* 203 зв.); *Образно:* Прѣ́то ра́дѡїте́са мѣ́ченишї... я́кѡ та́ковѡ́и сла́вы є́сте́сте спо́дѡ́блє́нїи, ... і́ са́мїмъ Б҃го́мъ на́то спо́ра́жє́нїи. і́ по(д) Ка́рїтѣ́ многоо́чїтѣ́ю за́прѣ́жє́нїи, А́бы́сте бы́лїи е́го Трѡ́нѣ́ огне́вїднїи́ Ко́нѣ́ (Черні́гів, 1646 *Перло* 49 зв.).

ЗАПРАГАТИ *див. ЗАПРЯГАТИ.*

ЗАПРАГАТИСА *дієсл. недок., перен.* (*устра́ивати в що-небу́дь*) за́плутува́тися, в́плутува́тися: слѹ́шнє́ за́вы́мѡвѣ́ по́йти ма́е(т), а што́ та́(ж)шо́(го) не до́сы(т) на то́(м) же́ са́ми за́-

прагаєте са, або ю(ж) наза(д) троудно запраг'ши са, але ин'ши(х) шии... в' самые прасы а кляобы неволѣ... шрѣбоуєте (Острог, 1599 Кл. Остр. 218).

Див. ще ЗАПРАЧИСА.

ЗАПРАТИСА *див. ЗАПРѢТИСЯ.*

ЗАПРАЧИ *див. ЗАПРЯЧИ.*

ЗАПРАЧИСА *дієсл. док., перен. (устрагити в що-небудь)* заплутатися, впутатися: а што та(ж)шо(го) не дбсы(т) на то(м) же сами запрагаєте са, або ю(ж) наза(д) троудно запраг'ши са, але ин'ши(х) шии... в' самые прасы а кляобы неволѣ... шрѣбоуєте (Острог, 1599 Кл. Остр. 218).

Див. ще ЗАПРАГАТИСА.

ЗАПСОВАНЄ *с.* Пошкодження, втрата: И хороба котобраа з' загнїлости Темпераментовѣ, абѡ постановлєных' в' чоловѣчом' прироже-(н)ю власностїй: тоєсть, з' запсован'я которогокѡлвекъ в' насъ з' чотырѡхъ Стїхїй, абѡ елементѡвъ ставаетъса,... тепла абѡ зїмна, лѡбѡ тежъ и всѣхъ чотырѡхъ, такѡваа хороба не выходитъ, але переставаетъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 145).

Пор. ЗАПСОВАТИ.

ЗАПСОВАНІЄ *с.* Те саме, що запсованє: Але хороба Єст' запсованіє прирожоны(х) власностїй тѣла; в' мокротѣ, в' сѡхотѣ, в' теплотѣ, и в' зїмнѣ мѣры незаховалыхъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 452).

Пор. ЗАПСОВАТИ.

ЗАПСОВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Зіпсований, пошкоджений: запсованомѣ и нестрѣваномѣ жолѣдкови пожитѣченъ єсть полїнѣ, котѡрый его ѡ(д)вѣл'ждетъ и стрѣвнымъ чїнить (Київ, 1637 УЄ Кал. 246).

ЗАПСОВАТИ *дієсл. док. 1.* (що) Зіпсувати, пошкодити: направилъ олтарь г(с)дній, котѡрый былъ запсованный (серед. XVII ст. Хрон. 311 зв.).

2. Перен. (що) Пошкодити, знівечити: в' ин'ши(х) цнѡтахъ былъ добръмъ млѡдєнецъ ѡный, и живота вѣчного щїре пожадалъ: але тернъ

лакомства, внѣтрный ср(д)ца Єгѡ загѡнъ заростїлъ былъ и запсовалъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 475).

Див. ще ЗОПСОВАТИ.

ЗАПУДИТИ, ЗАПУДЫТИ *дієсл. док. (стп. zapędzić) 1.* (кого) Загнати: пан Каменський... череды до села Садова запудил (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 368); овецъ... до кошары запудивши, огню з власного дому... принесли и менованный дворъ запалили (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 49).

2. Перен. (кого) Запроторити, ввїгнати, заслати: и ты(х) котѡрыисмо дрѣвомъ преслѣдшанїа, якѡ нѣакимъ ѡрѣжіємъ з' Раїю, сѣвѣтомъ пекѣлногѡ ѡногѡ ѡлбріма в' вѣчнѡю єгѡ неволю и лѣпъ вїгнаны, и до вѣчного вазєн'я запѣжены были (Київ, 1632 МІКСВ 274).

3. Перен. (що) *(безвідповідально передовірити, передоручити що-небудь)* запроторити, перекинути: Справованье абѡвємъ всїхъ це(р)квей, все цѣлкомъ до Рымѣ запѣжоно (Єв'є або Вїльна, п. 1616 Прич.отех. 11).

ЗАПУДЫТИ *див. ЗАПУДИТИ.*

ЗАПУСНИЙ *прикм.* Нерубаний, незайманий (ліс): inc[a]edu[us], несѣчени(й), запу(с)ни(й) (1642 ЛС 229).

ЗАПУСТЕТИ *див. ЗАПУСТѢТИ.*

ЗАПУСТИТИ¹ *дієсл. док. (що) 1.* *(занурити у воду риболовні сіті)* закинути: презъ в'сю ношъ троудилиса єсмо са а ничого не поймали але на слово твое запоущоу сѣтъ (1556-1561 ПЄ 227 зв.); Примѣшаетъ вїръ глѡубѡкїй рыбитва, кгда сѣтъ запѣстївши, и мно(з)ство в мѡри рыбъ загорноувши, роздирѡчѡдѡся ѡ(т) та(ж)кости рыбъ сѣтъ вѣволоче(т) (Острог, 1607 Лѣк. 117); А гды пересталъ мѡвити, рѣклъ до Сїмона; заѣдъ на глѣбѡкость, а запѣстѣте сѣти вашѣ кѡ ловеню (Київ, 1637 УЄ Кал. 545);

(спустити, опустити) кинути: заразъ пѡрѣсы спѣдѡють, и кѡтвы запѣстївши, в чѡлнѣ всѣдаю(т) (Острог, 1607 Лѣк. 115).

2. (розпочати роботу) запустити: запу(с)ти сѣ(р)пъ тво(и) а жни бо при(ш)ла година жатвы (XVI ст. КАЗ 636).

3. (закрити, заслонити) засунути: Принеси мою подѣшкѣ и прикры(и) мя добре // картины запѣсти и оныи шпи(л)кою зтягни (к. XVI ст. Розм. 44 зв.-45); поставишъ наметъ свѣдѣства, и поставишъ в немъ скриню, и запѣстишъ перед нею заслоною (серед. XVII ст. Хрон. 114).

Див. ще ЗАПУЩАТИ¹.

ЗАПУСТИТИ² дієсл. док. (що) (залишити що-небудь без уваги, без догляду) запустити, занедбати: они... то(т) запустъ зда(в)на запущоны(и) высекли вырѣбали и внивечъ ѡбе(р)нули до кгру(н)ту (Луцьк, 1602 ЛНБ 5, II 4050, 54); рѣки дѣлателей добри(х) ѡбогатѣють; а лѣнивыи и пяницѣ тѣрнѣмъ нивы свои запѣстатъ (поч. XVII ст. Пчела 8 зв.); ѡбовезѣюса... запусто(в) запущоны(х) на то(м) кгру(н)те юсковецко(м)... пустошити ро(з)давати продавати... ни маю и мочи не будѣ (Кунів, 1615 ЛНБ 5, III 4054, 106).

ЗАПУСТИТИ³ дієсл. док. Почати піст: аж на мѣсници приморѣзки, а запѣстѣвши на великій пѣстъ, снѣгъ вѣпаль та(к) великій, же ни(х)-то не мѡгъ... зъ домѣ вѣйти (1509-1633 Остр.л. 130); Єдѣны по старѡмѣ масопусты ѡ(т)правѣли, дрѣгіе по новѡмѣ. але постарѡмѣ вѣ(л)кѣ ноцъ з нѣми ѡходити позвѡлили. а ѣные па(к) з нѣми запѣсти(в)ши, з нѣми са ѡ(т)говѣли и постъ свѣты(и) велики(и)... за тымъ полѣманы(м) калѣ(н)даремъ... ламѣтиса мѣситъ (Острог, 1587 См.Кл. 16).

Див. ще ЗАПУЩАТИ².

ЗАПУСТИТИСЯ див. ЗАПУСТИТИСЯ.

ЗАПУСТИТИСЯ, ЗАПУСТИТИСЯ дієсл. док. (вирушити в певному напрямку) пуститися, податися: протестантъ на прияздъ его... // ...дочекать се не могши, до маєтности оногѡ, Студеное Воды, запустилъ се (Житомир, 1640 АрхЮЗР 6/1, 525-526);

(втекти) пуститися: по отчаянномъ... поселствѣ, всю на Бога положивши надѣю... отъ орды запустился, въ мѣсте Корсунѣ поминулемся зъ посланцами войсковыми (Корсунь, 1625 КМПИ I, дод. 274).

ЗАПУСТНЫЙ прикм. Запусний: Фрымаръ(к) фѣдора лецового з василе(м) Марѣшны(м) на ролѣ... в пято(к) запѣ(ст)ны(и) великого по(с)тѣ... Станѣвши зѡбапо(л)нѣ... зѣзнали (Одрехова, 1618 ЦДІАЛ 37, 2, 19).

ЗАПУСТОШИТИ дієсл. док. (що) Занедбати: Озна(и)мѣю ва(м), я(к) зѣмла... // ...И(з)-волаючи лѣпше пѣста в (чс)тѡтѣ стоати, нежели ваши(м) бѣ(з)бо(ж)ство(м) запѣстошна ѡ(т) хвалы всеси(л)наго ба... бы(ти) (до 1596 Виш. Кн. 260-260 зв.); Блюдѣтеса ѡ(т) псѡвъ и злы(х) дѣлатель(и) тоѣ(ст) ѡ(т) лжеименны(х) Пѣстыре(и), которые ѣ виноградѣ Х(с)вѣ робѣтиса по(д)нали, а ѡного сами(ж) запѣстошили и тѣ(р)нѣ(м) бѣ(з)зако(н)ного жѣтѣа заростѣли (1598 Виш.Кн. 309).

ЗАПУСТЬ¹ ч. (ділянка занедбаного поля) запуст; (непрочищений лѣс) зарѣсть, заростѣ: Ино пан Анѣдрей... ѣказал нам межѣ... посерединѣ болѡта мимо запѣстъ и мимо крыницы (Звиняче, 1549 AS VI, 97); семеры позвы... ѡ грозныи кривды то ѣ(ст) ѡ порѣбанѣе запустѣ и взятѣе слугъ (Медика, 1585 ЛНБ 5, II 4045, 88); ѣпѣть границы букѡемское пола... запѣсты фороши и ѣве(с) кгру(нт)... пнѣ по(д)судку всказа(л) (Луцьк, 1587 ЛНБ 5, II 4046, 31 зв.); ѡхо(т)ный тѣ(ж) до гаю и мыслѣвецъ бываѣ(т), кг(д)ы гѡрѣ дознѣвши, и запѣсты на гѡра(х) ѡбѣхавши, зъ знѣчнымъ... ѡблѡвомъ ворѡчаѣ(т)са (Острог, 1607 Лѣк. 117); записую дво(р) з... затоками, запу(с)тами, лесами, гаями, бѡрами (Тригорськ, 1649 ДМВН 213).

ЗАПУСТЬ² ч. (частіше у мн. запусты) (останні дні перед великим постом) запуст, запустити: Тежъ рыкѣни даю(тъ) на масло дѣ го(р)шковъ великихъ а скоро запѣстивъ (1552 ОЛЗ 185 зв.); если бы па(н) никодимови(ч)... то(т) церокграѣ... прина(л) тогды пан микѡла(и) тую суму пнѣ(и)... в ты(и)дѣ(н) по запустѣ(х) па(н)у моѣму ѡтослати мѣ(л) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 49); Ннѣшнаѣ Н(д)ла Стѣа, кончаючи запѣстъ, роско(ш)ныхъ потравъ, тѣлесныхъ покармовъ... и инны(х) зѣбавъ свѣто-

выхъ приводить намъ на пѣматъ,... вѣспомнѣна ѡстаточны(х) рѣчи(и) (поч. XVII ст. *Пчела* 23 зв.); На мясо до шпѣтала на запу(ст) да(л): г(рш) гѣ (Львѣв, 1607-1645 *РДВ* 35); **запустъ великий, запусы великіе, великіе запусы** – (останній тиждень перед великим постом) великі запусы, масляница: Настася Ванковна Вечеринная... заставила тое имене Коршовецъ... // ...от року тисечного пятсотного пятдесят девятого от Великих запусъ, аж до тогож року который запусъ великий маеъ быти в року шестдесят девятом (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 115); А маеъ намъ давати въ кождый годъ напередъ по двѣстѣ золотыхъ Вгорскихъ въ золотѣ на Запусы великіе (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 115); року прошлаго... перед запусами великими, трафилося, ижъ з рѣчи поведил ми пан Василий Холоневский, ижъ былъ в дому пана Василя Ощовского (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 403); **запусы великіе мясные** – м'ясопусный тиждень: пнѣ ѡфана(с) ко(р)ко(ш)ка... застави(л)... сѣлище дзѣко(в)ское... ѡ(т) запѣ(с)то(в) велики(х) мя(с)ны(х) рѣски(х) аж до таково(г) рокѣ запѣсто(в) велики(х) которы(и) маю(т) быти в рокѣ при(ш)ло(м) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 15); **запусы Филиповы, Филиповы запусы** – останні дні перед рѣзвѣяним постом, пилипівкою: А зимѣ ѡтъ запѣстовъ Филиповыхъ до зборѣ то естъ до ярѣмарѣкѣ до перѣвое недели постѣ великого не слѣжать нижѣли только лѣдѣ возать (1552 *ОВол.З.* 197); въ ѡстаточном рокѣ ѡ запѣстехъ Филиповыхъ тѣды мы маем... князю Дмитрию тот замокъ... постѣпити (Звѣняче, 1553 *АС* VI, 9); игуменъ... позвалъ мя передъ вашу милость позвы на короткій рокъ, на чотыри недѣли на Филиповы запусы, передъ вашею милостью... становитися (Київ, 1556-1568 *АЮЗР* I, 300); **запусы масление, масленые запусы** – сиропусный тиждень: мы ...дозволили есмо ему тамъ корчму въ Овручомъ держати на годъ, почонѣ отъ сихъ Запустовъ масленихъ, которіе Запусы сего индикту третегонадесять, до тогожъ року до масле-

ныхъ Запустовъ, которіе будутъ индикта прѣйдучого четвертогонадесять (Краків, 1510 *АЮЗР* II, 125); **масныи запусы** – сиропусный тиждень: по то(м) сеиму на масныи запусы дѣга великаа вказалася на захо(д) слнца (серед. XVII ст. *ЛЛ* 172); **полскіе запусы** – запусы перед постомъ католицького обряду: в ты(м) же року на по(л)скіе запусы до великого поста во второ(к) дѣмеръ... креховскій (серед. XVII ст. *ЛЛ* 177); **рускіе запусы** – (запусы перед постомъ православного обряду) рускі запусы: а так мы... змовили... ижъ мѣли есмо в патницѣ ѡстаточнѣю перед нашими Рѣскими Запѣсты до имена княза Ковельского... зѣехати са (Ковель, 1539 *АС* IV, 182).

ЗАПУСТѢЛЫЙ дієприкм. у знач. прикм. (покинутый, безлюдный) запустѣлий: вѣ запѣстѣломъ абовѣмъ домѣ посполіте, кѣтки, псы и вшелѣкое плюгѣвѣство залѣгаеъса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 304);

(духовно спустошений) занепалий: Ѡ землѣ запѣстѣлаа и зарослаа, трѣніе(м) безѣвѣріа і бе(з)божіа (до 1596 *Виш.Кн.* 264 зв.).

ЗАПУСТѢНІЕ, ЗАПУСТѢНІЕ с. 1. (занедбана безлюдна місцевість, житло) запустѣння: и жилища и(х) запѣстѣніемъ запѣстѣю(т) (поч. XVII ст. *Пчела* 15 зв.).

2. *Перен. (духовне виродження)* спустошення, занепад: за невѣріе и бесплодіе нѣше, попѣщени е(с)мо в запѣстѣніе, з нашею правѣславною вѣрою (1599-1600 *Виш.Кн.* 199); Аще ли же и вся нас сѣя злая (и запустѣніе церковное от бурѣ антихристовѣ духѣ) постиже, паки глаголю вамъ, православнымъ: не соблажняйтеся и вѣру имѣйте (1608-1609 *Виш. Зач.* 201); Тѣй звѣтазца... звѣтаживъ и поразивъ цѣрство, и державѣ дѣаволу, и вѣ запѣстѣніе вѣчное положивъ (Чернігів, 1646 *Перло* 63 зв.).

Пор.ЗАПУСТѢТИ.

ЗАПУСТѢНІЕ див. **ЗАПУСТѢНІЕ**.

ЗАПУСТѢТИ, ЗАПУСТЕТИ дієсл. док. (статии занедбаніи) спустѣтити: Сѣ сѣлѣ польныхъ... дани хоживало гѣ кади медѣ нижѣли запустѣли ѡтъ давѣныхъ лѣтъ (1552 *ОКЗ*

45 зв.); кож'дое пр(с)тво, роздѣлившееся в собѣ запоустѣ(т) (1556-1561 ПЕ 57); прошѣ ба... абы рачи(л) работнико(в) зослати: которіи бы въ виногра(д), в людехъ мовлю его копали и робили, абовѣмъ барзо и запѣстѣ(л) и засо(х) (1599 Розм.пан. 9); А намъ абы рачилъ работниковъ зослати, которіи бы въ винограде,... его копали и робили, абовѣмъ барзо за сохъ и запустѣлъ (Египет, 1602 Діал. 83);

пропасти: А если бы тые межѣ вами не были. или не бѣдѣ(т) раздѣлюци ра(з)умѣ(и)те, и(ж) я(к) слина зче(з)не(те) и запѣстѣте (п. 1596 Виш.Кн. 241 зв.).

ЗАПУХЛЫЙ прикм. Запухлый: виделемъ на твари правой рану кровавую, спухлую, синюю и вся твар запухлая, которую менил быти себе пястю удареную (Луцк, 1622 АрхЮЗР 1/VI, 527).

ЗАПУЩАТИ дієсл. недок. (що) Починати піст: Четвертый постъ передъ Рожествомъ Христовымъ, который посполите Филиповымъ называютъ, а то-иждь въ день светого апостола Филипа закупають (Вільна, 1608 Гарм. 217).

Див. ще **ЗАПУСТИТИ**³.

ЗАПУЩАЮЧИЙ дієприкм. Який закидає (сімі): Хбдачи на(д) море(м) Галілейски(м), ѡйздрѣлѣ Іис двоухъ брѣтовъ, Сімона которого зовѣтъ Петромъ, и Андрѣа брата егѡ запѣщаючихъ сѣтъ в' море (Київ, 1637 УС Кал. 348).

ЗАПУЩОНЪ дієприкм. у знач. прикм. Устромлений, запханий: ино кгдаж есмо к тому имену приехали, знашли есмо у воротех кобылины запушоны (1560 АрхЮЗР 8/VI, 85).

ЗАПЫНИТИСА дієсл. док. (зупинитися, зачепившись об що-небудь) запинитися: Ковчѣгъ ноєвъ гды навалнѡстами... бы(л) сюды и тоуды нѡшенъ, и боурліве торбованы(и) запынѣвшиса коли(с) южъ на гора(х) арменскы(х) ста(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 195 зв.).

ЗАПЫТАНЄ с. Запитання, питаннѣ: Яку(б) Уменски(и) проси(л)... во(з)но(го) на запыта-(н)є пана писара, для чо(го) бы ѡне(и) копы плати(т) не хоти(в) (Володимир, 1578 ТУ 173).

Пор. **ЗАПЫТАТИ**.

ЗАПЫТАННЫЙ дієприкм. у знач. прикм. (до якого звертаються з питанням) запитаний: Акѡ томѡ запѣтанный Николѣй, ѡ зѣстю которѡе са стѣло в' день Па(т)десѣтный Всесѣго Дѣа, нехѣй ѡтповѣди(т) (Київ, 1619 Гр.Сл. 243); Ѡ то(м) нехѣй ѡ(т)повѣдитъ запѣтанный Николѣй якъ емѡ мѣла прѣвда, а не оупѡро(м) анѣ свѣро(м) (Там же, 288); *Образно*: Стѣны мѣшкан'ѣа его запѣтанныи призналы бы, же мѣнды оу тогѡ стѣгѡ Мѣжа не былѡ,... абы любѡь Бѣъ з' нѣмъ, любѡь онѣ з' Бѣомъ не розмовлалѣ (Вільна, 1620 См.Каз. 21 зв.).

ЗАПЫТАТИ дієсл. док. (кого, що, від кого і без додатка) (поставити запитання) запитати, спитати: кгда дей есми запыталѣ: што тут чинишъ? она дей повидила, иждъ дей есми нашла церковь не затвореную в нѡчы, и я дей затвори-ла (Володимир, 1579 АрхЮЗР 1/VI, 65); а до того, хло(п) просты(и), не знає(т) и поговорити с чоловѣко(м) коли его ѡ што запытаєшъ (п. 1596 Виш.Кн. 228); А ѡнѣ кѡсти оумѣрлыхъ людѣй прекидаѣтъ. Штѡ то мѡвитъ чѣинишъ; Крѡль его запытаѣтъ (Київ, 1622 Сак.В. 43); А в то(м) и попо(в) при(з)вати розказано И тѣи тежѣ слова власне запытано для чо(г)о с процесією не уступали Гды имъ казали (1636 Лям. о приг. 10 зв.); Едѣнъ з' давны(х) ѡ(т)цѡ(в) стѣхъ, чѣтѣл'никѡ ѡсѣщеннѣй, запытанный бѣдѣчи ѡ(т) вѣчна свѣего: Якъбы кто налѣпшей оупростѡвати моглѣ жѣтїє свое на свѣтѣ? (Львів, 1646 Жел.Сл. 2); здалѡбыса тѣтъ запытати тѣхъ зловѣрни-кѡвъ: що за мѣсто то Іер(с)лімъ нѡвый (Чернігів, 1646 Перло 145);

(кого) (розпитати про що-небудь, з'ясувати щось) запитати: кто хѡче(т) вѣдати штѡса в которого з ни(х) вливѣаетъ нехѣй са парафѣановъ и(х) запытає(т) (Острог, 1598-1599 Апокр. 206 зв.); досытъ бы было якъ милѡсти твоей... самыхъ себе внутрѣ под сумненемъ запытати, якъ ту у насъ // всѣхъ не малѣ штоденная отъ сердца до Господа Бога пѣсенка была (Дермань, 1628 КМПИ I, дод. 317-318); распѣвши ѡного влѣсного Крѡла, которого пере(д) тѣмъ Про-

ро́кове оповѣдѣли, и которого ихъ вѣчителѣ и Кнѣжникове бѣвши запѣтаны, вѣзнали (Київ, 1637 УЄ Кал. 856).

ЗАПѢВНО див. ЗАПЕВНО.

ЗАПѢТИ, ЗАПѢТИ дієсл. док. 1. (що) За-співати: вса силы нѣ(с)ныя запѣли аллу'я (1489 Чет. 164 зв.); С чого зъ ангѣлы невидомыми радуючысе запели песнь слава въ вышнихъ Бо-гу (Вільна, 1597 РИБ XIX, 225); Ale szto by nam dorohá ne žurna byłá Zároumo sobi czesnomá ho-łosomá (Раків, поч. XVII ст. Траз. фотокоп. 5).

2. (про півня) заспівати, діал. запіяти: а бор'-зо коли еще онъ того слова не вымовиль коуръ запѣ(л) або пѣвень (1556-1561 ПС 323); А в то(т) ча(с) коу(р) запѣ(л) (XVI ст. УЄ Трост. 60); ко-ли еще пѣтръ ты(х) слѡвъ дѡмѡва(л). и тог(д)ы кѡръ зѡпѣ(л) (к. XVI ст. УЄ №77, 26 зв.).

ЗАПЯСТЕ, ЗАПЯСТЬЕ с. 1. (частина кисті руки, що прилягає до передпліччя) зап'ястя, зап'ясток: у того жъ Станислава видель есми на руце левой рану, такъ же сокирою тятую, вышей запястья, и не ведаю дей будуль живъ (Володимир, 1577 АрхЮЗР 6/І, 100); Та(м) теж видиль есми на пану Басарабе, на руце право(и), на запя(ст)ю, троха продрано, до крывѣ (Жи-томир, 1583 АЖМУ 69); Я Микола(и) Ясе(н)-ковски(и)... виде(л) есми в его само(г) ранѣ стреленю в бокѣ лево(м) а дрѣгю тятю на рѣ-це лево(и) на запя(ст)ю (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 8); на протѣ(с)танта напа(в)шы,... зы-кга(р)мистръ... быти и то(л)чи поча(л) и ра-зо(в) немало по ро(ж)ны(х) ме(с)ца(х) тела его, чло(н)ка(х) позадава(л), то естъ меновите ...левую руку всю збытую, сто(л)ченую, зъси-нелую почавъши ѡд раменя аж до самого за-пя(с)тя (Володимир, 1646 ГУ 331).

2. (прикраса, яку носять на руці, браслет) зап'ястя: зѣмя(н)ка г(с)дрская... [пограбила] запя(ст)е перловое (Житомир, 1584 АЖМУ 79).

Див. ще ЗАПЯСТЬ.

ЗАПЯСТЬ ж. Те саме, що запясте у 1 знач.: виделем руку правую одтятую прочь по самую запясть (Володимир, 1592 АрхЮЗР 1/VI, 92).

ЗАПЯСТЬЕ див. ЗАПЯСТЕ.

ЗАПАТАА ж. (цел. запатаа) (розділовий знак у письмовому тексті) кома: Прѣвѣе оубо да бѣде(т) прочитѣте(л) искѣсе(н) въ чтеніи... в мѣрѣ ро(в)но слово(м) по пѣти реченій изъоб-ражен'ны(х) да стѣпае(т) // на запаты(х) ма-ло застановлае(т)са (1599-1600 Виш. Кн. 201-201 зв.).

ЗАПАТИ дієсл. док. (цел. запати) (що) за-пхати, застромити: посоромочаю(т)са за(с) и(ж) ю(ж) ѡ(т)мѣны частое в кѡпова(н)ю ша-по(к) и в' вибиранию котораа красъшаа и на го-ловѣ кшта(л)то(в)нѣ(и) стои(т) (да са зрите-лѣ(м) приподобает), косичкѣ или пѣ(р)це за-па(в)ши не мысли(т) и ѡ оуго(ж)деніи чоло-вѣко(м) въ приподобаню ѡбраза, ѣли головы мысль свою ѡ то(м) не оупра(ж)нае(т) (п. 1596 Виш.Кн. 229 зв.).

ЗАРАБЯНЬКА ж. Рельєфна прикраса на гудзиках: кгузики туркусовы едwabные з за-рабяньками – золотыхъ три (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 67).

ЗАРАБЯТИ, ЗАРАБАТИ дієсл. недок. (стп. zarabiac) перен. (ким, на що у кого) (заслугу-вати що-небудь своєю поведінкою, діяльністю) заробляти: а часом так подѣ хорекгвями, яко и розсыпкою... до панствѣ чужеземских, вы-ходити и там на славу, власне рачей отчизне повинную, чужим народомъ зарабяти (Краків, 1609 ЧИОНЛ XV-3, 133); найдовали са та-кѡвыи... лѡде, котѡрыи... дѡлгою прѣцею и стара(н)емъ... охѡтне и оусѣрдно... на правдѣ-вѣю и неѡ(т)мѣннѣю оу самѡго Ба слѡвѣ зара-бѣли (Єв'є, 1616 УЄ Єв. 2).

Див. ще ЗАРОБИТИ, ЗАРОБЛЯТИ.

ЗАПАБАТИ див. ЗАРАБЯТИ.

ЗАРАЖАТИ дієсл. недок. 1. (передавати кому-, чому-небудь щось шкідливе для здоров'я) заражати: Было великѡе оудрѣченіе в рѣмѣ та(к) и(ж) мнѡго лѡдѣй поздыхало, моро(м) смо-родливи(м) кг(л)ы са в'чинѣла сре(д) рынкоу ѣма, с котѡрой дымъ смородливы(и) выхѡди(л), а лю(д) заража(л) (Львів, поч. XVII ст. Крон.

64 зв.); про́менѣ... з' котрых' шкодливаа и заразливаа па́ра повста́вши, до мо́зкѣ прихóдитъ, и заража́еть (Київ, 1637 УЄ Кал. 144); частó-кромь [грѣхъ], ро(з)мно́живши́са а в' об'фѣ-тость прише́(д)ши, и тѣла дотыка́ет'са, бблем'зась и хорóбою заража́ет' Єго (Там же, 236);

(кого чим) (шкідливо діяти на організм) отруювати: Мѣданаа змиа або га́дина по́ки на землі лежа́ла йїлта(н) ядомъ и трѣти́зною якобы заража́ла (поч. XVII ст. Проп.р. 231); Або те́жъ ѡ(т) сло́ва, фармакемаі: ядомъ напѣщаю, Трѣти́зною заража́ю (Львів, 1642 Жел.П. 8);

(чого) (наповнювати повітря чимсь отруйним) занечишувати, отруювати: а дла то́го абы во(з)дѣха не заража́ла вода мо́рська, ма́етъ свое тро́ккое порѣше́на (Почаїв, 1618 Зерц. 16).

2. *Перен.* (кого, що) (погано впливати на що-, кого-небудь) заражати: И овшемъ не зычимо собѣ таковыхъ казнодѣвѣвъ, которіе бы... марными мозку своего снами людѣ Божій и наши спокойные сердца мѣли заражати и трвожити (1603 Пим. 83); Абóвѣ(м) ко́ждый грѣхъ не е́днако а́ле розмайте се́рца и о́умыслы чо́ловѣчїе заража́етъ (Острог, 1607 Лѣк. 4); ересь не помалѣ доуши лю́дськіе заража́етъ (Львів, 1614 Кн. о св. 442); и мы... мѣймо вѣроу... котóраа ба́рзо поскврѣненаа злы́мы спра́вами на́шими, котóрыми мно́гокро(т) заража́емо еи (1645 УЄ №32, 87 зв.); ваша милость... // ...смели... секту орианскую, заразливую... розсевати и оноу розныхъ заражати (Володимир, 1648 АрхЮЗР 1/VI, 819-820).

Див. ще ЗАРАЖОВАТИ, ЗАРАЗИТИ.

ЗАРАЖАТИС *див. ЗАРАЖАТИСЕ.*

ЗАРАЖАТИСЕ, ЗАРАЖАТИС *дієсл. недок., перен. (сприймати від інших щось погане) заражатися:* Посполствѣ бовѣмъ читан'а бныхъ недопѣщатъ, за рѣчъ слѣдшню роздѣлемъ, абысе лю́де прóстые, розсѣдкѣ и оуважѣ́нъа не ма́ючіе фалшївою надкою не заража́ли (Єв'є або Вільна, п. 1616 Прич.отех. 4 зв.); воеводство Волы́нское таковоуж сва́волею заражатис по́чало (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 426).

Див. ще ЗАРАЗИТИСА.

ЗАРАЖЕНЄ, ЗАРАЖЕНЬЄ *с. 1. (сприйняття чогось шкідливого для здоров'я) зараження:* отъ которого зараженья заразомъ дей есми на твари зблядъ и зминилсе (Володимир, 1596 АрхЮЗР 1/I, 489).

2. *Перен. (розповсюдження, вплив чогось небажаного, негативного) зараження:* якуюсь академию в Киселеве, без позволеня Речипосполитое, приватне, на заражене людей молодыхъ и хрестіанские дети... уфунѣдовалисте (Володимир, 1640 АрхЮЗР 1/VI, 759); важылисе... якуюсь академию..., на зараженъе людей молодыхъ и хрестіанские дети также фундовать (Люблін, 1644 АрхЮЗР 1/VI, 789).

Див. ще ЗАРАЖЕНИЕ.

Пор. ЗАРАЗИТИ.

ЗАРАЖЕНИЕ *с. (цсл. заражение) зараження. Образно:* Кромѣ бо согласія евангельского и апостольского всякое писание составленное — лжа есть, и от потока временного, а не от источника приснотекущаго таа вода разумѣния, болотом миролюбия смердящая, на заражение лакомых, выпущена есть (1600-1601 Виш. Кр. отв. 163).

Див. ще ЗАРАЖЕНЄ.

Пор. ЗАРАЗИТИ.

ЗАРАЖОВАТИ *дієсл. недок., перен. (кого) (впливати на кого-небудь чимсь негативним) заражувати:* троу(д)ности трѣпимо вели́кійи коу-са(т) на(с) діаво(л)и и зара́жде(т) на(с) грѣхо(м) смѣртльны(м) (XVI ст. УЄ № 29519, 44 зв.).

Див. ще ЗАРАЖАТИ, ЗАРАЗИТИ.

ЗАРАЖОНЫЙ *дієприкм. 1. У знач. прикм. (наповнений чимсь шкідливим для здоров'я) занечищений, отруйний, брудний:* Працѣшъ в чѣрпаню воды той моутнóй,... котóраа прагнѣна не оугási(т) чрѣпаешъ во́дѣ грѣккю и зара́жноую, во́дѣ смро(д)ливоую ерихóнскю (поч. XVII ст. Проп. р. 186 зв.).

2. *У знач. прикм. Грішний:* то(т) лість, ко́ждый..., чита́й, котóрый нѣчо́го йн'шого не е́сть е́дно с пісмъ ста́рого и но́вого теста́мѣнтѣ дѣша(м) зара́жонымъ оутвóренное лѣка́рство (Острог, 1607 Лѣк. 4 зв.).

3. У знач. ім. (той, хто поражений хворобою) заражений, -ого: Повѣдаєть ѿ... мордованюса его, ... їжъ на нѡвый мѣсѣць бѣснѣтъса, ... зубами скритаєть, и оцѣпнѣваєть... хитрый шатанъ... на заражѡного нападѣть (Київ, 1637 УЄ Кал. 140).

ЗАРАЗ див. ЗАРАЗЬ¹.

ЗАРАЗА ж. 1. (хвороба) зараза: Дымъ то[тъ] теды апостатскій невѣдомыхъ а на свѣта сего чячки оглядающихъ людій сердечныхъ очій зараза (Київ, 1621 Коп. Пал. 654); Прилогъ: Приложѣ(н)є, приточѣ(н)є, по(д)дава(н)є, зараза, хорбба, спѣщенъє (1627 ЛБ 98).

2. Перен. (що-небудь негативне в морально-му відношенні, що може поширюватися) зараза: жа(д)ной головнѣйшой заразы члѣкоу не маѣшь, якъ рѡско(ш) телеснаа (поч. XVII ст. Проп. р. 288 зв.); прѣто(ж) если и на самою досконалость знѡвою взыйти не змѡжешъ, але // хотъ мало що ѡ(т) тоє заразы плюгавѣства себе ѡ(т)дѣлишь (Острог, 1607 Лѣк. 34-35); Сватокоупѣство прѣчь с' коренемъ высѣкаючи, Заразѣ той зъидливѣй не допѣдаючи Втажъ по тѣлѣ Церковномѣ са расходѣти (Львів, 1614 Кн. о св. 405); за сегосвѣтними роскошами прочъ отъ насъ идуть и вшелякіє душевные заразы и розслабы, а наступують цноты и богомыслность (бл. 1626 Кир. Н. 24); Козла́ми называ́еть грѣшны(х) з' котѡрыхъ... жадного... бліжнимъ пожѣткѡ нѣ маѣшь, овшемъ смрѡдъ спрѡснѣй и зараза (Київ, 1637 УЄ Кал. 46); якѡ бовѣмъ неприготованное пристѡпованѣ єсть небезпѣчное, так' непричащеніє ѡвшеки тоєи таинствѣнной вечѣрѣ єсть заразою и згѡбою вѣчною (Київ, 1646 Мог. Тр. 915); лѣни(в)ство ѡслѣплѣєтъ мысль, и до понатя цно(т) еи затмѣєтъ. Тои хорѡбы всѣ заразы и шкоды, котѡріи з неи похѡдѣтъ ѡ(д)ны(м) вѣршико(м) пѣнѣкнѣ за(м)кнѡдлѣ... прорѡкъ двѣдъ (серед. XVII ст. Кас. 134 зв.); У порівн.: мы ...//...маємо... вѣру поважати, ... а писмѣ противнихъ... не читати, ... шкалеване презирати и, якъ заразы душевной, такъ ся злореченствъ ихъ висте-

регати (Київ, 1621 Коп. Пал. 796-797); Образно: якъ бовѣ(м) гды жрѡдло и жѣла чи(м) заражѡнаа всѣ его стрѡменѣ або истѡчники ...зара(з) оучастни(ц)ство беру(т) ѡ(т) заразы (поч. XVII ст. Проп. р. 191 зв.); пресвѣтлый княжа Василій зъ сыномъ своимъ... //...якъ второй Моисей знашолся... на дорозѣ беззаконковъ апостатовъ не станулѣ, и на каѡедрѣ заразы ихъ не седѣлѣ (Київ, 1621 Коп. Пал. 1137-1138).

3. Перен. (спонукання до гріха) спокуса: Ви(ди)те ли я(к) ѡ(т) ва(с) дѡ(х) антихристо(в) хѣлножѣвы(и) и клеветны(и) дыше(т): ви(ди)те ли яко заразою сме(р)дачею пеке(л)ною дыше(т) (1598 Виш. Кн. 289 зв.); А вніята // якѡ Апостатѣ и вла(с)ного и(м) пастора ѡшѣста и ядовитого непрѣтеля ѡбѣча(и) и в(с)его похлѣбства по(л)ныхъ слова(х)... если бы(с) хотѣлѣ слѣхати его сме(р)тельнѡ заразѡ дважа(и) (Київ, 1621 ЛСБ 483, 1-1 зв.); позванье... важылисе секту якуюсь новую, ... декретами... забороненую, ... на заразу верныхъ Божыхъ... въ деканате Володимерскомъ лежащихъ, проводить (Льблѣн, 1644 АрхЮЗР 1/VI, 789).

ЗАРАЗИТИ, ЗАРАЗИТЬ дієсл. док. 1. (кого, що чим) (передати кому-небудь заразу, хворобу) заразити: коли петръ... пришо(л) до свѣтыхъ котѡрыи мешкали в лиде и та(м) нашо(л) члѣвка... котѡры(и) бы(л) заражѡ(н) повѣтриє(м) и ре(к) емѡ петръ... вѣста(н) и по(с)тели собѣ (II пол. XVI ст. КА 49); вла(с)не члѣкъ та(к) оувадає(т) яко трава бо ннѣка здоро(в), а до вечера немѡчѡ боуде(т) заражѣнь (к. XVI ст. УЄ № 31, 116); Стѣлоса тог(д)ы... и(ж) гѣ бѣ зарази(л) вѣши(т)ко перворо(д)ное (Львів, поч. XVII ст. Крон. 19); вла(с)не та(к) оувадає(т) члѣкъ я(к) трава бо ннѣ члѣкъ здѡро(в) а до вечера хорѡбою заражѡ(н) (1645 УЄ № 32, 82); Тогда діавѡлъ заразилѣ Іѡва нѣмѡчью (серед. XVII ст. Хрон. 56 зв.); нехъ мя Богъ заразитѣ – нехай мене Бог скарає: Уиму ли, прыложу ли што надѣ самую правѣду, нехъ мя Богъ заразитѣ! (Вільна, 1599 Ант. 533).

2. (що, чим) (*призвести до хворобливих змін в організмі*) поразити: мдлость мя заразы заразила и одменность ми заразомъ, бледость на твари, и на тили плямы жолтые стали (Володимир, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 487); то(г)ды прішли к немуо людіе. которіи прінесли члка парализомъ зараженого (к. XVI ст. УЄ № 31, 21); Стыи Мартирій Законникъ... знашолъ на распѣтахъ оубогаго, и велми // смердачого, шпетными стрѣпами зараженого... члвка (поч. XVII ст. *Пчела* 3-3 зв.); Крѡль якій потрафившы оубогаго члка, которого бы вси члѡнки трѣдомъ заражены были,... лѣки и пластры накладалъ на раны и гоилъ шкѡды его (Вільна, 1627 *Дух. б.* 159); Парализомъ зараженю елемъ стымъ оуздоровилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 17 зв.).

3. (що) (*наповнити воду, повітря і т. ін. чим-небудь шкідливим для здоров'я*) заразити, зане-чистити, отруїти: вь(з)двигль естъ тог(д)ы палицю ааронъ, в'дарилъ в' водѣ в' рѣцѣ. заражена была вода, і дѣчинилася в' кровь (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 18 зв.); Вышло тѣды семь днѣй якѡ г(с)дъ заразыль рѣкѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 84 зв.);

(що) (*шкідливо подіяти на оточення*) отруїти: вода морская: абовѣмъ еслибы была не-сла́н(а) и такъ долго стоа́чи, безъ порѣше́на на еди́номъ // мѣсте ѡ(т) сѣтворѣ́на свѣ́та: то́гда быса загнила и засмердѣ́ла, и смра́домъ своимъ заразы́ла бы оувѣ́сь воздоу(х) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 15 зв.-16).

4. *Перен.* (що, кого чим) (*погано вплинути на чю-небудь мораль, свідомість*) заразити: коли се старали еретыцы ересми своими не только многихъ в' костеле Латиньскомъ заразить, але и до... патриярьхи Царогородьского зъ Немецъ писали, обещаючи ему послушенство (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 185); Пѡтомуу аленьтъ на цѣсарство стоупиль, и то(т) зараженъ былъ аріанскою ересю (XVI ст. УЄ № 29519, 264); прото избавите(л) нашъ... лоунащи(х) же са называе(т) ты(х) которіи сѣтъ зараженыи ѡ(т) дѣха неч(с)того (к. XVI ст. УЄ № 31, 105); то(т)

кто винѡмъ естъ зара́женный, дѣшею мно́го и розма́йте грѣ́шити мо́усить (Острог, 1614 *Тест.* 151); заходный // костѣль... схизмѣ в' црѣко(в) Бжѣю в'провадилъ, и себе нею заразыль (Київ, 1621 *Кон. Пал. (Лв.)* 25-26); Але южъ вышло... жесмо южъ при схилку вѣку допустить маемо Церковь рускую нашу... ересми заразити обезчестити не дай то Боже (Дермань, 1628 *КМПИ* I, дод. 321); Хотѣчи особлѣиво(го) млѡдѣнца грѣхѡмъ заразыть и кѡ своѣй мѣсли нечѣистой потагнѣтъ,... шѣты ѡ(т)менѣла... и слѡвы кгамрацкими склонѣючи ѣгѡ ср(д)це к собѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 64); *Образно:* Не далеко ищучы, пойзрыте в' Новгородьский поветъ: якося тамъ тая проклятая ересь роскоренила, ледве сотный домъ шляхецкий найдешъ, который бы тымъ поветрыемъ не былъ зараженный! (Вільна, 1599 *Ант.* 975); оттолкнувшийся один перст либо палец, зараженный гнильством.., (хотя наибольший) от четырех, от руки отсечет, яко то и людем страдати бывает (1608-1609 *Виш. Зач.* 214).

5. (що чим) (*заполонити ким-небудь якийсь простір*) заповнити, залити: Такъ мѡвить г(с)дъ: пѣсти лѡдѣ мѡй, абы мнѣ оферова́ль. А если не хѡчетъ пѣстѣть ѡто я заражѣ вси гранѣцы твои жа́бами (серед. XVII ст. *Хрон.* 84 зв.).

Див. ще ЗАРАЖАТИ, ЗАРАЖОВАТИ.

ЗАРАЗИТИСЯ *дієсл. док., перен.* (що) (*сприйняти, засвоїти що-небудь погане*) заразитися: диѡнисій... греческы(х) млѡдѣнцо(в) оупомина(л)... же не трѣба допоущѣти млѡды(м) мѡрнотравности анѣ збы́ткою, кды бовѣ(м) рѣзъ ѡ(т) ни(х) ре(ч) посполѣтаа заразы́тса, згѡла оупа́сти и зѡпсова́тиса моуси(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 289).

Див. ще ЗАРАЖАТИСЕ.

ЗАРАЗИТЬ *див. ЗАРАЗИТИ.*

ЗАРАЗЛИВШИЙ *прикм. в. ст. у знач. ім. с.р.* Заразливше, -ого: на(д) рѡско(ш) нема́шь ничѡго заразлившого и шпетнѣйшого (поч. XVII ст. *Проп. р.* 289); На(д) высокѡмѣсль-

ность бовѣмъ и пыхѣ нѣчого шкодлившого не естѣ, а на(д) хлюбѣ и поро(ж)ною слава нѣчого заразлившого (Київ, 1637 УЄ Кал. 3).

Пор. ЗАРАЗЛИВЫЙ.

ЗАРАЗЛИВЫЙ *прикм. 1. (який передається іншому) заразливий, заразний: хвороба заразливая (1627 ЛБ 292);*

(який переносить заразу) заразливий, заразний: слухшая есть речъ каждому збавене свое милуючому, таковыхъ ся хоронити и, яко отъ заразливого повѣтра, въ тихое пристанище Христова корабля, церкви Восточное утекати (1603 Пит. 91); кгда темные хмѣры с чорного выникаючи мѣра, заразливыми мглами зѣмлю окрыли... тогда евгѣній папа ри(м)скій посла(л) до цѣсара послы (Острог, 1598 Ист.фл. син. 33); променѣ... вѣлгѣтности вѣ тѣлѣ замотывають... зѣ котѣрыхъ шкодливаа и заразливаа пара повставши, до мѣзкѣ прихѣдитъ, и заражае(т) (Київ, 1637 УЄ Кал. 144); наше тѣло такъ слабо, яко едина кропль зара(з)ливаа спа(д)ши з въздѣха, принесетъ смѣрть члѣвкови (Чернігів, 1646 Перло 126 зв.).

2. (насичений отрутою) отруйный: а кто злымъ добре чини(т), в пѣздѣ ховае(т) гѣдиною, котѣраа скброса, розогрѣе(т), вчасъ пристѣйный добродѣеви ядо(м) заразлив(м) добродѣйство плѣти(т) (Острог, 1614 Тест. 149); урожоный панъ Ерий Лукаревскій, братъ рожоный зошлого... пана Александра Лукаревского, часы недавными през нижей менованных особъ труцизною и ядомъ заразлив(м) окрутне забитого..., сведчилъ жалосне... противко урожоной паней Орьшули (Луцьк, 1631 АрхЮЗР 8/III, 583); за котѣрымъ тыхъ мѣкростѣй и крве мѣшаніемъ, пара окрѣтнаа и заразливаа выхѣдитъ, а до мѣзгѣ поднѣсшиса колѣшетъ Егѣ, и такъ мечетъ члѣвка бе(з) пѣмѣти (Київ, 1637 УЄ Кал. 451).

3. Перен. (насичений шкідливими ідеями) заразливый, згубный: Наконецъ – волно... противъ превѣчному маестатови сына Божего писма заразливые выдавать (Вільна, 1595 Ун. гр.

114); Кгда тѣды оуважаю, щѣбы за пожѣтокъ и яко збѣдованіе ѡ(т)несла церкѣвъ... зѣ ѡного заразливого и бѣгѣ противного дѣкретѣ (Дермань, 1605 Мел. Л. 27); Кѣ многимъ инымъ, шѣо оучинилъ кѣ выкоренѣнію тои геретѣцкои заразливой хѣрѣбы, вѣмыслилъ такѣвое нѣшто (Київ, 1619 Гр. Сл. 226); ваша милость противко Богу въ Троици святой блюзнерство ...//...смели... секту ориянскую, заразливую... розсевати и оноу розныхъ заражати (Володимир, 1648 АрхЮЗР 1/VI, 819-820);

(який має здатність негативно впливати на кого-небудь) заразливый: Якъ... заразлив(и) сѣтъ скѣтки лѣнѣйства (серед. XVII ст. Кас. 124 зв.); Образно: Лечъ шатанъ и завистникъ згоды и милости братерское дѣяволъ позазрѣлъ оной ихъ едности и любве, дхнулъ вѣтромъ заразлив(м) на одного зѣ нихъ..., именемъ Діоскора, который таковую ересь въ церкви Божой почалъ былъ розсѣвати, повѣдаючи, же двѣ натурѣ божества и чѣловѣчества, во едино злучившиса, посполу терпѣли (1603 Пит 41).

ЗАРАЗОМ *див. ЗАРАЗОМЪ.*

ЗАРАЗОМЪ, ЗАРАЗОМЪ, ЗАРАЗОМ

присл. 1. (зразу ж після чогось) відразу: И скоро дей дворъ и гумно спаливши, того жъ часу заразомъ ударили на село Микулинское, такъ же дей заразомъ все село спустошили (Луцьк, 1563 АрхЮЗР 6/I, 44); поведилъ дей... Желехъ,... ижъ дей розказалъ есми былъ двѣмъ пахоликомъ своимъ,... самого княза Ярослава... пострелити, а самъ дей заразомъ зѣ мечѣмъ добытымъ промежкѣ нихъ ѣсчѣвши, яко пѣныхъ людей посѣчи, а потомъ самъ – поведаетъ – угамовалъ (Луцьк, 1564 AS VI, 240); Кухарѣвъ, молодцовъ,... водле ихъ умовы заразомъ есми отпавилъ (Луцьк, 1570 АрхЮЗР 1/I, 25); кня(з) а(н)дре(и)... то(т) листъ... ѣзня(в)ши ѡ(т) мене...ишо(л) заразомъ до све(т)лицы (Володимир, 1578 ЖKK I, 147); Прото тежъ и самъ Филялетъ,... // ...тотъ листъ, братѣщикомъ данный, самъ же (его) заразомъ отступилъ и не беретъ его собе ку помочы (Вільна, 1599 Ант. 829-831);

Тогожъ року сѣлъ на царстве и коронованъ заразомъ (поч. XVII ст. *КЛ* 78); на дово(д) того всего стави(л) возного... которы(и) с приданя дрядового заразо(м) за свижа спу(с)тошеня и попалення, такъ великого тоє має(т)ности о҃гледа(в)ши... созна(л) (Кременецъ, 1618 *ЛНБ* 103, 55/Іе, 256, 28); вѣдай ѡ тѣмъ, и вѣрѣ прѣвдиве, скѣро по смѣрти, зарѣзомъ постѣгне та сѣдѣ Бжѣй (Чернігів, 1646 *Перло* 130 зв.).

2. (у ту ж хвилину) негайно: тотъ купецъ цара ту(р)ского с Кафы... того (ж) часу заразо(м) то передо мною оповеда(л) (Луцьк, 1563 *ТУ* 102); (в)сказали... абы(х) я за вене(ц) єє пане(н)ски(и) три(д)ца(т) ко(п) гроше(и) лито(в)-ски(х) є(и) да(л) //... теды(м) pozyчи(в)ши... тую суму три(д)ца(т) ко(п) гроше(и)... але(к)-са(н)дре за вене(ц) єє а суду заразо(м) ѡ(т)да(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 11-12); К҃гды везли на возе киотъ завѣта Господня, то҃гды Жи҃дѣ... приступивши до возу и киоту доткнул-ся, задер҃жоваючи его, абы на землю не палѣ, и на-тыхъ-мѣсть за-разомъ рука ему усхла (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 117); А я... на голоє мовенѣе слова его м(л)сти которыє заразо(м) пере(д) ты(м) судо(м) пере(д) которы(м) бымъ ѡ то пѣна писара позва(л)... вси шкоды и наклады пѣна писаровы... запла-тити маю (Вінниця, 1584 *ЛНБ* 5, II 4045, 75); они... ѡбѣскочи(в)ши на(с) вколо заразомъ безъ вшелякоє литости ѡтѣца моє(г)... забили (Луцьк, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 72 зв.); мы... про-дали єсмо... до(м) нѣшѣ... за певнѣю готовую и тепе(р) напере(д) заразо(м) до рукъ нѣшы(х) в цало(и) здпо(л)ности дошлѣю сѣмѣ пнзе(и) (Київ, 1616 *ЦДІАК* 221, 1, 62, 1); Гдѣжъ крове-течѣніє терпѣчаа... ни ѡ(д) одно҃го зъ нѣхъ [док-торовъ] не была оулѣчѣна, а(ж) пристѣпѣвши до Г(с)да, и оувѣривши истѣтнѣ, доткнѣлася крѣа шѣты его, и зарѣзомъ здорѣвѣ оучѣла (Вільна, 1627 *Дух. б.* 206); ѡно(г)[о] по[и]ма(в)ши... ѡкру(т)не... росказа(л) зби(т)... такъ далече, же та(м) же заразо(м) ѡ(д) такового ѡкру(т)-ного зби(т)я з ты(м) ся свято(м) пожекгна(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199).

3. Раптом, несподівано: то пакъ дей панъ Богданъ... не чинячи ми на то жадного отказу слущного, толко заразомъ стал мя поличкова-ти (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 1/VI, 56); Але мы не та(к) чини(м) кды заразо(м) не боуде(м) вѣ-слоухѣни, ѡ(т)стоупає(м) и далеко ѡ(т)ходи(м) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 259, на полях); а онъ за-разомъ, скоро тоє панъ нашъ вымовиль, зара-зомъ тѣмъ киемъ пана нашого посередѣ головы удариль (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* 8/III, 482); а потомъ заразомъ найдуется не в Риме, але в Вавилонѣ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 52); Але скѣро рахѣнокъ зъ Надки пристѣпитъ, Прѣца, трѣ(д)но(ст), зъ старѣнѣмъ зарѣзо(м) оустѣпитъ (Київ, 1632 *Євх.* 296); где єдно дѣша раздѣмнаа по(з)вѣлитъ, та(м) // тѣло зарѣзомъ въ мгновѣ-нію ѡка стѣнетъ, съ Нѣси на землю (Чернігів, 1646 *Перло* 145-145 зв.).

4. (у той же час) одночасно: а теж ми там заразомъ было поведано, иж ми иншаа чела҃д до бѣды кнажати... пошла, то҃гдым мѣсил за тою чела҃доу ехати и до леса их ѡтвести (Сте-панъ, 1544 *AS* IV, 412); маєть его милость князь, малжонокъ мой, теперъ, заразомъ... тую часть мою имѣній вышейпомѣненныхъ въ моцъ свою взяти (Межириччя, 1564 *АЗР* III, 136); то є(ст) велики(и) зна(к) непо(в)сте(ж)ливо(с)ти мѣти жо(н) много заразомъ (II пол. XVI ст. *КА* 508, на полях); панъ микола(и) и па(н) василе(и) хре(н)ни(ц)киє тоє име(н)є... зъ млыно(м) и его выме(л)ками заразо(м) в мо(ц) в де(р)жанє... его мл(с)ти подали (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 102); мѣлость мя заразѣ заразила и одменность ми заразомъ, бледость на твари, и на тили пля-мы жолтыє стали (Володимир, 1596 *АрхЮЗР* 1/I, 487); Теды папѣжъ, разумѣючи правдою, жебы его всѣ владыки признали, яко то мит-рополита, заразомъ росказалъ имъ по лацѣнѣ отправовати в Корунѣ Полской по церквахъ (бл. 1626 *Кир. Н.* 13); Скѣро то҃лько зъ Гістѣрій Надки набѣдетъ: В то(т) же часъ глѣпства вѣ рѣчахъ зарѣзомъ позбѣде(т) (Київ, 1632 *Євх.* 300); Яко(ж) заразо(м) поѡ(д)правившы на(м) релля-

цію тоєи рєвѣзїи дѣчинили и и(н)вента(р) (Львів, 1642 ЛСБ 1043, 60 зв.).

5. (у даний час) тепер: а є(ст)ли(ж) би тепе(р) заразо(м) бо(л)ше пинѣ(!) до тои роботи ва(м) потребовало тедисми писали до пана бо(г)дана аби на(м) позичи(л) ки(л)ка со(т) а(л)бо тисѣ(ч) золоти(х) (Сучава, 1599 ЛСБ 335); яко(ж) заразо(м) Црковъ заложеня тройци Стой живонача(л)ной на то(м) мѣсци фѣ(н)довале(м) и фѣндѣю, и той крѣ(н)ть... к то(и) цркв(и)... ѡ(д)даю (Топольниця, 1616 ЦДІАЛ 14, 1, 96, 644).

6. Загалом, взагалі: Желех через ѡногож... прыатєла своего..., ачколвекъ ѡ самѣю рєч и тотъ дѣчинокъ заразом ѡтказывати и в право сє вдавати не хотєл, поведаючи, якобы рокѣ не мелъ мети и щытечисѣ в том волноостью прав корѣнных // яко шляхтич (Вільна, 1565 AS VI, 276-277); Кгды бы хто не маючи в которо(м) повете ѡселости, дрѣгого кого та(м) ѡсєлого позвалъ а шло бы имъ ѡбудвумъ ѡб ѡдну рє(ч), тогды тотъ позваны(и) ѡсєлы(и) можєть заразомъ не ѡ(т)поведати и (в) право сѣ не (в)давати (1566 ВЛС 19); я неспротивляючисѣ воли и росказа(н)ю єго кроле(в)ское мл(с)ти ѡны(х) жидо(в) з вєзє(н)ѣ випѣскаю яко(ж) передо мною... вси(х) заразомъ выпѣсти(л) (Володимир, 1569 ЖКК II, 19); а с того жъ ѡ(т)ца вѣсполъ зъ ѡ(т)цемъ розѣмѣнъ бываєть... снѣ заразомъ и нерозѣдѣлне єди́но рѣдный, а презъ того(ж) и с тѣм же снѣмъ вѣпрѣдъ нѣжли бы якїє порѣжнїє слова альбо що порожнее розѣмѣ людскїй поймовѣти мѣлъ (Дермань, 1605 Мел. Л. 18).

ЗАРАЗОМЪ див. **ЗАРАЗОМЪ**.

ЗАРАЗЪ¹, **ЗАРАЗЪ**, **ЗАРАЗ**, **ЗАРАСЪ** присл. 1. (дуже скоро) зараз: Ино єго милость пан Олєхно, маючи при собє в дому своемъ пановъ и приятелиє своих..., мне в малженство дочку дати рекъ и обєцалъ, и заразъ то учинил (Шумбар, 1552 АрхЮЗР 8/III, 28); а в ты(х) сту копа(х)... заставило(м) и зара(з) пусти(л) єсми в дє(р)жа(н)є и вжива(н)є ѡ(т) нинєшнє(г) днѣ

...пнѣу стєфану... части моеє... зє вси(м)... яко єсми са(м) в дє(р)жа(н)ю и(в) дѣжива(н)ю... и вла(д)ности свое(и) мє(л) (Кременець, 1570 ЛНБ 103, 26/Id, 1814, 3); В кѣжды(и) порѣнокъ маєть пїлнє смотрѣти дѣска(л), єсли которо(г) бы хлѣпца не было. Маєть по нєго посла(ти) зара(з), и довѣдати(с) причины, для которое не пришолъ (Львів, 1587 ЛСБ 87, 3 зв.); по(д) ты(м) же тє(р)мино(м)... ѡдобралє(м) золоты(х) двѣстѣ тѣє зара(з) ѡ(д)далє(м) за лѣ(х)тарѣ пнѣ янѣ золо(т)никѣ (Львів, 1634 ЛСБ 1054, 1); принѣтыи до манастира, не зара(з) до зобрѣна братїи припѣщєны бывають але пєрвѣй до гости(н)ного дѣмѣ бывають ѡ(т)дѣны (сєред. XVII ст. Кас. 36); Прото приказѣ(м) ва(м)... зара(з) закажитє абы ни(х)то не важи(л)сѣ чолнами вози(т) ѡпро(ч) порєма мнѣти(р)ско(г) (Мошни, 1650 ЦНБ ДА/П-219, 16);

(у ту ж хвилину, негайно) зараз: тѣюжъ мо(ц) то(т) су(д) бѣдє(т) мити на сталомъ и не насталомъ (!)... и рє(ч) ѡ(т) што бѣдє(т) позыва(т) всказати и... маєтьности єго ѡ(т)правова(т)и не по роко(м) в Статутє ѡ(т)писанымъ алє зара(з) (Володимир, 1579 ЖКК I, 175); и оное тєло выволокли и зараз познали, иж тую дѣвку у Антона Рудєцкогє видали (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 412); а никоторє з ни(х) и лѣяти на(м) почали абы(х)мо с ты(х) кгрѣ(н)товъ зара(з) про(ч) єхали грозѣчи на(м) кулею в бѣкъ (Жорнища, 1590 ЛНБ 5, II 4047, 18 зв.); ѡни зара(з) ѡстѣвили сѣти и за ни(м) ишли (XVI ст. УС № 29519, 85 зв.); И заразъ прозрѣвъ, и за нимъ пушовъ, и славивъ Бога (XVI ст. НЄ 179); Петрє не пии заразъ по поливци абовѣмъ є(с)ть нездорово (к. XVI ст. Розм. 12); [А] єди(н) зѣмєжи жо(л)нѣрє(в) вѣдари(л) во ребра єго стѣю мл(с)ть копїє(м), тоужъ зара(з) вышѣла изъ бокоу єго стѣго крѣ(в) и вода (XVI ст. УС Трост. 78); и зара(з) яко блїскавица счєзъ дѣаволь (Там же, 166); А пово(д) поведи(л) же позваному ту(т) в сѣдє форумъ ѡ таковы(и) вы(с)тупокъ во(д)лє конѣстытуцыи слущное єсть чо(г)о доводєти (!) ѣ сѣдѣ тую конѣстытѣцью зара(з)

чыта(л) (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.); А я тїлко помисливъ ровнатиса з нимъ, И за тоє заразъ стрѣченъ єсмь изъ неба (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 15); Не терпѣль Гдѣ тогѡ, котѡрый безъ блгословѣнїа и на(д) за́казъ, доткнѣлѣса Кївѡта свѣдѣнїа але заразъ єгѡ в' ѡчахъ всѣхъ скара́ль смѣртю (Київ, 1639 *МКСВ* 216); Црѣ розказа́ль зара(з) Іѡсифа привѣсть ѡстри́жно-ногѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 66).

2. (зразу після чого-небудь) зараз: пополнивши тотъ злостивый, а зрадливый дѣинокъ свой, тотъ Желехъ зъ Мышкою заразъ съ тогожъ двора кнегини Матѡеєвое Четвертенское до имена єго Бородичъ ѡтехаль и теперъ дей при немъ мешкаєтъ (Петрків, 1564 *AS VI*, 248); И сталаса заразъ в ко(л)ко дни(и) змѣнка ѡ по-па ивана и па(н) ма(р)ко розыгнѣва(л)са и тую ѡпеку покину(л) (Львів, 1579 *ЛСБ* 1033); Але зара(з) скоро тоє писа(н)є нїше ѡбачить по(д) срокги(м) кара(н)ємъ ву(и)сковы(м) тому това-рышѣ нїшомѣ ма(с)ку во (в)се(м) были помо(ч)-ными (Корсунь, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 113); а за́ра(з) по ѡтрапѣнїю днѡ(в) бны(х) слнцѣ за-тми(т)са и м(с)цѣ не да(ст) свѣта своѣго (Вільна, 1596 *З. Каз.* 26); Юри(и) Козми(ч) рогати-не(ц),... ѡде(р)жалъ ве(д)ле сѣдѣ бра(т)ского на зво(н)ници сѣдѣна де(н) и но(ч) и заразъ на выпѣще(н)ю з вежѣ бе(з)мѣ(н) воскѣ вины ѡ(т)-да(л) (Львів, 1599 *ЛСБ* 1043, 1); А котѡры(и) бы бра(т) бы(л) кара(н) сидѣня(м) или виною ма-є(т) по карности зара(з) перепросити того, кому былъ провини(л) по заповѣди... да не за(и)де(т) сонце во гнѣве вїшомъ (Львів, 1602 *ЛСБ* 369); А маєтно(ст) тую заразъ по вы(ст)ю Арє(н)ды и после рѣмации пустити повинє(н) бѣдѣ (Кунів, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 106); ѡря(д) вшєляки(и) зара(з) по публикации на (м)не а(л)бо пото(м)-ка(х) мои(х) тоє баниции не чекаючи вы(ст)я двана(д)цати неде(л) ѡ(т)правѣ мо(ц)ную ску-те(ч)ную и неѡ(т)воло(ч)ную на добра(х) мо-ихъ... ѡчинити... повинє(н) бѣде(т) (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 32); Вѣ Лимнѣ... вѣ церк-ви... вѣ день той урочистый, заразъ по зачатю

литургїи... земля кипѣти починаєтъ и порохъ зъ себе выкидаєтъ (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 842); Заразъ по то(и) во(и)нѣ гла(д) бы(л) ве(л)кїй оу Рѣси (Кум'ята, 1648 *Паньк.* I, 157); Скоро по(в)стаю(т) мѣсли телѣсныє, за́ра(з) и(х) трѣба выганати (серед. XVII ст. *Кас.* 95 зв.).

3. (швидко, раптово) зараз: Та(к) все бе(з)-пе(ч)но было я(к) пе(р)ше, а кгда ся до мѣ(с)-та приближати почала, зара(з) єи ве(н)кгрове со (в)сѣ(х) сторо(н) ѡбѣсключили (1582 *Кр. Стр.* 68 зв.); заразъ кролевичъ Владиславъ припаль и оногѡ зрайцу тужъ, вѣ костелѣ, шаблею по-ранилъ (поч. XVII ст. *КЛ* 85); часо(м) бовѣ(м) живо(т) протѣгнетса на мнѡгїє лѣта, а має(т)-ность са не продѡлжи(т), але са за́ра(з) рост-ра́ти(т) и оутечѣтъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 38); Члѣкъ ...пѡломѣнь за́ра(з) оутихаючїй, сна(д)не зага-шенаа свѣча, проу(д)ко гнѣючїй лїсть, трава за́разъ оусыхаючиса, проу(д)ко ѡб'оумираючєє звѣлое зѣла (Там же, 119).

4. (у даний час, тепер) зараз: Ино я тепер ...// ...зараз тую суму готовизны... єи... пришлои малжонце моеи, панне Ганне Печихвостского записую (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 196); а кгда(ж) зара(з) слѣжебникъ... пна мо(н)толь-товъ з нами... до... кнзя ку(р)пѣского ѡ дво(р) ити хотѣлъ нижѣли сторо(ж) або воротъны(и) єго мл(с)ти насъ не пѣсти(л) (Луцьк, 1577 *ЖКК* I, 80); и тепе(р) зара(с) чере(с) братии ваши(х) ...посла(л) ф. че(р)лени(х) аби се ро(з)дали робо(т)нико(м) а тѣ(т) зара(з) прїслѣхаиса що тѣ(т) гѣ мѡви(т) дѡ оучнко(в) свои(х) (к. XVI ст. *УС* № 77, 72 зв.); Єгїпє(т)ское злѣто и сѣбро и всѣ ска(р)бы на ѡѣроу тѡлко балвѣномъ были назначѡны // але за́разъ бѡные богѣства жидомъ са достѣли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 231 зв.-232); теперї, зара(з) (I пол. XVII ст. *Сем.* 19); А такъ бѣдѣчы мы пи(л)но потребни пнзе(и) на влас-ныє... потреби нїшѣ продали єсмо и тепе(р) за-ра(з) до моцы владзы и посєсы(и) врадовне пѣстили и постѣпили єсмо тотъ до(м) нїшѣ с плацомъ (Київ, 1616 *ЦДІАК* 221, I, 62, 1); пе(р)-шую... рату панъ А(н)дре(и) повинє(н) дати за-

ра(з), завтра... а дрѣгю ратѣ повинѣ(н) буде(т) ...ω(т)дати на соше(ст)вие Сѣаго дѣа в при-шло(м) року (Львів, 1633 ЛСБ 1043, 32); Где зара(з) пово(д)... панѣ белѣски(и), указалѣ се-ло, ту(ж) неподалеку въправе (Київщина, 1639 ККПС 272).

ЗАРАЗЪ² *присл. (за одним разом)* зара́з: Свинцѣ штѣка што члѣвкѣ може ωтѣ земѣли по(д)нати две штѣки меньшихъ ωбѣдѣ члѣвкѣ може зара(з) ω(т) зе(м)ли по(д)нати (1552 ОЛЗ 160 зв.); А коли тоѣ дѣтя лѣтъ доростѣть ино мы а по на(с) потомѣки наши пови(н)ны буде(м) тѣе пинези єму ω(т)дати а имѣ(н)ѣ шо-бе(!) взяти а ω(н) маѣтъ... вси ста(и)ни и това(р) свои вутьту(л) выпровадити а доко(лѣ) тыхъ пинезѣ(и) сполна зара(з) не ω(т)дадимъ (Єскі-ці, 1563 ЛНБ 5, II 4043, 25 зв.).

ЗАРАЗЪ *див. ЗАРАЗЪ¹.*

ЗАРАНЕ, ЗАРАНЬЄ *с. (ранній час)* заран-ня, ранок: Такъ святи не(д)лю: найперво, коли устанешъ у заранѣ, дай славу Богу и сыну его, Іисусъ Христови, што тя сокотивъ и тя годо-вавъ у тыхъ шѣсть днѣвъ (XVI ст. НЄ 165); Слышавши тѣтъ гблосъ, всѣ пристрашни бѣ-ли, и не спали а(ж) до зѣране (XVI ст. УЄ № 29519, 193 зв.); жаденъ з вѣсъ неха(и) не вы-хѣдитъ з дверей дѣмѣ своего ажъ до заранѣа (серед. XVII ст. Хрон. 90).

ЗАРАНИЙ *прикм. (дуже ранній)* вранішній: Виглядаем з неба роси заранної, Аби отвѣлжи-ла поля зораннії (1648 Елег. 152).

ЗАРАНОКЪ *ч. (початок дня, ранішня годи-на)* досвіток, світанок: Другое мовить еванге-листъ, якъ ходили жоны святии одного за-ранка ино гробови его, що бы помастили тѣло Іисусово (XVI ст. НЄ 54); Весѣлое вы(й)та чѣсто смѣ(т)ное ве(р)тана рѣди(т), а весѣлаа забѣва вечернаа смѣ(т)ный зарѣнокъ чѣни(т) (Київ, 1623 Мог. Кн. 20 зв.); А єсли што зостѣне з мѣ-са свѣчѣного ѡбо зъ хлѣбовѣ до зарѣнкѣ спа-лѣшъ острѣтки огнѣмъ не бѣдѣтъ ихъ єсти бо посвѣчѣны сѣтъ (серед. XVII ст. Хрон. 107).

ЗАРАНЬЄ *див. ЗАРАНЕ.*

ЗАРАСЪ *див. ЗАРАЗЪ¹.*

ЗАРВАТИ *дієсл. док. (чого)* Прорвати, *діал.* зарвати (що): на пану Григорію Кмити виде-ломъ... кафтанъ... мало не наскрозъ проби-тый, же куля, одѣ кафѣтана похѣтъ взявѣши, ажъ кошули зарвавши, прочѣ выпала (Луцьк, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 146).

ЗАРЕЗАНЄ *див. ЗАРЪЗАНЄ.*

ЗАРЕЗАТИ *див. ЗАРЪЗАТИ.*

ЗАРЕКАТИСА *див. ЗАРЪКАТИСА.*

ЗАРЕКВИРОВАНЄ *с. (стп. zarekwirowanie)* (забирання чого-небудь з наказу влади) рекві-зування, реквізиція: мы ре(ч) ѡсѣжѣнѣю до скѣтъкѣ... приводечы... ферованы(м) зарекви-рова(н)є(м) стороны поводовое... ω(т)ца ксе(н)-дза станислава броно(в)ско(г)... яко вливѣкъ права до справы ниже(и) менованѣ ω(д) ве(л)-мо(ж)но(г) некгды зо(ш)ло(г)... пѣна лѣкаша жо(л)кѣ(в)ско(г)... в то(и) же справѣ права до-ста(л) и набы(л) бы(л) (Бородянка, 1638 ЦДІАЛ 140, 1, 125, 1).

ЗАРЕЧИСЕ *дієсл. док. (чого)* Заректисѣ: не ведать, якимъ духомъ и умысломъ приѣхали есте тутъ..., въ такихъ почтахъ пешихъ и ездныхъ, чѣгосте се сами зарекли? (Вільна, 1597 РИБ XIX, 200).

Див. ще ЗАРЪКАТИСА.

ЗАРЖАВѢТИ *дієсл. док.* Заіржавіти, заржавіти. *Образно:* попо(в) хотѣ(й) є(ст) до-стѣтокъ алѣ бѣднѣй ихъ пожѣтокъ... кѣтрѣи соу(т) при кнѣзе(х)... ты(м) грѣла заржавѣли ω(т) горѣлки (к. XVI – поч. XVII ст. Кн. о лат. 129 зв.).

ЗАРИВАТИ *дієсл. недок. (що)* Заривати: такъ и они сами по смѣ(р)ти ω(т)ца своего... будучи... на то(м) же кѣгру(н)тѣ мѣсте(ч)ка..., гребли позасыповали и млыны побудовали, такъже дѣрева наѡпа(дѣ) зариваючи..., пожа-рами палячи и пу(с)тошачи, ѡные попустоши-ли и мимо заруку вырубали и вниве(ч) ѡбе(р)-нули (Горошки, 1642 ДМВН 222).

ЗАРИЧНЫЙ *див. ЗАРЪЧНЫЙ.*

ЗАРІТІ *див. ЗАРЫТЬ.*

ЗАРОБЕНЄ с. (*спорудження чого-небудь*) будова: Гдежѣмъ юж милостивый кнаже и дєрева на тоє заробене не мало здоста(т)чилѣ (Мстиславль, 1553 *AS VI*, 134).

ЗАРОБИТИ *дієсл. док. 1.* (що) (*здобути працею або одержати плату за виконану роботу*) заробити: Єв(г)ли(ст) ма(т)ѡей, мови(л) ...до драбовь. котѡри за грошѣ, наймѡются забивѡти, вѣ(т)драти, взѡти чого не заробиль (XVI ст. *УЄ* № 29519, 221 зв.); *Образно:* Але вы... позычайте не чекаючи с того зыскоу жа(д)ного... Єдна(к) са не вѣмовишь абы(с) не мѣлъ быти мл(с)рдны(м), и добротливы(м) противъ кѡждоу // ... Так же и ти члѣче хр(с) ...може(ш) што на брата своего заробити мѡже(ш) емѣ послѣжити (Львѣв, 1585 *УЄ* № 5, 268 зв.-269, на полях).

2. (чого) Відробити (що): К тому тєсе(л) грабаро(в) и млынаро(в)... розогна(л) которые на слу(ж)бу и на роботу пнѣзи взявши и затым оны(х) не заробившы ани заслужы(в)шы прочѣ ѡ(т)то(л) ро(з)бечися мѣсєли (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4046, 148).

3. (на що) (*здобути право на що-небудь*) заслужити: такимъ каранѣмъ на яке заробатъ карани быти могоутъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77 зв.); Прочитай же, не гневаючися, сєє писанье мое такъ, яко-мъ и я твое прочиталъ, хотя же-мъ тебе на не не заробиль (и отъ тебе его не потребовалъ) (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1049); З того єв(г)лѣа акоса маємо заховати абысмо заробѣти на цр(с)твѣє нб(с)ноє (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 102).

4. (що) Поправити, направити, відремонтувати: одно петнадцать городень заробили и втекли прочѣ (1542 *АЮЗР I*, 115); а так тоє имєне, Мелница, пришло в рѣки наши, гдеж єсмо замок заробити казали (Берестя, 1544 *AS IV*, 401); A wezu nad woroty, z fundamentu aż do wercu, zarobyły wsi ziemiane pospolite ludmi swoimy (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/І, 19); Лєчѣ кажемъ то осмотрети, абы онѣй мостъ водлугъ потребы былѣ заробленъ (Вѣльна, 1546 *АрхЮЗР* 8/V,

41); Па(р)канъ где мещанє робатъ тамъ заробленъ мало не вє(з)дє покры(т) ѡбѣмазанъ (1552 *ОВол.3.* 198 зв.); почали ись середины робити зысподу и заробили болшую баню мєсяца сєнтября 4 дня (поч. XVII ст. *КЛ* 83).

5. (що) Побудувати: иншыи бояре киевский, которые онѣй замок людми своими заробили, з ласки и данины нашеє его держали (1541 *АЮЗР I*, 115).

Див. ще ЗАРАБѢЯТИ, ЗАРОБЛѢЯТИ.

ЗАРОБИТИСЬ *див. ЗАРОБИТИСА.*

ЗАРОБИТИСА, ЗАРОБИТИСЬ *дієсл. док. (одержати яку-небудь нагороду, вигоду внаслідок певних дій)* заробитися: в торѣню на шелюга(х) и ѡ(р)лѣка(х) нѣцо зарѡбило(с) то є(ст) зло(т) 7 и 7 1/2 (Львѣв, 1627 *ЛСБ* 1049, 7); ѡ(д) ярославського я(р)ма(р)кѣ ажѣ до лвовського зарѡбилоса зо(л) 192 (Львѣв, 1634 *ЛСБ* 1054, 1 зв.).

ЗАРОБЛѢЯТИ, ЗАРОБЛѢЯТИ *дієсл. недок.*

1. (на кого) (*працювати з метою забезпечення кого-небудь*) заробляти: другѣй рє(ч). я трѣго(м) са бѡвлю. третѣй рє(ч). я оубѡгѣй... же-ноу маю и на дѣти зарѡбляю (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29519, 249).

2. *Перен.* (на що, що) (*заслужувати що-небудь своїми вчинками, діяльністю*) заробляти: звычай который єсть выкладачемъ правѣ свѣдчитъ, же не боронитъ каранѣа дѡвного на(д) тыми котѡрыи на тоє зарѡбляють (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77 зв.); Ано фалшемъ зарѡбляти на добро трудно! (Киѣв, 1621 *Коп. Пал.* 659); Сѣтъ бѡвѣмъ нѣкотѡри на грѣхъ и псѡтѣ оумѣслне зарѡблѡчѣи, а иншыи знебѡчки вѣпадаючѣи (Вѣльна, 1627 *Дух. б.* 252); на слѡвѣ ѡ(т)чѣизны и фамѣлѣѣ, зарѡблѡти маютъ (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 7); вѣнимѡй сѣлоу разѣмноу, и вѣроу дѡброу, и собѣ зарѡблѡй на лѡскѣ бо(з)кѣю (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 165 зв.); а старєць тє(ж) на то(м) прєстѡлѣ, жєбы та(к) под плѡщико(м) ты(м), побо(ж)ны(и) вѣчѣно(к) вѣкональ... зара(з) его не ти(л)ко потрѣбами..., котѡрыє бы бѣлѣ инѣшею працею зарѡблѡти мѣсѣлѣ,

осмотри(л), але те(ж)... начинѧ до писѧна... приношѧлъ (серед. XVII ст. *Кас.* 87 зв.).

Див. ще ЗАРАБЛЯТИ, ЗАРОБИТИ.

ЗАРОБЛАТИ *див. ЗАРОБЛЯТИ.*

ЗАРОБОКЪ *ч. (плата за працю) заробіток, діал. зарібок, заробок:* Хтѡбы оу... яко́го ремеслника оукра́лъ зарѡбокъ его́ днѣвный, грѣшѣтъ бѣрзо (Львів, 1645 *О тайн.* 61); то(и) ти(л)ко пожѣто(к) з еи мѣлѣ, и(ж)... бѣ(з)... га(н)бы слѣдѣше за пра́цѣ свою́ жи́вно(ст) з посполи того зарѡбкѡ брѧлъ (серед. XVII ст. *Кас.* 88).

ЗАРОВНА *присл. Те саме, що заровно:* П.П. братія дѣчинили порядокъ таковы(и) межы дѣда(с)калами шко(л)ными на то(и) ча(с) пры це(р)кви бѣжо(и) на(и)дѣючыми ся..., и межѣ Миколае(м) крекомъ в такоу(и) способѣ, абы подзвонное межы нымъ подѣлено (!) было заровна ѡбо(м) (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 50).

Див. ще ЗАРОВНЕ.

ЗАРОВНАТИ *дієсл. док. (з чим) (стати одинаковим у чомусь) зрівнятися:* мнѡгіе бовѣмъ и при насѣ, и за про(д)ковѣ нашихъ ѡ(т) пра́вого стоѧніѧ оупа(д)ши, и и(з) тѣсное зблѣдѣвши дорѡги, такъ сна(д)не знѡвѣ повстѧли, же заровнѧли послѣ(д)ними цнотами с пе(р)шими, і заплаѣ ѡде(р)жали, и корѡны достѣпили (Острог, 1607 *Лѣк.* 15).

ЗАРОВНЕ *присл. (стп. za równe) те саме, що заровно:* Та́къ ты(ж) и кгда́ визнава́емъ Дѣха́ быти Ѡцѡвского и Сѣновского, единоистѡтство збѡла з ѡбѡма слова́ми зарѡвне впроважа́емъ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 264); и за власную Капитулу, обыватели,... и оборонцы того́жъ Монастыря Печерского Кіевского теперѣ идучими и на потомъ... наступующими часы заровне зъ иншою Братією, яко единого тѣла члѡнки почитани и узнавани были (Київ, 1631 *ОЛ* 20).

Див. ще ЗАРОВНА.

ЗАРОВНО *присл. Однаково, нарівні, рівно ж, порівну, діал. зарівно:* дѣчити дѧска(л) и любити маѣтъ дѣти вси зарѡвно, якъ сыно(в) богѧты(х), та(к) и сирѡтъ ѡбо́ги(х) (Львів, 1587 *ЛСБ*

87, 3); они повинни будут службу у ихъ // окурити, або заровно съ подданными робити, як подданные которого кольвекъ села робят (Горохів, 1593 *ПККДА* 1-2, 158-159); кѡпи за два штибры частю бѣлого и частю челядного хлѣба обо́его зарѡвно (к. XVI ст. *Розм.* 8); смрътъ заровно бере(т), я(к) богато́го та(к) оубо́гого (к. XVI ст. *УЄ* №31, 113); до(м) бѣжѣи не зарѡвно бы дѣлѣлъ, добра́ една(к) бо(з)скѣи, // и коштовныи... не такъ пошрдыновалѣ (поч. XVI ст. *Проп.р.* 222-222 зв.); злѡто зарѡвно з болѡто(м) поважа(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 14); за чимъ Его Королевская Милость, за ровно зъ ыншимъ рыцерствомъ, оно́го, на послуги свое затягнувши, далѣ ему короговъ (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/1, 169); Та́къ же, ѣжъ зарѡвно и спѡльне, з Ѡ(т)це́мъ и Сѣно́мъ покланѧтисѧ е́мѣ и чтѣти, и спѡльне сла́вити и вѣлбити его́ потре́ба (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 102); пожыто(к) з продажы свѣчѡкъ такъ же подѣлены(и) заровно з ны(х) каждого маѣ(т) доходити яко те(ж) и коштъ на ныхъ спо(л)ны(и) и пра́ца маѣ(т) быти (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 50); то́й то страшли́вый Коса́ръ несподѣване... ко́ситъ всѣхъ зарѡ(в)но: и Патріа́рховѣ, и па́пѣжѡвѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 135 зв.); пото(м) долѣ а остатно(м) всѣ(м) дѣте(м) мои(м) дѣлитисѧ за ровно розка́зую грошми (Холм, 1646 *Тест.Ст.* 471); шляхетный панъ Самуель Радоловичъ... противъко славетнымъ... Кѣнатови Були́жце... Ваислови Кольбасе,... подѣчасъ коза́чызны заровно с козаками... // именами и назвисками декляровати оферовальсе (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 424-425).

ЗАРОВНЫЙ *прикм. Який знаходиться за ровом (?):* си я волчко есковѣ(ч) свои(м) братѡ(м) с гринѣмъ далѣ ли есмо прѣ(с)тои в лавроше́вѣ манасти́рь нивоу заровную́ свою ѡ(т)чи(н)ною (к. XVI – поч. XVI ст. *УИ* 1913/6, 14).

ЗАРОДИТИ *дієсл. док. (дати плоди, урожай) зародити:* члѡвкъ посѣѧѣвъ жито и пшеницю. моли́лсѧ. ста́ѧ земле́ зароди. а ба́ не по́ма-не́тъ (1489 *Чет.* 128 зв.).

ЗАРОЖАТИСА дієсл. недок., перен. Зароджуватися, виникати: По престѣплѣніи, зѣмла ср(д)ца выдаєть тѣрніє и ѡсєть: пашєть члѣвкѣ, выроблѣєть, а єднѣкѣ прє(д)са тѣрніє дѣхѡвъ прєврѡтнѣхъ зарѡжаютьса (Вільна, 1627 Дух.б. 246).

ЗАРОЗИТИ дієсл. док. (чим) Влучити, вдарити: Андрея Юху, боярина, съ коня, киемъ въ голову зарозивши и збивши съ коня, который тамъ же на дворе, въ господєе своєй, передъ ними безъ памєти спаль (Луцьк, 1609 АрхЮЗР 6/1, 357).

ЗАРОНЕНІЙ дієпримк. у знач. примк. Втрачений: рєчь єсмо заронєную поновили (1539 АЮЗР II, 140).

ЗАРОНИТИ дієсл. недок. (стп. зароніє) загубити, закинути: Што ся тежѣ ткнєть тѣхъ купцѡвъ, которыхъ они будуть провожати и которы пожытокъ с того собє мети, в той бы єси рєчи такъ же подавнѡму ихъ зоставилъ... и такъ ся радилъ и поступовалъ, яко бы пожитки нашѣ господарскіи не были заронєны и тѣи подданыи нашѣ... к жадной тяжкѡсти и убожєству не приходили (1536 АрхЮЗР 8/V, 13); **душамъ памѣть (памєть) заронити, памєть заронити** – не здійснювати поминального обряду: а хто бы хотѣлъ у тѡє ся уступити, а нашимъ душамъ памѣть заронити, тотъ ся с нами розсудитъ прєд милѡстивымъ Богомъ на страшнѡмъ судѣ (Київ, 1607 АрхЮЗР 1/VI, 11); а єсли бы хто хотѣлъ тѡє узрушивати а тѣмъ нашимъ родитєлємъ и намъ самимъ вѣчнѡю памєть заронити, тотъ ся розсудитъ прєдъ милѡстивымъ Богомъ съ нами и съ тѣими уписываемѣи душами (Пінськ, 1517 АЮЗР I, 56).

ЗАРОСЛИЙ див. ЗАРОСЛЫЙ.

ЗАРОСЛОСТЬ ж. Зарієсть, зарослі: Потѣмъ нѡвымъ тѣмъ гѡлѡсомъ побѣжѡный, знѡвъ воды шѣкѣати почѣлѣ, ѣлє и сѣмъ слѣпѣмъ былѣ згѡла: ѡколо воды бѡвѣмъ ходилѣ, а тѡєи не видѣлѣ, ато жє и лѣса гѣстѡго зарѡслость ємѣ прєрєшкѡжала (Київ, 1631 Син.Тр. 813).

Див. щє **ЗАРОСЛЬ.**

ЗАРОСЛЫЙ, ЗАРОСЛИЙ примк. 1. (вкритий рослинністю) зарослий: по(д)старѡсти(и) берєстє(и)ски(и) з людѣми... кодєньскіими... // ...ѡказывали намъ грани старѣє зарѡслѣє звєчыстѣє ѡ сосна(х) великихъ (1546 ОГ 9 зв.-10); Дѣбрь: Пѣдолѣ зарѡслый (1627 ЛБ 29); obsitus, накрити(и), зарѡ(с)ли(и) (1642 ЛС 286).

2. (оброслий волоссям) зарослий: Црѣ росказѣлъ зарѡ(з) Іѡсифа привєстѣ ѡстрѣжоногѡ и прибрѣно(го) [бѡ былѣ якѡ вѣзєнь нѣжнѣий ѡдѣртый и зарѡслый] и постѣвили прє(д) нѣмъ (сєрєд. XVII ст. Хрон. 66).

ЗАРОСЛЬ, ЗАРОСЪЛЬ ж. 1. (ділянка землі, щѡ зарѡсла чагарниками й іншими рослинами) зарѡсть, зарѡсль: а ѡттоль поєхали до зарѡсли, которѣ зарѡсль прѡмєжкѣ ихъ трѡскѡта и трѡскѡтца по правѣ тѡє дороги,... мєлѡ мєранѡ быти чєрєз Городелєць до рєки Тѣри (Мизѡє, 1537 AS IV, 98); Орѣчь частѡкрѡть вѣхѡдитѣ не тѡлѣко длѣ сѣѣна на нѣвѣ, ѣлє и длѣ іншихъ єѣ потрѣбѣ,... ѣбы зѣ тѣрна, и зѣ зарѡслѣ єѣ вѣчистилѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 584); на ѡны(х) мѣсца(х) сѣхи(х) и нєплѡ(д)ны(х)... дро(в) жѣ(д)ны(м) спѣсѡбѡ(м) нѣх(т)ѡ мѣти не мѡжє(т),... (бѡ та(м) не та(к) я(к) ѡу на(с) жѣ(д)ны(х) лѣсо(в) ѣбѡ зарѡслѣ не на(и)дє) (сєрєд. XVII ст. Кас. 45 зв.).

2. Лише у мн. **зарѡсли** (земельні угіддя, зарослі кущами й іншою рослинністю) зарѡслі, зарѡсті: тѡє имєньє, которѡє ѡнѣ кѣпил, потвєржѣємъ симъ нашимъ листѡмъ вєчнѡ... з людѣми дѣнными и таглыми тѣхъ сєлицѣ... и з гаи и з хворѡсты и зѣ зарѡсльми (Краків, 1518 AS III, 174); єє мл(с)тѣ тѡє имєньє чѡрнєвъ яко двѡрь такъ пѣшнѡ двѡрнѡю слуги, людѣи, зємли,... зарѡсли,... на три ча(ст)и... рѡвно подєли(ти) (Луцьк, 1560 ЦДІАК 223, 1, 2, 1 зв.); ми... тѡю половѣцу кунєва... тѡє(ст) с плѣцѡ(м) дво(р)ны(м)... запѣстами и(з) зарѡслями з рєками... прѡдѣ(л) єсми брату мѡє(му) (Букойма, 1579 ЛНБ 5, II 4044, 51 зв.); має(т) єго мл(ст) па(н) бра(с)лѣ(в)ски(и)... тѡє имє(н)є... з зє(м)лями... болѡты и зарѡслями... // ...дєржѣти

(Люблін, 1591 *ЦДІАЛ* 181, 2, 105, 3, 1-1 зв.); Которю всю ча(ст) свою в Белоши(ч) пнѣ Третькѣ... на то(и) части з селищами... заросѣлями дѣбровами... в ... дѣ(р)жа(н)є завѣли (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 30 зв.); пнѣ огафѣя семено(в)на комаро(в)на яко деди(ч)ка добръ ча(с)ти свое того села... спо(л)не з ма(л)жо(н)ко(м) свои(м)... чере(з) мене возного... во(л)не... с кгрѣ(н)тами с полями... зарос(с)лями... княжато(м) и(х) м(л) в посесию в мо(ц) в дѣ(р)жа(н)є... по(с)тѣпили (Брацлав, 1610 *ЦДІАК* 221, 1, 54, 7); Я Софронія Макаровичовна Ивашенъцевичовна... маѣтность... нашѣ // ...зо вшѣлякими пожытками... з хворостами зарослями... продали (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 131 зв.-132 зв.); фѣндѣю... // ...тымъ теперешнымъ записомъ фѣндѣшѣ моего, грунты..., запѣсты, заросли,... въ положенью и ограниченъю грѣнтѣ тотъ монастырь... записѣю (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 65-66).

2. (*густа рослинність, що вкриває яку-небудь поверхню*) зарості, зарослі: бо(р)тники то(л)ко маю(т) мети сокерѣ..., а кѣ сеножатѣ(м) ити то(л)ко съ сокѣрою чи(м) зарос(с)ли ростѣребити (1566 *ВЛС* 86).

Див. ще **ЗАРОСЛОСТЬ**.

ЗАРОСТИ дієсл. док. (чим) (*вкритися рослинністю*) зарости: кгда єсмо до того копца приѣхали, княз Ковельскій поведилъ: ...тотъ копець єсть мнѣ кѣ шкоде вделаный, не на томъ мѣстѣ, яко Твоа Милость менишъ, зарослѣ (Ковель, 1537 *AS* IV, 103); указалъ также три нивѣ, зарослыхъ за межами (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/1, 58); дрѣгаа река Норина котораа прилегла по(д) замокъ яко бы стрѣльбище ѡтъ замъку ѡколо єе болото лесомъ заросло на 3 миль днизъ (1552 *О Овр.* 3. 100 зв.); *Образно*: Бо если што єсть гдѣ хрестіянъ, тогды нѣтъ нѣчого иного, одно божницы, блудъ, и рольа зарослая розмаитымъ зелищемъ розличныхъ ересей и забобоновъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 186);

(*сповнитися чим-небудь негативним*) зарости: Ѡ землѣ запѣстѣлаа и зарослаа, трѣніє(м)

безъвѣріа и бѣ(з)божіа! (до 1596 *Виш. Кн.* 264);

обрости: по(д)старости(и) любо(м)ски(и) с пнѣ ѡханъскими... ѡ(т) тоє сосны вели на чвѣ(р)тъ мили,... и привѣли насъ до пня ѡгорелого в которомъ мѣнили быти ѡ(т) прѣ(д)ковъ ихъ з давны(х) часовъ мѣла быти вложена в тотъ пень мотыка и зарощена (1546 *ОГ* 17).

Див. ще **ЗАРОСТАТИ, ЗАРОСТОВАТИ**.

ЗАРОСТИСЯ дієсл. док. (*вкритися рослинністю*) заростися: Межи тими // то лю(д)ми повѣдають ижъ нѣякое ѡзеро различнимъ (!) троро(с)тми (!) и хво(с)тами (!)зарос(с)ло(с) и на ти(х) ростѣтъ лѣсни(и) овоци (серед. XVII ст. *Луц.* 531-533).

ЗАРОСТИТИ дієсл. док., перен. (що чим) (*привести у стан занепаду*) запустити: ѡнъ бо то(т) гла(с) изнесе мовачи, блюдѣтєса ѡ(т) псовъ и злы(х) дѣлатѣлє(и) то є(ст) ѡ(т) лжеименны(х) пастыре(и), которые в виноградѣ х(с)вѣ робѣтиса по(д)нали, а ѡного сами(ж) запѣстошили и тѣ(р)ніє(м) бѣ(з)зако(н)ного жѣтіа заростѣли (1598 *Виш. Кн.* 309); тернъ лакомства, внѣтрный ср(д)ца Єгѡ загѣнъ заростѣлъ былъ и запсовалъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 475).

ЗАРОСТОВАТИ дієсл. недок. (чим) (*вкриватися якою-небудь рослинністю*) заростати: Ѡледенѣваю: Зарѣстѣю хворосто(м) (1627 *ЛБ* 151).

Див. ще **ЗАРОСТАТИ, ЗАРОСТИ**.

ЗАРОСЪЛЬ див. **ЗАРОСЛЬ**.

ЗАРУБАНЄ, ЗАРУБАНЬЄ с. 1. (*визначення границь зарубаними позначками на чому-небудь*) зарубина, зарубка: ѡтъ домовъ ихъ маю(т) они ѡбѣдѣ сторонѣ той выгонъ держати и єго уживати, водлугъ дѣлу и зарубаня и рубежовъ на вѣчныє часы (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/1, 60).

2. (*перекриття дороги*) загорода: Которое збите и зранене свое, попалене и збурене хатъ, зарубане дороги,... тыѣ подданные Селищскіє мѣнили собе бытъ сталое ѡтъ слугъ пана Мар-

тина Миховского (Житомир, 1605 *АрхЮЗР* 6/І, 309); тамъ же я возный съ тоєю стороною шляхтою бачилемъ закопанье и зарубанье рознымъ деревомъ дорогу, которая етъ (!) значная (Луцьк, 1623 *АрхЮЗР* 6/І, 442).

ЗАРУБАНЬЕ див. ЗАРУБАНЄ.

ЗАРУБАТИ дієсл. док. 1. (*зробити чимсь гострим на чому-небудь позначку для визначення границь*) зарубати, закарбувати: И мы... змєривши джищи,... копцы засыпали и грани зарѣбали (Мизове, 1537 *AS IV*, 99); Ино мы... сами по доброй воли своей на тьи земли... выехали и по стародавным границам грани зарѣбали и копцы закопали (Ковель, 1540 *AS IV*, 237); а который выгонъ завозе (!) передъ дома ихъ, тотъ выгонъ, зєзволившись обеде стороне, передо мною поделили на полы, и рубежи казалъ есми зарубати (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/І, 60).

2. (*перекрити дорогу*) загородити: помененый Мартинъ Миховский... насъ самыхъ позбивати, маетность нашу всю у насъ побрати и пограбити, дорогу стародавнюю, съ Пулинъ до Барашовъ лежачую, зарубати,... росказалъ (Житомир, 1605 *АрхЮЗР* 6/І, 309); шляхетный Кгрекгоръ Мочулский... въ року теперешнемъ дорогу стародавнюю звыклую и гостинець, зъ розныхъ местцъ черезъ место Красный Ставъ... идучую до места Жаславля..., зарубалъ и закопалъ и ездити... забороняетъ (Луцьк, 1623 *АрхЮЗР* 6/І, 440).

Див. ще ЗАРУБИТИ.

ЗАРУБИТИ дієсл. док. 1. (*що*) (*закласти зруб чого-небудь – будинку, замку і т. ін.*) заснувати: Замокъ самъ... на дѣстьи речки Пѣц(в)ки на горе камено(и) и бы(л) спаленъ пе(р)во шть своихъ а потомъ шть шестидесятъ ле(т) за славъное памяти (!) корола алектѣса(н)дра зарѣблє(н) (1552 *ОБЗ* 142); А кгда кна(з) бискѣпъ зарѣбилъ замокъ в тотъ часъ и(х) на воли ѿсадилъ (1552 *ОЖЗ* 122).

2. Те саме, що зарубати у 1 знач.: ино мы сами по доброй воли своей поспол са згодивши,... на тьи земли выехали и по стародавным

звечистым границам, грани новии зарѣбили и копцы закопали (Торговище, 1540 *AS IV*, 244).

ЗАРУКА ж. 1. (*гроші або інші цінності, які згідно з домовленістю вносять для забезпечення зобов'язань*) заклад, застава: И гдѣ права майтборскіє суть, врадники наши силы-моцы не судятъ, и тыхъ зарукъ не берутъ (Краків, 1509 *АрхЮЗР* 5/І, 30); я самъ або потомство и ща(д)ки мои если бы сего постанове(н)я моего выпо(л)ни(ти) не хотєли то(г)ды пови(н)ни будємъ гдѣру королю его а заруки заплати(ти) две тисячи ко(п) гроше(и) (Ляхівці, 1559 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 25 зв.); е(с)ли бы(х) я сама... то(г) двазан(н)я в тые села кнзю козеце... не поступила тогды г(с)дру королю... заруки сто ко(п) гроше(и) а кнзю. козеце другую сто ко(п) гроше(и) заплати(ти) пови(н)на будѣ (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 16); а се(с) ли(ст) нѣгъ в чо(м) ко(л)векъ наруши(ти) мєли будємъ пови(н)ни заруки пну ивану хре(н)ни(ц)кому па(т)деса(т) ко(п) грше(и) лито(в)ски(х)... заплати(ти) (Толпижин, 1576 *ЛНБ* 5, II 4043, 148 зв.); А если бы // я самъ або... хтожъ кольвекъ того двазанья... переказу... чинили... я... повиненъ буду заруки... заплатити (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4044, 146 зв.); И приєха(в)ши... до Пыкова... дря(д)нику... оны(и)... декре(т)... читали, домовяючися жебы на добра(х) его м(л) пна крако(в)ского за тую таксу в недоси(т) дчине(н)ю на ча(с) тому декретови... и за также великѣю сѣму зару(к) водлє поступку права ѿ(т)правы дчинити не борони(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 110 зв.); А по заплаченью ты(х) зарѣкъ на врадѣ... пры цало(и) и досконало(и) моцы захова(н) и держа(н)... тотъ домъ... в споко(и)но(и) дыспозыцы(и) ѿ(т)ца... має(т) часы вечными (Київ, 1616 *ЦДІАК* 221, 1, 62, 1 зв.); тая унѣя черезъ заруки презъ вини, презъ заруки урядовые, презъ вязєня до турмъ по мѣстахъ и селахъ до себе примушають и приводятъ (бл. 1626 *Кир. Н.* 17); пновє Тишовє... того кгру(н)ту неправне и кгва(л)товне заживаючи... пожарами палячи и пу(с)тошачи, оныє попусто-

шили и мимо заруку вырубаили (Горошки, 1642 ДМВН 222); в заруку попасти, попасти в заруки – порушивши угоду, бути зобов'язаним раніше виплатити заклад: ты дей при нем почтѣ слѣдѣ своихъ послати не хотела и з листѣ своего записного выстѣпила и в зарѣкѣ попала (Вільна, 1552 AS VI, 132); тая дѣвка моя, подлугъ опису моего,... мела была быти охрищена по вѣри матки своее и по обычаю греческого закону, за што я попал в заруки жоне моей и паней тещи (Луцьк, 1570 АрхЮЗР 8/III, 19); в заруки упасти – те саме, що в заруку попасти: за каждым разом в тыи заруки упасти маю, которые кром жадного милосердья,... был бых винен платити, не вступуючи в жадное право (Володимир, 1563 АрхЮЗР 8/VI, 131); подъ зарукою (заруками) – за закладом: ми приказує(м) по(д) ласкою нашою и по(д) зарѣкою де-са(т) тиса(ч)ма копами гроше(и) абы иначе(и) то(г) не чини(ли) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 56); на што де(и) и ли(ст)... по(д) печатями а сведо(м)ємъ люде(и) добры(х) по(д) заруками дво(х)со(т) копѣ гроше(и) (Кременець, 1581 ЛНБ 5, II 4044, 87).

2. Обіцянка, зобов'язання: а и сами они тую зарѣку принали и слюбили, штож мают так держати (Кошир, 1502 ASI, 149); заруку возносити (на себе) – брати на себе зобов'язання на виплату закладу: По добро(и) воли своє(и) тѣю заруку на себе во(з)ношѣ и єе выпо(л)нити маю (Овруч, 1585 ЛНБ 5, II 4045, 82 зв.).

ЗАРУКАВЄ с. 1. (частина ритуального одягу священика) нарукавник: не знашол есми в церкви... рыз двоих: одних коленских белыхъ,... а других выбойковыхъ чирвонныхъ, штихар из зарукавемъ (Володимир, 1579 АрхЮЗР 1/VI, 65); зарукаве старое китайчаное, петрахиля адамашковый зеленый старый (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 1/I, 183).

2. Деталь бойового обладунку воїна: збро(и) две и шишаков два зарѣка(в)є двое (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 7); взято... рыштѣнѣкѣ до во(и)ны належачого то естѣ зброя зъ зарѣка-

виями зъ шишаками з наколенѣками ше(ст) (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 105 зв.).

ЗАРУТИТИ дієсл. док. (стп. *zarzucić*) перен. (що) загубити, втратити: тот же дей Василей... зъ братомъ своимъ... зарутивши боязнь Божию... и срогоост права посполитого... кгвалтомъ..., вдарили на дом войтовский (Луцьк, 1566 АрхЮЗР 8/VI, 180).

ЗАРУТЬ ч. (стп. *zarzut*) закид, докір, звинувачення: “Зарутами” отступниково приводитися отъ насъ напротивъ ныхъ звыклыи каноны св. вселенскихъ соборовъ назвали (Київ, 1621 Кон. Пал. 689); Лечь обороны нашѣ не заруты суть, але правда и каноны Духомъ Святымъ презъ уста святыхъ Божиыхъ ухваленны подачны и всему свѣту оголошены и всему свѣту оголошены (Там же).

ЗАРУЧАТИ дієсл. недок. 1. (кому що) (не дозволяти робити) забороняти: Жалова(л) на(м) ма(т)ѣи... на стеѣана и на игната... Што(ж) деи они встѣпають(ся) в нашии вѣчны(и) сеножати и зарѣчаютъ на(мъ) косити (Київ, 1508-1523 ПИ № 5); врадник Жеславский панѣ подскарбѣмѣ тоє дерево брати зарѣчал (Кременець, 1542 AS IV, 315).

(давати розпорядження) наказувати: намъ Грышѣко Лучичъ зъ братею своею, о той ниве навѣпоминаль... подъ зарукою господарскою и воеводскою не однокротъ, передъ людми добрыми намъ заручаль, абыхѣмо съ тоє нивы ихъ, дворъ нашъ знесли (Овруч, 1555 АрхЮЗР 3/I, 324).

2. (чим) (запевняти) завіряти: предкове мои...первей сего неоднокрот о том мовили, и листы господарскими князя... навпоминали, и заруками господарскими заручали, абы он тым землямъ... дал покой (Луцьк, 1537 АрхЮЗР 1/VI, 23).

3. (що) (виділяти, призначати) назначати: коли землянинъ або служебникъ наместника володимерского, зваснившись на которого мещанина, заруки имъ заручаютъ, тые заруки съ нихъ намѣстникъ собе беретъ (Краків, 1509 АрхЮЗР 5/I, 30).

4. (кого ким, кого кому) (*встановлювати взаємозалежність*) єднати: спорѣ(ч)ни(к) естѣ хс. и ото зарѣчае(т) ба члѣко(м), зарѣчае(т) // члѣка бѣ: и якъ рѣклъ поновѣти на(с), и по-но(в)лѣе(т) (Вильна, 1596 З. Каз. 93 зв.-94).

Див. ще ЗАРУЧИТИ².

ЗАРУЧИНЫ *мн.* Заручины: обрѣченіе: зало(г) задато(к), зарѣчины (1627 ЛБ 149); Если бы ѿцѣ ѿбещовалъ за сыны албо дочки свои до-рослые, а они бы прѣтѣмными бѣдѣчи мѣлѣчали, и не были томѣ прѣтѣвныє, зарѣчины бѣдѣтъ вѣжныє (Львѣв, 1645 О тайн. 150).

ЗАРУЧИТИ¹ *дієсл. док.* (кого, кого за кого; кого кому) (*виконавши певний обряд, оголосити кого-небудь нареченою і нареченим*) заручити, посватати: зарѣчил и змовил єсми тѣю внѣчкѣ мою, княжнѣ Маринѣ Львовнѣ, в малженство князю Дмитрию Федоровичѣ Сонкѣдѣшковица (Городище, 1551 АС VI, 107); их мл. дочку свою панну Богдану за мене заручили (1561 АрхЮЗР 8/VI, 97); Члѣкѣ котѣрый женѣ зарѣчилъ, а не понѣлтъ єи, нехѣй иде(т) и ворѣтитсѣ до домѣ своего бы якъ не ѣмерлѣ на войнѣ а ѣнѣшій бы понѣлтъ члѣкѣ (серед. XVII ст. Хрон. 155); Если бы дѣвкѣ пѣннѣ зарѣчилъ мѣжъ, а нашѣлъ бы ю хто вѣмѣсте лежалъ бы з нѣю, обѣе вѣведешъ до брѣны мѣста ѣнагѣ и кѣменми забѣты бѣдѣ(т) (Там же, 156 зв.).

Див. ще ЗАРУЧОВАТИ.

ЗАРУЧИТИ² *дієсл. док.* 1. (кому що) (*дати розпорядження*) наказати: врадник Жєславский... зарѣчил панѣ подскарбѣемѣ перед ви-жом, жебы того дѣрева не брал с тоѣ пѣшчи под зарѣкою на господара... полторы тисачи коп грошѣй (Кременець, 1542 АС IV, 315); И повто-ре прѣ(д) пана єго м(л) воеводы Києвско(г) ѿ-личностью заручи(л) єсми єму по(д) тыми(ж) словы абы да(л) покои по(д)даны(м) вѣш (Київ, 1555-1568 Гр. Мат. 1 зв.).

2. (чим) (*дати поруку, гарантувати*) пору-читися: тамъ же насъ у везеня посажоно, и не хотече насъ пустити, ажъ на поруку кожного зъ насъ пущоно, заручивши тридцѣтма копа-

ми грошей, абы дѣе єсте болѣшей жаднымъ... гандлемъ се не обходили (Житомир, 1586 АрхЮЗР 7/I, 255); при насъ... отецъ протопопа Киевский заручилъ тому попу Филипу, подѣ неблагословенемъ Божиимъ и винами на єго милость пана воеводу киевского сорока копами грошей литовскихъ... абы... жадныхъ справъ духовныхъ... сѣ не важилъ и не справовал (Київ, 1605 ЧИОНЛ V-3, 142);

встановити, визначити: точиласѣ справа... о ниву у Груздова гумна, которую Семенъ Несын менует своею власною, а Левко также своею, и выоравшы Левко и просо посеяв, через заруку, которую єму Несын заручив, до скрынки мест-ской грошей двѣнадцѣть, а на вѣрд замковѣй копою грошей (Бориспѣль, 1614 АБМУ 6).

Див. ще ЗАРУЧАТИ.

ЗАРУЧИТИСѬ *дієсл. док.* (*стати нареченою або нареченим*) заручитися: sponsalia зарѣчитисѣ дѣвкою (I пол. XVII ст. Сем. 164).

ЗАРУЧНЫЙ, ЗАРУЧЬНЫЙ *прикм.* Який стосується заруки. ◊ листъ заручный (заручьный) *див.* ЛИСТЬ².

ЗАРУЧОВАТИ *дієсл. недок.* (*виконуючи певний обряд, оголошувати нареченою і нареченим*) заручати: обрѣчаю: зарѣчины чиню, пѣннѣ зарѣчю (1627 ЛБ 149).

Див. ще ЗАРУЧИТИ¹.

ЗАРУЧЬНЫЙ *див.* ЗАРУЧНЫЙ.

ЗАРЫТЬ, ЗАРѢТИ *дієсл. док.* (що) (*закопати*) зарити: сѣ которое горы панъ Ласко такъ зѣ гумна солому, яко и гной, кажетъ вѣ тотъ ставокъ зарыть и метать, ку шкоде моеѣ и ку зашарованю, замуленю того ставку Скалинскаго (Кременець, 1594 АрхЮЗР 6/I, 243); зарѣти (I пол. XVII ст. Сем. 55).

ЗАРЫЧАТИ *дієсл. док.* (*голосно вигукнути*) заричати, закричати: ѿуслышавши Ісѣвѣ слова ѿцѣвскѣи зарычалъ великимъ гѣлосомъ (серед. XVII ст. Хрон. 42 зв.).

ЗАРѢЗАНЄ, ЗАРЕЗАНЄ, ЗАРѢЗАНЬЄ *с.* Убивство ножем: а пото(м) дѣ(и) то(т) нахи(м) з рабѣе(м) други(м) жидо(м) вночи тоѣ дѣта за-

резали... а по зареза(н)ю лупили и се(р)дце вына(в)ши лиза(ли) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 59); заколеніє зарезане (ІІ пол. XVI ст. ЛА 183); заколеніє, зарѣза(н)є (1596 ЛЗ 48); Заколєніє: Зарѣзанье (1627 ЛБ 41).

Пор. ЗАРѢЗАТИ.

ЗАРѢЗАНИЙ див. ЗАРѢЗАНЫЙ.

ЗАРѢЗАНЫЙ, ЗАРѢЗАНИЙ дієприкм. у знач. прикм. (убитий ножом або чим-небудь гострим) зарізаний: роспѣстныи банкѣты любыте: проти(в) котѣрыхъ вѣдєнь и вночі лзбы оукрѣвжєныхъ текѣ(т)... и гѣлосы крыклѣвыи, яко бныхъ матокъ за зарѣзаними дѣтми ѡ(т) Ирода, прѣ(д) облічностъ Ба идѣ(т) (Київ, бл. 1619 О обр. 176); пташка живѣго вѣзметъ... и ѡмѣчить... // вѣ крови пташка зарѣзаного (Київ, 1637 УЄ Кал. 691-692); зарѣзанаа офѣра див. ОФѢРА.

ЗАРѢЗАНЬЄ див. ЗАРѢЗАНЄ.

ЗАРѢЗАТИ, ЗАРЕЗАТИ дієсл. док. (кого) (убити ножом або чим-небудь гострим) зарізати: горасѣрь повелѣ(л) єго въ бо(р)здѣ зарѣзати (1489 Чет. 246); в мѣстѣ(х)... на(р)ви и бѣ(л)ску была помова на жида... якобы мѣли та(м) дѣта хрестия(н)ское зарезати злосливы(и) дѣчино(к) на(д) народо(м) хрестия(н)ски(м) попо(л)наючи (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 53); послѣ Подковы, яко то єго въ Немировѣ поймали, козаки ся разбегли, и оденъ... мѣлѣ узолѣ не малый чирвоныхъ злотыхъ и которые дѣи слуги, або дружина Путошинского... того козака зарѣзали (Луцьк, 1579 АрхЮЗР 3/І, 9); Жена... дмитра зарѣзати казала (поч. XVII ст. Вол. В. 99); авраа́ме вѣзми сѣна свѣго єдинаго... и зарѣжєшь сѣна свѣго длѣ мѣне (поч. XVII ст. Проп. 5 зв.);

(убити свійську птицю або тварину на м'ясо чи офіру) зарізати: взято, и копаницу, и сверделѣ, и долото, и мясо все..., и яловицу зарѣзано (Луцьк, 1596 АрхЮЗР 3/І, 88); чоботы суть наука, мирнусть, а теля годованное, што зарѣзали и изѣли, то єсть сынѣ Божій (XVI ст. НЄ 7); пото(м) бѣны(и) ієрей ма(л) зарѣзати єдно

кѣрча, и воупѣстити кр(в)ѣ с него (XVI ст. УЄ № 29519, 143); а кг(д)ы сѣнь твоѣй... зѣ вшѣте(ч)ницами пришѣлѣ, зарѣзалєсь длѣ него вола тлоустого (Острог, 1607 Лѣк. 30); И роскажетъ Сщєнникъ же зарѣжѣтъ пташка (Київ, 1637 УЄ Кал. 691).

Див. ще ЗАРѢЗОВАТИ.

ЗАРѢЗОВАТИ дієсл. недок. Те саме, що зарѣзати: жидѣве бара́(н)ка ѡ(т) стада вѣзѣ(в)ши ховѣли, а чтырна́(д)цато(г) дна кѣ вѣчеровѣ зарѣзовали (Вільна, 1596 З. Каз. 49); заколаю, зарѣзѣю, заклѣю (1596 ЛЗ 48); Жрѣ; Заклѣю, зарѣзѣю, офѣрѣю (1627 ЛБ 38).

ЗАРѢКАТИСА, ЗАРЕКАТИСА дієсл. недок. (чого) Зарѣкаться: Тамже киваючи рѣкою Желехъ и то мовил “же єще не зарекамса и на твоємъ горлѣ посѣдѣтъ, вшак, поведѣ, вѣзришь, яко ѡттоль выѣдєшь...” (Петрків, 1565 AS VI, 262); А чи(м) же ѡ(н) длѣ(ж)ник ѡбѣца(л) платѣти длѣгъ сво(и). нѣчи(м) и(н)ши(м) єдно ѡбѣца(л) бѣ слѣжити, зарѣкалса всѣ(х) злѣбѣстѣ сєгосвѣ(т)ны(х) (XVI ст. УЄ № 29519, 99 зв.).

Див. ще ЗАРЕЧИСЕ.

ЗАРѢЧЬНЫЙ, ЗАРИЧНЫЙ прикм. у знач. ім. Зарічний. Вл. н.: Нєстє(р) зарѣчѣны(и) (1649 РЗВ 106 зв.); Пили(п) Зари(ч)ны(и) (Там же, 306).

ЗАРЯ, ЗАРА ж. (цсл. зарѣ) 1. (самосвітне небесне тіло) зірка, зоря: Вѣдимѡ... прєсвѣтлѣю Зарю мѣлє, и вѣсєлѡ вхсѣдѣчю (Київ, 1637 УЄ Кал. 753); той прихѣдѣ краснѣй зарѣ здалѣка видѣ(л) премоу(д)рый солѣмѣнѣ (Устрики, І пол. XVII ст. УЄ № 29515, 332 зв.); У порѣв.: Которая єсть то та южѣ, ся берєть яко зарѣ поустѣваючи, красна яко мѣсяцѣ, выборна яко солнце, грозная яко спица кѣ бою зряженаа? (поч. XVI ст. Пєсн. п. 55).

2. Прѣмѣнь, свѣтло: нємє(н)шій ди(в) к(д)ы и(з) грѣба каменѣмъ великѣ(м)... запє(ч)тлѣнного, жа(д)ныи рѣчи не оуроушивши, якобы єди(н) прѣмѣнь або зарѣ прѣни(к)нѣ(л) и до ап(с)ло(в) такѣ(ж) чєрє(з) за(м)кнєныи двєрѣ...оуказа(л)са (к. XVI ст. УЄ № 31, 77 зв.); Рѣ-

ка́ньє, хитро́сть, зра́да, заса́дка (1627 ЛБ 54);
Навѣ́тъ: По(д)вѣ́щенье, здра́да, заса́дка, по(д)-
стѣпо(к), нагаба(н)є (Там же, 68); з усть самого
пана Кгавловського, на постели лежачого,
хоруючого, слышал, же попи литовизкиє...,
установичне пьючи, на его милость пана
Кгавловського засадзкѣ засажаютъ (Володи-
мир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 478).

Див. ще **ЗАСАДА, ЗАСАЖКА.**

ЗАСАДЗЪКА див. ЗАСАДЗКА.

ЗАСАДИТИ¹ *дієсл. док. 1.* (кого) Посели-
ти: и(х) м(л) при (м)не меновали и засади́ли з
орони кнза Ружи(н)ского его м(л) пна Яна
ксака (Київщина, 1595 *ККПС* 70); А те(ж) то
подобна..., жебы место Лещи(н), и Лука на
л(х) кгру(н)та(х) сельски(х) засажонные бы
л(т) мели (Житомирщина, 1639 *ККПС* 195).

2. (кого) (дати в заклад, заставу) заставити: До того теж в. м. коней килкадесять засажо-
них на отбите того здрайцы поготову недалеко
двора мел (Луцьк, 1605 АрхЮЗР 8/III, 510).

3. (кого) (влаштувати засаду для підстерігання кого-, чого-небудь) розташувати: владыка Холмский... иных о колкодесять зъ гаковъницами по домохъ мещанъ владычныхъ засадивши, у замочокъ стреляти... // ...быль росказаль (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 1/І, 10-11); всюди по дорогахъ, здалека коло места сторожу засадили и розложили, ижъ жаднымъ способомъ тамъ ехати не допустили (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 3/І, 26); а засадивши страж и другими девчаты, сама... до гумна на час малый, ркомо то для господарства, одешла (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 499); а при нихъ бело (!)... бо(л)ше(и) ста человека которые всѣ потаємне на то(т) вчынокъ... были приготованы и засажоны межы дворо(м) и го(с)подою въ хворо(с)те и коло хворосту (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 3); А корысти и вси скоты розберіте собѣ: засади засадкѣ мѣстѣ за нѣмъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 164 зв.); тыежъ... обадва попы литовизкие..., менованых паробьковъ своих з стрелбой огнистою, знати же на забитье

Див. ще ЗАСАДЗКА, ЗАСАДКА, ЗА-
САЖКА.

2. Перен. (злий задум проти кого-небудь) підступ, замір: Кбзнь: Скрітоє а зрадливоє ѡшѣ-

самого... пана Кгавъловского, засадили били (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 476);

(призначити на посаду) посадити, поставити: Передо (м)ною, Ма(р)тино(м) Прибо(р)ски(м), засажоны(м) на ме(ст)цу по(д)старо(ст)ва володиме(р)ско(го)... во(з)ны(м) повету Воло(ди)ме(р)ско(го)... вы(з)на(л) тыми словы, и(ж) де(и): "... бы(л) є(с)ми... на то(р)гу порану для при(с)мотре(н)я збо(ж)я ..." (Володимир, 1587 *ТУ* 215); передо мъною... субъделекгатомъ на месяце урожного... Яна Шидъловъского засажонымъ у (!) субъделекгованымъ ѿчевистю... становыши возыны(и) (!) // енераль воеводствъ Киевъского, Волинъского (Житомир, 1650 *ДМВН* 214-215).

Див. ще **ЗАСАДИТИСЯ, ЗАСАЖАТИ**¹.

ЗАСАДИТИ² дієсл. док. 1. (що) (покласти початок, існування чого-небудь) заснувати, створити: Але за часомъ, азали ся дастъ Богъ, обачать и на сумнены своемъ почують, на якомъ ѿундаментъе и на якой правде тотъ свой упоръ засадили (Вільна, 1599 *Ант.* 813); Поневажъ... на тыхъ мѣстцахъ столицу панованья своего засадилъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 187); И самое наветъ наше на сѣмъ свѣтѣ мѣшканіе далѣко болшѣ на прѣцахъ и клѣботахъ естъ засажено, нѣжли на покую и радости (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 28); *Образно:* Прійди ѿсті ми ср(д)це и дѣшд мою, И засади в ней нѣнѣ стилищ свою ѿгнепѣлнѣю Любѣвъ твою (Чернігів, 1646 *Перло* 33).

2. (на що) Зосередити (на чому): разорение... чере(з) мещаны Львовскыє... дѣе(т)ся которыи засадивши на то ѿпорны(и) ѿмысль сво(и) подаю(т) и внашаю(т) в законъ нашъ сты(и) надкы якые(с) новыи незвыклыє и закону стму противныи (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); Богачъ на кождый день гѣйне оуживаючи, веселил'сѣ, и велікими достѣтками, //... роскошова'ль, и тѣшил'сѣ, все свое стараніе на шѣтахъ коштовны(х), на розмайтыхъ потравахъ и на щитодѣнномъ банкетованію засадивши (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 597-598).

3. (що, кого, на чому) (організувати судове засідання для судового розгляду маєткових конфліктів) зібрати, скликати: не хотячися Паевский з его млтѣю паном маршалком, а пан маршалок теж его млт з ним водле тых мандатов, которые противку себе з obu сторон были одержали, обычаем правным там у Варшавѣ обходить, але засадивши на том з obu сторон приятелей своих, так постановили и листы межи себе подавали (Верба, 1564 *ВИАС* II, 226); А его милость панъ владыка... кгволи кнежати Чарторыскому и малжонъце его а сестранъце своей, суды свое засадивши, мне... декрета свое..., противко мне выдавал и выдалъ (Володимир, 1618 *АрхЮЗР* 8/III, 550).

4. (кого) Розмістити, посадити: кня(з) ку(р)пски(и) засадивши приателе(и) своихъ... пере(д) которыми казавши постановить слѣжебника своего шимона... мови(л) тыми словы (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 140); а дѣлнымъ въ всемъ бѣдѣчи, естесъ... стѣроже(м) Корѣны и пѣрши(м) встрѣто(м) татаринѣи сѣдачи в' портѣ Оукраины и яко в' чело неприѣтелеви засаженыи (Київ, 1623 *МКСВ* 72).

5. (що) (обійняти яку-небудь посаду) зайняти: И, засадивши ме(ст)це свое судовское па(н) судя... тамъ же по вчинѣ(н)ю декрету суде(и)ского проти(в) ѿсобамъ ихъ м(л) таковымъ способомъ, и(ж) ѿ тую рѣчь, ѿ которую па(н) су(д)я княгиню... на теперешние // роки позвалъ... па(н) ѿле(х)но... апелевалъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 70-71).

ЗАСАДИТИСЯ, ЗАСАДИТИСЯ дієсл. док. (на кого) (заховатися де-небудь для раптового нападу на когось) засісти: засадившиися непристойне, умыслне, зрадецке, з немалым оршаком людей,... в ден пятничный... мене кгвалтом, зле, непристойне... на сани вкинули (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 8/III, 476); послалъ г(с)дѣ дѣха злѣго межѣ Авимелеха брата ихъ, и на иншіи княжа сіхемскіє, котѣри емѣ были помогли и засадилисѣ на негѣ на верхѣ горѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 180 зв.).

ЗАСАДИТИСА¹ дієсл. док. 1. (на чому) Переконатися (у чому): Іншіи заса́дѣвшиса на ласцѣ, за има Бжее тѣла свои на оурѣганѣ и мѣки выдають: а сїи овыхъ пере́вы(ш)ша́ють (Вільна, 1627 Дух.б. 182).

2. *Перен.* Розвину́тися: наоучи ма прѣвѣй ...доброты и цвичѣна, а пото(м) розѣмоу, на фоудаментѣ цнбты добре оумѣ(т)но(ст) за-сади(т)са (поч. XVII ст. *Проп.р.* 212).

ЗАСАДИТИСА² див. **ЗАСАДИТИСЯ.**

ЗАСАДКА, ЗАСАДЪКА ж. 1. (*скрите місце для неочікуваного нападу на когось*) засідка, засада: жи́дове на него хитры заса(д)ки дѣчинили (II пол. XVI ст. *КА* 108); пнѣ я(н)... протѣ(с)-това(л) на пна Ба(л)цера... которы(и) запо(м)-не(в)ши бѣга и срокгости пра(в)ное а (в)зя(в)ши пере(д) себе злы(и) а непри(с)то(и)ны(и) дмы(сл) проти(в)ко мнѣ... заса(д)ки по доро́га(х) и при це(р)кви... чини(л) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 15); Оухищре́ніе: Заса(д)ка (1627 *ЛБ* 142); а потомъ,... вернувшись одѣ церкви,... е́ще зъ большимъ людомъ и зъ тыми, которые по заплоткахъ въ засадце были, кгвалтовне... на дворѣ помененый нашедъши, а зобравши... войтовъ... онымъ рассказали, абы, жадныхъ повинностей... отъцу Рутъскому... неодѣдавали (Київ, 1633 *КМІМ* I, дод. 543); А вѣбравши і́моцныхъ люде́й посла́лъ нѣчью, и роска́зъ имъ мо́влячи: оучини́те заса́дкѣ за мѣсто(м) (серед. XVII ст. *Хрон.* 164 зв.); пошли на мѣстце засадки (Там же, 165); а на остатокъ, не могучи се е́ще тымъ уконѣтентовати, любо протестанѣтови такъ веле шкодъ начинилъ самъ, же южъ панъ Шыленъ, посполу съ тымъ же паномъ Шелейкомъ,... на добровольной доро́зе в улицы заступивъшы и инныхъ месчанъ суседовъ своихъ и розныхъ особъ на засадыци постано-вивъшы, на протестуючогос по два крот напа-дали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 308).

2. *Перен. (підступні заходи)* підступ, замір: братіе, змоцняйтес о Господеви и в силе мо́цы Его; обле́чѣтиса в зуполную зброю Божую, бысте мѣли стати противко засадкамъ бисовс-ким (Вільна, 1600 *Катех.* 80).

Див. ще **ЗАСАДА, ЗАСАДЗКА, ЗАСАЖ-КА, ЗАСЕДКА.**

ЗАСАДЪКА див. **ЗАСАДКА.**

ЗАСАЖАТИ¹ дієсл. недок. 1. (що ким) (*при-значати кого-небудь для виконання певних обо-в'язків*) садити, ставити: роскаже его кроле́в-ская милость черезъ листы свои господарськіе старостамъ поветовымъ, абы они на врядехъ... господарскихъ въ небытности своей таковые мѣстыца засажали особами на то годными, съ посродьку васъ обравъшы (1554 *РИБ* XXX, 263);

(що) влаштовувати, організовувати: тамже сторожу одбивши от той брамы..., и вѣхавши в монастыр,... и не вѣдати якієсь суды в томъ монастыру засажалес и судилесь, противко праву и волностямъ их, листомъ и привилеомъ (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/VI, 79).

2. (що) Чинити засаду: з устѣ самого пана Кгавловъского, на постели лежачого, хорую-чого, слышал, же попи литовизкие..., уставич-не пьючи, на его милость пана Кгавловъско-го засадзъки засажаютъ,... и инъные прикрос-ти..., чинятъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 478);

(що) зміцнювати, закріплювати. *Образно:* Пова(ж)ны(и) и прм(д)ры(и)... воѣвни(к) па-ве(л), яко мо́цною ангі́рѣ в' ср(д)цахъ тврѣдоу вѣроу спанѣлы(х) засажѣючи, // ...причини(л) приса́гоу (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 202-203).

ЗАСАЖАТИ² дієсл. недок. (на чому) Осно-вувати, засновувати, ґрунтувати: на слабы(х) филарехъ, единовластіе папежо(в) ри(м)ски(х) той дѣписъ засажаетъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 109); найдова́ли са такѣвыи... лю́де, ко-тѣрыи... приношоною сла́вою... са тежъ бры́дили и пере(д) нею оутѣ́кали: и не якіми были в очахъ створе(н)а, але якіми, в ѡчахъ самбго створі́теля, быти мѣли, на то(м) все стара(н)е и оусилова(н)е свое засажѣючи (Єв'є, 1616 *УЄ* Єв. 2).

Див. ще **ЗАСАДИТИ¹.**

ЗАСАЖАТИСЯ див. **ЗАСАЖАТИСЯ.**

ЗАСАЖАТИСЯ, ЗАСАЖАТИСЬ дієсл. недок. 1. (в чому, на чому) (мати щось за основу) ґрунтуватися: в каждо(и) речі єсть бы(т)но(ст) и трафѣнки, котѣрии самѣи речі придаються и в не(и) засажаються (поч. XVII ст. *Проп.р.* 215); Не на голотѣ прѣто словѣ засажайса, але мѣцѣ и вагѣ а найбѣлшей розѣмѣ мѣвачихѣ оуважай (Київ, бл. 1619 *О обр.* 101).

ЗАСАЖЕНЫЙ див. **ЗАСАЖОНЫЙ**.

ЗАСАЖКА ж. 1. Те саме, що засадка у 1 знач.: Такѣ бовѣ(м) и Ісоу(с) снѣ Нави(ч) фѣртелѣ и заса(ж)ки ѣчинити на Гаяны приказалѣ (Київ, 1627 *Тр.* 659).

2. Те саме, що засадка у 2 знач.: поневажѣ, зѣ презреня Божого, а за опилостью и нещастемѣ своимѣ, вѣ року теперешнемѣ... презѣ руки, вѣ засажѣ мужа моего самотретого на Андрея Брудзинского, слугу пана Яна Галчиновского,... // раненѣ єсть разѣ оденѣ, смерть по дняхѣ килку понюслѣ (Житомир, 1611 *Арх ЮЗР* 6/І, 361-362).

Див. ще **ЗАСАДА, ЗАСАДЗКА, ЗАСЕДКА.**

ЗАСАЖОНЫЙ, ЗАСАЖЕНЫЙ дієпримк. у знач. примк. 1. (який сидить у засаді) прихований, замаскований, скритий: тые бояре... тым стадом конным збожа... пана Кгойского,... пасли, топтали, псовали, за сторожою оных засажоных людей у вале (Луцьк, 1604 *Арх ЮЗР* 1/VI, 350); не могучи тые хлопы засаженые... пана Кгавловського на тых засадзках своих дочекати, одходечи з них, далшие похвалки учинили (Володимир, 1650 *Арх ЮЗР* 3/IV, 476).

2. (обраний для виконання певних обов'язків) призначений: На которого пана... су(д)я засажоны(и)... стату(т) ѡ(т)ворилѣ и водлѣ чоты(р)дестого артикулу,... седети быти єму казалѣ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 71).

3. (який засідає) скликаний, зібраний: прикажу тебе, абы еси... передѣ урядомѣ моимѣ засажонымѣ, завите самѣ особою своею сталѣ (Володимир, 1591 *Арх ЮЗР* 1/І, 303).

ЗАСВЕЖА див. **ЗАСВѢЖА**.

ЗАСВИДѢТЕЛЬСТВОВАТИ, ЗАСВѢДИТЕЛСТВОВАТИ дієсл. док. (що) Засвідчити, підтвердити: То всѣ, Скарго, род руский в писмѣ и науке славянскаго языка благодатию Христа бога одержал засвидѣтельствовал и тако достаточне спробовал (1608-1609 *Виш. Зач.* 219); Свѣдѣтельствую: Свѣдѣ, визнаваю, послѣдшествою, засвѣдительствою, протестуюся, ѡсвѣдчаюся (1627 *ЛБ* 112).

ЗАСВИЖА див. **ЗАСВѢЖА**.

ЗАСВѢДИТЕЛСТВОВАТИ див. **ЗАСВИДѢТЕЛЬСТВОВАТИ**.

ЗАСВѢЖА, ЗАСВЕЖА, ЗАСВИЖА приєл. (стп. *zaświeża*) відразу: Для которого такѣ дей долгого везеня,... также и везеня тако-го, ни которому урядови водлѣ бегу права посполитого засвежа, ажѣ теперѣ скоро вышовши зѣ его везеня за помочю Божео (Володимир, 1592 *Арх ЮЗР* 1/VI, 92); Ижѣ теды сама очевистѣ засвѣжа для небезпечности од того злого чоловіка до учиненя осветченя не прибыла, теды теперѣ... очевистѣ протестацыи... апробую (Луцьк, 1598 *Арх ЮЗР* 8/III, 477); посвѣдчаєть шкриптѣ синодалный до книгѣ трибѣнальных вѣ(л) к(з) ли(т) засвѣжа ѡ(т)данный (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 76 зв.); яко(ж) напере(д) ѡказовали поводовѣ же на то(м) мѣ(ст)цѣ копцы тры наро(ж)ные по(з)ваны(и) ро(з)не(с) на што ѡказа(л) протестацыю засвежа ѣчине-нѣю (Луцьк, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 17 зв.); на дово(д) того всего стави(л) возного... которы(и) с приданя ѡрядового заразо(м) за свижа спѣ(с)-тошеня и попаленя... тоє має(т)ности... созна(л) (Кременець, 1618 *ЛНБ* 103, 55/Іе, 256, 28); урожоный панѣ Анѣдрей Олешѣвьянский... прихилияючыс до першого оповеданя вѣ к҃роде тутѣшнем, през шляхетного пана Симона Машевича,... в року теперешнем за свежа учиненого, сведчылсе и соленитер протестовал на урожоных их мл. пановѣ... воеводства Волынского (Луцьк, 1649 *Арх ЮЗР* 3/IV, 349).

ЗАСВѢТИТИ дієсл. док., перен. (що чим і без додатка) (виявити щось благодоне, чисте,

о^{ду}хотворене) засвѣтити: Вонность арома(т) кни(ж)ного читанѣа, д^ховнаа касиа красного спѣванѣа. Нынѣ бл^гоу^хаю(т) якъ ра(и)скии цвѣти, засвѣтивши на на(с) нб(с)ные свѣты (к. XVI-поч. XVII ст. ПДПИ 182, 98); вмѣсто то(г) якобы рѣклъ видѣный естъ, в тѣлѣ показа(л)са, и на(м) засвѣтилъ (поч. XVII ст. Проп.р. 37 зв.); Одинъ естъ Иерусалимъ... и една земля Жидовская, въ которой ся Иисусъ Христосъ родилъ,... и зъ горы Оливной на небеса поднеслся... зослалъ... Духа Святого на своихъ учениковъ, и ними на весь свѣтъ засвѣтилъ пресвятыми дарами его (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 839); Ц^ркви Б^жой, ст^але(с) са ясное свѣтілю: Котрѣ на о^ризонтъ Л^вовскій засвѣтіло (Львів, 1642 *Бут.* 5 зв.); Прѣ(ж)дѣ міра прѣ(д)вѣдѣннаа, Прѣч(с)таа дво нетлѣннаа... Ты єдина з грѣх^овныхъ тѣмностей, як^о Денница пресвѣтлаа засвѣтіла (Чернігів, 1646 *Перло* 35 зв.).

ЗАСВѢТИТИСЯ, ЗАСВѢТИТИСА дієсл. док. 1. (випромінити ясність, світло) засвѣтитися: фрасоується, и впро(д) нѣжлиса постановитъ, внѣвечъ оборочае(т)са. Якъ о^гонь трѣха засвѣти(т)са, а якъ трѣстїна в по^пѣлѣ обернѣтса (Острог, 1607 *Лѣк.* 118); на захована илїлно нб^о такъ много коней и взо(в) о^гнисты(х) выслало ижъ са вса гора засвѣтіла, и полнаа была коней и взо(в) (поч. XVII ст. Проп. р. 199); Оказалъ же зъ всего ег^о Тѣла, кипѣла слава Бо(з)ства ег^о: и зъ всѣ(х) члѣнок(в) ег^о засвѣтіласа свѣтлостъ ег^о (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 124).

2. Перен. (проявитися в чистоті, благородстві) засвѣтитися: а поход^ачий д^хъ, чере(з) себе ис соб^ою снѣ о^казѣтъ, одінъ єдинорѣдне о(т) нерож(д)енои свѣтлости засвѣтившиса (Острог, 1598 *Ист.фл. син.* 42 зв.).

3. Перен. (виявитися в чомусь) зародитися: прїиде бо на та свѣтъ, и слава г^на в тебѣ засвѣтиса: а тма покрїєтъ землю (Почаїв, 1618 *Зерц.* 61 зв.).

ЗАСВѢТИТИСА див. ЗАСВѢТИТИСЯ.

ЗАСВѢЧАТИ дієсл. недок. (що) (запалювати) засвѣчувати: Напродъ... церковь чудо православное выдаєтъ въ субботу Великую... святыи свѣтъ, который сходитъ зънеба до гробу Иисуса Христа... отъ которого... патріархъ... свѣчки засвѣчаетъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 841).

Див. ще ЗАСВѢТИТИ.

ЗАСВѢЧЕНЬЕ с. (стп. *zaświecenie*) випромінювання, засвѣчування: Хтѣ бы по такъ великой мглѣ хм^арны(х) и тѣмныхъ оболочковъ, ненавистей, и гнѣвовъ, зъ ясныхъ пожад^аной єдности променей засвѣчѣнѣа, веселїтиса не мѣлъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 30 зв.).

Пор. ЗАСВѢТИТИ.

ЗАСЕ див. ЗАСЬ.

ЗАСЕВАТИ див. ЗАСѢВАТИ.

ЗАСЕВОКЪ див. ЗАСѢВОКЪ.

ЗАСЕВЪ ч. (ділянка землі, засіяна яким-небудь зерном) засів: не меншую межи инными и тоє чинитъ подданнымъ Вилейскимъ шкоду, кгда пустопащъ быдло и свини свое въ засеви овыхъ пушъчаючи, розного рожаю збожа вытравляли (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/1, 541).

ЗАСЕГАТИ див. ЗАСЯГАТИ.

ЗАСЕГНУТЬ див. ЗАСЯГНУТИ.

ЗАСЕДАНЕ див. ЗАСѢДАНЕ.

ЗАСЕДАТИ див. ЗАСѢДАТИ.

ЗАСЕДАТЬ див. ЗАСѢДАТИ.

ЗАСЕДЕЛЫЙ дієпримк. (стп. *zasiedziały*)

1. (який займається певною діяльністю) зайнятий: Вашей милости, вряду, оповедаю и жалую на велможного княжати Костентина Костентиновича... о то, ижъ... подданный мой, давностью земьскою заседельный, Жданъ // Гриневичъ Кгала, войтъ. зъ имени моего... прочъ пошолъ..., безъ воли и ведомости моеи (Луцьк, 1606 *АрхЮЗР* 6/1, 311-312).

2. У знач. примк. (який осів на певному місці для проживання) осілий: и(н)шіє люди во(л)-ные а не заседельные бы хотили... до которого име(н)а н^шо(г) по(и)ти ты(х) па(н) сенюта доброво(л)не ничимъ не гамуючи выпустити маєтъ (Дубно, 1579 *ЛНБ* 103, 18/Іс, 1956, 51); А та(к)

мы... тую половицѣ имѣ(н)я моего ѡ(т)чизно-го кунева... прода(л) єсми брату мое(мѣ)... з лю(д)ми ѡ(т)чи(з)ными и заседѣлыми куневскими... чи(н)шами медовыми... и пови(н)ностями такъ яко са тая половина имѣ(н)я куневско(г) всего в собе має(т) (Букойма, 1579 ЛНБ 5, II 4044, 51 зв.); подѣданыє ихъ м(л) дедичьныє заседѣлыє з маєтѣности ихъ м(л): ме(с)-тѣчка миколаєвѣки з жонами зъ дѣтьми... прочъ зъбегѣли (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 139 зв.).

3. У знач. ім. Осілій, -ого: власны(и) заседѣлы(и) з має(т)но(сти) его села, качѣмозова... на (и)ме ѡси(п)деся(т)нико(в) шѣри(н) з жоною з дѣтьми... до имѣ(н)я... жо(р)нищѣ збѣ(г) и та(м) ме(ш)каєть (Люблін, 1602 ЛНБ 5, II 4050, 59).

ЗАСЕДЕТИ див. **ЗАСЕДѢТИ**.

ЗАСЕДИТИ див. **ЗАСЕДѢТИ**.

ЗАСЕДКА ж. Те саме, що засадка у 1 знач.: А маючи надъ его милостю шпекги, везде по дорогахъ, стараючися о здраве его милости, стерегли и заседки на его милость чинили (Луцьк, 1597 АрхЮЗР I/VI, 145).

Див. ще **ЗАСАДА**, **ЗАСАДЗКА**, **ЗАСАЖКА**.

ЗАСЕДѢТИ, **ЗАСЕДИТИ**, **ЗАСЕДЕТИ** дієсл. док. 1. (прожити певний час на поселенні) просидіти: Которые люди приходя(т) на волю и заседи(в)ши волю втекаю(т) про(ч) ѡста(в)уємъ коли бы члѣвкъ во(л)ны(и) пришо(л)... и сѣлѣ на воли а выседи(в)ши волю хоте(л) засе прочѣ по(и)ти, то(г)ды пе(р)ве(и) маєть толко заслужи(в)ши тому па(н)у своему ко(л)ко на воли сѣде(л), то(ж) по(и)ти про(ч) (1566 ВЛС 84); нижли панъ Богданъ Борейко, приславши до всѣхъ насъ чотырехъ, срозде намъ заказалъ абыхмо того поседѣного, што єсмо вже заседили, священнику Троецкому и посланцу его не давали, и въ послушенстве его не были (Луцьк, 1572 АрхЮЗР 6/I, 95).

2. (відбути назначений термін) відсидіти: а кгды во(и)ско... роспѣсчено бѣдетъ тогды я

ѡ(т) роспѣсченѣа во(и)ска за две недели маю и повинѣ(н) бѣдѣ ѡпя(т) приѣхавши ѣ за(м)кѣ володимѣ(р)ско(м) того(ж) часѣ чого быхъ недосѣде(л) десеживати (!) якобы(х) спо(л)на то(т) ча(с) в се(м) листѣ мое(м) выше(и) назначоны(и) ѡписаны(и) засѣде(л) чого єстлибы(х) ѡчинити и... засѣдѣти не хотѣлъ тогды повинѣ(н) бѣдѣ... кнѣзю кѣ(р)пѣскомѣ и врьдѣ кгро(д)скомѣ володимѣ(р)скомѣ такѣю винѣ платити и ѡбовя(з)ки выпо(л)нати (Володимир, 1572 ЖЖК II, 53).

ЗАСЕЄТИ див. **ЗАСѢЯТИ**.

ЗАСЕК ч. (відгороджене в коморі місце для зберігання зерна) засік: тамъ же корыто и засек: двери в тоє коморки простые, защепка железная с прибоемъ и замокъ (Луцьк, 1571 АрхЮЗР 8/VI, 351).

ЗАСЕСТИ див. **ЗАСѢСТИ**.

ЗАСЕСТЬ див. **ЗАСѢСТИ**.

ЗАСЕЯНЫЙ див. **ЗАСѢЯНЫЙ**.

ЗАСЕЯТИ див. **ЗАСѢЯТИ**.

ЗАСЕАНЫЙ див. **ЗАСѢЯНЫЙ**.

ЗАСЕАТИ див. **ЗАСѢЯТИ**.

ЗАСИВАТИ див. **ЗАСѢВАТИ**.

ЗАСИВОКЪ див. **ЗАСѢВОКЪ**.

ЗАСИЛИТИ дієсл. док., перен. (кого) (примусити коритися собі) заповолонити: А ежели латынские мниси учат и проповѣдаютъ, не ласкомтєся на тоє, бо и диявол учит, и проповѣдаєт,... а всѣ лжєт и всѣхъ прелшцаєт, и зводит, и змамит, да в свою козноплѣтенную пленницу всѣхъ засилит и увяжєт (1615-1616 Виш. Поз. мисл. 244).

ЗАСИПАТИ, **ЗАСЫПАТИ** дієсл. док. 1. (що) (закидати чим небудь) засипати: аще не засыплємъ воды сея и врьдніка сєго не оубьємъ то вси бози наши вничиж(д)єни бѣдоу(т) (1489 Чет. 9 зв.);

2. (спорудити, сформувати берег) насипати: те(ж) абыхмо Єго пожаловали дозволили ємѣ ставъ засипати на рецѣ на Желевѣ к нашомѣ... берегѣ и млы(н) собѣ справи(ти) (Межірїччя, 1503 Арх.Р. фотокоп. №50); odyn stawok у mlyneć,... pospoł zasypały у młyn sprawiły (Вінниця,

1545 *АрхЮЗР* 6/І, 22); чини(м) ты(м) наши(м) ли(с)то(м) ижъ мы для лепшого и бо(л)шого Пожи(т)ку мона(с)тыра нашего Пече(р)ского ...сажовку... засипати ро(з)казали (Васильків, 1645 *ЛОИИ* 68, 1, 46, 1).

ЗАСИЯТИ *див. ЗАСЪЯТИ.*

ЗАСКЛЕПЕНЬЄ *див. ЗАСКЛЕПѢНЄ.*

ЗАСКЛЕПИТИ *дієсл. док. (стп. zasklepić) (звести над чим-небудь склепіння)* засклепити: в поне(д) склепи(ти) пры(ш)ли на(д) прї(т)во-ро(м)... в суботу... гды за(с)клепи(ли) тогды всѣ(м) тру(н)калю ве(д)ле звичаю за пїво пре(з) ты(ж)де(н) и за горѣлкѣ гро(ш) 14 (Львів, 1627 *ЛСБ* 1051, 4).

ЗАСКЛЕПЛЕНЄ *с.* Зведення склепіння: С пѣсана в(ш) м(л) вырождѣлиси яко(м)са в(ш) м(л) ѡбѣцали тои цркви памѣ(т)и нашої до ко(н)ца засклеп(л)єня и мѣро(м) за(м)кнення работы тоєи старане чини(ти) (Устя, 1613 *ЛСБ* 448).

Див. ще ЗАСКЛЕПѢНЄ.

ЗАСКЛЕПѢНЄ, ЗАСКЛЕПЕНЬЄ *с. (стп. zasklepienie)* 1. Господарське приміщення: Камара: Комора, клѣтъ, засклепѣньє, склепѣ (1627 *ЛБ* 52).

2. Те саме, що **засклеплѣньє**: Повидѣле(м) же яже до засклепѣня прихода(т) (!) была с того ба(р)зо потѣшона (Кам'янець, 1609 *ЛСБ* 433); Приложили(с)мо бра(т)ски(х) пѣнези(и) на засклепѣна ѡлтара злоты(х) двѣстѣ два(д)ца(т) и па(т). котрыє пни Киричинаа має(т) ве(р)нѣти бра(т)ству (Львів, 1614 *ЛСБ* 1047, 4).

ЗАСКОГЛИТИ *дієсл. док.* Заскиглити, завищати: бѣде крїкъ велїкій во всей земли єгїпцкой, якїй а ни передъ тѣмъ былѣ, ани потѣмъ бѣде. а во всѣхъ снѣхъ Ізраїлевыхъ не заскогли пѣсѣ ѡ(т) члѣвка ажъ до скотїны абы есте вѣдали якъ велїкимъ чюдѣмъ дѣлїть г(с)дѣ єгїптаны и Ізраїла (серед. XVII ст. *Хрон.* 88 зв.).

ЗАСКОЧИТИ *дієсл. док. 1.* (кого) (*несподівано напасти, перейняти, захопити*) заскочити: ѡни се те(ж) по(с)тере(г)ши повтекали зъ во(з)ми и с ко(н)ми и(с) фороста(ми) тилько возо(в)

трина(д)цать ис ко(н)ми заскочи(в)ши по(и)мали (Луцьк, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 54); подданные пана протестуючого розумеючи, же южъ не-приятель який пограничный наихаль, одѣ все-го зъ домовъ утекать почали, а белые головы и дети, одни вѣ хворосты, другие, которыхъ одѣ хворостѣмъ заскочено, вѣ ставѣ топитьсе почали (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 6/І, 536); Кѣпили-ся зновѣ ко(н)федерати, а кро(л) розказаль и(х) зносити, теде гдѣ заскочено, то имано и губле-но (серед. XVII ст. *ЛЛ* 166).

2. *Перен.* (кого) (*несподівано прийти, нагрянути*) застати: в чо(м) заскочить смѣртъ в то(м) ты(ж) соу(ди)ти на(с) бѣдетъ (к. XVI ст. *УЄ* №31, 113); Як разумѣет пан Юрко о тых словѣхъ? Что за вымову знайдет, если его в том гневѣ смѣртъ заскочит? (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 193).

3. (кому) (*загородити дорогу*) перешкодити (кому), спинити (кого): оутѣкаючимъ єгїптѣ-номъ заскочїли вѣды, и ѡгорнѣлѣ ѡ(х) г(с)дѣ посередѣ мѣра и воротїлиса вѣды (серед. XVII ст. *Хрон.* 92 зв.).

ЗАСКУРЕ *с. (стп. zaskurze, zaskórze) (місце під шкірою)* зашкір'я: виде(л) я во(з)ни(и)... романа гришѣковича... по(д)дано(г)... ѡ(т)ца митрополита в селе ѡните ве(с) зби(т) рѣки и ноги поперебивани и кости попереламаны и са(м) ѡве(с) по за(с)ку(р)ю кро(в)ю збе(г)лы(и) с которо(г) де(и) ѡд ру(ч)но(г) забитя и змо(р)-дова(н)я ѡме(р) (Київ, 1590 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 133, 77).

ЗАСЛАВЕЦЪ *ч. (мешканець Заславля або вихідець із нього)* заславецъ: Зѣнецъ Заславе(ц) (1649 *РЗВ* 365 зв.).

ЗАСЛАНЕЦЪ *ч.* Засланецъ: Исѣлникъ: За-проважений, засланецъ (1627 *ЛБ* 50).

ЗАСЛАНЯТИ, ЗАСЛАНАТИ *дієсл. недок. (стп. zasłaniać)* 1. (що) Захищати, оберігати: прото приказѣмъ тобе филонѣ семашко... ѡ(т) ко(ж)дого такового которы(и) де(и) листь тво(и) прода(ж)ны(и) зрѣшити хотѣ(л) сполечне щити(ти)са и ѡ права заслана(ти) листьы и да-

ниною г(с)дръскою ме(л) еси (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 69); такъ и рѣзъмъ // бѣдѣчи чѣинѣи-шимъ оупатрѣетъ противной владѣзы, хитрости и здрѣды, и засланѣетъ дѣшѣ якъ ѡко дѣши (Вільна, 1627 *Дух.б.* 71-72); менованый его мл. панъ Кнегининский, засланяючы одѣважне милую отчизну свою,... zostавалъ подѣ повятовою на тотъчасъ хоругвою речоного его мл. пана Фалибовского подѣ Пилявѣцами (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 185).

Див. ще ЗАСЛОНИТИ, ЗАСЛОНЯТИ.

ЗАСЛАНЯТИСЯ, ЗАСЛАНАТИСА *дієсл. недок.* (чим, від чого) Виправдовуватися, охоронятися (перед чим): кгда будемо по(з)ваны до кгороду за пе(р)шимъ позво(мъ) року... маємо-ся в(справе)дливити не беручи собе на помо(ч) // в(ше)ляки(х) ѡборо(н) пра(в)ныхъ ани ся хоро-бою ани во(и)ною... засланяю(чи) а то на себе понести што су(д)... ро(з)судъкомъ зна(и)-деть и то зде(р)жати (Луцьк, 1569 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1821, 17 зв.-18); а и(ж) де(и) ѡ(т) тебе самого кри(в)дѣ и шкодѣ и те(ж) зруше(н)є листу... прода(ж)ного менать, тыє де(и) лис-ты и все право пере(д) судомъ к(ро)д)скимъ кие(в)скимъ... показа(л) которое ли бы са те-пе(р) и на потомъ щити(ти) и засланати ѡ(т) ко(ж)дого такового зрушителя ме(л) и имъ са во всемъ томъ в(справе)д)ливи(л) (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 69).

Див. ще ЗАСЛОНИТИСА, ЗАСЛОНЯТИ-СЯ.

ЗАСЛАНАТИ *див. ЗАСЛАНЯТИ.*

ЗАСЛАНАТИСА *див. ЗАСЛАНЯТИСЯ.*

ЗАСЛАТИ, ЗАСЪЛАТИ *дієсл. док. 1.* (кого) (вслати на вигнання, далеко відіслати) заслати: Потомъ Леонъ царъ оного зъ столицѣ зсадилъ и до монастыра заслалъ, гдѣ и умерлъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 755); Але если на выгнѣ-нѣе засланымъ бѣдешъ, мѡвъ: Гнѣа естъ земля и еи наполнѣнѣе (Київ, 1625 *Злат.Н.* 129); А там зно-ву... // ...по розделеню зъ его милостю паномъ Потоцким, которого до монастыра Терехтемирского заслано, на Украину до Киева до монас-

тыра Софийского засъланный, zostавал в усь-тавичнымъ клопote и штоденъное смерти утра-пеню (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 403-404).

2. (кого) (направити кого-небудь до когось або куди-небудь із якимсь дорученням) заслати: одну девку, на име Воцу, заслали до зятя свое-го (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 411); 2. ...абы ваша милость на пришлую зиму... зъ сотницу козаковъ..., вперодъ заслали на богомольє свое до всего повѣту Киевского, за што отъ всего рода вамъ благославленство (!) (Київ, п. 1621 *АСД* I, 265).

3. (що) Переслати, послати: двома днѣми пре(д) Праз(д)никомъ прибылъ до Кієва... отецъ Мелетій Смотрискій... аже книжкою тою по рѣскѣ написаною и в(пр)одѣ засла(н)ою посѡченый и пошлякованный былъ (Київ, 1628 *Апол.* 1 зв.).

Див. ще ЗОСЛАТИ.

ЗАСЛЕПЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм., перен.* (позбавлений здатності правильно розу-міти що-небудь) засліплений: А штожъ чынити, коли злости и упору ихъ заслепеного преломити не могли! (Вільна, 1599 *Ант.* 897).

ЗАСЛЕПЕТИ *див. ЗАСЛЪПИТИ.*

ЗАСЛЕПИТИ *див. ЗАСЛЪПИТИ.*

ЗАСЛЕПЛЯТИ *див. ЗАСЛЪПЛЯТИ.*

ЗАСЛИХНУТИ *див. ЗАСЛЫХНУТИ.*

ЗАСЛОНА *ж. 1.* (те, чим запинаяють, зату-ляютъ що-небудь) заслона, запона: щи(т), та(р)-ча, заслѡна (1596 *ЛЗ* 88); а що(ж) бы кто рѣкъ ...к(д)ы кролѣвство нб(с)ное ѡтвѡра(т), и вѣдѣти боуде(т) рѣчь мо(ж)наа самѡго крѡла. южъ не пре(з) подобѣнства, анѣ чере(з) заслѡ-ноу, але твѡрѣ вѣ тва(р). южъ не пре(з) вѣрѣ, але самыми ѡчѣма (Острог, 1607 *Лѣк.* 49); Тѡе тѣ-ло на Кр(с)тѣ висачеє слнѣце кгда ѡбѡчило, прѡменѣ свои ѡ(т)вернѣло, для тѡго и заслѡна розервѡласа, и камѣніе пѡдалоса (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 188); Завѣса: Заслѡна (1627 *ЛБ* 40); На ва(л)кѣ. Є(д)вабница чи(р)воная, злото(м) и срибромъ прѣтыканая тая ся заживае(т)... на заслоны (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 71); Справили

тежъ заслонѣ... и выгафтовалъ на ней херъ-
вѣмовъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 294 зв.); *Образно:*
Вы бовѣмъ ясно видите славѣ Бжїю безъ за-
слѣны, и Бгъ васъ дѣвнымъ свѣто(м): премоу(д)-
рости просвѣщае(т) (Чернігів, 1646 *Перло* 40).

2. (те, що служить перегородою чого-небудь)
заслін, заслона, перекриття: и зѣраз его васїлїи
ω(т) олтара ω(т)врѣгъ. и покѣтѣ емѣ назначиль.
а ω(т) того(ж) часѣ заслѣны пере(д) олтаремъ
почїниль (XVI ст. *УЄ* №29519, 264); Пѣто(м)
веспѣзїанѣ збѣдѣва(л) костѣль... до которого...
зложи(л)... заслѣны начинѣа и инѣ(х) мнѣго рѣ-
чїи (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 85 зв.); Прика-
зѣлъ г(с)дѣ Мѣисѣю мѣвачи: мѣвъ до Аарѣна
брѣта твоегѣ, абѣ не кѣждогѣ часѣ входїль до
стѣни, которѣа естѣ за заслѣною передѣ оубла-
гѣлнею котѣрою естѣ закрьта скрьна абѣ не
оумерль (серед. XVII ст. *Хрон.* 120 зв.);

заслїнка: Кентинарь,... заслѣна кѣхе(н)-
на (1627 *ЛБ* 215).

3. *Перен. (те, що відвертає увагу від чого-
небудь з метою приховати щось, замаскувати
суть чогось)* прикриття, заслін: панѣве рїмане
в насъ оусїлне влѣдїти хотѣтъ, боимѣса абѣ
по(д) заслѣною того календара, на што иншо-
го мѣры не брѣно (Острог, 1598-1599 *Апокр.*
49 зв.); йнакѣши(х) ωфѣръ по людѣхъ потре-
боуетѣ бгъ, але йжѣ ещѣ презре(н)е збаве(н)ѣ
лѣдѣского подѣ тѣнемъ заслѣны стѣрого зако-
на закрьто было (Дермань, 1604 *Охт.* 6); що ци
не бѣчишѣ подобѣнства и ωзначена впро(д)
пѣвды, азали не акѣ по(д) закрьта(м) и по(д)
заслѣною пїсмѣ мѣци бо(з)ского нѣакого по-
рѣдкоу рѣчїи пришлы(х) бѣчити мѣжешѣ (поч.
XVII ст. *Проп.р.* 134 зв.); Гѣднаѣ бовѣмъ тогѣ
была цнѣта Велѣ(б): Вѣшеи, абѣ онѣю, тѣѣ кнї-
га собѣ йкѣ заслѣнѣ нѣѣкѣю вѣѣвши, на ωмѣ-
виска лѣдѣскїе мнѣй дѣѣла (Львѣв, 1640 *Окт.*
2 зв. нenum.).

4. *Перен. (захист, заступництво)* заслона:
Дал нам справу велможный князь Александро
Вишневецкий,... иж он на урочищу Пиряти-
не,... для убезпеченѣа и заслоны панствѣ ко-

ронных,... твержу, замокъ потребне будет
(Краків, 1592 *ЧИОНЛ* XIV-3, 101); Бгъ ми ты
ω х(с)е помощѣ и ωброна, и ω(т) всяки[х] вра-
го[в] тве(р)даѣ заслона (к. XVI ст. *ПДПИ* 182,
82); Они Ѡйчїзнѣ нашѣой сѣтъ ωборѣною,
Ѡ(т) тата(р) Погѣныхъ и тѣрковѣ заслѣною
(Київ, 1622 *Сак.В.* 39); Мнѣ дайте вѣ рѣки тѣи
щи(т), тѣю ωборѣнѣ, Нехѣй пѣстѣю тѣю ω(т)
всѣхъ бѣдѣ заслѣнѣ (Львѣв, 1631 *Волк.* 22 зв.);
Парѣклитїе... явї ми... мл(с)тѣ тѣѣю. Сѣхрани
ω(т) сїхъ врагѣвъ, избѣви дѣшѣ моѣ. Бѣди мнѣ
въ всѣхъ моїхъ бѣдѣхъ ωборѣна, А в злѣхъ
припѣдкахъ крѣпкаѣ заслѣна (Чернігів, 1646
Перло 33 зв.).

5. (забезпечення чогось) заклад: Залѣгъ: За-
мѣна, застѣва, ѣлбо заслѣна (1627 *ЛБ* 41).

6. (вітрило третього ярусу) брамсель: Ар-
тѣмω(н): цѣль, ѣбо заслѣна лѣдѣнаѣа, жагѣ(л)
корабѣлны(и), Пла(х)та шкѣтнаѣа, опѣна на(в)-
наѣ (1627 *ЛБ* 180).

Див. ще ЗАСЛОНЬЕ.

ЗАСЛОНИТИ дїєсл. док. 1. (кому що) (за-
крити щось чим-небудь, роблячи невидимим)
заслонити: а кг(д)ы еѣ ведѣ(т) кѣ слѣбѣви...
заслѣна(т) еї лїце, і очї (Львѣв, поч. XVII ст.
Крон. 94 зв.); прїйти маѣтъ гдѣ... зѣ гѣфами не
огорненѣыми свѣтлыхъ онѣхъ хорѣ(в) нѣ(с)-
ныхъ, котѣрыхъ оболѣкѣ не заслонитѣ (1637
УЄ *Кал.* 817).

2. (що) (закрити, перекрити) загородити:
тепе(р)...кгды... клѣ(т)ка збѣдѣвана влѣ(ст)не
на егѣ завале ω(н)... в сѣботѣ великоде(н)нѣю
...по(д)мѣкнѣ(л)се ближе(и) по(д) мо(и) зава(л)
выше(и) мо(с)тѣ ѣзокѣ заби(л) и мо(и) засло-
ни(л) кѣ кри(в)де и шкоде моѣ(и) немѣло(и)
(Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 45 зв.).

3. (кого) (закрити з метою захисту, оборони)
заслонити, охоронити: заштити(т) мѣ, заслонитѣ
мѣ (II пол. XVI ст. *ЛА* 182).

4. *Перен. (що, що кому, що чим, кого чим)
(відвернути увагу від кого-, чого-небудь, прихо-
вати щось)* заслонити, прикрити: а тѣе прига-
нанѣе тѣмѣ йкосѣ сѣмѣ выдаѣтъ оумѣслѣмѣ

чинить, абы митрополита и владыковъ ѿ(т)-стоупныхъ, ты(м) фортеле(м)... ѿ(т) справе(д)-ливой ка(з)ни охоронити и заслонити мбгль (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 51 зв.); I нинѣ тако-вы Каиновы вѣнѹки вынікаючіи въ [о]статніи вѣки, I же снопы злббы на жѣртву влагають, и души праведных хитро погубляють. Славицею людскою себе заслонили, а имя Христово собѣ прилучили (к. XVI ст. *Укр.л.* 84); Зновѣ повторѣ мѣсце бо прѣше чемоуѣ пре(д)са взата наше заслонило намъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 143 зв.); Старыхъ гбрдостъ погановъ весь свѣ(т) наполнила, Скбровъ тблѣко и(х) глѣпство Мѣдро(ст) заслонила (Київ, 1632 *Свх.* 294).

Див. ще ЗАСЛОНЯТИ.

ЗАСЛОНИТИСЯ *див. ЗАСЛОНИТИСА.*

ЗАСЛОНИТИСА, ЗАСЛОНИТИСЯ *дієсл.*

док. (від чого) (закритися чим-небудь) заслонитися: Монокоули лю(дѣ) з великими ногам(и) та(к) иж са вѣшито(к) заслбни ѿ(т) слнца подбшвою (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 26); соу(т) та(ж)... во афріицѣ едноногбве. ѿ единой великбй нбзѣ, што(с) ѿ(т) слнца і непогбды, заслбни(т) ногбю, і якъ шопбю (Там же, 86).

ЗАСЛОНЬЕ *с.* Те саме, що заслона у 2 знач.: Оучинишъ тежъ ѿ(т) крѣжо(в) золотыхъ котбрыми опбнѣ заслбнѣ зтагнѣны бы(т) маю(т) жѣбы намѣтъ былѣ одінъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 103).

ЗАСЛОНЯТИ, ЗАСЛОНАТИ *дієсл. недок.*

1. (*закривати, загороджувати*) заслоняти: Остѣнаю: Заслонѣю, ѿсѣнаю, затѣнаю (1627 ЛБ 154).

2. *Перен. (кого ким, кого чим, чим) Заслоняти, охороняти, боронити (кого від чого):* про-то не съ тою подданою пана Циминского, кото-рою въ томъ себе заслоняет, што му уже и декретомъ есть одтято, але з самымъ паномъ Циминскимъ позванный справу маеть (Володи-мир, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 404); але яко бы того позволяючи тымъ митрополита и владыковъ заслонаетъ, же ихъ южъ старшій на(д) патрі-архо(м) папѣжъ розгрѣшилъ (Острог, 1598-

1599 *Апокр.* 72); прошѣ, абы(с)мы блб(з)нѣ(р)-ства ѿныхъ на дха стго повтарѣти мѣли, бо ѿные в порадокъ и то меновите принбсимо не ижбы(с)мы з нѣми и(х) нѣзббжности ѣззволѣ-ли, але блбу(д) ихъ ѿбнажѣючи, и выволан-ковъ правбй вѣры ѿ(т) и(х) нѣзббжны(х) наоукъ заслонѣючи и ѿ(т)вбдачи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 141);

(чим) відмагатися (чим), заперечувати (що): противко декретови воли и росказанія его коро-левское милости и мне на то посланому, жа-денъ противенъ не былъ, правы ни якими, а ни жадными причинами не заслонял (Луцьк, 1574 *АрхЮЗР* 8/VI, 410).

Див. ще ЗАСЛОНИТИ.

ЗАСЛОНЯТИСЯ, ЗАСЛОНАТИСА *дієсл.*

недок. 1. (чим) (закриватися, загороджуватися чим-небудь) заслонятися: власне якъ бы ся хто паперовою заслонялъ тарчею противъ себе зъ острою копѣю наѣждающему! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1121); ни една чѣсть еи тѣмностю не заслонѣетъса, але вса свѣтлостью, вса Дхомъ, и вса бчій пблна ставшиса, жадной перѣднеи а ни задней чѣсти не мѣвѣетъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 2).

2. *Перен. (чим) (прикриватися, захищатися, виправдовуватися) заслонятися:* я не заслона-ючиса поветомъ свимъ (!) и не вымовлаючиса хоробою во(и)ною... ку праву стати... маю (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4044, 146 зв.); А мы и потомки наши,... не заслоняючиса хоробою об-ложною,... и иншими згола жадными причи-нами и дилѣциями правными, повинни будемъ ...тамъ, где позвани будемъ,... стати и skutечне усправедлывити (Луцьк, 1595 *АрхЮЗР* 1/1, 465); Заслоняются тымъ Флорентійскимъ собо-рищемъ, ано... слабая ихъ оборона (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1121).

Див. ще ЗАСЛАНЯТИСЯ.

ЗАСЛОНАТИ *див. ЗАСЛОНЯТИ.*

ЗАСЛОНАТИСА *див. ЗАСЛОНЯТИСЯ.*

ЗАСЛУГА *ж. 1. (дія, діяльність, учинок, що гідні похвали, високої оцінки) заслуга:* Єстли з

низкого родѣ посполитый человекъ приходит
дла своих цнот кѣ выпшѣй чти, а простыи
годностью шлахотства достѣпают, заправдѣ
достойна ест ѡсвецоности кнажества дла
мѣжства высокихъ заслугъ чтам и розмножень-
емъ заплаты давнит (Городно, 1507 *АС* III, 49);
дознавши Демида Войткевича, землянина нашо-
го, заслугъ, который зѣ детинства своего при
дворе нашомъ служилъ и хотечи его охотней-
шого и вѣрнѣйшого мети, билъ намъ чоломъ,
просечи насъ о хлѣбокорменя (Ковель, 1542
АрхЮЗР 7/1, 75); А хотя бы хто ѡбъчого народѣ
за свои заслу(ги) // в то(и) речи по(с)полито(и)
пришо(л) ку ѡсело(сти) з ла(с)ки и(з) данины
нашое... тогды таковы(и) то(л)ко ѡселости
ѡное ѡживати має(т) (1566 *ВЛС* 3-3 зв.); с тоє
має(т)но(с)ти маю(т) панове бра(т)я мои...
во(д)лѣ бачѣ(н)я своего и заслу(г) ко(ж)дого
ѡ(т)правити (Пашева, 1592 *ЛНБ* 5, II 4047, 87);
Жикгимо(нт) Трети(и),... за го(д)ные заслуги
урождоному кнзю Кирику Ружи(н)скому,...
право(м) вѣчны(м) в о(т)чизну... добра коро-
ле(в)ские,... ѡ(т)дати рачи(л) (Варшава, 1597
ККПС 86); розбѣйник... за толькѣю мѣнѣтѣ
щокѣльвекъ прѣ(з) оувѣсь вѣкѣ грѣшѣвъ оулѣ-
чѣвъ. // и впро(д) на(д) ап(с)ловъ заслуѣги ко-
рѣнѣ ѡде(р)жалъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 26-27); В
тѣмъ Домѣ за знаменѣтныи свои заслѣги на рѣз-
ны(х) Вѣйнахъ ѡ(т)правовѣнныи ѡ(т) наяснѣй-
шы(х) крѣлевъ пѣлскихъ... данины маѣютъ, якъ
привѣлѣа ѡ тѣмъ свѣтча(т) (Київ, 1623 *МКСВ*
73); Я, яко пастырь... прошу, не отступите
ваша милость отъ того святого // братства и
заслугъ своихъ которые суть вписаны въ кни-
ги живота, не вержѣте и не отпускайте (Київ,
1644 *КМПП* II, 288-289); вѣ Црѣ(с)твѣ твоѣмъ
богѣтѣство непребрѣнное, // И зѣ заслугами на-
шими незровнѣнное (Чернігів, 1646 *Перло* 16-
16 зв.); тыхъ здраїцовъ..., сурове карали ведлуг
и(х) заслуги и Декрету ѡ(т) насъ вѣ войску вы-
даного (Чигирин, 1648 *ЦДІАК* 1407, 61, 1, 1);

справа, вчинок: А прото, абы са Твоѣ Ми-
лость в том... заховал и тыхъ злодѣевъ, кѣды са

трафит, кождого водлугъ заслѣги безъ жад-
ного милосердѣя карал (Петрків, 1538 *АС* IV,
132); А то самѣмъ Бгѣ непотрѣбно, ведлѣ наѣго
и нелѣжного бѣ(з)ства егѣ тобѣ то даровѣно,
такѣвыи бѣ(з)кѣи дѣры безъ заслѣгъ твоихъ (Чер-
нігів, 1646 *Перло* 8 зв.); *Образно:* ѡ зѣловѣр-
ныи... члѣвци, а вы... моимъ дарѣмъ... погордѣли,
лѣгче себѣ вѣжилисте; кривѣвыи заслѣги мо(и),
зневажилисте смѣртъ мою невѣннѣю (Чернігів,
1646 *Перло* 153).

ЗАСЛУГОВАНЄ, ЗАСЛУГОВАНЬЄ с.
Служіння: Егѣ Милость братъ нашъ ѡзрѣвши
на пилное заслѣгованє, а вѣрнѣю... слѣжбѣ...
велѣможного кнажати... дал... емѣ... имѣне
на има Головин (Краків, 1507 *АС* III, 39);

виконання, здійснення: а ведьже, што нале-
житъ до заслугованья дѣлѣ благочестивыхъ и
достойныхъ заплаты вечное, однаково яко сие,
такъ овыє вже ставаются прожными и непожы-
точными ку деланию (Рожанка, 1598 *Л.Пот.*
987).

ЗАСЛУГОВАНЬЄ див. **ЗАСЛУГОВАНЄ.**

ЗАСЛУГОВАТИ, ЗАСЛУГОВАТЬ дієсл.
недок. 1. (кому, що) (здобувати що-небудь своєю
діяльністю) заслуговувати: король... видачи
верные заслѣги, которыеж ѡнъ Егѣ Милости
завжды верне, а справедливѣ заслуговал... далъ
емѣ именѣ в Киевскомъ повѣтѣ (Краків, 1519 *АС*
III, 191); А(н)дрѣ(и)... ку(р)пѣски(и)... ѡзна(в)-
ши егѣ послѣдгы ве(р)ные... которые ѡ(н) з моло-
дости моеѣ при мнѣ бавячися... на вшѣлаки(х)
мѣ(ст)ца(х) показова(л) а не то(л)ко мнѣ але и
егѣ кроле(в)ское мл(с)ти па(н)у нашомѣ мл(с)-
тивомѣ ла(с)кѣ заслѣгова(л) (Милянѣвичі, 1572
ЖКК I, 37); поки въ семь дочасномъ... жытію
нашомъ пребываемъ, повинѣни есмо старатися
и заслуговати собе благословеніе Божѣе (Ро-
жанка, 1598 *Л.Пот.* 987); если е(ст) потѣш-
нѣйшого що и соло(д)шого албо вдачнѣйшого
нѣ(ж) зѣвше любити, мл(с)тъ заистѣ сама собѣ
есть заплѣтою, на(м) за(с) дла мл(с)ти и любѣвѣ
хвѣлѣ заслуговати, нѣчѣго и(н)шого яко заплѣ-
тоу к заплѣтѣ приложити (поч. XVII ст. *Проп.р.*

221); гды южъ... всѣ сегосвѣтныѣ трѣдности и перешкѣды были перешли, тогды дла... бжст-венной славы, на которѣю та(к) долгѣ и працю-вите заслѣговали, ѡ(т)пѣли (Київ, 1637 УЄ Кал. 5); правицею своею Бѣз'скою в' малженском' товариствѣ такъ оубл(с)вити рачилъ, абысте всѣ цнѣты, побѣжности... выполнѣючи, в неза-мѣрныѣ лѣта на ласкѣ егѣ с(т): собѣ гѣине заслѣговали (Київ, 1646 Моґ.Тр. 934).

2. (що) (виконувати обов'язок) служити: с которого земли буду повинен я сам и потомкове мои войну заслужовати, а пан Кйграевский вже не маєт на то накладати (Володимир, 1563 АрхЮЗР 8/VI, 130); А што сѣ дотычет слѣдѣбы господарское, военное,... тогды я повинен бѣдѣ еє с тыхъ именей моихъ застѣповати и за-слѣговати (Луцк, 1570 AS VII, 362).

3. (кому чим) Прислужовувати: Панъ Богъ всемогѣщы(и) за то вм(л) ѡ(т)платою бѣдетъ А я заслужова(т) и задѣлюва(т) таки(м) же и вше-лякимъ и(н)шимъ способомъ каждому зъ вм(л) естемъ готовъ ѡ(т)даєсѣ за тымъ ласкаво(и) прия(з)ни вм(л) (Дубно, 1593 ЛСБ 241);

догоджати: я твоеи мл(с)ти... ни(з)ко чо-ло(м) бѣю и хочу то твое(и) мл(с)ти таковою(ж) мѣрою приязню и послѣгою бра(т)скою за-слѣгова(ти) в чо(м) сѣ коли бѣдѣ по(т)реби(з)не твоеи мл(с)ти... годи(ти) (Острог, 1511 ЛОИИ 124, 1, 4, 1).

ЗАСЛУГОВАТЬ див. **ЗАСЛУГОВАТИ**.

ЗАСЛУЖЕННЫЙ, ЗАСЛУЖОНЫЙ діє-прикм. у знач. прикм. 1. (здобутий службою, роботою) заслужений: и теж листы заслужо-ные гроши князя его милости, коли его милост жолнеръскую служивал, припоминальные, иж и заслужоное не заплачено (Володимир, 1571 АрхЮЗР 8/IV, 131).

2. (отриманий за певні вчинки, поведінку) заслужений: Венцъ и то криминальный высту-покъ, а духовенство криминалов не судит, то бы онъ так без караня слушного заслужоного уйти мел (Луцк, 1599 АрхЮЗР 1/VI, 263); за того ѡкѣпъ даю(т) который ѡ(т) смѣрти и кѣры за-

слѣженой ставѣетсѣ волны(м) (Київ, бл. 1619 О обр. 128); коли члѣвкѣ оумретъ тѣло егѣ в' порохъ сѣ ѡбѣрнетъ, а дѣша егѣ в' заслѣжѣ-номъ мѣсцѣ до вторагѣо пришествѣа г(с)днегѣо бѣдетъ мѣшкати (серед. XVII ст. Хрон. 5).

3. Відданий, вірний, достойний: а так я ба-чечи ку собѣ вернегодного и заслужоного и завжды на мои послуги потребного служеб-ника моего... // ...записую ему... подворокъ Чернчицкий (Вільна, 1560 АрхЮЗР 8/VI, 76-77); А што сѣ тежъ дотычетъ слугъ моихъ ста-рыхъ заслужоныхъ, тыхъ мають опатрити такъ дочка моя... яко и братъ мой (Краків, 1595 АСД I, 199); коли кѣлвекъ нааснѣйшій, корѣль Пѣлскій ѡбирѣлъ заслѣжѣныхъ... и мѣдрыхъ мѣ-жѣй на столци Сенаторскѣй, завше находилъ в' домѣ ПП: Стѣткѣвичѣвъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 5).

4. У знач. ім. с. р. **заслуженное, заслужоное** – (те, що хто-небудь заслужив, заробив) заслу-жене, -ого, заробіток: дла незаплаты заслѣжо-ного з скарбѣ нашего, драби тамъ вытривати не могѣт (Варшава, 1566 AS VII, 105); служебни-камъ тежъ моимъ заслужоное заплатитъ маєтъ (Чорторийськ, 1569 АрхЮЗР 7/I, 19); А заслѣ-жоное, котороемъ продѣ Егѣ Королевское Милости... цнотливе заслѣжилъ на мытѣхъ Во-лынскихъ..., по двѣсте золотыхъ, на кажъдый годъ... жебы..., заплатитъ розказать (!) (1577 AS VI, 75); по(з)вали... слугу боярина... ѡ за-служоное зошлы(х) кнѣзя фѣдора и а(н)дрѣя бурѣ(м)ски(х) бра(т)и нѣши(х) которые ѡ(н) в люблине побра(л) (Краків, 1595 ЛНБ 5, II 4048, 129); жолнеромъ тежъ, которые цару Дмит-ру служили, заслужоное поднѣлсе платити, якожъ за конфедарациею отъ жолнеровъ за-служоное жолнеромъ дошло (поч. XVII ст. КЛ 80); Друга жъ, абы поборы на заплату войску заслужоного и на зятѣгъ новый позволили (1630 МИВР 322).

5. У знач. ім. Той, хто заслужив, заробив що-небудь: Найпервѣй забѣйство добровѣльное: Потѣмъ грѣхъ содѣмскій: Потрѣте оутиснѣне

вдѡвъ и сирѡтъ: Четвѣртѡе задержан'е заплѣты заслѣжбынымъ (Львѣв, 1646 *Зобр.* 79);

(той, хто має якісь заслуги) заслужений, -ого: што за пожитокъ с того дарована, коли ѡ(т) тебе діавола... тѡе достое(н)ство прїймѣ. а (нѣ) ѡ(т) нб(с)нго бѣа: котѡрій вѣ(л)ми заслѣжоны(м), и ѡ(т) дѣа стѣго посщѣ(н)ны(м) тако-вѣе прѣложѣ(н)ства... даровати звѣклѣ (1599-1600 *Виш.Кн.* 208 зв.).

ЗАСЛУЖЕНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* ЗаслуженѢйший: хто бы их за достойнѢйших, заслуженѢйших и лучыших от всѣх у бога и пред богом... вѣрных не розумѣл и не предпочитал, – гнѣваются и убивством отмщают (1608-1609 *Виш.Зач.* 226).

ЗАСЛУЖИТИ, ЗАСЛУЖЫТИ *дієсл. док.*
1. (що) (*заработить своею работою*) заслужити: с тыхже имѢней моих маєт плачноу быти, хто што заслѣжил, ведлѣг реистров (Острог, 1539 *AS IV*, 207); Дѣдѣ пастоу(х) ѡвѣ(ц), нѣчого нѣкды не заслѣжилѣ, и нѣкды цр(с)тва не прагну(л), а што бѣ... даеѣт ѣмоу діадимѡу, вѣнѣ(ц) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 183).

2. (що, що кому, на що, що на кого, чого) (*своею діяльністю, поведінкою вікликати до себе певне ставлення з боку кого-небудь; бути гідним чого-небудь*) заслужити (на що), вартувати (чого): а ktoroho złodiea imut na iarmarku, abo w horodie y w mestie naszom, z licom, zasłużył li szybenicy, ino na szybenicu (Вільна, 1547 *ŽD VI*, 147); жадаю... ласки... абы... на мене бѣ(л)-ноюу възрѣти рачи(л): ...а вѣсвободити дѣщерь мою ѡ(т) бѣснова(н)а діаволскаго. А понѣже того єсмь жа(д)ною моею го(д)но(ст)ю не заслоужѣла прѣшоу абы... на(д) мноу милосрдіє свое оучинилъ (Львѣв, 1585 *УС* №5, 260 зв., на полях); як собѣ заслужиш на том надзном свѣтѣ альбо муку албо радость нбную так мусиш прїати (1594 *Свенц.* 73); Зажѣ, не тыи рачей злоречены быти заслужили, которыи вѣру продковъ своихъ отмѣнивши подѣ проклятство,... подпали, яко тїи, которыи схисму поднесли (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 767); Бїйсѣ в' пѣрси,

а обачѣ шѣсто ты зробѣла, На смѣртъ прикро-гѡркѣю вѣчнѣсь заслужила (Львѣв, 1631 *Волк.* 6); Прїймѣте има нѡвое..., ибо трѣдами вѣшими заслѣжилѣсте таковѣю слѣвѣ (Чернігѣв, 1646 *Перло* 159 зв.); горло заслужиѣти *див. ГОР-ЛО.*

3. (що і без додатка) (*здобути право на щонебудь службою, работою*) заслужиѣти (що): К тому тѣсе(л) грабарѡ(в) и млынарѡ(в)... розогна(л) которыѣ на слу(ж)бу... пнзи взявши и затым ѡны(х) не зарѡбивши ани заслужиѣ(в)шы прочѣ ѡ(т)то(л) ро(з)бѣчѣся мѣсѣли (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4046, 148); тѡтѣ за(с) же мѣдѣзѣ заби(л) сѣлоу своѣю заслѣжилѣ абы бѣлѣ в' нѣо принаты(и) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 203); Рѣвѣка, же щѡдроблѣвость в' датю одного напоѣу Єлеа-зѣрѣ... оказѣла: заслѣжилѣла, послѣблѣною бѣти облѣбѣницѣю велѣкомѣ Ісаѣкѣ (Київ, 1625 *Коп. Апок.* 2 зв.); тамѣтѣи за(с) два стѣны, таковѣи лѣски мѣти не могѣ(т), хѣба з дѣла дѣйствѣю-чѡго, тѣестѣ, з дѣлѣ свои(х) и дѣйнкѡвѣ дѡбрыхѣ, котѡрѣю сами собѣ заслѣжатѣ, за повѣдомѣ ѡсоблѣвои лѣски Бѣжеи (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 926).

4. (що) (*отримати відповідну винагороду, відплату за якісь вчинки, діяльність*) заслужиѣти: Изали сѣ не лепѣй поеднати и руки себе дати а <о>успокоѣне зѣ ѡбеюхѣ сторѡнѣ таковѣе вѣражды старатѣсе, яко хрыстіяномѣ... належитѣ, хочѣмѣ ли заплѣту, ѡтѣ Хрыста мирѡтворцѣмѣ ѡбѣцѣанѣю, заслужиѣти? (Рѡжанка, 1598 *Л.Пот.* 1015); повѣдаѣютѣ, абысѣ оубѣгѣ срѡкгѡсти соудѣ црѣкѣ вѡстѡчноѣ, хотѣчѣи заслѣжитѣи ѡу инши(х) свѡволнѣнымѣ ѡ(т)щѣпѣнѣствомѣ, лѣскавѣю // заплѣтѣ (Дѣрманѣ, 1605 *Мел.Л.* 36-36 зв.); такѣ самого прѡтѣстанѣта,... зневажили, а за тѣмѣ вины правнѣе заслужи-ли (Житомир, 1640 *АрхЮЗР* 6/I, 526); вышѣшей мѣновѣные прѣнѣципѣалѡве, грѡмада болѣ-болѣская, правѡ посполѣитѡе зкгвалѣтили, в вины, в правѣ ѡ таковѣх рѣбѣллизѣнѣтах ѡписѣные, попѣли и ѡнѣе на себе заслужиѣли (Вѡлодимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 69).

5. (кому, кому чим) (*вчинити на благо*) прислужитися (кому чим) : ѿте(ц) Балаба(н) певне и помочы ѡ(т) всѣхъ мѣти бѣде(т), кгда(ж) то многими способы в часе(х) теперешни(х) це(р)кви божо(и) заслѣжи(л) и завше го(д)нѣ(и) мимо ины(х) заслѣговати... и ѡ(з)добою ѡно(и) быти може(т) (Острог, 1607 *ЛСБ* 410, 1 зв.); тамже, кгда помочы, яко тот который добре на тое монастырови Печарьскому заслужыл, в томъ ...несчастью своем,... у пререченого его милости отца архимандрыты и законъниковъ печарскихъ просил; его милост отецъ архимандритъ,... показуючы, же не может ничего радити, вымовялсе (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 404).

6. (кому) Відслужити, відробити, компенсувати: ѡста(в)уемъ коли бы члвкъ во(л)ны(и) пришо(л)... и сѣлѣ на воли а выседи(в)ши волю хоте(л) засе прочъ по(и)ти, то(г)ды пє(р)ве(и) маеть толко заслужи(в)ши тому па(н)у своему ко(л)ко на воли седе(л), то(ж) по(и)ти про(ч) (1566 *ВЛС* 84); И иж таковой подступъ подо мною тогъ Иванъ Терлецкий учинилъ,... и не заслуживши того, што мнѣ и церкви Божой завинилъ а ни ся мне и капитуле с тыхъ семисотъ золотыхъ не зыстивши,... в небытности моей зникнулъ (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 282).

ЗАСЛУЖИТИСЯ *дієсл. док. (чому) (вчинити на благо)* прислужитися: Ово згбѣла такъ-са томѣ Стѣмѣ заслѣжилъ мѣсцѣ, ижъ што-сакѣлвекъ по нѣмъ за помочю Бжею в томъ Прѣ(с)тои Бѣцы монастырѣ дѣеть..., все на его оснѣвѣ,... починатиса, бѣдовати, и кончѣти бѣдетъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 166).

ЗАСЛУЖОНЫЙ *див. ЗАСЛУЖЕНЫЙ.*

ЗАСЛУЖЫТИ *див. ЗАСЛУЖИТИ.*

ЗАСЛЫХНУТИ, ЗАСЛИХНУТИ *дієсл. док. (стп. zasłychnąć) (о кім, о чім, чим) (випадково довідатися про щось)* почути, зачути (про кого, про що): А хотяжъ то тамъ еще въ таемности деялося, однакъ въ месте Сокальскомъ презвитерове и некоторые мещане о томъ были заслыхнули (Вільна, 1599 *Ант.* 615); Штожъ

рекутъ отступникове о Леонѣ Третьемъ... который... гды заслихнулъ былъ тымъ придаткомъ нарушенный быти святыи символъ натыхъмѣстъ казавши его на двоухъ таблицахъ сребрныхъ... вырѣти (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 735); Але не заразъ скѣро хто слово Бжее почѣеть, добрымъ бываеть: бо есѣли бы зъ слѣхѣ люди доброй части ставалиса, никѣли бы не повставали вѣлки, албо окѣзѣи вѣнѣ и зѣтаговъ: ѡвшемъ скѣро заслѣхнѣвши, покѣа и стѣпна досконалого доходили бѣ(з) прѣцы (Вільна, 1627 *Дух.б.* 266); лицѣмѣ(р)никовъ и роскошниковъ, бѣ(р)-надино(в), фра(н)шишкано(в)..., ка(р)мелитовъ, и прочи(х), до которы(х) заслѣхнѣлемъ ѡ нѣ-которы(х) з вашего бра(т)ства же са с хорыми своими на мшѣ ѡфѣрѣю(т), для исцѣленѣа (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2).

ЗАСЛЫШАТИ *дієсл. док. (що, кого)* Почути, зачути: то заслѣшавъши прѣ(с)таа немалую вѣтѣхоу ѡ(т)лѣженѣюу срѣ(д)цоу свѣмоу възала (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 11); А его стѣа мл(с)ть... до Іѡа(н)на рѣ(к): Іѡа(н)нѣ, се мѣти тѡа, якобы та(к) рѣ(к): призри, потѣшаи Мрѣю, ма(т)коу мою, яко а са(м). Тоѣ заслѣшавъши Прѣ(с)таа, немалую потѣхоу... срѣ(д)цоу свѣмоу оузала (XVI ст. *УѢ Трост.* 72); скѣро тоѣ жидѣе изъ іѡдоу заслѣшали попадали всѣ навзнакъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УѢ* №29515, 65 зв.); пѣснь пѣаха ѡнаѡ, такъ бываеть члвкомѣ кождѣмѣ вѣдѣчна, ижъ коли еѡ заслѣшитъ рѣзѣмѣ ѡ(т)хѣдитъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 5 зв.).

ЗАСЛѢПЕНА *див. ЗАСЛѢПЛЕНА.*

ЗАСЛѢПИТИ, ЗАСЛЕПЕТИ, ЗАСЛЕПИТИ *дієсл. док. 1. (кого) (зробити сліпим, позбавити зору)* ослѣпити: Филистимѣе са(м)псона вѣ вазеню... забили тримаючи або вѣ ѡкова(х), прѣвѣй заслѣпили поты(м) снѣдне забили (поч. XVII ст. *Проп.р.* 188 зв.); Гды гѣ бѣ для млтвы елѣсеѡвы вѣйско прѣа сирѣйского, котѣры(и) з лѣдо(м) иил(с)кы(м) вѣова(л), заслѣпи(л) бы(л), пр(о)ркъ ѡны(х) жлѣнѣровъ до самѣрѣи запровадилъ: гдѣ прише(д)ши, ѡчи южъ маючи ѡ(т)-

ворёные. межи непріате(л)скими коша́ми себе быти об́ачили (Там же, 189); не в́даєть ќды идѣть, ижъ тѣмност' заслѣпи́ла б́чи єгѡ (Київ, 1637 УЄ Кал. 783); *Образно*: такъ и д́яволи д́шд̄ котѡрѡю // заслѣпи́ли прова́дити гдѣ хочѣ(т) сами зв́ыкли котѡрои рѣчи за́цны(и) в кни́га(х) ц́(с)ркы(х) ма́емъ прикла(д) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 188 зв.-189); такъ ма б́же мѡй грѣхи заслѣпи́ли, же нѣчѡго не в́йжоу зѓбла: боу(д) тѣды вѡже(м) мѡимъ, д́шд̄ мою ла́ски твоєи ла(м)поу ѡсвѣти (Там же, 189 зв.).

2. Перен. (чим) (наповнити чим-небудь, прийняти, охопити) засліпити: Пога́не балвохва(л)ства заслѣплѣ́ные б́ри(д)костю, в́рили ижъ и(х) богѡвъ сло́упы ро(з)ныє звѣ́рата тагнѣли (поч. XVII ст. *Проп. р.* 199 зв.); ва(м) гѡдне слоух́аче предлож́илъ на то(м) ба́нкетѣ дх́ѡвно(м) впро(д) трѣба жебысмы ѡ помо(ч) и ратоу́нокъ параклі́та дх́а истин́ного, котѡрый рѡзѣ(м) нашъ Простоты тѣмностю заслѣплѣ́ный бо(з)скою свѡєю мо́удростю бы́стре полерѣѣтъ, попрос́или (Там же, 229); Тажќий ка́мень на срѣ́дце своє наложи́вши, Ме́рзкою невда́чно́стю б́чи заслѣпи́вши... Іса... невинне мордѣ́тъ (Львів, 1631 Волк. 3 зв.); не є́стемъ такъ в́ рѡзѣмъ неб́ачный, и на дѣши такъ ба́рзѡ заслѣплѣ́ный, же́бымъ грѣхѡ(в) своѣхъ не зна́лъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 305).

3. Перен. (позбавити здатності правильно розуміти що-небудь, розбиратися в чомусь) засліпити: Только за то (само), ижъ згодою и милостію церкѡв́ною горди́ли, отъ єдиности светое, не разъ попрысяжѡное, сромотне до сцизмы прокля́тое вороча́лися, (згоду церкѡв́ную торы́гали,) и тепе́рь... су́ть заслепени, же (тежъ) ани неволею Турецкѡю не могутъ ся отъ нее пога́мовати! (Вільна, 1599 Ант. 971).

♦ **очи заслѣпити (кому)** – засліпити о́чі: Што все гереты́кове охиля́ють а опу́щаютъ, абы тымъ сна́днѣй люде́мъ очи заслѣпи́ли (Вільна, 1595 Ун.гр. 156).

Див. ще ЗАСЛѢПЛАТИ.

ЗАСЛѢПЛЕНІЄ, ЗАСЛѢПѢНІЄ с. (цсл. заслѣпление) те саме, що заслѣплена: заправ-

ды мо(л)чите, проклатыи, не блюзнѣ́те, злочи(н)цѣ́, далє оузна́єте заслѣплѣ́ніє своє, и(ж) єгѡ стаа мл(с)тѣ́ все тры́пи(т) чл́ченство(м), а не бж́(с)тво(м) (XVI ст. УЄ Трост. 74); Вѣ ни-вошто оборо́чаємъ тыхъ, котѡрыє якимъ же колвекъ спосо́бомъ будѣ то чере́з уподо́банье собѣ́ злоє,... албо чере́з заслѣпѣ́ніє и злую умѣ́тностъ, надѣ́ то, нижли што потре́ба, згро́мажають (Вільна, 1595 Ун.гр. 134); Позна́ймѡжъ з' сѣго, пыхѣ́ и надѣ́тостъ тира́нскогѡ жи́тіа: и срѡ́гое ма́рными оутѣ́хами и сєгосвѣ́тными рѡскоша́ми знево́лєныхъ ср(д)цѣ́ ихъ заслѣплѣ́ніє (Київ, 1637 УЄ Кал. 988).

Див. ще ЗАСЛѢПНОСТЬ.

Пор. ЗАСЛѢПИТИ.

ЗАСЛѢПЛЕНА, ЗАСЛѢПЛѢ́НА, ЗАСЛѢПѢ́НЬЄ, ЗАСЛѢПЕНЄ, ЗАСЛѢПЕНА с., *перен. (нездатність, неспроможність правильно розуміти що-небудь, розбиратися в чомусь)* засліплення: О милый Боже! Изали то не явное заслѣ́пене людское?! Брати родное, котѡрыхъ одна мати церкѡвъ светая, кафолическая породила, б́гають, а до мачешиныхъ дѣ́тей оутека́ются! (Вільна, 1595 Ун.гр. 117); Смотри(ж) якаа єсть нѣ́(ж)да и заслѣплѣ́на ч́лка злостивого, котрый чо́го прагнѣ́тъ Проти(в) воли б́же́й (XVI ст. УЄ №29519, 183 зв.); Жалемъ такового заслѣпѣ́нья нѣ́котѡрыхъ будучи порушѡный, не сега́ючи глѡбокихъ речей, бо бы немалые кни́ги о томъ быти мусѣ́ли, гдѣ́быхъ все по достатку мѣ́лъ выпи́совати (Вільна, 1608 Гарм. 171); Ѡ́ якъ тажкѡ́е было ц́ра́ фараѡна заслѣплѣ́на, же онаа слѣ́пѡта добровѡ́лне в' вода(х) червѡ́ного мѡ́ра єгѡ пото́пила (поч. XVII ст. *Проп. р.* 188 зв.); в трє́тє(м), // злѣ́ый звѣ́чай, невѣ́рство, оумы́слоу заслѣпѣ́на, є́ре(с), неоумѣ́нтно(ст), в четвє́(р)то(м) надѣ́ю живота длѣ́шого, ѡ(т)лѡ́жена покоу́ты (Там же, 284-284 зв.).

Див. ще ЗАСЛѢПЛЕНІЄ, ЗАСЛѢПНОСТЬ.

Пор. ЗАСЛѢПИТИ.

ЗАСЛѢПЛѢ́НА *див. ЗАСЛѢПЛЕНА.*

ЗАСЛѢПЛАТИ, ЗАСЛѢПЛЯТИ *дієсл. недок. 1. (кого, що) (робити сліпим, позбавляти*

зору) осліплювати: песчистаа доро́га є(ст) пе-
сокъ заслепляє(т) ма ѡзми тѣю єдвабницѣ кото-
рою тварь закрѣшъ ѡ(д) пескѣ и ѡ(т) слонца
(к. XVI ст. *Розм.* 37); тоє ты чѣнишъ дѣши, що
нѣкды филистѣны са(м)сонови. ѡчи єй ѡты-
(и)моуєшъ, ѡчи кѡлєшъ, и живо(т) выриваєшъ
// заслѣплѣєшъ єи з лѣски бѣжеи и цно(т) вы-
зоуваєшъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 176 зв.-177);
тѣкъ и тебѣ ѡ дѣє. скѡро впадаєшъ в рѣцѣ бѣ-
совскіє зара(з) ѡчи заслѣплѣются вѣлоуплены,
тыи соу(т) штоуки и хытрости дѣаво(л)скіє, же
если хѡче(т) дѣшъ себѣ привлѣстити, ѡчи зара(з)
заслѣплѣєтъ выриваєтъ (Там же, 188 зв.).

2. *Перен.* (кого) (*позбавляти здатності пра-
вильно розуміти що-небудь, розбиратися в чо-
мусь*) засліплювати, осліплювати: невѣнного
и справедливогѡ не забієшъ,... Ани дарѡвъ
брѣтъ бѣдєшъ, котѡріи и мѣдрѣхъ заслѣплѣ-
ють и вѣворѣають слова справедливѣхъ (се-
ред. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.).

Див. ще ЗАСЛѢПИТИ.

ЗАСЛѢПЛАТИСА дієсл. *недок., перен.*
(*втрачати здатність правильно сприймати
що-небудь*) сліпнути: тѣкъ и тебѣ ѡ дѣє, скѡро
впадаєшъ в рѣцѣ бѣсовскіє зара(з) ѡчи заслѣп-
лѣются вѣлоуплены, тыи соу(т) штоуки и хыт-
рости дѣаво(л)скіє, же если хѡче(т) дѣшъ себѣ
привлѣстити, ѡчи зара(з) заслѣплѣєтъ выри-
ваєтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 188 зв.).

ЗАСЛѢПНОСТЬ ж., *перен.* (*нездатність,
неспроможність правильно розуміти що-небудь,
розбиратися в чомусь*) засліпленість, засліп-
лення: дѣа чѣго было рѣдовати(с) и вєсѣлитисѣ,
иже тѣковы(и) нєслѣханыи вѣрѣчѣ яви(с) оу рѣ-
доу и(х)... а ѡни тѣго сорѡмѣлиса. и смѣта(т)-
са (!) заслѣпностію своєю (Смотрич, II пол.
XVI ст. *Проп.Д.* 3); пришо(л) Николи(м), пота-
ємны(и) оученикъ Хвѣ,... котѡры(и) мѣного изъ-
борѡна(л) оу радѣ невѣнность Ісѡвоу, [А]ле
томоу не мо(г) ничєго вчинити проти(в) за-
слѣпности а оупѡроу жидѡ(в)скомоу (XVI ст.
УЄ Трост. 80).

*Див. ще ЗАСЛѢПЛЕНІЄ, ЗАСЛѢПЛЕ-
НА.*

ЗАСЛѢПѢНІЄ *див. ЗАСЛѢПЛЕНІЄ.*

ЗАСЛѢПѢНЬЄ *див. ЗАСЛѢПЛЕНА.*

ЗАСМАКОВАНЄ, ЗАСМАКОВАНЬЄ с.
Заохочєння, зацікавлєння, прихильність: Єсть
напро(д) Намѣтность, Потымъ єззволѣнѣ, По-
тѣмъ засмаковѣнѣ, потѣмъ зѣневолѣнѣ, нако-
нѣцъ стрѣсть змоцнѣнаа обѣчаємъ и чѣстѣмъ
оуживѣнѣмъ (Київ, 1625 *Кіз. О стєп.* 204); Ко-
тѡрѣю то Книгѣ,... Прошѣ рѣчѣ любѡвнє тѣжѣ
принѣти,... а набѣрѣѣи... до Єтарѡжитности
Стѣго Блѣгѡчѣстїа любѡвѣнѣ и засмаковѣнѣ
ѡ(т)тѡль вѣчєрпнѣти (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 4).

Пор. ЗАСМАКОВАТИ.

ЗАСМАКОВАНЬЄ *див. ЗАСМАКОВАНЄ.*

ЗАСМАКОВАТИ, ЗАСѢМАКОВАТИ
дієсл. *док. 1.* (що) (*розпізнати що-небудь чут-
тям, нюхом*) зачути, відчути: И нѡздрами засма-
коуєтъ, вѡнѣность слѣдѣкѣю, ра(з)лѣчныхъ зѣ-
лѣй (Почаїв, 1618 *Зєрц.* 21).

2. *Перен.* (що, чому, в чому) (*захопитися чим-
небудь, знайти в чомусь задоволення, втіху*) за-
смакувати (що, чого, у чому): Захѡтѣлѡса и(м)
внє(т) ра(ди)ти и по(д)нєслѣ мѣсль свою а та(к)
ємоу засмаковала ѡбє(т)ница ѡнаа, и(ж) згор-
дѣль и прєстоупиль приказанїє гѣа (Львів, 1585
УЄ №5, 5); Видѣнїємже, наслаждѣєтѣса красѡты
жѣнѣської,... и ѡ(т) начина златѡго и сребрѣ-
ного, зрѡкъ напасє, и засмакѣєтъ красѡтѣ тѣхъ
(Почаїв, 1618 *Зєрц.* 21); гдѣ тѣю ѡкрѣсѣ ѡзри(т)
при на(с) хсѣ. тєды засмакѣєтъ добрѡтѣ нашої и
ѡбрѣчи(т) // сѣбѣ дѣшъ нѣшъ яѡ мѣдрѣю... дѣвѣ
(Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ №29515, 327 зв.-
328*); Єднѣкъ ми мѣлѡсть кѣ ѡ(т)чїстої вѣрѣ
Кѡтрѣю мѣєшъ: на Крѣтѡвы ѡчи Дѣєтъ помѡчи.
Абѡвѣмъ тѣкєсь вѣ оной засмаковѣлѣ; Жѣєсь и
здѡрѡвѣа зѣ сѡмпѡтомъ не жалѡвалѣ (Львів, 1642
Бут. 9 зв.); котѡрыми се не контєнтуєчы крив-
дами, вєспѡл з козаками, так самѡму прѡтєстан-
тѡви, яѡ и поддѣным єго мл. учинєными, лєчѣ
в ѡных ширєчи сє и правє засѣмаковѣвши, ро-
зумеєчы, же то... мєновѣныє казаки, з Орѣдоу
злучѡныє, назаѣ повернули (Луцьк, 1649 *Арх
ЮЗР 3/IV, 185*);

(кому) сподобатися: И мл(с)тє(м) в̄ши(м) коли засмаковати могло, иночески(м) чино(м), с чи(м) Виле(н)ское стое бра(т)ство знамените ласкою Бжею постѣпде(т), и всякіе початки цр̄кве, школы и др̄ка(р)ни щасливы(и) скдо(к) при(и)мде(т) (Київ, 1627 ЛСБ 496).

3. *Перен. (азнати, пережити що-небудь) засмакувати*: але где хоуть кд̄ бг̄д̄ ткнѣтсѧ, та(м) дочасные страхи не звитажають, где кроле(в)-ства оного надѣа засмакуеть та(м) всѣхъ небє(з)пѣчностей занедбанье (Острог, 1598 *Отп. КО 2*); Але толко она вытрыснула манѣю, а тая *vanitas vanitatum* засмаковала, а прожне, бо за тымъ то укаже, же имя ваше манѣи, а прозвище *vanitas* оно мѣнуеть, а сее нашу правду указуеть (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР 1/VII*, 267).

ЗАСМЕРДѢТИСЯ, ЗАСМЕРДѢТИСА, ЗАСМЕРДѢТИСА, ЗАСМЕРДѢТИСА, ЗАСМЕРДѢТИСЬ *дієсл. док.* 1. Засмердѣтися: И рекла за(с) Марѣа: г(с)же, а если его стаа мл(с)ть брата моего Лазара оумръшаго и(з) мртвы(х) в̄скр̄силь, которые южь чтыры дни въ гробѣ лежа(л) засмрьдѣвшисѧ, а ци па(к) себе ѡ(т) Жидо(в) не оборони(т)? (XVI ст. *УЄ Трост.* 49); гды ся важиль служити литургію, теды явно Господь Богъ чудо показаль, же келихъ засмердѣвся зъ сакраментомъ ихъ, при много людій, ажъ не могли поживати (бл. 1626 *Кир.Н.* 15); гдѣ бы хто масо якбе на долгій часъ мѣти хотечи, пїлность ѡколо него чинїль, а соблю бы... не ѡсолїль, пѣвне жебысѧ засмердѣло (Вільна, 1627 *Дух. б.* 219); самаранинъ пришо(л) на(д) оного члка лежачого при пѣти в̄ боле(з)ни лютой, и видѣ(л) і яко ю(ж) ро(з)гнїлисѧ и засмердѣлисѧ раны его (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ №29515*, 276 зв.); И коли Мойсѣй и Аарѡнъ передъ фараѡномъ то оучинїли, оборотїласѧ вода всѧ во крѡвь. А рїбы котѡріи бѣли в̄ речѣ выздыхалы и засмердѣласѧ река, и не могли егїптане пїти воды речнѡй (серед. XVII ст. *Хрон.* 84 зв.).

2. *Перен. (порушити моральну чистоту, святість) осквернитися*: яко ап(с)ли стѣи были

свѣтило(м) всемоу свѣтоу и нї в чо(м) не за-темнены были анѣ ты(ж) засмрьдѣли(с) были (к. XVI ст. *УЄ №31*, 112 зв.); а пѧпѣжъ нѣ мае(т) до ты(х) сло(в) нѣчо(г), понеже є(ст) за ласкою мовѧчи сморо(д)... бо сѧ бнѣ давно засмѣрдѣ(л) и с прѣ(д)кѧми свои(ми) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 360 зв.).

Див. ще ЗАСМЕРЖАТИСА.

ЗАСМЕРДѢЛЫЙ *дієприкм.* 1. *Перен. (зіпсований, уражений) просмерділий*: чемѣ(ж) вы на тѣло це(р)ковное хдлите. Яко ѡко гнилое гнбе(м) миролюбїа засме(р)дѣлое, спсоро(д)кд̄ себѣ тѣла здороваго и(з)мѣтѣю(т), и вслѣ(д) его не послѣдѣю(т) (1598 *Виш.Кн.* 282).

2. *У знач. прикм.* Смердячий: ѡбѡгїи тамъ Кролѣве: Нѣдками Мѣдрцеѣве: Глѣпыми и не-прїємными Рїторѡве... явные ѡпѧчности Лихварѡвъ: засмердѣлый запахъ в̄ сребрѣ кохѧючисѧ: явный ѡблѣдниковъ налѣгъ, трѡсклїивый, шалѣный (Львів, 1642 *Час. Слово* 274).

ЗАСМЕРДѢТИСА *див. ЗАСМЕРДѢТИСЯ.*

ЗАСМЕРЖАТИСА *дієсл. недок.* Засмерджуватися: Гды(ж) якъ Тѣло, не бѣде(т) ли со(л)ю потрѧсено, згниваетъ и засмѣржаєтсѧ, тѧкъ же всѣмъ ѡ(т) тѧжкой вѡнѣ ѡ(т)ворочѧтисѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 6).

Див. ще ЗАСМЕРДѢТИСЯ.

ЗАСМЕРДѢТИСА *див. ЗАСМЕРДѢТИСЯ.*

ЗАСМОТРѢТИСА *дієсл. док.* (на кого) Задивитися: в̄сѣмъ очи которые были в̄ соборищи засмотрїлисѧ на него (1556-1561 *ПЄ* 223 зв.); зѧтворївши кнїгоу ѡ(т)дѧль слоузѣ, и сѣль, и всѣ(м) очи которые были в̄ соборищи зѧсмотрѣлисѧ на него (XVI ст. *УЄ Літк.* 11).

ЗАСМРДѢТИСЬ *див. ЗАСМЕРДѢТИСЯ.*

ЗАСМРДѢТИСА *див. ЗАСМЕРДѢТИСЯ.*

ЗАСМУТИТИ *дієсл. док.* 1. (кого) (*наповнити смутком*) засмутити: Не вѣдала есми, душа моя засмутила мя про возы Аминодавовы (поч. XVI ст. *Песн.п.* 55); Ннѣ дѣша моѧ засмоучена єсть (1556-1561 *ПЄ* 403); Ѡ прїкрасѣ ты всѣмъ Смерти, и бѧрзо окроутна:... Прѧве

якесь хотѣла, такесь оучинила: Жесь всѣхъ Крѣвныхъ безъ мл̄(с)рда засмѣтила (Львів, 1615 Лям. Жел. 3 зв.);

(кого) (*завдати комусь горя, жалю, прикрос-ти*) засмутити: ты нещасливый чл̄че падѣніємъ твбимъ засмоутишь аг̄гловъ бж̄ихъ (Почаїв, 1618 Зери. 28 зв.); Пречистую матку Панну засмутивши, И материнскимъ ю жалею обложивши (Львів, 1630 Траг.п. 163); Приходня не засмѣтишь, а ни его ст̄йснешъ, бо есте и сами прихѣжими были въ Земли ег̄ипетской (серед. XVII ст. Хрон. 100).

2. (що, кого) (*відібрати спокій, душевну рівновагу*) засмутити, стурбувати: а іс̄, коли тое оуздрѣль а вона плачеть... постогналь дх̄омъ и засмоутиль самъ себе (1556-1561 ПЄ 396 зв.); Прѣто ѿ гр̄шныци; нн̄ѣ покайтеся правд̄иве, и гѣркѣ пла(ч)те;... // жалѣйте тогѣ, поки ва(с) не позвано; на сѣдѣ Бж̄ій, до лѣ(ч)бы гр̄хѣвъ вашихъ, но с̄ѣа вѣмъ; якѣ засмѣтихъ ср̄(д)ца и дѣша ва́ша (Чернігів, 1646 Перло 126 зв.-127);

наповнити смутою: ѿ(н) ег̄ипт̄ засмоути(л), и такъ та́жкые по всѣ(х) его конца(х) плагы показа(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 285); А поганскіи наро́ды, Множество(м); якѣ мѣ(р)скіи воды. Ва́ми заколѣчени засмѣчѣны, замѣшаны... и ѿ(т) бѣсовскѣи слѣдѣбы ѿ(т)торваны (Чернігів, 1646 Перло 45 зв.).

Див. ще ЗАСМУЧАТИ, ЗАСМУЧОВАТИ.

ЗАСМУТИТИСЯ, ЗАСМУТИТИСА, ЗАСМУТИТИСЬ дієсл. док. 1. (чим, над ким, з чого і без додатка) Засмутитися, зажуритися (ким, чим): всѣ рѣчи ш̄то маєшь продаи и роздаи нищи(м)... а онь тое оуслышав̄ши засмоутилса велми бо бы(л) вел̄ми богать (1556-1561 ПЄ 301); слѣхай же далѣй чл̄че и(ж) са засмоутили на(д) тобою ѿныи // народы которіи ишли за хм̄ь... яко всѣг(д)ы засмоученіи ис кож(д)ого оупа(д)кѣ гр̄шнаго чл̄ка (к. XVI ст. УЄ №31, 202-202 зв.); а такъ ѿ(т)ходачи ѿнѣ(и) человекъ, велми засмѣтилса: же и яблка оутратилъ, и ялмѣжны не ѿтрималъ (поч. XVII ст. Пчела 2 зв.); А гды Анна царевна на полату замку Кор-

сунского прибыла... на Володимера слѣпота пала,... Зачимъ онъ заразъ мыслити почалъ и розумѣти, иж то его богове его скарали за то, же вѣру ихъ повергль,... и барзо ся тымъ засмутилъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 976); тьи слова слѣшавши, іѡаки(м) і анна а пото(м) бѣрзо засмѣтилиса, и почали гѣрко плакати (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 374 зв.); тогды засмѣтатса гр̄шниковѣ, и вѣйдѣтъ якъ слѣпѣтъ, поневажъ згр̄шили Бѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 41); которое слово ѣслышавши цр̄ засмѣтилса велми, и оусадилъ ср̄(д)це за Данила абы его вызволилъ (серед. XVII ст. Хрон. 366).

2. (*втратити спокій, душевну рівновагу*) захвилюватися, злякатися: видѣли бо єсмо звѣз(д)ѣу его на в̄сходѣ сл̄нца... оуслышав̄ши ж̄ то ирѣ(д) цр̄ засмоутилса вел̄ми и весь іер(с)лимь с ни(м) (1556-1561 ПЄ 23 зв.); а коли онъ в̄шо(л) до ер(с)лима потраслоса все мѣсто и засмоутилиса в̄си мешкаючіи в немъ (Там же, 90); ѿбачили его оучн̄ци, и(ж) по морю ходи(л), засмѣтили(с), нѣмали и(ж) бы якѣ привидѣна видѣли (XVI ст. УЄ №29519, 92); На тогъ часъ котрѣи ѿбачатъ здѣмѣватиса бѣдѣтъ, и зл̄акнѣтъ,... и засмѣтившиса порѣшатса: страхъ ѿбѣйдѣтъ ихъ (Львів, 1642 Час.Слово 270 зв.); *Образно:* тог(д)а ѿ(т) прокл̄атихъ; и поте(м)-пѣбныхъ гр̄шниковъ;... Нѣо засмѣти(т)са, земла оубойтса (Чернігів, 1646 Перло 155).

Див. ще ЗАСМУЧАТИСЯ.

ЗАСМУТИТИСЯ див. **ЗАСМУТИТИСЯ.**

ЗАСМУТИТИСА див. **ЗАСМУТИТИСЯ.**

ЗАСМУЧАТИ, ЗАСМУЧАТЬ дієсл. недок.

1. (кого) (*завдавати комусь прикрості, жалю, горя*) засмучувати: ѿто(ж) тотыи жѣны ѿставити, а дѣт̄и тьи, я(к) клеветы зависти ненавистити ворогѣйства, ижебы не ѿсоуж(д)али ближнихъ свои(х) і иныи злыи рѣчи котрѣи засмучаю(т) ѿца нѣ(с)ного (к. XVI ст. УЄ №31, 20); Єще томоу не имите вѣры, абовѣ(м) та(к) на(с) часто люде засмучаю(т), А его ст̄аа мл̄(с)ть завше мешкана має(т) с нами (XVI ст. УЄ Трост. 49); дѣх̄а нивчѣмъ не засмѣчаючи, и ѿсобл̄вѣю про-

тївко ємѣ повѣлїю и налѣжнѣю мл(с)ть заховѣючи (Вїльна, 1627 *Дух.б.* 125); склонїлася до негѣ всѣмъ ср(д)цѣмъ ѡжъ смѣла рѣкѣ стѣгнѣтъ оурвѣтъ и оукѣсїтъ ѡвѣдѣ ѡнаго, дала то(т) и мѣжеви. мѣжъ товѣрыша своегѣ мїлѣючи не хотѣлъ жѣны засмѣчать зєзвѣлїлѣ на грѣхъ ѡнѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 8 зв.).

2. (выводити з душевної рївноваги) бентежити, турбувати: стѣжаю, ѡзлѣбляю, оудрѣчаю, засмѣчаю (1596 ЛЗ 78); Єтѣжаю: Недаю покѣю, прїкрѣса,... ѡбѣтажаю, ѡзлѣбляю, оудрѣчаю, засмѣчаю, вѣзмѣчаю (1627 ЛБ 123).

Див. ще **ЗАСМУТИТИ, ЗАСМУЧОВАТИ.**

ЗАСМУЧАТИСЯ, ЗАСМУЧАТИСА дієсл. *недок.* (втрачати спокїй; сповнюватися смутком) засмучуватися: Нехай са не засмоучають ср(д)ца вашї, ани устрашаютьсѣ слышали єстє якъ єсми вамъ повїдѣлъ иже їдоу (1556-1561 ЛС 414); Рєкъ оучнїкамъ своимъ. нехайсѣ не засмоучають ср(д)ца вашї. вѣруїте вѣ бгѣ. и в мене вѣроуетє (Володимир, 1571 УЄ Вол. 85).

Див. ще **ЗАСМУТИТИСЯ.**

ЗАСМУЧАТИСА див. **ЗАСМУЧАТИСЯ.**

ЗАСМУЧАТЬ див. **ЗАСМУЧАТИ.**

ЗАСМУЧЕНЄ, ЗАСМУЧИНЄ с. Засмучення, смуток, журба: по(д)неслѣ їс не хотачи преч(с)тої зоставїти в оноу(м) засмоучїню и жалости на(ч)аль глѣтї... потѣшаючи є(и) (поч. XVII ст. УЄ №256, 9); Єдѣмъ, Бененно(мъ): Сы(н) богѣтствѣ свои(х), а(б) сы(н) ѡшѣкїва(н)ѣ, а(б) засмѣче(н)ѣ и(х) (1627 ЛБ 203); Длѣ того(ж) тверда(т), же иначѣй ѣнѣ гнѣвѣ звїтажити, ѣнѣ мела(н)кѣлїи або за(с)мѣчена // оусмѣрити, ѣнѣ дѣха нечїстѣсти в собѣ оугасїти (серед. XVII ст. *Кас.* 36 зв.-37).

Див. ще **ЗАСМУЧЕНЄСА.**

ЗАСМУЧЕНЄСА с. Те саме, що **засмученє**: тамъ пре(з) немѣло лѣтѣ безъ вшєлѣакого стєскнѣна и засмѣченѣна, мѣшкаючи, ѡ(т) рѣкѣ Агглскїхъ... пѣкармѣ прїїмовѣла (Київ, 1637 УЄ Кал. 759).

ЗАСМУЧЕННЫЙ див. **ЗАСМУЧЕНый.**

ЗАСМУЧЕНый, ЗАСМУЧЕНный, ЗАСМУЧОНый дієприкм. у знач. прикм. 1. За-

смучений, сумний, невеселїй: про(ш) лѣски абѣ ...на мене бѣ(д)ноюю вѣзрѣти рачи(л): мене засмоученю оутѣшити а вѣсвѣбодити дѣщерь мою ѡ(т) бѣснова(н)ѣ дїаволскаго (Львїв, 1585 УЄ №5, 260 зв., на полях); яко то самому Творце... барзо было вдѣчно и прїємно, през што вашїхъ милѣстей непрїятель... неперестанно зоставалъ в смутку ...Теперь засѣ тот непрїятель, засмучоный, зостаєтѣ утѣшонѣ, а я пастырѣ, бывшїй вѣ утѣси, уязвляю (Київ, 1644 *КМПП* II, 288).

2. Збентежений, схвїльований, розтрївожений: ѡ(т) то(г) ча(с)у вшєлакаѣ дїѣа або члѣкѣ которїй оу грѣхоу є(ст) неѡулѣченнїй впадає(т) в ро(з)маїтїи стра(с)ти и бѣды, а боїтсѣ и страхо(м) є(ст) ѡбрѣжаннїй. и засмоученнїй и в распѣч в то(м) прїходїть (к. XVI ст. УЄ №31, 150 зв.).

Див. ще **ЗАСМУЩЕНный.**

ЗАСМУЧИНЄ див. **ЗАСМУЧЕНЄ.**

ЗАСМУЧОВАТИ дієсл. *недок.* 1. (наповнювати смутком) засмучувати: ѡпечалѣю: Засмѣчю (1627 ЛБ 152).

2. (порушувати чїїсь спокїй) непокѣїти, турбувати: Молвлїю: Замѣша(н)є рѣстыркѣ чїнїю, трѣщѣса,... замѣчю, гѣчѣ, крїчѣ, засмѣчю, и засмѣчюса (1627 ЛБ 65).

Див. ще **ЗАСМУТИТИ, ЗАСМУЧАТИ.**

ЗАСМУЧОВАТИСА дієсл. *недок.* Непокѣїтїсѣ, хвїлюватїсѣ, бентежитїсѣ: Молвлїю: Замѣша(н)є рѣстыркѣ чїнїю, трѣщѣса,... замѣчю, гѣчѣ, крїчѣ, засмѣчю, и засмѣчюса (1627 ЛБ 65).

Див. ще **ЗАСМУТИТИСЯ, ЗАСМУЧАТИСА.**

ЗАСМУЧОНый див. **ЗАСМУЧЕНый.**

ЗАСМУЩЕНный прикм. (цсл. сѣмоущєннїи) те саме, що **засмученный** у 1 знач.: Южъ чїстаѣ котрѣѣ на(д) всѣхъ засмѣщенна, Остры(м) была кѣпїємъ срѣдзє пробѣдѣнна. Пѣнна котрѣѣ на(д) всѣхъ барзѣйсѣ смѣщѣла, кгда, вїдачї мѣртвогѣ сама оумїрѣла (Львїв, 1631 Волк. 26).

ЗАСМЪАТИСА *див.* ЗАСМЪАТИСА.

ЗАСМЪАТИСА, ЗАСМЪАТИСА *дієсл.*

док. Засміятися: читає(м) ижъ Зороастръ црѣ египе(т)скыи и ба(л)вохва(л)ства выналѣ(з)ца, скоро са оуроди(л) засмѣалса (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250); Нѣгдыса, мѡвѣтъ, не засмѣалъ, привѡдачи собѣ на мѣсль и на пѣмѣтъ гѡркѡю смѣрътъ, и страшнѡю мѡкѡ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 170); Вѣсклабѣлѣса: Оскѣрилѣса, засмѣалѣса трѡхи (1627 *ЛБ* 22).

ЗАСНЕНЕ *с., перен.* Смерть, кончина: Ово згѡла якъ за живота зъ Бѡмъ зъ Црѣковью и зъ Дѣхѡвными жѣлѣтъ, тѣкъ и нѣтъ по заснѣнію своѣмъ ѡ Г(с)дѣ живѣтъ, и има егѡ побѡжне проноси(т)са (Київ, 1624 *МІКСВ* 101).

ЗАСНУВШІЙ *дієприкм. у знач. ім., перен.* Покійник, небѣжчик: Оусѡпшій, престѣвлѣшійса: ѡмѣршій, заснѡвші(и), небѡжчи(к) (1627 *ЛБ* 141).

ЗАСНУТИ *дієсл. док.* 1. Заснути: Пришѡлѣ ко оучнѣко(м) свои(м) и нашѡлѣ ихъ а ѡни зъ ѡнои троскы засноули (1556-1561 *ПЄ* 321); тамъ же... ночнымъ обычаємъ, кгда лю(ди) заснули, почалися в домъ ломити (Житомир, 1584 *АЖМУ* 77); Іаковъ..., сно(м) ѡбѣажѡный, на кѣмени гѡловою положѣвши засноуль, вѣдѣлъ лѣствицоу бѣрзо чоудѡвнѡю (поч. XVII ст. *Проп.р.* 240); Оумѣрлыхъ... вѣ шѣты оубираємѡ, вѣрѡючи, ижъ оумѣрлый не оумѣрлѣ навѣки, але заснѡлъ, и спѣтъ приѡдѣтый (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 169); Очнѡвшиса, знѡвѡ твѣрдо // заснѡвши, вѣдѣлъ ѣсмъ сонъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 66-66 зв.).

2. *Перен. (зробитися бездушним)* збайдужити, зачерствѣти: Якъ еди(н) зъ Оучѣтелей... мѡвѣтъ, Заснѡли вѣ пожадливѡстехъ своїхъ, рѡскоши їхъ занѡрѣли, минѣеть сонъ тѡтъ, минѣеть живѡтъ тѡтъ и ничѡгѡ не знашли вѣ рѣка(х) своихъ, же ничѡго не положѣли вѣ Рѣцѣ Хвѡй (Київ, 1632 *МІКСВ* 288).

3. *Перен.* Померти: не хочу(ж) бра(т)ѣ абы є(с)те вѣдати не мѣли што са тыче(т) ты(х) котѡрыи за(с)нѡли абы є(с)те не(с)мутили яко

же инѣи не маючи надѣи (II пол. XVI ст. *КА* 491); котѡрыє то... слуги... почали пофалки... чинити... “маешъ щастѣя теперъ, же люде неподалеку... але южъ потѡлъ бы єси былѣ живъ; заснуль бы єси тутъ зарѡзомъ на томъ пляцу вѣ бѡтѣхъ, якъ Гулевичи позасыпали... хотъ не теперъ, але... тѡе тебе поткатъ муситъ” (Луцѣк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 270); Укажи ми дорогу не тѣми тѣлесными очима, але сердечными, абыхъ зъ невѣдомѡсти якое тебе грѣхомъ якимъ не образилъ, а вѣ томъ быхъ заснуль, не тѣмъ сномъ дочаснымъ, але оною смертю вѣчною (1603 *Пит.* 78); Бо бѣ са былѣ не надѣвалѣ же ѡныи побѣтыи з мѣртвы(х) вѣстѣти мѣли... А ижъ оуважалѣ, жѣ тѣи котѡрыи побѡжне были заснѡли, бѣрзо дѡбрѡю лѣскѡ мѣли захѡванѡю (Київ, бл. 1619 *О обр.* 107); Мѡвѣтъ бѡвѣмъ Ап(с)лѣ... Поневажъ не гѡдне прѣймѡете, дѣлѣ тѡго межѣ вѣми мнѡгѣи недѡжѣи, и хѡрыхъ заснѡло дѡсытъ, ѡлбо оумираѡтъ мнѡгѣи (Київ, 1627 *Тр.* 40); Дѣлѣ тѡгѡ межѣ вѣми мнѡгѡ хѡрыхъ, и слѣбыхъ и мнѡгѡ ихъ заснѡло: тѡ єсть, оумѣрло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 377); **вѣ вѣрѣ засноути** – померти за вѣру: ѡ(т) егѡ Всѣм(д)рыхъ Оучнѣковъ прѣдалѡ, жебы при страшныхъ Таѣмницахъ пѣмѣтъ чинѣлъ Іерѣй, ѡ тѣхъ котѡрыи вѣ вѣрѣ заснѡли (Київ, 1627 *Тр.* 38); **вѣ (ѡ) Ісусѣ Христѣ, ѡ Господѣ заснути, заснути ѡ Господѣ** – померти якъ праведный христѣянин: С котѡгѡ [Іоанна] оусть, яко свѣча наоука похѡдитъ... єсли и тѣмъ тѣломъ, вѣ Хр(с)тѣ засноуль дочасне, Лѣчъ и по смѣрти, с кнѣгъ своихъ, оучѣтъ яснѣ (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 4 зв. нѣнѡм.); гѡдѣтъса приложѣти и припомѡнѣти... пѣмѣти... Дѡлмѣта прѣваго хр(с)тѣїанина, єсли кто такѣй дрѣгѣй тѣхъ вѣкѡвъ; Ачѣкѡлвѣкъ дѡбрѡдѣи заснѡли ѡ Г(с)дѣ, прѣ(д)са вѣспѡминѣти и вѣславѡвѣти ихъ побѡжности єсть (Київ, 1624 *МІКСВ* 100); Тѣи двѣ подѡбными вѣмъ помѣрли сѡ(т), и вы помрѣте, дѣй Бжѣ абысте ѡ Ісѣ Хр(с)тѣ заснѡли (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 42); **сномъ смертельнымъ заснути** – померти: Прѡсѣмо ты(ж) абы ѡчи смѣслѡвъ наѣшихъ ро(з)-

свѣти(л), жебѣсмы колы, та жарѣмъ грѣхѡвъ потлѡчени бѣдѣчи, снѡмъ смертѣльнымъ не заснѣли, и нѣпрѣатель нашъ насъ не перевѣтѣжи(л) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 95).

4. Перен. Занепасти, притупитися: В пѡнтѣ Каппадѡцкомъ, слава незгасноулаа: Чоулость вѣ оурѣдѣ своѡмъ, не засноулаа (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 90).

ЗАСОБѢ ч. Спосѣб: протестова(л)се ѡ то, ижѣ ѡни... прѣ(з) рыку Субѣ перешовши, которая село Копиѣвѣци старожи(т)ную засобомъ ко(л)локованую, граничитѣ, важылисе добра и кгрунѣты, до Кошылова ѡ(л) ки(л)кусотѣ лѣ(т) належачие,... ѡседати, привла(ст)чати (Ісаѣки, 1643 *ДМВН* 236).

ЗАСОВКА ж. Засувка, засув: в другой светлоче..., окон три малых, и з засовками, четвертое болшое з оболонами паперными (Луцѣк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 350).

ЗАСОРЕНЫЙ дієпримк. (чим) Забруднений, занечищений: Дѡмъ гнѣмѣ и смрѡдомъ засбрѣный очѣстити, оухендѡжити, и вшелѣкими запахами и скѣрбами напѡлнити потреба (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 266).

ЗАСОРОМѢТИ дієсл. док. (кого) Засоромити, присоромити: пѣла(т) хѡтачи и(х) засоромѣти и рѣкъ вѣлика ли ва(м) ч(с)тѣ боудѣ(т), колы црѣ вашого рѣспѣноу (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 8 зв.); пришла на него неволя и голодѣ великій, и опѣть ся обернувѣ, а (о)тецѣ его изѣ яковѣ мл(с)тю... прѣялѣ его, и его иждавѣ, што бы прышовѣ, не засоромѣлѣ его, али одѣлѣ его и честію великою честовалѣ его (XVI ст. *НС* 6).

ЗАСОРОМѢТИСА дієсл. док. Засоромитися: а коли ѡнѣ тоѣ реклѣ засоромѣлиса вѣсѣ противѣници его (1556-1561 *ПС* 281); Нехѣй са завестѣ дають и засоромѣю(т) на вѣкы вѣко(м) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 145 зв.).

ЗАСОХНУТИ дієсл. док. Засохнути: прошѣ ба... абы рачи(л) работнико(в) зослати: которѣи бы вѣ виногра(д)... копали и робили, абовѣмъ барѣзо и запѣстѣ(л) и засо(х) и потребоуѣ(т)

мно(г)хѣ а добры(х) земледѣце(в) (!) (1599 *Розм. пап.* 2); А намѣ абы рачилѣ работникоѣ зослати, которѣи бы вѣ винограде,... его копали и робили, абовѣмъ барѣзо засохѣ и запустѣлѣ (Египет, 1602 *Діал.* 83).

ЗАСПАТИ дієсл. док. 1. Заспати, заснути: ап(с)лѡве в то(т) ча(с) заспѣли, А юда взѣвши л // срѣбрѣники ѡ(т) жѣдо(в) и схова(в) и(х) за пѣзѣхѣ (XVI ст. *УЄ* №29519, 39); пришли оучѣници его ноцѣю и оукрали его а мы заспали а то(г) смо не оуслышали (к. XVI ст. *УЄ* №31, 49).

2. (чого) (*прогавити щось*) проспати: Заспѣти вечѣри *intormire sa(e)na* (*Уж.* 1645, 76 зв.).

ЗАСПЕВАТИ див. **ЗАСПѢВАТИ**.

ЗАСПИВАТИ див. **ЗАСПѢВАТИ**.

ЗАСПѢВАТИ, ЗАСПЕВАТИ, ЗАСПИВАТИ дієсл. док. (що, кому що і без додатка) Заспѣвати: по(с)реди цѣ(р)кви пѣ(с)ни тобѣ заспеваю (II пол. XVI ст. *КА* 248); Прето молюся, сестро Домникие,... постарайся,... жебы того ...диявола спосредѣ себе днем... воскресения христова, упразднили и вывергли и истинно, а не фарисейски, “Воскресения день”... заспевали (Унѣв, 1605 *Виш.Домн.* 194); Слава вѣ вѣпѣнихѣ: зѣ Агѣами заспѣвавши, А сѣ Пастѣхами чѣдѣ са задивовавши (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 91); моисѣво пр(о)р(о)цтво пополнѣетѣ заспѣванное вѣ пѣсни (поч. XVII ст. *Проп.р.* 90); всѣ единоголѣсно заспѣваѣмѡ емѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 193); павперове школы брацѣкое... мимо тую то госпѡду идучы, перед воротами... заспѣвали, хотѣчы ялмужѣну отримат (Луцѣк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754); А на знѣкъ той зычлѣivosti нашѣи, Пѣснѣ Весѣлѣю заспѣваѣмѡ (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 65).

ЗАСПѢТИ дієсл. док. (*прибути кудись вчасно*) успѣти, встигнути: Коли то корѣбѣници обѣчатѣ бѣжѣтъ штонаскѣрѣ до пристѣна абы тѡлкѡ могли ѡ(т) хвѣли заспѣти (серед. XVII ст. *Хрон.* 7).

ЗАСРОЖИТИСА дієсл. док. (*стп. zasrożyć się*) розсердитися: са(м) мѡисѣй... слѣзне ѡбер-

нѣвшиса до ба просилъ // жебы тѣю кѣрно(ст) ѡ(т) нѣго ѡ(т)далѣлъ: боалса бовѣмъ жебы лю(д) засрожившиса камѣніемъ его не побилъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 25-25 зв.).

ЗАСТАВА¹, ЗАСѢТАВА ж. (*матеріальне забезпечення боргового зобов'язання*) застава: то пак дей ты того имѣнья Залѣсец приселокъ, селище на има Тагачин держишъ, а повѣдаеш дей в застави в себе «мѣти» в нѣкоторой сѣми пѣназей (Краків, 1525 *АС III*, 273); Продали есмо князю Андрею половицѣ Миркова, ѡтчизнѣ и дедизнѣ нашѣ, котораа была в заставѣ в сестры наше... в полтораста копахъ грошей (Камінь Коширський, 1539 *АС IV*, 227); Те(ж) ѡста(в)уемъ кому бы листы... на заставы и на име(н)я згинули на дорозе... то(г)ды то(т) хто ли(с)ты страти(л) ... маєт довести людами до(б)рыми // годными веры которые ли(с)ты виде(ли) (1566 *ВЛС* 74 зв.-75); А ку тому придали есмо пану Иваницкому на кождый рок, покол от нас тоє имєне наше... заставою держати от нас будетъ (Сільце, 1580 *ПККДА I-2*, 156); А што ся дотыче(т) має(т)ности моеє,... то все ѡ(т) мала до велика, долги вси, заставы, вшелякие листы записи... си(м) листо(м) записую пану Голове(н)скому (Житомир, 1584 *АЖМУ* 152); А при томъ нахоженю их згинула в мене скрынъка, в которой... было готовых пенезей двадцать золотых и тканка перловая, которая тканка панєє Федоровое Русиновое была в мене в заставѣ в десяти золотых (Кременецъ, 1593 *АрхЮЗР I/VI*, 99); то(т) мисю не має(т) тойѣ за(с)тавы никомѣ пѣщати (Одрехова, 1614 *ЦДИАЛ* 37, 2, 24); у панєє Чолганское сосуды: келих, дискос, ложка, звезда – серебряные, келих сръбренный позлотистый – у застави (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР I/VI*, 502); ригнус, за(с)-тава, залогъ (1642 *ЛС* 316); дрѣги позо(в) та(к)-же ѡ(д)жы(в)ляючы справѣ до готово(г) зыскѣ на зошгломъ панѣ ѡлизару ѡтрѣманого ѡ не-призѣнанє такъже записѣ на семъ тѣсече золоты(х) по(л)ски(х) и на заставѣ села Старовинъ поводѣ даного до заплаче(н)я такъже закладѣ и

шкодѣ (Київ, 1646 *ЦДИА Лен.* 823, 1, 763, 14 зв.); Если въ заставѣ ѡ(т) блѣжнаго твоего вѣзмешъ одѣные передъ заходомъ слнца ворѣтишъ то, бо то сѣмо єсть, чѣмъ се одѣваетъ одѣные тѣла его (серед. XVII ст. *Хрон.* 100); **дати заставу** – забезпечити речами одержувану позичку: Рѣклъ: пошлю тобѣ козѣлчика з черѣдъ. А кѣды зась она рекла: допѣщѣ чога хѣщешъ, єсли мнѣ даси заставѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 62 зв.).

ЗАСТАВА² ж. 1. (*варта, сторожа*) застава: што ся дотычетъ посиленя на тотъ замокъ наш Киевский, ваша бы милость неколко поветовъ, которые ся вашей милости будутъ видети на то выбрали, абы застава тамъ была послана (Краків, 1532 *АрхЮЗР* 8/V, 7); И кого ся вашей милости будетъ видети до того замку нашего у заставу послати, ваша бы мл. тымъ поветамъ подданнымъ нашимъ розказали, ажъ бы они о той послузе нашей ведали и за часу к тому ся готовили (Там же).

2. (*вартування, сторожування*) ворта, сторожа: А пашню нашу толокою два дни мають брати и два дни жати. А къ Берестью, въ заставу мають ходити водлѣ давного обычаю (Краків, 1507 *АЗР II*, 11).

ЗАСТАВАТИ дієсл. недок. (в чому) (*перебувати у попередньому, незмінному стані*) залишатися: за каждым по(з)вомъ рокъ бы(т) муси(т),... тотъ запи(с) и интє(р)пѣза... в моцы свое(и) до ско(н)ча(н)я тоє справы пере(д) панно(м) по(д)коморы(м) застає (Київ, 1599 *ККПС* 117); оную друкарню... законникомъ того ж монастыра... и наступцом ихъ за которыхъ провизією, працею и старанемъ жилемъ и в послушенствє ихъ з братєю моею заставалемъ даю, дарую и тымъ тестаментомъ вечными часы записую (Чорненський монастир, 1635 *ПККДА I-1*, 66); В такѣй терпѣливости застаючи Іовѣ дождалса ѣжъ ємѣ бѣгъ не толкѣо здоровье приворотѣлъ, але ємѣ и маєтностъ далъ, двѣяко бѣлшеє нѣжли пѣрвѣи (серед. XVII ст. *Хрон.* 58 зв.).

Див. ще ЗАСТАВИТИ³.

ЗАСТАВИТИ¹ дієсл. док. (що) (віддати що-небудь у заставу) заставити: тоє подворье за-ставила мачоха твоа брату нашомѣ, небожчикѣ кнѣа>зю Юрью, в сорокѣ копах грошей широ-кое личбы (Луцьк, 1503 *AS I*, 150); Што перво сего... жаловал нам Жид лѣцкій... на кнѣа>гѣи>ню... Жеславскѣю..., ѿ том, штож дей не-божчик кнѣа>зѣ Юрьи заставил был ѿтцѣ его... половиноѣ мыта своего... на колкосѣ десат лѣтъ в пѣназѣх (Вільна, 1506 *AS I*, 133); твоя мл(с)ть писа(л) до мене ѿ срѣбро мое которое бы(л) есми застави(л) едѣчи на слѣ(ж)бѣ г(с)дрьскѣю в небожчика (Острог, 1511 *ЛОИИ* 124, 1, 4, 1); Четвертенские позычили ѣ мене двадцат коп грошей... и заставили мнѣ князи Четвертен-ские в тых пенѣзѣх в ымени своим ѿделеном, в Хлапотинѣ д. человеки (Луцьк, 1536 *AS IV*, 59); вѣ лыжо(к) сребрьны(х) бра(т)ски(х) выкѣплено в пана янего афе(н)дика что были заставили на бѣдованѣ цркви далисмы зло(т) кѣ (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 65); я... вызнаваю... си(м) мо-и(м) листо(м) што(ж)... в ты(х) пати копа(х) гроше(и) застави(л) есми его мл(с)ти ча(ст) млына своего в селѣ кнѣгинини (Берестечко, 1594 *ЛНБ* 5, II 4048, 17); хрест сребрьный с подножиемъ, въ нем гывенъ семь серебра, заставленный въ золотихъ петидесяг (Луцьк, 1641 *ПККДА I-1*, 73); *Образно*: Не бѣдешъ брѣтъ в заставѣ з' испѣдне(го) и вѣрхнаго камена млѣнскогѣ, то ёсть начинѣе жѣвности егѣ, бо дѣшѣ свою // заставилъ оу тебе (серед. XVII ст. *Хрон.* 157-157 зв.).

*Див. ще ЗАСТАВЛЯТИ*¹.

ЗАСТАВИТИ² дієсл. док. (що) (закласти греблю) запрудити, загатити: теж дей князь Федор казал собѣ ставъ заставити к земли его Черньчицкой (Краків, 1525 *AS III*, 272); кнѣзи збаражские... повѣдили ижъ... ѡзеро зато-пилъ... панъ та(р)новски(и) ставомъ Которы(и) ста(в) // заставилъ кѣ берегѣ князе(и) збараж-скихъ (1546 *ОГ* 87 зв.-88); и што збудует став або сажавки заставит, тогды я и потомки мои ...маемо накладъ увес его милости отложи-

ти (Вільна, 1562 *АрхЮЗР* 8/VI, 127); ставовъ ки(л)ко на рѣцѣ... засыпали и заставили и млыны побудовали (Кременець, 1580 *ЛНБ* 103, 16/Іс, 1898, 25).

*Див. ще ЗАСТАВЛЯТИ*¹.

ЗАСТАВИТИ³ дієсл. док. 1. (що чим) (став-лячи що-небудь у великій кількості, покрити всю поверхню або заповнити увесь простір) за-ставити: Гѣмна вѣдачи заставланы и загѣщены, стогѣми, и стѣртами, на кождое лѣто нѣвымъ збѣжемъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 652);

подавати (до столу), ставити (на стіл): Пѣсть естъ, стѣль еднѣю тѣлѣкѣ потравѣю заставле-ный (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 64).

2. (надати вертикального положення) вста-новити, поставити, *діал.* заставити: гаска ры-боловка визнала и(ж) продала частъ ѡгороду своего пану петрови григоровичеву ѿ(т) сто(л)-па мово (!) заставленого пана петрова наза(д) до границѣ города писа(р)ского на сну(р) вы-тагнѣныи (Львів, 1589 *Юр.* 10 зв.).

3. (що) (*перешикодити рухові*) підставити, перечепити: ѣ танцѣ, коли танцовал, заставил емѣ слѣга брата, ниакый Андрий Лѣщик ногѣ, кгда се поточил на нас той Желихъ, торгнѣл се до того Анѣдрийка и кгда се торгнѣл, дал мѣ полицок (1564 *AS VI*, 245).

4. (що в чому) Закласти, зосередити: Прочи-тай и ро(з)бери собѣ скла(д) и причины застав-леного того примѣра в' сты(х) таємницахъ и сакрамент(а)х црковны(х)... войноу тѣчишъ с покѣе(м); справами на которѣеъ присага(л) вѣлчишъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 149).

5. (кого) (*покинути кого-, що-небудь*) зали-шити: и так без сповѣди чоловика католиць-кого тогож дня вторкового... на кгрунѣте кос-телном, спалити казали, которое местце ни-кгда передъ тым не было локус суплицыи, и заставивши на полы недогорилого, одошѣли (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 494);

(що) (*помістити, покласти*) залишити: Якожъ для лѣпшое вѣры сѣ того реестру моего копѣе списавши, заставиломъ одну у володимѣрской

ризниці, а другу у новгородской (Володимир, 1609 АСД Х, 231);

(що кому) (дати, призначити) залишити: яко же то рачиль Хс повѣдѣти са(м) Петрови... ра(ч)те положити на са Кр(с)та Хва знаменїа. жебы не прешкожоваль намь сатана слоухати слова Божїа. ѡниже то кож(д)омоу вѣрно-моу к памати и пожїткоу заставлени соуть... (XVI ст. УИ 1911/2, 73).

6. (на чїм) (прийняти рїшення) постановити, ухвалити (що): Ино корол... на том рачил за-ставити: Єсли бѣдетъ што... воевода... на ѡтцы его, Васили Бокєи князю Андрею при-сѣдил... абы ѡн лист сѣдовый... до Его Милос-ти принес (Львів, 1537 АS IV, 86).

7. (при чому) (не змінювати) залишити: вел-ели князю Василю тьи земли и сеножати дер-жати, яко в листе сѣдовым пана воеводы Его Милости Виленского єсть ѡписано. И бил намь чоломъ князь Василий Ковелский, абыхмо при том сѣде пана воеводы... и знайдени комисарей его заставили (Краків, 1536 АS IV, 63).

♦ сѣти заставити – (погубити кого-небудь) закинути сіті: тоу(т) тє(ж) и твє(р)дости оу вѣ-ре бѣло сподєвати тоу(т) зара(з) неприатє(л) дѣшнїи сѣти свои заставївши възглаго(м) якобы цвичєна в' побо(ж)ности... недо(з)ре-лѣи коло(с), молодѣсти и(х) без'временно по-жїнає(т) (1598 Розм. пап. 4).

Див. ще ЗАСТАВАТИ, ЗАСТАВЛЯТИ³, ЗА-СТАВОВИТЬ.

ЗАСТАВИТИСЯ див. ЗАСТАВИТИСЯ.

ЗАСТАВИТИСЯ, ЗАСТАВИТИСА, ЗА-СТАВИТИСЯ дієсл. док. 1. (проти кого-, чого-небудь) Виступити: вл(д)ка писа(л) до шляхты абы са заст(а)вили з ни(м) проти(в) бра(т)ства (Стратин, 1588 ЛСБ 101); рече Чловекъ: чємѣ ж са, я тебе маю бояти? я бываль в далекихъ краинахъ ї на розмаитихъ во(и)нахъ, а нѣхто мѣнѣ не могль противити са анѣ тиж са про-тивъ мене застави(ти) (XVI ст. Сл. о см. 334).

2. (о що і без додатка) Заступитися, діал. заставитися: О тые вси кривѣды и утиски по-мененные, не вѣспоминаючи боевѣ, везєнѣя...

где, коли о то православникове наши малеваны мовили? на которомъ коли зєзѣде альбо сейме о то ся заставили? (Вільна, 1599 Ант. 679); По-ведѣже ми, Ѡилялете, хто ся коли о то заста-виль?... чомусте тамъ конѣѣдерации, вѣ кото-рой то маєте, замовчали? чому-сте о то не за-ставилися? (Там же, 853); До чого и гетманы наши, если бы якому кгвалтови который ста-роста отпору дати не мог, причинити а застави-тисє мають (Краків, 1609 ЧИОНЛ XV-3, 134).

Див. ще ЗАСТАВЛЯТИСЯ.

ЗАСТАВИТИСА див. ЗАСТАВИТИСЯ.

ЗАСТАВЛЯТИ¹, ЗАСТАВЛЯТИ дієсл. не-док. (що) (віддавати що-небудь у заставу) за-ставляти: ѡн маєт тое имѣнє своє в мене... ѡждѣпити, а иномѣ никомѣ не маєт его заставляти для тое причины, иж ѡн мнѣ вышей на том имѣ-нїи полтараста коп грошей записал (Шульжин, 1533 АS III, 418); И вже я не маю з иншимъ ни с кимъ ѡ тое имѣне торгѣ дѣлати ани его прода-вати и заставляти, бо вже єсми тое имѣне на вечность князю Федорѣ продал (Вільна, 1540 АS IV, 264); их мл. ужалившись мене и не хотечи мне шкоды моей узычати, абых я остаток от-чизны своей на долги отцевские мел застав-ляти, дали мнѣ триста копъ грошей монеты и личбы литовское (1561 АрхЮЗР 8/VI, 97); Я вже сам и потомкове мои волны не маєм быти в жадном загоне земли своеє в Любине продати, або заставляти, кром воли и ведомости пана Кграевского (Володимир, 1563 АрхЮЗР 8/VI, 131); рігнеро, залагаю, заставляю (1642 ЛС 316).

Див. ще ЗАСТАВИТИ¹, ЗАСТАВОВАТИ¹.

ЗАСТАВЛЯТИ², ЗАСТАВЛЯТИ дієсл. не-док. 1. (чим) (ставлячи що-небудь у великій кількості, покривати всю поверхню або запов-нювати весь простір) заставляти: яко жємъ видель... при другихъ дверехъ церковныхъ столами заставляно многими (Володимир, 1591 АрхЮЗР 1/I, 295);

(що) ставити, встановлювати, діал. заставля-ти: злокозныи мысливецъ за(с)тавляє(т) сѣти, вѣ дни же и в ноци и зѣмѣ и в лѣти (к. XVI –

поч. XVII ст. ПДПИ 182, 86); в па(т)ки въ еді-
ной годїне в̑ши(т)цы яда(т), ибо еди(н) х̑ди(т),
ѡ(т) дѡмѡ до дѡмѡ, тл̑коучи кїемъ ѡ дверѣ, і во-
ла̑ючи. жи(д) фи(ст), то в̑ши(т)цы заст̑вл̑а-
ю(т) п̑н̑вы на рыбы. і в пато(к) нав̑ра(т), што
в с̑бѡтѡ маю(т) їсти (Львїв, поч. XVII ст. Крон.
94 зв.); *Образно*: заст̑вл̑аетъ дїаво(л) п̑р̑ш̑ю
ст̑н̑ѡ на хр(с)тї̑аны, и м(ч̑)ки х̑вы якъ // вы-
мыслїти б̑ды. саж̑на до те(м)ницѣ (Устрики,
I пол. XVII ст. УЄ №29515, 146 зв.).

2. (кого за що) (*вважати ким*) подавати,
представляти: Тое ли согласиєм в латынском
родѣ зовеш, езовито, яко папу всего мира глав-
ным зовут // и за тоє имя начальное сокровен-
но заставляють? То єсть согласие поганское,
езовито, а не християнское согласие єсть (1600-
1601 Виш.Кр.отв. 180-181).

*Див. ще ЗАСТАВИТИ*³.

**ЗАСТАВЛЯТИСЯ, ЗАСТАВЛАТИСА, ЗА-
СТАВЯТСЯ** *дїєсл. недок.* (за що, за кого, о що)
Заступатися (за кого, за що), відстоювати, обо-
роняти (кого, що): а есл̑тлибы за се яка крив-
да албо прєстрашан̑є их̑ особам̑ и от кого
были вынесены,... тогды будетъ винен̑ и бу-
дутъ вин̑ни потѡм̑ковє мои за них̑ заставят̑-
ся (Луцьк, 1556 *АрхЮЗР* 8/VI, 68); И хто ся
заставляет̑ за божїй закон, над всякого царя
з̑цн̑їшїй єст (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 46);
Не ра(з) ѡн̑ громиль ѡрды Татарѡ(в)... за ѡй-
чиз̑н̑ѡ м̑жне са им̑ заст̑вл̑аючи (Київ, 1622
Сак. В. 40 зв.); Възбр̑анный, възбр̑анникъ: Ва-
л̑ечный, найвыборн̑їшїй в бїтвах̑, заст̑вл̑а-
ючїйса за кого, обор̑онца (1627 *ЛБ* 18); Єсмы
люде пога(н)скїи того перестер̑галы, Абы
ѡчтыво(ст) свои(м) бого(м) выраж̑алы якъ ся
ѡ и(х) славу за(с)тавляли м̑е(н)жне (1636 *Лям.*
о приг. 4);

(*противко чому*) опиратися, протистояти
(чому): дає(т) поси̑ле(н)є [іс̑ хс̑]... проти(в)ко
нава(л)носта(м) ѡкр̑тне пов̑стаючи(х) в̑тр̑ѡ
пот̑(ж)не са заставлати (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451,
1).

*Див. ще ЗАСТАВИТИСЯ, ЗАСТАВОВАТИ-
СЯ.*

ЗАСТАВЛАТИ¹, **ЗАСТАВЛАТЬ** *дїєсл. не-
док.* (що) (*закладати греблю*) загороджувати,
гатити: Волен̑... княз Андрей... т̑є части мои
ѡтчизные держати и вживати, ставы заставлять
и млыны направовати (Горохів, 1538 *AS IV*, 162);
Волен̑ тоє им̑ен̑є... княз Андрей... людьми
ѡсадити и ставы заставлати (Камін̑ Кошир-
ский, 1539 *AS IV*, 227).

*Див. ще ЗАСТАВИТИ*².

ЗАСТАВЛАТИ² *див. ЗАСТАВЛЯТИ*¹.

ЗАСТАВЛАТИ³ *див. ЗАСТАВЛЯТИ*².

ЗАСТАВЛАТИСА *див. ЗАСТАВЛЯТИСЯ*.

ЗАСТАВЛАТЬ *див. ЗАСТАВЛАТИ*¹.

ЗАСТАВНИЙ *див. ЗАСТАВНЫЙ*.

ЗАСТАВНИКЪ, ЗАСТАВЪНИКЪ *ч. (той,
хто приймає яку-небудь рїч у заставу під видану
позику)* заставодержатель, кредитор: а скоро в
того застав̑ника моего тоє им̑ен̑є мое вы-
купив̑ши зар̑азом̑ того(ж) ч̑су в̑ моц̑ и в̑
д̑е(р)жа(н)є... воеводе м̑ен̑скому... подати (Бе-
рестя, 1579 *ЛНБ* 103, 401/ Пс, 1563, 5 зв.); Не
кож̑дый з̑ сейму до своего власного дому
тра̑ит̑, рыхлей до арендара, албо до застав̑-
ника, а часом̑ мимо ворота своего власного //
дому (як̑) шыг̑т̑! (Вільна, 1599 *Ант.* 687-689);
а тоты за(с)та(в)нищи має(т) тримати в покою
до вык̑п̑на а д̑м̑ и стодола̑ имає(т) поправ-
ляти а гды // их̑ п̑н̑яз̑ѣ ве(р)не(т) лаве(р) аль-
бо сы(н) єго... теды заста(в)нищи имаю(т) ролю
п̑д̑стыти б̑е(з) жа(д)нои̑ѣ тр̑д̑ности (Одрехо-
ва, 1606 *ЦДІАЛ* 37, 2, 4 зв.-5); *pignerator*, за-
ставникъ (1642 *ЛС* 316).

**ЗАСТАВНЫЙ, ЗАСТАВНИЙ, ЗАСТАВЪ-
НИЙ, ЗАСЪТАВЪНИЙ** *прикм. 1. (пов'яза-
ний з заставою – віддаванням кредиторів яко-
го-небудь майна або коштовності для забез-
печення одержуваної позички)* заставний: а дв̑ѣ
части заставныи маєт̑ Єго Милость сам и по-
томки Єго Милости в той выш̑ей ѡписаной
с̑д̑ме (Володимир, 1537 *AS IV*, 76); ѡ р̑еча(х)
заста(в)ны(х)... ѡста(в)уєм̑ хто бы м̑е(л) в себе
р̑ечи якїє рухом̑є в̑ застав̑е або в̑ захова(н)ю
а т̑є р̑ечи... с̑ пригоды ѡгнем̑ погор̑ели... маєт̑

на то(м) самъ приса(г)нѣти и(ж) ѡны(х) рече(и) не корысти(л) (1566 *ВЛС* 74); досы(т) ѡчини(л) за побо(р)... его м(л) па(н) вавренецъ кграбѣ з мае(т)носте(и) свои(х) ѡ(д) его м(л) пна миколая макаровича иваше(н)чевича заставъны(х) то е(ст) з место(ч)ка воронина з дымовъ ѡсми по по(л)тора золотого (Київ, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, 21); Собравшися братия постановили з пно(м) А(н)дреє(м)... абы су(м)ма... на двѣ ратѣ заплачена была братия(м) (а то вглаго(м) (!) сѣножати заста(в)ной) (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043); *rig-perati(us)*, заложни(й), за(с)тавни(й) (1642 *ЛС* 316); забрали... Юди Мошковичови... крамъные речы, то ест: полотно и скрыни зъ сребромъ, золотом и шатами заставными, въ чым собе товару быти менилъ за золотыхъ три тысечи полских (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 3/IV, 26); заставные гроши *див. ГРОШИ*; заставный листъ, листъ заставный *див. ЛИСТЪ*²; заставный обычай, обычай заставный *див. ОБЫЧАЙ*; заставный способъ, способъ заставный *див. СПОСОБЪ*; грунтъ заставный *див. КГРУНТЪ*; добра заставные *див. ДОБРО*¹; запись заставный *див. ЗАПИСЪ*; имене заставное *див. ИМЕНЕ*; люди заставные *див. ЛЮДИ*; право заставное *див. ПРАВО*¹.

2. (який заступитъ когось у чому-небудь) наступний. ◊ панъ заставный *див. ПАНЪ*.

ЗАСТАВОВАТИ¹ *дієсл. недок.* (кому що) (*віддавати що-небудь у заставу кредиторів*) заставляти: А так я в той сѣмѣ пеназѣй заставѡ кнагини моей дворъ мой Хотешов и село Нѣино (Рогачі, 1542 *AS* IV, 307); в которой суме пенезей... сим листомъ нашим заставуем и записуем ему... дворец нашъ (Люблін, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 188); Залагаю: Заставѡ (1627 *ЛБ* 41); однакъ с тою кондыцією, абы тое маестности..., игумень и чернѣци не важились продавати, заставовати, а ни тежъ якимъ колвекъ способомъ од тое церкви одъдаляти (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 639).

*Див. ще ЗАСТАВИТИ*¹, ЗАСТАВЛЯТИ¹.

ЗАСТАВОВАТИ² *дієсл. недок.* 1. (проти кого) Ставати, виступати; боронитися: Жикги-

монт третій... ознаймуемъ... иж Семену а Тихну Михайловичомъ Грибуновичомъ-Байбузомъ, маючи... ведомост, иж они... противъ неприятеля нашего... заставуючи крови своее проливать... не жаловали... противъ неприятелемъ горла свои наставовали,... дали есмо имъ... реку Псюль (Варшава, 1590 *ЧИОНЛ* IV-3, 98).

2. (на кого що, кому що) (*не віддавати*) залишати, зберігати (при собі, собі): Я на себе самого, дѣтей... и людей знакомых не выйму-ючи, а ни заставуючи, и все огулом за тым проданем своим пану Корытенскому спустивши, в держане поступил (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 271); Я Ма(л)ко федорови(ч)... вы(з)наваю... и(ж) е(с)ми прода(л)... коморѡ свою... Ничого И некоторое части на себе самого жону дете(и)... и пови(н)ны(х) свои(х) не заставуючи за певную суму пнзе(и) (Київ, 1600 *ПИ* №28);

(що при чому) залишати, не змінювати: который же запис и дароване... при моцы и зѡпной твердости есмо ѡставили и заставѡем и ѡный замок... подтверждаем... сим нашим листом (Краків, 1531 *AS* III, 379); та(к) я заставуючи ли(ст) ѡ(т)ца своего де(л)чи(и) во (в)семъ при моцы на ве(ч)ные часы (Ляхівці, 1559 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 24);

(що) залишати, покидати: кды наяснѣйшее ѡное жрѡдло и ѡ(б)фѣтѡе заставѡуешъ в котор(м) прагнена тѡе досконале мѡжешъ оуто-лѣити що прагнѣти мѡжешъ... Ѡ великаа глѣ-пости! (поч. XVII ст. *Проп.р.* 225).

◊ сѣти заставовати – (*намагатися погубити кого-небудь*) закидати сіті: лѣдво бовѣмъ люде починаютъ жѣти, а лишь смѣрть южъ на ни(х) розмайте сѣти заставѡетъ, и ѡвшемъ для того рѡдатса люде абы оумираѣти (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 938).

ЗАСТАВОВАТИСЯ *дієсл. недок.* 1. (за кого, за що) Заступатися, захищати (кого, що): Але то нагоръшая: ижъ наши православни-кове... волятъ ся зъ непрятельми веры и церымоней своихъ явѣными зѣгажати, а нижъ

съ тими, которые... веры своее и Руское одъ геретиковъ боронять, и заставуютьсѧ за нихъ (Вільна, 1599 *Ант.* 667); А иные вси, которые таковымъ же титуломъ пописуютьсѧ, суть яко небо отъ земли далекими,... але не преставають зъ нами, и овшемъ головными непрятелми обоее церкви быти показуютьсѧ... хотя то рекомо за Греческую заставуютьсѧ, але боронять того, чого не вѣрятъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 171).

2. (чим) (*заслонятися, закриватися*) заставлятися (від чого): але мощно стойте, не унывающе, ани ослабѣваючи противъ всѣмъ навалностямъ шатанскимъ и крѣпкою заставуйтесь тарчею хитростямъ непрятельскимъ (Київ, 1644 *КМПИ* II, 289).

Див. ще ЗАСТАВЛЯТИСЯ.

ЗАСТАВОВИТЬ *дієсл. док. (що) (перешкодити рухові)* підставити, перечепити: Тамже дей ѿ танцѣ Желехови, кгда онъ танцовалъ, велелъ князь Ярославъ выросткѣ своемъ по три кротъ ногѣ заставовить, чого потомъ Желехъ не терпечи, выростка его пхнѣлъ (Петрків, 1564 *AS VI*, 250).

Див. ще ЗАСТАВИТИ³.

ЗАСТАВЯНЕСЕ *с.* Заступництво, захист, оборона: з которого за единомушнымъ вашихъ милостей непорушеномъ заставяню се за церковь Бозкую, матку нашу, винница Христова, ...годный овоць з себе выдавала (Київ, 1644 *КМПИ* II, 288).

ЗАСТАВЯТСЯ *див. ЗАСТАВЛЯТИСЯ.*

ЗАСТАНОВЕНЕ, ЗАСТАНОВЕНЬЕ, ЗАСТАНОВЕНЬЕ *с. 1.* Угода, договір: Еслижбы котораа сторона // ...подле застановена своего конца приймовати не хотела..., тогда... сдѣи...мають... справедливост и сказане наконецъ вчинити (Львів, 1537 *AS IV*, 92-93); Мы... на томъ застановили, ижъ мели есмо на часъ певный на тые земли ихъ пенные выехати и застановене водле Бога и речи справедливое межи ними вделати (Бородчичі, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 18); Панъ Иляшъ Богушевичъ Несвѣцкій вчинилъ застановенъе з небожчикомъ отцемъ моимъ па-

номъ Прокопомъ черезъ листы свои записныи, хотячы... за мене в малжонство дочку свою... дати (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 51); А если бы которы(и) з на(с) тому постановленью нѣмѣ...досы(т) не дѣчинилъ... тогды мае(т)... пе(т)-деса(т) ко(п) гроши(и) литовски(х) выны... заплатити... которое(ж) то сее нѣе застанове(н)е по(д)писа(в)ши... и печати нѣи приложи есмо (Берестя, 1590 *ЛСБ* 141); Поведъже ми, вилялете, которая сторона тотъ листь его королевское милости и застановенъе покою зъкгвалтила и зламала? (Вільна, 1599 *Ант.* 861); Сведчачий,... пришедши до застановена певного Межи поменеными паны Макарьскими малъжонками а сведчачимъ стороны приязни доживотъное... // ...теръмину назначоного пилноваль (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 595-596).

2. Впровадження, влаштування: Състоа́нїе: Конститу́ція, противоподви́жанїе, постано́ве(н)е застанове(н)е спра(в) се(г) живота (1627 *ЛБ* 129).

3. Повчання: та́къ же крѣмъ Хвѣхъ слѣвъ хтѣ бы чого оучѣлъ, и застановѣна Сты(х) Ѡцо(в) не лака́льсѧ, вѣ на́меншой рѣчи, а на́барзѣи вѣ Релѣи и Правосла́вной вѣры визна́нно, геретико(м) и ѡбщѣсто(м) годѣлосѧ и(м) и роздѣмѣти и называти (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 231).

4. Перепона, перешкода: ге́діоне болобане...// твоѧ м(л) по за́прѣщенїи нашо(м) събо(р)-номъ знѣвѣ клатвы и застановена ве(з)де братствѣ чинилъ,... попа брѣтского миха(и)ла, и игѣмена в монастыри..., клатвами свои(ми) насыла(л) (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1-1 зв.).

Див. ще ЗАСТАНОВЕНІЕ.

Пор. ЗАСТАНОВИТИ.

ЗАСТАНОВЕНЕССА *с.* Настанови, повчання: Мы за́сь, побѣжною мѣслю протѣвко томоу Ха́ вѣчного Ба́ нашего, котрѣи са́мъ... всѣми рѣчами ѡ(т) не́го Створѣныи,... справоуѣтъ, визнава́емѡ... Застановѣнюса Па́стырьскомѣ а́льбо дѣчителѣвомоу, протѣвко розмаѣтыхъ на́издо́въ погѧньскихъ и ерѣтѣцкихъ, положи́лъ

тѣжъ стѣи и Имармѣнѣ, котраа нѣмалѣю троудность понбсигъ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 442).

ЗАСТАНОВЕНІЄ *с.* Те саме, що застановене у 3 знач.: То пакъ твоя м(л) по запреще(н)и нашо(м)... зново клатвы и застановеніе вѣзде бра(т)ствѣ чини(л) (Вільна, *ЛСБ* 251, 1 зв.).

ЗАСТАНОВЕНЪЄ *див. ЗАСТАНОВЕНЄ.*

ЗАСТАНОВЕНЬЄ *див. ЗАСТАНОВЕНЄ.*

ЗАСТАНОВИТИ *дієсл. док. 1.* (що, на чім) Постановити, вирішити, ухвалити (що), домовитися (про що): Ѡ которыхъ дей кривдах тоє зимы прошлое право ѡн з нимъ мел... бѣдѣчи... подскарбемъ земскомъ... державцы Дорсѣнишскомъ... ѡт княза Ковелского з нимъ зъєднал и на томъ межи ними застановил (Львів, 1537 *АС IV*, 90); Которому выеханю нашому зложили есмо были рокъ певный... на который, заховываючи есмо водле того застановеня нашого, тамъ до тыхъ границъ выехали и обычаемъ едналнымъ тую речъ застановили (Бородчичі, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 19); А такъ мы з обудву сторонъ... выслушавши, не отступуючи ничимъ статуту, на томъ есмо тую речъ застановили (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 262); И то южъ такъ з нимъ заварши, застановивши,... кгда не-божчикъ панъ Счасный Харлезский в коморе ...спал... таемне до одного покою и комори его вышедши... до головы просто змераючи стрелил (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 498).

2. (що) Усталити, впровадити, встановити: И напервѣй пѣстъ чотырдесятный, которого зове(м) великимъ, сами Ап(с)лове събѣрне застановѣли (Київ, бл. 1619 *О обр.* 154); А ѡ рѣчахъ нб(с)ныхъ... вѣдлѣгъ с(т) Діонісія, и бѣдатиса и показовати годи(т)са, и не коли ненасбѣченный рѣзмъ выскѣдетъ, але кѣлко замѣрено и застановлено естъ ѡ(т) людѣй оучѣныхъ Бо(з)-скою лѣскою Бо(з)скихъ таѣмницъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 273);

(що) (дати дозвіл на створення, організацію чого-небудь) заснувати, запровадити, започаткувати: его милость... прибивши до богоспасаемого града Лвова всякое дѣло благо и спаса-

тельно... рачи(л) застановити (Новгородок, 1590 *ЛСБ* 127); Сего ради и смиреніе нше събо(р)нымъ писаніемъ нашимъ съ всѣми епи(с)копы, братѣство, шкѣлу, и дрѣкарню во Львовѣ застановивши ѣтвердѣли есмо во вѣчныа рѣды (Львів, 1592 *ЛСБ* 193);

(що) владнати, залагодити, полагодити: королеваа... рачила такъ межи княземъ старостою Володимирскимъ, яко и княземъ Василемъ ѣмерковане вчинити и вси рѣчи едналнымъ обычаемъ межи ними ѣскромит и застановити, што ѡни ѡт королевое... вѣдчне принали (Краків, 1543 *АС IV*, 347); князь Дмитрей... насъ всехъ и иншихъ приателѣй своихъ за то просилъ, абыхмо то межи ними едналнымъ, а вѣгодливимъ // ѡбычаемъ на вѣчныа часы застановили (Звиняча, 1549 *АС VI*, 97-98);

(до чого) (досягнути певного становища) утвердитися (у чому), прийти, дѣйти (чого): была у мене хуть такая,... абыхъ въ такомъ упадку,... церкве светое... угляжоваль,... вынайдуочы такой способъ... и прыступъ, черезъ который бы церковь Христова,... до перышого своего пунѣкту, целю и клюбъ прийти и застановити могла (Вільна, 1599 *Ант.* 577).

3. (кого) (надати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування) забезпечити: Я Иванъ Ивановичъ Жабокрицкий... хотячи на часъ пришлый жону мою... застановити и впокой вчинити на конецъ,... // ...статокъ весь домовый... тымъ всѣмъ жону мою милую дарую (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/III, 109-110).

4. (що) Поставити, розмістити, розташувати: а на другомъ мѣстечку, называемомъ Ярославу, тамъ же тому мѣсту Михайлову прилеглое, возы лежѣю обозомъ ѡ тисечу застановившы, ку оному мѣсту... штурмы... поробивши, стрѣлбу огнистую... на месчан... пустили (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ XV-3*, 150).

5. (чим) (попередити) перестерегти, застерегти: писалъ до насъ... князъ Богдѣш..., иж... ѣединка,... змовившиса дѣи изъ намѣстникомъ ...Яковицкимъ..., вziali дѣи ѡколѣко тисѣчей

ѡвец и волов..., ѡ чом мы хотечи,... срокгостю карана застановити, якобыса вперод нихто с подданыхъ нашихъ таковыхъ свеволностей (!),... чинити важити не смел (Петрків, 1567 *AS VII*, 124).

Див. ще ЗАСТАНОВЛЯТИ.

ЗАСТАНОВИТИСЯ, ЗАСТАНОВИТИСА

дієсл. док. 1. Зупинитися: А естли бы тесная дорога была яко на мостехъ... тогды во(з) застановитиса маеть а(ж) ѡ(б)минуть (1566 *ВЛС* 84 зв.); ничъ не ро(з)мышляючи ни на застарѣлоую немочь... але правѣ оувѣрила для то(г) полдчила оуздравлѣніе, и(ж) заразо(м) заста(но)вилоса теченіе крѣве еа (Львів, 1585 *УЄ* №5, 296, на полях); пу(с)тили са по вѣтру к берегу. и впади на мѣстыцы вы(с)пу и застанови(л)са корабль и пере(д) ѡпе(р)са ѡ(т) нава(л)но(с)ти во(д) (II пол. XVI ст. *КА* 152); по́ки кто в самой пѣчи ро(с)кошій лежи(т),... за ре(ч) немѡжнѡ здаѣтса емѡ вѣйти с тоѣ пѣчи. але скѡро быса єдно малѡго поча(т)кѡ ими(л) абы ѡ(т)тѡль выходѣти а не застановлюючиса впрѡдъ постѡупѡвалъ бы, горѡчестъ ѡного ѡгна зѡразъ мою в тѣль зѡстанѣтъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 15); Гдѣжъ кровотечѣніе терпѡчаа выдавши всю маѣтностъ свою на дѡктори, нѣ ѡ(д) одногѡ зъ нѣхъ не была оулѣчена, а(ж) пристѣпѣвши до Г(с)да... доткнѡласа краѡ шѡты его, и зѡразомъ здѡровѣ оучѡла, и застанови́лса то́къ крѣве еи (Вільна, 1627 *Дух.б.* 206); А пристѣпѣвши, доткнѡлса трѣнны: и застанови́лиса которѣѣ нѣсли, дивѡючиса и здѡмѣваючиса, не вѣдаючи хто бы то былъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 573).

2. (*стати загальноприйнятим*) узаконитися, утвердитися: в тои... правдѣ кто выгтрѣвае(т) спасѣнъ бѡдетъ... а кто ѡ(т)стѣпѣлъ, или вѣ чо(м) нардѣши(л) вѣ(ч)не погине(т). кгда(ж) застанови́лоса конѣчное и досконѡлоє всѣ(м) ѡповѣданье. и не потреба причинѡти оуимѡвати или ѡ(т)мѣнати (Вільна, 1596 *З.Каз.* 40 зв.);

(в чому) укрѣпитися, утвердитися, змѣцнитися: бнѣ члѣкобѣйца былъ ѡ(т) почѡткѡ, и вѣ правдѣ са не застанови́лъ, бо нѣмѡшъ правды

вѣ нѣмѣ, кгда мѡвити́ клѡмство (Львів, 1646 *Зобр.* 9).

3. (проти кого, проти чого, кому) Опертиса, спротивитиса: що(ж) тѣды,... аза(ж) не зѡразъ повѣста(л) в потоу(ж)ности пе(р)шой, и застанови(л)са проти(в)ко нѣпрѣѡтѣла; и та(к) его статѣчностю своею звѣтажи(л), же и по сме(р)-ти бы(л) ѡборо(н)цею рѡдови своѣмѡ (Острог, 1607 *Лѣк.* 67); Кды тѣды лоуципе(р) голова пѡлковъ прѡтивны(х) на(д) всѣми аггѣлами... бы(л) ста(р)ши(и); Слоушнаа... ре(ч) была ѡ(т) инши(х) аггѣло(в) прышомоу и найшлахѣтнѣйшѣмоу ѡномоу имене(м) бжѣи(м) застанови́тиса, и мо(ц) егѡ спанѡле скрѣшѣти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 287); блаженный Фѡтій... канѡновъ свѡтыхъ... постерегаючи, прѡтивъ грѣху ся застанови́лъ, мнѣй дѡбѡючи о столицу... о которую гды бы духомъ любѡначалѡ дѡбалъ, певне бы цареви выгажалъ былъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 475).

4. (о що) Задуматиса (над чим): ку тому... о выбранье своего патриарѣхи по смерти Иосифовой, о што ихъ папѣжъ упѡминалъ, и яко не хотели ажъ вѣ Костѣнѣтинополи обирати, и моцне ся о то застановили,... // ...Бо еслибы такъ было, яко вы зъ своимъ собѡромъ поведаете, — а якобы смѣли такъ великие и хрѣстиѡнские госпѡдари неправду за правду... удавати (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1107-1108).

ЗАСТАНОВИТИСА *див. ЗАСТАНОВИТИСЯ.*

ЗАСТАНОВЛЕНЄ, ЗАСТАНОВЛЕНЬЄ *с.*

1. Угода, ухвала, постанѡва: панѣ подкомѡри(и)...., што покажетъ, в то(м) его милѡсти посълушны(ми) быти и, не апелюючи нигѣде, ...пови(н)ни будемъ, подѣ закладѡмъ на стороу, тоѣ застано(в)ленье держачую, пѣтьма тисѣчами копѣ гроше(и) литѡ(в)скихъ,... безъ присѡги ѡщѡцоваными (Люблѣн, 1592 *ККПС* 98); прѣ(д) ... короле(м) Стефѡно(м) вгѡдѡ Алѡбо застановле(н)є стало(с) ... црѣквамъ нашимъ вѣ всяки(х) ѡбрѡда(х) поко(и) дѡти (Львів, 1595 *ЛСБ* 277, 1); тѡю ѡбѣтѣницѡ зѡвыкли собѣ они

осве(т)чати з'наками якиміжъ кол'век' по-з'верхо(в)ными, котóрыми бы внѣтр'нѣю // свою волю выразіли, поневáжъ ѡбрѣч(є)ніє єсть нѣ-якое застановле(н)є, застановлѣньє зáсь нѣбы-ваєть бє(з) знáковъ позвѣр'ховныхъ (Львів, 1645 *О тайн.* 149-150);

домовленість: Гедєѡнъ Балáбанъ... смѣщє-ние ѣчинілъ брáтствѣ Лвóвскомѣ и р(г)атінъ-скомѣ, штó сá то очєвистє на сѣдє нáшомъ по-казáло, ижъ єго м(с) єп̄скп̄ по сѣдє кѣ гóдє (!) и, застановєныи тóмъ брáтскомъ ѣчинілъ (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144).

2. Надання: Прото(ж) мы ннѣ взираючи на декре(т)... ки(р) Иєрєми(и), вси привилєя... нн̄го застановлє(н)я... ѣмо(ц)няємо (Берестя, 1594 *ЛСБ* 260, 2).

Пор. ЗАСТАНОВЛЯТИ.

ЗАСТАНОВЛЕНІЄ с. Настанова, заповіт: Годѣло бы сá за прáвды... за ѡцáми идѣчи и їхъ наслѣдѣючи, нѣчбóго не роздѣти на(д) застановлєніє и(х), анѣ збирáти слóвка з' пїсма, ѡ йной а иной рѣчи мовлєнии, кгвáлто(м) на-тагáти... їхъ до йного роздѣна (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 285).

ЗАСТАНОВЛЕНЬЄ див. **ЗАСТАНОВЛЕНЄ**.

ЗАСТАНОВЛИВАТИСА дієсл. недок. (проти кого) (виступати проти когось, ставати до боротьби з кимось) ставати, боротися: Ино мы бачачи Єго Милости верьныи заслѣги..., котóрыи Єго Милость нам почал єщо з молодых своих лѣтъ чинити... гдєж и тепєрь... без прє-стани то чинит, напротивкѣ каждого неприя-тєла нашого сá застановливаєть, горла и розлитѣя крови и статков своих не лютѣючи дла нас господара и панствѣ наших (Вільна, 1529 *AS* III, 342).

Див. ще **ЗАСТАВОВАТИ**², **ЗАСТАВЛЯТИ-СЯ**.

ЗАСТАНОВЛЯТИ, ЗАСТАНОВЛАТИ ді-єсл. недок. 1. Постановляти, ухвалювати: а ко-тораабы сторона ѡное sprawy... и вгоды своєй наполнити в чом не хотєла, тот маєть того втє-

рпєти, яко въ єднани и вмовє их єсть застановє-но и в симѣ нашомъ листє выписано (Львів, 1537 *AS* IV, 93); которѣю ты коли справѣ Єго... Ми-лости,... дал, на том Єго Милость застановла-ти то рачил, кдыж сам то добре ведаеть, иж ѡсторожность всакаа земскаа ѡт вас, врад-ников тамошних до Єго Милости завжды до-ходит (Краків, 1542 *AS* IV, 321); а естли бых был потребен грошей тогды того имени свое-го... не маю никому продати на вечность..., одно тым листом своим застановляю и певное постановєне чиню в том имени своем Люблине (Володимир, 1563 *АрхїОЗР* 8/VI, 130); Въ чомъ мы, видєчи жаданє єго милости слушное, такъ застановляємъ и такъ... то держати хочємъ,... абы южъ ѡтъ того часу жадєнь зъ вась въ чинъ иєрейский нѣчимъ сá не вступовали (Острог, 1590 *АрхїОЗР* 1/I, 269); Оуставлáю: Становлю, постановлѣ(н)є áлбо оустáвѣ чиню, застанов-лáю, назнáчѣю, ѡгранічѣю, ѡпїсѣю (1627 *ЛБ* 141).

2. (перешкоджати рухові) зупиняти: вѣсхла-чáю, оустагáю, застановлáю (1596 *ЛЗ* 37); Вѣсхлащáю, вѣстагáю: Застановлáю (1627 *ЛБ* 23); Запинáю: Застановлáю, нб̄ги заплѣтáю, ѡвїклѣю, замѣтѣю, заважáю, ѡмєшкбѣю, пере-шкáжѣю (Там же, 41).

♦ **ЛОВИТВУ застановляти** – (намагатися погубити кого-небудь) закинути сїті: Тая унѣя влоскими фортелми єсть уплетєнна и закрыта предъ тыми, на котóрыхъ ловитву застановле-но, абы до ней вязли, якъ птахи въ мысливцєву сѣтку (бл. 1626 *Кир.Н.* 18).

Див. ще **ЗАСТАНОВИТИ**.

ЗАСТАНОВЛЯТИСЕ див. **ЗАСТАНОВ-ЛЯТИСЯ**.

ЗАСТАНОВЛЯТИСЯ, ЗАСТАНОВЛЯТИ-СА, ЗАСТАНОВЛЯТИСЕ, ЗАСТАНОВЯТИ-СЯ, ЗАСТАНОВАТИСА дієсл. недок. 1. (за що) Заступатися (за що), відстоювати, захища-ти (що): А бный... исїдоръ... оумысли(л) пб̄-єхати... на сѣбѣ(р)... даючі по сѣбѣ тóтъ знáкъ и тоу ю слáвѣ, ижъ єдетъ застановлáтисá за пра-

вослávіе (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 36); Бо то есть явно в.м. всимъ, яко се люде нашео релии зъгорышили..., ижъ не только абы мели постерегать повинности своео хрестияньское и застановятися за церковь Божиую... але... до розмаитыхъ сектъ утекають (Вільна, 1599 *Ант.* 583); а хто(ж) застановляеть(се) за бжи(и) законъ на(л) всякого цара за(ц)не(и)ши(и) є(ст), хотья(и) быхъ ис по(д)сле(д)не(и)ши(х) былъ (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 47); А и(ж) оборона црковная дхвны(м) на(и)ба(р)зѣ(и) належитъ: теды потребде(м) того, абы на // каждо(и) црковно(и)... справѣ, которая быся выточила до права... игѣме(н) з брато(м)... до смрти застановятися... бы(л) повине(н) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 70-71);

(кому, чому) давати відсіч (кому, чому), опиратися, боротися (проти кого, проти чого): И мы... зычимъ себе того абыхъмо зъ людьми тыми... // ...одными усты и одними серыцы, имя Божее велбили и... тымъ потужней окрутенству поганьскому застановялися (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* I/I, 501-502); завше... дѣшныи непріятель на насъ чигаеъ... мы до иншое цю(т) зброѣ и орѣжъа, не такъ всѣгда яко до млтвы, похѣпны и способны бѣдѣчи, абысмы принамнѣи ты(м)... оузброенѣемъ, ономъ са застановляли (Київ, 1634 *МИКСВ* 313);

(проти кому) виступати (проти кого), спротивлятися (кому), нападати (на кого): вы многие соборища чините... и противъ братству са корчемне застановляете и люди посполитые погоршаеи и цркъвъ возмущаеи (Берестя, 1590 *ЛСБ* 142).

2. (на чому) Затримуватися, зупинятися: Прѣвѣ оубо да бѣде(т) прочитате(л) искѣсе(н) въ чтеніи, бѣглы(и) и быстры(и) в зракѣ... // ...на запаты(х) мало застановлае(т)еа, а на тѣчка(х),... паче же гдѣ бы са реченіе ра(з)ѣмѣнїа ко(н)чїло, та(м) дхвї да ѡ(т)почивае(т) (1599-1600 *Виш.Кн.* 201-201 зв.); Ставшиа теды гѣдныи на першїи ласки Бжеѣ стѣпень встѣпїти, не застановляймоа на томъ братїе, але и

на дрѣгїи зъ того встѣпїти пїлнѣса приготѣмо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 74).

3. (о чім) Дбати (про що), турбуватися (чим); думати (про що): Тепѣрь... Стѣнѣю ѡдїнгъ, столѣпомъ, дрѣги(и) оугломъ третїи, ингыши якимъ кольвекъ начинѣемъ, въ Цркви быти мѣжетъ: В котѣрой ижъ и Вм(с) на(ш) м(л) Панъ непослѣднѣишымъ филаромъ (ѡпрѣчь чѣтъа ѡ рѣчы посполїтое цѣлости, ѡ котѣрой недѣшнымъ ѡкомъ застановляючыа: несмертѣльною славою дѣмъ фамїлїи своѣе яко найкоштовнѣишоу корѣною здѣбїшъ:) (Єв'е, 1612 *Дїон.* 3 нenum.);

(на чому) задумуватися (над чим): не мина(и) скорого(н)це(м) яко пѣстое коло вѣтрное ѡчїма пробѣгаючи ѡ(т) мѣста // на мѣсто вѣпере(д) писа(н)ного але застановлѣ(и)са на стѣпенѣхъ ѡ лѣжи і истинѣ рѣчены(х) сѣдо(м) мыслѣны(м) (1599-1600 *Виш.Кн.* 202 зв.-203).

4. (до чого) Приступати (до чого), братися (за що): бѣдѣчи готовъ до ко(ж)дѣе потреби его королевское мл(с)ти ве(р)не ѣчїтїе и ѡхотне застановялятся котѣры(и) слѣжебъ я про хѣробѣ свою немогѣчи пере(д)... пано(м) нашимъ ...залѣцпїи (Ковель, 1583 *ЖКК* I, 243).

ЗАСТАНОВЛЯТИСА *див.* **ЗАСТАНОВЛЯТИСЯ.**

ЗАСТАНОВЛЯТИ *див.* **ЗАСТАНОВЛЯТИ.**
ЗАСТАНОВЯТИСЯ *див.* **ЗАСТАНОВЛЯТИСЯ.**

ЗАСТАНОВАТИСА *див.* **ЗАСТАНОВЛЯТИСЯ.**

ЗАСТАНУТИ *дієсл. док.* (кого) Застати: за каждым разом в тые заруки упасти маю, которые кром жадного милосердѣя, где мя застанут с тым листом, был бых винен платити, не вступуючи в жадное право (Володимир, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 131); бл(с)вени раби тьи, коли приїде гѣ, и застанетъ и(х) чоуйны(х)... а та(к) ко(ж)дѣи... вѣдай, и(ж) мае(ш) готовы(м) быти на каждый ча(с), не знаючи ни дна ани годины (Височани, 1635 *УЄ* №62, 4).

Див. ще **ЗАСТАТИ**¹.

ЗАСТАРЕЛЫЙ *див.* ЗАСТАРЬЛЫЙ.

ЗАСТАРЬЛОСТЬ *ж.* Застарілість: $\omega(t)$ -то́ла те́ды, Вѣрныи..., чѣдъ оный $\omega(t)$ новлѣючи, жебы такъ великое дѣло Мѣнка за часомъ вѣ застарѣлость и запомнѣнѣе не пришло, Великого Ѳеодора... кѣтією чтѣмъ и [похвалѣемъ] (Київ, 1627 *Тр.* 274).

ЗАСТАРЬЛЫЙ, ЗАСТАРЕЛЫЙ *дієприкм.* у *знач. прикм.* 1. Застарілий, зістарілий, постарілий: тыи то сновѣ... позваныи..., кѣ пресвѣтломоу цр(с)твѣ хвѣ на веселіе вѣчное: изволѣкыши // са из шѣтъ смертѣльныхъ, застарѣлого чловѣка зѣ грѣхѣвнаго житіа: и поводѣвалиса на стѣомъ кр(с)щенію в шѣты бѣлые не смертѣлности, и вѣчнои свѣтлости (Почаїв, 1618 *Зерц.* 64-64 зв.); Заматерѣвши(х): Застарѣлы(х), изшѣдшыхъ (1627 *ЛБ* 41).

2. (який вийшов із ужитку, з практики) застарілий: ондѣ [хвалу] во(э)мешъ по смѣрти, ты(л)ко жебы(с) прѣво и титоу(л) сво(и) не оутрѣтилъ, и жебы(с) не змѣзалъ твоими зло(ст)ми и застарѣлыми ѡбѣчаеми: и в ты(м) бо(э)скаа дѣбро(т) и злютована показѣтса (поч. XVII ст. *Проп.р.* 216).

3. Запеклий, затятий: злопо(м)нѣніе, хра(п), гнѣ(в) застарѣлы(и) (1596 *ЛЗ* 49); Гнѣвъ: Ядовѣтость,... Ярость. Злопомнѣніе: Застарѣлаа гнѣвлѣвость (1627 *ЛБ* 26); Злопомнѣніе: Храпѣ, гнѣвъ застарѣлый (Там же, 39);

(про хворобу) (задавленний, тривалий) застарілий: ничъ не ро(з)мышляючи ни на застарѣлоую немочь... але прѣве оувѣрила дла то(г) полѣчила оуздравлѣніе, и(ж) заразо(м) заста(но)вилоса теченіе крѣве еа (Львів, 1585 *УЄ* №5, 296).

ЗАСТАРѢТИСА *дієсл. док.* (на кому) Закріпитися, усталитися: А если бы то(т) тепѣрешній папѣжъ того своѣго позволенѣа вѣрѣшати не хотѣлъ, а то дла того абы са тѣе ярмо на насъ застарѣло, дрѣгомѣ albo трѣтемѣ по его смѣрти, кто бы того заборонѣлъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 43).

ЗАСТАТЕ *с.* (засвѣдчення наявності чого-небудь) виявлення, віднайдення: Петръ и Федоръ,

просили также о возного ку застатю брата своего Семена, коней и седель, въ дворе владычнемъ, въ Яневичахъ (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 1/1, 17); просилъ тотъ помененый Валентий Плевка о вижо (*sic.* – *Прим. вид.*) на застате, въ дому попа Острожского... тыхъ коней (Луцкъ, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 100); И просилъ... Федоръ Болобанъ о придане возныхъ на огледане того кгвалтовного наеханя на монастырь Жиличинский... также и на застате тыхъ кгвалтовниковъ въ менованомъ монастыру (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 129).

Пор. ЗАСТАТИ¹.

ЗАСТАТИ¹, ЗАСЪТАТИ *дієсл. док.* 1. (кого) (встигнути знати, зустріти кого-небудь де-небудь) застати: але скором ѡт Вашей Милости, своєю милостивое панєи до бѣды приехал, тогды(м) жадного паробка вже в бѣде не застал (Степанъ, 1544 *AS* IV, 412); Тежъ хто бы на кого позвы вза(л), и тыми позывати е(г) хоте(л), тогды по(з)вы... мае(т) ѡчевисто давати и позывати може(т) ѡчеви(с)то... где его ко(л)векъ застати и на(и)ти мо(г) чере(з) возно(г) (1566 *ВЛС* 38 зв.); панъ Филонъ Вороничъ на нивы Житомирские... наехавши кгвалтовне, где кого засталъ на ниве билъ, мордоваль (Житомир, 1605 *АрхЮЗР* 6/1, 305); Па((н) Дмитръ Красо(в)ски(и)... би(л) в бра(т)ствѣ, еднѣкъ вышо(л)... посылаю по него дво(х) брато(в) моло(д)ши(х), и застали его дома (Львів, 1599 *ЛСБ* 1043, 1); А дла тогѡ на(д) вѣчеро(м) по(з)но показѣтса имъ, жебы всѣхъ поспѣлѣ засталъ... Скрѣ(м)не и тихѡ ставѣтса вѣ посрѣдокъ ихъ а лагоднымъ // гѣлосомъ... ср(д)це оутѣшѣт (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 211-212); Знѣти же єи не заста(л) на та(н)ци ани... на проха(л)цѣ... Але вѣ замѣкнѣню на покѣю свѣе(м)... розмышляючи в за(к)онѣ гнѣ(м) (1645 *УЄ* №32, 310 зв.); гды ма та(к) засталъ, же(м) за(ра)з... ѡда(л)са на ѡ(т)почѣнокъ, ѡкла(в)шиса на рѣбзѣнѣ (серед. XVII ст. *Кас.* 84); приехавыши до замо(ч)ку тамошнего... в свѣтлыци за столо(м) сѣдѣючи и при ни(м) пана Яна Беле(ц)кого, слугу...

пере(д) ни(м) стоячого заста(в)ши, во сту тыся-
чахъ копъ гроше(и) лито(в)ски(х) арештьо-
ва(л) (Житомир, 1650 ДМВН 195);

(що) (побачити, виявити, знайти що-небудь
у певному місці) застати: теды(м) та(м) заста(л)
в осовецко(м) гѣмне збо(ж)я вше(л)якого... сто-
го(в) два (1582 ЖКК II, 113); а онї того ба(р)зо
жаловали и(ж) тѣла х̄а избавителя своего не
застали (к. XVI ст. УС №31, 60 зв.); Пань Янь
Хлебо(в)ски(и) бра(т) рожоны(и)... забитого
вале(н)того хлебовьского Которы(и) яко взя(л)
ведомо(ст) ѿ забитю брата свое(г) з далекого
Краю прихавши (!) и заста(в)ши тѣтъ южъ
протестацые ѿдъ брата свое(г) стрычьно(г)
...Проте(с)това(л)се (Київ, 1632 ЛНБ 5, II 4060,
2); ѿ(н)... бы(л) на справе и потребе помене-
ного проте(с)туючогоса в селе Городишгчу...
где будучи ничого згола не заста(л) ве (д)во-
ре (Житомир, 1650 ДМВН 197);

(прибувши куди-небудь, потрапити на що-
небудь) застати: той з' великимъ поспѣхомъ
идѣчи, и не хотачи минѣти Цркви Стои: встѣ-
пилъ помолитиса Гдѣ Бгѣ, и заста(в)ши лѣтѣргію
Стѣю слѣхаль еи (поч. XVII ст. Пчела 7).

2. (кого, що) (захопити зненацька) застати:
маючи о нихъ певную ведомость где оныи збегі
мешкають, просиль о вижа, при которомъ бы
тыхъ людей а збеговъ своихъ застати мель
(Луцьк, 1561 АрхЮЗР 6/1, 36); дста(в)демъ и(ж)
нихто стада свере(п)его на деди(ч)не чѣжо(и)
такъ те(ж) и на свое(и) вла(ст)но(и) испаси за-
(и)мовати не має(т)..., бо не має(т) за испа(с)
стада брати бы и заста(л) на испаси. але має(т)
ѿсветчи(в)ши сѣседѣ ѿтогнати до того пна чие
стадо е(ст) (1566 ВЛС 97 зв.); И та(м) же в то(и)
же дѣброве кгда(м) ѿ(г)лѣда(л), заста(л) есми
по(д)даны(х) А(и)си(н)ски(х)... дерево дѣбы рѣ-
баючи(х) Пѣстошачи(х) (Вінниця, 1599 ЛНБ 5,
II 4049, 122 зв.); тамъ же засталы есмо на пчо-
лахъ подраныхъ пана Липлянского (Овруч,
1629 АрхЮЗР 4/1, 81); Сщѣнническаа дочка
ѣстьли бы застана бѣла в' блѣдѣ, огнемъ бѣде
спалѣнна (серед. XVII ст. Хрон. 123 зв.); Такъ-

же в то(м) дворѣ селе(ц)ки(м), заста(в)ши по(д)-
даны(х) добри(н)скихъ, которы [!] дрова при-
ве(з)ли на па(н)щину были, кони кгва(л)то(в)-
не з возами и бѣ(з)пра(в)не побрали (Житомир,
1650 ДМВН 207);

(кого) (про смерть) застати: некогда при-
шедши смерть застанѣтъ в дѣле(х) нечсты(х)
штож естъ невгодно боу (1489 Чет. 295); я,
іеродияконъ Силвестер... обавляючись, абы
моя смерть неготового не застала, любом теды
на теле зхоралый,... на баченю и умысле доб-
ре здоровый, таковый порядокъ... чиню (Чор-
ненський монастир, 1635 ПККДА I-1, 65); а в'
чѣмъ та смерть застанѣтъ; в' томъ та Бгѣ ѿсѣ-
дитъ (Чернігів, 1646 Перло 130 зв.);

(про який-небудь стан, почуття) охопити,
заполонити, захопити: Але памятай на слѣва
пр(о)рка дв(д)а, жебы тя гнѣвъ не заста(л) //
на постели твоей (XVI ст. УС №29519, 230-
230 зв.); Сѣдѣвши тѣды на бѣгомѣслности, ѿле-
та Хс в' нѣй змоцнѣтъ, лазъ на постѣлю з' та-
коу бѣгомѣслностю, жебы та и сонъ в' томъ
моглъ застѣти, а тѣе, рѣклемъ жебы бывало
бѣлши(х) нѣчій (Київ, 1625 Кіз.Н. 201).

Див. ще ЗАСТАЛУТИ.

ЗАСТАТИ² див. ЗОСТАТИ.

ЗАСТАТИСЯ див. ЗОСТАТИСЯ.

ЗАСТЕЛИТИ дієсл. док. (що) Застелити:
М: такъ дчиню я довѣдаюса правды пойди
прочъ застели столъ и поспешайса (к. XVI ст.
Розм. 7 зв.).

ЗАСТЕНОКЪ див. ЗАСТѢНОКЪ.

ЗАСТЕ див. ЗАЙСТЕ.

ЗАСТОВПНИКЪ див. ЗАСТОЛПНИКЪ.

ЗАСТОГНАТИ дієсл. док. Застогнати: По-
свѣдѣчае(т) на(м)... не(з)бѣжныи крѣль ахавъ,
котѣрый ю(ж) бы(л) ѿсѣже(н) дла грѣховъ, за
повѣдо(м) своее жоны алѣ кѣ(д)ы ты(л)ко за-
стогна(л) и в' верѣтиско оубра(л)са, и жалѣ-
ва(л) за грѣхи свое. та(к) достѣпѣлъ змѣлова-
(н)а бѣжого на(д) собѣю (Острог, 1607 Лѣк. 25);
а хѣчеш ли вѣдати чѣмъ тепѣр' естъ ѿное тѣло,
котѣрое ты(х) рѣскошеи заживало... пойди до

грѣбѣ и ѡбачѣ порѣхѣ, попѣлъ... ѡбачѣ и за-
стогни гѣрко (Там же, 37); Изнемогѣхъ: За-
хорѣлемъ, застогна́лемъ. Та́к же: Изнемага́ю,
ѡтлѣю, слабѣю (1627 ЛБ 46).

ЗАСТОЛПНИКЪ, ЗАСТОВПНИКЪ ч. (*чернець-самітник*) затворник: а kotoryi dochod na połatnikow u kryłoszan, zastolpnikow, starcow u starcy u w onom monastyry z imeney cerkownych prychożywał, ino maiet on... za tot dochod ich dosyt im czyniti (Вільна, 1546 ЧИОНЛ V-3, 155); архимандритство..., на которое... старцы того монастыра, всѣ братья, чернцы, крылошане, за-
столпники,... обрали згодне чоловѣка побож-
ного (Торунь, 1576 АрхЮЗР I/1, 65); Справа
межи инстикгатором нашим яко поводом, а на-
божными Елижеумом Плетенецким... посполу
з с чернцами и застовпниками (Корчин, 1600
АрхЮЗР I/VI, 301); Мы смиренные священно-
иноки и иноки, крылошане и застовпники (Київ,
1633 КМПИ I, 552).

ЗАСТРАНСТВОВАТИ дієсл. док. Зайти, за-
мандрувати: Я грѣшны(и) застра(н)ствоваль по
дорозе моеѣ кѣ скитѣ ѣдѣчи, до вѣшго града хо-
течы покло(н) мо(и) не досто(и)ны(и), храмѣ
Престѣла бѣа ѡ(т)дати (Скит, 1633 ЛСБ 520,
1 зв.).

ЗАСТРАШАТИ дієсл. недок. Грозити, по-
грожувати: ста(л) іса́иа... оу збѣрѣ ты(х) котѣ-
рїи ѡсвѣчѣни соутъ; мѡвачи до ты(х) котѣрїи
ѡ(т) дѣа рѣдїлиса,... котѣріе в ѡкомгнѣнїю на-
врѣноулиса и перемѣнилиса... и впрѣвдѣ за-
страша́ючи мѡви(т)? кто(ж) коли таковѣю рѣ(ч)
слѣшаль; и кто вѣдѣ(л) томоу подобнѣю (поч.
XVII ст. Проп.р. 127 зв.).

ЗАСТРАШИТИ дієсл. док. (що) Переляка-
ти, застрашити: крѣсть по(д)несены(и) є(ст) а
ѡто це(р)квы са будоую(т), ѡлтарѣ посѣщоные
бываю(т),... Ба(л)ваны ѡбвалѣныє, дѣаволи
застрашѣныє (поч. XVII ст. Проп.р. 298 зв.);
Трѣхъ мѣровъ проламаныхъ, зна́комъ сѣтѣ три
оурѣмбы: лѣвѣскаго ср(д)ца не застрашили,
крѣклївыи Трѣмѣбы (Почаїв, 1618 На г. Ярм.
тит. зв.).

ЗАСТРЕЛИТИ, ЗАСТРѢЛИТИ дієсл. док.
(кого) Застрѣлити, убити: Мещчѣне... найшли
на двѣрь владѣчїи // добыва́ючи его. А ѡны...
боронїлиса з двѣрѣ стрѣла́ли, и застрѣлили
владѣчїи слѣги є́дного мещанїна (1509-1633
Остр.л. 130-130 зв.); А єсли бы хто застрели(л)
або рани(л) зве́ра ѣ свое(и) земли а то(т) зве(р)
вшо(л) бы в чѣждѣю землю, тогды за своимѣ
зверо(м) ра(н)ны(м) ити має(т) (1566 ВЛС
85 зв.); та(к)же кого застрѣла(т) стрѣлою тог-
ды ведренець сто(л)кши пома(ж) ранѣ стрѣлоу
выгони(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 4); не то(л)ко
пана хлебовѣско(г) застрелили забили з живѡ-
го ме(р)твѡго ѣчинили але слѣ(г) его при нимѣ
трохѣ постреляли (Київ, 1632 ЛНБ 5, II 4060,
3 зв.).

ЗАСТРЕЛѢ ч. Навѣс для судна (?): є(с)ми
прода(л)... комягу..., збудованую з о(ш)вами
яловыми, з дры́кга(в)ками, за(с)трѣлами (Во-
лодимир, 1583 ТУ 193).

ЗАСТРѢЛИТИ див. ЗАСТРЕЛИТИ.

ЗАСТУПАТИ дієсл. недок. 1. (кого, що, що
від чого) (*захищати, обороняти*) заступатися,
заступати: а хто бы колѣе хотѣлъ... кривды
...вѣ тыхъ людѣхъ и вѣ земляхъ чинити, мы
маємъ тоє вѣ правѣ заступати и ѡтѣ кривдѣ
боронити (Новгородок, 1518 АЮЗР I, 59);
Абысь... ѡ(т) прѣтївности людїи зловѣрны(х)
цѣрковъ застѣпаль (Львів, 1591 Просф. 67);
для чо(г) ты жиде смѣлъ до то(г) бра(т)ства
проклято(г) при(и)ти... и(х) заступати (Голо-
гори, XVI ст. ЛНБ 4, 1136, 35, 1 зв.); Приповѣ-
дѣю: Вставлѣюса, причинѣюса за кїмъ, мо-
лїюса,... ходотайствѣю, застѣпаю, ѣднѣю, забѣ-
гаю (1627 ЛБ 99); Мѣйте мїлѡсть на(д) оубѣги-
ми, оукрївжєныхъ застѣпайте // недостѣтни(х)
вспомагайте (Київ, 1637 УЄ Кал. 93-94); ргори-
гно, захищаю, заступаю (1642 ЛС 334).

2. (кому що, що чим) Заступати, загороджу-
вати, перегороджувати: А его дей мїлѡсть, за-
бороняючи вшелкимѣ способомѣ набоженства
вѣ той цѣркви..., завжды засѣдаєтъ ѡбои двѣри
цѣрковныє, у одныхъ самѣ зѣ слугами, а другїє

рекфалы, дудами и иными музыками заступа-
еть (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/І, 295); Сра-
щаю: Стрѣтаю, потыкаюса с' ки(м) в' дорѣзѣ,
...застѣпаю комѣ дорѣгѣ, захожѣ комѣ в' дорѣ-
зѣ (1627 *ЛБ* 121); intercludo, заключаю, за(с)ту-
паю (1642 *ЛС* 241);

(*влаштовувати засідку*) засідати: Дла чѣго
и мытарствы тѣе ихъ дѣло названо, и(ж) нѣако
// на подобѣнство мытникѡвъ злы(х) и драчѡвъ,
котѡрыи на дорѡгахъ кѣпѣцкихъ позастѣдав-
ши кѣпцѡ(в) шѣрпаю(т): такъ же... и дѣавѡли на
дорѡга(х) кѣдѣ дѣшѣ итѣ маю(т) застѣпаю(т) и
страшно и лѣото дѣшамъ чѣнать... порываѣа
(Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 125-126).

3. (що) Займати, посідати: Радѣйтесь шестѡ-
крѣпныи, ѡгнепа(л)ныи Серафѣми... Вы тако-
вый дѣръ ѡ(т) Бѣга маѣте, яѡ пѣрвое мѣсце за-
стѣпаѣте (Чернігѡв, 1646 *Перло* 40).

4. (що кому) (*приходити, з'являтися на змі-
ну кому-небудь*) замѣняти (кого): Не про(д)кѣу-
ю(т) тоутѣ, кѣре(ч)кѣи ахи(л)лѣсы, нѣ бѣны
лѡсѣлыи Геркѣлѣсы, ѡстро(ж)скѣи бѡвѣ(м),
пла(ч) и(м) застѣпаю(т), котріи в' Савро(м)-
матѣ(х), с крѡ(л)ми ро(в)наю(т) (Острог, 1612
На г. Остр.Час. 2).

5. (кого) Застерѣгати, попереджати:
Протѣ(ж) мы... до каждого вѣрядѣ и права
ѡборонѣ нашѣ посылаючи пишемъ даѣмъ за-
ступаючи всѣхъ... абы томѣ... гѣдѣшнѣ боло-
банѣ жаднымъ его пра(в)нымъ и не правнымъ
писанямъ в каждого права невѣрено... будѣ што
пра(в)ного и непра(в)ного (Новгородок, 1595
ЛСБ 276, 2).

Див. ще ЗАСТУПИТИ, ЗАСТУПОВАТИ.

ЗАСТУПАЮЧИЙ *дієприкм. у знач. прикм.*
(*який захищає від небажаного впливу*) захисний:
молитѡ мѡви(т) ѣст'... ѡутрапѣній застѣпаю-
чею стѣнѡю, вѡенѣ завстагнѣнѣемъ, агтлски(м)
дѣло(м) (Киѣв, 1634 *МІКСВ* 312).

ЗАСТУПЕНЬЄ *с. (затримання, перехоплен-
ня)* наскок, напад: прошу, абы... вѣси кривды и
шкоды... были... до книгъ записаны, ижѣ то за
наездомъ и заступенѣемъ на добровольной до-

розе ѡт его сталѡся (Житомир, 1611 *АрхЮЗР*
3/І, 173); а другая скрутения рожеѡного про-
тѣсѣтуючого, урожеѡного пана Маѣея Ерѣлича
с паномъ стражникомъ короннымъ паномъ За-
мойскимъ ѡ заступенѣе ѡного и ѡ посеченѣе
(Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/ІV, 236).

ЗАСТУПЕНЬ *ч.* Заступ: Вѣ дому и у комо-
рахъ его, што ѣсть суду и начинанѣя вѡзовѣ,
то ѣсть,... мотыѣкъ чѡтыри, заступнѣвѣ железн-
ныхъ три, кося чѡтыри (Володимир, 1588 *Арх*
ЮЗР 1/І, 241).

Див. ще ЗАСТУПЪ.

**ЗАСТУПИТИ, ЗАСТУПІТИ, ЗАСТУ-
ПИТЬ** *дієсл. док. 1.* (кого, чѡго, кого від кого,
на чѡму від кого) (*захистити, оборонити*) за-
ступитися (за кого, за що), заступити (кого,
що): якъ князъ Федор... мене ѡбошлет, а я, гѣде-
колѡвекъ бѣдѣ, маю я до Ёго Милѡсти ѣхати и тѣе
земли по старѣе... грани... боронити и застѣ-
пити маю (Пісочне, 1541 *АС* ІV, 285); пана Гапо-
на ѡт Хазка жида заступили, што мелъ ему пе-
нези дати, ѡ то вѣже его волнымъ учинили (1561
АрхЮЗР 8/VI, 116); панѣ тимѡко и па(н) ва(с)ѡ
котѡры ся записую(т) ѡбро(н)нѣ на добра(х) сво-
и(х) застѣпити ѡ(т) приятѣлѣ(в) свои(х) (Лѡвѣв,
1592 *Юр.* 13 зв.); Все то... нехѣй прѡчѣ ѡустѣ-
пить... нехѣй вѣсѣ застѣпи(т) Агтлѣ певный про-
вѡдникъ (Вѣльна, 1620 *Лѡм.К.* 25);

(за кого) (*виступити від чийогось імені*) за-
ступити (кого): ни(ж)ли бы хто за дрѣгого ѡ
кѡторую(ж) кѡ(л)ѡе ре(ч) ѣ сѣдѣ заступи(л),
то(г)дѣ вѣже будѣть повинѣ(н) самѣ жадныхъ
позво(в) на то(т) жѣ ча(с) за тою(ж) жалѡбою
зѣ суда не заходѣчи за него ѡ(т)казывати (1566
ВЛС 9); а повѣдаючи, бы намъ была не зѡстав-
лена ѡбѣ(т)нѣца ѡ то(м) стѡмъ плѣменю, а ѡ
стѡ(м) иднѣчѣ гѣ нашѣмъ ісѣ хѣ, котрѣй пре-
иднати мѣ(л), и за на(с) застоупіти мѣль то,
мѣсили бы(х)мѡ быти ѡу бѡ(л)шѣ(м) страхоу
нѣжли ѡныи мѣста содо(м)скѣи и гѡмо(р)с-
кѣи (к. XVI ст. *УЄ* №31, 42).

2. (що, кому) (*перегородити, загородити*)
заступити: Онѣ дей мене и Васка, дворника

Матфеевого... на тотъ разбой привелъ и, заступивши дорогу добровольную... того Агрона дворнику Матвеевому... зъ ручници пострелити велѣлъ (Луцкъ, 1566 *РЕА* II, 164); та(м) же в дѣброве па(н) я(н) се(р)хове(ц)ки(и) з слѣга(ми) ...хоте(чи) мнѣ заби(т) дорогѣ за(с)тѣпи(в)ши ...почал (и)з рѣ(ч)ни(ц) стреля(т) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 18); повѣдиль бовѣмъ емоу, ижъ застоупивши Критѣйчикове тисѣѡви, поймали его (фальшь за власнѣю правдѣ оудаючи) ѡ(т)дѣли го, повѣдаѣ(т). Мінѡеви на офѣрѣ (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 438); такъ и в тотъ часъ протестантъистъ... дрѣдого дня по рушенію з обозу, с под Госчы, кгда поезная чата козацкая дорогу в Острогу заступила, посланный... до чатовъников,... ехалъ до Острога и тамъ... тую бурду усьмиривъшы... козаки... мели иты до табору Хмельницкого (Луцкъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 126).

3. (кого) Затримати, перейняти, перепинити: жа(д)ный тоу с ты(х) жа(д)ною моцею то(г) своею не оучини(л), бо паве(л) стѣй такыи же бы(л) є(д)но на во(з)дѣ(х) захваче(н)... ілію застѣпи(в)ши с повѣтрѣа въ(з) ѡгне(н)ныи воскорѣ восхити(л) (к. XVI ст. *УЄ* №31, 77); панъ Немиричъ и зъ ыншими помочниками своими малжонька еѣ небожъчика,... обычаемъ розбойнымъ заступивши, на добровольной дорозе забилъ, и замордовалъ на смерть (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I, 179); на добровольной дорозе заступивши его милость, напрод колясу жакovati почали (Луцкъ, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 683).

4. Причаїтисѣ, засісти: ѡлешко с помо(ч)никами своими заступи(в)ши на доброво(л)но(и) дорозе проме(ж)ку ѡсмигови(ч) и мокови(ч) мощно кгда(л)то(м) хотечи де(и) ма заби(ти) до мене са кинули (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 71); подъ часъ замордованъя небожчика... Григорѣя Пашкевича, съ которымъ яко слуги Его..., посполу ку домовы зъ нимъ ехали,... заступивши на добровольной дорозе, пана Полковника нашего забивши // на смерть,... товаришѡвъ нашихъ не мало на смерть замордовалъ

(Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I, 179-180); панъ Шыленъ, посполу съ тымъ же панѡмъ Шейлейкомъ,... самому протестантъови... на добровольной дорозе в улицы заступивъшы и ынныхъ месчанъ... на засадѣци постановивъшы, на протестуючогос по два крот нападали (Луцкъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 308).

5. (що) (заслонити, закрити) заступити: по правой стороне вшедши въ церковь, иконѣ великѣю, абы тоѣ все голоѣ местѣ застѣпила..., ѡхандожне казавши вымалевать, тамъ поставити (1577 *AS* VI, 77).

6. (кого) (прійти, з'явитися на змѣну кому-небудь) заступити, замѣнити, замѣстити: еслѣ бымъ'са в' чѡмъ яко писма неоумѣтныи поткнуѡтъ, сѣмъ недѡстѣтокъ мой исполнѣй, або мене гѡлого слѡвы, и рѡзѣмомъ неоузбрѣеного... са(м) застѣпи(в)ши ѡ(т)повѣдаї (Острог, 1598 *Отп.КО* 3).

7. (оточити огорожею) огородити: И дво(р) Попе(л)ны(и) во Кгда(н)ску свои(м) кошто(м) па(н) Ге(и)но за(с)тупи(т) повине(н) (Гоща, 1607 *ТУ* 243).

Див. ще ЗАСТУПАТИ, ЗАСТУПОВАТИ.

ЗАСТУПИТЬ *див. ЗАСТУПИТИ.*

ЗАСТУПІТИ *див. ЗАСТУПИТИ.*

ЗАСТУПЛЕНЕ *с.* Те саме, що заступление у 1 знач.: И пѣна мое(г) пана Голого(р)ского на мене писане(м) свои(м) многокро(т) о(д)води(л), и ли(с)ты своими... проклинаѣ(т) мя, прошѣ ѡ застѣпле(н)ѣ (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 2).

ЗАСТУПЛЕНИЕ, ЗАСТУПЛЕНІЄ, ЗАСТУПЛѢНИС *с.* 1. Захист, заступництво: якои же праці... кѡштѣ... петръ могѣла митрополѣтъ на тѡѣ наложѣлъ незличѡнно... пѡки ѡбновѣласа знѡвѣ црѣко(в) стѣи соѡѣи на слѣвѣ и застѣплѣніѣ правовѣрны(м) (1509-1633 *Остр. л.* 131); Посѡбѣемъ бѡжѣа благодѣти, и его оукрѣплѣніемъ, иже естѣ пѡмощію влѣгодѣлаѡущимъ (!) и застѣплѣніемъ (Львѣв, 1591 *Просф.* 71); ѡбидимы(м) заступление, въ напасте(х) помѡжение,... на потребѣ це(р)ковную

людиє имѣніє свое давали (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); бра(т)ство же з рогатина и... василиє прибегли къ пасты(р)ствѣ нѣшму... заступления нѣшо просячи (Берестя, 1594 *ЛСБ* 260, 1 зв.); Вѣдай же, баснословче, о том, ижъ больше стосугубо пожиток церкви, хвала богу, заступлѣніе..., странѣ, роду и языку от оногo избѣгшаго инока из мира и в горах гнѣздящагoся, нежли с ними общесвдворно пребывающаго (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 243).

2. Загромадження, натовп: и не нашли кѣто-рою бы его стѣроною принести мѣгли длѣ за-стоупленіа нѣродоу, и влѣзши на домъ скрѣзи стрѣхоу споустили его з о(д)ро(м) на сѣредину и(ж) прѣ(д) іса (XVI ст. *УС Літк.* 17).

Див. ще ЗАСТУПЛЕНІЄ.

Пор. ЗАСТУПИТИ.

ЗАСТУПЛЕНІЄ *див. ЗАСТУПЛЕНИЕ.*

ЗАСТУПЛѢНІЄ *див. ЗАСТУПЛЕНИЕ.*

ЗАСТУПНИКЪ, ЗАСЪТУПНИКЪ ч. Заступник, захисник, оборонецъ: А кто бы в братствѣ и(х) въ единомыслии не хотѣлъ жити. тѣи да не имѣють власти въ всемъ строеніи церкѣвнаго братства. но тѣчию сѣми братство во всемъ... да имѣють всегда, яко вѣрніи застѣпники, и розмножители братскаго... добра, и хвалы бѣжїа (Львїв, 1591 *ЛСБ* 155); Обличает вас на земли, яко вы правдѣ сопротивники,... есте ся стали, лжи же антихристовы поборники,... секретарѣ и заступники быти ся показали (1598 *Виш.Кн.* 125); Маючи вѣжа застоупника, ...новѣго пѣна шѣкаете, ... и ѡ(т) ѣчастни(ц)ства старожїтної сполѣчности вылучаетеся (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 217); Прѣ(д)стѣтель: Застѣпникъ, стѣроста, стѣршїй ѡборо(н)ца, ѡпекѣнъ (1627 *ЛБ* 93); Яко(ж) великое рода нѣшо(г) заступницы богаты(м) и непребраны(м) ще(д)рота(м) ѣфаючи всѣхъ веспо(л)... в навѣже(н)е мѣсцѣ стѣх)... запрошае(м) (Київ, 1628 *ЛСБ* 501); *eccidicus*, зас(ъ)тупникъ люде(и), людя(н) (1642 *ЛС* 173); *propugnator*, заступникъ (Там же, 334).

ЗАСТУПОВАНІЄ с. (*тимчасове виконання чїїхось обов'язків*) заступництво: Ѡ заступава-

(н)ю в судѣ ѡдному за дрѣгого... ни(ж)ли бы хто за дрѣгого ѡ которую(ж) ко(л)ве ре(ч) ѣ сѣдѣ заступи(л), то(г)ды вже будѣть повине(н) самъ жадныхъ позво(в) на то(т) же ча(с) за тою(ж) жалобою зъ суда не зхѣдѣчи за него ѡ(т)казывати (1566 *ВЛС* 9).

ЗАСТУПОВАТ *див. ЗАСТУПОВАТИ.*

ЗАСТУПОВАТИ, ЗАСТУПОВАТЬ, ЗАСТУПОВАТ *дієсл. недок.* 1. (кого, в чїм) (*захищати, боронити*) заступатися (за кого), заступати (кого): хтѣбы хотѣл через границѣ того имениа землю посагати, я маю им тоє ѡчищати и во всем их застѣповати и боронити (Краків, 1538 *AS IV*, 142); а мы сами... пану микѣлаю... нїякое кривды... чинити... не має(м)... и ѡ(т) всаки(х) тру(д)носте(и) боронити и ѣ каждо-го права и суду заступовати (1588 *ЛСБ* 98); ѡнъ [гѣдеѡнъ болобанъ]... церкѣви зо всѣми ѡкра-сами... ѡ(т)нимаючи шкоды чинитъ в чѣмъ мы ѣкри(в)жѣныхъ фѣндѣторовъ зве(р)хностию нашою боронимо застѣпуемо и ѣпокоєваемо (Новгородок, 1595 *ЛСБ* 276, 1 зв.); А ѡсобливе то... варѣемо и(ж) ѡ(т) каждого... пренакѣба-нѣа правного, если бы яки(и) ко(л)ве(к) в де(р)-жанью... домѣ ѡ(т)ца иѡана... заходить ме(л) тѣды мы... повинни бѣдемо... ѡ(т)ца... боронитъ и застѣпова(т) (Київ, 1616 *ЦДІАК* 221, 1, 62, 1 зв.); еслибы кто колвекъ мил ся отозвати, задаючи турбацию Кононовы за помененный проданный кѣрунтъ, тѣды мы повинни будемъ в каждого суду своим коштом и накладом боро-нити и заступовати (Корсунь, 1649 *ЧИОНЛ* VII-3, 19).

2. (що, що за кого, що з чѣго) Здїйснювати, вїдбувати; братися (за що): И тѣми... разы попѣ его... ѡсобливе лист, котрымъ ты са ѡписал самъ ис потомѣки своими слѣдѣбѣ земскѣю за него застѣповати, в него ѣкраль (Краків, 1539 *AS IV*, 225); Я ѡлехно павловичъ чо(р)не(в)-скїй... сознаваю... ижѣ... часть имениа моего... на себе держаль... и з него службу земскую..., за(в)жды служы(л) и заступоваль до ка(ж)дѣе потребы вѣе(н)ное (Луцьк, 1560 *ЦДІАК* 223, 1,

2, 1); А што са дотычет слѣдѣбы господарское, военное, ... тогда я повинен бѣдѣ ее с тыхъ именей моихъ заступовати и заслѣговати (Луцк, 1570 *АС VII*, 362); А што ся дотыче(т) слу(ж)бы земское вое(н)ное, тогда я туо службу са(м) заступовати маю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 135); Войну рушенья посполитого с тыхъ именей ихъ повинную за нихъ служить и заступоват винни будем (Гнойня, 1596 *ПККДА I-2*, 168);

(виконувати що-небудь замість когось) заступати: до того з особна варую и записуюсе отца Герасима..., яко и наступцовъ его, жебы... в... уживанью того всего, ... заставати, ... заступовати и тые добра волные учинити (Луцк, 1613 *АрхЮЗР I/VI*, 436).

3. (що) (видавати, виділяти кошти) відшкодовувати, сплачувати: теды я Трушъ Ивановичъ ... жона моя... 12 копъ грошей шкодъ и накладовъ на врьд и сторону заступоват маем и повинни будем (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 5).

4. (кому) Затримувати, зупиняти (кого): а кгда кто тело змерзлого... на позвонье дастъ, теды они, место звоненя звычайного, на тумултъ в звоны бють, несучымъ засъ людемъ тело змерлое... на доброволной дорозе заступуютъ, ... сукна на марах шарѣпають (Луцк, 1648 *АрхЮЗР I/VI*, 815).

Див. ще ЗАСТУПАТИ, ЗАСТУПИТИ.

ЗАСТУПОВАТЬ *див. ЗАСТУПОВАТИ.*

ЗАСТУПОКЪ *ч.* Захист, допомога: те(ж) естли бы хто... право(м) прирожены(м) або... мощью... покотила с тое части... вытиснути ме(л)... они бы(х)... обороны и заступку в то(м)... чини(ти) не хотели, тогда па(н) покотило... в ча(ст) мою о(т)чи(з)ную... за все тое въехати кро(м) жадного права... не... повине(н) (П'ятигорцин, 1572 *ЛНБ* 103, 459/IIIс, 127).

Див. ще ЗАСТУПЪ¹.

ЗАСТУПЦА *ч. (стп. zastępcza) 1. (особа, яка відстоює на суді інтереси обвинуваченого)* заступник, захисник: А листы выписы // и оповеда(н)я и (в)се тое право и доводы, которые

поводовая сторона проти(в) ѡбжалованое стороны в то(м) праве мела, маю(т) проти(в) которому засту(п)цы ити и (в) права ме(с)це мети та(к) яко и проти(в) ѡбжалованому и имя засту(п)цы за имя ѡ(б)жалованого буде(т) роздмемо (1566 *ВЛС* 9-9 зв.); а я, ... за першимъ позовомъ, на... року... ставши, противко позови, ... хоч бы был неоселый, ничего не мовечи, року ничим не збиваючи, диялий жадных, правдивое хоробы своее..., далшее справы на квитъ, кгдажъ тот запис... жаднымъ квитомъ знесеный быти не можетъ, на заступцу не заживаючи, ... заруки сто копъ... запълатити маю (Луцк, 1613 *АрхЮЗР I/VI*, 437); мы сами... на оны(м) рокѣ... стандти... не закладаючисе ани шчичачисе жа(д)ными диялиями... бо(л)шою справою лѣ(т) мало(ст)ю за(с)тупцою голодо(м) моро(м)... и... тому записови... досы(т) чинити маемо (Жорнища, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 112 зв.);

поручитель: Аравіти(н): Вечерній, або рѣко и(м)ца рѣкѣйма, застѣ(п)ца (1627 *ЛБ* 178).

2. Заступник, захисник: прѣсимо... Ба, абы онъ самъ нашимъ застѣпцею и выбавителемъ былъ, и насъ о(т) сѣти непріатель наши(х)... выбавити рѣчилъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 95); васъ абѣвѣ(м) вѣрныхъ и справедливы(х) застѣпцо(в), оборѣнцовъ, ... и причинцовъ до Ха Пана, в' не(м) и прѣ(з) него набыли(смы) (Там же, 98).

ЗАСТУПЪ¹ *ч. 1.* Захист, оборона; заступничество: И всѣ(х) бѣголюбе(з)ны(х) Єпѣпѣвъ проси(м) о заступъ о(т) тако(г) нево(л)ства дѣховны(х) справъ (Львів, 1595 *ЛСБ* 277, 2); томѣ единомѣ кланатиса..., ... в того единого всѣхъ просити, застѣпѣ о(т) всѣхъ злыхъ находящихъ на них (поч. XVII ст. *Вол.В.* 88); И хтѣ поживаетъ ма, И тѣи живѣ бѣдетъ дла мене: заправды небески(м) застѣпо(м) бного дѣша и тѣло стережена бѣде(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 307); Княжа Острозское Василий Константиновичъ рожай свой зъ благословенного... поколѣня провадитъ: пресловутого Володимера... власный потомокъ; ... великій заступъ и потѣха всего народу Роского (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1135).

2. (про небесну силу) заступник, захисник: всѣ Геретѣицкіи пліотки: котѣрыи не ѡ(т) зѣвше текѣчи(х) жрѣдель розѣмного Іїла текѣ(т), котѣрыхъ пѣсни складати Пѣнѣ застѣповѣ // нѣ(с)-ны(х) кѣзано на(м) прѣ(з) Пр(о)рка мѣвачого, в Црква(х) бл(с)вите Бѣ, Гѣ изъ жрѣдель Іїлски(х): ѣле зѣ калѣ(ж) мѣтны(х) сора(т)са на погѣбель и на зарѣзѣ оуживѣющихъ жолѣдкомъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 188-189); пр(о)ркоуетъ бовѣ(м) ісаіа пр(о)ркѣ мѣвачи, и крѣла пѣна савѣѣа застоуповѣ нѣ(с)ны(х) вѣдѣле(м) ѡчима моима, седачого на столѣцѣ высѣко(м) и выне(с)ло(м) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 144 зв.).

3. Напад, наскок: то все до дому своего до Русивля отпровадилесь, яко о томѣ протестация противко тебе о такой кгвалтѣ и заступѣ на добровольной дорозе есть учинена (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/І, 366).

Див. ще ЗАСТУПОКЪ.

ЗАСТУПЪ² ч. (знаряддя) заступ: Статки кѣѣ обороне ѡгольѣ на порохѣ две бѣчѣки... мотыкѣ до мешаньѣ вапна три... застѣпѣ желѣзны(и) (1552 *ОКр.З.* 148); а меновите... взели... // ...ѣ лишка... ѣбраньѣ каразіевоѣ... све(р)дловѣ три доло(т) чѣтыри заступѣ мотыку за грошѣ(и) два(д)ца(т) (Луцьк, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 88-88 зв.); до рубаньѣ дровѣ сыкырѣ двѣ; пѣшня одна; заступувѣ три; мотыкѣ тры (Пересопниця, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 297).

ЗАСТУПЪНИКЪ *див. ЗАСТУПНИКЪ.*

ЗАСТЫДИТИСА *дієсл. док.* (кого) Засоромитися, *діал.* застидатися: але ѡнѣ не то(л)ко жебы са застыдити мали снѣ его але ещѣ радоу оучини(в)ши межи сѣбою почали мовити, ѡ то є(ст) наслѣ(д)ни(к) або ѡ(т)чи(ч)... яко та(к) оучинѣли же его забили (к. XVI ст. *УЄ* №31, 167).

ЗАСТЫНУТИ *дієсл. док.* Вистигнути: еретѣцкѣй Сакрамѣнтѣ вѣ досвѣ(д)ченю прѣ(з) єдино҃го Стѣлпника, влѣжений вѣ кипѣчѣй горнѣцѣ роспѣстѣльсѣ и вѣ небытѣіє пришо(л) А Правѣослѣвны(х) пото(м) та́кже вѣ кипѣчѣй // горнѣцѣ влѣжений, и зара(з) ѡнѣ горнѣ(ц) застынѣ(л) а

та́йна причащѣнѣя прѣбыла цѣла, анѣ мѣкроу са стѣла (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 248-249).

ЗАСТѢНА ж. Заслона: obtendiculum, покровѣ, заслона (1642 *ЛС* 287).

ЗАСТѢНОКЪ, ЗАСТЕНОКЪ ч. (*смп. za-ścianek*) частина землѣ, вѣдѣлена вѣд поселення природными або штучными границями: кѣдымѣ се проєждчалѣ по полю своємѣ..., тамѣ же, то єсть застенками Жидичинскими, околѣ гаю Жидичинського, незвыклымѣ гостинцомѣ ку Луцку... владыка Луцкѣй... обачивши мя на полю моемѣ, неподалеко оно҃го застенка, застановился на рогу гаю Жидичинського, учинивши раду о мнѣ, послалѣ ко мнѣ слугѣ своихъ (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 269); Село Ружинѣ; на початку села, подле стины, котѣрая дѣли село одѣ ѣбьшару двѣрного Кримна, єсть застѣнокѣ, алѣбо пляцѣ немалый, где єсть два двѣры (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/І, 315).

ЗАСУШНЫЙ *прикм.* (який став безводним) пересохлий: продали его милѣсти имѣньѣ свое отчизное на имя Суско... зѣ землями пашными и бѣртными... и сѣ ѣзѣры уступными, и зѣ засушными, и со всеми входы и пожитки (Неполоницѣ, 1526 *АрхЮЗР* 1/І, 4).

ЗАСХЛЫЙ *дієприкм.* 1. Засохлий: при том же раны колѣтые ножи́ками знати бѣлоголовскими, све́же, не засхлыѣ за левым ухом в голове три (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 501).

2. У знач. *прикм.* Засохлий: И дѣждѣ падающѣй зѣ Нѣѣа, и зстѣпѣющѣй до нѣнизѣшѣхъ землѣ чѣстѣй, ѡ(д)вѣлжи(в)ши // и ѣживѣвши за́схлыи кѣрени, чѣнитѣ плѣдѣ нѣвый (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 100-101); Ирисѣ бѣвѣмѣ вѣ слѣчные фѣрбысѣ прибрѣла, Кришталѣвый дѣжчѣ засхлѣй крѣвѣнѣ вылѣла (Лѣвѣв, 1642 *Бут.* 5 зв.).

ЗАСЧЕПКА *див. ЗАЩЕПКА.*

ЗАСЧЕПОЧКА ж. Защѣпочка: двѣри прѣсѣтые, засчѣпочка желѣзная с прибоѣмѣ и замѣчок (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 351).

ЗАСЧЕПЪКА *див. ЗАЩЕПКА.*

ЗАСЪ *див. ЗАСЬ.*

ЗАСЪТАВА *див. ЗАСТАВА*¹.

ЗАСЪТАВЪННЫЙ *див. ЗАСТАВНЫЙ*.

ЗАСЪТАТИ *див. ЗАСТАТИ*¹.

ЗАСЫЛАНЕ *с. (виряджання, відправлення когось із певною метою)* посилення: О школахъ при церквахъ Всходнихъ. О засыланю дѣтокъ христіанскихъ на науку до папезниковъ (1603 *Пит.* 4).

Пор. ЗАСЫЛАТИ.

ЗАСЫЛАТИ *дієсл. недок. 1. (кого) (виряджати, відправляти з певною метою)* посилати: А то – для того, абыстеся // отъ нихъ могли чого научити, наветъ дѣткамъ вашимъ дома, ани при церквахъ наукъ не маючи, всихъ до нашихъ маистровъ..., засылаете (1603 *Пит.* 104-105); Затакаю: Засылаю (1627 *ЛБ* 42).

ЗАСЫПАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Насипаний: показовали мнѣ во(з)ному греблю засыпаную... и(ж) де(и) тую греблю па(н) гаврило соше(н)ски(и) ново засыпа(л) (Кременецъ, 1580 *ЛНБ* 103, 16/Іс, 1898, 25 зв.).

ЗАСЫПАНИЯ *с. (споруджування)* насипання: если бы... люде(и) осади(л) дворе(ц) збудова(л)... и яки(и)... пожитокъ привелъ и кошти для пожи(т)ку... вчини(л)... то его мл(с)ти во(л)но то все... пожитки зробити и выжи(ти). а засыпа(н)я ставу спустъ ме(ти) (Кременецъ, 1570 *ЛНБ* 103, 26/Ід, 1814, 3); ве(д)же не заба(в)ляючи та(к) вше(и) м(л), пне по(д)комо-ры(и)... зъ ше(ст)ма све(т)ками, которы(х) я ѡберу, са(м) сѣмы(и) приса(г)нѣтъ, тогды и присеги свои и засыпа(н)я копцо(в), чере(з) комо(р)ника учинены(х) уступлю (Житомирщина, 1584 *ККПС* 59).

Див. ще ЗАСЫПОВАНЕ.

*Пор. ЗАСЫПАТИ*¹.

ЗАСЫПАТИ¹ *дієсл. док. (що, що чим) (спорудити)* насипати: ста(в) дозволили Ємѣ засыпати на рецѣ на желевъ (Межириччя, 1503 *Арх.Р.* фотокоп. 50); панове ѡлескіе... засыпали млыны и рѣды кѣ пожыткѣ своємѣ посправляли (1546 *ОГ* 74); Которые то границы... чере(з) декре(т) мо(и)... сказа(в)ши дчини(в)ши и

копцами засыпа(в)ши наказѣю абы и(х) мл(ст)... ты(х) грани(ц) не взрушали (б. Кременця, 1606 *ЛНБ* 103, 60/Іе, 254, 47 зв.); А потомъ... мо(ц)но кгва(л)товне а бе(з)правне... греблю засыпавши млы(н) забудова(в)ши пожи(т)ки з не(г) собѣ берете (Київ, 1618 *ЦДІАК* 221, 1, 68, 4); А потомъ приехали до долины,... на которо(и) хлопъ Сологубъ,... засыпалъ былъ ставокъ, которы(и) ѡ(л)шанъци ро(з)сыпали (Київщина, 1639 *ККПС* 273).

Див. ще ЗАСЫПОВАТИ, ЗАСЫПЫВАТИ.

ЗАСЫПАТИ² *дієсл. док. 1. (що, що чим) (покрыти шаром чого-небудь сипкого)* засипати: гды в домоу... а́дама вѣсело... банкетовали, ѡто спрдѣка вѣтръ грѣха ѡ(т) пѣкла повста́лъ, которій... чтыри кѣты во́лѣ нашей розерва́лъ... и землѣю засыпа(л) ѡныѣ потлоумывши (поч. XVII ст. *Проп.р.* 192); тоѣ мнѣ ба́рзо дѣвно я(к) та(к) слѣпый прѣсто вы́шо(л) स्वाза́ный, не по(т)кноу(л)са, яко оуслыша(л) голо(с) гнѣ по-не́же слѣха его землѣю засыпа́ныи были (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* 29515, 54); adobruo, замѣтаю, заваляю засыплю (1642 *ЛС* 70).

2. (заповнити що-небудь чимось сипким) засипати: тую же неподалеку от того мѣстца, за третим валом, перекоп засыпан и зъровнованъ от мѣщенина Василя Капли для огорода (Луцьк, 1566 *СИМКЦА* 63).

Див. ще ЗАСЫПОВАТИ.

ЗАСЫПАТИ³, **ЗАСЫПАТИ** *дієсл. недок. (з чим і без додатка)* Засипати, засинати: Книжо(к) ты(х) чита́на всѣ са ро(з)милова(ли) ѡнѣю собѣ товари(ш)кою дчинили..., з собою носѣли, бе(з) неи нѣгды не бывали з нею засыпали (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 3); Моисѣй... оупрацованный, оусѣжаѣ(т) собѣ малѣнкогѡ ѡ(т)почѣнкѣ потре́бѣ бы́ти, и по(д) тѣнь ба́рзо великогѡ ка́мене себе вѣдѣстивши, засыпа́ти почалъ (Київ, 1627 *Тр.* 556); Спultz от гробу также абысь не отступалъ: И окомъ твоимъ чулымъ, ту не засыпалъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 168).

ЗАСЫПОВАНЕ *с. (споруджування)* насипування: Я, Єрони(м) Го(р)носта(и), ѡ(з)на(и)мѣю,

...и(ж) ма дошла таа ведомо(сть), жебы в.м.,... ме(л) мене по(з)вати по(з)во(м) комиса(р)ски(м) ...до ро(з)граниче(н)а кгру(н)то(в) и до засыпова(н)а ко(п)цо(в) (Рихтичі, 1597 ККПС 90).

Див. ще ЗАСЫПАНИЯ.

Пор. ЗАСЫПОВАТИ.

ЗАСЫПОВАТИ дієсл. недок. 1. (чим по чому) (покривати шаром чого-небудь сипкого) засипати: Гды бываєть поровняна днь з нѣчѣ... вѣ той ча(с)... выходить поломѣнь... и ро(з)ливаеться по во(з)дѣхоу на ки(л)ка ми(л), и попеломъ засыпѣть по бѣлизки(х) острова(х) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 439).

2. (що) (споруджувати) насипати: я в.м... пи(л)не прошу, абы вѣа м(л)... на тые кгру(н)ты... не еха(л)и... и копцо(в) не засыпова(л) (Рихтичі, 1597 ККПС 90).

Див. ще ЗАСЫПАТИ¹, ЗАСЫПАТИ², ЗАСЫПЫВАТИ.

ЗАСЫПЫВАТИ дієсл. недок. (що) (споруджувати) насипати: А неха(и) намъ выдадѣть або впоменѣть тыхъ хто бы ме(л) тые копцы засыпывати и граничити (1546 ОГ 19).

Див. ще ЗАСЫПАТИ¹, ЗАСЫПОВАТИ.

ЗАСЫПАТИ див. ЗАСЫПАТИ³.

ЗАСЬ¹, ЗАСЪ, ЗАСЯ, ЗАСА I. присл. (стп. zasie, zasię) 1. (зворотно) назад: Звычай єсть подлѣ бегѣ свѣта, абы знамѣнитые, и шхотные послѣдги, которыеж маєстатѣ панскомѣ напротивѣ неприятелей его вѣрными бывающие заса щедробливостыю королевѣ, або княжат великих имѣ отдаваны были (Львів, 1509 AS III, 69); та(м) же тыи... сусѣде видѣли все що и(м) показова(л) ѡцѣ лѣо(н)ти(и)... тоє все видѣвши за(с) дали до рѣ(к) ѡ(т)цѣ лѣо(н)тїю (Львів, 1579-1588 ЛСБ 1034, 2 зв.); А которые листы корола... присылал еси до нас,... тые мы листы видели и к тебе их заса ѡтослали (Краків, 1638 AS IV, 164);

(на те саме місце) назад: по(д)старости(и) бересте(и)ски(и)... приєждчаючи до острова ...ѣказа(л) намъ ме(ст)це гдѣ... поведи(л) ижъ ту река выникла, и пото(м) три мѣстѣца про-

длѣговатыє... и поведилъ ижъ то є(ст) поникъ тоє реки ѡра и ѡтѣ того ме(ст)ца заса понѣрилася (1546 ОГ 24 зв.); Широкость острога всего ѡтѣ стѣны замѣковое заса до стѣны замѣковое жѣ три ста и сѣмѣдесатѣ сажонѣ (1552 ООЗ-1, 48); егѣ мл(с)тѣ пнѣ гѣтма(н) выѣха(л) в неѣлю з мѣста для пописыва(н)я людѣ, и за(с) за ты(ж)днѣ до Льѡва будѣ(т) (Львів, 1590 ЛНБ 4, 1136, 2, 30, 2 зв.); А ты повѣдаючи же Дхѣ ѡкрѣгло ѡбхѣди(т) на кштѣлтѣ кѡла, зѣ ѡца кѣ Снѣ, и зѣ нѣго засѣ кѣ ѡцѣ (Київ, 1619 Гр.Сл. 285);

(до попереднього стану) назад: мы са того гораздѣ достаточнѣ довѣдали, штож то єст тые имѣна... княза... Ѡстрозского и заса тых имѣней... емѣ са єсмо постѣпили со всеми с тыми, какѣ са тые имѣна в собѣ мают (Луцьк, 1511 AS III, 92); и вѣ прирѣжѣню и(х) сѣмена або насѣньа всади(л), ѡ(т) котѡры(х)..., мы тлѣннии рѣждаємса, и множимса, вѣдлѣгѣ осѣж(л)єнїа бѣжїа вѣ зѣ(м)лю заса оборѣчаючи(с)а (Острог, 1588 Сур. 1 зв.); свѣтый Фотїй вѣ томѣ єсть безвиненѣ же Римскихѣ епископовѣ за той приѣдтокѣ былѣ екскоммуниковаѣ, поты ажѣ ся то зѡпсованѣ засѣ направило (Київ, 1621 Кон. Пал. 736).

2. (наново; як і перше) знов, знову: пожаловали єсмо егѣ имѣнемѣ... Чѣдновѣ, гдѣж перво того был замѡкѣ... и дозволили єсмо емѣ заса там замѡк бѣдовати и мѣсто ѡсадити... по томѣж, как было за ѡтца нашѡго (Городно, 1507 AS III, 49); презѣ брамы пекла, до ѡтхланись вошѡлѣ, Хотячи тамѣ, всѣхѣ собою осѣѣтити: И Адама, всѣхѣ ѡтца, освѡбодити Котрого зезволилєсь, взяти особу: // Абы презѣ тоє, засѣ му дати ѡздобу (Львів, 1630 Траг.н. 164-165);

(ще раз, ще; удруге, повторно) знов, знову: рок єсмо им тоє право мѣти положили под страченѣм права... То пак дѣй князь Андрей заса тоє право ѣзорвал (Краків, 1524 AS III, 259); По(д)воды даю(ть)... чѣ(р)гами ка(ж)дѣє село по неѣдели радѡмѣ тымѣ // напѣ(р)вѣ мѣсто потѡмѣ село... потѡмѣ заса мѣсто (1552 ОВін.З. 132 зв.-

133); послалъ до виногра(д)никовъ слоугоу абы плоды з' вин'ницѣ в'заль... а они поймавши его били // и послали порожд'него... а о(н) зась послалъ слоугоу ин'шо(г). а они и того забили (1556-1561 ПЄ 174-174 зв.); И кгда по первомъ откопаню немалъ въ лѣтъ полтора зась быть откопанъ, и таковый же найденъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 471); Жйль абовѣ(м) всегѡ вѣкѣ своѣгѡ, лѣ(т) ѡ, и нѣдто. В Пйнскѣ в' Монастырѣ Лѣщинско(м) настѣль быти // Архімандрїто(м) в' Рѡкѣ, ѡафчѣ. А за(с) в' Рѡкѣ ѡафчѣ, в' Септе(м)врїи на Архімандрї(т)ство Печѣрское обра(н)ны(и) (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 26-27); коли члѣвкъ оумретъ тѣло егѡ в' порохѣ се ѡбѣрнетъ, а дѣша егѡ в' заслѣжѡномъ мѣсцѣ до вторагѡ пришествїа г(с)днегѡ бѣдетъ мѣшкать, и с тѣмъ же тѣломъ зась встѣти маѣтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 5).

3. (вказує на тривалість дії) (до цих пір, до цього часу) ще: пишете в̄м до мене за ты(м) калугеро(м) петронїе(м), абы(м) мела бачинье на на(х) (!), яко ма(т)ка, илє сили за(с) буде(т) пови(н)на только бы были сами добримы и ста(ч)ными (Устя, 1632 *ЛСБ* 515);

(крім того; до того ж, і, також) ще: А кгда ...тоє побравши, з оногѡ дво(р)ца выгнавши бы(д)ло, и тые сыры, яко и масло,... и пото(м) за(с) дворе(ц) и гумно зо вси(м) запали(ли) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 101); а ктѡ са надымаѣтъ... и не держи(т)... главы ѡ(т) котѡрои все тѣло... то єсть антихри(ст) // И за(с) мѡви(т) страхи з нѣба бѣдѣ(т), и велїкіє непогѡды (Вільна, 1596 *З.Каз.* 33-33 зв.); А сѣнъ чїнит' дѡброе дла любви, котѡрѡю маѣтъ до... Оца, и приказана егѡ пѡлни(т) добровѡлїне И зась: По(д)нѣлем' рѣки моѣ до приказанїй твоѣ(х) котѡрыѣ оулюбїлемъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 29); ѡ(д)давали вшакъ же на се(и) ча(с) затрыманѡе кажды(и) бра(т) по шести потро(и)ны(х) до скры(н)ки ѡ(д)далъ Засъ те(ж) и дла вправеня в пе(р)шѣю рызѣ поря(д)ныхъ схацѡкъ (Львів, 1638 *ЛСБ* 1043, 50 зв.).

4. (так само, таким же чином) також: и заса пере(д) нами тьи стар'ци рекли ты(м) сугра-

ни(ч)нико(м) вы сѡграни(ч)ники што были есте забрали сосо(н)є стѡго нико(л)ы ка(к) тая земля попѡсте была (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); Прѣво о котѡро(мъ) са тѡтъ роздѣль пїшетъ єсть двоѡкое. одно непїсанѡе, котѡрого звѣчаємъ зовемѡ. дрѡгѡе пїсанѡе, котѡрое зась нѣдвое роздѣлїтисѡ мѡже (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 20 зв.); Пожитокъ намъ былъ бы... и утѣха, ижъ ся драхма – церковъ Римская – згинулая нашла... Церковъ зась Римская радовала би ся и веселила, ижъ, згіблая бывши, нашлася (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 709); чудо того рокѣ на знєсѣня нєвѣста вродила дѣте(и) двоє,... еди(н)о было живѡе, а дрѡгѡе в̄ме(р)лѡе и тоє за(с) в̄ме(р)лѡ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 166);

(разом із тим, одночасно) також: Ѡ дїво, правда якъ с̄лнцє на землю взышлѣ: и справе(д)ливост зась, з нѣа на землю пришлѣ (Львів, 1616 *Бер.В.* 81); Вѣжи в' прѣвдѣ, же Цнѡтою и мѡц'ю своѣю крѣпѡсть сѣ(т) Цр̄квнаа, (и) фѣндаментѡ(м) за(с) сѣ(т), же на и(х) Вызнан'ю, в̄фѣдѡвана є(ст) Цр̄квѣ (Київ, 1625 *Злат.Н.* 127 зв.); То з' ѡсобы моѣи в̄ыличивши, з' в̄радѣ зась Архимадрычѡго имене(м) всеи Рѡсї(и)-скои правослѣвнои Цр̄кви добродѣйства годїтъ ми са спѡмнѣти (Київ, 1631 *Тр.П.* 7 нєнум.).

5. (указує на певну зміну якоїсь ознаки) вже: А костель нашъ толко голову або обличє крещѡющѡмуся мачаетъ, маѡючи на томъ досѣтъ ...Абовѣмъ, яко въ нѣякомъ грѡбѣ, въ водѣ погружаємъ нашымъ главамъ ветхїй чело-вѣкъ погребаѣтся долу..., а потомъ вынікаючимъ намъ, новыи зась намъ виходїтъ (1603 *Пит.* 52).

6. У знач. вставн. сл. (у свою чергу) знов, знову: з' ѡ(т)чаїнїа рѡдитсѡ нє(д)бѣльство, з недѣльства зась оуостаѣтъ ѡ(т)чаїнїє, и єдно дрѡгѡму тоѡю проклѣ тоѡю нагорѣдѣ ѡ(т)даѡт' (Острог, 1607 *Лѣк.* 91);

(натомість, навпаки) знов: Понеже... въ пришломъ животѣ, хотяжъ праведнымъ и добрымъ, восїаетъ... неприкосновєнъный свѣтъ благословєния оногѡ, котѡрое єсть Самъ Богъ,

а грешныхъ зась тма кромешная осягнетъ (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 987); А унѣаты зъ латынниками зовутся святая згода, а мы зась ее называемъ отступленіе розуму прироженого (бл. 1626 *Кир.Н.* 18);

однак, протѣ: ѡ якъ ихъ многѡ на почѣткѣ преслѣдовали Црковъ,... ѡ якъ великіи вѣлки и вѣины на нѣо са подносили... Але ннѣ зась Ласкою Бжею, и Царѣве, и Кназѣве, и Вѣинове, и вѣ(с) бкрѣгъ свѣта вѣрою напѣлненъ є(ст) (Київ, 1625 *Злат.Н.* 129 зв.).

II. У знач. спол. 1. (уживається для приєднання речення, що доповнює зміст попереднього) же: слѣпый рѣ(к) хотяй бы вы хотѣли затаити чоу(до) Єго стое, теды не можете, ѡнѣ за(с) до него рѣ(к)ли я(к) // ти ѡчи ѡтвориль (к. XVI ст. УЄ №31, 73 зв.-74); Слава... не ѡмѣлноу и не роздѣлноу товаришкоу єсть цнѣты: цнѣта зась бѣ(з) Бга, не єсть цнѣта: а бѣ(з) цнѣты члѣвкъ, не єсть клѣвкъ (!) (Єв'є, 1616 УЄ Єв. 2 нenum.); ажъ бовѣмъ не славыный єстъ, гды ѡ(т) заходѣ Бѣлогѡ мѡра и Венѣцкихъ и Рѣмскихъ са тѣкаетъ граніць а ѡ(т) Полѣдна зъ Грецією вѣ сѣсѣдствѣ и вѣ братѣрствѣ живѣтъ: на Выхѣдъ за(с) слѣнца на(д) Чѣрнымъ мѡремъ до Пѣрсїи притагаѣ(т) (Київ, 1623 *МКСВ* 75); А штѣбъ коли лѣпшого,... на(д) Бга вѣмышлено бѣти мѣжѣтъ? котѣрый єсть самаѣ милость зъ добротливостю. Милованіє зась Бга вѣ мѣлованю бѣлжнегѡ вѣдлѣгъ Бга, залѣжитъ (Львѣв, 1646 *Жел.Сл.* 3 зв.).

2. (уживається для з'єднання речень, зміст яких протиставляється) же: Свѣдо(ц)ство тоє добре згажає(т) ѣ ѡѡвидѣша, с третѣ(м) вѡвѡдо(м) ѡ кѡта(х) дѣмитра по(с)ла мо(с)ко(в)ского в римѣ, котѣрыи такъже кѡготовъ // бо(л)шѣю ча(ст), з мо(с)кви и(з) заво(л)ски(х) та(т)а(р), ...вѡводи(т) Карѡ(м) за(с) нѣмѣ(ц)ки(и) чѣтвѣ(р)ты(и) кро(и)ника(р), ѡ кѡта(х) (!) пишѣчи, зѡве(т) и(х) бѣти нѣ(м)цами (1582 *Кр. Стр.* 48 зв.-49); не дарѣмно Плетенѣцкимъ... Кр(с)тъ тѣжъ за гѣрбѣ є(ст) надѣно, Бо стѣблѣвѣсть ѡузнѣно в тѣмъ Домѣ. А ижъ Кр(с)ты, ѡу иныхъ

сѣ(т) знѣки прѣсты. Тѣ зась гѣдне, И прѣстѣйне єго нѣсѣтъ (Київ, 1623 *МКСВ* 79); ѡ якъ сѣрѣво зѣмные Мѣнархѡве, такѣвыхъ сѡѡихъ збѣгѡвѣ достѣвши карѣютъ,... Нѣ тѣл'ко бѡвѣмъ дѣбра ихъ але и самыи живо(т) вѣдѣраютъ,... // Инаѣчѣ зась мл(с)рдѣа истѣчни(к) якѡ ѡцѣ чѣдолюбѣвый Нѣ(с)ный Мѣнарха зъ сѡѡѡими збѣгами, грѣшниками мѡвлю постѣпѣетъ (Київ, 1648 *МКСВ* 346-347).

3. (уживається в головному реченні як співвідносно слово до сполучників коли, як, якби або без сполучника в підрядному умови) тоді: бѣде(т) бѡвѣ(м) конѣцъ томѣ свѣтѣ, и все сѣє стѡрѣна зась ѡбновѣтса. понѣвѣжъ мѣжѣбѣѣство, и чѣжелѣжство, и злѣдѣѣство, и всѣкій грѣхъ попѣлни(л)са на зѣмли (Вѣльна, 1596 *З.Каз.* 18); всѣхъ, мѡвѣтъ до лѣски прѣймѣ котѣрыиса подѣдадѣтъ пѣки Похѣдна горѣти бѣде(т) а зась якъ скѣро згѣснетъ, жѣднои надѣи не бѣде(т) ѡ ихъ зѡрѣвѣа цѣлости (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 21); Мѣріа... Прѣто(ж) са злѣкла. и(ж) ѡбѣчила вѣ мѡужеской ѡсѣбѣ вхѣдѣащѣа агѣтла, а ижъ ѡуслѣшѣвши незѡвичѣйное поз(д)оровлѣна єго... агѣтлѣ вѣдачи двѣ прѣстрашѣноую, рѣ(к) за(с) до неѣи не бѣѣса мѣріє (1645 УЄ №32, 311).

4. (уживається для приєднання однорідних членів речення або цілих речень у значенні "крім того, разом із тим") теж, також: двоѣ кни(ж)ки чѣтѣи(и) бѣгороди(ч)ни(к) єди(н) помѣ(н)ни(к) па(р)гаминовѣ(и) за(с) слѣжѣбни(к) старѣ(и) на па(р)гаминѣ (Львѣв, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 1); Чѣмъ са ты рѣмѣланине смѣєшъ // ...з дѣхѣ(в)наго иносѣскаго чѣна,... дѣла тогѡ са смѣю, и(ж) капѣдѣрѣ, или страшило на голоѡвѣ носи(т): шѣто мы зѡвѣмо клѣбѣкѣ. И зась смѣюса, и(ж) волѣса до(л)гѣе нѣси(т) и не по(д)голи(в)са. И (з)ѣсь прѣстѣе ѡдѣ(н)є носи(т). шѣто некѣш(та)(л)товне, я(к) в мѣ(х) ѡбѣло(к)са (п. 1596 *Виш.Кн.* 228); мѣновѣте вѣзѣто... // ...масла фѣсокъ пѣ(т)дѣсѣтъ, масла фѣ(с)ка по зѣлотѣ(х) шѣ(ст) ѣ пѣвѣнѣици за(с) мѣдѣ пѣтого бѣчѣкѣ двѣдѣцѣтъ (Київ, 1635 *ЛНБ* 5,

П 4060, 105-106); Паламідъ... Такожь и болва-ны рѣтыи и лѣтыи рѣбилъ зо ввсакой (!) ма-тѣрии... Єлліни зась штѣ нечѣстныхъ и плю-гавшихъ люде(и) за бѣги себѣ мѣваѣли (серед. XVII ст. *Хрон.* 20).

5. (уживається в ролі приєднувального спо-лучника зі значенням "також, до того ж") крім того: Пересторога... православным христіаном, ...абы вѣдали, яко нѣкоторые епископове..., ко-торые исперва завше под... послушенством свя-тѣйшаго вселенскаго... патріархи были, а по-том... для... дочасных пожитковъ... своего пат-ріархи отступили... и великое замѣшаня в лю-дехъ учинили и зась, пишучи книжки и друку-ючи, пришлого вѣку людем знати дають, якобы то они для спасенія душъ людскихъ вчинити мѣли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 25); для пры-чы(н)... ижъ... нѣкоторые(х) брати(и) для ѡ(т)-є(з)довъ в дороги не бывало,... зачы(м) и на-лежного мѣся(ч)ного влагалища до скри(н)ки бра(т)ское не ѡ(д)давали (Львів, 1638 *ЛСБ* 1043, 50 зв.).

ЗАСЬ² част. (уживається для підсилення, підкреслення значення того слова, після якого стоїть) же: А поневажъ стѣнѣла ѡной пере(д) ѡчи слава презѣцной фаміліи Ясневѣлмож: Мо-гиловъ,... а при тѣй зась слѣвѣ ѡбокъ стѣнѣлъ Гѣфець ѡушикованыи (Київ, 1632 *Євх.* 292); Щасліваа зась таа єстѣ дѣша, котѣраа сѣ Пр(о)-рѣкомъ Дѣдомъ сама себе сѣдачи такъ мѣвить: якѣ беззаконіе мое азъ знаю, и грѣхъ мой предо мною єсть вѣнѣ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 910).

ЗАСѢВАТИ, ЗАСѢВАТЬ, ЗАСЕВАТИ, ЗА-СИВАТИ дієсл. недок. (що) Засѣвати: Єго Ми-лост... ѡ дворе моемъ Вышкове и в тыхъ дворцохъ ѡзиминѣ и веснинѣ засевалъ (Луків, 1559 *AS VI*, 48); и напѣмнѣ(л) и(х) до робо(т) се(л)ски(х), абы єдны зє(м)лю справовали, засѣвали,... дрѣгые коло бѣо(л) абы ся бавили (1582 *Кр. Стр.* 54 зв.); другая нива на Летинской дорозе, на которой ниве засиваютъ ведеръ шесть (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 288); Шесть лѣ(т) засѣватѣ бѣдешъ зємлю твою и зберєшъ збо(ж)є єи (се-

ред. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.); *Образно*: Причѣмъ тежѣ брѣлемъ частѣо прѣ(д) себѣ, яко бы вѣ ты(х) Шкѣла(х) не тѣлѣко позвѣрѣхѣвныє Нѣдки, алє тымъ бѣрзѣй и на(д) все, Побѣжностѣ вѣ ср(д)цахъ васѣ мѣлоди вѣпаѣна и засѣвана была (Київ, 1636 *МКСВ* 317).

ЗАСѢВАТЬ див. **ЗАСѢВАТИ**.

ЗАСѢВОКЪ, ЗАСЕВОКЪ, ЗАСИВОКЪ ч. (засѣяна ділянка землі) засѣв: а потомъ тую ма-етностъ з дворомъ урожоному пану Янови Ши-бинскому,... до мешѣканя и уживаня дали; с которыми о тое выбите, побране маєтѣности, збожѣ, засивковъ,... ѡферовавшиє правне чинит (Луцьк, 1523 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); водлугъ ко-торого [инвентара] намъ тую маєтностъ ихъ из засѣвкомъ отдати будутъ повинни (Локачі, 1591 *ЛККДА* 1-2, 163); Засєвку дворного, озимого: жита маѣтъ двадцѣтъ и чѣтыри (Володимир, 1626 *АрхЮЗР* 6/I, 464); поле все, што одно отчизны єго єст на всѣхъ рукахъ, при Фєску зо-ставаєт, а засѣвокъ, што єму с права наказано, тилко тое маєт забрати (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 26); взяли... засєяное на полю пшеницы мирѣкъ деєят, кождѣоу мирку, яко засєвокъ, шаѣует по сорокѣ золотыхъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 405).

ЗАСѢДАНЄ, ЗАСЕДАНЄ с. 1. (зібрання певного кола людей для обговорення і вирішен-ня чогось) засѣданія: тогды мы всѣ поменєныє чѣтыри братя Жоравницкіє маємъ и повинни будємъ, кромъ жадныхъ вымовъ, на першій денъ за-сєданія суду земѣского кремѣянецкого,... передъ судомъ земѣскимъ стати (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 378); ѡжидѣали исѣдора митрополита, за намѣвою євгѣніа папы, ачѣ засѣда(н)а... чинѣли, алє ничѣго не завирѣли, шѣстѣ м(с)цѣй (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 57); вѣ засѣданю первомъ видѣти даєтсѣ, ижѣ на ѡсвѣдченє покою замк-неной єдности церковной Иоанъ папєжъ... пат-ріарсѣ прислалъ розмаитіи коштовніи подарки (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 748).

2. (стосунок, причетність до чого-небудь) відношення: Ѡ порѣ(д)ка(х), И засѣда(н)ю до

скри(н)ки И ста(р)шого Столу (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 2).

3. Сидання, сидіння: гды... слбшимѡ ѡ мѣсци засѣда(н)а, не прѡсто стѡлик' якй абѡ крѣсло роздѣлити маѣмѡ, але... вывыше(н)е в' славѣ, в' чѣсти и в' вел'можности (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 158).

Див. ще ЗАСѢДАНІЄ.

Пор. ЗАСѢДАТИ.

ЗАСѢДАНІЄ с. Те саме, що засѣданє у 1 знач.: О чомъ пишеть въ книгахъ третихъ сынодовыхъ, остатнего засѣданія, листу 472 (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 129).

Пор. ЗАСѢДАТИ.

ЗАСѢДАТИ, ЗАСЕДАТИ, ЗАСЕДАТЬ *дієсл. недок.* 1. (*вести, продовжувати засідання; зібравшись, обговорювати, вирішувати які-небудь питання*) засідати: Третее также прозбы король... отмовилъ, ознаймуючы, што то за Никифоръ..., съ которымъ заседать и сполки якие метъ жадному... не годилосе (Вильна, 1597 *РИБ XIX*, 200); А такъ засѣдавши на намѡвѣ оу ферари... многіе артиклы до спѡроу а наболшей востѡчници заходникомъ задаючи съборовали (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 37 зв.); на сѣдах' кримѣнальныхъ, где ѡ гѡрло комѡ идет', жѣбыс'мо не засѣдали (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 89);

(*брати участь у засіданні*) засідати: а при мне на тотъ часъ были люде добрые... панъ Юрий а панъ Дорошъ, месчане Володимерские, которые их милость заседали при мне (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 6/1, 212); чого далися намовити, еднакъ не инде и на иншомъ месте, одно тамъ же, гдесмы заседали въ другой избе (1596 *МИВР* 69); Осій тыжъ... на томъ соборѣ Никейскомъ не былъ леггатомъ Силвестровымъ, ...але самъ отъ себе Осій засѣдалъ, яко епископъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 539);

(*бути членом якоїсь інституції*) засідати: заходные ѡ(т)цѣве... потомъ просили цѣсара абы маркови не каза(л) болше в' синѡдѣ на мѣстцѣ // свѡемъ засѣдати, ани мѡвити (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 41-41 зв.); То пакъ отступници

при сконченію сейму, коли вже всѣ sprawy судитися занехивают, упросивши тых, которые около судов засѣдают, кгда вже праве отвола- нье судовъ мало быти, написали собѣ позовъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 41); що кгда ся до- несло хме(л)ницкого, не схотѣлъ покою и згоды жа(д)ной, любо былъ... пу(н)кгта (!) послалъ до кроля, абы воєвода кієвски(и) зав- ше рѣси(н) бы(л), и каштеля(н), и метрополи(т) в сенатѣ абы засѣдалъ, и ѡнѣя абы повсюдѣ знесена была (серед. XVII ст. *ЛЛ* 181); Магъ- фе(и) Михаловичъ,... на суде гостытнѣномъ водлугъ... права ма(и)дебу(р)ского,... на тотъ часъ заседающимъ яко судови, а славетному панѣ Ганусови Вонѣкгови,... свѣдѣчилъ (Воло- димир, 1643 *ТУ* 323).

2. (що) Займати (що), належати (кому що): ѡ(т) чого пото(м) паты(и), котѡрый заседа(л) мѣстцѣ пѣрвое гордостю и лаѡком'ствомъ... ѡ(т)стѡпи(л) дорѡги прѡвое (Острог, 1587 *См. Кл.* 11); Посбула на сѣдехъ пѣрвое мѣсто за- сѣдаѣтъ и прѡвѣдѣ оубѡгихъ изъдаѣтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 29 зв.); Пре(д)сѣдатель: Стѡроста, оура(д)никъ, Тѡтъ котѡрый на першее мѣсце засѣдаѣтъ (1627 *ЛБ* 93).

3. (*надовго залишатися де-небудь, не виходячи звідти*) засідати: Нѡ и тера(з) много та- ковы(х) богачѡвъ немл(с)тивы(х) є(ст), котѡ- рыи то закохалисѡ в' то(м) падолѣ и(ж) засѣда- ю(т) в' блѣдѣлища(х) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 258 зв.).

4. (що, на кого, на чому) (*влаштовувати за- саду, підстерігати когось*) засідати: тамъ же кѡрѣпски(и) казавши ѡ(т) него гроши взать... а его заразы казалъ... пытать если маѣтъ волю малинъски(и) скирѣдѣмъ дорогу ємѣ заседати (Луцьк, 1572 *ЖКК I*, 47); они..., на на(с), ѡтѣповѣди и похва(л)ки чинятъ, по дорогахъ заседають, хотечи на(с) ѡ го(р)ла приправити бѣ(з) жадное причины (Житомир, 1583 *АЖМУ* 54); если кто що деръжитъ, засѣдаю(т) на нѣго. котѡрый на оурадѣ, по(д)крѡдованый в' оурадѣ бываѣтъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 121); Присѣждѣ

Пилнѣю, засѣдаю на когѣ на зрадѣ (1627 ЛБ 100).

ЗАСѢКА ж. (смп. zasieka) мисливська загорода: та(м) станѣ(в)ши... Боршо(в)ски(и) з чер(н)цями... повѣдили и(ж) тими... знаками... ставки сажавки ези на рѣ(ч)цѣ липо(и), и стави на ню(и)... та(к)же лѣси дѣброви дебри пасѣки и засѣки почо(н)ши ѿ(т) копцо(в)... а идѣчи за слнцѣ(м) по правѣ(и) рѣцѣ до манастиря... зда(в)на належали (Унів, 1581 ЛСБ 61, 1 зв.).

ЗАСѢСТИ, ЗАСЕСТИ, ЗАСЕСТЬ дієсл. док. 1. (на що, на чому) (розглянути якість питання, справу) розпочати (що), приступити (до чого): у Пятницю прошлую... панъ Бенедыктъ Василевичъ, справца именемъ ихъ милости княжатъ Жеславскихъ, засѣлъ на правѣ (Луцьк, 1566 РЕА II, 162); За такимъ догматомъ або мандатомъ цесарски(м) засѣ(л) на справѣ киликіяново(и) римскій епископъ милтіадъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 142 зв.); А кды вже и тотъ день десятый... пришлоъ, засѣлисмо на судъ, маючи при собѣ капитулу нашу Володимирскую (Володимир, 1608 АСД VI, 115); нехай потлѣма(т)са нечѣстаа оуста Бѣа ѿ(т)вѣргшихса жидѣвъ: Гды абѣвѣмъ досвѣдчаючій срѣ(д)ца, и внѣтрности выбѣдѣючій... // ...и розсѣжаючій помысли и довтѣпы, засѣдетъ сѣдѣти (Львів, 1642 Час. Слово 277-277 зв.); **судовне засѣсти** – провести судову справу: чоґѣсмы и сами бытностю нашою во Львоѣ и в рогатинѣ сѣдѣвши досмотрили, и вселе(н)скомъ патріархѣ возвѣстили на што сѣдѣвне засѣдши вселе(н)ски(и) патриархъ, выдалъ на него дѣкре(т) (Новгородок, 1594 ЛСБ 267);

почати діяти, приступити до роботи, зібратися: менованые чотыри брата,... кды зуполный судъ... засѣдетъ мають и повинни будутъ,... передъ судомъ... стати (Луцьк, 1576 АрхЮЗР I/I, 108); И кды вже было вовторокъ, и врядъ на мѣстцу своемъ судовомъ засѣлъ, тогды, пришедши передъ врядъ... панъ Василей Красенский... просилъ (Луцьк, 1580 АрхЮЗР I/I, 150); Сходилися духовенства и рыцерства послы и

панове засѣсть и духовенства до господы... воеводы Киевского, до каменицы пана Раского (1596 МИВР 66); И самъ вл(д)ка гедѣѿ(н) болобанъ... свѣцѣски(м) правомъ на(с)... пошкаловавши и люди пороздира(л)... за што са(м)... митрополи(т)... зде ве (л)вовѣ засѣдши сѣди(в)ши караль (Львів, к. XVI ст. ЛНБ 4, 2, 31); Передо мною... начальникомъ Баришпольским... и при нас будущими, бурмистром, райцы и присяжными на местцу звыклымъ судовомъ засѣлими, жаловалъ урожоный Миколай Водвинский..., на пана Себестияна Ядловского (Бориспіль, 1615 АБМУ 8); Засѣлъ сѣдъ, и кнѣги ѿ(т)вѣрено (Київ, бл. 1619 О обр. 136); Тамъ едностайне, прѣдко завитайте; Архїерѣа на ѿрѣнѣ витайте: Гдѣ засѣлъ в' колѣ споражати своѣ Дѣховѣнства рѣ(л) (Львів, 1642 Бут. 7 зв.).

2. (улаштувавшись зручно, надовго) засѣсти, сісти: Бо Жидове Христа Господа умучившы и забившы на крестѣ, а потомъ и тѣло его светое со креста знявши,... бо пасха приближалася, а потомъ у вечеръ у пятницю засѣли и пасхи свое... поживали (Вільна, 1595 Ун.гр. 141); Яко гдѣбы хтѣ вше(д)ши на пала(ц) Кроле(в)скій, ...и засѣлъ бы оу столѣ, и поставлено бы прѣ(д) него потравы и напои коштовныи, жебыса... оутѣшилъ (Вільна, 1627 Дух.б. 66); Гдыбы якій справедливый Кроль засѣлъ на мѣсци якомъ позбрищно(м), пере(д) котѣры(м) бы лю(д) рицѣрскій ѿ(т)правова(л) Гонѣтвы, дла ѿдѣржана ѿ(т) неґѿ за звѣта(з)ствѣ Корѣны... реклъ бы зайсте Кролѣ, же не естъ то мой дѣтокъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 158); засѣ(в)шы теды зараз каждо (!) на свое(м) мѣсци и радили вотовали и згодили ся всѣ единодушно на ты(х) п̄ четыро(х) ста(р)шы(х) (Львів, 1645 ЛСБ 1043, 69).

3. (залишитися на довгий час) зайняти (що) розташуватися, розміститися (на чому, у чому): А кды(м) и(ж) на ѿно(м) урочищу..., сполне засѣ(л), его м(л) па(н) Ма(т)фе(и)... показа(л) пере(д) нами запи(с) (Київщина, 1595 ККПС 70); папа... смирение христово поверг и, на воздух славы свѣта сего вознесшися, яко чтилище бо-

готворное (по солунскому выobraжению святаго апостола Павла), – плац, над всеми владети хотячи и прагнучи, засѣл (1608-1609 *Виш.Зач.* 222); По ѡ(т)падѣніи же сатаны, оумысли(в) добротливый бгѣ: сѣтворѣти ѡное разоумное сѣтворѣна, свѣщество бесмѣртное, подобѣное агглѣ, члѣка: вѣторого поклѣнника і аггла в тѣлѣ, абы засѣвъ ѡное мѣсто с которого выпали злѣи аггловѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 9); инаѣй гды оумѣѣтности сѣѣнникъ мѣти не бѣдетъ, надарѣмнѣ, и на згѣбѣ свою вѣчнѣю вѣ таковомъ стѣнѣ знайдѣтѣся; а якъ слѣпый провадачѣй слѣпого, поспѣлѣ вѣ ямѣ впадаѣтъ, такъ и онѣ поспѣлѣ зѣ заражѣнымъ проказоу мѣсце вѣчнѣ смѣтное засѣдетъ и ѡдѣдичитъ (Київ, 1637 *УѢ Кал.* 10); И для того Бгѣ сѣтворивъ члѣка, вѣторого а́нгела вѣ тѣлѣ; абы засѣвъ ѡное мѣсце, с которого вы(ш)ли злѣи а́нгелѣ самовла́стніи (Чернігів, 1646 *Перло* 6);

поселитися: А па(к) ли бы тѣе люде наши за таковы(м) зневоле(н)ѣ(м) про(ч) ѡты(и)шли. И засѣли на земля(х) нашихъ... таковыхъ за во(л)ныхъ мети хочѣмъ (1566 *ВЛС* 95); по(д)данные его з мѣсте(ч)ка воронина... про(ч) пошли и поѣтекали А до маѣ(т)ности вѣѣое новосѣлици, зашли и засѣли которѣе и тепѣ(р) та(м) быто(м) свои(м) мешкаю(т) (Київ, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 52 зв.).

4. (що) (про становище, місце в певній суспільній структурі, посаду) зайняти, посісти: а еслибы которѣи(и) з насъ хоробою вымовляти(с) хотѣлъ и для хоробы не прибы(л) тогды на (д)рѣги(и) ро(к) приѣхавши маѣ(т) пе(р)вѣ(и) присагѣ дѣчинити яко справѣ(д)ливѣ бы(л) хворѣи(м) тожъ мѣсце свое засѣсти маѣ(т) (Берестя, 1590 *ЛСБ* 141); Пѣтомуу а́леньтъ на цѣсарѣство стоупиль, и то(т) заражѣнъ бѣль арѣанскою ересю, маючи пѣны(и) свои якъ на выборъ ерѣтики всѣ // пыталъ егѣ сѣдѣа котрѣй засѣль цѣсарѣского мѣсце, для чѣго са вѣроу цѣсарѣскою брѣдитъ (XVI ст. *УѢ* №29519, 264-264 зв.); се(с)сия затриманая пре(з) причинѣ ста(р)шого брата... аже бгѣ ѡ(т)менилъ ср(д)це зя(т)реноѣ

его и засѣль мѣсце ста(р)шенства своего. пре-то братѣя любѣ(з)но до скри(н)ки затриманѣе ...ѡ(д)дали (Львів, 1636 *ЛСБ* 1043, 44); за ты(м) до поря(д)кѣ елекѣиѣи ѡ(т)правованѣя всѣ бра-тѣа при(с)тупили пе(р)вѣта: и кандидато(в) на ста(р)шы(н)ства чѣтыро(х)..., зго(д)не ѡбра(в)шы вѣпросили ѡны(х) абы бѣ(з) жа(д)-ной вымовѣ, тои працы по(д)няли ся: яко(ж) по до(л)ги(х) вымова(х) про(з)бами своими ѡныхъ звѣтяжывшы зневолили мѣ(с)це ста(р)-шы(н)ства засѣсти (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 62).

5. *Перен.* (на чѣму) (міцно стати) утвердѣтися, постати: Чѣмужъ ото, яко видишъ, выпи-суючи апостолъ порядокъ церкви Божѣе, не вспомянулъ жадного поединкового пастыра церкви Христовѣ, которая бы, на мѣстѣу его засѣдши, мѣла всему свѣту розказовати? (1603 *Пит.* 38); И овшем с того ся тѣшъ, иж наша церковъ ест ѡфундована и основана на Хри-стѣ, камени краѣугольномъ, засѣла в сѣонѣ во Іе-русалимѣ там, гдѣ все спасѣніѣ наше содѣяся (Львів, 1605-1606 *Перест.* 55); гдѣ фѣрѣи мо́цъ засѣде, та(м) те(ж) телѣсности запалѣніѣ про-нѣкаѣтъ (серед. XVII ст. *Кас.* 99 зв.).

6. (учинити засѣдку) засѣсти: и кгды на гребѣлю Фалимицкую на половицу зѣехалъ, тамъ-же тѣе... кгвалтовники, умыслѣе чига-ючи на здѣровѣ его милѣсти пана моего, и хо-течи оного позбавити горла, засѣдши дорогу доброволную, учинивши собе хашъ изъ со-ломы... пана моего пострѣлили (Луцк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 145).

Див. ще ЗАСѣДАТИ.

ЗАСѣЯНЫЙ, ЗАСЕЯНЫЙ, ЗАСЕАНЫЙ
дѣеприкм. у знач. прикм. Засѣяный: а Федѣор... своихъ свѣтковъ поставилъ, поведаючи, иж онъ тѣи земли держитъ и... збожа свои засѣяныи тамъ маѣтъ (Львів, 1537 *AS* IV, 89); пан Янушъ Прокопович... поступилъ пану Іляшу Несвѣцкому имене свое Угриновское з дворѣом... с пашнею засѣяною (Луцк, 1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 98); такъ тежъ и збожей засѣяныхъ потѣп-тали (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 6/I, 146); збо-

жя засеяного моего нажал жита двесте копъ (Кременець, 1593 *АрхЮЗР* 1/VI, 98); кгрунъты пошраные и засеяные Лечинъские (Житомирщина, 1639 *ККПС* 211).

ЗАСЪЯТИ, ЗАСЪБАТИ, ЗАСЕЯТИ, ЗАСЕАТИ, ЗАСЕЕТИ, ЗАСИЯТИ *дієсл. док.* (що, що чим) Засіяти: а што бѣдетъ князь Михайло... в томъ имѣнни... засеал житъ, ино то мають ѿни собѣ пожати (Краків, 1510 *АС* III, 73); староста... пашню тежъ своимъ накладомъ засеалъ с̄ веде(р) пола тѣ(т) же за фольва(р)комъ (1552 *ООвр.З.* 101); па(н) дѣбро(в)-ски(и) або ма(л)жо(н)ка... пови(н)ни бѣдѣ(т) тоє части имѣ(н)я поступи(ти) ни(ж)ли па(ш)ню свою та(к) в гу(м)не спра(т)а(н)ную я(к) и на по(ли) засеяную... все маю(т) собе доброво(л)не я(к) свое вла(ст)ное кро(м) всако(г) гамова(н)я побра(ти) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 13); я... взял есми собе у малженство панюю Федору... з воли и с коровами, и с пашнею на поли засѣяною, и з готовою пашнею (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 278); жыта и гречки засеено пляц немалый (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 289); которыхъ подданныхъ розогнавши, яко ся вышей поменило, съ халупы мешканя тыхъ подданныхъ, нитъ ведома где подевалъ и въ полю збожя не засіялъ (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 6/I, 295); который дѣлъ озиминою засѣяно въ року тисеча шестсотъ пятомъ (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 1/I, 328); И гды ролю [господаръ] замышлѣаетъ засѣати збѣжемъ, дѣбре ѿнѣю приготвлѣетъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 917); взяли... засеяного жыта на полю мирокъ трыдцатъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 405); *Образно:* а то тыи которые соу(т) в̄ тръню засѣяни. коли оуслыша(т) слово а троскана сего свѣта и прелестъ бога(т)с̄тва, и дроугы(х) похотїи. в̄хѣдачи задоушаю(т) слово, и бес̄пло(д)но бывае(т) (1556-1561 *ПС* 140 зв.).

ЗАСЪБАТИ *див. ЗАСЪЯТИ.*

ЗАСЯГАТИ, ЗАСЕГАТИ *дієсл. недок.*

1. (чого) Одержувати, здобувати (що): Котбрый [злѣдѣй] кгда похлѣбитъ ненавиди(т), а

ненавидечи в̄ зѣмные дрожчи в̄трѣчае(т) и до болѣта прилѣплѣаетъ, якобы члѣкъ не засега(л)ъ // нѣ(с)ного розѣмѣ (Єв'є, 1612 *Діоп.* 2-2 зв.); въ мѣсте Корсунѣ поминулемся зъ посланцами войсковыми... просилемъ ихъ абы въ самыхъ головахъ рады вашихъ милостей засягали, и яко въ чомъ потреба поступовати науки заживали (Корсунь, 1625 *КМПП* I, дод. 274).

2. (кого) Вилувлювати, діставати: При томъ светчилсе и о то, же ставки добре нарыбеные, съ которыхъ тылко рыбъ въ посты засегати было позволено, поспущено (Луцьк, 1611 *АрхЮЗР* 6/I, 411).

Див. ще ЗАСЯГНУТИ, ЗАСЯГТИ.

ЗАСЯГНУТИ, ЗАСЕГНУТЬ *дієсл. док.*

1. (що) Отримати, одержати, здобути: Лукашови Крицкому,... // ...который..., будучи в разныхъ експедициях и войнах, стративъши вси субъстанцие свое, а не маючи скол ратунку засегнут, при шпиталю и манастире векъ свой кончитъ, онѣо окрутне киями збили (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 687-688); Чого теперъ проте(с)тантовѣ в рукахъ своихъ не маючи, а ни видомости ѿ жа(д)ныхъ правахъ засягнувъши, где бы се ѿборочали (Житомир, 1649 *ДМВН* 185).

2. (кого на що) Зібрати, залучити (кого до чого): позванный... // ...способом военным..., скупивъши купу немалую... людей своих и на то засягнѣныхъ спровадивъши,... въси апараты... до буреня оборонѣ вшелякихъ налечачие (!) способивъши... страж... оточил (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ* XIV-3, 181-182).

Див. ще ЗАСЯГАТИ, ЗАСЯГТИ.

ЗАСЯГТИ, ЗАСЯГЪТИ, ЗАСАГТИ *дієсл. док.*

1. Проникнути, дійти: Того жъ року... Ивана, сына пана Малинчина, татарѣ ра(з)сѣкли за Мытникомъ на лану панскомъ, и коло Хмелника были, засягли ажъ пудъ Константиновъ-Старый (1636-1650 *ХЛ* 79); Безчисленное множество мѣстъ барзо великихъ татарѣ съ козаками повыймали и шкоды незличоныи починили; въ Литву ажъ засягли (Там же, 81).

2. Поширитися, розповсюдитися: остал...
артыкул – о... костеле (иж по всѣх сторонах
науки и школы фундовал, гдѣ его послушен-
ство засягло) (1608-1609 *Виш.Зач.* 224).

3. (кого чим) (дістати, досягти) засягти: іншимъ законникомъ, наганяючи их, киями албо друками по плечахъ, по шиях и где одно которого чим кто засяг и занят могли, окрутне а нелисточиве побили (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 687).

4. (що) Знайти, роздобути: тѣды тѣ роздѣ-
ти, або яко сѣсѣде бѣдѣчи оугожѣли ѡны(м),
або и не до концѣ вѣрити всемѣ, кгда(ж) Грѣц-
кихъ писмѣ рѣкопѣсны(х) не засаглихмы, лю-
бо ты(ж) не вѣрноє выдѣніє зъ Дрѣкѡ(в) Нѣмѣц-
ки(х) (Київ, бл. 1619 Аз.В. 278).

5. (що) Одержати, отримати, здобути: рожевий пань Михаль Єрґличь, соленигер свѣдѣчил... яко одно ведомости засягъши в тот способь, иж року допиро свижо прошґлого... добра и субѣстанѣщие внивеч пооборо-чали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 234); а челядь другая и подвода тамъ позостати мусела, где ажъ дотолъ жадное певное слущное ве-домосъти немогучы засягъти, старалсе однакъ, абы якимъ колвекъ способомъ о позосталых речах, там, в Коростешове будучих, моглъ упевънений быти (Там же, 235); ведомосъть ѿ справахъ, правахъ на добра, кгрунъти, до(л)-ги, процесахъ пра(в)ныхъ и иншихъ тымъ по-добньныхъ зася(г)ти будеть мо(г) (Житомир, 1650 *ДМВН* 197).

Див. ще **ЗАСЯГАТИ, ЗАСЯГНУТИ.**

ЗАСЯГЪТИ див. ЗАСЯГТИ.

ЗАСЯКТИ дієсл. док. Перегородити: входи або станы по реце днепрѣ а по речкахъ... а по оубоухъ ингулехъ... озера встѣпны(и) и западны(и) затоны засякли ловенье рыбъ и бобровыи гоны (1552 *О Черк.* 3. 10).

ЗАСАГТИ *див.* **ЗАСЯГТИ.**

ЗАТАЄВАТИ дієсл. недок. Затаювати: таю́, зата́юю (1596 ЛЗ 80); Таю́: Крыю́, зата́юю (1627 ЛБ 131).

Див. ще ЗАТАИТИ.

ЗАТАЄНЄ с. Затаєння, приховання: пан Крыштофъ Харлинскій налязлѣ на немъ знаки замордованія, а звѣща на горлѣ од задавенія синости, а на иншихъ мѣстцяхъ раны колотыє ножиками белоголовскими, для затаєня прикритыє квѣтками (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 513).

Див. ще ЗАТАЄНІЄ.

Пор. ЗАТАЙТИ.

ЗАТАЄНІЄ с. Те саме, що затаєне: ѡ. єсть Грѣхѡ(в) чѣжы(х),... ѡ. Чѣжѡго грѣхѡ шкодливое затаєніє. з. Неосторожное фол'кгованіє (Львів, 1645 *О тайн.* 58).

Пор. ЗАТАЙТИ.

ЗАТАЄНО *присл.* Затаєно, приховано: Вѣдомъ: Знаємъ. Невѣдомо, не явленно. затаєно, закрито (1627 ЛБ 24).

ЗАТАЄНИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Таємний, затаєний: Прѣто на то́тъ ча́съ всѣ́ є́дны дръгихъ позна́ють, понева́жъ и скры́тѣи и зата́єнѣи всѣ́хъ спра́вы обѣ́завѣ́тсѧ (Київ, 1627 *Тр.* 39).

ЗАТАИТИ дієсл. док. 1. (що, чого) (*приховати, замовчати*) затаїти: Яко и Меленътей, патрыарха Алексанъдрейскій,... писма не чыталъ, альбо хотя могль и чытати, умысль не того затаилъ, ку пониженью зверхности папежъское (Вільна, 1599 *Ант.* 559); слѣпый ре(к) хотай бы вы хотѣли затаити чоу(до) его стое, теды не можете (к. XVI ст. УЄ №31, 73 зв.); та(к)же... они межи собою оноє посе(л)ство затаили и задавили оноє слово (к. XVI ст. УЄ №77, 145); што дей хочете, то знымъ чините, кгдась мы его на копе поставили и передъ вами его учинковъ не затаили, и болшей въ тое се не вступаемо (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 6/І, 300).

2. (що, кого) (*приховати, сховати*) затаїти: Кгды бы са... што ему згинѣло котораа згѣба ѿ когоко(л)векъ бы са в рокъ... затаенаа показала тогды тую ре(ч)... мае(т) в четверо ценою заплатити (1566 ВЛС 109 зв.); по котором ареште девку, на йме Ганну, окном, час собе

по тому упатривши,... закрили и затаили, по-таємне до Воротнева,... умыслине для утаєня выступку помененого виправили (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 495); м(с)ця серпна... по єго смрти врьгльса бы(л) лю(д) поспобліты(и), хобачи тѣло єго поворбзо(м) волочити // по оулиця(х) до тибрѣ рѣки... але затаили тѣло єго кардинали. и бе(з) помѣты поховали (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 122 зв.-123); гды ихъ шѣкано, на дахъ имъ оустѣпѣти казавши, и коноплами нетѣртыми, прикривши, затаила ихъ: а вночѣ чере(з) мѣрѣ поворозомъ спѣстивши, оуховала ихъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 843); анѣ згбѣла скѣра овѣчаа вѣлка оукрыти возможеѣтъ, анѣ поброхъ внѣтрній затаити справъ помыслины(х) (Львів, 1642 *Час.Слово* 277 зв.); Іѣда... рыклѣ до // брѣтѣи, што жѣ намъ з тогѣ: кды забіѣмъ брѣта и затаймъ крѣвь єгѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 60 зв.-61).

3. (що) (зберегти в таємниці) затаїти: видѣвши то жена иже затаити не може трасоучиса пристопила и оупала близѣко ѿ(г) єго (1556-1561 *ЛЄ* 251 зв.); николи са а(ж) дотула ѿказати не мо(г)ло ѿ(т) кого бы то(т) ли(ст) мѣ(л) быти написа(н)... але са ѿ то непотреба старати ѿ того има которы(и) єго писа(л) коли(ж) єго са(м) затаити хотѣлъ досы(т) на то(м) коли са значи(т) же є(ст) ѿ(т) духа сто(г) (II пол. XVI ст. *КА* 544); ѿ(т) створѣніа вѣсе тоѣ затаєно и закрито (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 85).

Див. ще ЗАТАЄВАТИ.

ЗАТАИТИСЕ *див. ЗАТАИТИСЯ.*

ЗАТАИТИСЯ, ЗАТАИТИСА, ЗАТАИТИСЕ *дієсл. док. 1. (скритися, приховатися)* затаїтися: такъ зрада, бы єи хто найбѣлшей тайлѣ яко шїло в мѣхѣ не затайтса, але са вѣвѣлюєѣтъ и показѣѣтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 41 зв.); и бѣчила онаа невѣста и(ж) тоѣ не зѣтѣи(т)са, съ страхо(м) пришла и припала до него (к. XVI ст. *УЄ* N-77, 154 зв.); С чимъ хочешъ, позвѣрховнеся затаити: И презъ то, непрїятеля вѣ горсти мѣти (Львів, 1630 *Траг.н.* 164).

2. (сховатися, переховатися) затаїтися: Нагѣтѣ(и)са до (з)ношенѣ много рѣчїи прѣтивны(х)... в ты(м) не(н)дѣно(м) животѣ бо я(к) с тобою бѣдѣ(т) гдѣ бы(с) ко(л)вѣ(к) бы(л), гдѣ ко(л)вѣ(к) бы(с) са зѣтѣи(л) всѣоды та зна(и)-дѣ(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 7); А жена взѣла плѣхѣ и ростѣгнѣла надѣ верѣхомъ стѣдни яѣко бы сѣшѣчи крѣпы яѣмѣнныи и такъ сѣ рѣчъ зѣтѣила (серед. XVII ст. *Хрон.* 269 зв.);

причаїтися: ѿ(т)повѣдалѣ самсѣбѣ: коли бы менѣ семью поврозѣ(в) жїлистыхъ єще не оуслѣхы(х) звѣзѣно бѣдѣ слѣбы(м) яѣко їншіє люди. Коли са оу нѣй засѣдка зѣтѣила, и вѣ комѣрѣ конца рѣчи жѣдали и закриѣчала на не-го фїлісѣинове на(д) тобою самсѣбѣ: котѣрый розорѣвалѣ поврѣзы (серед. XVII ст. *Хрон.* 186 зв.);

(зробити вигляд) прикинутися, вѣдати: Удушивши, пошѣлъ єсми на долѣ до воротѣ, али пани идѣѣтъ с Каскою з гумна и почѣла пытѣтъ: чи уже? Повѣдилѣом, жѣмъ уже удавилѣтъ; она мѣвила: "Хвала Богу!" почѣла мя пытѣти, єсли ся не зѣтѣилѣ а южѣ неживый (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 504).

ЗАТАИТИСА *див. ЗАТАИТИСЯ.*

ЗАТАМОВАНЄ, ЗАТАМОВАНЬЄ *с. (стп. zataowanie) 1. (перекриття руху води) затамування, тамування:* Хлѣбѣ: Гвалтѣвнаа вода прѣбрѣ(а), окнїско, мѣстѣє оурѣваноє вѣ рѣцѣ, гдѣ вода рѣчѣй лѣла(т)са (!) а не течѣѣтъ, затамова-(н)є, ѣбо крѣты оу брѣнѣ мѣстѣикихъ (1627 *ЛБ* 143).

2. (припинення обриву, зсування гори) укрѣплення: почѣла ся гѣра тамъ ѿтѣ днѣпра на ѣдномъ мѣстѣи... ѿтѣ воротѣноє рысовѣти а можѣѣтъ быти затамованѣ тамъ ла(ц)но (1552 *ОЧерк.З.* 4 зв.); А такъ замокъ тотѣ черѣкас-ки(и)... потребѣѣтъ тежѣ ѣблѣпѣнѣя глиною вѣздѣ и затамованѣя гѣры гдѣ ся почѣла рысовѣти ѿ(т) днѣпра (Там же, 5).

Пор. ЗАТАМОВАТИ.

ЗАТАМОВАНЬЄ *див. ЗАТАМОВАНЄ.*

ЗАТАМОВАТИ *дієсл. док. (стп. zatamować)*

1. (що) Загѣтити, перекрити: минѣлъ чѣсѣ длѣ-

гій, и болѣто помалѣ до воды са прибравши Жрѣдло затамовало, и початокъ, кѣда вода вѣтъкала загрѣзило (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813).

2. (що) Укрѣпити, зміцнити: *treba tyie wsi jamy zasypaty, u tuiu horu postaromu zatamowaty, u stolby u mosty po weżam uczynuty* (1545 *АрхЮЗР* 7/1, 125).

3. *Перен.* (що, чого) Закрити, затулити: оуши, тѣрнемъ ѡ(т) слѣвъ прѣжныхъ затамѣте, Смыслы страхомъ казни... Оузбрѣйтеся вѣрою (Вільна, 1620 *Лям. К.* 21); Дла пѣвныхъ и поважныхъ причинъ, читѣльникѣ // ласкавый, а немнѣй дла тѣеи: абы оуста невстыдливыхъ помѣщѣвъ затамованы были (Київ, 1645 *Собр.* 1 нenum.-1 нenum. зв.).

4. *Перен.* (що) (*угамувати, стримати*) припинити: Стѣрайсажъ пѣлно здо(и) злости затамовати, жѣбысь вѣпадъши вѣ незличѣбныи вѣступки не былъ якобы здѣмѣлымъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 160).

ЗАТАРАСОВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм., перен. (смп. zatarasowany)* запроторений: На той часъ ѡпдѣтивше ю стѣи Бжїи Агглі, порвѣтъ ю Мѣрины, ѡныє бѣсы: и... оувѣргѣ(т) ю звѣзанѣю ланцѣхами..., вѣ пропастъ, и вазѣна, и темницѣ Адовы // где сѣтъ затарасованые дшѣ грѣшникиѡ(в), ѡ(т) вѣка оумѣрлыхъ (Львів, 1642 *Час. Слово* 269-269 зв.).

ЗАТАРАСОВАНА *с. (смп. zatarasowanie)* запроторення: Непребытый абѣвѣмъ тамъ пѣдолъ; и мѣры не маючаа пропастъ: не избѣгноє затарасована: неизлѣзе(н) загамованный: неперескѣченаа стѣна темничнаа (Львів, 1642 *Час. Слово* 273 зв.).

ЗАТАРАСОВАТИСЯ *дієсл. док. (смп. zatarasować się)* забитися, закупоритися: Гды(с) ры(н)ны вѣличныє затарасова(ли) а вода в пи(в)-ни(ц) попово(и) вказала(с) тогды ѡ(т)криваючи межи мѣрами и на вѣлиці (всѣ) сту(д)нѣ ко(ш)то-ва(ло) зло(т) 4 (Львів, 1631 *ЛСБ* 1052, 6).

ЗАТВЕРДЕЛОСТЬ *див. ЗАТВЕРДѢЛОСТЬ.*

ЗАТВЕРДЖЕВАТИ *дієсл. недок.* Робити твердим: Окаменѣю: Затвѣ(р)джую я(к) камѣ- (н)є (1627 *ЛБ* 151).

ЗАТВЕРДИТИ¹ *дієсл. док. (що) (узаконити що-небудь, надавши юридичної сили постанові, рішенню і т. ін.)* затвердити: Што все возный помененый шляхтою,... осведчилъ,... и тую // протестацию о збите, лупы, везеня и вартованя затвердивши и апробовавши, просилъ, абы все до книгъ записано было (Житомир, 1640 *АрхЮЗР* 6/1, 528-529).

ЗАТВЕРДИТИ² *дієсл. док., перен. (про серце)* зробити нечутливим, бездушним, черствим: дла того не могли оувѣрѣти бо и повѣторе то(т) же исаїа повидѣль ѡслепилъ ѡчи ихъ и ср(д)ца и(х) // яко камень затвердилъ, абы ѡчима не видѣли а ср(д)цею не розоумѣли и не навѣрноулиса (1556-1561 *ПЄ* 404 зв.-405); И рѣклъ г(с)дѣ ворочаючѣмъ до Єгиптѣ: смотри абы(с) вси дѣвы котѣрїи положили єсмы вѣ рѣцѣ твоєй чинили предъ фараѣномъ я затверждѣ ср(д)це єгѡ и не пѣститъ люді и речѣшь до него смѣле (серед. XVII ст. *Хрон.* 82 зв.); И рѣклъ г(с)дѣ до Моисея: ...поднеси пѣсохъ твоѣ, и стагни рѣкѣ твою на мѣре а передѣли єгѡ, абы шли сновє Ізраїлевы посередѣ мѣра по сѣши. А я затверждѣ ср(д)це єгиптяновъ аби васъ гонили (Там же, 92).

Див. ще ЗАТВЕРДѢВАТИ, ЗАТВЕРДѢТИ, ЗАТВЕРЖАТИ.

ЗАТВЕРДИТИСЯ *дієсл. док., перен.* Зробитися нечутливим, бездушним, черствим: Пламень невѣриа вмѣсто росы хладѣ, наба-ви(л) дѣши и(х) спсѣнного гладѣ. На вѣчнѣю згѣбѣ такъ са затвѣ(р)дили, врази креста х(с)ва стѣи(х) путь зго(р)дили (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 105).

ЗАТВЕРДѢВАТИ *дієсл. недок., перен.* Робити бездушним, черствим: Ожестѣваю: Затвердѣваю (1627 *ЛБ* 151); Гды обѣчимѡ Єго, же са гнѣває(т) на на(с) и частѡ карає(т), а до обѣченаса на(с) навернѣти хочаи, рѣны на рѣны задѣетъ; не затвердѣваѣмѡ, аніѣ са опѣщаѣмѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 336).

*Див. ще ЗАТВЕРДИТИ*², **ЗАТВЕРДѢТИ, ЗАТВЕРЖАТИ.**

ЗАТВЕРДѢЛОСТЬ, ЗАТВЕРДЕЛОСТЬ, ЗАТВЕРЬДѢЛОСТЬ ж., *перен.* Нечутливість, бездушність, черствість: тоє приказаніє написаль єсть вамъ на затверьдѢлость ср(д)ца вашего (1556-1561 *ПС* 165); не тая светая згода и единость єсть причиною того розорванья, але упоръ и затверделость серъца людей некоторыхъ, што лепей хвалять вызнанье веры Арьянское, анижъ католическое (Вильна, 1599 *Ант.* 767); Ачъ што бы была рѣ(ч) дивнаа и слѣвнаа, елики бы бы(л) бгъ загаси(л) ѡный пѡломѣнь, але милосе(р)дный бгъ, абы и(м) бо(л)шій зада(л) стра(х),... // и абы емоу змакчи(л) вшелѣкъю затве(р)дѢлость (Острог, 1607 *Лѣк.* 21-22); Якъ дръгій нѣакій Бгъ-видецъ Мѡисей, пре(з) Бѣ написаныи таблѣицы ѡ(т) Бѣ взѣвши,... примѣси(л), и(х), ѡ(т)кѣнѣвши(х) затвердѢлость ср(д)ца, вѣ милости и любви закохѣлися (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 228); Бѣчачи теды всѣ брѣтаи такѣю неѣва(ж)ндю затве(р)дѢлость, и зайтрѣнье се(р)ца привѣтное, ю(ж) дѣлѣй за продолжѣна(м) чѣсѣ не могѣчи чекати,... до чѣнд елѣкцыє згѡдне пристѣпили (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 29 зв.).

ЗАТВЕРДѢЛЫЙ, ЗАТВРЬДѢЛЫЙ, ЗАТВРѢДИЛЫЙ *прикм.* 1. *Перен.* (нечутливый, бездушный, черствый) затверділий: Бо тѣ неподбѣнаа абы(с) ты не вѣдалъ, што на..., тайной вечѣри дѣалосѣ, кгда всѣ ещѣ рѣвне недосконѣли были... и затве(р)дѢлого ср(д)ца, слѣшали ѡ(т) Збавѣтеля, кгда анѣ Єв(г)лѣи не было писанои (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 295); Ачъкѡлвекъ, то самѣ могло было затве(р)дѢл(ѣ)ю ѡного змакчѣти дѣшѣ (поч. XVII ст. *Проп.* р. 91); ЗатвердѢлое ср(д)це мое ра(ч) змакчѣти, Пѡсѣхомъ милосѣрдѣя ра(ч) в нѣго вдѣрити (Львів, 1631 *Волк.* 8); Сѣла... Бж(с)тѣннаа помагѣла Іѡсифови, а злослѣвѣю и затвердѢлѣю дѣшѣ Пѣлатѡвѣ змакчѣла (Київ, 1637 *УС Кал.* 227).

2. *Перен.* Запеклий, зятый: Се(д)мѣй артикоу(л) пѡтварнѣй на на(с) кладѣши, и(ж) мы тѣлѡ бжѣе въ кислѡ(м) хлѣбѣ стѣмо, яко бѣ

тѣ имѣло быти прѣти(в) стѣмѣ пи(с)моу. Прѣсмотри(с) запамѣта(л)чѣ и истиннѣ затврѣдѣлый члѣвчѣ (к. XVI - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 121); А прѣто мы нѣтѣ,... вихѡдѣмѡ вѣстрѣтѣніє Хр(с)тѣ Црви и Бгѣ на(ш): не з мѣрѡвъ Кѣмѣнныхъ; але ѡ(т) затвердѢлои злѣости грѣхѡвѣнои, принесѣмѡ емѣ на чѣсть,... дѣшѣ на(ш)ѣ, ѡгнѣмъ Любѣи Бжѣи, запалѣніи (Чернігів, 1646 *Перло* 64).

3. *Перен.* (який намагається робити все по-своєму, наполягає на своєму) упертий: а ижъ тѣ двѣ(д) не к воли сѡбѣ самѡмѣ чини(л), але подобно к воли затврѣдилому... жиѡвѣскому нароѡвѣ, котѡромѣ... росказа(л) бы(л) ѡфѣри палѣніє з барѣно(в)... сѡбѣ якобы на фѣлѣ приносѣти (1598 *Розм. нап.* 45); А ижъ тѣ Давидъ не самому сѡбѣ ку воли чинилъ, але подобно ку воли затвердѢлому а упѡрному Жиѡвѣскому нароѡвѣ (1603 *Пит.* 78).

ЗАТВЕРДѢНЬЕ с. Те саме, що затверже-
нє: Затвердѣніє: Нестравлѣнѣ, затвердѣнѣ (1627 *ЛБ* 42).

Пор. **ЗАТВЕРДѢТИ.**

ЗАТВЕРДѢТИ, ЗАТВЕРЬДѢТИ, ЗАТВРѢДѢТИ *дієсл. док., перен.* (чим, кому і без додатка) (зробитися нечутливим, черствим) затвердіти: Лѣчъ они, затвердѢлого горѡстію серѡца будучи, до покуты сѣ не мѣли, але имѣ далѣй, тимъ болѣше блѡдовѣ причинѣли (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 772); тишѣ(м)сѣ ты(м) стѣ(м) ѡмѡю... а прѣ(д)ца было та(к) затврѣдѢло ср(д)це єго (поч. XVII ст. *УС* №236, 18 зв.); дръгѣе пѣло вѣ дѣшѣ ѡзѣблѣю, и затврѣдѢлѣю злы(м) неѡвѣрѣство(м). ЗакаменѢлѣю и непослѣшнѣю (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515, 192); А вѣкопали єгѣпѣтанѣ ѡколо рѣки вѡдѣ пѣти, и ѡучинѣли такъ и чѣрѡвѣники чѣрами своїми, а сѣрдце фѣраѡнови затвердѢло (серед. XVII ст. *Хрон.* 84 зв.).

Див. ще **ЗАТВЕРДИТИ², ЗАТВЕРДѢВАТИ.**

ЗАТВЕРЖАТИ *дієсл. недок., перен.* (що) Робити нечутливим, бездушним, черствим: чѣре(з) напомина(н)є прѡрѡка, вѣкорѣнає(м)

вшелáкїи оу́мы(с)лѣ ѡ(т)чаáнїа, та(к) мѡвачи, ннѣшнего днѣ если гѡлосъ егѡ оуслѣшите. не затве(р)жайте жѣ ср(д)цѣ ва́ши(х) я́къ кг(д)ысте ма гнѣ́вили в' ѡны́е дны ко́уса́чи на по́ущи (Острог, 1607 Лѣк. 26); Помина́ймо всѣ́ котѡры́смо ѡ(т) нѣгѡ дшпѡлѣзньѡ прї́йма́ли на́дкѡ на спсѣ́нїе и исправлѣ́нїе на́ше, а жа́лдѣмо того, же́смо дла сво́ихъ внѣ́трнихъ стра́стей блѣ́гѡда́рно не хотѣ́ли внимáти, затвержа́ючи я́къ // Фараѡ(н), ср(д)ца своѣ́ (Київ, 1625 Коп.Ом. 166-167); Ожещáю, ожесточ: Затвержа́ю (1627 ЛБ 151).

Див. ще **ЗАТВЕРДИТИ**², **ЗАТВЕРДѢВАТИ**.

ЗАТВЕРЖЕНЄ с. Закреп, *діал.* затвердження: ѡлѣ́чила огнѣ́вицѡ ба́рзо срѡ́кгѡю и Патрі́кїа, а́лбо Сенáтора Тарáссїа, и мáтки егѡ Магі́стрїссы: и сýна и(х) ѡ(т) затверже́(н)а жо́лдкa, и задрѣ́жа(н)а воды оуздѡрѡвила (Київ, 1631 Син. Тр. 816).

Див. ще **ЗАТВЕРДѢНЬЄ**.

ЗАТВЕРЖЕНІЄ с., *перен.* Нечутливість, черствість, зашкарублість: На грѣ́хї проти(в) Дѣ́хови Сѡ́мѡ. с. Єсть та́ковыхъ грѣ́ховѣ́. а́. ѡ(т)чаáнїе а(л)бо рѡ́спа(ч)... //...в. Поро́(ж)-нее на милосѣ́рдїи Бжѡ́мъ и некара́нїи за грѣ́хъ по́леганье... є́. ѡ́пѡрное затвер'же́нїе ср(д)ца (Львів, 1645 О тайн. 58-59).

Пор. **ЗАТВЕРДѢТИ**.

ЗАТВЕРЖЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Закритий, недоступний: колодязь затверженны про глубину водѣ́ живыхъ, которыи жѣ текуть быстри́нями прудкостїю ѡтѣ́ Ливана (поч. XVI ст. Песн. п. 53).

ЗАТВЕРДѢЛОСТЬ *див. ЗАТВЕРДѢЛОСТЬ*.

ЗАТВЕРДѢТИ *див. ЗАТВЕРДѢТИ*.

ЗАТВОРА ж. Засув: обѡх, сїс, за́лепи, прѣ́пона, затвора (1642 ЛС 285).

ЗАТВОРЕНІЄ с. Ув'язнення: Не ѡстра́шїтеса... Имѣ́нїй разграблѣ́нїа, И драко́нова по́жрѣ́нїа. Ка́менного́ поби́енїа, и Темнї́чного́ затворѣ́нїа (Чернігів, Перло 46).

Пор. **ЗАТВОРИТИ**.

ЗАТВОРЕННЫЙ, ЗАТВОРЕННЫЙ, ЗАТВОРОНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* 1. Зачинений: Вѣ́ днѣ́ во є́динѡ ѡ(т) соубѡ(т) двѣ́ре(м) затвореннымъ г(д)ѣ́ были оученї́ци зобра́нїи стра́ха ради жи́довскаго. прї́шоль же́ хс и сталѣ́ посрѣ́(д) и(х) (к. XVI ст. УЄ № 31, 51); жа́денъ прѣ́(д) незбѡ́жны(м) ка́лвино(м) не смѣ́(л) анѣ́ помѣ́слїти, ижѣ́ хс и́на́чей ни́жли прѣ́(з) двѣ́ры затворѣ́ныи в ко́мѡрѡ гдѣ́ ап(с)ли бѣ́ли пришо́(л) (поч. XVII ст. Проп. р. 159); На(д)то послѣ́дхай є́ще с(т). Хрисѡ́сто́ма, дла чо́го бы в' блта́ри затворены́ми двѣ́рми ѡфѣ́ра Пр(с)тѣ́хъ Та́инъ сѣ́вершáласа (Київ, бл. 1619 Аз. В. 243).

2. Запечатаний. ◊ **листь затворонный** *див. ЛИСТЬ*².

ЗАТВОРЖЕНЄ с. (*стп. zatworzenie*) запаморочення, замішання: Вавилонъ а́лбо затворжене розуму ѡт злости и страсти, я́ко мови́тъ свѣ́тый Златѡу́стъ (Слуцьк, 1616 АрхЮЗР 1/VII, 273).

ЗАТВОРИСТЫЙ *прикм.* 1. (*який зачинається, замикається*) замиканий: ѡ́ того домо́ // ѡ́ко(н)ни́цѣ до ѡ́ко(н) з двѡ́ра затвористы(х) на за́веса(х)... сторо́на двѡ́ра ѡ(т) ста(в)ѡ и ѡ(т) за́пѡстѡ ѡ́стро́го(м) ѡ́стро́жѡна (Забороль, 1566 ПВКРДА III-2, 8).

2. Зачинений: Та(к) те́жъ в мѣ́стѣхъ затво́ристы(х), на́шихъ на своѣ́ новы́е свѣ́та з бро́(н) не пѡ́щáють, в робѡ́тахъ за́ка́здыють за́бирають и сажа́ють (Острог, 1587 См. Кл. 15 зв.).

ЗАТВОРИТИ, ЗАТВОРИТИ *дієсл. док.* 1. (що, чим, ким) Зачинити, замкнути: а ѡ́нь... реклѣ́ дай ми по́кои ю́жъ двѣ́рѣ́ мои зат'ворены соу́(т), и дѣ́ти мои со мно́ю на ло́жи соу́тъ не могу́ встáти (1556-1561 ПЄ 266 зв.); она дей пѡ́видила, ижѣ́ дей є́сми нашла́ церко́въ не затвореную в но́чы, и я дей затворила и сво́имъ // за́мѣ́комъ за́мѣ́кнула (Володимир, 1579 АрхЮЗР 1/VI, 65-66); И врата тво́и за́вше днѣ́, и но́чь, не бѣ́дѡт' затворены́ прї́вести к тебѣ́ сї́лѡ стра́(н) (Почаїв, 1618 Зерц. 63); затво́рі́лемъ Кел'ю́ сво́ю и сѣ́нці зна́двѡ́ра, же́бы́мъ никѡ́-

мѣ не ѿ(д)ка́зыва́ль (Вільна, 1627 *Дух. б.* 7); О старосто Люциперѣ, стражею затвори пекло, Жеби жадной душѣ з него не втекло (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 21); А корабль Нѡевъ замкнѣлъ г(с)дѣ бгѣ знадворѣа. и вхожѣне дверей затворилъ поднеслъса и плавалъ по водѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 15 зв.);

перен. (кому) (унеможити доступ до чого-небудь, його використання) закрити: Вамъ того было догледети, а не кролемъ, которыхъ щодробливая рука ни кому не есть затворена (Вільна, 1599 *Ант.* 855); вхѣдъ до Нѣа затворенъ, а ласка Бжѣа далѣко ѿ(т) негѡ стойтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 157 зв.).

2. (що, кого) (помістити куди-небудь, не випускаючи назовні; позбавити волі, ув'язнити) зачинити: затворили есте его в Малборкѣ да не види(т) Кракова Лѡва Варшавы и прочіи(х) мѣстъ: але ѿ(т) презацнѣишаго града горнаго Іер(с)ліма, затворити есте его не могли (1598 *Виш. Кн.* 310); а ѡсоуженици в темниці затворены(и), во смоу(т)коу соу(т) (1598 *Розм. нап.* 37 зв.); и повелѣ црѣ затворити стѣго в темниці (XVI ст. *УЄ* № 29519, 166 зв.); Теды, из муки их изведши, в едину темницу затворили до другаго мучения (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 194); И пѣлноса ѡтѣ лѣкавыи стараетъ. якѡ бѣ дѣшѣ нашѣ вѣчнымъ глѣдомъ оуморивъ, И вѣ тмѣ грѣха якѡ в грѣбѣ затворивъ (Чернігів, 1646 *Перло* 18);

(кого от кого) відгородити, відсторонити, ізолювати: Тамо емѣ ходити // и пѣлацы нѣ(с)ные ѡгладовати чи(с)тою млтвою всѣгды во(л)но, затворили есте его ѿ(т) лица... воево(д)ского и ва(с) всѣхъ роскошники(в) свѣта сего (1598 *Виш. Кн.* 310-310 зв.); ѿ(т) лица ѿ(т)-ца и сѣа и стѣго дѣа и тмы тма(м) пре(д)стоащи(м) позѡрѣ аггльского, затворити есте его не могли (Там же, 310 зв.);

(що в чому) заховати, помістити: Ко прочитателю наединѣ сего писана Напре(д) тебе ѿ(т) тоѣ прѣлести ѡстерегаю (лю)бѣмы(и) прочи(та)телю, да не ищѣши зде хитростей слѡговъ..., але слѣдъ сѣще(ст)ва правды, в

не(и) же живѡтъ вѣчный затворенъ є(ст), да щѣпаєши да знаєши (1599-1600 *Виш. Кн.* 202 зв.).

3. (що) (скласти, стулити що-небудь розкрити, розгорнуте) закрити: затворивши кнѣгоу ѿ(т)далѣ слоузѣ, и сѣль, и всѣ(м) очи... засмотрѣлиса на него (XVI ст. *УЄ Літк.* 11); *Образно:* іли не слыхали є(с)те того, яко православные скѣргѣ всѣгды пи(л)нѣю(т), а ѿ(т) ска(р)ги о правдѣ никѡли слыхати не могѣ(т): а то чѣ(му); дѣла того и(ж) тѣѣ велѣкіѣ кнѣги сѣмнѣна своѣго пере(д) нѣми затвори(л), огло(х), ѡнѣмѣ(л), сѣдѣ правѣ(д)ного в ни(х) показати не хоче(т) (1598 *Виш. Кн.* 308 зв.);

(що, кому) (про уста, язык) (примусити кого-небудь мовчати) закрити, замкнути, стулити: Неха(и) же теды дѣхъ стѣ(и) тѣѣ вѣста затвори(т), и ѡнѣмѣти да(ст), которые бы тоѣ писа(н)ѣ моѣ, завистію хѣлѣти хотѣли (1598 *Виш. Кн.* 309); Бѣде(т) за(с) и таа похва(л)ка ѣ проти(в)ны(х). Вѣ(л)но ти мѡвачи та(м) заѡчнѣ и в далѣко(м) кѣтѣ, хо(ч) же и правдою, ѡ на(с) та(к) беспѣ(ч)не ши(р)мовати, але коли бы еси тѣ(т) бы(л) и тобѣ бы є(с)мо то(т) язы(к) яко и Никифорѣ затворѣли и пропи(с)нѣти не дѣли (Там же, 309 зв.); Потомъ Сме(р)ть... рече: ѡ чловеѣ мѣзерни(и), ѿ(т) то ю(ж) пришо(л) конецъ живота твоего і готова єсми затворити вѣста твѡа і зѣниці ѡчи твои (XVI ст. *Сл. о см.* 335); ѡ Пресла(д)чѣиши оустѣ Нѣ(с)нои премоу(д)рости, сла(д)коглаголівыи, молчѣніємъ затворѣ(н)нѣи (Чернігів, 1646 *Перло* 94).

4. (що чому) (зробити недоступним, неможливим для проходу, проникнення кого-, чого-небудь) закрити, перегородити: то мови(т) абы затвори(л) дорогу всакому пого(р)шенью хочечи ѡказати и(ж) іс не те(р)пель с пригоды або и(ж)бы собѣ помочи не мо(г) (II пол. XVI ст. *КА* 8, на полях);

(що) спинити, затримати: Моужный ѡнѣ црѣ езекиа запѣ(р) або затвори(л) жрѣдло зве(р)хнѣишее во(д) сиѡнскы(х) (поч. XVII ст. *Проп.* р. 269); *Образно:* та(к) и спѣсите(л) нашѣ жрѣдло

сла́вы своєї жебы на тѣло не вытекло, затвори(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 269).

Див. ще **ЗАТВОРЯТИ.**

ЗАТВОРИТИСЯ, ЗАТВОРИТИСА *дієсл.*

док. 1. Зачинитися, замкнутися: Яко тежъ и о десяти дѣвахъ оныхъ прикладне познаваемо: толко што едно олѣю для горѣня лямпъ своихъ въ начиняхъ своихъ, то естъ въ тѣлѣ мѣщ-кающимъ милосердіемъ до нищихъ, не просвѣ-тились въ добродѣйствѣ своемъ, затворилися двери облюбенцовые, и не розкажутъ имъ (1603 *Пит.* 54).

2. (залишитися на самоті, закривившись, замкнувшись де-небудь) зачинитися; заховатися: а кг(д)ы за ни(м) погѣна была, затвори(л)са в' таємно(м) мѣсте (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 68 зв.); оуслышавши то Іаковъ вѣбѣгши и затвори(л)са во одномъ мѣсте (серед. XVII ст. *Хрон.* 59); *Образно:* Чи не лѣпше было свѣ(т) пр(с)носѣщаго ра(з)ума православно(и) цркви дарова(н)ны(и) видѣти, нѣ(ж)ли ннѣ въ т'мѣ пога(н)ски(х) наоу(к) затворитиса и оумерети (1599 *Виш. Кн.* 217 зв.).

ЗАТВОРИТИСА *див.* **ЗАТВОРИТИСЯ.**

ЗАТВОРИТИ *див.* **ЗАТВОРИТИ.**

ЗАТВОРНИКЪ *ч.* Затворник: Стефанъ те-ды мни(х) вѣзавши кнѣгъ читалъ. Того жъ оца нашегѡ Софроніа... рече авва ѡеодоръ еліѡт-ски(и), яко бѣ нѣкѣй затворни(к) (Київ, 1628 *Лим.* 3 нenum.).

ЗАТВОРОНЫЙ *див.* **ЗАТВОРЕНый.**

ЗАТВОРЧИТЫЙ *прикм.* Який замикається на застіжки: Святость светого Николы не великое, серебромъ оправлено, позлотисто. Святость Благовещенія пречистое Богородицы, затвор-читое, серебромъ оправеное, позолотистое (Київ, 1554 *КМЛМ* I, дод. 8).

ЗАТВОРЪ *ч. 1. (пристрій для замикаання чо-го-небудь)* засув, замок: заклепы затворы (II пол. XVI ст. *ЛА* 183); а тепе(р)... доброти и ѡ(з)дббы шное засталесь,... и жадное нѣмающимъ твердос-ти, а нѣ сторожи, // а нѣ дверей, а нѣ жа(д)ныхъ затвѡро(в), але естъ ѡтвореный плюгавым, и

дѣши шко(д)ливыймъ оумысла(м) (Острог, 1607 *Лѣк.* 8-9); прѣ(з) двѣры вшѡлъ замкнѣнии хс але чемоу прѣ(з) двѣры затворѣные и потаємно прѣ-ражаючи затвори албо замкнѣна до свѡихъ внѣ-йти хотѣлъ гѣ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 159 зв.); А тамъ изо всѣхъ сторонъ мѣдѣние ворота постав-ми, И затвори желѣзными ланцухами мощными стягни, И твердыми колодками Барзо замкни! (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 21); *Образно:* их вѣры князь мира сего адовыми вратами захватити и звытяжити в затвор своея прелести не может (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 184).

2. (місце ув'язнення) *заст.* затвор: але то чѣд-нѣишаа, и(ж) са вы послѣдхана(м) правды не хвалите, але крѣвдою и звита(з)ство(м) прав-дѣ хелпите, хвалитеса затвѡра(ми) темны(ч)-ны(ми), битѣе(м) и забита(м) (1598 *Виш. Кн.* 309 зв.); такъ вѣдаите, и(ж) бо(л)ше(и) тепе(р) на ва(с) крычит и ѡбличае(т), ни(ж)ли перво коли в' затворѣ не бы(л), затворили есте его в' Малборкѣ да не види(т) Кракова Льѡва Вар-шавы (Там же, 310).

3. (житло затворника) затвор, келія: видѣв-ши тоє ве(л)ми почѣди(х)са, и прѡсты(м) ма-лы(м) чѣдо(м), але со ѡдивленіе(м) велики(м) и ѡжасо(м), ра(з)сѣждаючи в собѣ са(м) в' затво-рѣ, темницѣ бе(з)мо(л)віа сѣдачи, яко како и ѡ(т)кѣдѣ бы в(с) такѡе ла(с)ки дѣрѣ,... доспѣ-ти могли (1598 *Виш. Кн.* 268 зв.);

затворництво: Але надто того Серафiona, яко инока, многымъ таковымъ злымъ учин-комъ повинного, для спасенія его, водлугъ регулы наше мнишеское, въ затворѣ постни-чества сказуемъ (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 218).

4. Закриття, замкнення: на то(м) же мнѣ, ...волан'а початокъ оучинити належало: абы твоихъ чѣстныхъ оустъ в' слѣжбѣ Бжѡи за-твѡрѣ, моимъ окааннымъ в' тѣюжъ слѣжбѣ Бжѡю стал'са отвѡрѣ (Вильна, 1620 *См. Каз.* 8).

ЗАТВОРЯТИ, ЗАТВОРАТИ *дієсл. недок.*

1. (кому що) Зачиняти, замикати; Пытаемо... // чомоу ты(х) црквей црквами признаѣти не хѡ-

чете... чомѣ имѣ тыѣ двѣри затворѣете (Острог, 1598 *Отп. КО* 25 зв.-26); Ключару до аду, Петра не потварѣй, и собѣ до Христа врата не затворяй (к. XVI ст. *Укр. п.* 78); *obsero, as, заключаю, затворяю* (1642 *ЛС* 286); *Образно*: але абѣсь ми не рѣ(к), же то мѣже(т) тѣтъ ты(л)ко котѣрыи мѣло що зтрѣши(в), я за(с) мѣвлю, нехѣй боуде(т) кто вшелѣкихъ грѣховѣ // напо(л)нѣный, и все злѣе чѣинитъ що кѣльве(к) є(д)но затворѣетъ кроле(в)ство нб(с)ное (Острог, 1607 *Лѣк.* 16-17);

закривати, приховувати: *obstrudo, сокриваю, затворяю* (1642 *ЛС* 287).

2. (за що) (*позбавляти волі, ув'язнювати*) зачиняти: Аще же ни и сими досадами им не одолѣете, в темницах затворяйте и без вин винны на них налагайте (1588-1596 *Виш. Кн.* 149); Где есте вѣ те(м)ница(х) посѣщѣли, не вм(с)ли вѣ темница(х), за правдѣ затворѣете, и бѣды лѣуде(м) хр(с)тѣа(н)ски(м) те(р)пѣти єднаете (1598 *Виш. Кн.* 273 зв.).

Див. ще ЗАТВОРИТИ.

ЗАТВОРАТИ *див. ЗАТВОРЯТИ.*

ЗАТВРѢДИЛЫЙ *див. ЗАТВЕРДѢЛЫЙ.*

ЗАТВРѢДѢЛЫЙ *див. ЗАТВЕРДѢЛЫЙ.*

ЗАТВРѢДѢТИ *див. ЗАТВЕРДѢТИ.*

ЗАТЕГАТИ *див. ЗАТЯГАТИ.*

ЗАТЕГНЕНЫЙ *див. ЗАТЯГНЕННЫЙ.*

ЗАТЕГНУТИ *див. ЗАТЯГНУТИ.*

ЗАТЕГЪ *див. ЗАТЯГЪ.*

ЗАТЕКЛОСТЬ *ж.* Крововилив, гематома: прокѣзы, и глѣхоты... полѣчѣла... бѣчныи бѣлести, бѣлма и затѣклости, кѣ томѣ и хорбѣ водногоу трѣда... злѣи злѣчѣла врѣды (Київ, 1631 *Син.Тр.* 816).

ЗАТЕМНЕНЪ *див. ЗАТЕМНЕННЫЙ.*

ЗАТЕМНЕННЫЙ, ЗАТЕМНЕНЪ *дієприкм.*

1. (*потемнѣлий*) затемнений: Амма: затемнѣна, або сгѣрнѣна (1627 *ЛБ* 175).

2. *Перен. (позбавлений моральної чистоти)* забруднений, зганьблений: оучи(т) на(с) пи(с)мо стѣе и волає(т) на ты(х)... справцо(в) свѣта того, жебы ѡни свѣтили свѣтоу єправами своими

добрими и наоукою яко ап(с)ли стѣи были свѣтило(м) всемоу свѣтоу и нѣ в чо(м) не затемнены были анѣ ты(ж) засмрѣдѣли(с) были (к. XVI ст. *УЄ* №31, 112 зв.).

ЗАТЕМНѢТИ *дієсл. док.* Затемнѣти, затемнитися: але єв(г)ли(с)та свѣ(д)чи(т), єсли(ж) выбравши сѣ(л) землі засме(р)дитъ(с) и свѣтло(ст) свѣтѣ бывши затемнѣе(т) (к. XVI ст. *УЄ* №31, 112 зв.).

2. (*про астрономічне явище*) затемнитися: В то(т) ча(с) зє(м)ла са трасла, громи, блискавицѣ страшныи были, слѣнце было затє(м)-нѣло (XVI ст. *УЄ Трост.* 75); в то(т) ча(с)... слѣнце затємнѣло м(с)цѣ вѣ кровь ѡбѣр'ноу(л)-са (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 13 зв.); вѣ тѣй ча(с)... //...слѣнце было затє(м)нѣло (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 73-74).

ЗАТЕМЪНЕНЪС *с., перен.* Навала: Янѣ Скипорѣ... сведчилъ... о то, ижѣ под час затемненѣя, або рачей вторгненѣя неприятеля Крыжа Светого, козаковѣ з татарами, подданные менованных их мл. ...меновите... // Иванѣ Дудка... Левко Скибикъ... починивъшисє козаками,... пану Кгрыбовѣскому, также шкоды починили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 241-242).

ЗАТЕРТИ *дієсл. док., перен. (що) (замовчати, приховати що-небудь)* затерти: Хотѣчи тѣю показандю, оунѣи бересте(и)скої баламѣтнѣю и наважностъ дѣєписъ затѣрти, скро(н)ѣти и покрити, а блазѣнство прѣкрѣе лѣудемѣ оцоу-кровѣти кѣжетсѣ на тѣе, абы показѣлѣ ижѣ не былѣ повиннаѣ рѣчъ с тѣю оунѣєю або згѣдою оповѣдати з лѣю(д)ми свѣ(т)скими (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 58 зв.); Проти(в) того(ж) то тѣкъ ѣсного слѣва Єв(г)лѣстова, же доложи(л), и Бѣ былѣ Слово, не могѣчи южѣ Новокреще(н)цы жѣдноє рѣчи змѣслити, якѣ бы то могли затѣрти (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 63).

Див. ще ЗАТИРАТИ, ЗАТРИТИ.

ЗАТИКАЛО *с.* Затичка, чѣп: *obturatorium, затикало* (1642 *ЛС* 217).

ЗАТИКАТИ *див. ЗАТЫКАТИ.*

ЗАТИМЪ див. **ЗАТЫМЪ**.

ЗАТИНАТИ дієсл. недок. (кого чим) (ударя-ти з силою чим-небудь гострим) зати́нати: Ра́д-дйса Пщб́ло, котраа ме́дъ выпѣща́ешъ, А жа-ло(м), блюзнѣрцо(в) на Дха, зати́наешъ (Львів, 1614 Кн.о св. 405).

ЗАТИНАТИСА дієсл. недок. Заїкатися, діал. затинатися: ѿ(н) са вымовлѣлѣ гоугни́в-ство(м). и на мо́вѣ зати́наючиса, не проу(д)кѣй язы(к) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 117).

ЗАТИНКА ж. Діал. Затинка “нижня потов-щена частина веретена”. Вл. н., ч.: Иван За-ти(н)ка (1649 РЗВ 153).

ЗАТИРАЛНЬЙ прикм. Затиральный: по-(з)ваны(и) побра(л)... ко(т)ло(в) горе(л)чаны(х) с трубами ше(ст)на(д)ца(т)... а се(м)на(д)ца-ты(и) велики(и) зати́ра(л)ны(и) (Вінниця, 1610 ЛНБ 5, II 4052, 148 зв.); з спи́жарни... котло́въ горелчатных пѣтъ, а шостый зати́ралный... побрали (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 272); котло́въ горелчаныхъ дванадцать и одинъ за-ти́ралный... кгвалтовне позабира́вши... до вуйта... отвезти... розказали (Житомир, 1650 АрхЮЗР 6/I, 566).

ЗАТИРАТИ дієсл. недок. 1. (що) (знищува-ти) затирати: А тымъ дей слуги и подданные его тотъ следъ, зъ росказаня его почали тратити и по немъ депѣтати и затирати (Кременецъ, 1594 АрхЮЗР 6/I, 243).

2. Перен. (що) (приховувати що-небудь, зни-щувати доказ чого-небудь) затирати: Тыхъ збойцовъ въ погоню, якъ ся // рекло выправивши, самъ слѣдъ прехитрства своего зати́ра-ючи... пустился до Замостя, якобы нѣгды нѣ-чого вѣдомъ не будучи (Київ, 1621 Коп. Пал. 1059-1060).

Див. ще **ЗАТЕРТИ**, **ЗАТРИТИ**.

ЗАТИШЕ с. 1. (захищене, тихе місце) за-тишок: але ма́єтність свою. брѣхови повѣрив-ши, роско́пне вѣ роспѣстахъ, якъбы свина вѣ за-ти́шѣ // валѣючиса. дни и лѣта свои потрати-ли (Львів, 1642 Час. Слово 274-274 зв.).

2. Перен. (стан душевного спокою) затишок: бе(з)мо́лѣвствѣю, вѣ зати́шѣ живѣ безъ го́монѣ

(1596 ЛЗ 29); Безмо́лствѣю: В зати́шѣ а́лбо без го́монѣ живѣ (1627 ЛБ 6); Бѣ́да грѣ(ш)нико́мъ: гды справѣдливый по правѣи стоа́тъ, а они вѣ смѣткахъ: гды грѣшники воспла́чѣтъ, а справѣд-ливый тѣшатъса:... гды справѣдливый в зати́шѣ, а грѣшныи вѣ бѣрливости и // оутрапѣню (Львів, 1642 Час. Слово 271 зв.-272).

ЗАТИШЕ с. (цсл. затишне) (відсутність звуків, шумів) затишок, тиша: Бе́змолѣ́є: Ти-хостъ, молча́нє, негѣче(н)є, тишина, зати́ше (1627 ЛБ 6).

ЗАТИШНЬЙ прикм., перен. (спокойний, приемный) затишный: островъ увесь называе-мый Дубовець с полемъ..., вечне отдаемо и на тое затишное, безмолвное и безпечальное жи-тие иноческого чину людемъ записуемо (Дуб-но, 1592 АрхЮЗР 1/VI, 90); я(ко) да готѣтъ поко(и), и мѣсто ѿ(т)почине(н)а, мѣсто про-хладное. мѣсто поко(и)ное, мѣсто зати́шное. ѿ(т)нюдѣ же ѿ(т)бѣ́же всакаа... печа(л) и въздыха́нє (до 1596 Виш.Кн. 267 зв.); Бе(з)-мо́лвны(и): Зати́шны(и), споко(и)ны(и) (1627 ЛБ 6); члѣвче́е прироже́нє сходило зъ зати́шно-го и споко́йного ме́шкана (Київ, 1637 УЄ Кал. 640).

ЗАТИШНЬО присл. (зручно) затишно: Ѣ вежи воротньо(и) при земљи на помосте стоа(н)є сторожомъ и деломъ зати́шньо але небе(з)печно абы са звлаща Ѣ ветръ не ѿбали-ло (1552 Окан.З. 19).

ЗАТКАЛНИЦА ж. Затулка, заслінка: А(н)дрею ковалю ѿ(д) работы за(т)ка(л)ницы и ро(з)ны(х) дроба(з)ко(в) fr: 2. (Львів, 1635 ЛСБ 1054, 17).

ЗАТКАТИ дієсл. док., перен. (що) (перекри-ти) затулити, закрити: по́ки еще неконѣчне потѣплена естъ твоя робо́та, затка́ешъ жро(д)-ло злѣстей. боудешъ мочи и то що на(д)гнило зно́вѣ збѣдовати (Острог, 1607 Лѣк. 95); грѣш-никовъ абы́са зъ го́лосомъ грѣха́ми затка́нымъ не ѿ(т)зыва́ли до до Па́на, але жебы́са пе́рвѣй ѿчи́стили (Київ, 1648 МКСВ 349).

♦ **заткати оуши, оушомъ (ушью) заткати:** а) (закрити вуха, щоб нічого не чути) – заткати

вуха: гроубые народове которые вѣрѣ бе(з) пис-
ма вѣрили, коли бы имъ кто то ѡповѣдалъ,
што еретики выналѣзли, заразы бы собѣ затка-
ли оуши (Острог, 1598-1599 Апокр. 114 зв.); б) *(спеціально не звернути уваги на що-небудь сказане)* заткати вуха: А што слы(ш)но ѡ (м)нѣ
и(ж) мѣваю ро(з)мовѣ и(з) ипатіе(м) и писана
до себе посылаемо абы то(и) пеке(л)ны(и)
смра(д) пропа(с)ти... ѡшо(м) за(т)кати и до
покою це(р)ко(в)ного при(и)ти не є(ст) то по-
до(з)ре(н)є але ѡваже(н)є спра(в) (Львів, 1599
ЦДІА Лен. 823, 3, 67, 6); Благословени суть
братія // наші Михайло, архиепископъ мит-
рополитъ, и иныіе епископы его Рускіе, ко-
торые ушью не заткали на голосоъ Господень,
але стоящему Ему у дверей серъца и толъку-
щему отворыли (Вільна, 1599 Ант. 733-735);
уста заткати – *(примусити припинити якусь діяльність)* примусити замовкнути, заткати ро-
та: чымъ и позосталы(м) котѡрыѣ бы могли в
выдава(н)ю кнѣгъ цркви стои вѣсточной по-
трѣбныхъ оуслѡговати, дорѡгѣ загородѣли, а
не тылько серце и роуки, але и оуста окроут-
не заткали и завазали, же моусят... таковы(х)
працъ занехати, и замѡлчати (Острог, 1606 Нал.
Мол. 3).

Див. ще ЗАТКНУТИ, ЗАТЫКАТИ.

ЗАТКНУТИ, ЗАТѢКНУТИ дієсл. док. За-
ткнути. ◊ **заткнути уста** – *(примусити замовк-
нути)* заткнути рота: А гды мѡвилъ Г(с)дѣ, же
не оумерла, але спитъ: насмѣвали сѧ слышачѣ:
дла тѡго пѣрвѣй допѣсти(л) абы насмѣали сѧ,
слѣшачи, гды мѡвилъ ижъ оумѣрла, але спѣтъ
заткнѣлъ оуста, котѡрыѣ бы потомъ хотѣли
слѣвы егѡ оуимовати и мѡвити (Київ, 1637 УЄ
Кал. 630); **затѣкнути уши, уши заткнути** –
*(спеціально не звернути уваги на що-небудь ска-
зане)* заткнути вуха: а што та(ж)шо(го) не дѡ-
сы(т) на то(м) же сѧми запрагѣете сѧ, або ю(ж)
наза(д) троудно запрягъши сѧ але инъши(х) шѣи,
(затѣкнувши ѡ(т) бни(х) сло(в) оуши свои, же
сѧмовла(ст)ного члѣка сътвори(л) бѣ...) в' по-
невѡлное ѧрмо шрѣбоуете (Острог, 1599 Кл.

Остр. 218); Противъ котѡрыхъ оуши заткнѣв-
ши, добра // и велми дѣши пожитѣчна єсть,
прм(д)рого Григорѣа Бгослѡва держатисѧ
слѡвъ, котѡрый ѡ(т)повѣдѣ(л) Македонїѧ-
нѡ(м) кгда пытали ѡ похоженѧ(х) Снѧ и Дѧ
(Київ, 1619 Гр.Сл 267-268); **нось заткнути** –
*(затулити пальцями нѣздрѣ, щоб не вѣдчувати
неприємного запаху)* заткнути нѣс: Кгда вѣницъ
зъ нѣго дѣвный а бстрый Смерѡ(д) захѡди(т), И
бы прѣѧтель. носъ заткнѣвши прѣчъ ѡ(т)хѡди(т)
(Львів, 1615 Лям. Жел. 2 зв.).

Див. ще ЗАТКАТИ, ЗАТЫКАТИ.

ЗАТЛУМЕНЄ, ЗАТЛУМЕНЬЄ с. (стп. za-
tlumienie) 1. Затирання, приховування: слѣха-
чомъ засъ всѧкимъ спѡсобомъ, по(д) стрѧхомъ
выклѣтъѧ абы // не читѧли сѧмы(х) прѡтив-
ныхъ писмъ заказѣютъ, ѡ котѡрыхъ оутаєньє,
затлѡмѣньє, и затрачѣньє, на(д)деръ се велѣкое
старѧньє чинитъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 Прич.
отех. 4 зв.-5).

2. *(припинення існування чого-небудь, лікві-
дація)* знищення: тую дорогу... //... губитъ, а
до местечка пререченого Малого Корчика...
наворочаетъ, ку великой кривде и шкоде и зни-
сченю места... Красного Ставу, и ку затлумену
границы зъ местечкомъ Корчикомъ (Луцьк,
1623 АрхЮЗР 6/1, 440-441); важное бы(т) не
може(т), звлаща же старыѣ дукты и комисіе
иначе(и) ѡ(т)певаю(т), // ты(л)ко то ку шкоде и
затлумену дукъту по(з)ваны(х) чиня(т) (Жи-
томирщина, 1639 ККПС 214-215); татаровъ...,
на выкоренене стану рыцѣрского и на затлу-
мене а праве знищенє и выгубленє шляхец-
кихъ вольностей... // затегнулъ (Кременецъ,
1649 АрхЮЗР 3/IV, 138-139).

Пор. ЗАТЛУМИТИ.

ЗАТЛУМЕНЬЄ див. ЗАТЛУМЕНЄ.

ЗАТЛУМИТИ, ЗОТЛУМИТИ дієсл. док.

1. (що) *(припинити чие-небудь існування)* зни-
щити: вода ѡве(с) свѣтъ и ве(с) наро(д) лю(д)-
ски(и) зверата и всю ре(ч) живѣчѡю затлумила,
затопила и понурила (1582 Кр. Стр. 20 зв.);

(що) затлумити, придушити: если... рѡзѣмъ
егѡ..., приразитъсѧ мѣслемъ нечѣистымъ, на-

тѣхъмѣсть дѣхове здрѣды, жи(р) собѣ найдѣ-
ють,... а затлѣмивши добрыи зѣмысли, спустѣ-
ша(т) дшѣ (Вильна, 1627 Дух. б. 341);

пропадати: але кгда припадут покусы, якъ
сухост на насѣне, упалое на камѣне, и якъ на
дорогу утолченную,... которое, кгда выросло,
затлѣмлено ест, в них все и гинет а усыхает в
них правдивая вѣра (Вильна, 1600 Катех. 73).

2. *Перен.* (що) Затѣмарити, заглушити: сла-
ву христову божію затлѣмивши и угасивши, а
на..., пагѣ римском, латинский род вѣру свою
фундуєт (1608-1609 Виш. Зач. 211); и такъ има
и слава хва которѣю з м(д)рости и оумѣтно-
сти мѣ(л) затлѣмѣнаа мѣла быти, але слава доб-
ры(х) не затлоумлѣетса (поч. XVII ст. Проп. р.
212); се, абы хвалу Божію и насвятшое Панѣ-
ны затлѣмил, церѣков и месце тамошнее
кривѣдил, а за тѣмъ законѣтниковъ с тамто-
го месца вытеснул (Луцѣк, 1641 АрхЮЗР 1/VI,
764);

(кого чим) (замѣнити чимось інішим) витѣсни-
ти: Великого посту укоротили, и иншихъ ви-
лиями, суботствомъ... затлѣмили! (1582 Посл.
до лат. 1137);

(що) (відмінити, ліквідувати) звести нані-
вець: Собѣры светіе южѣ давно она зотлѣмѣ-
ла: а тѣмъ самѣмъ стои цркви Хвой бчи вѣлѣ-
пила (Єв'е або Вильна, п. 1616 Прич.отех. 8);
Чомѣ протівачиса нѣкоторые, а прѣсто, хотѣ-
чї то затлѣмити и в' забытіе привести, смѣю(т)
мѣвити, якобы тѣхъ книгъ Црковъ... не при-
нала (Київ, бл. 1619 О обр. 107);

пригасити, затамувати, подавити: телѣснѣю
рѣско(ш) такъ оугасїлѣ, же згѣла затлѣмлѣ-
на оуспокоѣна была, и жѣднѣхъ прїкростїй не
наносїла (Київ, 1627 Тр. 555); за лѣскою бѣзѣ-
скою, и за на(т)хнѣніе(м) его... горѣчо(ст) те-
лѣснои пожадливости до ѡста(т)кѣ мѣже бы-
ти затлѣмлѣна (серед. XVII ст. Кас. 71).

Див. ще ЗАТЛУМЛЯТИ.

**ЗАТЛУМЛЯТИ, ЗАТЛУМЯТИ, ЗАТЛУ-
МАТИ** дієсл. недок. 1. (що) (припиняти існу-
вання чого-небудь) знищувати: тая шибеница

єсть поставлена на пострахъ тѣмъ, которые
бы тоєю дорогою ездили, албо затлѣмляючи гра-
ницу стародавнюю (Луцѣк, 1623 АрхЮЗР 6/1,
442); з свѣта затлѣмляти – (убивати, знищу-
вати) зі свѣта зводити: Не ды(в) еслы зводя(т)
бытѣ с посторо(н)ными. Але то дывѣ же ва(л)-
чать з мѣщаны своими: Не ды(в)но же чере(з)
ню з свѣта затлѣмляю(т). Але дывно же сво-
и(ж) вла(с)ныи члю(н)ки забываю(т) (1636 Лям.
о приг. б зв.).

2. *Перен.* (відмінювати, ліквідовувати) зво-
дити нанівець: достоєнства и вряды духовные
Грецького закону не уменшане, не затлѣмляне,
але овшемъ вѣцѣлѣ захованые быти мають (Бе-
рестя, 1596 АрхЮЗР 1/1, 514); повїнни бѣдемо
достѣєнствѣ... такъ римского, яко и грѣческого
законѣ боудѣчи(х) не оуменшати, ани затлѣмѣ-
ти, и овшемъ в цѣлѣ заховѣти (Острог, 1598-
1599 Апокр. 21); Комужѣ тутѣ лепей верыти:
чы Филиялетовой баламутни, чы подѣметно-
му листрыкейскому ихѣ соборови, которымъ
затлѣмляючи правдивый Ѳлорентейский со-
борѣ, ѡалшывый якисѣ... подкидають? (Вильна,
1599 Ант. 965);

(що) затѣмарювати, заглушувати: о кото-
ромъ то попе своемъ ничего не ведаю, где его
подѣли, затрудняючи и затлѣмляючи справу и
слушную справедливость цорки моеє (Волю-
димир, 1615 АрхЮЗР 8/III, 543); Припѣтрѣ-
са кѣждый в' томѣ Барѣнѣдшѣ, яко // яснѣю
правдѣ затлѣмѣють, оплѣтокъ або опрѣснокъ
хотѣчи оукгрѣнтовѣти (Київ, бл. 1619 Аз. В.
263-264);

(що) (затримувати, затягувати виконання
чогось) звѣлѣкати: єє м(л). кнѣгини Вишнѣве(ц)-
[кая] рѣчми непотребными и неправными ку
зволѣце справедливости и приводѣчи до шко(д)
менѣ, справу мою затлѣмѣєт (Житомирщина,
1600 ККПС 171).

Див. ще ЗАТЛУМИТИ.

ЗАТЛУМЛЯТИСЯ дієсл. недок. (примен-
шуватися у величі, значенні) затѣмарюватися:
и такъ има и слава хва которѣю з м(д)рсти и

оумѣтности мѣ(л) затлѣмѣнаа мала быти, але слава добры(х) не затлоумлѣтса (поч. XVII ст. *Проп. р.* 212); Такъ же и телѣснымъ стара(н)емъ знѣтый, тѣстъ, члвкъ сегосвѣтній, хотячи слѣво Бжее слѣшати затлѣмлѣтса, и якъбы рѣзмѣ не мѣлъ, ставѣтъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 358).

ЗАТЛУМЯТИ ЗАТЛУМЛЯТИ.

ЗАТЛУМАТИ ЗАТЛУМЛЯТИ.

ЗАТМЕНЕ, ЗАТМЕНЬЕ, ЗАТМЕНА, ЗАТМѢНА с. 1. (*астрономічне явище*) затемнення, затьмарення: М(с)ца авгѣста с. вторѣй годѣны в но(ч). м(с)ць бы(л) в затмѣно (1509-1633 *Остр.л.* 129 зв.); Затмѣна слнца, котѣрое по(д) часъ стр(с)тѣй спсѣителны(х) было, ... вправдѣ чоудѣвное е(ст) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 192 зв.); Радѣйсѣ заре слнца, котрѣе затмѣнье Оутерпѣло, в смѣтное сна погребѣнье (Львѣв, 1631 *Волк.* 26); теѣды солнце по килка разъ затмѣлося было, а того затмѣня обыватели Вавилонскѣи з великимъ страхомъ смотрѣти и видѣти мусѣли (Вавилон, 1635-1636 *АрхЮЗР* 1/VI, 710); В тѣй часъ... затмѣна слнца страшное (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 142).

2. (*тимчасова втрата здатності бачити*) засліплення: тогды(ж) припало на него затмѣ(н)е и те(м)но(ст) и ѡколо себе шупаль и иска(л) хто бы его вывѣ(л) (II пол. XVI ст. *КА* 68).

3. *Перен. (тимчасова втрата здатності ясно мислити, запаморочення)* затьмарення: И заправды великій оупѣръ Латѣнникѣвъ, и затмѣ(н)е якбѣсь. Же... вѣрити не хотѣ(т), але шпыраю(т)... потемнѣнными рѣзмѣами (Киѣв, бл. 1619 *Аз. В.* 95); затмѣна котѣрое грѣ(х) прѣворѣ(д)ный в раю початко(м) былъ, далѣко страшнѣйшее было (поч. XVII ст. *Проп. р.* 192 зв.); як ѡчи телѣсныѣ до зрѣнѣа собѣ... не потребѣю(т) нѣчиѣи наѣки, та(к) анѣ ѡчи нашіѣ внѣтрныи дѣхо(в)ныи, бы ѡ(д)но ѡ(т) затмѣна, або мглы, и ѡ(т) и(н)ших причинъ слѣпоты были во(л)ны (серед. XVII ст. *Кас.* 84).

Див. ще ЗАТМЕНИЕ.

ЗАТМЕНИЕ, ЗАТМЕНИЕ, ЗАТМЕНИЕ с. (*цсл.* затемнение) те саме, що затмѣна у 1

знач.: Въ томже року 1620, ... по заходе слонца страшное затмение месяц было, которое было годинѣ две (поч. XVII ст. *КЛ* 90); гла(д). мѣры. ва(л)ки. дриженіе зѣмлѣ. затмѣніе слнца (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 31 зв.); *obscuratio*, затмѣніе (1642 *ЛС* 286).

ЗАТМЕНИЕ *див. ЗАТМЕНИЕ.*

ЗАТМЕНЬЕ *див. ЗАТМЕНЕ.*

ЗАТМЕНА *див. ЗАТМЕНЕ.*

ЗАТМЕТИ *див. ЗАТМИТИ.*

ЗАТМИТИ, ЗАТЪМИТИ, ЗАТМЕТИ *дїєсл.*

док. 1. (зробити темним, прикривши або затуливши собою світло) затьмарити: и сталѣса ѡблакъ и затѣми(л) // ихъ а и голосъ изъ ѡблака пришлоу рекоучы се естъ снѣ мои възлюбленѣныи (1556-1561 *ПЕ* 159-160); И стался ѡблакъ и затмѣил их. а голос за ѡболока прѣшол рекучи. се естъ // снѣ, мой възлюбленѣнный (Володимир, 1571 *УЕ Вол.* 58-59); котрѣй мѣсѣць на тры цѣлыѣ годѣны по(д)па(д)ши по(д) слнцѣ спѣкѣемъ моу почѣкѣти справѣлѣ, а нѣчны(м) помрѣкнѣна(м) вѣвѣ(с) по(д) слнцѣмъ кроугъ зѣмный затмѣвши: до порѣдкоу бѣгоу своего проу(д)ко са верноулѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 104 зв.); Гды затмѣлѣ в двѣхъ Плянѣтахъ ясно(ст) всегѣ свѣта, И не далѣ розѣзнѣти ѡ(т) Ѳсени Лѣта (Киѣв, 1632 *Євх.* 301);

(*статѣи темним, невидимим*) затьмитися: тамъ были страшлѣвыи дѣвы, и(ж) са зѣмла трѣсла и слнцѣ затѣмѣло и скалы са падали и црѣко(в)наа завѣса ра(з)драласѣ на(д)вое, то е(ст) початокъ старого законѣ скончилѣса, и новѣй направи(л) (к. XVI ст. *УЕ* № 31, 42 зв.).

2. *Перен. (внести щось неприємне, важке в чѣе-небудь життя)* затьмарити: ѡ Главо наѣмилшого Сна мое(г), ... то еси безъ мл(с)ти, бѣстрѣмъ тѣрнѣемъ изранѣнна, Крѣвѣю и прѣхомъ затмѣнна (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 94); Днѣ онѣ нехѣй са ѡборѣтитъ вѣ темнѣсти, нехѣй са ѡ нѣмъ не пыѣѣтъ бѣгъ звысока, и нехѣй не бѣде ѡсвѣчѣнѣ свѣтлѣстю, нехѣй егѣ затмѣтъ темнѣсти, и тѣнь смѣрти нехѣй егѣ ѡсаде мѣрокъ а нехѣй бѣде ѡгорнѣнѣ гѣркѣстю (серед. XVII ст. *Хрон.* 57);

(закрити, прислонити, зробити сумним) затьмарити: Ото южъ є(ст) (ω смѣткѣ) помрачѣнный. Южъ его тѣмно(ст) тиранства затмѣла, В' гробѣ закрила (Львів, 1631 Волк. 20 зв.); Лица красота, вса блѣдостью въ страданію твѣмъ измѣненна, и тмѣю сѣнихъ Ранъ затмѣ(н)на (Чернігів, 1646 Перло 99 зв.); Тѣмъ рѣмѣн'цемъ зафарбовавши ср(д)ца свои,... всѣ Бгѣ оугодивши стѣи, стерегли пїлне, абы не оугасаль нѣгды, абы жаднаа егѡ речъ не затмѣла (Київ, 1648 МКСВ 349).

3. *Перен.* (що) (зробити що-небудь менш помітним, менш значим) затьмарити: затоптали єсте ихъ // стѣжки затмѣли єсте и(х) пресвѣтлѣю славою (Острог, 1598 Отп. КО 16 зв.-17).

Див. ще ЗАТМАТИ.

ЗАТМИТИСЯ *див. ЗАТМѢТИСА.*

ЗАТМИТИСЬ *див. ЗАТМѢТИСА.*

ЗАТМИТИСЯ *див. ЗАТМѢТИСА.*

ЗАТМИТИСА *див. ЗАТМѢТИСА.*

ЗАТМѢВАТИСЯ *дієсл. недок. (ставати темним внаслідок астрономічного явища) затемнюватися:* Учень. Про що ся м(с)цѣ затмѣваетъ (серед. XVII ст. Луц. 541).

Див. ще ЗАТМѢТИСА.

ЗАТМѢНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (темний внаслідок припинення доступу світла) затемнений:* была таковаа великость а гѣстость стрѣль, іжъ тѣжъ все повѣтріе напѣлнено стрѣлами, якѡ бы оболоки затмѣными (серед. XVII ст. Хрон. 422).

ЗАТМѢТИСЯ *див. ЗАТМѢТИСА.*

ЗАТМѢТИСА, ЗАТМѢТИСЕ, ЗАТМИТИСЯ, ЗАТМИТИСА, ЗАТМИТИСЕ, ЗАТМИТИСЬ *дієсл. док. 1. (стати темним внаслідок затемнення або інших природних явищ) затьмаритися, затемнитися:* а зара(з) по ѓтрапѣнію днѡ(в) бны(х) слнцѣ затми(т)са и м(с)цѣ не да(ст) свѣта своѣго (Вільна, 1596 З.Каз. 26); и затмилосѣ солныцѣ и повѣтрѣ... и вышла з дыму сара(н)ча (XVI ст. КАЗ 619); И тѡгды станѣли(с) тѣмнѡсти вѣликии по вѣсей зѣ(м)-ли... и затмѣло(с) слнцѣ (к. XVI ст. УЄ № 77,

29); затми(т)са слнцѣ на вѣсхѡдѣ своѣ(м), и мѣсацѣ не дасть свѣтлости своѣе (Острог, 1607 Лѣк. 51); Обаць Небо, щосѣ стало, и злякнѣся: И съ страху съ свѣтлы своими все затмѣся (Львів, 1630 Траг.п. 161); так же того самого дня, коли ся народило,... тѣды солнце по килка разъ затмѣлося было (Вавилон, 1635-1636 АрхЮЗР 1/VI, 710); а коли се ѡборочаль тѣда и сюды, але се нѡ затмѣло, и ѡболоки и вѣтрѣ, и сталъ се дѡждѣ великій (серед. XVII ст. Хрон. 312).

2. *(про очі, зір) (втратити зір) осліпнути:* зстарѣлса тѣды Ісаакъ и затмѣлиса очі егѡ и видѣти не мѡглѣ (серед. XVII ст. Хрон. 41).

3. *Перен.* Погаснути: И щѡжъ смѣтнаа, що бѣдѣ чинїти; Ѱ(т)кѣль оутѣхи маю южъ зажити; Кгды в' гробѣ моа оутѣха са скріла, Тамса затмѣла (Львів, 1631 Волк. 21 зв.); если то(т) свѣ(т), который є(ст) в тобѣ затмѣтѣся, тогда... мѣси(ш) са те(м)ный стати (Височани, 1635 УЄ № 62, 56 зв.).

Див. ще ЗАТМѢВАТИСЯ.

ЗАТМАТИ *дієсл. недок., перен. (робити що-небудь менш сприятливим до чогось, притуплювати) затьмарювати:* лѣни(в)ство ѡслѣплѣаетъ мѣсль, и до понатѣ цно(т) єи затмѣетъ (серед. XVII ст. Кас. 134 зв.).

Див. ще ЗАТМИТИ.

ЗАТОКА *ж. (ріки) затока:* розказаль... атаманови своєму Ермакови... абы розные кривды и деспекты въ кгрунтах, озерах, затоках, поляхъ а сеножатех скаржучим от церкви Божое чинил и выражалъ (Луцьк, 1622 АрхЮЗР 1/VI, 525); и бѣло на што смотрѣти, по всѣхъ вѣспахъ, пѡ бѣрегахъ, пѡ прїстанѣхъ, и пѡ затѡкахъ, тѡ єст', кѡпы и громады погѡновъ поздыхалыхъ вѣкинѣныхъ лежачїи (Київ, 1627 Тр. 668).

ЗАТОНУТИ *дієсл. док. 1. (чим) Залитися, затопитися:* Якъ во дни Ноевы увѣсь свѣтъ былъ затонулъ водою, также и въ день судный небо и землю огонь огорнетъ (1603 Пут. 58).

2. *(занурившись у воду, упасти на дно річки, моря і т.ін.; потонути) затонути:* всѣ їхъ

чолны оузбрбєных' напблнены розервѣлиса и затонѣли (Київ, 1627 *Тр.* 682).

ЗАТОНЬ ч. 1. (*місце, затоплене водою річки, озера, що розлилися, або спокійна, тиха затока річки, озера*) затон: записаль есми..., селище... манастирю..., с пашными землями,... и с озера, и из затоны, и з бобровыми гоны (Київ, 1512 *АрхЮЗР* 1/VI, 17); а по обеюхъ инькулехъ... озера ѡстѡпны(и) и западны(и) затоны засякли ловєньє рыбѣ и бобровыи гоны (1552 *ОЧерк.З.* 10).

2. Вл.н.: панъ воевода... таковою границю описаль: почавши отъ рѣки Днѣпра уверхъ озера Затона, а зъ того озера въ долину Глубокую (Городно, 1568 *АЗР* III, 146).

ЗАТОПИТИ¹, ЗАТОПИТЬ *дієсл. док.* (що, чим) (*розтопити що-небудь (ніч, грубу і т.ін.), розпалити вогонь де-небудь*) затопити: просилем о дрыва затопить келью и того ми не дал (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 1/VI, 58); дѣло и(х) буде(т) рѣнѣ(и) до школы при(и)ти, шкѡлу помести, в печи затопѣти, и ѡ двере(и) сѣдѣти (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 6).

ЗАТОПИТИ², ЗАТОПЫТИ *дієсл. док.*
1. (що чим) (*покрыти водою який-небудь простір; залити (під час повені, зливи, при створенні штучного водоймища)*) затопити: а к томѣ дей он заставил став собѣ ѡ в ымѣни своем Селцы и трех имѣней его пола и сеножати затопил къ его берегѣ (Варшава, 1526 *АС* III, 288); кнзи збаражськіє... поведили ижъ... озеро затопилъ...панъ та(р)новски(и) ставомъ которы(и) ста(в) // заставилъ кѣ берегѣ князе(и) збаражськихъ (1546 *ОГ* 87 зв.-88); ста(в) де(и) собѣ зана(л) которы(м) ставом(м) де(и) свои(м) затопы(л) землю нѣшу (Луцьк, 1553 *ЦДІАК* 223, 1, 1, 1); ты(м) де(и) ставомъ своимъ немало земли и сеножати его во(л)чковъскои затопили (Красний Став, 1558 *ЛНБ* 103, 16/1 с, 1898, 10); А водѣ те(ж) маєть та(к) де(р)жати якобы ве(р)хнего млына не затопи(л) (1566 *ВЛС* 82); свѣ(т) которы(и) бы(л) то(г)ды водою затоплє(н) изгину(л) (II пол. XVI ст. *КА* 203); гдѣ са снѡвебѡжїи з сы(н)ми

люде(и) свѣта того зєднѡчили вѣе(с) свѣтъ бѣ затопи(л) потѡпо(м) (Вільна, 1596 *З.Каз.* 20); морє ро(з)идшиса, и валы свои бѣрліве коу горѣ vzdѡвши, и(з) грани(ц) са свѡихъ выне(с)ши, абы пре(ч) вѣл'лати и вѣе(с) свѣ(т) затопѣти квѣпи-лоса (поч. XVII ст. *Проп.р.* 104 зв.);

перен. (що) (*суцільно покрити що-небудь; залити*) затопити: и тогда страшний потѡпъ ѡгнєнный; затѡпитъ оувесъ свѣтъ, попѣлить слѡгъ антїхристовихъ патнѡвѣныхъ (Чернігів, 1646 *Перло* 142 зв.);

(що) знищити, затопити: воды многи не могли соутъ оугасити любви, ани рѣки затопити ее (поч. XVI ст. *Песн. п.* 57).

2. (кого, що, чим) (*заливши, змусити потонути*) затопити, потопити: вода ѡве(с) свѣтъ и ве(с) наро(д) лю(д)ски(и) зверата и всю ре(ч) живѡчѡю затлумила, затопила, и понѣрила (1582 *Кр. Стр.* 20 зв.); тут ся выполняют и о оном корабли плаваѡчомъ по мору зуполномъ, же его волненіє затопити не может (Львів, 1605-1606 *Перест.* 55); И гды такъ морє закипѣло ѡ(т) градѣ з' нѡа зпѣлого, смолѣ кораблєй сараѣнскихъ розтопѣло, и всѣхъ в' глѣбѡкости мѡрской затопѣло и занѣрило, три тѡлко кораблѣ... цѣлыи зостаѡвивши (Київ, 1627 *Тр.* 668); И валы морскіє, якъ ся не скупили: И такъ ихъ порвавши спулъ не затопили (Львів, 1630 *Траг.п.* 162); Мѡисей... оупѡрного и пѣшного фараѡна зо всѣмъ его войскомъ мѡрски-ми водами покрьѣл и затопѣлъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 117);

знищити. *Образно:* Тогда [дїаволѣ] инѡю лютѣйшѡю, сѣптел'нѣйшѡю, во(и)нѡ на ню подвизѣєтъ, междѡсобнѡю враждѣ; єретическое оученіє фальшивѡю наоукѣ, яко рѣкѣ, извѣдъ змїй злослївый ис пашеки своєи з' смертоноснымъ ядомъ змѣшанѡю; хотячи затопити корабль хвѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60);

(кинути у воду, втопити що-небудь з метою тимчасово переховати, зберегти) затопити: подѣ часть ребельлиєи козацькое збунѡтовавъши и показачивъшисє, подѣ небытность про-

тестанътистъ, кгда, здорове свое уносечи, до Польски одъехалъ, мешъгчане... ведаючи..., ижъ протестансъ передъ выездомъ своимъ котъловъ горелчанныхъ двадцет осмъ,... в ставе Чорънизкомъ затопилъ, теде тые мешъгчане... тые котълы вси., з воды повывлекавши, до себе побрали и на свой пожитокъ обернули (Луцкъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 207).

Див. ще ЗАТОПЛАТИ.

ЗАТОПИТИСА дієсл. док. 1. (чим) (покри-
тися водою) затопитися. Образно: тільки са(м)
єдинъ їс хс ное нашъ правдивый, и ковчѣгъ
ощенія его, то є(ст) пр(с)таа бѣа тыми вода-
ми не затопѣлася, в вывороченію ерихонско(м)
тільки до(м) раавы блоудниці заста(л) в цалѣ,
иншіє всѣ з гроунтоу соу(т) зепсованы (поч.
XVII ст. *Проп.р.* 192).

2. *Перен. (пропасти)* загинути: а(ч) са мѡже(т) корабль за $\overline{\text{кбл}}$ исати то є(ст) ц $\overline{\text{рк}}$ о(в)... ѡ(т) заб $\overline{\text{д}}$ ренїа яко $\overline{\text{г}}$ о, але его стаа мл(с)ть тѡ $\overline{\text{г}}$ о пїлне стѣреже(т), абыса нѣк $\overline{\text{г}}$ ды не за $\overline{\text{то}}$ пила (к. XVI ст. УС № 77, 103); Бѣда грѣшникѡ(м): ...якъ ѡ(т)вернѣли са ѡ(т) прѣвои дороги, а вѣ тѣмнѡсти шалѣнства нахѡдачиса... вѣ самбе дно геѣнны пекѣлнои за $\overline{\text{то}}$ пїлиса (Львїв, 1642 Час. Слово 274 зв.); *Образно*: оубѡгаа заисте и нендзнаа была ц $\overline{\text{рк}}$ овъ, пѡкы еи хс не оубогатїль, поты(м) розными герѣзїи и оутїскѡ навалнѡстами ѡбдѣраѣма, але на сапфїра(х) фѡндѡванаа не моглѣ са за $\overline{\text{то}}$ пїти (поч. XVII ст. Проп.р. 50 зв.).

Див. ще ЗАТОПЛАТИСА.

ЗАТОПИТЬ *див.* **ЗАТОПИТИ**¹.

ЗАТОПЛЕНЕ с. Затоплення: а мы... до
ни(х) листь нѣтъ писати велѣ(ли) приказую-
чи штобы они... // ...якъ ѿ затопле(н)е сено-
жати и млына такъ ѿбо вси кри(в)ды и шкоды
з ними сѧ розсправили права... будѣчи послуш-
ни во всемъ (Красний Став, 1558 ЛНБ 103,
16/Іс, 1898, 10-10 зв.).

Пор. ЗАТОПИТИ², ЗАТОПЛАТИ.

ЗАТОПЛЕНЬЙ дієприкм. у знач. ім. Той, хто зазнав шкоди від затоплення: Те(ж) йста-

(в)уеъмъ коли бы хто ѿ свое(и) деди(з)не спо(л)-
ную реку ме(л)... А нане(и) ставы млыны по-
ставить а суседни(и) вы(ш)ни(и) млы(н) своими
млыны затопи(л), тогды... мае(т) спѣстити воду
а... тую шкоду затопленому шправити (1566
ВЛС 82).

ЗАТОПЛАТИ дієсл. недок. 1. (чим) (покривати водою який-небудь простір, заливати під час повені, зливи і т.ін.) затопляти, заливати: пото(м)... была повѡ(д), и(ж) мно́го мѣсть и сѣлъ рѣ́ками затоплѣ́ли з doby(т)ки і и(з) лю(д)ми (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 57); *Образно*: И ты ѿ мо́ре, ѡтвори зрѣ́нищѣ, З' замѣ́рѣнои выскáкѣй грани́щѣ, Нехáй воды сá го́йне розли́вають, Злы́хъ затоплѣ́ють (Львів, 1631 *Волк.* 20).

2. (кого) Потопляют, топяти: А дру́гие по-
вѣдають, а́льбо ра́чей ѿ то́мъ ба́ють, же то е́сть
дѣвъ мо́ръскій нѣ́якій: з' ве́рхѣ до по́аса Ста́нъ
па́нѣнскій, а да́лѣи ры́бѣи, ко́трые ла́годнымъ
сво́имъ спѣ́ваньемъ лю́дѣи зража́ють, а́льбо
оу́сыплѣа́ють и зато́плѣа́ють (Львѣв, 1614 *Кн.
о св.* 439).

Див. ще ЗАТОПИТИ².

ЗАТОПЛАТИСА дієсл. недок. (глибоко осідати в воду, затоплюватися) занурюватися: приш'ли и насыпали обѣ лодѣ такъ ажъ са затоплалѣ (1556-1561 ПЄ 227 зв.); приехѣли и насыпали оба кбрѣбла, такъ а(ж) са зѣтоплѣли (XVI ст. УЄ Літк. 15).

Див. ще ЗАТОПИТИСА.

ЗАТОПТАТИ *дієсл. док.* Затопта́ти. **о за-
топта́ти стежки** (чий-небудь) – забути (що):
стра́тили есте пра́дѣдній жре́бїй, поваріова́ли
есте ѿ(т)ческїй теста́мѣнтъ, поро́скопыва́ли ес-
те грѣбы прѣдкѡвъ,... вѣзго́рдїли есте ихъ вѣрѣ,
погана́били есте ихъ ч(с)тныє и стѣ́ые спра́вы,
зато́пта́ли есте ихъ // стѣ́жки, затми́ли есте
и(х) пресвѣтлѣю сла́вою (Острог, 1598 *Omni. KO*
16 зв.-17).

ЗАТОПЫТИ *див.* ЗАТОПИТИ².

ЗАТОРГНЕНЄ *с.* (*сmn.* zatargnienie) суче-
речка, сварка, зачіпка: панове Рада велико-
го князьства Литовского... доведовали са....

якимъ бы обычаємъ и шчого на тыхъ часехъ во дворе корола Его Милости заторгнене Его Милости князю Романѣ Санькѣшковица... зъ Валентомъ Желехомъ стало (Петрків, 1565 *AS* VI, 261).

Див. ще ЗАТОРЪЖЬКА.

ЗАТОРГНУТИСЯ дієсл. док. (стп. *zatarg-nać się*) (з ким) (*вступити з ким-небудь у небажані стосунки*) зачепитися (з ким): Онъ мене повиديلъ, иж о томъ не ведаєт, с ким бы ся заторгнути мел (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 405).

ЗАТОРЪЖЬКА ж. Те саме, що **заторгнене**: И ты(ж) еслибы кѡторы(и) бра(т) на брата ма(л) якѣю заторъжѣа а ме(л) бы са ѣтъкати до и(н)шого ѡрадѣ а не ѡжаловавшиа братѣ на тѡ(м) вина по(л)камене воскѣ (Львів, 1544 *ЛЄБ* 10).

ЗАТОЧЕНЕ, ЗАТОЧЕНЯ, ЗАТОЧЕНА с. Вигнання, заслання: тѣе самѣе хр(с)тіане в' часѣ преслѣдова(н)а чинѣвали а звѣща за панова(н)а оуалѣнта црѣа аріаніна кѡторый то... зобра(в) в'сѣх аріанѣ, и далѣ имѣ вольность и зам'кну(л) в'сѣ цркви православны(х) хр(с)тіанѣ а еп(с)пы и сщєнники в' заточе(н)є разослѣлѣ (Дермань, 1603 *Охт.* 9); И самого отца Никифора..., в заточєня отпровоадивши, уморили (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45); *Образно*: бстрѣю запалчивость на заточѣна ѡ(т)шлемѣ гнѣвѣ ѡ(т)женѣмѣ (Львів, 1642 *Час. Слово* 278).

Див. ще ЗАТОЧЕНІЄ.

ЗАТОЧЕНІЄ, ЗАТОЧЕНІЄ с. (*цсл.* *заточєніє*) те саме, що **заточєне**: Але сєи // роспростерѣ, и изъяснилѣ и прєложилѣ, оу своє(м) блѣговѣстїи [або вѣ єв(г)лїи] кѡторѣе написалѣ на пато(м)скомѣ ѡстровѣ боудоучи в' заточєнїи (1556-1561 *ПЄ* 337 зв.-338); Лечѣ потѡмъ отъ царя Юстинїана презѣ наказѣ заточєніа примушєный, радѣ не радѣ, той собѡрѣ приняти и на потуплєніє трѡхъ капитулѣ призволи-ти,... мусѣлѣ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 546);

ув'язнення: Ап(с)тлѡвє оупѣсли, мнѡгихъ нарѡдовѣ и загнѣли до єдинѡи ѡвчѣрнѣ; и

вѡлковѣ мыслѣн'ныхъ ѡ(т) нїхъ ѡ(т)гнѣли: жѣзлѣ желѣзный, вѣра твердаа,... кѣтѣрои не вѣзмѡгѣ дїавѡлѣ змакчїти жадною моукою, нѣ огнѣмѣ нѣ мечѣмѣ, нѣ заточєніємѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 58).

ЗАТОЧЕНЯ *див. ЗАТОЧЕНЕ.*

ЗАТОЧЕНА *див. ЗАТОЧЕНЕ.*

ЗАТОЧИТИ¹ дієсл. док. 1. (*перемістити, зсунути з місця*) зрушити: также и кораблѣ хѡта и вѣлїкїи соутѣ и ѡ(т) вѣтра мѡцнаго бѣвають зѣточєни (поч. XVII ст. *Проп.* 24).

2. (що) (*обступити що-небудь з усіх боків*) оточити: Bo skoro stali Liachi podle Plawli, zaraz postroczeni Chmelnitziki, ordyncziki, obuz zatoczili. A skoro przywernuli, zaraz ohornuli, rozkopali nocnyie waly, Odnym postrzali, druhich porubali, tretich ziwcem w ordu pooddawali (1648 *П. про пор.* 201).

ЗАТОЧИТИ² дієсл. док. (що) (*котяти, перемістити в якесь місце*) закотити, діал. *заточити*: делѣ чѡтыры прѡтивѣ замѡчку владычнєго заточивши,... стрєляти, бити вѣ церковѣ собѡрную... владыка холмский казалѣ (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 1/1, 10).

ЗАТРАСТИСЕ *див. ЗАТРАСТИСЯ.*

ЗАТРАТА ж. Загибель, згуба: тако(ж) и мы хр(с)тіанє милыи не боиса гонєніа анѣ гнѣвѣ дїавѡ(л)ского, абовѣмѣ ѡ(н) є(ст) неприатєлѣ дшѣ наши(х), и(ж) завсѣг(д)ы гони(т) якобы оулови(л) дшѣ члѣ(с)кою до затраты и вѣ(ч)нои // котраа є(ст) выбавлєнаа не кровїю тє(л)чєю анѣ ты(ж) ко(з)лїю, алє тѣломѣ и кровїю хѣа и(з)бавитєла (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 23-23 зв.).

ЗАТРАТИТИ, ЗАТРАТИТИ дієсл. док. (кого, що) Знищити, погубити: а надчѣлѣ мѡвчѣи имѣ... домѣ мо(и) домѣ моли(т)вы будє(т) назва(н) всимѣ народѡмѣ, а вы єстє вчинили єє яскинєю збо(и)цовѣ. А... вчєнєє в писмє... шукали яко бы єго затратити, бо ся єго бояли (Хорѡшів, 1581 *Є. Нєг.* 48 зв); а має(т)ностї тѣи прє(з) котрыи бы(х)мо мали затратити дшѣ свои, и(ж)бы кого з ни(х) забївати, фа(л)шємѣ

ω(т)нати, албо запрѣти (к. XVI ст. УЄ № 31, 20); А хто бы мѣ(л) сию книгѣ ω(т) того храма стого потае(м)не ω(т)дали(ти) або якимъ ко(л)векъ способомъ затратить таковы(и)са зо мною ро(з)сѣди(т) пере(д) мл(с)тивы(м) Бгомъ... на страшно(м) сѣдѣ (поч. XVII ст. УИ 1911/2, 15); З зазрости погані хотѣли кѣсти его вѣверечи з' грѣбоу, а затратити, але ω(т) хр(с)стіановъ (!) были позбѣраны (Львів, поч. XVII ст. Хрон. 34); едѣнакъ таковую науку отъ того пана Поплавского метъ себе поведили, ижъ если бы ихъ погонитъ мело, абы тотъ листъ затратили (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/1, 359); И якъ е(ст) речъ несправе(д)ливаа хорбою тѣжкою хорѣючомѣ, абы себе для збы(т)а того бѣлю забилъ а затрати(л) ... Такъ бовѣмъ насъ прихѣдачихъ тихо, ... и вѣдѣчнѣ ... Оцѣ нашъ прѣйме(т), припадае(т) къ на(м) (Київ, 1637 УЄ Кал. 38); Лѣтъ бѣи свои оузрѣлъ всю вѣколо країнѣ Іорданскѣю, кѣбраа вса поливана была передъ тѣмъ нѣжъ г(с)дѣ затратилъ Содѣмѣ и гомѣрѣ (серед. XVII ст. Хрон. 22 зв.);

(не зберегти, діти щось куди-небудь) подіти, задіти: помененные панове купцы... ани кле(и)нотовъ, ани мемѣбраму пана Кгу(р)ского водлугъ конѣтракту не ѡдѣдають..., и ѡ(в)шемъ

тые кле(и)ноты гдѣ(с) затратили (Володимир, 1629 *ТУ* 290).

Див. ще ЗАТРАЧАТИ, ЗАТРАЧОВАТИ².

ЗАТРАТИТЬ *див. ЗАТРАТИТИ.*

ЗАТРАЧАТИ *дієсл. недок.* (що) Знищувати, губити: А йжъ рѣзными... спѣсѣбами мнѣгѣ з людѣй дѣшѣ своѣ затрачають // ...або крадѣчи и забиваючи, або чарѣючи (Київ, 1637 УЄ Кал. 130-131); Многимъ и великимъ злымъ причиною бывае(т) грѣ(х); Бо и дѣши бѣрзѣ шкѣди(т) и затрачае(т) еѣ (Там же, 236);

(що) втрачати, тратити, *діал.* затрачати: А древа тѣи на кѣбрыхъ са перецѣ родѣтъ сѣтъ нѣ(з)ки и плѣски верхи. перецѣ тѣжъ колѣи се родѣтъ великѣ бывае(т), але спѣкшисѣ ѡ(т) слѣнца затрачае(т) ѣвѣчъ свѣй (серед. XVII ст. Хрон. 441 зв.).

Див. ще ЗАТРАТИТИ, ЗАТРАЧОВАТИ².

ЗАТРАЧАЮЧІЙ *дієприкм. у знач. ім.* (той, хто руйнує що-небудь, знищує кого-, що-небудь) знищувач, руйнівник: Абѣвѣ(м) и ннѣ затрачаючѣй в' глѣбѣкою нѣчи крѣжае(т), але оузбрѣймосѣ тоѣю офѣрою (Київ, бл. 1619 *Аз.В* 209); Гѣбѣитель: Пѣстошѣитель, посполѣтаа плѣга, и шкѣдѣца, затрачаючѣй, погѣблѣючѣй (1627 *ЛБ* 28); Аполлѣѡ(н): Выкорѣнаючѣй, або затрачаючѣй, або псѣючѣй (Там же, 178).

**СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII ст.**

Випуск 10

3

Оригінал-макет виконано на комп'ютерній системі, придбаній за кошти INTAS, а також наданий Інститутові українознавства Українським Науковим Інститутом Гарвардського Університету

Затверджено до друку вченою радою Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича
НАН України

Підписано до друку з готових діапозитивів 7.10.2003. Формат 84х108/16
Папір друкарський. Офсетний друк. Умов. друк. арк. 26,46

**Відгуки та побажання
просимо надсилати на адресу:
Відділ української мови
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича
вул. Козельницька, 4
79026 Львів-26
УКРАЇНА**

Поліграфічний центр
Видавництва Національного університету “Львівська політехніка”
вул. Ф. Колесси, 2, Львів 79000